שו״ת · אחרונים

נפשי בשאלתי חלק א - שו"ת

נפשי בשאלתי חלק א - שו"ת

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נפשי-בשאלתי-חלק-א-שות/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

אמונה ובטחון 10
מהו המודד להחשב אדם "גדול" לנצח נצחים אצל בורא העולם? 10
מדוע דוקא האמונה תקבע את מדרגת בני האדם, וכי עצם קדשת התורה פחותה ממצות האמונה? 12
מהו החלק הקשה באמונה שעליו יש להשקיע ביותר? 15
מהו גדר התמימות בה'? 15
מהו הקשי שבהשגת האמונה, הלא כל ישראל מאמינים, ומה תביעתה במיחד בימינו יותר מכל הדורות? 19
אימתי מבחן האמת של אמונת האדם? . 22
עד כמה להשתדל בעניני פרנסה? 25
היאך נתן לחזק את אמונתנו בחכמי ישראל לראותם כאישי האלקים? 27
במה עקר מבחני האמונה? 29
היאך לבוא להתפעלות מחכמתו יתברך? 29
המשג "בטחון עצמי" הנו חיובי או שלילי? 31
מה הם הדרכים להשיג את אמונת ההשגחה הפרטית? 32
מה בקצור יש לאדם לחדד לעצמו בעקרי האמונה? 42
כיצד להתיחס לגזרת השתדלות עם ההצמדות לאמונה בקנית שלחן וכסאות וכדומה? 42
מהו גדר: "כל הדוחק את השעה - השעה דוחקתו"? 44
בן שאביו מכריחו ללמד בישיבה תיכונית או מקצועית ונפשו חשקה בתורה, האם ישמע לו או לאו? 44
ספקות האמונה, מאין הם נובעים, ומה העצות להנצל מהם? 45
היאך זוכים לאמונה ברורה שבה בעצם תלוי חזוק השכל נגד הרגשות והחשקים? 48
מה התשובה הטובה ביותר להשיב לשאלות באמונה? 49
מה באור: "ישראל למעלה מהמזל", וכיצד נתן לשנות מזל? 50
אמונה היא הלא שכל, והיאך יש לערב את ה"לב" בכל פרט באמונה? 50
"הקדמת רפואה למכה" זו הנהגה חקית מחיבת או מזדמנת? 52
מהו גדר מצות הבטחון שנצטוינו עליו? . 52
מהו האויב הגדול לסלוף האמונה? 54
בעקבות משיחה על מה עקר המלחמה בין הקדשה והסטרא אחרא? 55
במה נתן לראות היום את תחבולת היצר לערפול האמונה? 56
אימתי יש אפשרות שיסמך אדם על נס ועם כל זה יעשה לו נס? 57
היאך מחזקים את מדת הבטחון בה', ומחלישים את "כח העצמי" של האדם
הנוטה להאמין בהשתדלות ובסבות? ... 60
מה בין אמונת ישראל לאמונת הגויים המאמינים גם הם באלקים? 60
אימתי בעקר בא לידי בטוי המבחן למדת אמונתו של האדם? 61

היאך זוכה האדם לאמונה פנימית ואמתית ולא חיצונית בלבד כמו שהרגל בבית אביו? 63
מה ענין הסגלות הפועלות לרפואה ולישועה, הכי אפשר להושע מבלעדי תפלה וצדקה? 66
אימתי חסרון אמונה קשה יותר, כאשר הוא נובע מחסרון ראיות או כאשר נובע הוא מטמטום? 66
מנין צומחת האפיקורסות אחר שהאמונה כ"כ פשוטה? 68
יסורים 72
מה הם גדרי המדרגות בקבלת יסורים? . 72
מהי מטרת היסורים? 74
יסורים הגורמים לבטול תורה ולמעוט גדול בעבודת ה' האם לא עדיף העדרם ממציאותם? 76
בעל תשובה הנני, התקרבתי לה', והיסורים לא מרפים ממני, כיצד עלי להתיחס למציאות כזו? 77
במה אחזק עצמי בראותי שהנני מקף ביסורים וגם כי אקרא ואשוע שטם תפלתי? 77
היאך היסורים משלימים את החסרון שנוצר מחמת החטא? 78
בעקבות משיחא נאמר: "עד שתכלה פרוטה מן הכיס", מדוע בחר הבורא דוקא בענש העניות? 79
מהי סבת יסורי הצדיקים? 82
ששאלת הרי הנני חרדי לכל דבר ומשתדל לדקדק במצוות מדוע תוקפים אותי יסורים מכערים שעוכרים אותי? 83
ששאלת היאך להתגבר על סבל זה שלא זכית לזש"ק זה שנים רבות? 85
במה יש לחזק רוק ששדוכו מתעכב על מנת שיתעודד ויתחזק במצבו? 85
כיצד יש להקל את החיים כשמלאים המה ביסורים, וגם נמנע מלעסק בהם בתורה ומצוות? 89
מה העצה באפן מעשי להצליח לקבל בסבר פנים יפות דין שמים ולהצדיקו באפן הראוי? 93
היאך יש להתיחס ליסורים הבאים על האדם? 97
היאך יגיע האדם למדה זו של קבלת היסורים בשמחה? 98
מהו גדר קבלת יסורים באהבה? 99
חרדות ודאגות שווא 100
היאך נתן לסתר את המחשבה "המצדקת" לדאג או להחרד מפני העתיד? 100
היאך לגרש מחשבות דאגה או חרדה באפן שכלי? 101
האם ישנה התיחסות תורנית לבעיות נפש כחרדה ודאגה? 102
המשג "בטחון עצמי" הנו חיובי או שלילי? 105
ובכן למעשה היאך יש להסתכל בדרך האמונה על גון זה של יסורי החרדות ודאגות שוא? 106
האם נתן בדרך "חשיבה" ומשא ומתן לפרק את מצוקת המחשבות הטורדניות? ... 108
היאך לנהג למעשה כשנתקפים בעצמתה של חרדת שוא? 109
היאך יש לנהג "בפעלת מנע", כשהמצב פחות או יותר רגוע כדי למנוע מצבים חמורים יותר? 110
אימתי מגיע האדם ליאוש, ומה העצה לצאת מהיאוש? 113

דכאונות 114
מה בין סבל החרדות והפחדים לדכאונות? 114
אימתי חשוב לפנות ליעוץ או לטפול? . 115
האם יש לרוץ מיד לפסיכיאטר? 115
האם הרופאים בנושא זה הנם בעלי אחריות שאפשר לסמך עליהם? 115
מה אם כן יש לעשות עם גלוי המצוקה הראשונה? 116
מה אני חולה נפש? 116
מחלת נפש איננה הופכת אותי לאדם נחות? 116
מהי דעת תורה בדבר ההליכה של בני תורה לאנשי מקצוע בתחום הפסיכולוגיה במצבי דכאון? 117
מה היא ההפרעה המרכזית המונעת את המדכא מלהחלץ מדכאונו? 120
הסובל מדכאון הנו מיאש ממצבו, מה ראוי לומר לו על כך? 120
כפייתיות 122
כיצד לנהג למעשה בפתרון בעיה זו של הכפיתיות? 122
האם יש סגלה להנצל מיסורי הכפיתיות? 125
כוחות הנפש 127
ידוע שהרע חבוי סבוך וסרוך ומשרש עמק בנפש האדם, כיצד נתן לגלות את אותו רע החבוי? 127
איזו מדה בנפש האדם נחוצה ביותר להביאו לתקון ולשלמות? 129
האם נתן לעקר את הרע שבאדם משרשו, או רק לכפותו לבל ירים ראש? 129
האם ביד האדם לגלות את כחות הנפש הטמונים בו, והיאך? 129
האם יש כח בנפש האדם לשנות טבעו במדה או בתאוה? 132
האם ה"כפיתיות" הוא גדר יסורים המכפרים עוון? 140
מהו אתערותא דלתתא ומהו אתערותא דלעלא, ובמה תלוי קבלת האתערותא דלעלא? 141
היאך מסירים פחד ודאגה ממארעות העולם המצויות? 143
היאך אפשר לשנות את התאוות והרצונות הנמשכים מהנפש הבהמית שבאדם, הכי אפשר להשפיע על גדר "בהמה"? 144
מה הם: הנפש, הנשמה, יצה"ר ויצה"ט? 145
מהו ומהיכן נובע בלבול הדעת והיאך מישבים את הדעת המבלבלת? 147
היאך לבוא בתוכחה לגון האנשים הנזכרים בשאלה הקודמת? 150
דור התמורות 151
ששאלת היאך עלי להתגבר על היאוש ותחושת שנאה מאת הבורא כלפי, ובפרט לאחר שאני נכשל בעברה? 153
מה הטעם באמת שעדין אהבת ה' כלפי האדם גם כשהוא חוטא לאהבו ולרצות בו? 154
מדוע בדורנו תופעת ההתערערות מצויה, והיציבות נעדרה? 157
לפי המבאר שעבודת דורנו להיות למוד לפל לאחר הקימה היכן ההבטחה של "הבא לטהר מסיעין אותו"? 157
מדוע גזרה זו נגזרה על דורנו דוקא לתפקד בגון עבודה זו של התמודדות בתכיפות העליות והירידות? 159

היאך נתן להחזיק מעמד בעבודת פרך זו של בנין והריסה - עליות וירידות בעבודת ה' בדורנו? 159
היאך בכל זאת נתן לראות תועליות במהלך הכשלונות והנצחונות החוזרים חלילה? 162
בדורנו החשקים וההרגשים כהים ודלים מאד, ובשביל כך עבודתנו נראית כחסרת נשמה, היאך לנהג בזמנים כאלו? 164
מה הצעד הראשון לעשותו מיד לאחר הנפילה? 165
על האדם עוברים תקופות מצוקה וקשי ולעמתם תקופות שלוה ורגע, מהו תפקידנו בכל אחת מתקופות אלו? 166
מה מצפה הבורא מהאדם מיד לאחר מעידתו? 167
מהו עקר הקשי המנבא על דור עקבות משיחא? 169
במה יש לאדם להעלות את חשיבותו בעיני עצמו בכל מצב שהוא על מנת לגבה בדרכי ה'? 169
במה יש להזהר כאשר עבודת ה' הולכת ומתחזקת אצל האדם כדי שלא יפריעו היצר מכאן ולהבא? 181
מנין בכל זאת יוכח האדם באמת זו שהגם הנפילות הקשות אין במטרתן לדחותו אלא אף לקרבו? 186
מה בכל זאת יש לעשות כדי להמתיק חשך כפול ועבה זה? 190
שכר ועונש 191
היאך נתן לנו - אנשי החמר לתאר לעצמנו את שכר עולם הבא? 191
כיצד נתן לנו לפשט בדעתנו את מהות הגיהנום? 198
האם האדם עצמו מצטער בהפרד נפשו מגופו או לא? 200
האם המת נהנה מהכבוד שמכבדים אותו בהלויתו, או שאינו מרגיש בדבר? 200
לפי מה נקבעת דרגת האדם בעולם הבא? 200
האם נשמות הנפטרים יודעים מאנשי העולם החיים או לא? 202
מה קשה יותר לנפש המת ענש כף הקלע ונדידת הרוח ממקום למקום או הגיהנום? 202
למה הכונה שישנם מלאכי חבלה הקולעים את הנפש מקצה העולם לקצהו? 202
מה המקור לכך שהאבות הנפטרים באים להשתתף בשמחת צאצאיהם? 203
אדם המשפע בעולם-הזה בנכסים ובעשר, האם יש בזה סתירה לכך שיזכה לטוב גם בעולם-הבא? 203
מה כחה של מחשבה והרהור בעלמא להשפיע לרעה או לטובה על נפש האדם? 205
מה העצה שלא ינכו לאדם מעוה"ב עבור ההנאות שנהנה הוא בעוה"ז? 206
מה מבטיח לאדם שיקבל שכרו גם בעולם הזה? 206
תשובה 207
מה ערך ישנו לתשובה הנראית כחוכא ואטלולא אחר שהחוטא חוזר לחטא לאחר זמן קצר? 208
ששאלת מה הסימן לידע שתשובתי התקבלה לרצון לפני ה'? 209
תופעת התשובה בימינו היא נסית או טבעית? 213

כיצד מתקן האדם בתשובת המשקל מחשבות והרהורים רעים שפגם בהם בעבר? 215
כיצד נתן להסיח דעת מהרהורי עברה? 216
מדוע ישנם כאלה שתקונם לשוב דוקא מתוך גדילה בסביבה רחוקה ומתנכרת? 219
כידוע מעלת תשובה מאהבה מעלתה גדולה מתשובה מיראה, הכיצד נתן לקימה באפן השוה לכל נפש? 220
השב בתשובה, מאימתי נחשב הוא בגדר צדיק לאחר תשובתו? 222
המתיסר, נראה כעזוב ושכוח מהשגחתו ית', והעבדא שהנו סובל, מה באמת מדת ההשגחה על המתיסר? 224
מדוע באמת מצות התשובה אינה הגיונית מצד החכמה והשכל? 226
מדוע ראה הקב"ה סכנה בחדלון ממצות התשובה אצל בני אדם יותר מכל מצוה אחרת? 227
מדוע הצרכה התשובה להיות מהנבראים קדם שנברא העולם? 229
מהו גדר אחטא ואשוב שאין מספיקין בידו לעשות תשובה? 229
מה המה תקוני התשובה הנפעלים בענשי חבוט הקבר ולאחריו הגיהנום? 231
אימתי מתקבלת התשובה מיד ואימתי נצרך זמן עד שתתקבל תשובת השב? . 232
שובבי"ם 233
מהו המקור שימי השובבים הנם ימי תשובה? 233
מדוע נקבעו ימי השובבי"ם דוקא בזמן קריאת פרשיות אלו? 233
מהו החמר שבעוון עריות יותר משאר עברות? 233
למה חמור עוון עריות מבחינה זו של סלוק שכינה יותר מעבודה זרה ושפיכות דמים? 233
היאך מתקנים עוון זה, ואימתי מן הראוי לעסק בתקוני העוון? 234
האם מועיל "פדיון תעניות" דהינו לפדות התעניות המבארות בדברי האריז"ל - בממון במקום להתענות בפעל? 234
האם העמלי תורה גם נצרכים לעסק בתקוני עוון זה או שדי להם בעמלם בתורה שיכפר להם? 235
תפילה 236
ששאלת מאחר והנך מתפלל על פרנסה ואינך נענה, נחלשת בכך באמונת כחה של תפלה 236
מה נעשה עם תפלה שמתפלל אדם על יסוריו ולא נענה? 237
האם התפלה נצרכת גם להוה המידי כשהנו בהשג יד בנקל? 240
מהי מטרת התפלה, הכי נעלם מהקב"ה צרכיו של האדם? 240
היאך נתן לחזק את התפלה שתהא אהובה וחביבה על המתפלל? 243
לשם מה מתפללים וחוזרים ומתפללים ובפרט אחר שהקדוש ברוך הוא כבר יודע צרכינו? 245
האין זו "הטרדה" לחזר על אותה תפלה כמה פעמים ביום? 245
מה העצה שלא להתיאש מהתפלה אחר שאיננו נענים גם לאחר הפצרות רבות? 246

בצרכיו הגשמיים של האדם - עד אי אלו פרטים יש להתפלל עליהם? 247
מה טעם יש להתפלל אחר שאולי כבר נגזרה גזרה? 248
מדוע התפלה שהיא כל כך חשובה - זולה היא אצל בני אדם? 248
מה הם התנאים לקבלת התפלה? 249
מה תועלת בהקדמת התפלה לצרה? . 249
ידוע שגם על רוחניות ויראת שמים יש לבקש, והלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים? 250
במה תלויה אפשרות נקיות הכונה בתפלה? 251
אדם שיודע שאינו יכול לכון בתפלתו, האם יתפלל, ומה נעשה באותה תפלה? 251
"לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה", והלא צריך להתפלל מתוך שמחה? 252
האם יש סימן לדעת כשתפלתו מקבלת או לא? 252
האם יש ענין בקריאת תהלים בכמות ולא באיכות? 252
כמה להתפלל? 252
האם תפלה מועילה לאחר גזר דין? ... 253
האם כדאי להתפלל על ישועה מיסורים מסימים מחשש שלא תצמח במקומם פרענות אחרת? 253
היאך להתחיל בפעל בכונת המאה ברכות? 255
מה העצה להתפלל בכונה? 256
האם יש ענין להתבודד דוקא בשדה ולשוחח שם עם ה'? 256
האם ישנה קפיצת הדרך בעבודת ה' ולהסיר באפן מזרז את טמטום הלב? . 257
הכיצד נפעל ע"י התפלה שיתרומם האדם למדרגות רוחניות, הכי מועילים תחנונים לזכיה רוחנית הדורשת עמל ויגיעה? . . 259
היום, שהלבבות אטומים וחתומים, במה נתן לעוררם להתפעלות והתלהבות לה'? 261
מהי העצה לקבלת התפלה שתענה ע"פ הרב? 262
האם עדיף להתפלל תהלים עם הצבור, או לעסק בתורה ביחידות בביתו? 262
מה הם גדרי הקריאה באמת להחשב בגדר "לכל אשר יקראהו באמת"? 263
עבודת ה' 264
היאך מחזקים את התלות בה' שהיא כאמור "העבדות"? 265
מהו בעקר המונע את האדם מהתקרבותו לה' על אף רצונו? 272
כיצד לנהג בשעה שנתקף האדם בחשק גדול לעברה חמורה? 275
במה נמדדת היראת שמים של האדם? 278
האם ישנה תכלית נוספת הנדרשת מאתנו בקיום התורה והמצוות, מעבר לעצם קיומן? 279
האם נכון לבקש מהקב"ה סימן שיראה לאדם האם דרכו נכונה וכיוצא? 281
האם מתר לכעס ולעבר אסור קל על מנת להרויח מכך הרבה תורה, וכיוצא? 281
מדוע אצל רב בני האדם ימצא רפיון גדול בלמוד התורה ובכונת התפלה? 283
מה נתן לעשות כדי שהיום יעבר מצלח בתורה ותפלה, ולא יום מאכזב מחסר הצלחה? 285

"יזכר לו יום המיתה", האם בעצה זו אין חשש שיבוא האדם לידי עצבות? 291
"הבא לטהר מסיעין אותו", מה הם הגדרים של "הבא לטהר" כדי לזכות ל"מסיעין אותו"? 292
היאך מגיעים לעבודת ה' מתוך אהבה ושמחה? 294
היאך ידע האדם שאכן דורך הוא בשביל הנכון לכוון תכליתו בעולמו, ואינו חי חיי שקר? 297
קדש עצמך 298
מה הן הדרכים והעצות לקדשת האכילה? 300
המתענה נקרא חוטא או קדוש? 300
לימוד מוסר 304
לומד אני מוסר לא מעט ואיני רואה ברכה לשנוי מדותי ותאוותי - בלמוד המוסר, מדוע? 304
רואים אנו אנשי "חכמה והשכל" בחכמת המוסר, אולם ללבם עדין לא נגע הדבר, הכיצד? 305
היאך זוכים שיפתח הלב בברכות בתפלה, בודוי, בסליחות, בתקון חצות וכיוצא? . 307
במה יש לקדם פני היצר הלוחם להמתיק את העברה? 309
מה העצה לבל יסיתו כחות הטמאה לאדם להחטיאו ולקטרג עליו? 311
רבים יחפצו לעבד את קונם אולם מעטים המה המצליחים לישם, מדוע, והלא השאיפה תמצא גם לרבים? 311

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א
הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

אמונה ובטחון

חז"ל אומרים (מכות כ"ד), בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה דהינו על אחת שהיא האמונה, וקשה שהלא נאמר וצדיק באמונתו, הרי שיש להיות גם צדיק וגם באמונתו אם כן הוא הרבה יותר מאחת? ועוד, מה יעמיד את שאר בני האדם שאינם בדרגת צדיק?

אין הכונה בדברי חבקוק שרק מי שהוא מכבר צדיק הוא זה שיעמוד על האחת - באמונתו יחיה, דא"כ יוקשו הקושיות הנ"ל. אלא כוונתו מי זה שיזכה להיות בדרגת "צדיק" בימים ההם? זה שבאמונתו יחיה. וכך אומר חבקוק הנביא: "וצדיק", מי זה יזכה להיות צדיק בימים ההם? זה שבאמונתו יחיה. או אפשר עוד בכוונתו, שהאמונה תהא כ"כ נצרכת בימים של אחרית הימים, עד שאפילו זה שבדרגת צדיק לא יחזיק מעמד אם לא שיחזק ויחדד את אמונתו עד שיחיה עמה ממש בכל מאורעותיו. והוא להיות שראה בנבואתו שקושי האמונה יהא קשה ביותר באחרית הימים, שכן נבואתו על ימי אחרית הימים כפי שיראה שם הרואה בפסוקים, ולסיבת רבוי הנסיונות והיסורים של חבלי משיח יצטרך אף הצדיק לחיות עם האמונה.

הרי שיש בדבריו להקל ולהחמיר, להקל - שדי באחת, ולהחמיר שגם זה שהנו בדרגת צדיק לא יחזיק מבלעדי היותו אחוז באחת זו באופן מוחשי.

מהו המודד להחשב אדם "גדול" לנצח נצחים אצל בורא העולם?

אומר היה החפץ חיים:

המודד להחשב "גדול" לעתיד הוא בהירות האמונה, מי שאמונתו בהירה יותר ונקיה הוא הגדול, ונצטט לשונו בסוף תשובה זו.

ואם תשאל ובמה מתבטאת בהירות האמונה?

בקבלת מאורעות החיים בסבר פנים יפות.

ודע כי על זה יפשע גבר ישח אדם וישפל איש, בהיותו קטן אמונה להיות סר וזעף ממאורעות חייו המאכזבות.

ובוא וראה בחוש כי האמונה הוא המודד.

שהרי רוב בני האדם הכשרים בדרך כלל הינם זהים בתורה ומצוות, לכולם בית של טהרה וקדושה לכל דבר, ומה אם כן המודד ביניהם? הלא איכות אמונתם בבורא, כאשר האחד יסבול גזירת שמים באשר היא ויתרצה בהליכות הגוזר בדבר הגדול והקטן, ולעומתו השני יזעף לבו על ה' וחמסו וזעמו על הנהגת ה' לא תנוח, הלא תהום פעורה תהווה פער ביניהם לבלתי קרוב זה אל זה במדרגותיהם.

מה שווה לו להקב"ה אדם גדול בתורה ומעשים טובים ושיהיו ככוכבי השמים לרוב, כאשר איכות אמונתו כהה ושחוקה, ועל הטוב יברך ועל הרע יטיח דברים ולבו סרה יחשוב על ה'.

ולעומתו, הלא לאין ערוך יחשב אדם שקטן מקודמו בתורה ומעשים, אולם אמונתו והכרתו את טוב ה' בהירה היא, להאמין כי כל אשר יעשה ה' הוא הטוב, ואין טוב יותר ממנו, ויקבל מאורעותיו באהבה ובסבר פנים יפות.

ואליאב אחי דוד יוכיח שנמאס על ה' להיותו כועס, והוא לפי שהכעס - יהיה אשר יהיה מורה על חוסר אימון בהנהגת ה', ועל זה ידוו כל הדווים, אוי לנו על בזבוז שולחנינו לעולם הבא בשביל כך, וכמו שאמרו (סוטה מ"ח) מפני מה מתבזבז שולחנם של צדיקים לעתיד לבוא - מפני קטנות אמונה שבהם.

וברור הוא שככל שיהא האדם יותר צדיק ותלמיד-חכם יותר בנקל יגיע להשגות באמונה, אולם כאמור, יתכן ויהא אדם גדול בתורה ומעשים ויסתפק בהם, ולא יעבוד על חידוד וחידוש אמונתו. ולעומתו - אדם - אמנם קטן ממנו בתורה ומעשים אולם יתן כל כוחו בחידוש וחידוד האמונה, הרי שהאחרון גדול מן הראשון.

ודע כי כל דברינו אלה לא מלבי, אלא כאמור מקורם ברוך מפי אדמו"ר מאיר עיני ישראל מרן "החפץ חיים" זצוק"ל בספרו מחנה ישראל פ"ג, ולא אחשוך עטי מלטרוח להביא דבריו:

עוד צריך האדם לידע, שעיקר הטובה השלמה העתידה בימי הגאולה יהיה מגיע לכל אדם כפי גדר האמונה וההתחזקות שהיה לו בהקב"ה בעת הגלות, שאם רפה ידו, אז, חס וחלילה, מתבזבז על ידי זה שולחנו לעתיד לבוא, ואם היתה אמונתו שלימה בה' והתבונן תמיד בכל הענינים שארעו לו שבודאי עושה הקב"ה עמו זה לטובה, יתרומם עבור זה מדרגתו לעתיד לבוא, ויהיה שולחנו מלא מכל טוב.

והוא כוונת חבקוק, במאמר הגמרא (מכות כד) בא חבקוק והעמידן על אחת שהיא האמונה שנאמר וצדיק באמונתו יחיה.

ולכאורה צדיק זהו כבר הרבה, והיאך אמר על ת שהיא האמונה, הלא רק בשביל להיות צדיק כבר נדרש הרבה.

אולם התשובה כאמור, שבא חבקוק לומר מה יהיה המודד לעתיד בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, רק האמונה! כי אפילו אם יהיה צדיק לא בכך תיקבע מדרגתו אלא באמונתו, והיא שתהא המודד בין בני אדם לקבוע מדרגותיהם לעתיד לבוא.

מדוע דוקא האמונה תקבע את מדרגת בני האדם, וכי עצם קדשת התורה פחותה ממצות האמונה?

דע, כי מצות האמונה היא אינה מצוה פרטית כמו מצות אתרוג או לולב, שהרי כבר אמר דוד המלך "כל מצוותיך אמונה", כל המצוות תלויים באמונה, שהרי מה ערך יש למצוות כשאין מצורפת להם האמונה במי שאמר וציוה עליהם לעשותם.

ועוד דע,

ידועים דברי הרמח"ל בספרו "דעת תבונות" העוסק בגילוי היחוד השלם שיתגלה לעתיד שאין עוד מלבדו, ועל תכלית זו קיים העולם אלפי שנים והוא כדי שיבואו עם ישראל ויגלו את אמונת ה' עתה בעידן ההסתר להכין ולהכשיר את העולם לגילוי היחוד לעתיד, דהיינו כדי שלבסוף ידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ואם כן תכלית כל התורה והמצוות להביא את העולם לשלימות זו שהיא ההכרה באין עוד מלבדו.

ואם כן אחר שזו התכלית, כל אחד כפי אשר יטרח לדעתה בקרבו עתה בימים אשר החושך יכסה ארץ, כן יהא חלקו כשותף בעולם התיקון.

ולכן מדרגת האדם תיקבע כפי מדריגת אמונתו שזו הנקודה התכליתית שתבוא לשלימותה בעתיד, והדבר תלוי בנו להתחיל עתה לגלותה כאשר תשיג ידינו ובכך נזכה לה לעתיד בשלימות, ולכך כל אחד כפי אשר ישקיע בחידודה ובליטושה של מצוה זו מצות האמונה כן יהא חלקו באחוזי השותפות בשלימותה לעתיד, וכפי אחוזי שותפותו כך תיקבע מדריגתו לנצח להנות מזיו השכינה.

והדברים מפורשים בדברי הגר"י לוינשטיין זצוק"ל (אור יחזקאל - אמונה):

וביותר עלינו להתחזק בימים אלה, שאנו עומדים ומצפים לביאת הגואל במהרה, ועלינו לדעת ולהבין אילו דברים עיקרים שמלך המשיח יתבע וידרוש מאיתנו, ונראה זאת בכתובים (ישעיה יא, ג-ה):, והריחו ביראת ה', ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אוזנו יוכיח... והיה הצדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו".

ומפורש שתביעתו תהא יראה ואמונה, ועל אף שיש מצוות רבות, מכל מקום עיקר תביעתו תהיה אמונה.

ומעתה מי שמצפה למלך המשיח ורוצה להתקרב אליו יתברך, הרי צריך להשתדל ולהתדבק בדרכיו, ואם כן, כמה פשוט חובת חיזוק האמונה בימים אלו.

אמונה היא דבר מסבך או פשוט, מצד אחד האמונה פשוטה והנה צועקת מכל פנה להעיד על מי שאמר והיה העולם, ומאידך קשה מאד לבני אדם לישם את אמונתם בבורא, והעבדה המחדל הגדול בתורה ויראת שמים?!

כבר יישב תמיהה זו הגר"א וסרמן זצ"ל, וכתב שאכן לזה הבא לעמוד על האמת באמת, הרי שאין פשוט יותר מאמונה שנצטוו עליה אף קטן בן י"ג שנה וקטנה בת י"ב שנה, וכן אף כל איש פשוט עובד אדמה. אולם הבא לברר מקח האמונה מתוך נטילת שוחד של רצונות עולם הזה ומבלי רצון ליבדל מהם, הרי שמאחר ששוחד התאוות בידו אין לך יותר קשה מאמונה, ויתטפש זה המשוחד בכל מיני טפשות והעיקר לסתור את האמונה הפשוטה, ובדומה לזה היה עוון עבודה זרה דבעל פעור שאוכלין תרדין ומתריזים בפניה שאין בזה שום הגיון, אולם באו לזה על ידי שוחד עריות דבנות מואב, ומן העריות הסיתום לעבודה זרה מטופשת כזו.

וכמו כן אומר היה הרב דסלר זצ"ל ("מכתב מאליהו" ח"א עמ' 171): אמנם מעולם לא היה מי שהוא אפיקורס בעולם באמת, כל מי שפקר ידע בפנים קרב לבו שמתעלם הוא מהאמת, ומה שטוען שאינו רואה... ואינו שומע... היינו שאינו רוצה לראות, ואינו רוצה לשמוע.

ועוד שם בדבריו: כיון שהאמונה באה מהכרעת הישרות שבלב, לכך היא מתמעטת ונפחתת כאשר ישנם לאדם נגיעות, כמ"ש: "כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (דברים טז, יט). ובתנחומא: שמעוור עיני חכמים עד שאינם יכולים לראות האמת, והנוגע לא יבחין בישרות, אלא מסלף הוא ומעקם את סברותיו.

(ועוד ראה בדבריו שם ח"א, "מבט האמת", מאמר "דע מה שתשיב").

ועוד שם ראה בדבריו (עמ' 174) שכל האפיקורסות הוא דבר "נולד" כתוצאה מסתירה עצמית שחי בה זה הטוען שהוא כופר, ובתוך תוכו יודע האמת, אזי כדי להצדיק מעשיו ותאוותיו "מוליד" רעיון הנקרא "אפיקורסות".

ובא וראה באופן מוחשי עד כמה עולמנו זה מסוכן על אמונתו בה' עם כל פשטותה. שהרי הנה הנשמה של האדם טרם בואה לעולם היתה מכרת ויודעת את הבורא יותר מאיש הגדול בענקים לאחר שבא לעולם. והוא פשוט, שהרי מצבה של הנשמה שם

למעלה הינה ללא שום מוגבלות מקום וזמן, ואם כן ידיעתה והכרתה את הבורא היה בבירור גמור, והנה בבואה לעולם תוך כדי ירידה לגוף, מסוגלת היא באם תתנכר ותתכחש לאמונה - להעביר 70-80 שנה מבלי להכיר את הבורא כלל, ואפילו מבלי לומר פסוק "שמע ישראל" פעם אחת בכל חייה, והוא פלא, אותה נשמה שידעה את ה' בבירור הגדול ביותר, ופתאום בתוך כדי ביאתה לעולם מסוגלת היא לשכוח את ה', להתנכר ולהתכחש למציאותו במינות מטופשת מבלי אף להזכיר שם שמים. וכמובן שזה במקרה הקיצוני של כפירה, אולם בכל אופן רואים עד כמה שוחד תאות העולם מסוכן לנשמה מאד, לטפשה ולאטמה לגמרי ממוסכמות שידעה עליהם בהכרה גמורה זמן קצר קודם ירידתה לעולם.

לסיכום: סוגית האמונה מצד אחד יכולה להיות פשוטה היא למאד, ומאידך יכולה היא להיות סבוכה וסרוכה למאד.

ככל שהאדם מנותק מהחומר כן ענייני האמונה נהירים וברורים לו, אולם כאשר החומר עדיין קושר את האדם אליו, שוחד החומר מסמא את עיני החכמה ומסלף את הצדק הפשוט והישר.

שהרי תראה מדריגת בני אדם ביראת שמים שונה הרבה בין אדם לחברו, יש מי שיראתו וחרדתו לדבר הלכה הינה חרדה של ממש, ויש שאינו כ"כ חרד לדקדק בדבר הלכה, יש שאמונתו מביאתו לבוז לכסף ולהבלי העולם, ויש מאמין שעם כל אמונתו עדיין כבול וקשור הוא בחבלי שוא של חומריות העולם.

ככל שעובד האדם לחדד את אמונתו ובד בבד מישם את אמונתו על כל ההשלכות שמחייבת האמונה, אזי בא זה ומחזק את זה, האמונה מחזקת לו את ההכרה באפסיות העולם, והיישום למעשה בהסתפקות ובמיעוט השימוש בעניני חומריות העולם - מחזקת לו את האמונה, וזאת משום שבנכונותו זו להחביל את החומר ולוותר עליו הרי שבכך הוא נקי משוחד החומר.

הממלא כרסו בתאוות החומר הרי שמיד משוחד הוא מתאוות החומר, ומיד מורה היתרים לעצמו להקל בהלכה, וכמו כן מעורר אצל עצמו ספיקות ופקפוקים בעיקרי האמונה הכוללים אמונת שכר ועונש, כי אמונת שכר ועונש מתפשרת ומצטננת אצל המשוחד ברצונותיו.

הרי שהאמונה פשוטה למאד למנותק מכבלי תאוותיו ורצונותיו.

ומאידך אין מסובך יותר מהאמונה למקושר וכבול בחומר רצונותיו.

כך שלא הפילוסופיא והחקירה תציל מבלבולי האמונה, ולא די שלא תעזור החקירה אדרבא, רק תזיק להנצל מבלבולי האמונה, ישנו פתרון אחד והוא שלא להיות משוחד מחומריות תאוות העולם, ואז בטבעיות תתבהר ותתחוור לאדם האמונה בקרבו, ועיין עוד בתשובה הבאה.

מהו החלק הקשה באמונה שעליו יש להשקיע ביותר?

החלק הקשה ביותר באמונה היא נקודת "התמימות".

רוב חיי האדם אכזבות, כמעט שלא יבצר במשך כל יום בממוצע - שלא יתאכזב האדם ממקרי החיים לפחות פעם אחת, אם זה בגלל שמאכלו לא הוכן כראוי או בזמן, או מפאת מלבושיו שלא הוכנו לו, או שאבד לו חפץ, או שנתקלקל חפץ, או שלא נעשה רצונו בדבר מסוים שביקש שיעשה, המעוררו לכעוס וכיוצא.

ואז עיקר המבחן, היאך מביע הוא את תגובתו, החל מקבלת האכזבה בסבר פנים יפות ובשמחה שזו המדרגה העליונה, ועד המדריגה התחתונה לקבל ארוע מאכזב בזעף ובזעם בטרוניא ובהטחת דברים שאינם תואמים את האמונה.

ו"בין לבין" מדריגות רבות ישנם, כל אחד תהא תגובתו כפי עמלו ויגיעו בקנית האמונה, הטהור באמונתו יתקרב ככל האפשר למדריגה העליונה - לקבל בסבר פנים יפות, וכן הלאה איש איש כפי מדרגת אמונתו.

וככל שיתחזק במידת התמימות, שביאורה הוא סילוק השכל שמעורר קושיות ותמיהות על הנהגת ה', וישים עצמו כבער לפני ה', זהו האדם השלם שיזכה לישועת ה'. וכנאמר בגמרא (חולין ה' ע"ב) אדם ובהמה תושיע ה', אמר רבי יהודה אמר רב: אלו בני אדם שהמה ערומים בדעת, ומשימין עצמן כבהמה - תושיע ה'.

מהו גדר התמימות בה'?

ראשית עלינו ללמוד ולברר את עיקר ויסוד האמונה, מה מצות האמונה מחייבת את המאמין, על מנת להשתדל ליישם את ידיעתו ככל האפשר.

ובכן, הברור והפשוט הוא, האמונה מחייבת ליחס כל אירוע ומקרה לסיבת כל הסיבות, והוא בכך שינטרל האדם את סיבות המקרה מהאירוע ויראה אך ורק את יד ה'.

ולאחר שהוברר למאמין עיקר זה שכל הנעשה עמו הוא מגזירת וחפץ ה', יצדיק דין שמים ויאמין שכך הצדק והאמת בנוהג זה שנוהג ה' עמו, ולא רק שיצדיק דין שמים אלא עוד יבטל רצונו לרצון ה' וירצה באשר ירצה ה', מתוך אמונה שאין מי שאוהבו ורוצה בטובתו יותר מבוראו. ובזה ישמח בדין שמים ויראהו בעין טובה ויברך עליו, וזוהי מידת "התמימות".

לסיכום, מצות האמונה מחייבת: א. להאמין שכל הנעשה הוא מגזירת וחפץ ה'. ב. להאמין שמשפטו של ה' אמת וצדק. ג. להאמין שמשפטו ועונשו לטובה, ומתוך כך לקבל באהבה את גזירת ה'.

ועבודה זו בעיקר נדרשת בימינו מב' סיבות.

האחת, מפני רבוי הצרות והנסיונות שבימינו הזורמים ושוטפים יום יום ללא מנוח, הסבך שנקלע אליו האדם היום הנו בתקיפות ובתכיפות עד שכמעט וניטל כח הסבל לסבול את מצבינו היום, אכן בכל הדורות היו לעם ישראל צרות וגזירות אולם היו מעת לעת ומפקידה לפקידה, אולם הצרות שבימינו הינם חלק בלתי נפרד ממהות חיינו, עמהם אנו חיים, עמהם אנו ישנים, ועמהם אנו אוכלים, כיסורי העניות, שידוכין, שלום בית, תרבות רעה, חוליים, ילדים פגועים וכיוצא שהמה כמהלך טבעי בחיינו. ולכך בוודאי דרושה מידת התמימות לחיי נפש ממש, כי מבלעדיה יתמוטט האדם ויקרוס ממשא יסוריו. והסיבה השנית המסובכת ביותר בימינו, היא שהנהגה זו של היסורים פוקדת ומצויה היא בין בצדיקים ובין ברשעים לאין הפרש כמעט, וכמו שמתאונן שלמה המלך ב"קהלת" (פרקים ח-ט), "יש הבל אשר נעשה על הארץ", הבל היינו שמהביל ומטפש את דעותיהם של בני אדם נגד ה', והוא: "הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא, כטוב כחוטא וגו' זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש כי מקרה אחד לכל".

וסיים שם שזה הגורם להפיל בני אדם להתבלבל בדעתם וליפול באמונתם ולחטוא ולירד לגיהנם, וכך נאמר שם: "וגם לב בני האדם מלא רעות והוללות בלבבם בחייהם ואחריו אל המתים".

ובשביל כך נדרשת מידת התמימות בימינו ביותר וכמו שהיה אומר החפץ חיים, שאם מאז ומתמיד הנהגת ה' היתה נעלמת מבני אדם, אולם בעקבתא דמשיחא כפול ומכופל ההסתר פי כמה, לפי שהוא סוף החשבונות של כל הדורות לקראת הגאולה, כך שהחשבונות היום הינם מורכבים ביותר להיותם סגירת חשבון של כל הדורות והשלמות התיקונים שחסרו מכל הדורות, ומי יעמוד בסוד ה' בזה?

והרמח"ל האריך לבאר שישנה הנהגה גלויה, והנהגה נסתרת, הנהגה גלויה היינו צדיק וטוב לו רשע ורע לו, הנהגה נסתרת היינו, צדיק ורע לו רשע וטוב לו, וככל שיתקרב עת הקץ ההנהגה הנסתרת היא שתהא ההנהגה התקיפה ביותר ותעלם ההנהגה הגלויה.

כך שבעצם התמימות היא הפתרון לכל הבלבולים, בהיותו מתמם עצמו לאמת זו להאמין שכל אירועיו מופקדים ביד ה' לעשות בו כפי אשר יראה ה' בחכמתו, והכל בצדק וביושר ולטובתו הנצחית.

מדוע גוני הנסיונות אצל בני האדם אינם שוים, יש מתנסים בנסיונות קשים ומסבכים, ויש שלא יצטרכו אלא לנסיונות קלים יותר?

בזה נבוא לבאר דבר סתום וחתום אצל בני האדם אשר תרעומתם בלבם ולא ינוחו ולא ישקוטו ממבוכתם, מדוע נשתנו בני האדם, ומדוע ישנם כאלה הגוברים בנקל על יצרם ומתקדמים בעבודת ויראת ה', חפצים המה בתורתו, ואהבתו בליבם, ולעומתם כאלו המסובבים ומסובכים ביצרים קשים, וכל התגברות קטנה עולה אצלם בקושי רב.

ברור הוא שאלו מנסתרות אלוקינו, ועמוק עמוק ומי ימצאנו דרך ה' בהנהגתו את ברואיו, וחלילה אין בדברינו אלה להתיימר שכאילו והשגנו משהו מסודות הנהגתו יתברך, אולם קצת נמצא נחת בפתרון תעלומה זו במה שישׂבר לנו מעט את האוזן על פי מה שנבאר, ויסוד הדברים על-פי האר"י ז"ל, והוא כי הרי ידוע הוא מה שאמרו חז"ל (שבת קמ"ה ע"ב): שכל ישראל במעמד הר סיני פסקה זוהמתן ונתקדשו בקדושה עליונה, אולם אחר עוון העגל חזרה הזוהמא, וכל אחד ואחד מששים ריבוא נשמות ישראל הוטל עליו תפקיד עבודת הלחימה ביצריו מהתחלה, ובכן היו כאלה שנזהרו מחטא קל ולא נתנו ליצרם ליקרב אצלם ועלו ונתעלו במעלות העבודה, וגם כשנכשלו - נכשלו בקטנות ולא נתנו לפורץ לפרוץ בם בגדולות, אולם היו כאלה שנדחו מדחי אל דחי ומקטנה באו לעוד קטנה עד בואם לגדולות כחיובי כריתות ומיתות בית דין.

ולכן מאז ממשיכים אותם נשמות בעבודתם, וכל יהודי אשר נשמה בקרבו עליו לתקן מעוותו, ועליו להתחיל ממקום שסיים מלאכתו מקודם, ולכך אותו שירד מתחילה למדריגות שפילות, וכאמור שירידה זו היתה בבחירתו ומרצונו, להיות שאז היינו כולנו באותו מצב של ידיעת ה', הרי שהוא האחראי לכך, שהרי יצר הוא מחסומים לעצמו והקשה העבודה על עצמו בכך שזלזל בנסיונות קטנים עד שנכשל בגדולים, ועליו מוטל להתחיל בהמשך העבודה ממקום שסיים, ואם סיים את חייו בשיפלות של איזו מדריגה מסוימת - צריך הוא להוולד מחדש באותם נתונים שפלים של אותה מדריגה שסיים בהם בעבר, ומשם להתחיל עבודתו, כמבואר בדברי האר"י ז"ל שהאדם חייב לתקן עצמו לגמרי ולהשתלם בכל המצוות, ובכל פעם נולד מחדש להשלים עוד מאשר חיסר, אולם לעומתו זה שסיים בעבר במחדלים מעטים וירידתו היתה במעט, הרי שהמוטל עליו להשלים עצמו מאותה מדריגה שירד בה, ולכך אין מגיע לו להתחיל ממדריגות נמוכות

יותר, אחר שלא הביא עצמו אליהם ונזהר מהם, ולמה אם כן שיתחיל מנתונים שפלים כאלה בעבודתו.
ולכך אדם זה שיוולד לתקן מעוותו יבוא בתנאים טובים ונוחים כי אין מוטל עליו אלא להשלים המעט שהחסיר.
כל אדם אחראי למחסומים שיצר הוא לעצמו - לשברם, והוא מנפלאות תמים דעים לכל אחד ואחד בדיוק נמרץ, לדעת מהיכן סיים מלאכתו ומהיכן עליו להתחיל.
וכך נמשך הדבר מדור לדור, שלעולם יתחיל מהיכן שסיים, וכפי משפט זה כן יהיו תנאי חייו מסייעים יותר או מופרעים יותר.
לסיכום: התחלנו כולנו את ההתחלה בשווה ממש, ורק בהמשך כל אחד בחר לו דרך אחרת, ולכך עליו להשלים את החסר שבמו ידיו חיסר לעצמו.
מה פשר שאלת משה "למה הרעות לעם הזה", הלא כל יסוד אמונתנו מחיב לבלתי להרהר אחר הנהגות ה'?
עיין בזה דברים נפלאים להגר"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 187). ועוד כתבנו בספרנו "בים דרך" (מאמר כח), שנתכוון משה על חילול ה' שנעשה. ולא חס וחלילה שהרהר אחר הנהגת ה', דבודאי ידע והאמין שאם כן עשה ה' - זו לטובה וכן נצרך, אלא דכיון שלבו הטהור לא יכל לסבול חילול ה', זעק למה הרעותה לעם הזה, כי כאבו היה טהור ואמיתי על כך שנחלשה אמונתם של ישראל ונמנע קידוש ה'.
ואיתא במדרש (שמות רבה סוף פרשת שמות), שאכן רצתה מידת הדין לפגוע במשה, אלא שכיון שכוונת משה היתה טהורה לשם שמים לא פגעה בו.
ובזה יובן תמיהה רבתי בטענת אברהם אבינו לפני ה':
"חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע", שהוא תימה היאך יאמר אברהם כדבר הזה להקב"ה וכי סלקא דעתך שכך משפטו להרוג צדיק ורשע? אלא טען על הנראה כלפי בני אדם, וחרד מחילול שמו יתברך.
אלא שעם כל זה אין התשובה הנזכרת מספקת אחר שסוף סוף מי כמו הקב"ה היודע אשר יעשה, ומה לנו לתבוע על חילול ה' כשהוא עצמו יתברך כך חפץ לעשות, אולם התשובה תושלם בדברי הרב "מכתב מאליהו" דיש רשות לצדיק לתבוע ואף לגזור על נס על מנת שעבודתו של עצמו את ה' תהא ללא פגם, ולכך כשרואה הצדיק הנהגה שיכולה להפריע לו עצמו ולהחלישו, אחר שהוא צינור שנבחר להעביר אמונה לעם ישראל - יש ברשותו לתבוע שלא תהא הנהגה המחלשת דעתו, ועיי"ש בדבריו הנפלאים.

מהו הקשי שבהשגת האמונה, הלא כל ישראל מאמינים, ומה תביעתה במיחד בימינו יותר מכל הדורות?

עיקר העבודה הנדרשת באמונה, היא לא הידיעה בשכל בלבד, אלא התמימות עם ה', דהיינו להאמין בו שהוא אוהבנו יותר מכל, ועושה את הטוב ביותר עבורנו.

וקושי תמימות זה הוא במיוחד בתקופתנו, להיות שהדעת נעדרה בימינו יותר מכל התקופות, וגלות הדעת הינה בתוקפה בימינו, ואנו בתכלית ירידת הדעת, ההכרה עמומה אצלנו, והיא היוצרת ערעורים על הנהגת ה'. ובדורינו נצטרפו כל הנסיבות הגורמות את סיבוך האמונה, הן מצד ריבוי הצרות, הנסיונות, הפיתויים והגירויים שישנם היום מה שלא היו מעולם. והן מצד ירידת הדורות - צאן ללא רועה ומורה דרך, כל אלו נצטרפו עלינו יחדיו הגורמים קטנות הדעת וחשכותה, והרי זו עיקר הגלות.

וזהו גוון העבודה המוטל עלינו היום, לעבוד דוקא מתוך חושך, ולאמץ את התמימות גם כשהאכזבות מנת חלקנו יום יום בכל התחומים.

וכל התגברות והארת אור אמונה במצבי חשכותנו עתה, יש לה משמעות מרובה, כך שאף אם התוצאות בעבודתנו אינם מבורכות כבדורות קודמים, אולם יש להם משמעות מרובה, ובפרט שבנוסף להכל אין אנו יוצאים עם סיפוק בעבודתנו ותחושתנו היא כאילו ולא פעלנו כלום, שגם הוא נוסף על חלישות דעתנו בעמלנו הנראה לריק ולבהלה, הרי שהרבה גורמים ישנם היום שיהפכו לזכותנו לייקר כל משהו בעבודתנו.

זהו גוון עבודה שלא היה מעולם כמותו המוטל עלינו להאיר אורות אמונה בחושך עבה וכפול ללא סיפוק - כשור לעול וכחמור למשא, ובזה אנו משלימים את הגוון החסר בעבודת ה' שלא נגעו בו כל כך אבותינו, ובודאי שלא השלימוהו, כי קדמונינו ראו ברכה בעמלם, חשו בְּעֲרֻבוּת ומתיקות העבודה, רוחב לבם ושכלם רגשי אהבתם ויראתם משכום והריצום לעבודת הבורא, את עולמם ראו בחייהם, ועל אף הצרות שפקדו אותם היה להם די במה להתענג, מה שאין כן אנו דור יתום דור של הסתר פנים, העובד עבודתו ללא הרגשים, ללא עריבות ומתיקות זהו גוון עבודה כשלעצמו. ועלינו להשלים גוון זה של עבודה כדי לתקן עולם במלכות שדי התלוי בשלימות כל מגוון סוגי העבודות.

הכיצד יתכן שהאדם רואה נסים והשגחה, ומסגל עדין לחטא, והדגמא לכך חטאי דור המדבר, ועוד הרבה כיוצא בזה?

זה צריך לדעת שהכפירה היא טמטום ולא שכל, וכדי שיובן הדבר נביא מעשה שהיה עם החפץ חיים (מובא בספר "מאיר עיני ישראל" ח"ב עמ' 80-79):

באחד משבתות הקודש בזמן שהיה דרכו של החפץ חיים לדרוש, היה הבית מלא בבחורים, וכך אמר החפץ חיים מתוך עגמת נפש ועצבות גדולה: רבונו של עולם! אינני יודע מהיכן לוקחים כל כך הרבה כפירה בעולם. כל כך הרבה כפירה! והמשיך לשוחח בענין זה.

כששמע דבריו הרב הגאון משה לנדינסקי זצ"ל, השיב ואמר: מה הוא הפלא? הלא משה רבנו עלה למרום ארבעים יום בלבד, מיד לאחר מעמד הר סיני, והנה כבר עשו ישראל את העגל! הרי שבועות אחדים קודם לכן היו במדריגה של "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי במראות הנבואה", וכעבור ארבעים יום בלבד ממעמד הר סיני עשו עגל האם אנו יכולים להשיג זאת?

והמשיך הגאון רבי משה לנדינסקי לומר לחפץ חיים - היום אנו כבר רחוקים הרבה יותר ממרחק של ארבעים יום ממעמד הר סיני... אנו במרחק של אלפי שנים מאותה התגלות אלקית של "אנכי ה' אלקיך", וככל שמתרחקים הדורות הרי שהאמונה נחלשת יותר ויותר, זו הסיבה והתשובה מהיכן נלקחים כל כך הרבה כפירה.

ואז, קרא החפץ חיים: אוי! - כל כך אתה מליץ טוב על כלל ישראל! לך בכחך זה ותציל את העולם...

והביאור הוא, שאכן האמונה מבוססת על בסיס חזק שאין שום שכל בעולם שיכול לפרוך את אותם יסודות האמונה, ורק הבעיה היא שהכפירה היא לא באה באמצעות השכל, אלא סתם טמטום, מי אמר... תוכיח... אני לא ראיתי... אני לא הייתי שם... וכיוצא, מחשבות טפשיות שבמעט מחשבה האדם מסלקם, כך שהכפירה היא הרבה יותר "טורדנית" מאשר שכלית, והילכך לסלק טמטום נצרך טהרה ולא שכל, לו היה כאן עימות של שכל נגד שכל, בוודאי שהיתה הכפירה נשברת, וכמו שבשכל האדם מריץ הרבה דברים ומזיז עניניו על הצד הטוב ביותר, אולם לסלק טמטום נדרש טהרה, וטהרה קשה להשגה, כאן צריך לכבוש את החומר הגס להתגבר על תאות חומריות, להישמר מפיתויי וגירויי יצרי עולם הזה, שהמה השוחד שסגולתו לעוור עיני חכמים וכמו שביארנו לעיל בתשובה ד'. ואז האמונה מתישבת על הלב ללא מחיצות טמטום.

וזו הסיבה שהניסים לא תמיד מועילים לשנות לאדם את דרכו, אכן האדם מתפעל מתחילה, אולם התפעלות והתרגשות זו דועכת במשך הזמן, ואז חוזר הוא לאטימותו כבתחילה.

טעם נוסף לכך הוא היות שמטבע האדם לברוח מסיבות המשעבדות אותו להתחיבויות, ולכך כיון שהניסים הינם גורם המחייב להשתעבד, יש לאדם נוגדנים בטבעו להשכיח

ולטשטש את אותם ניסים, לשקרם, להתנכר ולהתכחש להם בכל מיני מחשבות שטות וטמטום על מנת לברוח מהתחייבויותיו, דהיינו שוחד רצונותיו גובר לטמטם לו את שכלו.

ועוד טעם נוסף לכך מביא הגר"ח שמולביץ והוא שבזמן משבר וזעזוע בנקל נפתה האדם להאחז אפילו במקל שבור, וכיון שהיו אז עם ישראל במצב של זעזוע כמובא בחז"ל שחשבו שמשה מת והשטן החשיך את העולם ונשא למטת משה באויר, ואז נתיאשו ונשברו ברוחם ומכיון שכן מיד בא השטן והציע להם העגל ונתפתו, כי בעת משבר בנקל הוא לכופף את האדם ולשבור את רוחו כי כל אשר לו יתן אז בעד נפשו.

מה הם בדרך כלל המצבים שבהם האדם נתון ביותר לסכנת מעידת אמונה? ומה העצה לכך?

כפי הנראה, ישנם ב' מצבים בחיי האדם בהם הוא נתון למצב של סכנת מעידת האמונה.

האחת, בעידן שהיסורים תוקפים אותו.

והשנית, לאחר שאדם חטא, ובפרט בחטא מהחמורות.

בב' מצבים אלו נדמה לאדם כי הוא דחוי ושנאוי אצל ה', ואז סכנתו סכנה, כי בהיותו חושב כן, יגיע למסקנא של עזיבת המצוות או לפחות יבוא להתפשר ולהחליט להוריד מעליו אי אלו חיובים מהתורה, מתוך מסקנא שאין אלו החיובים שייכים אליו כי אינם בהישג ידו, ואולי שייכים המה לצדיקים וחסידים.

והעצה לכך הוא לידע בבירור כי אמונתנו מחייבת אותנו להאמין ב"אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו חמלה גדולה חמלת עלינו" לא פחות מ"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך", דהיינו כשם שמצווים אנו לאהוב את ה' בכל לבבנו נפשנו ומאודנו, בכל מצב שאנו נמצאים בו ואפילו כשאנו שרויים בחטא, שהרי וכי איתא בשום מקום שיש זמן או מצב שפטור בו האדם ממצות אהבת ה'?! כמו כן מצווים אנו להאמין שה' אלוקינו אוהבינו "אהבת עולם" בכל מצב שאנו בו, וכהא דר"מ שגם כשאין עושים רצון ה' קרויים "בנים" והלכה כמותו בזה, (כמובא בשו"ת רשב"א ח"א סימ' רמ"ב).

ויתר על כן, לא תיכון ולא תוצלח בידינו קיום מצות ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו', מבלי האמונה באהבת עולם אהבתנו וכו', כי באם יעלה ערעור וספק בלבינו באהבת ה' אלינו, בהכרח כמו כן יבצר מאתנו מלקיים מצות ואהבת את ה' אלוקיך, שהרי כיצד יאהב אדם את מי שאינו אוהבו, ובפרט את מי שמכהו, ובפרט מאחר שהוא עצמו חטא לו להקב"ה, אם יעלה בלבו חשד שהקב"ה שונאו, היאך יאהבהו? הלא דומה לזה החושד את זולתו שהוא שונאו, הכי יאהבהו?

לכך לא תיכון ולא תוצלח בידינו מצות ואהבת את ה''א, מבלי שיהיה ברור לנו ''אהבת עולם אהבתנו ה''א'', בכלמצב ובכל זמן.
ובעצם יציאת מצרים, הוא הפורך לערעור האמונה באהבת ה' אלינו המצוי בב' מצבים הנ''ל.
שהרי ביציאת מצרים היינו הן במצב של יסורים, והן במצב של חטא - מ''ט שערי טומאה, ועם כל זה, עוצמת תוקף אהבת ה' אלינו היתה דוקא אז, והוא אות ומופת לדורות, להורות שאהבתו אותנו הינה אהבה שאינה תלויה בדבר, דגם אם הקב''ה מעניש קשות אין זה על חשבון האהבה שהינה ''אהבת עולם'', - את אשר יאהב ה' יוכיח, וכדאי לקבל ''פצעי אוהב'' מאשר ''נשיקות שונא''.

אימתי מבחן האמת של אמונת האדם?

ברגע שנצרך ליישם את האמונה.
וכגון בזמן משבר של פרנסה או של בריאות, אז נבחן האדם בתגובתו למאורע שארעהו, כי מאחר והסיבות הטבעיות נשמטו מתחתיו ונשאר הוא תלוי לאמונתו בלבד, בזאת יבחן האם יש די באמונתו להחזיקו אם לאו.
שהנה נראה, אדם שפוטר מעבודתו, ויצא עם פנסיה שתספיק לו להתפרנס למשך שנה, הרי שבתחילת השנה אומנם אינו דואג כל כך, שהרי שנה שלמה לפניו, אולם ככל שיעברו מספר חודשים מתקופת השנה, כן תלך דאגתו ותגדל, וכשיגיע ממש סמוך לסוף השנה ידאג ביותר, כי אז נצרך הוא ליישם את בטחונו בה' ולהסיר הדאגה בהעדר הסיבות כמו בהיותן קיימות.
וכמו כן פער גדול ישנו אצל האדם בענין בריאותו, משפטו עם המלכות וכדומה, בין מצב של העדר הסיבות לבין היותן קיימות.
וכמו כן, קל לבני האדם להאמין בביאת הגואל שאכן תהא פעם, אולם להאמין ב''בכל יום שיבוא'' קשה להם מאד להאמין. היות והרגע של ישום האמונה זהו שעת-מבחן.
ורואים זאת בדברי חז''ל: נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין עד שבאו מי המבול ודחפוהו שנאמר: ''ויבא נח מפני מי המבול. והוא פלא! 120 שנה נח בונה תיבה מתוך אמונה שאכן יהא מבול, והנה ברגע המבחן של האמונה להכנס עתה לתיבה מפני המבול, נכנס נח לקטנות אמונה האם יהא עכשיו מבול או לא.
השלם באמונתו, העדר הסיבות אינם מפילים אותו ממצב אילו הסיבות במלואן.
האם יש בכח נסים להחזיר בתשובה, ואם כן מדוע לא מסיענו הבורא לחזר בתשובה בכך שירחיש לנו נסים?

ההפסד שיכול להיות מהניסים שיארעו גובר על השכר שיתכן שנפיק מהם.
ראשית עלינו להתבונן, הנה עם בני ישראל יצאו ממצרים בניסים באותות ובמופתים. וכמה מהם יצאו? וחמושים עלו בני ישראל - אחד מחמישה, ויתרם מתו במכת חושך, שזו המכה התשיעית שהם רואים במו עיניהם, כבר תשע מכות מאחריהם על מצרים ועדיין לא הסכימו בדעתם לצאת ממצרים ומתו במכת החושך.
הנה לנו לראות שהניסים לא בהכרח משנים את האדם ללא שירצה האדם בכך בבחירתו. והנה עוד לאחר היציאה, יוצאים בני ישראל ממצרים עמוסים בשמונים חמורים הנושאים מכל טוב מצרים כמובא בגמרא (בכורות דף ט'), ועם כל זה כשנתקלו בנסיון נוסף של "מצרים מאחריהם והים מלפניהם" - התלוננו "המבלי אין קברים במצרים". לאחר קריעת ים סוף וכל פרטי הניסים שהתרחשו אז, ג' ימים בלבד לאחר מכן הולכים במדבר ואין מים - "וילונו העם על משה".
ומה נאמר על כשלון העגל, המרגלים, קרח ועדתו, שהיו בסמוך ממש לקבלת התורה. כך שהניסים אינם בהכרח שיהפכו את האדם לטוב, ואם כן, התוצאות יהיו נוראות, לפי שהתביעה תוכפל ותישלש כאשר ראה האדם ניסים ולא למד מהם, כי הנס בוודאי שהינו קרש קפיצה למתבונן וחפץ להתעלות, אולם סכנתו של זה שזכה לנס סכנה גדולה היא באם לא יפיק את הלקחים ממנו. ולכך מועדף מצד אחד העדר הניסים.
אכן הניסים הינם קרש קפיצה נפלא לבוא מהם להתבוננות ולהתעלות על ידן, אומנם זה דוקא באם יתבונן האדם, ולהתבונן כבר יש לנו במה, דמה חסר לניסי מצרים וכיוצא, הכי בשביל שעבר מהם זמן רב תש כחן?! ואם הבורא בחכמתו מונע ניסים עתה כמאז בהכרח שאין בהם צורך, ואדרבא יזיקו ויקלקלו את מאזן הבחירה ובהחלט די באותם ניסים שעברו עלינו להתחזק ולהתחדש מהם, כי אם גלוי וידוע לפניו יתברך שלא היה די בהם בוודאי היה מחדש לנו גם היום ניסים ונפלאות, שהרי בודאי לא יעזבנו הבורא ללא אמצעים כראוי לנצח במלחמת היצר בכל דור ודור.
שאלני אברך ירא ה', מה עליו לחשב לתקן עצמו בראותו זה שנים שהיסורים פוקדים אותו מעת לעת ומפקידה לפקידה, ובפרט חלי אשתו באפן שמכלה את ממונו ועוד, והיאך להתיחס לכך לפי כללי האמונה?
תשובתי אליו היתה, דע, אין לנו בימינו היום מי שיוכל לומר לאדם על איזה עוון מסוים סובל הוא יסורים מסוימים, זה היה האר"י הקדוש שידע לראות על מצחו של אדם על מה יסוריו ומה עליו לתקן וכמו שהעיד תלמידו מהרח"ו, והיה מורה למיוסר מה

עליו לתקן ובגין איזה חטא באו עליו יסורים אלו, וכשהיה מתקן החטא היו היסורים מסתלקים מעליו.
אולם מה שכן יש לי עצה לומר לך שבאם תתחזק בה יהא לך בכך תיקון על הכל ו"בכלל מאתיים מנה", והיא:
הגמרא במכות (כ"ד ע"א) אומרת בא דוד והעמידן על אחת עשרה, בא מיכה והעמידן על שלש, בא חבקוק והעמידן על אחת "וצדיק באמונתו יחיה".
וידוע מהרבה מפרשים על גמרא זו, שאין רצונו לומר שדוד או מיכה וחבקוק המעיטו מסכום המצוות חלילה, אלא ראו ברוח קדשם שלבני דורם - במדריגה שהם נמצאים בה, די אם יתנו כוחם ומעיינם בקיום ה- י"א לדוד, או ה- ג' למיכה, ומכך יבואו לשמירת כל התורה כולה, כי ראו שלא יוכלו להתמקד בכל הכח על יותר ממצוות אלו, ואז "תפסת מרובה לא תפסת", ולכן ברוח קדשם קבלו שבאם יתמקדו על אלו, מאלו יבואו להכל.
חבקוק בנבואה קבל על הדור האחרון - שכן נבואתו על הדור האחרון, ומתוך ידיעת הבורא חולשתו של הדור האחרון, ריכז לנו את העבודה ואת רוב רובי הנסיונות על נקודה אחת ובהבטחה שממנה נבוא להכל, והיא האמונה, לקבל באמונה את מאורעות החיים, ולהאמין שהכל מהבורא והכל לטובה, ולהסכים בלב שלם ובנפש חפצה לקבל את גזירות שמים, ובכך מובטח האדם שיתקן את כל הנצרך לתקן.
כך שהמתחזק באמונה מרוויח ב' תועליות, האחת עצם זה שמתחזק הוא באמונה ומקבל את הנהגת ה' עליו בסבר פנים יפות, והשנית שבכך מובטח שיבוא לתיקון כל פרטי ענייניו הנצרכים תיקון, דהיינו המידות והתאוות, כי נקודה זו כשתושלם אצלו - יושלם אצלו הכל.
ובספר "שומר אמונים" הביא עצה לאדם שחפץ שיסוריו יתקנו את אשר עיות, ובהיות שאין אתנו יודע בעבור מה באו יסורים אלו דוקא, יאמר נוסח צידוק הדין באופן זה:
אני מאמין באמונה שלמה שזה הצער והיסורים שבא לי, הוא בהשגחה פרטית מעם ה', והנני מקבל עלי באהבה, וכל זה בא לי מסיבת עוונותי הרבים, וצדיק אתה ה' על כל הבא עלי, כי אמת עשית ואני הרשעתי.
ויהי רצון שיהיו אלו היסורים לכפר על כל עוונותי, ולהקל צער השכינה הקדושה.
והנה מצד הדין הייתי צריך לפרט ולשוב ולהתוודות על החטא והעוון שבסיבתם באו לי אלו היסורים, אבל גלוי וידוע לפניך שאין אתי יודע עד מה. לכן יהי רצון מלפניך אבי שבשמים, שתמחוק ותשרש החטא והעוון ופשע שגרמו לי אלו היסורים, וימתקו

הדינים מעלי ומעל כל ישראל, ויתהפכו כל הצרופים לטובה, וימשוך חסדים טובים ומגולים לנו ולכל בית ישראל עד עולם אמן.
ובאומרו זה, הבורא יתברך שהוא היודע סיבת היסורים בשל איזה עוון מסוים בא, יתקן לו ברוב רחמיו את אותו עוון בכך שמבקש הוא שאלו היסורים יהיו תיקון לאותו עוון שבסיבתו באו עליו.
וע"ש שבצידוק הדין הנ"ל שאומר המתיסר, מקיים בזה חמש מצוות, מהם מצוות עשה ומהם מדברי קבלה, עיין בדבריו במאמר "השגחה פרטית".

עד כמה להשתדל בעניני פרנסה?

רבים נבוכו בשאלה זו מהי מידת ההשתדלות בה מחויב האדם, ובכן התשובה לכך היא אחת, דתלוי הדבר במדת הבוטח, כפי מידת בטחונו של אדם כן נדרש הוא למעט או להרבות בהשתדלות.
והראיה דהתורה נתנה לנו רשות להרפאות אצל רופא ולהעזר בנדיבים להחלץ ממצוקת מצבינו, ומאידך גבי יוסף הצדיק כשבא להעזר בשר המשקים - נענש, וכנאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם וכו'.
אלא כאמור דתלוי הוא במדרגת הבוטח.
כך שאין השאלה כמה להשתדל כי על כך התשובה פשוטה כאמור דתלוי במדריגת הבוטח. ואכן השאלה באמת היא היאך ידע האדם מהי מדריגתו במדת הבטחון כדי שידע עד כמה להשתדל?
החו"ה מביא בשער הבטחון מסימני הבוטח להיותו שלו ורגוע ואינו דואג, אם כן הבה ונשאל אדם שעובד ללחמו 8 שעות ביום, וביתר הזמן מתפלל, קובע עיתים לתורה, מדוע אינו עובד יותר כמו 10 או 12 שעות, הלא ישיב לך: ותורה מה תהא עליה, ואם תאמר לו והלא פרנסתך דחוקה? ישיבך: בוטח אני בה' שב- 8 שעות יזמין לי כפי צרכי, וכשתשאלהו שוב: אם הנך בוטח בה' אם כן תסתפק ב- 4 או ב- 6 שעות עבודה? יענך אותו אדם: פחות מ- 8 שעות אין בכחי להרשות לעצמי להסתפק.
אם כן הרי שבטחונו של זה בשיעור 8 שעות עבודה, ליותר מ- 8 שעות אכן חזק הוא לבטוח בה', אולם לפחות מ- 8 שעות מודאג הוא ואינו שָׁלֵו, הרי שאינו במדריגה זו.
לעומתו יתכן אדם שעובד 4 שעות ותו לא, וכשתשאלהו מדוע אינך עובד 8 שעות? יענה בוטח אני בה', וכשתשאלהו אם כן תעבוד פחות מ- 4 שעות יענך שאין בכוחו להיות רגוע בפחות מ - 4 שעות הרי זה מדריגתו גדולה מהקודם.

אם כן הכלל העולה כמה שאתה מרגיש שאתה רגוע וְשָׁלֵו, סימן שזו מדרגתך, ולכן אם מרגיש אתה שיותר מכך זהו הגזמה בשבילך תבין שמדרגתך בבטחון תובעת ממך שלא להגזים וכל אחד בזה שונה מחבירו.

כמובן שעל האדם להשתדל להעפיל לקצץ מזמנו בהשתדלות לצורך בטחון, ולמשל העובד 8 שעות ישתדל לעבוד 7 שעות כדי להתקדם במידת הבטחון, אולם במידה - כפי מדרגתו. וכן בזה ימדוד עצמו בהשתדלות ברפואה, דהיינו כשמבין שהוא מגזים מתוך בטחונו בה', יחדל מלהרבות, אולם במה שאין בכוחו להסתפק והוא אינו רגוע ושלו ונשאר מודאג הרי שעדיין אינו במדריגה זו, ועליו להשתדל מדריגה אחר מדריגה להתקדם ולהגדיל בטחונו בה'.

ממכתב לשואל האלמוני:

שֶׁשָּׁאַלְתָּ בְּדָבָר הֱיוֹתְךָ קַבְּלַן שִׁפּוּצִים, וְהִנֵּה כְּמְעַט וְסָגַרְתָּ חוֹזֶה עִם בַּעֲלֵי דִּירָה, וְקֹדֶם הַחֲתִימָה בָּא אָחִיךָ וּקְרָמְךָ לְטֹל עֲבוֹדָה זוֹ, וּבְכָךְ נִמְנַע מִמְּךָ מִלְהַרְוִיחַ סְכוּם נִכְבָּד, וּבְכֵן הֵיאַךְ לְהִסְתַּכֵּל עַל מַצָּב מְאַכְזֵב וְכוֹאֵב זֶה, כִּי מֵאַחַר וְסוֹף סוֹף עֲבוֹדָה זוֹ אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לִי מַדּוּעַ הֶרְאוּנִי מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁכְּמְעַט וּנְתָנוּהָ לִי וּלְאַחַר מִכֵּן לְקָחוּהָ מִמֶּנִּי, וּבְפָרָט - הִנֵּךְ מְצַיֵּן שֶׁהַיּוֹם הַשּׁוּק קָשֶׁה בְּמְצִיאַת עֲבוֹדָה.

אמרו חז"ל אין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלוא נימה, וכל מה שנראה לבני אדם שהדבר היה קרוב אליהם וכאילו ונלקח מהם, זהו ציורו של הקב"ה, וכנאמר "אין צור כאלוקינו" ודרשו אין צייר כאלוקינו.

וכמשל הידוע בב' ציירים שעשו תחרות ציור ביניהם האחד צייר עץ גפן על כל פרטיה: אשכולות, ענפים, שריגים, זמורות, באופן שהיה הציור כל כך מוחשי עד שבאו ציפורים לנקר מציור האשכולות ענבים.

השני צייר וילון על קיר, וכשבאו לתהות על ציורו הפנה אותם לקיר, הללו חשבו שציורו מבעד לוילון, וכשבאו להסיט הוילון נוכחו לדעת שהציור הוא הוילון עצמו...

מיד נקבע הוא לקבל את הפרס הראשון, אחר שהראשון הצליח בציורו להטעות ציפורים ואילו השני אף בני אדם.

עד כאן ציוריהם של בני אדם עד חוש המישוש ותו לא.

ואילו ציורו של הקב"ה עולה על כולם, הנה הוא "מצייר" לאדם הולך ובא, עמל ומרוויח, הולך לרופא ומתרפא, מדינות לוחמות אלו באלו בנשק ובכח, זו מנצחת וזו נופלת, והכל ציור. האדם חושב שהוא העושה והוא הפועל וחוש המישוש מסייעו, ובעצם "אין עוד מלבדו כלל".

ובכן לְךָ נדמה שלקחו ממך עבודה זו שהיתה שייכת לך, זה שקר, מעולם זה לא היה אמור להיות שלך עבודה זו אלא של חברך, אלא שציורו של הקב"ה הטעה אותך.
ובדבר שאלתך מדוע נצטייר הדבר כאילו ונתנוה לך, זהו לשם הנסיון כי ה' צדיק יבחן, ומדרכי שמים לבחון אדם על אמונתו עד כמה היא מוחשית, וזה עצמו שרוצה ה' ממך שתבין שכל מהלך זה, לא היה אלא ציור בלבד, דהיינו ציור כאילו ועבודה זו שייכת לך, ובאמת מעיקרא לא היתה שלך, ואמונה זו חייב שתרגיע אותך בתורת מאמין.

ממכתב לשואל האלמוני:

שֶׁשָּׁאַלְתָּ בְּעִנְיַן שִׁדּוּךְ שֶׁהֻצַּע לְךָ וְהָיָה הוּא בְּאֹפֶן שֶׁהֻלְכְתָּ לַכֹּתֶל וְהִתְפַּלַּלְתָּ מִקִּירוֹת לִבְּךָ וּבְדֶמַע לְמְצִיאַת שִׁדּוּךְ מַתְאִים, וּבְסִיּוּם תְּפִלָּתְךָ - בְּעוֹדְךָ בַּכֹּתֶל, הִנֵּךְ מְקַבֵּל מִיַּד הוֹדָעָה בַּפֶּלֶאפוֹן מֵהַשַּׁדְכָן שֶׁהִנֵּה וְהָעֶרֶב יֵשׁ לְךָ הַצָּעָה, הֲלַכְתָּ לַהַצָּעָה עִם בִּטָּחוֹן גָּדוֹל שֶׁהִנֵּה וּתְפִלָּתִי נֶעֱנְתָה, וְהִנֵּה חָשְׁכוּ עֵינֶיךָ מֵאַכְזָבָה, מֵחֲמַת שֶׁהַהַצָּעָה הָיְתָה לְגַמְרֵי הֲפוּכָה מֵעֶקְרוֹנוֹתֶיךָ וְהַשְׁקְפוֹתֶיךָ. וּבְכֵן נַפְשְׁךָ בִּשְׁאֵלָתְךָ מָה רָצָה הקב"ה בָּזֶה לַעֲשׂוֹת לִי הֲרֵי בָּזֶה נַעֲשָׂה בִּי חוּכָא וְאִטְלוּלָא?

ובכן הנראה ברור הוא שרצון ה' היה להעמידך בנסיון שזה תכלית האדם, לראות האם למחרת שוב תהא מסוגל להתפלל ולבכות או שמא מחמת אכזבתך של אתמול תחדל מלקוות לה'.

ועוד, לפעמים אכזבה חריגה חושכת הרבה אכזבות שאינן חריגות, דהיינו אם למשל נצרך על האדם לעבור כמה וכמה פגישות עד שיבוא לו מזלו הנגזר עליו, בכך שמתאכזב פעם אחת באופן חריג ועומד בנסיון האמונה כשהוא מסובך וקשה, מקצר בכך את הדרך לישועתו לבוא מהר יותר למזלו המתאים, ויש ראיות לכך מחז"ל, ואכמ"ל.

היאך נתן לחזק את אמונתנו בחכמי ישראל לראותם כאישי האלקים?

דע, כל יסוד האמונה בהקב"ה תלויה באמונת חכמים, כי אין לנו מה שיגשר בינינו לבין הקב"ה, אלא רק צדיקי הדורות האחוזים בהקב"ה, אנו, מרוחקי הדורות מקדמונינו, ובפרט דור עקבות משיחא דור של הסתר פנים, אם לא נאחוז באמונת חכמי הדורות של אז ושל עתה האחוזים בהקב"ה, ובכך המה הגשר שמגשר בינינו לבין הבורא, ואם נרפה עצמנו מלאחוז בגשר זה שהמה הצדיקים בוודאי ניפול לתהום הפעורה שמתחתנו ובכך אבדה תקותנו לנצח.

התבוננות בנקיות כפיהם ודעתם של גדולי ישראל שהיו נקיים מכל שוחד ושקר, וגעלה ובחלה נפשם בכל משהו של חנופה, ממון וכבוד, ועל אמת התורה מסרו כבודם, זמנם, נפשם, ממונם, לעומת חכמי השקר, וחכמי אומות העולם, שאכן חכמה היתה

בהם, אולם מעורבת בנגיעות עצמיות שוחד שקר ותאווה, אם כן היתכן שהמה אלו שיובילונו לדרך החיים, הלא חכמי ישראל המיתו עצמם על כל אות ואות שבתורה להבינה, ולשם שמים לא נתנו מנוח לעצמם ותנומה לעפעפיהם, יום ולילה שקדו על התורה בהפקרת כל חייהם ובני משפחותיהם, והכל בשביל לעמוד על האמת שבתורה, והודו בטעותם והשפילו כבודם רק בשביל להגיע לאמת, עד שנתעלו בטוהר מעשיהם ומחשבותיהם להיות אישי האלקים הקרובים אליו, וזכו עד אשר רוח ה' דבר בם ומילתו על לשונם ברוח הקודש באותות ומופתים שנעשו על ידיהם, זהו שיביאנו לראות היאך ידבר האלקים את האדם וחי, גשר זה של צדיקי הדור הוא שיובילנו להאמין בבורא הנסתר מעין פשוטי העם ומגולה לעבדיו הנאמנים, כך שרק דרכם נוכל להשקיף גם אנו מעט ולהציץ על אמיתות התורה ומצוותיה שֶׁיִּקָּנוּ בלבנו באמת, ולהכיר באמונה בהכרה ברורה כראוי.

קרח מין היה - כופר בתורה ובמשה רבנו (**ירושלמי סנהדרין פרק חלק הלכה ח'**), **היאך יסתדר ענין זה עם מה שכתב הרמב"ם באגרת תימן שנכנס הקב"ה בערבות על דור מקבלי התורה וזרעם אחריהם שלא יוכלו לטל מהם את אמונתם לעולם?**

אולם במשחית דרכו ומדותיו ותאוותיו, ומתוך רצון להפקרות בועט הוא באמונה, על כך לא נכנס הקב"ה בערבות, שהרי זהו כבר בגדר בחירה, שאותו אדם נשתחד מרצונותיו וחשקיו הגרועים והחליט בשבילם לכפור בה'.

וכדוגמת הגמרא (בסנהדרין סג) יודעים ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבדו אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא.

הרי מבואר שאין ערבות לזה אשר מתוך שוחד תאוותו מתעלם מהאמונה ומתכחש ומתנכר לה כדי למלאת תאוותו וקנאתו וכדוגמת קרח.

וביתר עומק, באמת הקב"ה נשאר נאמן לערבותו שלא תוסר האמונה מלב מקבלי התורה וזרעם, אלא שהמה משקרים עצמם ומתכחשים בעצמם לאמונה שעדיין בקרבם מכח הערבות ומתנכרים כלפיה, הרי שהקב"ה נאמן במאמרו שהרי בעצם יש להם אמונה, אלא שהמה מתנכרים ומתכחשים לאמונה שבקרבם.

אולם זה החפץ בָּאֱמֶת, אלא שחסר לו ראיות והוכחות לאמונתו, על זה בא הבורא בערבות שלא יפריע לו העדר הראיות, וישאר מאמין אף בהעדר ממנו ראיות פילוסופיות, והראיה שהנה עם ישראל ואף הפשוטים שבהם מאמינים ועד כדי למות על אמונתם ללא ראיות פילוסופיות.

במה עקר מבחני האמונה?

עיקר מבחני האמונה הינם בחיי היום יום, כשהאדם מופתע מידי יום במספר ארועים מאכזבים, כגון ששוכח דבר מסוים, או שנשבר או נאבד לו חפץ מחפציו, ובפרט כשנצרך לו חפץ זה עתה בדחיפות ובפרט ששבירת החפץ או איבודו הוא ע"י אחר ויש לו כביכול במי לתלות האשמה ולכעוס עליו, או שנפגע כבודו ממישהו שפגע בו, או כל נסיון של כעס על שלא נעשה רצונו כרצונו וכיוצא, כי במקרים שכאלה אין האדם מוכן לנסיון הבא עליו, אלא בפתע פתאום בא עליו נסיון אמונה זה, אז נבחן הוא עד כמה אמונתו עמוקה בהכרתו והיאך מיד מתאושש הוא ומבטל רצונו מתוך הכרה שאין עוד מלבדו והכל לטובתו.

כי עיקר המשמעות של הנסיון היא כאשר האדם בקטנות, ולא כאשר הוא במצב של גדלות והכרתו זה עתה ברורה מתוך שהיא עתה במדריגה נעלית, אלא דוקא כאשר יורד הוא ממעלתו ומהכרתו, והכרתו מעורפלת ואז נוחתים עליו נסיונות האמונה, אז נבחן באמת על כנות אמונתו עד כמה השאירה האמונה רושם חזק בנפשו להיות מיד מתאושש ממכתו ומייחסה לכל יכול ומקבלה באהבה.

ודע, כי על "קטנות" אלו מתבזבז שולחנן של צדיקים לעתיד לבוא כמבואר בגמרא (סוטה מח), ואילו זה השם לבו על כל אירוע ולו הפעוט ביותר לראותו שהוא מאת ה' ולקבלו באהבה - פרוטה לפרוטה מצטרפת, ובכך משתלם הוא באמונתו, כי בכך הוא עיקר המודד לגדלות האדם לעתיד לנצח נצחים להנות מזיו השכינה - כפי שיעור שלימותו באמונה שהשתלם בה עתה בזמן הגלות לקבל כל מאורעותיו באהבה. כמבואר בהחפץ חיים (בספר "מחנה ישראל", פ"ג, והארכנו בזה בספרנו "נר לרגלי" עמ' ע"ה, מי הוא הנקרא גדול אמיתי לנצח אצל הקב"ה, והוא המאמין השלם).

היאך לבוא להתפעלות מחכמתו יתברך?

לבא להכיר מעט כפי השגתנו מעומק חכמתו יתברך אפשרי אך ורק בדרך התעמקות בתורה, כי האדם ניכר בדיבורי חכמתו, ומבלי שידבר לא תוכל להיגלות חכמתו, שכן "גם אויל מחריש לחכם יחשב", ולכן כשעוסק בתורה שהיא חכמתו יתברך ורואה עמקותה, מכאן יבוא האדם להכיר את הבורא ולהתפעל ממנו.

שהרי כמה שיעמיקו דור מסוים בתורה, ושיהיו האנשים בעלי מוחות המבריקים ביותר - לא ירדו עדיין לתכלית עמקות התורה של דור שקדם להם וכן דור שקדם להם לדור שלפניו, כמבואר ברמב"ם בהקדמתו למשניות שכל דור שקדם בשנים - קדם בחכמת התורה, כך שאותם מילים הכתובים בתורה שבכתב ושבע"פ יש בהם עמוק עמוק כל

אחד כפי השגתו, ומתוך כך יבוא להתפעל מחכמתו יתברך שהרי הוא בעל החכמה דיהיב חכמתא לחכימי ומנדעא לידעי בינה, והוא בלבד הנותן את חלקו בתורה של כל תלמיד חכם כפי המגיע לו.

ועוד גם זה שמבין את התורה ברמה נמוכה של הבנתו יש לו להתפעל מהתורה למאד מאד מסיבה נוספת והוא מכח הממציא והמחדש.

ולמשל דוגמא, כל אחד יודע היאך משתמשים בכלי חשמל שונים, וכגון להדליק ולכבות, או להפעיל מחשב מתוחכם וכיוצא, וכי בשביל שיודע הוא כיצד להשתמש בו או מבין כיצד זה עובד והיאך זה פועל - יש להשוותו לממציא החכמה, הלא רחוק מזרח ממערב חכמת המשתמש והמבין את חכמת הממציא מחכמת הממציא עצמו, וכמו שבכל תקופה קם ממציא דבר חכמה כאדיסון את החשמל וכיוצא, ונהנים ומבינים את חכמתו זו רבים עד היום, ומשתמשים בחכמתו זו לצרכים רבים, וכי בשביל שמבינים אנו את המצאתו נשתווה אליו?! אדרבא, נתגמד ביותר מגודל המצאת חכמתו. אם כן כשיתבונן האדם על חכמת התורה שהממציאה הוא הבורא, אדרבא, יקטן ערכו בעיני עצמו מגדולתו ית' ככל שיבינה ביותר, כי ככל שיבינה ביותר כן יתפעל מכח הממציא שבה, ויוגדל בעיניו חכמת הבורא למאד, ובפרט המתבונן בחכמתו יתברך בדברים שאין שכל אנושי יכולה ליגוע בהם, וכמו כל עניני טומאה וטהרה, קרבנות והמקדש וכיוצא, כמה אמונה והתפעלות יכול לקבל הלומד מכך, בראותו המצאות חוקי חיים שחידשם הבורא בחכמתו.

ובפרט המתבונן בחכמת הסוד המיוסדת על ספר הזוהר הקדוש וביאורי האר"י הק' והרש"ש הק' ויתר בעלי הסוד בנסתרות התורה שהוא החלק הפנימי של התורה, בוודאי יתפעל לבו להתחזק באמונה ולהיווכח ולהוודע אפס קצה מחכמתו יתברך.

ובמעט התבוננות שיתבונן: בדעתי הכי היה עולה להמציא חוק או חכמה כזו, בדעתי היה עולה קושיא כזו או תירוץ כזה..., אלא שהאדם קורא הקושיא והתירוץ או יתר דברי החכמה ואינו שם על לב על כח "ההמצאה" שבדבר, ובסכלותו חושב שאם משיג הוא את הדבר הרי ששווה הוא בחכמה למציאו, וזה הרי מחוסר התבוננות פשוטה ביותר. ומכך יבוא גם הלומד לאמונת חכמים, בראותו גודל ועוצם חכמתו יתברך שחלק ליראיו, ויראה היאך בחר בהם ה' לגודל השקעת כל כוחם ומסירות נפשם על התורה ועזרם לכוון לאמת, וכאמור, יתבונן בכח "הממציא" של חכמי ישראל להמציא דבר מתוך דבר בתורתנו הקדושה, ובכך יתאוה לעשות כמעשיהם מתוך שאיפה להגיע למדרגה הגבוהה ביותר השייכת בהישג ידו.

מהו ענין הנזכר ברמב"ם שלעמת בני האדם שמשגחים בהשגחה פרטית - יתר הפרטים משגחים בהשגחה כללית, מהו ענין ה"פרטית" וה"כללית" שבהשגחה?

היטיב לבאר זאת בספר "שפתי חיים" להגר"ח פרידלנדר זצ"ל, שבוודאי השגחת ה' על כל ה"דומם צומח חי" הוא בהשגחה פרטית כמו ה"מדבר" לענין השפעת חיות למציאותם, ומבלי השפעת חיות אלקות בפרטות לכל הדצ"ח לא ימצא להם קיום כלל. אלא לענין הדיון והמשפט אלו מהם יתקיימו ואלו ימותו כאן שונה משפטם של הדצ"ח לעומת הַמְדַבֵּר.

וכמו למשל משפט ה' יהא כמה ראשי בקר יהיו בעיר מסוימת לצורך הקיום, ואם אין מספיק - מרבה הבורא את פריון הבהמות כדי שיספיק לכל בני העיר, ואם יש יותר מידי אזי העודפות ימותו, אולם איזה מהם ימות ואיזה יחיה זה אינו בדיון ומשפט בפרטות על כל ראש בקר.

כך שכל ההשגחה הכללית לה נתכוון הרמב"ם הוא לענין הדיון והמשפט אולם לעצם ידיעת הא-ל ממציאותם, וצפייתו על כל פרטי מפעליו וברואיו בוודאי שלא נעלם ממנו כלום.

וכל הנ"ל הוא כאשר הבהמות הינם בהמות השדה, אולם בהמה השייכת לאיש פרטי בוודאי יש דיון ומשפט עליה בפרטות אם תחיה או תמות כי הדבר נוגע לבעליה אם יפסיד או ירוויח, כך שבוודאי כאשר החשבון הוא על האדם אזי החשבון על הבהמה בפרטות מצד בעליה.

וכגון, נצרך מספר עטים שישתמשו בהם בני אדם, אזי הדיון והמשפט בשמים בכללות כמה עטים נצרך, אבל אין דיון על עט מסוים האם יתקיים או ישבר, אלא אם כן שייך הוא לאדם פרטי שאז נידון בפרטות כי הוא רכושו הפרטי.

המשג "בטחון עצמי" הנו חיובי או שלילי?

מושג זה של בטחון עצמי הוא חיובי מצד עצם תכונתו, אולם לא מצד "העבודה" עליו. ונבאר.

הקב"ה יצר את האדם בתכונה של בטחון עצמי, ובוודאי שמחויב הדבר, אם לא היה לאדם בלידתו תכונה זו הרי שהיה מפחד להלך ברגליו פן יפול, או שהיה בגדלותו מפחד לילך לשום מקום, מפחד לדבר פן יכשל, מפחד לעבור כביש, מפחד מלשאת עליו משימה כל שהיא, והעולם לא היה מתקיים, אנשים היו מפחדים וחוששים פן אינם ראויים למלאכה, למכירה, או לשום תפקיד אחר. והבטחון העצמי מביא אותם להאמין ביכולתם וכך העולם מתקיים.

אולם המאמין, שנפקחים עיניו, כאן מתחלת עבודתו, להיות חכם לנטרל עצמו מבטחון העצמי ולהעבירו לבטחון בבורא, ושיא המדריגה היא שלא ילך אדם אפילו פסיעה, או שום צעד קטן ביותר מבלי לבטוח בה', מתוך אמונה שמבלעדי ה' אין ביכולתו לעשות מאומה.

אם כן העולה הוא שבטחון עצמי נצרך במיוחד לגויים שרחוקים מאמונה וללא בטחון עצמי לא היה העולם מתקיים כי כל הגויים היו שובתים ממלאכה.

ולאיש היהודי נצרך הבטחון העצמי לב' סיבות, האחת בשביל שעד שיפקחו עיניו ויעמוד על דעתו להבין לבטוח בה', שעד אז וכמו בהיותו ילד וכדומה נצרך הוא לבטחון עצמי לשם תפקוד חיים מינימלי.

ועוד סיבה בביטחון העצמי אצל האיש היהודי הוא לשם נסיון האמונה, שלכשיפקחו עיניו של האדם ויעמוד על האמונה מעתה תהא עבודתו לנטרל את עצמו מבטחון עצמי ולהעבירו לבטחון בבורא, כך שהבטחון העצמי הוא אתגר לנצחון האמת את השקר, כי בכך ילחמו הבטחון העצמי - שהוא כחי ועוצם ידי עם האמת שהיא האמונה, וכשינצח האדם במלחמה זו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו.

מה הם הדרכים להשיג את אמונת ההשגחה הפרטית?

דרכים לקנית אמונת ההשגחה והבטחון

א. להבין את נחיצות בהירות האמונה

להבין באופן ברור ומשכנע שהאמונה היא פסגת המעלות, ונצרכת היא להיות מחודדת אצל האדם הן לחלק הסור מרע והן לחלק העשה טוב, שהרי מבלעדיה יטרד האדם מכל ה"עשה טוב" - מתורה ותפילה ולא יגיע לשום מעשה טוב כראוי, וכמו כן בחלק ה"סור מרע" - חיי הרחוק מאמונה או אפילו זה שאמונתו שטחית ו"מצות אנשים מלומדה", חייו הינם חיי מרורים, חיים של כעס, קנאה, הקפדה, גאוה, גזל ואונאה, חיים של התרעמות וטרוניא, חוסר סיפוק, לקיחת החיים בקושי ובקוצר רוח, ובפרט לעת זקנה. ועוד יש להתבונן בנחיצות האמונה בפרט עתה, שהרי דורנו הוא דור עקבתא דמשיחא, והאפשרות היחידה לאדם בדורנו - דור עקבות משיחא - לצאת עם משהו מהעולם, זאת ראה חבקוק אך ורק במידה זו של האמונה כאפשרות יחידה להגיע מצד אחד אף למדריגת השלימות - צדיק, וכנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה", ומאידך בהעדר האמונה לא יגיע לכלום, מי יוכל לתת אפשרות אחרת, ולכך מאן דדא ביה כלא ביה, לפי שממידה זו יבוא להכל, והארכנו בזה בספר "נר לרגלי" לבאר על נחיצות מידה זו ובפרט בימינו, ולהבין שמבלעדי מידה זו אין לאדם שום סיכוי להגיע למדריגה כל

שהיא, ובאם לא יתאמץ לקנותה בכל מחיר - ערום יצא וערום ישוב, ואילו הבא עם אמונתו - לנצח נצחים תיקבע מדריגתו כאחד הצדיקים אשר בארץ.
וידועים המה דברי הגר"א (במשלי כ"ה), "תכלית התורה והמצוות שנצטוו ישראל הוא כדי שישימו בטחונם בהקב"ה". הרי שהתכלית הוא הבטחון, ועפי"ז ביארנו דברי הגמ' (סוטה מח) מפני מה מתבזבז שולחנן של צדיקים לעת"ל? מפני קטנות אמונה שהיתה בהם, והיינו העדר הבטחון, כמבואר שם בגמ', היכי דמי קטנות אמונה? מי שיש לו פת בסלו היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה.
דיש לדקדק במאמר זה, מהו לשון "מתבזבז", היה לו לומר מפני מה נחסר שולחנן, דבזבוז היינו כשהאדם לא מנצל כוחו כראוי אזי כוחו מבוזבז, ומה שייך זה לכאן?
אולם ע"פ דברי הגר"א מובן, שתכלית התורה והמצוות להגיע להשתלם בבטחון, ואלמלי כן יגיעו ועמלו של האדם מבוזבזין לפי שעמל ויגע ולא הגיע לתכלית שהיא הבטחון, ולכך מראים לצדיקים לעת"ל כשהיה בהם קטנות אמונה - ששולחנן מבוזבז.

ב. רצון

לאחר שהוברר מעלת ונחיצות השלימות במידה זו של אמונה ובטחון יש לרצות בכל לבו לקנותה, ולחזק את השאיפה והחשק לידבק במידה זו, וזאת בשינון הנחיצות והמעלה שבמידה זו, שאי אפשר מבלעדיה, בשכרה העצום ובתכליתה, ולהתלהב להשיגה, ולהתענג במחשבתו ובדמיונו היאך חי הוא עם מדה זו, כמה מאושרים חייו, כמה קרוב הוא לה', כמה עושה הוא נחת רוח לה' בבואו בזה על תכלית רצון ה' בבריאתו.

ג. החלטה

לאחר ההבנה בנחיצות מידה זו של האמונה והבטחון, ולאחר חיזוק הרצון וההתלהבות, יש לבוא למעשה - להחלטה. להחליט שאני הולך עם מידה זו בכל כוחי, מכיון שבמידה זו אני רואה את אפשרות הצלתי היחידה, ובאופן נחרץ להחליט שעל מדה זו אני משקיע את כל כוחי ומרצי.
וכמה כדאי ושווה שישב האדם בכל יום כרבע שעה, ויתבונן על מעלת וצורך מידה זו של האמונה, ועד כמה היא תכליתית, כדי לחזק בכל יום את ההחלטה בלבו כדי שלא יצטנן מהתלהבותו ליתן את השקעתו בה בכל כוחו.
מספיק יקרה מידה זו של האמונה ששוה להשקיע בשבילה כל יום רבע שעה על מחשבה, להתבונן היאך הכל בידו יתברך ובהשגחתו והכל לטובה, ולקבל מחדש בכל יום החלטה ליישום מידה זו שתביאהו לטוב ונחת בב' עולמות.

ד. עיון

עיון נמרץ בסוגית אמונה ובטחון, בספרים העוסקים במדה זו, ובראשם ספר ה''חובות הלבבות'' ''שער הבטחון'', ועוד בספר ''אור יחזקאל'' חלק ''אמונה'', מאמרי השגחה ומאמרי בטחון, ועוד בספר ''המספיק לעובדי ה''' לרבי אברהם בן הרמב''ם, ועוד בספר ''שומר אמונים'' חלק א' מאמרי השגחה ובטחון, וכיוצא עוד מספרים המצויים.

עצם העיון הנמרץ בספרים הנ''ל מכניס את האדם לתוך חיי האמונה שזו עצה חשובה כשלעצמה וכמו שיבואר באות הבאה, ועוד מקנה לאדם ידע והדרכה היאך לילך במידה זו, ומקשר אותו בעבותות של חשק והתלהבות להלך במידה זו.

ה. שינון

להתרגל לדבר מהשגחתו הפרטית בכל עת, לומר מידי יום מספר פעמים: אני מאמין באמונה שלמה שכל הנעשה הוא בהשגחה פרטית, ואין שום מקרה בעולם כלל, וכל הנעשה עמי הוא הכל לטובה.

ובפוגשו חברים, במקום לדבר פטפוטי מילים, ידבר מענייני אמונה, ויהיה תמיד מוכן בראשו רעיונות בענייני אמונת ההשגחה לשננם, ולדבר בם בלכתו בדרך עם חבריו.

וכמו כן בספרים הנ''ל שהזכרנו ללמוד בהם - לא ילמדם פעם אחת בלבד, אלא ישננם לעצמו מספר פעמים, ולא ימאס ולא יקוץ, אחר שיבין שזו תכליתו בעולמו, והוא ''הפרוייקט'' שעליו לקחת על עצמו שהוא תכלית חייו, ושרק עמו יש לו עם מה לבוא אל אביו כצדיק ומתוקן.

וכמו כן ישנן לעצמו שהינו נזקק לעזר ה' בכל פרטי ענייניו ממש, ומבלי סיעתא דשמיא לא יוכל עשות דבר הקטן ביותר, והבעיה הפעוטה ביותר - מבלי סיעתא דשמיא תוכל להסתבך אצלו באופן שלא יוכל לצאת ממנה, ואילו עם סיעתא דשמיא יוכל לפתור בנקל גם את הבעיה הסבוכה ביותר. מבלי סיוע מהבורא גם קניה קטנה או לסדר איזשהו סידור פשוט באיזה משרד, יכול להסתבך שיצטרך האדם ללכת ולחזור, להתעכב, להתעצבן, ועם סיעתא דשמיא גם סידור שנצרך לו כמה שעות או עסקא וקניה מסובכת או משפט קשה ומסובך או חלילה ניתוח סבוך וסרוך יכולים כולם להסתדר מהר על הצד הטוב ביותר.

לכן חייב שישנן האדם לעצמו תמיד שנצרך הוא לעזר ה' בכל ממש.

וכן קודם כל קניה או סידור ענין מסוים שהולך הוא לעשותו ישנן לעצמו, אני הולך עכשיו לקנות ולסדר ענייני, ואני מאמין שהכל הוא בהשגחה פרטית, ואיני אלא משתדל אולם האלקים את אשר יחפוץ הוא יעשה, ויאמר זאת בפה מלא בכל פעם לפני קניה, לפני הליכתו לסדר כל ענין שהוא, או לפני דיבורו עם מי שנצרך הוא לבקש ממנו דבר.

ו. הלכה למעשה

ועתה הגענו לעיקר העבודה שהיא היישום למעשה את אמונתו בהשגחה.

והוא לראות בכל דבר שהוא בהשגחה, הן בדברים המאכזבים והן בדברים המשמחים. יתרגל לשים לבו עד לפרטי פרטים לראותם שאינם במקרה אלא בהשגחה, וכגון מזגו לו כוס שתיה חמה ללא סוכר, ידע שגם זה בהשגחה שצריך אני לטרוח עתה ולשים לעצמי סוכר. קם בבוקר ואבד לו חפץ הנצרך לו זה עתה - יאמין שהוא בהשגחה ולטובה, ויקפוץ זעמו וקצפו וישמח בלבו על הנהגת ה' עמו, וכן על כל מאורע שיארע לו באותו יום, וכגון שהכעיסוהו במילה שלא במקומה, עלבון, ביקורת וכיוצא, מיד יאמר בפיו או בלבו "הכל בהשגחה והכל לטובה", וכן ירגיל עצמו על כל אירוע ואירוע, וכגון אם הופרעה שנתו מכל סיבה שהיא וכן על כל הפסד ממון, טרחה יתרה בתור או בסידור מסוים, טעות בדבור שלו שגרמה לו נזק, או כשנגרם לו נזק מחמת דיבורם של אחד מבני ביתו, וכיוצא, ירים עיניו ויאמר הכל בהשגחה והכל לטובה, ועדיף שיהא זה בצנעה שלא ישמעוהו ויראוהו בני האדם כדי שתהא עבודה זו פרטית ואישית, ובפרט בתחילת העבודה כדי שלא יקומו על עבודתו מפריעים למיניהם וד"ל.

ודע, והוא בחוש ממש, בכל יום מכין הקדוש-ברוך-הוא לכל בני האדם מספר נסיונות ומבחנים לראות היש משכיל דורש את אלקים, ועיניו יחזו, עפעפיו יבחנו בני אדם לראות תגובתם.

וידע ויאמין שלבסוף כל מבחניו יעברו מיון ובקורת וכפי תוצאות המבחנים כן תהא מדרגתו.

וכן ירגיל עצמו לקבל באמונת ההשגחה כל טובה וטובה שתבוא לו, ולא יתלה בכוחו או בחכמתו, וכגון ביום שמקבל משכורתו, או כבוד כל שהוא, או רווח כל שהוא, או כל סיעתא דשמיא שרואה בעניניו וכגון שהלך לו מהר לסדר עניניו וכיוצא יאמין שהוא בהשגחה ושהתחסדו עמו מן השמים.

וזאת יש לדעת, כי "הרגל על כל דבר שלטון", ובכך שיתרגל על כל דבר לומר שהוא בהשגחה ולטובתו, יהפך לו זה להרגל, ויהא בנקל לו להכניע עצמו להתבטל לרצון ה' אחר שהרגיל עצמו בכך, והוחלט אצלו שכך תהא הנהגתו.

כך שבמשך הזמן העבודה תקל מעליו, ויתענג עליה, וירגיש אושר עצום בעבודתו, ובפרט כשידע שבזה תלוי כל תכליתו, וכי זו האפשרות היחידה שבהישג יד שנותרה לו להשתלם בה כראוי באופן מושלם.

ההרגל הוא חשוב מאד בעבודה זו, כי אז יהא רגיל על לשונו בכל מקרה להיות ב"היכון", ואפילו כאשר טרדתו מבעל בחירה, וכגון בא אדם וביזהו או הפסידו או אפילו בא סתם מישהו טרדן לדבר עמו בזמן שהוא אץ לדרכו, המשנן פרקי אמונה מיד רגיל הוא להיות זכור: זה עתה נשלח אלי טרדן זה או הפסד ואבידה זו מן השמים, והכל בהשגחה ועלי לנהוג באיפוק ובהכנעה.

מקבל הוא טלפון בזמן שהוא לחוץ, הרגיל באמונה מיד זכור הוא: זה עתה נשלח אלי זה לשיחה עמי בהשגחה פרטית מן השמים ועלי להתיחס ולהגיב כראוי לעבד הנאמן לאדונו. וכן כשנאבד לו משהו ובפרט בשעת לחץ, וביותר כאשר איבד לו אחר משהו שיש לו על מי לתלות כעסו, שאז הנסיון קשה פי כמה מאשר איבד או הפסיד הוא לעצמו, מתעכב הוא בתור ארוך, או שסתם נוצר עיכוב מאיזה סיבה, פקקים בדרך בנסיעה, ואפילו עיכוב קטן, וכמו כאשר ממהר הוא לאיזה מקום, והרמזורים מאותתים דוקא "אדום" - מה שמעכבהו במרוצתו, או שנתקעה מכונית לפניו וכיוצא, כשרגיל האדם באמונת ההשגחה אינו צריך להפעיל בכל פעם את כל תורה זו מחדש, כבר מורגל הוא מיד לדעת מה תפקידו במקרה שכזה, כי רגיש הוא כבר לכך להשתיק ולחסום את מרדנותו בכל פעם שמתעוררת בקרבו התעוררות כעס, הקפדה, זעף, זעם, מתח, אכזבה וכיוצא, מיד רגיל הוא להיות זכור שהכל בהשגחה והכל לטובה.

ז. תפילה

יתפלל לה' על זה גופא שיזכה לאמונה, והוא עצה נפלאה שהציל הבעל-שם-טוב בעצה זו לצדיק גדול אחד כמובא ב"שומר אמונים", לפי שאותו צדיק לא העלה בדעתו שיש להתפלל על אמונה, בחושבו, אחר שזה עיקר היהדות וחייב שיהא תקוע בלב האדם, ומה שווה האדם ללא אמונה, הרי אין במה להתחיל, והורהו הבעש"ט שגם כשאין לו במה להתחיל ואמונתו רופפת - על זה גופא יש לו להתפלל.

ועוד ירבה בתפילה לה' בכל עת, בלשונו שלו ובשפתו הפשוטה והרהוטה שרגיל בה, ממש כדבר איש אל רעהו, ותפילה זו יכולה להיות בכל עת בלכתו בדרך ובסידור ענייניו תוך כדי סדורם, להתפלל לה' על כל פרט שנצרך הוא לעשות טרם עשותו שיהא בהצלחה, וכמו שאמרו חז"ל על יוסף הצדיק שהיה שם שמים שגור בפיו ובזה "וירא אדוניו כי ה' עמו", והיה על כל שירות ושירות שמשרת לאדונו מתפלל שיהא זה בהצלחה ובנשיאת חן בעיני אדונו.

לכך קודם שהולך הוא לקנות דבר לביתו וכגון איזשהו רהיט, חליפה, משקפיים, כובע וכיוצא, יתפלל לה' שיכוונהו לקנות את מה שמתאים לו, כי מאמין הוא שאין שכלו

יכול לעמוד לו כלל, ובנקל יכול לטעות באם ירצה ה' שיטעה, ולכן יבקש שיהא לו סיעתא דשמיא להצליח בקניתו.
ולא רק בקנית צרכים הנ"ל אלא גם בסידור דברים פשוטים יותר וכגון כשהולך למכולת, או לשוק או לקנות בגד פשוט כגרבים או חולצה ירגיל עצמו להתפלל שלא יהא תקלה ומכשול בקנייתו, וילך הקניה מהר ללא עיכובים שונים ומשונים וכיוצא.
ובפרט יש לעובד על אמונתו לחזקה בזמן שתלוי הוא בדעת אחרת, שאז בנקל עלול האדם להיכשל לתלות את הצלחתו בדעת השני, וכגון כשנצרך הוא למצוא חן בעיני זה שנצרך הוא לבקש ממנו דבר, יתפלל שיתן ה' את חינו בעיני כל רואיו ובעיני זה שרצונו לבקש ממנו עזרה וסיוע, ויאמר, מאמין אני שאיני עושה אלא השתדלות, אולם משליך אני את ההצלחה או להיפך על הליכות הגוזר, ואף שהאדם בעל בחירה להיטיב לי או שלא להיטיב לי, מאמין אני שאקבל הטובה אם נגזר עלי, ובאם לאו - לב מלכים ושרים ביד ה' למנוע מלהיטיב לי. ויתפלל שלא יהא לו שום כעס והקפדה על שום אדם במהלך סידור עניניו.
וכן כל יום לפני צאתו לעבודתו או לישיבתו יתפלל של יארע תקלה בינו לבין חבריו וכמו שניסחו לנו חז"ל ויאמר זאת בכוונה.

ח. כוננות

אין לקבל קבלות גדולות לזמן מרובה, דהיינו, באופן כללי אכן נצרך שתהא אומנם החלטה להשתלם במידה זו של אמונה בהשגחה, אולם בקבלה - לקבל על עצמו בפועל - יש לעשות זאת לזמן קצר, או אפילו לכל מקרה לעצמו. ובכך יהא בהיכון לקראת הבאות. סיכויי הנצחון למתאבק עם חבירו המה כאשר התכונן למאבק, ולעומתו - זה שלא התכונן למאבק ופתאום תקפו אויבו, הרי שאחוזי ההצלחה אצלו לנצחון - אפסיים. ונבאר ענין זה ביתר ביאור.
כשאתה יודע שעלול לקרות "תקרית" של כעס ומתח הקפדה בבית או מחוצה לו, מאיזה סיבה שהיא תכין עצמך באופן פרטי על אותה סיבה, ותקבל עליך שאינך כועס בשום אופן במקרה זה.
וכגון בא אתה לביתך ויודע אתה שעלול להיות מתח על כך שלא הכינו מאכלך או על שלא ביצעו מבוקשך שבקשת מבני ביתך לעשותו, וכיוצא, אזי קודם כניסתך לביתך תאמר, אני מקבל עלי שבאם זה עתה לא יהא מאכלי או מבוקשי מוכן מקבל אני שלא אקפיד כלל.

או שעושה הוא מלאכה מסוימת כגון סופרות, נגרות, וכיוצא, ויודע שעלול הוא לבוא לידי תקלה בכתיבתו, ומכך לבוא לכעס. יקבל עליו קודם: אני מקבל עלי שבאם תהא לי תקלה במלאכה זו איני כועס ומקבל באהבה.
וכן בכל קניה שקונה משהו יקבל עליו בקבלה גמורה, שאם יתברר שטעה, או שרימוהו ועלול הוא לכעוס - שאינו כועס, אלא מקבל הנהגת ה' באהבה.
וכן כשהולך הוא לשוחח עם מישהו שעלול הוא לבוא לידי כעס עמו, יחליט מראש שלא יכעס במקרה זה.
והתועלת מכך היא לאין שיעור, שכאשר האדם מכין עצמו למאבק עם יצרו רוב הסיכוי שיצליח וינצח.
או כאמור שתהא הקבלה לזמן מסוים וכגון ליום אחד או אפילו לחצי יום, ויקבל עליו שבזמן זה אינו כועס בכל אופן אשר יקרהו.

ט. התאוששות

גם כאשר הנסיון היה מעל יכולתך וכגון שבעל כרחך כעסת, הקפדת, התאכזבת למאוד מחמת טעות שתלית בעצמך או שהטעוך אחרים וציערוך וכיוצא, דע כי עדיין הנצחון בידך! והוא בכך שתשתדל להתאושש כמה שיותר מהר.
וככל שתקדים את ההתאוששות מהצער והאכזבה ותבוא לרוגע ולישוב הדעת - כן תעלה מדרגתך באמונה.
והנה כל אדם לבסוף מתאושש מאכזבתו, ושתהיה האכזבה הקשה ביותר, וכגון ביטול שידוך ובפרט כשהיה בשלבי סיום ונתבטל, פיטורין מהעבודה, עלבון קשה, הפסד גדל בעסקא, מריבה בתוך הבית עם האשה או הבנים, הרי בסופו של דבר האדם נרגע, ומקבל לבסוף את הנהגת ה', ומבקש שיהא זה לכפרת עוונותיו וכיוצא, אלא שהנדרש מהאדם גם אם כעס וזעף - כמה שיותר לצמצם את הזמן שבין הכעס מהמכה שנחתה עליו לבין ההתאוששות ממנה.
ועל דרך משל, הרחוק מאמונה נרגע מזעמו וקצפו או מאכזבתו הגדולה - לאחר חודש, היותר מאמין נרגע לאחר שבועיים, והיותר מאמין נרגע לאחר שבוע, והיותר מאמין נרגע לאחר יום, והמאמין השלם נרגע מיד!
ולכן גם אם אין אתה במדרגה גדולה כל כך של אמונה לקבל מיד את המאורע בסבר פנים יפות, הרי שיש להשתדל ולצמצם את פער זמן הכעס והמתח, כי ככל שיצמצם האדם את זמן כעסו וזעמו ויחזור לישוב דעת ורוגע מתוך אמונתו - מדרגתו גדולה באמונה.

וכדי להצליח בזה להתאושש מהר יתבונן, הרי בין כה בסופו של דבר אני ארגע, אם לא היום - מחר, ואם לא מחר אז מחרתיים או יותר מאוחר, ואז הרי שצרתי זו תהא כלא היתה, ואודה לה' על הנהגתו, ואבקש שיהיה לי זה לכפרת עוונות, ולבסוף גם אבקש סליחה על זעמי וקצפי שזעמתי וקצפתי על הנהגת ה', אם כן למה שלא אעשה זאת כמה שיותר מוקדם ככל האפשר, הלא בזה אשתלם במעלה הנפלאה של האמונה, וכנאמר גבי אהרון שמתו לו ב' בניו - "וידום אהרון", מיד שתק וקיבל, לא לקח לו זמן להתאושש, ובשביל כך זכה שנתיחד הדיבור של הקדוש-ברוך-הוא עמו כמובא בחז"ל, שזהו שכר שכדאי שיחיה האדם אלף שנה בשביל שפעם אחת ידבר ה' עמו ביחידות, ויעביר מפי הגבורה מצוה אחת לכלל ישראל וכדרך שהעביר משה רבנו את כל המצוות לעמ"י מפי הגבורה.

י. צידוק הדין

בכל ארוע וארוע המעורר קצף והמאכזב, ירגיל לצייר לעצמו מיד שהנה הקדוש-ברוך-הוא עומד עליו ומדבר עמו ואומר לו: בני, זה אני! אני הוא שסובבתי עליך אירוע זה, והכל לטובתך!

ויחוש בחוש ממש בכל מקרה המביאו לכעס ואכזבה, אם זה מחמת מחדלו שלו, וכגון כשהוא גרם לעצמו הפסד, או עלבון, או שנתרמה מחוסר פקחותו ומאשים את עצמו. או כשכעסו מתעורר מחמת אחרים שהכעיסוהו, הפסידוהו, העליבוהו וכיוצא, יצייר לעצמו מיד: בורא עולם מדבר עמי, ואומר לי: בני, זה ממני! והכל לטובתך!

בא טרדן להטרידך בזמן שאתה אץ לדרכך, קרה לך עיכוב בלחץ זמנך עמוד וחשוב: בורא עולם מדבר עמי, בני: זה אני! וזה לטובתך!

וכן על כל ארוע וארוע לאין ספור שנתקל בהם האדם המעוררים אותו לכעס וזעם וזעף על עצמו או על זולתו, מיד ירגיל עצמו לראות בחוש שהבורא מדבר עמו, וכביכול מרגיעו ומעמידו על טעותו באמור לו: בני, זה אני, והכל לטובתך! וכביכול מתחנן אליו שיקבל זאת באהבה כי הדבר לתועלתו הנצחית.

ומיד יצדיק דין שמים עליו, ויאמין שהדבר בסיבת עוונותיו, וישמח שיהיה לו זה לכפרת עוונות, וכמו כן ישמח שיהיה לו לזכות, כי עצם זה שזכה להתעלות מעל רגשי קצפו וכעסו ולהתבטל לרצון ה', זו כשלעצמה זכות שאין כמוה.

וישמח בכל פעם שזוכה להתגבר, ויתלהב לבו להמשיך בדרך זו בזכרו, זוהי הדרך שתובילו לעולם הבא בכבוד גדול, ללא בזבוז שולחן, וכאומרנו: "ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו", הרי שהעצה לבוא לעולם הבא ללא בושה, שזהו לא דבר קטן כלל, לצאת

מן העולם ללא בושה זוהי בקשה שמבקשים אנו כמה פעמים ביום בעמידה, ובאהבת עולם: "לא נבוש ולא ניכלם", ובכן היאך זוכה לזה האדם כאשר: "כי בך בטחנו".

יא. עצה לאמונה - להיות למוד לדון לכף זכות

רבותינו לימדונו שהאדם אינו יכול לפצל אישיותו, ולמשל, אמרו חז"ל: "כל הכופר בטובתו של חברו כופר בטובתו של הקב"ה", דהיינו לא יתכן שיאמר אדם: כלפי בני אדם אהיה מתנכר ומתכחש לטובתם כלפי, מבלי הכיר להם טובה כלל, ורק כלפי הקב"ה אהיה מכיר לו טובה כראוי על כל טובותיו.

לא יצליח האדם בכך, אלא אם אישיותו מקולקלת לכפור בטובתם של בני אדם, בסופו שיכפור בטובתו של הקב"ה. הרי שההתחלה צריכה להיות עם בני אדם, ומהנהגתו כלפי בני אדם יבוא לשלימות כלפי הקב"ה.

וכיוצא בזה לגבי ענוה, לא יתכן שיאמר אדם: כלפי בני אדם אנהג בגסות רוח ובגאוה, ורק כלפי הבורא אהיה שפל ברך וענותן. לא יעלה הדבר בידו, כי אם ירגיל עצמו כלפי בני אדם להיות גס רוח, כן יהא כלפי הקב"ה. וכמו שכן יראה הרואה באיגרת הרמב"ן בדרכי קניית הענוה שמתחיל הוא כלפי בני האדם, עיי"ש.

אם כן גילו לנו חז"ל שההתחלה צריכה להיות מההנהגה עם בני אדם, ומכך יבוא לנהוג גם כלפי הקב"ה.

ולעניינו ענין האמונה. נצטוינו בתורה "בצדק תשפוט עמיתך", ולדעת הסמ"ג (מצוה קו), והסמ"ק (מצוה רכ"ה), ומקורם ברמב"ם (עשין קע"ז), כוונת מצוה זו לדון כל אדם לכף זכות, ולמצוא לעולם צד זכות גם כאשר נראה הדבר נוטה לחובה, והיינו לאדם שהינו בחזקת כשרות, כמבואר בחפץ חיים (כלל ג' סעי' ז-ח), וכשירגיל עצמו בזה לראות תמיד שחברו לא נתכוון לרעה, ויצדיקנו על הצד הטוב, כן תהא הנהגתו כלפי הקב"ה להצדיק דינו ומשפטו, ולהאמין שבודאי כוונת הנהגת ה' עמו לטובה.

והוא עצה נפלאה לתכלית זו לראות שהכל לטובה, שהוא יסוד אמונתנו, ועליה באנו כתכלית בעולמנו, להתחיל עם בני אדם לדונם לזכות, ולראותם בעין חיובית ומצודקת, ומכך יזכה לאמונה השלימה בבורא להצדיק דינו מתוך הכרה שהכל לטובה.

נאמר בתורה לא תקם ולא תטר, לא תשנא את אחיך בלבבך, ואהבת לרעך כמוך, והרי התורה נתנה לכל אדם ובכל מצב, דהינו מצוות אלו הנם גם במצב שירד אדם לחייך ולפרנסתך והרע לך מאד, ואף שאתה אדם פשוט ולא גדול במדרגות מחיב הנך שלא לשנאתו ולא לקם ולא לטר לו שנאה, ובכן וכי מלאכים אנחנו שנוכל לקים זאת?

דע, לא כל אדם יכול להיות מגדולי הדור בתורה כי לא לכל אחד ניתנו כישורים המתאימים לכך.
לא כל אדם יכול להיות מגדולי הדור בחסידות כהבעש"ט ולא במוסר כהגר"י סלנטר, ולא בקדושה כאוה"ח הק' וכיוצא.
אולם כל יהודי ולו הפשוט - יכול הוא להיות מגדולי הדור - ב"אמונה".
והסיבה לכך, כי לכל הנ"ל לא כל אדם יכול להיות גדול בהם, או מפני שלא ניחון בכישורים המתאימים לכך, וגם אם כן הרי האדם נולד רק מהם ונצרך הוא להביאם מבחוץ - יחסית - אליו, וכגון ללמוד תורה, חסידות, תפילה סיגופים, וכיוצא אלו מדרגות שנצרך האדם לקנותם "מבחוץ" ולהפנימם לתוכו.
אולם האמונה, היא ברורה לכל, והאדם נולד עמה, והיא בתוך תוכו של האדם ורק נצרך הוא להזכירה לעצמו בכל פעם לבלתי תשתכח ממנו, וככל שישנן אותה בפיו ובלבו כן יהא "גדול" בה. והזכרנו כמה פעמים דברי ה"חפץ חיים" בספרו "מחנה ישראל" פ"ג, שעיקר המודד ל"גדול" בעולם הבא הוא מי שגדול באמונה, וככל שהצליח האדם ביותר לקבל מאורעות חייו בעולם באהבה ביותר, וזאת רק מפני שאמונתו היתה מוחשית אצלו - כן תהא מדרגתו לעתיד ביותר.
ואפילו צדיק ולמדן שלא עבד בכוון זה לחדד אמונתו, יהא קטן במעלה מאיש פשוט ממנו אלא שעבד בכוון זה לחדד אצלו את האמונה ביותר.
ובדרך זו של האמונה בשינון ב' סעיפיה - הכל בהשגחה, הכל לטובה, יוכל אפילו האיש הפשוט להגיע למדריגות גדולות ולהחשב "גדול" אמיתי, ובכך אף האיש הפשוט יקיים בנפשו לא תקום, ולא תטור, לא תשנא וכו', וב' סעיפים הנ"ל שיש לשננם מצינו אצל יוסף הצדיק שהיה סמל הנקיות בהשיבו טובה תחת רעה לאחיו שמכרוהו ובגללם ישב בבור - כלוא י"ב שנים. סעיף ראשון שהיה לנגד עיניו הוא "הכל בהשגחה" - "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים", הרי אמונת ההשגחה, לומר אין לי שום חשבון עמכם, חשבוני הוא עם הקב"ה.
וסעיף ב' הוא "הכל לטובה", כמו כן היה לנגד עיניו של יוסף הצדיק: "אתם חשבתם לרעה והאלקים חשבה לטובה".
ובב' סעיפים אלו אפשר לגבור גם האיש הפשוט וגם במצבים הקשים, וזה כאמור כאשר משנן האדם עיקרי אמונה אלה ללא הפסק, ומתכונן תמיד להיות בהיכון לקראת חשש נסיון כעס אכזבה העלולה לבא עליו, הרי שזה הוא שיקבע ל"גדול" באמת לעתיד.

ובזה ניתן להסביר הגמרא: "ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה", דיתכן אף גדול בתורה למדן ופלפלן בקי וחריף, אלא שלא חידד לעצמו עיקרי האמונה כראוי, וזעפו וזעמו על מאורעותיו המאכזבים לבלתי קבלם בסבר פנים יפות, הלא בשביל כך נתבזבז שולחנו לעתיד, וכמבואר בגמרא סוטה מח: כי מי בז ליום קטנות, מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא - קטנות אמונה שהיתה בהם, ולעומתו זה הפשוט יותר - הנראה בעולם הזה כ"תחתונים" הוא שיהא לעתיד למעלה.

מה בקצור יש לאדם לחדד לעצמו בעקרי האמונה?

מה שבקיצור יש לאדם לחדד לעצמו בעיקרי האמונה המה ב' סעיפים:

א. הכל בהשגחה

ב. הכל לטובה.

ומחויב גם הסעיף השני שיוצמד לראשון, לפי שזה המאמין בסעיף א' שהכל בהשגחה אלא שלא נצמד הוא לסעיף ב' שהכל לטובה, הרי שדוקא להיותו מאמין בהשגחה ושהכל מן השמים - זעמו וזעפו בקורותיו המאכזבים - יהא על ה', ויתרעם בלבו ובפיו רק על ה' להיותו באמת מיחס הכל לה' בלבד, ואם כן דוקא להיותו מאמין יצא שכרו בהפסדו לעומת האינו מאמין שמטיל זעמו וזעפו על בני אדם ועל גורמים ולא על ה' להיותו חסר אמונה.

ולכך נצרך שיצמד האדם לסעיף הב' שהכל לטובתו, וכנאמר: "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו", והקב"ה הוא טוב, וחייבים אנו להאמין בכך, ומדרך הטוב להיטיב, ובכך ישקט זעפו וזעמו של האדם ממאורעות המאכזבות אותו, וככל שישנן זאת בשבתו בביתו בלכתו בדרך בשכבו ובקומו, וכן לפני כל אירוע שעלול הוא להתנסות בו בכעס או גאוה, וכמו לפני כל קניה שהולך הוא לקנות משהו יאמין וישנן שהכל בהשגחה והכל לטובה, הרי שלעולם יהא שבע רצון בין אם יקבל את מבוקשו בין אם לא.

כיצד להתיחס לגזרת השתדלות עם ההצמדות לאמונה בקנית שלחן וכסאות וכדומה?

מה צריך האדם המאמין לחשוב בעת קנית חפץ מסוים הוא:

אני עתה הולך לקנות שולחן עם כסאות, ולצורך ההשתדלות אני הולך לברר בכמה חנויות את מחירי הריהוט, ויאמר, יודע אני שכל הבירורים בחנויות השונות על מחירי השולחן אינם אלא השתדלות מצידי, כי באמת השולחן שאקנה לבסוף ובמחיר שאקנהו - הוא זה שננגזר עלי לקנות מן השמים, וכל הבירורים אינם אלא מגזירת ההשתדלות.

ומה המבחן לאדם האם באמת כנה הוא באמונתו בזה שכל הברורים אינם אלא בגדר השתדלות, ו"החריצות שקר והגזרה היא האמת"?

אם לאחר שקנה את השולחן והכסאות, נתברר לו שיכל להשיג סחורה שכזו יותר זול, ונתרמה במחירה, ובכן כאן המבחן: אם אמונתו בה' אמיתית כנ"ל שכל הבירורים אינם אלא השתדלות ובעצם מה שנקנה לבסוף ובמחיר שנקנה - זו הגזירה מלכתחילה - אינו מצטער כלל, ואם מצטער זהו סימן שעדיין נצרך הוא לחיזוק האמונה בה'.

וגם אם לא נתברר לו שנתרמה, יחשוב אילו היה מתברר לו שנתרמה - היאך היה חש?

פעמים שרואים הנהגת ההשגחה באפן של הסתר - הפך מרצון האדם דוקא לאחר שעמל האדם בתורה ותפלה, שלכאורה היה צריך אז לראות הנהגה מאירה?

"ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו". לכאורה אין נוסח הפסוק מנוסח ב"דבר והיפוכו", שהרי ההיפך מ"שנאה נפשו" הנאמר אצל הרשע היה צריך להאמר אצל הצדיק "אהבה נפשו", ואילו גבי הצדיק נאמר "ה' צדיק יבחן", ומהו הדבר והיפוכו הנאמר כאן בין הצדיק לרשע?

אלא, היא גופא, תכלית האדם לעמוד במבחנים. וכמו שכתב הרמח"ל בתחילת ספרו "מסילת ישרים": "האדם נברא לעבוד ולעמוד בנסיון", דהיינו כמו שבכל לימודי האדם בחייו, קודם לומד הוא את החומר ואח"כ נבחן עליו, והעיקר הוא המבחן, שלפי תוצאות המבחן נקבע דרגת ידיעותיו של הנבחן, ואז מקבל הוא את ציוניו, וממבחן דוקא עולה אדם לדרגה ולתואר נעלה יותר.

כן הוא באמונה, אדם עובד על אמונה, אולם נצרך שלאחר מכן יִבָּחֵן. והוא הנאמר ב"מסילת ישרים" "האדם נברא לעבוד" - דהיינו לעמול ולהתכונן למבחן, "ולעמוד בנסיון" - הוא המבחן שלאחר ההשקעה. ולכך אדרבא, אדם עמל בתורה ותפילה ומשקיע עבודה לקנות אמונה, ובשביל שה' אוהבו ורואה את עמלו, "מזכהו" במבחן, כי כן המבחן הוא שיביא לקבוע את דרגתו לגבוהה יותר.

אם כן ה' צדיק "יבחן", היינו "יאהב" והוא הוא, כי מי שהקב"ה אוהבו וחפץ לגדלו - בוחנו.

ומהו המבחן האמיתי? הלא דווקא בכך כשהאדם עושה רצון קונו בתורה ותפילה, ומצידו עושה הוא נחת ליוצרו, ומאידך כשחפץ הוא דבר מה' - מבוקשו לא נעשה כרצונו, בזאת יבחן האם מבטל הוא רצונו לרצון ה', ומאמין בה' שעושה הכל לטובתו אם לאו?

מהו גדר: "כל הדוחק את השעה - השעה דוחקתו"?

האדם רשאי להשתדל בדרך הטבעית להשיג פרנסתו, משרתו או כל מעמד אחר, ובצמוד להשתדלותו עליו להידבק באמונה שכל פעולותיו אינם אלא השתדלות ואינם פועלים כלום אלא כאשר ירצה ה' כן יהיה.

ולכך אם רצון ה' שיגיעו ויבא לו רצונו - הרי שיבוא לו אחר שהוא מצידו עשה את הדרוש בחובת ההשתדלות. אולם אם רואה הוא שאינו משיג את מבוקשו בהשתדלותו, הרי זה סימן שאין השעה מתאימה לכך עדיין ועליו לחדול מלפעול, ולכך הדוחק ומשתדל ביותר, מפציר ברעיו ודוחק בבני אדם שיסייעוהו, ומתעקש להשיג את מבוקשו מגלה דעתו בזה שיחסו להשתדלות אינה בגדר יציאת ידי חובת השתדלות, אלא בהשתדלותו רואה הוא את כל הצלחתו, מבלי אפילו לשתף את הקב"ה בגדר "שותף", זהו "דוחק את השעה".

ולכך בכלל הדוחק את השעה הוא אף המפציר בתפילה, דמאחר ומבוקשו הוא ענין חומרי, ובחומריות אין מוטל עלינו כלום - לא הבחירה וההחלטה ובוודאי לא התוצאות, הרי שאין ענין להפציר בתפילה, ורק בעיניני רוחניות שונה הדבר שאז יש להפציר ולבקש, אלא שגם בבקשה על רוחניות יש להמתין בסבלנות שישמע ה' את בקשתו הרוחנית, ולא יחיה בתוחלת ממושכה ובתביעה שיעשה רצונו זה עתה, ויתבאר זה באריכות לקמן בשו"ת נושא "דור התמורות".

בן שאביו מכריחו ללמד בישיבה תיכונית או מקצועית ונפשו חשקה בתורה, האם ישמע לו או לאו?

כבר הורה לנו בזה הסטייפלר במכתביו (מכתב מ', מא') שאין על הבן לשמוע להוריו בזה.

והדבר פשוט בנוסף לכך שהאמונה מחייבת להאמין שפרנסתו של אדם קצובה לו ולעולם אין אדם מעני מהתורה, עוד, גם אם נצרך לאדם זה לעבוד מאיזה סיבה - הלא אפשר תמיד ללמוד מקצוע, ולמה להרוס לבן היקר שנפשו חשקה בתורה את שנות הבחרות שהמה הפוריות ביותר לתורה ויראת שמים.

וביותר היאך אפשר להתעלם מסכנת הרחוב, והלא כל אלו הלומדים בישיבה חצויה לחול ולקודש הלא רואים אנו במו עינינו כמה לקויים המה בענייני צניעות וקדושה, שמירת העינים והלשון - מאן דכר שמיה, ולא מעטים אף נופלים חללים לאיסורי כריתות ומיתות בית דין כך שאין מה לשקול בזה, ובוודאי שסיכויי ההרס גדולים על הבנין

ויש לבן להציל עצמו מרדת שחת, וכמה שיכול בדרכי נועם עדיף אלא שבכל אופן חייב לסרב.
וכבר היה אומר הרב מקלויזנבורג: "אם פעם היה נצרך להיות יושב אוהל כל היום רק בשביל להיות ראש ישיבה או מגיד שיעור בלבד, הרי שהיום נצרך להיות יושב אוהל כל היום גם בשביל לא להיות "עבריין".

ספקות האמונה, מאין הם נובעים, ומה העצות להנצל מהם?

אעתיק כאן דבריו הנפלאים והקולעים של מרן הסטייפלר זיע"א במכתביו (מכתב מה) המלבנים היטב נושא זה:

א. יש שני סוגים בזה הא' שהוא ר"ל כופר, וזה בא בנפש השקועה ר"ל מאד בזוהמת העוונות, והכפירה היא באמת טפשות גמורה ואין הדעת סובלתו כלל כי מאין הוא יכול להחליט שח"ו "לא". ואותן הכופרים לא הדעת מכריע להם אלא ניתנה מהשמים רשות להס"א להשרות רוח הטומאה ר"ל על סוגי רשעים באופן שיכפרו ר"ל, והם הרשעים חושבים שהשכל מכריע להם ובאמת הוא ע"פ רוח הטומאה בלא שום מבוא לשכל, גם מה שנדמה להם שזה ע"פ השכל הוא ג"כ מהרוח טומאה השורה עליהם ר"ל, כיון שבעצם אין יותר פשוט מהאמונה בבורא שברא את ברואיו ומשגיח עליהם.
[ואמרתי אני הכותב ראיה מוחצת לדברי רבנו בזה, שהרי יראה האדם בחוש, שכאשר נכנסה בלבו איזו רוח שטות של מינות, הן מעצמה, או מתוך ששמע משפט כפרני, וכיוצא, הרי שמיד מִפַּעַם בקרבו אותו משפט ומחלישו באמונתו, והנה לאחר יום או יומיים חלפה והלכה לה אותה טרדה, ללא שיש לו שום מענה ותשובה לאותה טרדת כפירה, הרי מוכח שאין הטרדה הכפרנית מקורה בשכל, דאם כן היאך חלפה לה, וכי קבל תשובה לטרדתו, אלא הזמן עשה את שלו, ומהזמן הנמשך נשכחה והלכה לה אותה טרדה, אם כן הוא מופת לכך שהטרדה של מינות אינה אלא טמטום ולא שכל, ולכן כשהאדם מתחזק באמונתו כרגיל, ממילא מסתלקת לה אותה מינות].
ואין לנו לדבר כלל מסוג זה של כופרים ר"ל אשר באמת אינו מצוי כלל אצל אנשים המתנהגים בשמירת התורה וכש"כ בלומדי תורה.
ומה שמצוי לפעמים אצל אנשים שומרי תורה הוא להיות "מסופק", בלתי מאמין ובלתי כופר. וגם זה אינו בא אלא מחמת עוונות, כי נפש מטוהרה יש לה אמונה שלמה מפאת אור התורה המאיר בו, וגם כי האמונה ירושה לנו מאבותינו כמשאחז"ל דישראל מאמינים בני מאמינים [היינו כ"ז שלא גרם החטא ליתן רשות ליצה"ר לבלבלו בספקות].

עיקר הגורם לזה לספיקות באמונה, הוא "הגאוה" אשר הוא אבי אבות הטומאה ואמרו חז"ל שאמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור ביחד ושהוא כעובד ע"ז ר"ל, ועי' עוד כמה מאמרים נוראים בענין חומר חטא הגאוה בסוטה דף ד'.

ולפי שהאדם טבוע ומורגל מילדותו ונערותו במידת הגאוה לא יחשוב לו זה לעוון כלל ושקוע בו מאד, באופן שכבר אינו מרגיש שהוא בעל גאוה. וכל זמן ששקוע במדת הגאוה עלול הוא מאד לבוא לידי ספקות בהאמונה ח"ו ה' ישמרנו.

והנה בדוק ומנוסה שתיכף ברגע שהאדם רואה עצמו באמת לשפל שאין בו חשיבות כלל, תיכף פורחים ממנו כל ספיקות באמונה, רק שהוא דבר קשה מאד להרגיש ענוה בלבו באמת. והלומד הרבה בספרי יראים המדברים בענין חומר הגאוה ורעתה זוכה לפעמים על זמן מה לרגשי ענוה ובדוק ומנוסה שבאותו שעה מתבטלים אצלו כל הספקות והוא מאמין באמונה שלמה, אך קשה מאד להחזיק בענוה והיא ממדרגות הכי עליונות ותיכף כשמאבד הענוה חוזרים מחשבות הספיקות ר"ל.

וכבר אמרתי בקצרה שצריך שלא לשים לב כלל להמחשבות המבלבלות רק לעסוק בתורה ובשמירתה בדקדוק מצוות וזהירות מאיסורים ח"ו, ובמשך זמן - המחשבות רעות עוברים ומתבטלים מאליהם בס"ד, ולא כל האנשים שוין בזה יש שהבלבולים נמשכים אצלו זמן קצר ויש כמה שנים ה' ישמרנו, אבל סוף סוף המה חולפים [אם שומר תורה כדין ועוסק בתורה כפי יכולתו].

וכבר ביארתי כמה דברים בענינים אלו בספרי "חיי עולם" ובהקדמה כתבתי דברי הרמב"ם שאסור להתוכח עם הללו שיש להם קושיות וספיקות באמונה, המעונין בזה יעיין בספרי הנ"ל כמה דברים נחוצים.

...ואכתוב איזו תיקונים אשר מועיל הרבה הן לכפר על העבר והן לתקן על להבא, על מנת שהאמונה תתחזק בלב האדם.

הא' לשמור שבת מאד בכל דקדוקיו, וכש"כ אם אפשר לו שלא לדבר שום דברים בטלים בש"ק. והוא ענין קדוש ונורא ואחז"ל דהשומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו.

הב', לענות אמן ואיש"ר בכוונה ובקול ולשמור שלא יגרע עניית אמן בכל מקום שהוא צריך לענות, ודיני עניית אמן [מבואר בשו"ע] בסי' קכ"ד, ואמרו חז"ל שאפי' יש בו שמץ ע"ז מוחלין לו לזה שעונה אמן בכל כוחו עי' שבת דף קי"ט.

הג', לומר פרשת התמיד בכל יום לפני תפילת שחרית ולפני מנחה כי אחז"ל שהעולה מכפרת על הרהורי הלב, ועכשיו שאין ביהמ"ק קיים - כתיב: "ונשלמה פרים שפתינו" - נחשב כמקריב.

עוד ראיתי מובא בספה"ק שקריאת "שירת האזינו" בכל יום מגרשת מאד הרהורי כפירה [אך כמובן לא תיכף ומיד רק במשך הזמן], ולפני הרבה שנים התאונן אחד אצלי על הרהורי כפירה ר"ל ואמרתי לו המובא בספה"ק מקריאת שירת "האזינו", וכן עשה איזה שנים רצופים ואח"כ הודיע לי כי ניצול לגמרי מהמחשבות, והשי"ת יעזרנו ע"ד כבוד שמו.

ששאלת היאך להתמודד במקרה שקרך: להיותך חפץ מאד בדירה מסימת הן מצד גדלה והן מצד מקומה, מיד בראותך הדירה למכירה התקשרת, ונענית שהחוזה נסגר עם אחר - ערב קדם... ונפשך בשאלתך מדוע גלגלו מן השמים להראות לי היאך תקותי וצפיתי אכזבה?

דע, דעולמנו מונהג בדרך "אחיזת עינים", לאדם נדמה שהמהלכים הטבעים והמקרים המה הסיבות הגורמות להתהוות המציאות בה הוא נתון, ובאמת מאחורי כל גלגולי הסיבות הטבעיות מסתתרת לה גזירת שמים שהיא ורק היא המגלגלת את הסיבות באופן שתתקיים הגזירה. והמלחמה קשה, כי הצורך במלחמה זו הוא להלחם נגד מה שהעין רואה, ופשוט להכחיש את אשר תראה העין בחוש.

לענייננך, עליך לדעת שדירה זו לגביך כאילו והיא באוסטרליה או בניו-יורק, אינה שייכת לך כלל, קודם שנולדת כבר נגזר עליך היכן יהיו מקומות מגוריך, ומקום זה - אף שנדמה לך שכמעט והנה היה בהישג ידך וכעוף הפורח פרח ממך הזדמנות זו - זה שקר גדול, הקב"ה מנהיג עולמו כמו ב"סרט" שהעורכים עורכים הצגה בצירוף תמונות שאין בהם מן האמת.

כן הקב"ה מצרף לאדם מקרים שכביכול לעין נראה שהנה ומסיבה זו או מגורם זה הפסיד את אשר חפץ, אולם האמת היא שמעולם לא היה מגיע לו ולא שייך לו דבר זה, כי אם היה מגיע לו - שום כח בעולם לא היה יכול ליטול זאת ממנו.

וא"ת לשם מה נוהג הבורא כך עם בריותיו? התשובה, לצורך הנסיון, ה' צדיק יבחן לראות כיצד תהא תגובתו של זה המאמין בו, להאמין בזה גופא שאכן אין דירה זו או חפץ זה שלו, ועד כמה מיד יבטל דעתו לדעת קונו, ועד כמה יצמצם הפער שבין המכה להתאוששות מתוך אמונת "אין עוד מלבדו", ולכך יגיע רק מתוך הכרה ברורה שאכן הגזירה היא האמת ומבלעדיה כל החריצות שקר.

היאך זוכים לאמונה ברורה שבה בעצם תלוי חזוק השכל נגד הרגשות והחשקים?

בבחרותי, לפני למעלה משלושים שנה נכנסתי אצל הגה"ק רבי מרדכי שרעבי זצ"ל, ושאלתיהו: היאך זוכים לאמונה? וענה לי: על ידי שמחה, ושוב שאלתיהו: והיאך זוכים לשמחה? וענה לי: על ידי תורה.

הנה בתשובות קצרצרות של הרב יש לנו מענה על כל מבוקשנו, דהיינו לזכות לאמונה נדרש שמחה, שהרי כל זמן שהאדם חסר שמחה, הרי שהוא מצומצם ומוגבל מלהרחיב את ראייתו מעבר לד' אמותיו הרואה אך ורק את הסיבות והמקרים, ומחשב במה להאחז, ובכל אשר תמצא ידו בדרך המקרה להינצל על ידו - יעשהו, וזאת להיותו עצב ומצומצם ברוחו, לכך גם תקוותיו וצפיותיו מוגבלות ומצומצמות להעזר בגורם זה או זה ותו לא, ובכך נועל הוא בפני עצמו אפשרויות אחרות, אולם השמח, מתוך בטחונו בה' מאמין שיתכנו אפשרויות רבות להצלתו גם כשאינו מודע להן עתה כלל, השמחה מרחיבה את הלב לשוט ולהתבונן מעבר למה שהעין רואה שהוא האמונה. והראיה הגדולה לכך הנה גבי בני ישראל שגם לאחר שמשה רבנו בא אליהם עם פסוקי נחמה מופלאים, נאמר: ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, הקוצר רוח שהוא תוצאת העצב סוגר בפני האדם מלראות אור ותקוה שהוא בעצם האמונה.

ולשמחה זוכים על ידי תורה, העיסוק בתורה - סגולתה להמשיך שמחה עצומה על לומדיה, שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

והסברנו באריכות בספרנו "בים דרך" (מאמר א') שבעצם שכלו של האדם חזק, אולם כל זה בתנאי שהשכל יהא משוכנע באמיתות עקרונותיו ולא יהא מסופק בהם, וכשהאמונה בשכר ועונש חזקה הרי שהשכל מתחזק לראות בעבירה כאש ומות, ובמצוה כאור וחיים ואז בנקל יגבר השכל על הרגש, וע"י תורה המביאה לשמחה שליט האדם בשכלו על רגשותיו, והרוצה יעיין שם באריכות.

מה בענין למוד ספרי חקירה באמונה של רבותינו לקים מצות "וידעת היום".

בהקדמת "פתחי לב" (ביאור לחו"ה) הביא באורך וברוחב מערכת של גדולי ישראל האוסרים ענין החקירה באמונה, ומכללם:

שו"ת הריב"ש, משנת חכמים ומהר"ם חגיז, שדעתם ברורה בגנות החקירה. וכן בשו"ת חות יאיר כתב שהחקירה תועבה. וכן הגר"א בסידורו מגנה זאת. ועוד בשו"ת נודע ביהודה, גילה דעתו שאין ללמוד אף שער היחוד שבחו"ה. וראה שם עוד רבים מגדולי וקדושי ישראל שהאריכו בגודל הסכנה העצומה שבלימוד ספרי חקירה באמונה, וכגון

בספר מורה נבוכים לרמב"ם, והכוזרי וכיוצא, ומה שכן כתב הרמב"ם ספרו "מורה נבוכים"? כבר ביאר זאת ה"חפץ חיים" לבנו שעסק בספר זה ומשכו אביו ממנו, ואמר לו, שמה שחיבר זה הרמב"ם זהו למי שכבר התסבך באמונה ונכנס בבלבול גדול שאין לו חשש שיפסיד מקריאתו בספר מורה נבוכים רק ירוויח ממנו. אולם חלילה מלהכניס אדם עצמו לספר זה כשאפשר לו בלעדיו.

לכך מה יש יותר טוב מאשר להתחזק באמונה פשוטה אמונת מסורת אבותינו, עדות של מיליוני אנשים על קבלת התורה, ניסי מצרים, הליכה במדבר מ' שנה בניסים גלויים וכדומה, לשנן ניסים אלו, להתפעל מהם, לחוש אותם, בזה הדרך בוודאי יועיל יותר לקנות אמונה בדרך ניחוחה ללא מעקושים.

ובכלל זה סכנה עצומה להתווכח עם כופרים ואפילו עם מסופקים באמונתם, ולא מפני שקושיותיהם וספיקותיהם יש בהם ממש, אלא מפני שטומאת המינות נתפסת באדם לסיבת עוונותיו, ומטמטמת אותו, כמובא לעיל בשם הסטייפלר, ויכול לבוא לספיקות מתוך טמטום.

מה התשובה הטובה ביותר להשיב לשאלות באמונה?

הנראה שהתשובה הטובה ביותר היא כפי שכתב הסטייפלר זצ"ל בספרו "חיי עולם", ותוכן דבריו שיחשוב וכי חכם אני מהרמב"ם והרשב"א הריטב"א ולמעלה מהם התנאים והאמוראים. שהיו חכמים גדולים, ובודאי שאת ספקותי וקושיותי העלו בלבם, ועם כל זה הכל היה מיושב אצלם בברירות וכל הקושיות היו לאין ולאפס, והעובדא שעבדו את הבורא בכל כוחם זמנם וממונם, ובהפקרת כל חיי עוה"ז מתוך הרגשת עונג בלימוד התורה וקיום המצוות, ואם כן מה נפקא מינה שאין אני בקי בישוב הקושיות הלא עלי ללכת כצאן אחר הרועה ולסמוך על דעתם הרחבה והגדולה.

והדבר דומה לאדם שמפחד לעלות על מטוס לפי שאינו מבין כיצד תפקודו, וחושש שמאחר ואינו מבין פעולתו ותפקידו - יפול מהאויר לארץ ויתרסק...

רוב ככל נוסעי המטוס, וכי מבינים הם היאך המטוס פועל?! אלא שסומכים הם על המבינים, כן הוא באיש המסתפק, יאמר: וכי מה בכך שאינו מבין דבר זה או זה, הלא עליו לסמוך על המבינים שהבנתם היתה אמיתית עד כדי למסור גופם, נפשם, ממונם על הבנתם הברורה שבאמונתם, עד שזכו לגילוי האלקים ושמעו כי ידבר אלקים עם האדם וחי, וכל חוקי הטבע בידם ניתנו לגזור גזירה ולשנותם, ואם כן וכי בשביל שאני הקטן מהם והבער הגדול לעומתם איני יורד לסוף דעתם אמנע מלילך אחריהם ככל אשר יורוני?!

מה באור: "ישראל למעלה מהמזל", וכיצד נתן לשנות מזל?

יש לדעת דהכוכבים והמזלות הגורמים לנולדים בזמן שליטתם אופן חיים מסוים כגון עושר עוני בריאות חולי וכדומה, אינם אלא ברקיע התחתון מתוך השבעה רקיעים שבעולם העשיה, והוא הרקיע הנראה לנגד עינינו הנקרא בשם "וילון", ואם כן מעליו עוד ששה רקיעים וכל זה עדיין בעולם העשיה, ומעליו עולם היצירה ומעליו עולם הבריאה, ומעליו עולם האצילות ועוד ועוד, עולמות שאין לנו מושג בהם כלל.

וכן כל שליטת הכשפים הוא עד רקיע זה התחתון שבשבעה רקיעים וכולם כפופים תחת השגחת הא-ל, והעובדא שכשמשביעים אותם בשמות הקודש מתבטל לרגע כל כח פעולתם כמבואר ב"נפש החיים" (שער ג' פי"ב).

ולכן ישראלי הדבק בבורא הכל יכול שהוא למעלה למעלה מכל כוחות אלו, והוא היוצרם שהטביע בהם טבעים וכוחות לפעול פעולותיהם, בודאי שכאשר ידביק מחשבתו בבורא הרי שבדביקותו זו - שם הוא למעלה למעלה - מתעלה מעל הכל.

וכדברי רבי צדוק הכהן מלולבין בספרו "צדקת הצדיק" במקום שאדם חושב - שם הוא, ואם כן האדם המדבק מחשבתו בכוחו ית' הכל יכול הרי שהוא מונח למעלה למעלה מכל כוחות הטבעים הללו ואין בהם כח לשלוט בו, והוא ענין הסגולה גדולה ונפלאה המובאת ב"נפש החיים" (שם) לזה המדבק מחשבתו ב"אין עוד מלבדו" בדביקות ובאמונה פשוטה, שבכך אין כח בשום גורם בעולם להזיקו לאותו אדם.

אמונה היא הלא שכל, והיאך יש לערב את ה"לב" בכל פרט באמונה?

אכן לאחר שהשכל מבין ומשתכנע היטב בעיקרי ויסודי האמונה, חייבים אנו להביא לידי כך שהלב והרגש יתפעלו מכל פרט באמונה, כי העיקר הוא שלאחר ה"וידעת היום" שהוא השכל יבא - "והשבות אל לבבך", שגם הלב הקשה יתרגש.

ולמשל אדם נוטל כוס מים ומברך עליו שהכל נהיה בדברו, יכול הוא לעשות ברכה זו בשכל בלבד, ואף שיברך ברכה זו בכוונה גדולה בכל מילה ומילה, עדיין אך ורק השכל הודה לה', ואילו הלב נשאר אטום. על האדם בנוסף לשכל שבברכה ליתן לפחות מעט רגש, ולהרגיש: הנה אני עתה מקבל כוס מים מבוראי, ואלמלי היה הוא נותן לי כוס זה לא היה מה לי לשתות עתה, ולכך הנני מלא הכרת הטוב מעומק לבי להודות לו, ובשביל כך הנני מוכן לאוהבו וליראה ממנו.

דהיינו לחוש בתחושת הלב וברגש - תודה לבורא מהלב על טובתו שהיטיב עמי, כי יתכן כאמור שיכוון האדם במילות ברכותיו כדבעי, אולם כל השקעת כוונתו אינה אלא

בפירוש המילות, מבלי להביע רגשי תודה מקרב לבו על טובת ה' עמו במאכל או בהנאה זו שהוא מברך עליו.
וביותר עלינו להתבונן שיש להתרגש ולהתפעל מטובת ה' ביותר כי אילולי טובתו עמנו לא היה לנו כלל אפשרות להשיגה, ולמשל: אם חברך מביא לך כוס מים, אכן חייב אתה להודות לו, אולם אי אפשר לך לחוש שהוא הציל את חייך לפי שאם לא היה הוא מביא לך זה המים היית בעצמך הולך ושותה ממקום אחר. אלא אם כן נתן לך חברך כוס מים במדבר שאז הציל את חייך.
ובכן התבונן, אצל הקב"ה אין שייך לומר שאם לא היה הוא נותן לי כוס מים זה הייתי שותה ממקום אחר... כי לגבי קוב"ה אם לא היה ברצונו שינתן לך כוס מים לא היית משיגו בשום אופן, כך שכל מה שהנך אוכל ושותה בישוב - כלפי הקב"ה זהו כאילו אתה אוכל ושותה משלו במדבר. וכמה עלינו להתרגש ולהודות לה' על חסדו עמנו בכל עת, וכיוצא תן לחכם ויחכם להעפיל במחשבתו ולהפעיל את האמונה שתסעיר את הלב לאהבה וליראה את ה'.

בדבר תכלית בריאת האדם שהוא כדי "שלא ליכול נהמא דכסופא", האם זהו סוף עמק מחשבת הבורא בדבר תכלית הבריאה?

ברור הוא שבריאת האדם לעולם היא לצורך סיבות נעלות ונשגבות שלמעלה מהשגותינו, אלא שכל חכמי המוסר ומכללם רבנו הרמח"ל בספרו "מסילת ישרים" השתמשו בטעם הנזכר שהוא אמיתי ופשוט גם להמון ומתקבל בשכל כל אדם, אולם בודאי שישנם טעמים שאין האדם יכול להשיגם בהיותו בגוף, ואפשר הצדיקים השיגום בחייהם, ובודאי ישיגם האדם לאחר מותו כשגופו יפרד מנפשו.
ובכלל יש לדעת שקושיות מעין אלו אינם צריכים להיות מפריעים לאדם בעבודתו, לפי שגם אם הטעם הנזכר אינו מְסַפֵּק כל צורכו את דעתו של האדם לראות בכך את הסבר תכלית בריאתו - די שידע שישנם טעמים נשגבים לכך, ודי שידע, הנה את הבורא עבדו במשך כל הדורות קדושי וגדולי ישראל, החל מהאבות הקדושים שרצו לפניו כסוסים כלשון המדרש, ואחריהם משה רבנו והנביאים, ואחריהם אנשי כנסת הגדולה, ואחריהם התנאים, האמוראים, והראשונים והאחרונים גדולים וקדושים שהגיעו למדריגות נפלאות, והבינו את אשר הבינו בקושיות הסבוכות הנשאלות אצל כל תוהה ובוהה, ובכל אופן לא הפריע להם הדבר, אם כן אנו יתמי דיתמי מה יש לנו לעצור את מהלך עבודתנו, הלא לנו ללכת אחריהם כצאן אחר הרועה, ובזה נלך לבטח בדרכנו.

"הקדמת רפואה למכה" זו הנהגה חקית מחיבת או מזדמנת?

מובא בגמ' מגילה י"ג ע"ב: "אר"ל אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה".

מלשון הגמרא משמע שזוהי הנהגה חוקית מחויבת ותמידית ולא מזדמנת - לעיתים כן ולעיתים לא.

ומסתבר שאין בפרט אלא מה שבכלל, ובזה ירווח לנו אור גדול בסעיף נוסף מסעיפי האמונה, והוא הסתכלות חדשה המנחת את הדעת ומישבתו בטלטולי ואכזבות החיים, ונבאר הענין בהמחשת חיי היום יום.

אדם המשמש בכמה עבודות או משרות, בזו משתכר בסך של 2,000 ש"ח לחודש, ובזו בסך של 3,000 ש"ח וכיוצא. והנה נזדמנה לו עבודה נוספת בשעות אחרות שהוא פנוי בהם ובה הוצעה לו משכורת נוספת של 3,000 ש"ח, והנה הוא שמח למאד שנתווספה לו עוד משרה עם משכורת נוספת, ומיד, לאחר תקופה קצרה פוטר מאחת המשרות הקודמות שהיו לו עוד קודם שתצא לפועל זו המשרה האחרונה, ולבו עליו דווי, חבל, חשבתי שמשכורתי תעלה בעבודה הנוספת ועתה מה הרווחתי אחר שפוטרתי מהקודמת.

אולם זו מחשבת טעות!

הקב"ה - עוד קודם שתמצא את זו העבודה האחרונה גזר שתפוטר מהעבודה הקודמת, אלא שזימן לך מקודם רפואה והיא בעבודה האחרונה, ואחר כך הנחית עליך את המכה שתפוטר מהעבודה הקודמת, ואם כן על מה תלין?!

וכמו כן בעל מלאכה, קבל מלאכה לעשותה בשכר מסוים, וקודם שביצעה קבל מלאכה נוספת ועד שביצעה בוטלה תכנית המלאכה הקודמת, הוא מצטער, שהנה מתוך ב' מלאכות נשאר בידו אחת, ואינו מבין, שקודם שתבוטל המלאכה הראשונה שהיא המכה שנגזרה עליו, הקדים לו הקב"ה רפואה - והיא העבודה שנזדמנה לו עתה, וכן על זה הדרך.

וכמובן שלא זו סוף עומק ההנהגה, רק כתבנו זאת כאפשרות להניח דעת הזועף והזועם על גורלו, ולראות את טוב ה' גם במקרים שכאלו.

מהו גדר מצות הבטחון שנצטוינו עליו?

גדר הבטחון כפי שהעלו בספריהם ה"חזון איש" (בספר "אמונה ובטחון" פ"ב), ה"שומר אמונים", ועוד רבים, הוא לבטוח בה' שצדק משפטו וכל מעשהו עם האדם המה לטובתו ולתועלתו גם בעוה"ז וגם בעוה"ב.

דהיינו שלא כמו שחושבים אחרים שבטחון ביאורו להיות בטוח שכן יתמלא מבוקשי בדוקא כאשר בקשתי, ובאופן של סיבות אשר בקשתי דווקא, וכי האדם נדרש להיות נביא ולהיות בטוח בידיעת עתידו כאחד הנביאים?!

ועוד, וכי אנו יודעים מה באמת טוב עבורינו ומה רע, ולכך מהות הבטחון הוא שיבטח בה' שהוא היודע מה טוב לנו ושכן עושה הוא באמת רק את מה שטוב לנו, וזהו הביאור בטחון להיות בטוח שה' אוהבנו יותר מכל ואנו בידיו הנאמנות של הבורא.

ואח"כ באה סגולת הבטחון, להמשיך חסדים גלויים על הבוטח כנ"ל, להנהיגו במידת החסד ולא במידת הדין.

דהיינו הבטחון אינו מתחיל שתבטח במדת החסד דוקא שתנהגך, אלא הבטחון מתחיל בכך שתהא תמים עם ה' להצדיק דינו ומשפטו בכל אשר יעשה עמך, ולהאמין שגם אם ינהג עמך במידת הדין זוהי טובתך האמיתית.

ואח"כ מובטח זה הבוטח ההולך בדרך הנ"ל להצדיק דין שמים על כל דבר ולראותו בהשגחה פרטית - שיזכה לסגולות הבטחון, שסגולותיו להמשיך חסד על הבוטח.

ומלבד הסגולה שבדבר, כן הוא הנהגה של "מידה כנגד מידה", דהיינו כנגד שביטל האדם בטוהר מחשבתו מלהתייחס לכוחות הדין לכח מצד עצמם, וניטרלם מכח עצמם לכוחו יתברך, וביטלם לגמרי, כן יבטל ה' מעליו את כוחות הדין שלא יוכל לשלוט בו.

ורק משפט ה' ישפטהו, ומשפט ה' הוא חסד גמור כמובא בזוה"ק שזוהי בקשת דוד המלך ע"ה "מלפניך משפטי יצא".

אם מצות הבטחון מחיבת להתרצות באשר ירצה ה' בין טוב בין רע כמבאר בתשובה הקודמת, אם כן מה מקום יש להתפלל לשנות המציאות, הלא בשביל לשנות הגזרה נדרש בטחון בלבד המסגל בסגלתו לשנות לחסד, ומה מקום יש לתפלה?

בגזירות שמים קיימים ג' אופנים.

א. גזירה שלא ניתנת להשתנות גם בתפילה.

ב. גזירה לזמן, ובהסתיים הזמן תיבטל הגזירה גם ללא תפילה, כנראה בחוש, בבעיות פרנסה או בריאות שחולפים במשך הזמן.

ד. גזירה שמלכתחילה נגזר שיהא אפשר לבטלה רק באם יעמוד האדם בתפילה, ובאם לאו לא תיבטל, וכמו שכן רואים אנו גזירות המתבטלות ע"י תפילה.

ולכך יש לעולם להתפלל, כי שמא גזירה זו היא מאלו שניתנים לביטול ע"י תפילה, ומובא בחז"ל מאמרים רבים למאד בזה.

ועוד יש להבין שהתפילה היא תכלית. כך שהיסורים המה אמצעי להביא לתכלית שהוא התפילה - דביקות בה', ולא כמו שמבינים העולם שהתפילה נועדה כאמצעי לתכלית - לבטל היסורים, זה אינו נכון.

וכמו, "אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה ומתורתך תלמדנו". אשרי הגבר שהקב"ה מיסרו ומגיע הוא מכך לתכלית שהוא ללמוד תורה, שהרי פשוט שהתכלית הוא ללמוד תורה, ולא שלימוד התורה תכליתו לבטל היסורים, וכן הוא לגבי תפילה.

ועוד יש לומר שהתפילה ניתנה לזה גופא לחזק את הבטחון בה', כי בעצם התפילה הרי האדם כמצהיר שהוא מאמין שהנו תלוי בגזרת שמים ומשליך עצמו על ה', וזהו גופא מצות ה"בטחון" שסגולתו להמשיך עליו חסד כמבואר בתשובה הקודמת.

מהו האויב הגדול לסלוף האמונה?

חילול הקדושה הוא האויב הגדול לסילוף האמונה.

כשאדם שומר בגדרים וסייגים את קדושתו המתחלת בשמירת עיניו, מחשבתו וכל הקשור לעניני קדושה, אמונתו מתחדדת ומתבהרת ביותר, אחר שעיקר השוחד המסלף את האמונה הוא העריות. ולכך כמה שהאדם יותר נקי מתאוה זו, כן מתבהרת ומטהרת אצלו אמונתו ביותר, והוא ע"פ המבואר בתשובה הקודמת שככל שיסולק שוחד התאוה והחומר - תתבהר האמונה.

וסימוכין לכך הוא הגמרא סנהדרין ס"ג, יודעין ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדוה אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא.

הרי שנגשו ישראל לאוילות ולטפשות מתוך שוחד ורצון לעריות, והיה בשוחד זה כדי לתת ממש אף בדבר שיודעים שאין בו ממש.

והנה מצינו בחטא בנות מואב שכיון שנכשלו בו ישראל באו להיצמד לבעל פעור, שזו הע"ז האוילית והשטותית שאין כמוה, להיות אוכל תרדין ומתריז בפניה?! מה הביאם לשטות זו? הלא חטא בנות מואב, ושכן זו היתה מטרתם של בנות מואב כמובא במדרש.

וכידוע שהדעת והיסוד המה בקו אחד ישר, וככל שישמור האדם יסודו שהוא ברית קודש, כן תהא דעתו שלמה וברורה לדעת את ה' באמת.

ועיין בזוה"ק (שמות ג' ע"ב) המבאר שאמונה וברית תליין בהדדי וזה לשונו:

ולית קנאה קמי קוב"ה בר קנאה דברית קדישא, דאיהו קיימא דשמיא קדישא, ואיהו רזא דמהימנותא.

תרגום: אין קנאה שמקנא לה הקב"ה כמו קנאה על ברית קודש, שהוא קיום שמו יתברך, והוא סוד האמונה.

הרי שאמונה וברית תליין זה בזה.
ועוד, שהמיטמא בעריות מטמטם לבו ושכלו, והכפירה שולטת בו מתוך טמטום, וללא הגיון כלל מעלה בלבו ספיקות וקושיות, ומשתלטים אלו הקושיות עליו, אחר ששכלו מעורפל ומטושטש מטמטום עוונותיו, וכמו שביארנו לעיל בשם הסטייפלר במכתביו.

בעקבות משיחא על מה עקר המלחמה בין הקדשה והסטרא אחרא?

עיקר המלחמה היא על בהירות האמונה. כמבואר באוה"ח הק' (שמות ג' ח') שבסוף הימים תהא המלחמה עם שער החמישים של הטומאה, וביארנו בכמה מקומות שמהותו של שער חמישים זה של הטומאה, הוא מינות ואפיקורסות, כן ידוע מדברי הח"ח שאמרם הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, וכן מבואר בדברי הרב מקמרנא בספרו "עשירית האיפה", וכן האריך בזה הרב "שומר אמונים".
ואף שלכאורה אין אנו רואים שהמלחמה היום על האמונה, שהרי אין היום מי שיפריע לנו מלהאמין ולבנות ישיבות ובתי כנסיות, להתפלל וללמוד, אדרבא, עיקר המלחמה היום היא על הקדושה לחללה בטומאת עריות וזימה באופן נורא במכשירים ובכלים שלא היו דוגמתם מעולם.
אומנם לפי המבואר לעיל זהו גופא המלחמה על האמונה, ואדרבא כאן הסכנה גדולה יותר בסיבוך המלחמה, שהרי אם היה בא היצר עלינו במלחמת האמונה באופן ישיר לא היינו שומעים לו בשום אופן, או לפחות היינו מתכוננים למלחמה זו בהתאם, אולם בא הוא מכוון אחר, והוא בדרך חילול הקדושה בפיתויים וגירויים לעבירה, ובכך שתתחלל הקדושה חלילה, הרי כאמור, אין לך דבר שיטמטם את הדעת מהאמונה כמו הפגם בענייני קדושה.
וזהו המבואר בגמרא (מכות כ"ד ע"א) בא חבקוק והעמידן על אחת "וצדיק באמונתו יחיה", דהיינו בא חבקוק והעמיד את הדור האחרון על אחת שהיא האמונה, ולכאורה הרי קאמר מקרא: "וצדיק באמונתו יחיה", ואם כן תימה הרי זה לא "אחת", שהרי נדרש להיות גם "צדיק" וגם "באמונתו" אולם התשובה, שבאמת בא חבקוק להודיענו שהנדרש להנצל בעקבות משיחא הוא "אחת" שהיא האמונה, אלא הודיענו שאי אפשר יהיה להאחז באמונה מבלי שיהא האדם "צדיק" שכידוע הכוונה לנטירת ברי"ק, כי מבלי זה לא תיכון אמונתו בתוכו מפני שוחד התאוה, אולם "הצדיק" באמונה יחיה.
מהי הדרך לחזק את האמונה בדרך "עשה טוב" מלבד ה"סור מרע" שמכרח שיהא בד בבד עם ה"עשה טוב"?

"האמנתי כי אדבר", לדבר הרבה מעניני אמונה, להיות רגיל לשוחח עם הבורא, וכלשון המסילת ישרים (פי"ט): "כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו שומע ומקשיב אליו". להתרגל לבקש על כל הנצרך, לפני כל ענין שעליו לסדר, לפני כל קניה שברצונו לקנות, ולבקש על כל פרט ממש, וכמו כן להתלמד לומר תודה לה' על כל טובה וטובה שמקבל האדם, וכשיתרגל בכך יצליח גם על הרעה להצדיק דין שמים, אחר שיהא רגיל ולמוד להתייחס לעילת כל העילות ולא לעילות עצמן.

ולכך תיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לומר מאה ברכות בכל יום, להודות על כל כוס שתיה, על כל שהוא הנאת מאכל תחילה וסוף. להודות אף על המנעלים בכל יום בברכת "שעשה לי כל צרכי", להודות על מלבושיו בכל יום בברכת "מלביש ערומים", ואפילו על אבנטו שחוגר בו בברכת "אוזר ישראל בגבורה", וכמו כן תיקנו לנו בג' עמידות לבקש ולהתחנן ג' פעמים בכל יום לשנות ולשלש את אותה בקשה עצמה.

כי זה עיקר קנית האמונה להזכיר לעצמו את האמונה מהאויב הגדול שבא להשכיחה, שהוא טבע ומקריות העולם האוחזים את העינים ומתעתעים בבני אדם לבלתי ראות מה נמצא מאחרי כל הציור הזה של העולם שמצייר בו הצייר הגדול שהוא הבורא יתברך, וכנאמר "ומי צור זולתי אלוקינו", ודרשו: אין צייר כאלוקינו.

במה נתן לראות היום את תחבולת היצר לערפול האמונה?

מעיקרי מפסידי האמונה המה שמיעת רדיו ופוליטיקא, שאז האדם משקיע עצמו באויב הגדול של האמונה שהוא "המקרה", שזהו כל רעיון הפוליטיקאים לפרש פרשנות ולהסביר את כל מאורעות העולם בדרך הטבע, ועל פי הטבע לנבאת את העתיד וכיוצא, וזהו בעצם הרעל המסוכן ביותר לאמונה, שהרי האמונה מחייבת אותנו להאמין שאין שום גורם טבעי שיכול להוות מציאות כל שהיא מבלתו יתברך.

ועוד שהרי ממפסידי האמונה הוא הגאוה, שכידוע הסטייפלר כן היה אוחז לומר תמיד שכל הספקות והבלבולים באמונה צומחים בלב בעל הגאוה, והיה אומר שיראה האדם בחוש שכאשר נוהג בענוה מיד יסתלקו ממנו כל הבלבולים והספקות, כי הענו המקבל את מרותם ודעתם של הגדולים ממנו ומבטל דעתו לדעתם הגדולה, ויודע את מקומו לעומתם ובכך אין לו בעיות כלל באמונתו, כי כאשר מתעורר אצלו ספק שאלה באמונה אומר הוא לעצמו: הרי קושיא זו בוודאי העלוה כבר הקדמונים ולא היה בכוחה להזיז אצלם כל שהוא פסיק קטן מהתורה, ואם כן דעתי על דעתם, ואילו הבעל גאוה הנו עקשן להבין בשכלו הקטן גם מה שעמוק אצלו מלהשיגו. וכשאינו מבין אינו תולה זאת בקוצר דעתו, ואז מסתבך הוא באמונתו, אולם ההולך בתום ובענוה - ילך בטח.

והנה אדם השומע פוליטיקא מבעלי גאוה השואפים רק לנצח בדעתם את זולתם, ומתאמצים לבטל דעת חברם, הרי שהמה טובעים בים האפיקורסות ורחוקים מאמונה למאד, וזה השומעם מכניס ארס כפירתם לתוכו.

האם יש להמנע מלקנות כרטיס הגרלה העלול לזכות את הזוכה בסכום כסף גדול, או אדרבא כדאי להשתדל על כך לבוא לנחלה ולמנוחה?

לענ"ד, הקונה כרטיס הגרלה המזכה בסכום גדול את הזוכה - מסכן הוא בכך את חייו הרוחניים, ויתכן שמסכן הוא בכך את כל חינוך ילדיו.

ונבאר, מילא אם כרטיס ההגרלה היה מזכה את הזוכה בסכום סביר לכלכלה לדיור, ולנישואי הילדים בלבד, היה אפשר אולי להכנס לזה, אולם מאחר ויתכן ויזכה האדם בסכום גדול מאד, ואז הלא יאבד את בינתו, יום ולילה לא ישבות מהתלבטות ויעוץ היאך לנהוג בסכום הגדול בו הוא "נפל", וטרדה זו יש בה כדי לסכן כאמור את רוחניותו ורוחניות כל בני ביתו.

לכן לענ"ד יש לפחד ולרעוד מלהיכנס לדוכני מכירות כרטיסי הגרלה הללו.

אומנם מצד כללי האמונה לכאורה אין בזה סתירה לאמונה דהוא ככל השתדלות, אלא שאין לקנות יותר מכרטיס אחד לשבוע, כי גם בכרטיס אחד יצאת כבר ידי חובת השתדלות.

אולם מדברי הגר"א אפשר שאין לקנות כלל כרטיס הגרלה לפי שבזה תולה אמונתו בסיכויים קלושים, והנאחז בסיכויים קלושים מורה הדבר על יאוש מהבטחון, כידוע שכן דברי הגר"א על מחדלו של יוסף הצדיק בבקשו את שר המשקים להזכירו, דמאחר ואין לסמוך על הגוי כלל, הרי שנסמך על סיכוי קלוש, ובכך מורה הדבר שעשה מעשהו מתוך יאוש. כך שהמשתדל יש לו להשתדל אומנם מעט - אולם בדרך המסתברת והמועילה, ומאחר וכרטיס הגרלה הוא בגדר סיכוי קלוש - אפשר יש בו כעושה מעשה מתוך יאוש, ויש לעיין.

אימתי יש אפשרות שיסמך אדם על נס ועם כל זה יעשה לו נס?

מצינו כן ברבי חנינא (סנהדרין סז ע"ב) עם אותה מכשפה שרצתה ליטול העפר שנדרס ברגליו על מנת להזיקו, ואמר לה "טולי טולי - אין עוד מלבדו כתיב". הרי שסמך שלא ינזק, או כמו המעשה הנוסף המובא בגמרא (תענית כ"ה עא) בבתו של רבי חנינא בן דוסא ששמה חומץ בע"ש במקום שמן, ואמר: "מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק".

הרי שהבוטח בה' באופן שעוקר מעצמו את הטבע והמקרה שבעולם, ושווה בעיניו הטבע והעל-טבע, כמו כן נמשך עליו נס ואין נחשב זה לגביו כנס.

ומובא בספר "קונטרס התחזקות בתפילה" שסיפר הרה"ק בעל "מנחת אליעזר" ממונקטש מעשה ברבי לוי יצחק מברדיטשוב שהיה חולה שוכב על מטתו, וקם ממטתו מכח בטחונו בה', וכתב שם שרבי לוי יצחק מברדיטשוב עשה זאת היות ושמע מהמגיד ממזריטש שבטחון אינו פועל בדרך נס, כלומר שמי שבוטח בה' נעשה לו נס, אלא טבע הדבר כך הוא, כך הטביע הבורא בכל טבעי הבריאה שהבוטח בו ישתנה לו הטבע כך שאין זה נס אלא טבע, ולכך טען: רבונו של עולם, רפאני וארפא, אין אני מבקש נס, אלא בדרך הטבע, שכן הטבע מחייב להרפא לאלו הבוטחים בו באמת, והוא נפלא.

ועל פי הנ"ל יובן, דהיות והבוטח בה' עוקר בדעתו מליחס מהלך טבעי לשום אירוע שבעולם, וקובע בדעתו שרק השגחת ה' שהיא מעל הטבע היא ההנהגה היחידה, והופך הוא את ההנהגה העל-טבעית לטבעית ולא לניסית. כמו כן נוהג עמו ה' שההנהגה הניסית היא כטבעית כלפי זה הבוטח בו, וכך הטביע הבורא בבריאה ככל טבעי הבריאה שהבוטח בו יושע, ואין נחשב הדבר שנעשה לו נס.

אדם החי בדאגה פן הקב"ה יעזבנו כי רואה הוא בני אדם בחלקם מחזיקים ביראת ה' ובחלקם נופלים, והרי לכאורה על זה אין שיך בטחון שהרי "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", האם נכון לחיות בדאגה מתמדת כזו שבעצם עוכרת היא את השמחה או לא?

ברור הוא ששייך בטחון בה' שלא יעזבנו לאדם וינטשנו להיזרק מהקדושה, כי הבטחת הבא ליטהר מסייעין אותו - זו הבטחה גדולה, וכי מי יכול להתגבר על יצרו אלמלי הקב"ה עוזרו! ובודאי חייב אדם לחיות בבטחון זה, ולא לדאוג. ומה שכתוב "אשרי אדם מפחד תמיד"? היינו שמפחד מליכשל בחטא, ועושה גדרים וסייגים כדי שלא יפול בעבירה, אולם מכאן ועד לפחד שיעזבנו ה' ויטשנו לגמרי ומתוך כך להיות במתח ובעצב - בוודאי זו עצת היצר.

ועוד דע, שגם כשאדם במצב של נפילות ומעידות לרוב, גם אז אסור שיקונן בלבו הדאגה פן הקב"ה ישליכנו, והוא להיות שנקודת האמת עדיין בוערת בקרבו, ורצונו חי ופועל לצאת ממצבו, ויש לו רצון אמיתי להיות עובד ה', והשתוקקותו פועמת בקרבו, אזי באופן זה אין לו מה לדאוג כלל שהקב"ה יעזבנו, אדרבא, יבטח בשם ה' וישען באלוקיו שסוף סוף יאמר לנסיונותיו די ויזכה להיות גבור הכובש את יצרו.

כי ההשתוקקות כחה רב ועצום בעבודת ה', ואף שאין מצליח האדם תמיד להוציא לפועל את השתוקקותו, עצם ההשתוקקות היא דבר נפלא מאד שיביאנו לבסוף לנצחון גמור, והרוצה יראה בספרנו "דור התמורות" ערך "ההשתוקקות", ובו ליקוטים נפלאים מגודל פעולת ומעלת ההשתוקקות כשפועמת היא בלב האדם.

וידיעה זו חשובה למאד, כי כשהאדם בשעת ירידה דואג ומפחד הוא פן יושלך לגמרי מה', ופחד זה מסיר ממנו הבטחון והתקוה וחלילה יכול ליפול ביאוש שהוא הגרוע מן הכל, וצריך להזהר מתרמית היצר בזה.

האם מדת הבטחון הוא לכל הבא לטל מדה זו ולנהג בה וכגון בבטול ממלאכה וכיוצא, ולסמך עצמו על הבטחון או שאינה לכל אחד?

מידת הבטחון הינה לכל אחד הבא לצבוא צבא ולעבוד עבודת ה', אולם בתנאי שילמד סוגיא זו בעומק ויפנים מידה זו ללבו מאד, ויקח בחשבון שיעבור נסיונות קשים מאד במהלך קניית מידה זו לבוחנו האם חזק הוא - הרפה - לבל יהא חלילה בכלל תוהה על הראשונות.

ולנחיצות הענין אצטט לך כאן דברי הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 343)

אמנם צריך אני לאמר לכם כי המדריגות שהזכרנום במאמר, המה למבינים מחפשי האמת אבל אנשים פשוטים לא יבינו זאת כלל, ולא יבינו לקבל הדברים, ע"כ ראוי למנוע מלאמר דברי אמת כאלה למי שלא יבין אותם. וכן אם יסכים בן-תורה בעצמו להתנהג ע"פ הבירורים הללו למעשה צריך שידע מראש כי אפשר שיגיע עי"ז לנסיונות, כי תהיה פרנסתו בדוחק רב ובאופן בלתי נעים לו, ולפעמים יגיע עד שיצטרך להיות ממקבלי צדקה, והכל מיד ה' הוא לו לנסותו אם לא יהרהר אחר מדותיו ית' ואם לא יתחרט על אשר התחיל בהנהגה של צדקות כזו. על כן הרוצה להתחיל להתנהג בבטחון והשתדלות ע"פ מה שנתבאר במאמר צריך שיקדים לעצמו לימוד גדול, שילמד את לבבו כי לא יתחרט בשום אופן על מה שעשה ואפילו יגיע לנסיונות היותר גדולים, ואך אז יצליחהו השי"ת ויגיע לעלות במדריגות הבטחון והאמונה. אבל אם ח"ו יתחיל וכשיראה את קושי הנסיון יתהה על הראשונות אזי הלא מוטב לו שלא התחיל, וטוב לו אילו התנהג ככל האנשים הפשוטים, כי חטא תוהה על הראשונות עולה הוא על הכל.

היאך מחזקים את מדת הבטחון בה', ומחלישים את "כח העצמי" של האדם הנוטה להאמין בהשתדלות ובסבות?

א. למעט בהשתדלות, ולעסוק במשא ומתן רק כפי ההכרח בלבד, כי אם למעשה ירבה האדם בהשתדלות, יסתרו מעשיו את בטחונו, ולא יעמוד בטחונו בה' כנגד שלמעשה מעשיו מורים היפך הגמור.

ב. יהא חזק בדעתו לבלי להתפתות בזרם השוטף את מוחותיהם של בני העולם שרק בדרך השתדלות ומלאכה משיגים מאומה, שהוא כפירה גמורה, שהרי בעצם אין טבע בבריאה כלל, וכולה רק לנסיון לבני אדם, וילמד ספרי מוסר העוסקים בבטחון, וכמו שער הבטחון בחובות הלבבות, ועוד, ובכך ינצל מהשפעת הסביבה המושפלת היום, שמדת הבטחן אינה קיימת אצלם כלל, וכל האוחז במידת הבטחון יחשב אצלם כבטלן ונצלן, ה' יצילנו.

ג. יתחזק בתפילה על כל פרט ממש, הן שחסר לו, והן שעומד לעשותו יקדים תפילה עליו, וכן יודה לה' על כל טובה אשר יעשה עמו, ויזהר בברכות לאומרם בכוונה, ובכך יהא למוד להיות תלוי רק במי שאמר והיה העולם ולא בסיבות.

ד. יגדיל השאיפה לרוחניות, ויהביל בדעתו כל עניני העולם ויראם כאויבים גדולים האורבים לו לאבד לו את עולמו, וישניא בלבו את החומר, ויאהיב לעצמו רק את התורה, ובכך ממילא ירוץ לבו לבטוח בה', על מנת שמה שפחות ישקיע בדבר השנאוי עליו שהוא צרכי עולם הזה.

ה. יחזק עצמו בידיעה זו שהאמונה והבטחון לא מתבטאים בדיבורים אלא במעשים, ואם לא השתנה האדם במעשיו שלא יסתרו את אמונתו, מורה הדבר שעדיין רחוק הוא מאד מתכליתו. ולכך האמונה והבטחון מחייבים שינוי במעשים, להסתפק במועט, לכבוש הכעס והזעם מעל עצמו ומעל חבריו ומעל ה' בכל אשר יארע לו ממקרי העולם.

מה בין אמונת ישראל לאמונת הגויים המאמינים גם הם באלקים?

אמונה במציאות ה', היא אכן אמונה השווה לכל, אולם האמונה בהשגחה הפרטית המכוונת ומדוקדקת בהנהגת מדה כנגד מדה לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, זוהי אמונת הישראל שאין לגוי השגה בה, וכמו כן במדת הבטחון שמכללה הוא לבטוח בה' ולהשליך עליו יהבנו מתוך שהגזירה היא האמת וכל השתדלותינו אינו אלא לצאת ידי חובת השתדלות, ומעבר לכך הברכה היא השורה בנו בהיותנו בוטחים בה' ושובתים בשבת ממלאכה ובשמיטה, וביתר המועדים, וכמו כן גם השתדלותינו היא תיתכן אף במעט מאד כפי מדריגת הבוטח, וכן בכל יתר פרטי מדה זו - אין לגוי שום השגה והבנה.

ובפרט נוסף אין לגוי השגה, והוא שכאשר יארע לו נזק והפסד יזעף ויזעם, ואינו מסוגל הוא לאמונת "גם זו לטובה", או לאמונת "כל דעביד רחמנא לטב עביד".

אימתי בעקר בא לידי בטוי המבחן למדת אמונתו של האדם?

עיקר המביא לידי ביטוי מבחן אמונתו של האדם הוא ככל שיש לאדם יותר על מי לרגוז לזעום ולזעוף וכובש הוא את כעסו וזעמו מפני אמונתו בה' ומבטל רצונו מפני רצון קונו. וכדי שיובנו הדברים היטב נחלק ענין מבחן האמונה בג' חלוקות:

חלוקה א. יש ויהא לאדם אכזבות רבות באירועים שונים בחייו ואינם באשמת שום גורם, וכגון נפל חפץ ונשבר, מתקלקל מכשיר ונפסד, נטרפה בהמתו, או חלילה האדם נחלה ובריאותו רופפת ויסורים באים עליו במכאובים שונים, או ששידוכו מתעכב, פרנסתו מתעכבת ואין שואל ודורש להעסיקו במלאכה לפרנס עצמו וכיוצא בדברים אלו שאין לו לאדם את מי להאשים, ואז בנקל יותר לשעבד ולכוף האדם את זעמו ומרדנותו ולהתכופף בהכנעה לקבל דין שמים, היות ואין לו במי לתלות את חסרונו אלא רק בה'.

חלוקה ב. והיא קשה יותר כאשר האדם גרם לעצמו ההפסד, ואז כועס היאך שכחתי מסמך או חפץ מסוים... למה לא נזהרתי יותר...למה לא שמרתי ולא השגחתי כראוי... וכיוצא, כאן קשה יותר האמונה לפי שיש לאדם במי לתלות את טעותו וחסרונו, וכמו כן יש לו בבחינת מה על מי לפרוק את זעמו והוא על עצמו. אולם בהיות האדם אוהב את עצמו, וכמו כן אין לו תנחומים בכך שהוא זועף ומאשים את עצמו, כי עיקר התנחומים הוא כאשר נותן הוא תחושה לזולת שחייב גם הוא להשתתף בצערו, ובכאן אין לו את מי לשתף בצערו, אזי כיון שהוא לבדו עם צערו בנקל יותר יסלקהו מעליו מכח האמונה.

חלוקה ג. והיא הקשה ביותר, כאשר נחתה על האדם מכה בפרנסתו, בבריאותו, בכבודו ע"י בזיונות וכיוצא, מחמת אחרים שהפסידוהו, או היכוהו, או ביזוהו, או שגרמו לו הפסד וצער ואפילו שלא בכוונה, כי אז יש לו זולת - להאשימו, יש לו על מי להשליך את המקרה אשר קרהו ואז המינות מפעפעת בלבו כארס של נחש שלא לוותר, ולהשליך זעמו וקצפו על אותו גורם.

וכמו כן באופן זה כביכול השטן מפתהו למצוא תנחומים בכך שיתן תחושה רעה לגורם שגרם לו ההפסד והנזק שגם אם אין באפשרותו לשלם לו עבור הנזק וכגון שהגורם הוא אשתו או אחד מבני ביתו, לפחות שיחושו ויצטמקו גם המה ברעה אשר גרמו לו, ולכך מפתהו לזעום ולקצוף ולהשרות מועקה על הגורמים לו הנזק שיחושו היטב במחדלם ובאשמתם, ויכאב להם בכאב גדול על מה שעשו לו, ובזה מוצא הוא נייחא קצת מצערו, וכאן המינות בוערת בקרבו לכל הסיבות הנ"ל להטיל האשמה על הגורם

והסיבה, ולהתנכר לידיעתו שהכל מאת הבורא, שהרי יודע הוא באמונתו שזו האמת אלא שמתנכר ומתכחש לה, וכאן עיקר קושי האמונה, לקבל בסבר פנים יפות את אשר יארע לו, וגם את אשר יארע לו ע"י אחרים, ואדרבא, בראותו אותם מתחרטים וכועסים על עצמם על אשר גרמו לו נזק מנחמם ומדבר על לבם להרגיעם שלא יחושו באשמה כל שהיא, ומחזקם להאמין שהכל מאת ה', וכדוגמת יוסף הצדיק שכשראה את אחיו מתחבטים באומרם: "אבל אשמים אנחנו", נאמר "ויסב יוסף מעליהם ויבך", לא די שלא התקררה דעתו בראותו היאך עתה המה כועסים על עצמם ולבם נאכל בקרבם, אלא הסב מעליהם ובכה, הצטער על היותם מצטערים, וכמו שפירש"י שם: שבכה לפי שראה אותם מתחרטים.

זהו המאמין השלם. שגם בחלוקה ג' שהוא יסורים ובזיונות על ידי גורם טבעי ויש לכאורה על מי להטיל הזעם הקצף והאשמה, גם במקרה זה כובש כעסו מתוך אמונה שאינם אלא גורמים להוציא גזירת שמים לפועל, וכמו שאמר יוסף הצדיק: "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים", וכמו שאמר דוד: "הניחו לו ויקלל כי ה' אמר לו" - זהו השלם באמונתו - ה' יזכנו אמן.

האם יש עצה לעשות האדם שיהא הבורא שבע רצון ממנו ואף שהוא עדין לוקה בחסר בתורה ומצוות?

ובכן ישנה עצה לכך, והוא באם האדם שבע רצון מהנהגת ה', וככל אשר ינהג בו הבורא יהא שמח וטוב לב, הרי שכמו כן יהא הבורא שבע רצון ממנו, וזוכה הוא בזה בדין ולא בחסד, מדין מדה כנגד מדה, כשם שהוא היה מצפה ומקוה להקב"ה לטוב, וקבל את ההיפך - יסורים, ועם כל זה הוא שבע רצון, כמו כן הבורא שבע רצון ממנו ואף שהבורא היה כביכול מצפה ממנו ליותר טוב בתורה ומצוות.

הדברים מפורשים בספר "נתיבות שלום" פעמים מספר (ועיין שם "במדבר" - "בהעלותך", עמ' נג), וכמו כן מפורשים הדברים בספר "מכתב מאליהו" ח"ה עמ' 532 ולנחיצות הענין אעתיק לך דבריו:

ידוע תדע אהובי, כי יש ברכה ויש חנינה. ברכה היא מצד החסד והרחמים, אבל חנינה היא הבאה גם מצד הדין, פי' שהיא מחוייבת גם ע"פ תוקף הדין. הלא תראה מה שאמר יעקב אבינו לעשיו "אשר חנן אלקים את עבדך", וכן כשברך יוסף את בנימין "אלקים יחנך בני". ותוכן הענין הוא כי כאשר האדם סובל לשם שמים, וסובל בעמדו בנסיון, ומקבל את סבלו באהבה כי ירגיש את עצמו מאושר שהביא קרבן כזה לפני קונו, בזה הוא זוכה ע"פ מדת הדין ממש כי יחוננו עושהו וירבה יוסיף לו כל טובה בעוה"ז

ובעוה"ב. וטעם הענין הוא, שהרי כל דיניו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה, וכשאדם מהפך מדת הדין - היינו היסורין והצער - למדת רחמים - היינו שמקבל באהבה, אז הרי מוכרח כי מדה כנגד מדה תהי' שע"פ דין גמור תהפך לו מדת הדין שלמעלה למדת רחמים.

ב"חובות הלבבות" שער הבטחון פ"ג הקדמה רביעית מובא שאין טעם לבטחון בה' כאשר האדם ממרא פי ה' ואינו ממלא חובתו כלפי בוראו, היאך יסתדרו עם דברי הגר"א והוא מהמדרש "תהלים" על הפסוק: "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו", דאפלו רשע ובוטח בה' - חסד יסובבנו?

ראיתי לזה תשובה בספר "שערים בתפילה" עמ' פ' (בהגה"ה), דאין סתירה בדבר, אלא תלוי באיזה אופן בוטח הרשע בה', אם בוטח הוא בה' שיושיעו כמו שמושיע הוא לצדיק, דהיינו שיבטח בה' באותה מדה ואופן שבוטח הצדיק בה' אזי בוודאי בטחונו לא יושיעו, אולם אם יבטח בה' שחסדו גדול גם על רשעים, ומכח זה יאמין בחסדי ה' שירחם גם עליו אזי בטחונו יועיל לו, וכן אם הוא רשע ביותר, לא יועיל לו בטחון של רשע הקטן ממנו, אלא צריך שיבטח בה' כ"כ בחוזק עד שיהא ברור לו שגם על רשע גמור כמוהו לא תמנו חסדי ה', ואז יועיל לו.

והוא ממש כדוגמת מנשה מלך יהודה שגילה אז ה' יתברך שחסדיו אין להם גבול, ומושיע הוא גם רשעים גמורים כמו מנשה שמילא את ירושלים בדמים. עיי"ש.

אם כן מה שאין טעם לרשע לבטוח בה' המבואר בחובות הלבבות, זהו כאשר מתעלם הוא מרשעויותיו, וחפץ שיושיעו ה' כאשר יושיע לצדיקיו וחסידיו, אולם אם מודע הוא לרשעותו, ובבושת פנים ניגש לבטוח בחסד ה' שרחמיו לא תמנו גם על רשעים, ניצול גם הוא.

היאך זוכה האדם לאמונה פנימית ואמתית ולא חיצונית בלבד כמו שהרגל בבית אביו?

ע"י שמחזק האדם בעצמו יראת ה', ומחדד לעצמו יראה מה' שמאמין בו, אז תיקבע בו האמונה בפנימיותו.

והדברים מבוארים יפה בספר "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 99) ע"פ הזוהר הק' (בראשית יב ע"א): "ודא (יראה) היא תרעא לאעלאה גו מהימנותא", היראה היא השער להכנס בו לאמונה.

ומבאר ה"מכתב מאליהו":

ולכאורה צריך עיון, כי אם הוא ירא את ה' ודאי כבר מאמין בה', ואיך אפשר לומר שיראה היא השער להכנס בו אל האמונה? אבל מדרגות מדרגות יש באמונה. כל יהודי שומר מצוות "מאמין" בהקב"ה, אבל יתכן שאמונתו היא חיצונית או מלומדת מהוריו או מסביבתו, ולא קרבה כלל אל אמונה אמיתית עמוקה שבלב. הרי כבר ישעיהו הנביא מתריע בשם ה' "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלמדה" (כט, יג), שגם יראת ה' עצמה יכולה להיות לא יחס אישי אל ה' אלא "מצוה", ואף לא מצות ה' אלא "מצות אנשים", היינו הנהגה שלימדוהו אבותיו והאנשים אשר מסביבו, ולא הרגשת הלב כלל.

אבל אם אדם מתבונן ביראת שמים וחש את האחריות הנוראה הרובצת עליו כלפי א-ל גדול ונורא זה - שזוהי עיקר ענין יראת שמים - אז יש לו כבר יחס אישי אל ה'. ומזה יכולה לצמוח אמונה אמיתית, שחש שהשי"ת משגיח בכל מעשיו ומחשבותיו, וחש גם את יחס ה' אליו, ואיך ידו תנהיגנו, אם לשבט אם לחסד. לאמונה עמוקה זו מתכוונת הזוהר. ומדרגות אין ספור לאמונה זו, ויראת שמים היא הפתח אשר דרכו אפשר להתחיל לעלות בסולם נפלא זה, כנ"ל.

ספר לי אחד שהלך לממחה המבין היטב בחכמת שרטוטי היד, ואמר לו שרואה הוא שחייו קצרים ואין לו עוד זמן רב לחיות, וכיוצא מעתידות כאלה, כיצד יש להתיחס לזה?

שרטוטי היד והפרצוף מורים המה מה מזלו של האדם, כי האדם הנולד במזל מסוים הרי שכן גזרה חכמתו ית' שיוולד במזל ההוא כי כן נצרך לפי מה שנגזר לו להיות עונשו או שכרו, וכגון אם נגזר מן השמים שיהא זה עשיר נולד הוא במזל עשיר, וכן עני או בעל יסורים נולד במזל מסוים המורה על אותו מצב.

ובמילא מה שיש לדון בזה גופא האם ניתן לשנות את הוראת המזל בו נולד האדם.

הנה מצינו בגמרא (שבת קנו ע"א) לדעת רבי חנינא יש מזל לישראל, ולדעת רבי יוחנן אין מזל לישראל כי ישראל למעלה מהמזל, וכתב רש"י ש"אין מזל לישראל": דע"י תפילה וזכות משתנה מזלו של האדם לטובה.

והאבן עזרא (שמות לג, כא,) כתב דאין מזל לישראל כל זמן שהמה שומרי תו"מ, ואם לא ישמרוה ישלוט בהם המזל.

אוה"ח הק' כותב (דברים טו, ה) דע"י זכות גדול משתנה המזל.

וכן הוא ב"רעיא מהימנא" פרשת "פינחס" דאחר קבלת התורה אזי ע"י התורה יצאו ישראל מחובת הוראת הכוכבים והמזלות, וכן בתוי"ט סוף מסכת קידושין ובתפא"י שם. וכן הוא במהרש"א סוף קידושין, וכן כתב במאירי (בב"ק פ' ע"ב): שהתפילות והזכויות

והצדקות ישנו הנגזר עליו לפי מהלכי הכוכבים לטוב, גם ממוות לחיים מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב.

וכן הוא ברבנו בחיי בספר "כד הקמח" (ערך פרנסה) דאף שנאמר בגמ' (מו"ק כח) "בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא" - היינו ללא תפילה, אבל ע"י תפילה אפשר לשנות.

העולה הוא, דכשהאדם מתעצם בתורה ומצוות בוודאי אין לו לחוש לשום מזל, כי אין שליטה לשום כח עליו, ומאחר שהרים עצמו מעל כוחות המזלות שהמה תחתונים בעולם העשיה והעלה עצמו להיות נחלת ה' בוודאי יתכחשו כל המזלות כנגדו.

וכמו שמצינו באברהם אבינו - צא מאצטגנינות שלך, וכן בבנימין הצדיק שהאריך ימים ואף שהגיע זמנו למות, וכן ברב הונא שבשביל שהיה מעביר על מדותיו חי עוד שנים ואף שהגיע זמנו למות. וכן בבתו של רבי עקיבא שאמרו לו החוזים שבתו תמות בליל חופתה, וניצלה בזכות הצדקה.

כך שבוודאי אם השרטוטים שבידיו מורים על מצב מסוים, ניתן לשנותם ע"י תפילה וצדקה.

ולכך עדיף שלא ישאל אדם במזלות ולא יחקור בשרטוטי ידיו ופניו להודיע לו עתידות אלא ילך בתמימות.

ובפרט שבשרטוטי הידים והפנים, מובא בספר "ים חכמה" להרה"צ רבי מורגנשטיין שליט"א שאין לנו היום הבנה פנימית בדבר, רק חיצונית שאינה נכונה ואינה מראה את האמת.

ולענין זה ששאל כבר ואמרו לו שכן מזלו הייתי אומר הלואי ויחשוש ליקח זאת למוסר, כי בעצם וכי מי בטוח אף ליום אחד בחייו, וכבר אמרו חז"ל "שוב היום שמא תמות למחר", וכן אמרו: "יזכור לו יום המיתה", הרי שאדרבא לזכור יום המיתה זו מעלה ואשרי הזוכה לה וחושש לה, ואשרי אדם מפחד תמיד, ופחד זה אין בו סכנה שכן נאמר "יראת ה' תוסף ימים".

והרי רואים אנו שכל בני העולם לא יראים מן המוות, וכדאיתא בזוה"ק: "בר נש אזיל בהאי עלמא וחשיב דדיליה הוא וישתאר בגויה לדרי דרין". תחושת האדם שיחיה לעולם, ואף אם יארע בעולם אסונות - יחשוב: יקרה זאת לאחרים ואילו הוא עצמו יצא לשלום. כך שזה שכבר שאל, במקום ליכנס לעצבות ולפחד, ינצל ידיעה זו להתעצם בתורה ומצוות ואז אין לו ממה לחוש כמבואר שישראל למעלה מהמזל, ובכך יגדל ויעלה במעלות רוחניות.

ומסיבה נוספת אין מן הראוי לעסוק כלל בחכמת היד והפרצוף, והוא לפי שזה העוסק בזה מגלה לעצמו - בכל אופן לפי דעתו - גרעונות בבני אדם, ומאי שנא כאשר הלשה"ר מגיע אליך דרך חברך מכאשר הלשה"ר מגיע אליך בדרך עצמך?! אא"כ כונתו להוכיחם ולתקנם בלבד, אולם מי ומי עושה זאת?! וא"כ דינו של זה כחוטא בשמיעת לשה"ר, ופשוט.

מה ענין הסגלות הפועלות לרפואה ולישועה, הכי אפשר להושע מבלעדי תפלה וצדקה?

גם ענין הסגולות האמיתיות בוודאי שהם בהשגחה עליונה שיצילו וכמו רפואות ורופאים, וכי רפואות ורופאים המה המצילים, אלא שאין אנו ראויים לנסים גלויים, אלא לניסים מלובשים בטבע, וכן הוא גם לצורך מבחן האמונה שלכך הכריח הקב"ה שישועתנו ופרנסתנו בדרך כלל תבוא בדרך טבעי למבחן האמונה - במה נתלה הצלחותינו.

ולכך אדם שאכן נגזר עליו רפואה, מְזַמֵּן לו הבורא רפואתו בדרך רופא או סגולה ומצליח הבורא בסגולה וברפואה שיושע באמצעותה. וכאמור הכל למבחן האמונה.

אימתי חסרון אמונה קשה יותר, כאשר הוא נובע מחסרון ראיות או כאשר נובע הוא מטמטום?

פשוט שהקשה ביותר כאשר נובע חסרון האמונה מטמטום הנוצר מהעבירה או מהנגיעה, לפי שכאשר האדם טהור ונקי מעבירה ונגיעה לא יוכל שכלו להתקלקל, וכמו שכתב הרמב"ם באיגרתו (איגרת תימן) שנכנס הקב"ה בערבות שלא יכפור לעולם איש מישראל את אמונתו, והסביר הרה"ג שליזינגר בשם הסטייפלר, שמה שנכנס הקב"ה בערבות שלא יסטה הישראל מאמונתו, הוא שלא יצטרך לראיות ופילוסופיה לאמת אמונתו, וכאשר יחפוץ באמת להיות מאמין לא יצטרך להוכחות, כי האמונה נתקעה בלבותינו במעמד הר סיני, אולם כאשר התאוה והמדות הרעות בקרב האדם יתכן בהחלט ויסיטוהו מאמונתו כדוגמת קרח ועדתו שכפר במשה ובתורה כדאיתא בירושלמי.

וא"כ כמה בימינו יש משנה זהירות להיכנס לפילוסופיה וחקירה, אחר שלא חסר לנו מהטמטום והנגיעות, כך שאם יעז אדם להכנס לחקירות כמה מסתבך הוא להתערבל במערבולת של הפילוסופיה הטמטום והנגיעה גם יחד, ומי יוכל לעזור ולסייע לאחד שכזה?!

די לנו צערנו ודלותנו מחמת הטמטום והנגיעות שמדלדלים לנו את אמונתנו, והנה מהם עוד נִתָּן להחלץ ע"י תשובה כראוי וזהירות מחטא ונגיעה, אולם באם יצטרף לאלו חקירה ופילוסופיה - כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים.

אזהרה חמורה שמענו להתרחק מחקירות ומספרים העוסקים בזה ואפילו של רבותינו הק', וכמו משער היחוד של החו"ה, ומספר מורה נבוכים להרמב"ם וכיוצא, ולברוח מהם וכיוצא בהם כבורח מהאש, כי הטמטום והנגיעות שלנו יטעונו מהשכל הישר, וראה באריכות בהקדמת ספר "פתחי לב" המובא בחו"ה ליקוט נפלא מרבותינו המזהירים על כך, (והבאנו קצת מזה לעיל בתשובה לה).

מה הקשי שבאמונה בימות המשיח ביותר, הלא טמטום מחמת עברה היה תמיד, שהרי לא חסרו תקופות של חטאים בעמנו?

על כך עונה רבנו ירוחם ממיר זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"ב מאמר כט) ע"פ דברי רבו רבי שמחה זיסל זצ"ל שהרשעים שהיו מלפנים אף שהיו בעלי עבירה - אמונה היתה בקרבם, וכמו המובא בגמ' (סנהדרין לז ע"א) בריוני שהיו בשכונתו של רבי זירא, וכשנפטר רבי זירא חזרו בתשובה, אמרו: עד עכשיו היה רבי זירא מגן עלינו, מעכשיו מי יגן עלינו?! הרי שאמונה היתה להם ורק יראת חטא לא היתה להם.

ומובא בספר "נתיבות האמונה" עמ' ע':

וממשיך שם רבי ירוחם ז"ל, "עומד אני וחושב, וכי מה צריכים לאמונה, איזה חכמות צריכים ללמוד כי יש לעולם בורא, האם חכם גדול צריך להיות לזה? הרי 'הכפירים שואגים לטרף ולבקש מקל אכלם'!"

"לפני ארבעים שנה, הנני מעיד שלא היה שום אפיקורסות אפילו בין עמי הארץ אפילו בין עוברי עבירה. רבים היו הנכשלים בעבירות, אבל אמונה היה דבר מושרש בפי כל. עמי הארץ היו מאמינים, אל תדמו סתם מאמינים אלא אמונה חזקה, האמונה בפי כל כקטן כגדול, והגם שהיו בעלי עבירה ולא היה להם יראת חטא אבל באמונה לא היה זיז כלשהו. רשעים היו בעולם מכמה אלף שנים בין באומות בין בישראל אך כפירה הוא דבר חדש. יחידים כופרים היו לפנים אבל הכלל ביטלו דבריהם, מפני שכך היא סוד האמונה, כל כך היא קלה עד שאין שום שליטת היצר כלל".

"אכן מה שאנו רואים כהיום שגם אמונה אבדה, אין לזה ביאור אחר רק כמו שאחז"ל (סוטה מ"ט:) שבעקבתא דמשיחא יהא מהלך החטאים שלא כדרך הטבע 'בת קמה באמה וכו' ומזה ג"כ 'מלכות תהפך למינות', כי במהלך הטבע אי אפשר כלל שתזוז האמונה".

[והוא בעצם הנבואה שתהא האמת נעדרת ומה יש אמת יותר מהאמונה, אלא שהנבואה היא שיהא טמטום נורא שלא היה כמותו מעולם והחשך יכסה ארץ וערפל לאומים והוא ענין כפירה מתוך טמטום, והיא בעצם קשה מכפירה שמתוך שכל וכמו שביארנו בדבריו לעיל.

אם כן עולה לנו, שבזמנינו להיות החטאים המה קשים שלא בדרך הטבע, ומעולם לא היו חטאים בעזות ובחילול שם שמים כהיום, לכך גם - שלא בדרך הטבע מאבדים בני האדם את אמונתם].

מנין צומחת האפיקורסות אחר שהאמונה כ"כ פשוטה?

אכן קובע הרב דסלר זצ" מכתב מאליהו (ח"א עמ' 171):

אומנם מעולם לא היה מי שהוא אפיקורס באמת!

וממשיך הרב להסביר דבריו:

כל מי שפקר, ידע בפנים - בקרב לבו שמתעלם הוא מן האמת, ומה שטוען שאינו רואה ואינו שומע, היינו מכיון שאינו רוצה לראות, ואינו רוצה לשמוע.

ועוד מבאר לנו הרב מכתב מאליהו (ח"א עמ' 174):

"וזהו מהלך כל האפיקורסות - כל אדם יודע את האמת בלבבו, אלא שרצונותיו מביאים אותו לידי עבירות שאי אפשר לתרצן לעצמו, ופנימיות לבו דוחפתו ליישב את הסתירה - ע"י אפיקורסות".

כלומר, מגלה לנו הרב שאפיקורסות לעולם אין בה ממש, אלא הוא ישוב ותירוץ לסתירה המתחוללת בלב המאמין כשמעשיו סותרים את האמת שבלבבו, ומצפונו צווח על מעשיו שאינם תואמים את האמת הפנימית שבלבו, ומכאן יוצא "העגל" הזה הנקרא אפיקורסות, שהוא לעוות את השכל ולטפשה, כסגולת "השוחד" - "כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים".

והשווה לדברים הנ"ל המה דברי הגר"א וסרמן זצ"ל (קובץ שיעורים)

וכן עוד בספר "ברכת פרץ" להסטייפלר (פ' וארא).

וכמו כן השווה להנ"ל המה דברי רבי ירוחם ממיר זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"ב מאמר כ"ט)

ועוד כיוצא בזה בדברי הגר"א קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרון שער ראשון מאמר א')

מה נדרש מזה הבוטח בה' בכל לבו שיעזרהו ללא השתדלות מפרזת, והנה תוחלתו נכזבה, והצרך דוקא להשתדל בדרך טבע להשיג מבקשו?

ב' מבחנים חפץ ה' לבחון את העובדים על מדת הבטחון בו, האחד על לשעבר והשני על להבא.
האחד האיך הם מגיבים כשהתאכזבו מבטחונם בה', וקבלו היפך ממה שבטחו. האם תגובתם תהא בזעם בזעף או בכניעה לה', דהיינו להיכנע בלבם לה', ולהאמין שכיון שכך חפץ ה', הרי שזה הטוב ביותר, והוא המבחן על הלשעבר.
והמבחן השני אשר יבחן בו ה' את העובדים על מדת הבטחון, האם להבא יחדלו מעבודתם זו להמשיך ולבטוח בה' כמקודם, ואף שהתאכזבו מבטחונם בה'. האם בשל כך יתיאשו מעבודה רמה ונשגבה זו, או שעם כל זה ימשיכו בה ללא ליאות.
וכן היה אומר הגר"א דסלר זצ"ל (הבאנו דבריו לעיל בתשובה נ'), שעל עבודת הבטחון צריך הרבה סבלנות, כי מתחילה מאכזבת עבודתם, ורואים היפך בטחונם, ועוברים הרבה נסיונות בזה, ורק כשמתעקשים ומתמידים בעבודה זו רואים פירות.
ולכך זה הבוטח כשנתאכזב בטחונו אל יפול בדעתו, אלא ישוב להתעקש ולחזק בטחונו בה', ויאמין כי נמשך חסד על הבוטח בה', ובודאי שלבסוף יראה חסדים גלויים. מה שבינתיים ללא ספק כל הנעשה עמו זהו חסד ה' הגם שעל פניו נראה ההיפך, אלא שסגולת הבטחון להמשיך חסדים גלויים על האדם, דהיינו שיכיר האדם בחוש בחסדי ה' עמו, ולזה זכה כשיתעקש להמשיך ולבטוח בה', ולשמוח בכל אשר יחפוץ ה' ולא יזעף על ה' מהעבר, ולא יתיאש מלהבא להמשיך לחזק בטחונו בה'.
כמה שאני משנן אמונה, ומשתדל לאמת את האמונה בקרבי, עם כל זה חש אני "אבוד הכרה", דהינו שאינני חי את האמונה באפן מתמיד ובכל פעם כאלו ומחדש נצרך אני לחזר את ההיסטוריה - יציאת מצרים, קבלת התורה וכו' על מנת להחזיר לעצמי את ההכרה באמונה?
אכן צדקת, רואים זאת בחוש שגם זה "העובד" על האמונה וכשמתבונן בה אכן משיבה להכרתו וחי אותה, אולם - התעיף עיניך בו ואיננו - כשמסיח דעתו ממנה לזמן מה, כאילו ונצרך מחדש לשנן את האמונה מההתחלה - מ- "א-ב" של עיקרי האמונה, ואיננה בהישג ידו מיד בכל עת, ואין הדבר דומה ליתר הדברים שמקבל האדם על עצמו, וכגון, קביעות ללימוד, לתפילה לחסד וכיוצא, שבהחלטה אחת יוכל להתקיים ימים רבים מבלי צורך לחדשה בכל יום. ונראה לכך כמה סיבות:
ראשית, מצב עולמנו הוא בעצם האויב מספר 1 לאמונה, הרי העולם מונהג בטבע בדרך סיבות, ואין לך סיבה שאין לה מסובב טבעי שסיבבה וכן הלאה, והקב"ה נסתר בתוך כל הסיבות, הרי שהעולם בכל עת דוחף לאחורה מהאמונה והאדם נצרך לשוב בכל

כוחו מאותו דחף לעמוד על משמרת האמונה כך שאם האדם מסיח דעתו מהאמונה - מציאות הווית ובנית סדר העולם שורפת את האמונה מקרב האדם, ומיד מאבד את ההכרה אחר שהעולם "מסייע" לו לחיות ללא הכרה באמונה אלא בדרך מקרה וטבע, ודומה הוא לאוכל אוכל היום ובהכרח שיהא רעב למחר, כי מציאות האדם בנויה באופן ששורפת בקרבו את מאכלו.

ועוד, הטמטום הנורא השורר בעולמנו אם זה מפאת טומאת העריות, ואם זה מפאת שמוקפים אנו באנשים מחוסרי אמונה ועמם יש לנו בהכרח שיח ושיג בעסקינו וביתר צרכינו, והלא כבר המגע עמהם מחליש באמונה, אחר שהנך שח ועוסק עם בני אדם שהשקפתם רחוקה מתורה ואמונה, ומתבטאת היא בפיהם ובמעשיהם.

וביותר קפצה עלינו רוגזה של "התקשורת". בני אדם מאזינים לרדיו ופוליטיקא שכולה כפרנית מיסודה, ללא שום הזכרת שם שמים, המכריזה באופן פומבי על כחי ועוצם ידי, ואף החרדים השומעים דבריהם אינם חשים ואינם רואים בכך שום עוון וחסרון, אולם בכך נתלשים ונעקרים מהאמונה, כך שבוודאי יצטרך "העובד" בכל פעם לחזור על האמונה מ- "א-ב", והלואי שיועיל להחזיר האמונה לקדמותה.

ועוד, הרי היצר היום "מפציץ" את העולם בטומאת עריות, שהינה פצצה ישירה לאמונה ומקרא מלא: "ויחל העם לזנות אל בנות מואב ויצמד ישראל לבעל פעור", הרי שזנות בנות מואב הביאתם לצאת מהישיבה של משה רבנו לישיבת בעל פעור.

ובא וראה עצמת הזימה כמה גדול כחה להרוס את הדעת מהאמונה שכן עיקר האמונה היא בדעת - לדעת את ה' - וידעת היום וכו'.

שהנה בני ישראל שהיו תחת "ראש ישיבה" כמשה רבנו אדון כל הנביאים, וישיבתם היתה בנויה לא מטיט ואבנים, אלא מענני כבוד - שכינה ממש, מן ובאר היו מזונותיהם בדרך נס, וממקום כל כך קדוש ועוד לאחר תקופת יציאת מצרים קבלת התורה ו- 40 שנה של ניסים עצומים, עברו מישיבתו של משה רבנו לישיבת "בעל פעור", מקום השפל הסרחוני והגועלי ביותר - אוכל תרדין ומתריז בפניה... היתכן?!

אמנם זהו כחה של עריות לטמטם מצד אחד, ולשחד מצד שני, וגדול כח השוחד לעוור עיני חכמים ולסלף דברי צדיקים ולהביא לרוח שטות עד דיוטא תחתונה.

וכמו כן מצבנו היום שאנו בנסיונות האמונה בעיקר, וכדברי הגמרא (מכות כד): בא חבקוק והעמידן על אחת: "וצדיק באמונתו יחיה", הרי שעיקר נסיוננו היום הוא האמונה, והיאך פועל כח הרע לעקרה מעם הקודש, עם החזק באמונה מכל הכוונים מצד החכמה, ומצד ההסטוריה המבוססת והמוצקת ועוד ועוד, הלא רק בדרך זו

כאמור ש"מפציץ" הוא את העולם בעריות, ובכך מביא את הבני האדם להיות בטמטום ובשוחד , ולהאמין בכחי ועוצם ידי, וכענין הגמרא (סנהדרין סג) יודעין ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא.

והעצה לכך היא, מצד הסור מרע: לשמור עצמו מכל מראות אסורות ושמיעות אסורות המכחישות והורסות את האמונה, ומצד העשה טוב הוא: "התמדת השינון":

אומר היה החפץ חיים שבאמונה יש למשמש בכל עת כאדם שיש לו מרגלית יקרה בכיסו שממשמש בה, וכדי שהאמונה תהא באופן שבכל עת שימשמש ימצאה באופן הנכון ובהכרה כראוי, נצרך לכך התמדה גדולה עם הרבה שינון של כל ההסטוריה של עם ישראל, לחיות ממש את ניסי מצרים, קבלת התורה, ניסי המדבר 40 שנה, ניסי יהושע, וכו' כל תקופת הנביאים, בית ראשון ועשרה ניסים שנעשו בו, בית שני וכו'. תקופת התנאים האמוראים גדולתם וקדושתם עוצמת השגותיהם ברוח הקודש ומופתיהם וכיוצא, ועוד מועיל ביותר לשנן התנ"ך שכולו אמונה, ובו מופתי אמונה מוסר ונבואות הנביאים שקבלו מהבורא בדרך הנבואה, ועוד יש ללמוד סיפורי התלמוד והתבוננות בהם שכולם לימוד אמונה באופן חזק ושורשי, וכדוגמת ניסי רבי חנינא בן דוסא - מי שאמר לשמן וידלק וכו', וכן הוא דהביאו כבשיו דובים בקרניהם וכיוצא הרבה בתלמוד מקדושי התנאים והאמוראים. (וקבצנו הרבה מהם בספרנו "הגיון לבי").

נשאלתי באדם ששוטפות במחו מחשבות של ספקות באמונה, ושואל שמכיון שכן האם אינו עדיף לו שלא להעמיק בעניני עקרי ויסודי האמונה כי אז מתעוררים וצצים במחו הספקות, ולכך ניחא ליה לשמר מצוות וללמד תורה כראוי מבלי להתעמק ביסודות ועקרי האמונה?

ובכן ללא ספק שזו מחשבת טעות להיות מאמין באופן שטחי פן תתעוררנה אצלו מחשבות ספקות, אדרבא הרהורי הספקות צומחים דוקא מכך שהאדם לא מתבונן ומתפעל מאמיתות תורתנו הק'.

ובהחלט אין כוונתנו להעמיק בעיקרי האמונה בדרך החקירה והפילוסופיה, חלילה וחס. אלא התבוננות בדרך היסטוריה והעתקת האמונה מדור לדור, התבוננות בדור יוצאי מצרים, קבלת התורה, דור המדבר מ' שנה בניסים גלויים, ניסי יהושע בכניסתו לארץ, קריאת דברי הנביאים הק', מופתי התנ"ך, מופתי בית ראשון - עשר הניסים שנעשו בו, מופתיהם גדולתם וקדושתם של אנשי כנסת הגדולה התנאים והאמוראים וחכמי הדורות שבכל דור ודור, מסירותם ואהבתם לתורה על חשבון כל חיי ועונגי עולם הזה, ולהתבונן היאך הפקירו ממונם כבודם בני ביתם עבור עבודת ה', שזה לבד מוכיח

על גודל הכרתם ואמיתותם בתורה וביסודי ועיקרי האמונה. (והארכנו בזה בספרנו "הגיון לבי") כך שזה השואל בוודאי לו יעמיק בהנ"ל אדרבא, דוקא מתוך כך יסורו ממנו מחשבות ההבל של הספקות שנצמחים מהתרשלות ההתבוננות.

יסורים

מה הם גדרי המדרגות בקבלת יסורים?

גדרי מדריגות קבלת היסורים שונים המה אצל בני אדם והדבר תלוי במדרגותיהם בזה, עד שכמעט ואפשר לומר שאין אדם דומה לחבירו במדריגת קבלת היסורים.

והנראה להסביר בזה הוא שהרי בעצם כל יהודי מאמין, גם אם אירע לו אירוע טרגי ח"ו הרי לבסוף כשמתאושש מצדיק דין שמים בברכת "ברוך דיין האמת", וחוזר הוא לעצמו ולאמונתו הגם שבשעת האירוע היה קשה לו מאד לקבלו עליו.

ובכן מדריגות בני אדם נקבעים כפי גודל הנסיון, וכפי צמצום פער הזמן בין המכה שנחתה עליהם לבין ההתאוששות ממנה.

על דרך משל, יתכנו ב' בני אדם שקראם אותו אסון, והאחד נתאושש ממכתו - בכח אמונתו החזקה - לאחר יום, כי במשך יום חיזק לעצמו את אמונתו והצליח להתאושש ולקבל את מנת חלקו ביסוריו. ואילו השני שאמונתו אינה חזקה כל-כך נתאושש רק לאחר כמה ימים, וכן על זה הדרך.

וכמו כן הדבר נמדד ביסורים שגרתיים התדיריים יום יום, יש אדם שבאכזבתו מציפיה מסויימת או מהפסד ממון שאירע לו בממונו באותו יום, או מפגיעה שנפגע מחבירו, או מטרדת פרנסה, או טורח של איזה סידור שהוטל עליו לסדר ענייניו, מקבל מיד את דין שמים עליו ולא לוקח לו זמן להתאושש אלא תיכף סמוך למכה מתאושש מכח אמונתו, וכופף את יצר מרדנותו, ונכנע לגזירת ה' מבלי לזעום ולזעוף כלל, זהו גדר הנעלה ביותר בקבלת יסורים, ומעבר לכך לא יִסָּפְרוּ מדריגות בני אדם באמונתם, התלויה אצל כל אחד ואחד כפי עוצמת המכה וכפי פער הזמן שלקח לו עד ההתאוששות לאחר המכה וכפי זה נקבעת אמונתם החזקה היא או הרפה.

וכמו כן מדריגת בני אדם נקבעת כפי איכות ההתאוששות, יש שמקבל זאת בדיעבד, ויש שמקבל זאת באהבה וכיוצא, ויבואר עוד בתשובה הבאה.

"**חיב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה**" (**ברכות ס' ע"ב**), **הכיצד יתכן לקים חובה זו?**

לפי מה שנתבאר לעיל שיש למאמין להסמיך את ההתאוששות מהמכה למכה ככל האפשר והמצליח להסמיך את התאוששותו מיד בסמוך למכה זהו המאמין השלם, יבוא ביאור משנה זו על נכון, דהיינו כשם שבנקל לאדם להסמיך את הכרתו לאחר טובה ושפע ברכה שנשפע עליו לידע שהכל מאת ה' המיטיב לו, ואין בזה כל כך קושי להסמיך את ההכרה באירוע הטוב שעשה עמו ה' לידיעה שטובה זו מאת ה' ניתנה לו, כן חייב אדם להסמיך את הכרתו בהתאוששות מהרעה שנחתה עליו ולידע שמה' היתה לו זאת ולקבלה עליו כמה שיותר בסמוך למכה.

ודווקא במקרי היום יום אמונת האדם מתבררת ביותר, היאך מקבל הוא אירועים המצויים שיש בהם להכעיס את האדם על בני ביתו, או על הסובבים אותו שבסיבתם נסתבב עליו הפסד, או צער או בזיון, עיכוב טרחה וכדומה, שמצוי מאד שעד שירגע ויתאושש ממכתו ישליך זעמו וקצפו על הגורמים החיצונים, ובכאן נבדק האדם האם אמונתו בהכרה חזקה וברורה לראות כי אין עוד מלבדו, או מטושטשת שאינו מגיע אליה רק לאחר זמן כשמאחריו טעויות רבות לתלות את הצער וההפסד בגורמים ובסיבות, ורק לבסוף מגיע הוא לכתובת הנכונה להבין שבעצם אין עוד מלבדו. למאמין השלם אין טעויות, מיד מגיע הוא לכתובת הנכונה לייחס את טובתו או רעתו לבורא הכל יכול.

למה אחשב כחסר אמונה בקצפי על חברי שגרם לי צער, וכי כועס אני על הקב"ה חלילה, הלא כל כעסי על פלוני שהנו בעל בחירה, ועבדא שהוא יענש על מה שצערני, אם כן הרי שגם בשמים מיחסים המעשה לעושהו להעניש לאדם, ולמה שלי יהא אסור ליחס את המעשה לזה שעשהו אם רע ואם טוב?

מהלך יסודי חייב שיהיה ברור לכל יהודי מאמין באשר יקרהו מקרה מבן בחירה שבהכרח אחראי הוא למעשהו והעובדא שיענש על מעשה רע או יקבל עליו שכר על מעשה טוב וכאן בנקל יכולה ליפול טעות שביד האדם להרע לחבירו או להטיב לו, וכאן ביותר חייבים לחזק את יסוד האמונה. והוא, אין אדם נענש או מקבל השפעה טובה אם לא שנגזר עליו מחמת מעשיו לקבל את אשר קרהו והוא מהנהגת מידה כנגד מידה.

והראיה הפשוטה לכך היא ממאמר יוסף הצדיק לאחיו שמכרוהו: "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים..." וכן ממאמר דוד המלך לשמעי בן גרא שקללהו קללה נמרצת: "הניחו לו ויקלל כי ה' אמר לו". הרי שגם אשר יקרה לאדם מבעל בחירה - הוא מהאלקים לבדו.

ובכן כשמגיע לאדם חובה - לקבל דבר רע מחמת מעשיו, מגלגלים שחובה זו תבוא עליו באמצעות אדם רע שהוא בגדר חייב, וחפץ עשות רע, ועל ידו מתגלגל הדבר שיעשה רע לפלוני.

אם כן החשבון שלך כשאתה המתיסר הוא אך ורק עם הבורא בלבד, ואותו חייב שעשה לך רע אכן יתחשבן אתו הבורא על כך ויעניש אולם אין זה מענינך כלום, כי אחר שאירע לך אותו דבר, עליך להאמין שהיה מחויב שיגיעך דבר זה, ואם לא על ידי פלוני זה, היה נעשה זה על ידי אחר.

וכן כשאירע לך שחבר היטיב לך, בוודאי חייב אתה להוקיר לו טובה, כי עליך לראותו בגדר שליח שנשלח להיטיב לך מאת הבורא, והוא זה שליחו של מלך מלכי המלכים הקב"ה להיטיב לך ובוודאי יש לכבד השליח מפני כבוד משלחו ולהוקיר לו טובה על כך, ועוד יש לכבדו לזה שהנו זכאי - וזכות זו נזדמנה על ידו להיותו זכאי, אולם מאידך עליך לתת את עיקר ההודאה לבורא שהוא מקור הטובה, והטובה המגיעה לך היא ממנו ית', ואיך שלא יהיה היית מקבלה בכל אופן, אם לא ע"י זה אז ע"י אחר, כך שעיקר התודה וההתיחסות למאורע הוא לבורא בלבד.

מהי מטרת היסורים?

נשמת האדם היא "בת מלך" - מלכו של עולם, חוצבה מתחת כסא הכבוד, ניתנה בת מלך זו בתוך מבצר הגוף החוסם בפניה מלהכיר ולדעת את אדוניה, הגוף דורש את עינוגיו ובכך החומר בו טמונה הנשמה מתעבה ומתגשם והנשמה במצוקה בתוך גוף זה, להיות שהאדם שוכח את יוצרו ושקוע בטיפוח גופו ומתנתק מתכליתו ואינו מאפשר לנשמתו להתקשר ליוצרה, ובזה צערה יותר מכל הגרוע ביותר.

ובכן מתחסד הקב"ה עם האדם בכך ששובר לו את חומת הגוף ביסורים למיניהם, ובכך נסדקים לפחות סדקים ופרצות בחומת גופו, ומשם הנשמה מציצה להכיר ולדעת את בוראה מכמה סיבות, ראשית כי ביסורים אלו האדם הרי נתון במצוקה וזה מביאו להתבונן שבעצם העולם בגד בו, ויגיעתו בעולם היתה לריק, ועוד, עצם צרתו מביאתו להבין במי הוא תלוי ומי הוא אביו האמיתי הכל יכול. ועוד, צרתו מביאתו לשברון לב, ולהתקרב לה', ואף שהוא מפני היסורים, אומנם סוף סוף מתקשר הוא בכך לתכליתו שהוא גילוי ה' מתוך חושך שבעולם על כל משכיחיו המצויים בכל מקום וזמן, ובזה הנשמה שבה להכיר את בוראה מתוך חושך התאוות והחשקים הגירויים והפיתויים המצויים ובכך באה היא על תכליתה, ובכך היא שמחתה, ואף שהגוף שבור אולם הנשמה משתלמת ושמחה.

ובכן מאחר ומטרת ה' ביסרו את האדם כדי שיכירו, יתקרב אליו ויתפלל, אם כן מה לו לאדם לחפש עצות אחרות, הלא עצת ה' היא להתפלל אליו, וזו מטרת היסורין, ואם כן היאך יחפש אדם עצות וסגולות ויניח את התפילה, היפך מכוונת הבורא שמיסר לאדם כדי שיתפלל, הרי בכך הנו מנסה לעקוף את רצון ה' ממנו.

מה באור הגמרא יבמות סד ע"א, מפני מה האמהות עקרות היו? מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, וכי מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן, מענישן?!

כאן השאלה בעצם כפולה, שהרי יסורים ללא עוון עוד מצינו בדברי רשב"י (ברכות ה'): ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנן אלא על ידי יסורים, ואלו הן: עולם הבא, תורה, וארץ ישראל.

הרי דאומנם יתכנו יסורים ללא עוון אלא לשם הכשרה לקבל מתנה טובה כתורה ארץ ישראל ועולם הבא, זה עוד אפשר להבין שכדי לקבל מתנות רוחניות עליונות צריך להיות האדם רוחני יותר וביסורים נשבר החומר ונכתש, ואז מוכשר האדם לקבל רוחניות גבוהה.

אמנם גבי האמהות, היאך נבין טעם ליסוריהם מפני שהקב"ה מתאווה לתפילתן, ומה טעם הוא זה לעקרותן?

אלא דע שתכלית ביאת האדם לעולם הוא כדי להכיר את הבורא ולדעתו בהכרה מלאה, ולדעת כי אין עוד מלבדו ממש.

ורצון ה' שידע האדם זאת בהכרה מלאה, ויתכן הדבר דווקא כאשר הוא במצב של הסתר ויסורים בעוה"ז, שהרי נתבונן עד כמה חשוך הוא העולם הזה, נניח אילו לא יתיסר האדם בעולם וחייו יהיו חיי שלוה, כמה מסוכנים חייו של אדם זה, שהרי העוה"ז כשלעצמו מחשיך את עיני בני האדם מהאמונה, שהרי יתכן ויחיה אדם שבעים שמונים שנה בכפירה ויעלם ממנו אמיתות מציאותו יתברך לגמרי. היתכן?! עולם שמצד עצמו צועק ומעיד על בוראו, היאך יתכן שיעביר אדם שנים כה רבות מהתעלמות מאמת פשוטה זו. אלא מכאן תראה עד כמה עולמנו בנוי באופן כ"כ חשוך עד שיש בו כדי לטעות ולהטעות את זה הֶחָפֵץ בשקר.

ובכן שלמות האדם בעולם היא כמה שיותר לגלות אמת זו בשלמותה, וכמה שיותר ישתלם במידה זו יותר יגיע לתכליתו.

ובכן כאשר חפץ הקב"ה באדם ורוצה להביאו לשלימות מדכאו ביסורים, ומובא בגמרא ברכות ה', אמר רבא: "מי שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורים", ובכן ככל שהיסורים מהודקים על האדם והנו במצב של אפס תקוה כן נצרך הוא להתלות בהקב"ה ביותר.

ולדוגמא, אדם הסתבך בבריאותו או בעסקו, כאשר יש לו אפשרויות בדרך המקרה להציל עצמו בחמישים אחוז, הרי שפנייתו לה' רק בחמישים אחוז, וכשנדחק לפינה דחוקה יותר, ואחוזי הצלחתו בדרך המקרה הינה אך ורק ב- 20 אחוז, נצרך להתלות בה' ב- 80 אחוז, וכשהקב"ה חפץ באדם מאד ורוצה ללמדו להיות תלוי בה' לגמרי קולעו למצב שבדרך מקרה לא יהיו לו כלל סיכויים, ויצטרך להתלות בה' ב- 100 אחוז.

וזהו מה שקרה לאמהות - עקרות! ובפרט לשרה אמנו שאף רחם לא היה לה כמובא בגמרא (יבמות ס"ד ע"ב), וזהו משום שהקב"ה חפץ בתפילתן, היינו בחיבורן של צדיקים - שהרי תפילה מלשון חיבור - נפתולי אלוקים נפתלתי - שידבקו בו ויתחברו אליו, ותאוותו של הקב"ה בזה היא למען הצדיקים לטובתן ולשלמותן, כי מה יש חפץ לה' הלא רק בזה שיטיב לבריותיו, שכן דרך הטוב להיטיב ולשם כך ברא עולמו.

ולכן מיסר הקב"ה את הצדיקים על מנת להביאם לשלימות זו של הכרה מלאה בתלות גמורה בבורא, בכך שדוחקם לפינה דחוקה ללא מוצא, ובכך משתלמים המה בבטחונם בבורא בלבד.

יסורים הגורמים לבטול תורה ולמעוט גדול בעבודת ה' האם לא עדיף העדרם ממציאותם?

מסקנת הגמרא בברכות ה', שיסורים בין שיש בהם ביטול תורה ותפילה בין שאין בהם - יסורים של אהבה הן.

מפורסמים המה דברי הגר"א (משלי כה): "כל התורה והמצוות שנצטוו ישראל הוא כדי שישימו בטחונם בהקב"ה".

עלינו לדעת שאצל רבים לא ברור מה תכלית האדם בעולמו, לרבים נדמה שהתכלית היא ללמוד הרבה להתפלל הרבה, לעשות מעשים טובים הרבה, וכדומה. וכמה שירבו בחיצוניות במעשים יגדל סיפוקם.

וזה אינו נכון, כל הנ"ל הינם אמצעים להגיע לתכלית שהוא האמונה והבטחון בהקב"ה, שמבלי הם: תורה תפילה מעשים טובים לא יגיע אדם לתכליתו, שאינה אלא אחת להכיר ולדעת את ה' בשלימות ולהתלות בו, וּלְשַׁקֵּר וּלְכַזֵּב את מקריות וטבעי העולם ולדעת שאין עוד מלבדו.

ובהיות כי יודע הבורא את יצרנו, ובפרט בדורנו דור עקבתא דמשיחא שיש בו טמטום גדול, וכמו שכן היה אומר הצדיק רבי שלמה בלוך תלמיד החפץ חיים, בשם רבו: בעקבות משיחא החושך יהא עבה וסמיך כ"כ עד שיהא אפשר לדחוק את האצבע בעוביו של החושך. (ספר "הצדיק רבי שלמה"). אזי לא יתכן שיגיע האדם להכרה בה'

באמת מבלי שיתייסר וישבר גופו וחומריותו, כי מבלי זה, במקרה הטוב - ירבה בתורה ומצוות ומעשים טובים בחיצוניות בלבד ויסתפק בזה, אולם בכך שמיסרו ה' לאדם מסייע לו להכיר את השקר שבטבע והמקרה, בראותו שאין מה שיעזור לו מבלתי ה', ואכן, בלי תורה מצוות ותפילה בוודאי לא יגיע האדם לכלום, אולם אם לא הגיע לתכלית זו להכיר את ה', ולדעת שאין עוד מלבדו בשום אירוע, עדיין רחוק הוא מתכליתו ואף שבידו הרבה תורה ומצוות, מאחר ועדיין מחובר הוא לשקרי העולם, ומקרי וטבעי העולם עדיין מתעתעים בו לחומדם ולהתחשב בהם.

ובמילא יובן, שיסורים אף שיש בהם ביטול תורה ותפילה אחר שמביאים את האדם לתכליתו עדיפים המה ממצב של תורה ותפילה ללא שיגיע האדם לתכליתו.

בעל תשובה הנני, התקרבתי לה', והיסורים לא מרפים ממני, כיצד עלי להתיחס למציאות כזו?

על הבעל תשובה לדעת, כי בהיות והיסורים באים עליו מבושר הוא כי תשובתו התקבלה, שהרי הגמרא ביומא (פז ע"ב) אומרת שעל עוונות כחייבי כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים תולים, והיסורים ממרקין, כלומר שב' שלבים צריך הבעל תשובה לעבור, ראשית לשוב לה' בכל לבו וכן שיעבור עליו יום הכיפורים, זהו שלב ראשון שתולה לו את תשובתו, ורק שלב השני שהם היסורים מנקה אותו לגמרי.

הרי שבעל תשובה טרם שנתייסר אינו בטוח עדיין שעבר את השלב הראשון של התשובה, ונתקבלה תשובתו, ורק בהיות היסורים באים עליו יכול להיות בטוח שעבר את השלב הראשון לרצון לפני ה' והעובדא שהנהו כבר בשלב השני של יסורים ממרקים.

במה אחזק עצמי בראותי שהנני מקף ביסורים וגם כי אקרא ואשוע שטם תפלתי?

כבר דיברנו וידוע ממעלת היסורים, ורק יש להוסיף פרט נוסף שחשוב לך לדעתו, והוא שכאשר גופך סובל מחולי, וכן מצב פרנסתך בחוסר כל, דע כי החלק הסובל ומתייסר הוא החלק החומרי שבך, אולם החלק הרוחני שהוא נפשך השכלית אינה בצער כלל, ואדרבא היא בשמחה כי באה בכך על שלמותה. והוא הנאמר בזוה"ק באחד המקומות ואין כעת תח"י:

בתבירו דגופא - שלימו דנשמתא.

בשלימו דגופא - תבירו דנשמתא.

בשבירת הגוף הנשמה נשלמת, ובשלמות הגוף, דהיינו כשיש לגוף כל צרכו, הנשמה בשבירה, כי אז רחוקה היא מלהתקרב לאלוקיה.

אם כן על האדם לידע שבשעה שהוא מתייסר - נשמתו שהיא בת מלך שָׂשָׂה ושמחה על שנחלצה ממיצר הגוף, והנה עתה התאפשר לה להתראות עם אביה שבשמים לחזור מעט להרגשתה בעריגה וכיסופים למצבה הקודם, טרם היכנסה לגוף שהיא בו עתה.

היאך היסורים משלימים את החסרון שנוצר מחמת החטא?

ב' מטרות ישנם ליסורים.

מטרה א. להביא לכניעה, שהרי כשברור לאדם שהינו תלוי במישהו, וכל חייו, פרנסתו ופרנסת בני ביתו תלויים בו, היעלה על הדעת שיתמרד כנגדו?! אימתי יעיז הפועל להתמרד כנגד מעבידו, הרי זה או כאשר ימצא עבודה אחרת וימצא לו "בוס" אחר, ואז ירשה לעצמו להתמרד כנגד אדונו בראותו שמעתה אינו מחויב יותר להיות תלוי באדונו, או כאשר יבין שיכול הוא להסתדר לבדו ולהיות עצמאי, ובכוחו להתפרנס מבלעדי אדונו אז כמו כן יקום עבד ברבו.

הרי שכל זמן שהרגשת ה"תלות" קיימת וברורה, האדם נכנע, וכשמסתלקת הרגשת וידיעת התלות - קיים חשש להתמרדות.

כן הוא האדם כלפי הבורא, כל זמן שההכרה ברורה אצלו שהוא תלוי בבורא, וברוח אפו קיים הוא כל רגע ורגע, ואלמלי תיפסק חיותו ממנו - והיה כלא היה בן רגע, הרי שאז ישמר האדם מלחטוא, אולם כאשר נכנס האדם לטעות "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", ושוכח את תלותו בבורא, גאוותו זו מביאתו להתמרד.

ולכך באים היסורים להכניעו, ולהחזיר לו את הרגשת והבנת התלות שלו בבורא, ובמטרה זו של היסורים הוא עצמו התיקון הנפלא לחטא, שהרי בכך נוצר מצב שלא יעיז לחטוא להבא, וזו עצמה מהות מצות ה"תשובה".

ואכן ישנה מטרה ב. והיא כי יתכנו יסורים גם כשלא חטא האדם, וכדוגמת יסורי יעקב אבינו ע"ה, שנתייסר ביסורים רבים, לצורך חיי עולם הבא, וכמו שאמרו חז"ל: ביקש יעקב לישב בשלוה וכו' לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, וכו', היינו בניחותא, בהיות ולא די לצדיקים עדיין במעשיהם להשלים את עולם הבא שלהם לכך מתייסרים.

והוא דברי רשב"י (ברכות ה'): ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים, והיינו על מנת להכשירם לאותן מתנות שיהיו ראויים להם. וזה מותנה רק על ידי ביטוש החומר והחלשתו ואז יזכו להתענג בנועם ה'.

וזו סיבת שעבוד מצרים שלא נתפרש בתורה חטאם ועוונם שבשביל כך נשתעבדו, אלא כאמור לצרפם ולהכשירם לקבלת התורה, ארץ-ישראל ועולם-הבא.

בעקבות משיחא נאמר: "עד שתכלה פרוטה מן הכיס", מדוע בחר הבורא דוקא בענש העניות?

עניות הוא עונש המתקן את החטא באופן הכי יעיל והכי מזורז. שכן איתא (בשמו"ר לא, יא,): "כל היסורים בכף מאזנים אחת והעניות בכף שניה מכרעת את כולם", ועו"ש: "כל היסורים שבעולם ולא העניות".

ונאמר בפסוק: (צפניה ג, יב) "והשארתי בקרבך עם עני ודל", אם כן אלו המצוינים שהצטיינו להשאר בעת קץ יסתמנו בגזירת העניות.

וראיתי בדברי החיד"א שכותב באחד המקומות (ואכת"י), שהטעם שיתייסרו ישראל ביותר בעקבות משיחא, הוא על מנת להכניעם, והוא התנאי לזכות בגאולה, לבוא בכניעה ובאמונת התלות שלנו בו יתברך בהרגשה אמיתית שאין לנו משלנו כלום, שזו בעצם מהות הדעת שתתגלה לעתיד, וההכנה לזכיה זו שנזכה בה לעתיד שהוא הדעת השלם היא עתה בגלות, וביותר בדרך העוני, כי בעניות בנקל קונה האדם דעת זו שאין לו משלו כלום, וכולו תלוי בבורא.

המצוקות בעקר הפרטיות הולכים ודוחקים מיום ליום, וממשפחה למשפחה, ועל פי רב מצוקות הללו גורמים למעידות בעבודת ה', כך שלכאורה אין מכך שום תוצאה חיובית.

אין מאתנו שיכול לשקול את התועלת הבאה מתקופה ההארה לעומת התועלת הבאה דוקא מהימים החשוכים והירודים, שאז דוקא ישנה סנגוריה עצומה מכל התגברות, וקטגוריא מועטת מחדלון, לעומת ימי ההארה שהמצב הוא להיפך.

ועיי"ש שכתב שדורו של משיח - דור השרוי בתכלית החושך והירידה, זהו דור שיתעלה על כל הדורות כולם, כי כל מאמץ והתגברות קטנה של אחד מבני דור זה יש לה משמעות פי כמה וכמה מאחד מבני דור אחר שחי בתקופות האור.

ומובא שם עוד, שהנה המשיח יהא מבני דורו הירוד של משיח, ועם כל זה יהא גדול ורם ונשא ממשה רבנו, אחר שצמח לגדול דוקא בדור חשוך כזה.

קיצרנו כאן בדבריו, והרוצה לראות נפלאות יעיין שם בהרחבה, וראה עוד בדברינו בספר "עקבתא דמשיחא" שהבאנו דבריו, ועוד את דבריהם של גדולי ישראל במעלת דורו של משיח, וכן ראה לקמן בספרנו זה שו"ת בנושא "גלות וגאולה" שהארכנו שם בזה.

היאך נתן להסביר ענין זה המצוי, כשהאדם מתקדם יפה בתורה ומעשים טובים פוקדים אותו טרדות ויסורים המטרידים אותו מעבודתו?

אפשר להסביר זאת לצד ב' סיבות.

א. הכנעה

בחובת הלבבות שער התשובה פ"ח מובא: שלפעמים ותזיק הצדקות לצדיק יותר מכל מה שמזיקות כל חטאי הבעל תשובה, והוא כאשר הצדיק פונה לבבו מהכניעה, ודבק בגאוה החנופה ואהבת השבח.

הרי שעדיף מצב כשלון עם הכנעה ממצב נצחון וגאוה.

לכך כאשר האדם אינו מכין כלים של ענוה כראוי בהתאם לגדלותו בה הוא נמצא או לה הוא שואף, מתחסד עמו ה' להכניעו ביסורים והטרדות לשבור את לבו, ואף שיתכן ויכשל במעידה ונפילה לחטא, וזאת כדי שישבר לבו ויבוא למידת הכניעה, ולכך חסד גדול יותר עושה עמו ה', שמביאו להכנעה שלא בדרך נפילה בחטא, אלא בדרך יסורים, כי בכך נשבר לבו, בראותו כי עדיין יש לו לשוב ולהתחזק ועדיין לוקה הוא בחסר.

כך שכדי להכניע את האדם משתמש הבורא בב' דרכים או באמצעות היסורים או באמצעות זה שנופל בחטא, ואפשר שהדבר תלוי בכך, כאשר האדם לוקה בטפשות הגאוה אזי מן השמים נכשל בחטא כדי להעמידו על האמת, ואילו כאשר האדם מודע לשפלותו, אלא שקשה לו להתגבר על יצר הגאוה מצד "תאות הגאוה", בכאן כדי להעמידו על האמת - נעשה זאת בדרך יסורים ולא בדרך כשלון בחטא, והבן.

ב. הערכה

סיבת היסורים וההטרדות הינם כדי שיעריך וייקר את המצבים הטובים שלו בעבודת ה' ויודה לה' עליהם, כי מטבע האדם כשהוא שרוי בטוב, מתרגל לכך ושוכח להודות לה' ולייקר את טובות ה' עליו, לכך מטרידו ה' מסדרו הרגיל בעבודתו את ה', וכשרואה טרדה שהפרה לו את סדר לימודו או תפילתו הקבועים נותן ערך לימים הטובים, כי נזכר הוא בהם היאך היה עובד ה', וכוסף ומתגעגע לימים כאלו שאינו מוטרד בהם מלעסוק בתורה.

ולכך העצה לזה שלא יצטרך האדם ללמדו כניעה בדרך יסורים ומעידות הוא בכך שירבה להודות לה' על הצלחתו בתורה ועבודת ה', וכמו כן יכנע לבו לה' להבין שכל הצלחתו היא מחסד ה', וידע שעדיין לוקה הוא בחסר ולא ירום לבבו, בכך יוסרו הסיבות הנזכרות למעידותיו, ויזכה בס"ד לעלות מעלה מעלה.

ששאלת הנה לאחר ששבת בתשובה שלמה בשמירת שבת תפלין תפלה קביעות עתים לתורה ועוד, מדוע מאז התחזקו יסוריך?

דוקא בשביל כך עליך להתבשר כי תשובתך התקבלה.

מלבד מה שביארנו לעיל (תשובה ז') ע"פ המבואר בגמרא (יומא פג) עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין, אם כן הרי שישנם ב' שלבים בתשובה, שלב א' שישוב האדם בתשובה ויעבור עליו יום הכיפורים, ואחר כך שלב ב' לאחר שהתקבלה תשובתו באים היסורים וממרקים.

אם כן ביסוריך לאחר תשובתך מבושר אתה כי הגעת לשלב השני המבשר כי עברת את שלב א' בהצלחה בהתפייסות בינך לבין קונך, ועתה הנך בשלב השני למרק חטאתיך.

מעוד סיבה עליך לשמוח ביסוריך, שבכאן הנך מוכיח את אמיתות תשובתך, ואדרבא, ככל שמתרבים יסורי האדם ועם כל זה נאמן הוא לבורא ומתמם עצמו עמו ואינו מהרהר אחריו, מורה הדבר שתשובתו וחרטתו היו אמיתיים, שהרי כל חוזר בתשובה לאחר ששב והודע אליו חטאתו - מצדיק עליו בפיו לאמר שאכן מגיע שיבואו עליו כל מיני יסורים ביודעו גודל פשעיו וכמה קלקל וסרח, אולם במה יוודע שפיו ולבו שווים בזה? והנה עתה כשהיסורים באים עליו בפועל מוכיח האדם: האמת היתה בפיהו כששב והתחרט והצדיק אז עליו כל מיני דינים ופורעניות או שהיתה תשובתו אז פחות אמיתית, ואם כן עכשיו כשמצדיק דין שמים עליו מוכיח את כנותו בתשובתו שאכן לא רק בפיו ובלבו הבין שמגיע לו עונש, אלא גם מצליח הוא ליישם את תודעתו זו למעשה.

ששאלת מדוע נולדת במצב המרחיק אותך מעבודת ה', וכגון שנולדת למשפחה מיסרת ולא עוד אלא בנוסף לכך גם מרחקת מערכי היהדות, ואלו ישנם אחרים שנולדו למשפחה חרדית ושלוה ושבכך מלאכתם נעשית בנקל?

בתשובה זו הנך נכנס למופלא ממך שנצטוינו בזה שלא לחקור ולא לדרוש, אמנם מכיון שרואה אני ששאלה זו מכאיבה להרבה מאלה השבים, אענה תשובה שיש בה כדי להשקיט את התמיהה, אולם דע שעדיין לא נגענו בפתרון השאלה, כי ענין זה מורכב בהרבה חשבונות של מעלה שאין לנו השגה בהם.

ובכן בין תבין את אשר לפניך.

כל יהודי מישראל חייב לקיים את כל מצוות התורה מצוות עשה ומצוות לא תעשה, וזו הסיבה שהאדם מתגלגל פעמים רבות, כמובא בדברי האריז"ל, כדי להשלים בכל פעם את החסר.

ובכן בקבלת התורה עמדנו כולנו, גם הנשמות שעתידות לבוא לעולם שהיו אז ללא גוף, עמדנו כולנו על הר סיני קבלנו התורה ונסתלקה זוהמתנו. לאחר מכן בעוון העגל חזרה הזוהמה והחלה העבודה על כל יחיד ויחיד לבצע את תפקידו בקיום התורה, ומני אז התחלנו כולנו בשוה, כולנו היינו אז בדרגת שומרי תורה ומצוות. ובכן אדם ששמר עצמו

ב 90% מעבירה, ונפטר לעולמו הוצרך לבוא פעם נוספת להשלים ה- 10% החסרים, ואילו אדם ששמר את עצמו רק ב- 50% מעבירה נצרך לבוא פעם נוספת להשלים ה - 50% החסרים.

לכך זה שחיסר רק 10%, יבוא בנתונים מוצלחים יותר מזה שחיסר 50% שהוא יצטרך לבוא בתנאים יותר מסובכים כי עליו להשלים יותר, וכך במשך הדורות כל אחד ואחד מתקן כאשר יתקן, אלא שעדיין מחסיר, וככל שיחסיר האדם בתיקון עצמו בבחירתו - יצטרך לבוא בפעם הנוספת במצב גרוע יותר על מנת לתקן עצמו עתה ממקום שסיים פעם שעברה.

וכן כלל זה הוא מתפרט לפרטים, שאם בפרט מסוים הנו לקוי מעט ובפרט אחר הנו לקוי יותר, מצבו יהא בהתאם לצורך תיקונו לכל פרט כפי הנצרך לו.

דורנו הוא דור של סיום התיקונים לפני בוא המשיח, ולכך כל אחד בא בהתאם להשלמת חסרונו, וכמובן שהחשבון הוא מורכב ומסובך מדורות רבים שעתה הגיעו לסיום חשבונן.

ולכן זה שנצרך לתקן הרבה בא לעולם בתוך מציאות שיצטרך להתאמצות לתיקון באופן קשה ומסובך כי עד שם ירד בבחירתו ומשם עליו להשלים חסרונו, (והארכנו בזה בספרנו "אור לנתיבתי").

מהי סבת יסורי הצדיקים?

מי לא יהיה מוכן לסבול סבל קטן על מנת להרוויח רווח גדול, הלא הגמרא (בבא מציעא פה ע"א) מספרת שבשנים שרבי אלעזר בנו של רשב"י, וכן בשנים שרבנו הקדוש - רבי יהודה הנשיא סבלו יסורים, לא מת אדם קודם זמנו, לא הפילה אשה פרי בטנה, לא הוצרך העולם לגשמים - היה שפע מים ללא גשמים עיי"ש.

אם כן הרי שלזכותם של אותם צדיקים נזקף החסד וההטבה שנעשתה עם כלל ישראל, ולזכותם יזקף כאילו וגמלו חסדים עם מיליוני אנשים, וכי דבר רק הוא?!

והוא כדוגמת "חנינא בני די לו בקב חרובין מערב-שבת לערב-שבת", אולם "כל העולם ניזון בזכות חנינא". האם לא כדאי לצדיק עסק כזה, להיות איש חסד בממדים כה גדולים שאין ביכולת אנוש להשיגם, שכל העולם יהא ניזון בזכותו - והוא ביסוריו משיגם.

ועוד דע, אף שבדרך כלל קיי"ל אין יסורים ללא חטא, ובפרט פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה ומי נקי מזה, יש לך לדעת שיתכנו יסורים ללא עוון, והם דברי רשב"י בגמרא (ברכות ה'): ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים ואלו הן: תורה, ארץ-ישראל ועולם-הבא.

כאן גילה לנו רשב"י סוד גדול, דיתכן שיהא אדם מדקדק במצוות וחרד לדבר ה' ויצטרך להתיסר לצורך מתנה שחפץ ה' להעניק לו. וזאת חווה רשב"י על עצמו בהצטרך לו לגלות י"ג שנה למערה ומשם לזכות לסתרי תורה, וכדבריו לרבי פנחס בן יאיר חמיו, "אלמלי ראיתני בכך לא הייתי בכך". וכמו כן יסורי יעקב אבינו מרוגזו של יוסף שקפץ עליו מתוך טענה "לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא עוד מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה", שהוא תימה גדול, וכי צרות עין יש כאן? ועוד, הלא ישנם מצוות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא - ותלמוד תורה כנגד כולם, ומי כיעקב אבינו היותו שקדן גדול בתורה בשבתו ארבע עשרה שנה בבית מדרשם של שם ועבר? ומלבד זה כל ימיו הרי היה איש תם יושב אוהלים?

אלא הכוונה בדברי המדרש, שכל זמן שאין די במעשיהם ובתורתם של הצדיקים להשלים את עולם הבא שלהם - אין להם רשות לישב בשלוה בעולם הזה, וכשישלימו - יזכו גם לעולם הזה, והראיה שיעקב אבינו כן ישב בשלוה 17 שנה במצרים, ולהיכן הלכה לה הטענה של "לא דיין" וכו'?!

לכך נשאיר את עסק יסורי הצדיקים שהוא עסק רווחי בשבילם, ואין לנו מה להתבלבל מעסק שהם נינוחים ומאושרים בו.

ששאלת הרי הנני חרדי לכל דבר ומשתדל לדקדק במצוות מדוע תוקפים אותי יסורים מכערים שעוכרים אותי?

ידעתי מקרוב את מצב יסוריך הנוראים, ועל כך הסכת ושמע פרט שחשוב לך מאד לדעתו.

מבואר בספה"ק ומכללם ומקורם בדברי הרמח"ל בספרו "דעת ותבונות" (עמ' ק"ד, ועוד בעמוד קצ"ג), וכן מרבה היה לדבר בזה ה"חפץ חיים" שדורנו דור עקבות משיחא הוא דור של סוף החשבונות וסיבוך תמיהת: "צדיק ורע לו רשע וטוב לו" תהא ביתר שאת, לפי שאנו קצרי הראיה רואים מצבם של בני אדם כפי שהוא היום, ובעצם עתה מתחשבנים עם בני הדור חשבונות של דורות על דורות שעברו ועל גלגולים רבים שבאו בהם בני הדור, כך שהחשבון הוא מסובך ועמוק עמוק מי ימצאנו.

וכך היה אומר ה"חפץ חיים": אלמלי היה האדם חי חמש מאות שנה לא היה לו שאלות על הקב"ה (מאיר עיני ישראל ח"ב).

ואתה השואל ידעתיך ואת כשוריך להיות איש שינהיג רבים אחריו ואין חכם כבעל הנסיון, לכן יש לך לדעת שנסיונותיך היום המה להכשירך למעמד גדול שתזכה לו ועוד ימים ידברו.

לכך אל תרחם על עצמך יותר מדי, קח את יסוריך כהשתלמות לקראת תפקידך בעתיד להחיות עם רב.

ששאלת בעניני פרנסתך שקשה היא מאד, והדקדוקי עניות המה מנת חלקך עד כי שאלה נפשך למות מרב צער.

דע כי ביסורי העוני מובא בזוה"ק שיש בהם כדי לבשר את אותם המתייסרים בכך כי הינם מבושרים לחזות בנועם ה' בהחזרת שכינתו לציון במהרה, וכנאמר בפסוק "ואת עם עני תושיע" (שמואל ב' כב, כח), ועוד נאמר (צפניה ג, יב): "והשארתי בקרבך עם עני ודל".

והאריך בזוה"ק בהרבה מקומות שאלו שיצטיינו במדת העניות ויעמדו בנסיונותיה מובטחים המה לזכות לחזות בגאולה העתידה. (את דברי הזוה"ק המלהיבים בזה הבאנו בספרנו "עקבתא דמשיחא" פ"ב - "בכור העוני").

ועוד דע המובא במדרש (שמות רבה, לא, יא): כל העניות בכף מאזנים אחת והעניות בכף שניה מכרעת את כולם, הנה לך לראות שהעניות שקולה ככל היסורים, כך שזהו תיקון יעיל ומזורז ביותר מכל התיקונים.

וזה הן מפני צער העוני עצמו והן מפני הבושה והבזיונות שסובל העני עקב עניותו להיותו שפל ומבוזה בין חברת אנשים.

ועוד דע פרט חשוב הכתוב בתיקוני זוהר שלעתיד עם ישראל יעשו תשובה, ואולם על חייבי כריתות ומיתות בית דין נאמר (ביומא פז) שתשובה ויום הכיפורים תולים ויסורים ממרקים, ובכן ככפרה על עונש המיתה של אותם חייבי כריתות ומיתות בית דין ימיר להם הקב"ה אם עונש מיתתם בעוני שיהא במקום היסורים האחרים לכפר על חובת מותם.

לכך התחזק ידידי בכל האפשר ביסורי עניותך כי אם בכך מיסרך הבורא בהכרח שזהו תיקונך דוקא, ואף שבעקבות העוני מתרפה אתה מתורה ומצוות, אל לך לחשבן חשבונות כאלו, כי אם בעיני הקב"ה נראה שבכך יהא תיקונך - עליך לקבל זאת באהבה ולהבין שאין אופן יותר טוב מזה עבורך, ואף שלדעתך אילו לא היית בעניות היית מרבה בתורה ומצוות, זהו חשבון של שקר, ויש כאן פיתוי היצר להפילך במחשבה כוזבת שכזו על מנת להעציבך ולהמרידך על הנהגת ה' עמך.

ששאלת היאך להתגבר על סבל זה שלא זכית לזש"ק זה שנים רבות?

ברצוני לספר לך סיפור שהיה לפני כ- 80 שנה עם ה"חפץ חיים". באו לפני החפץ חיים זוג שלא זכו להיפקד, אמר להם החפץ חיים, מי אמר שבדור שכזה כדאי בכלל להביא ילדים?!

והנה חזקיהו לא נשא אשה בשביל שלא יתאפשר לו להביא ילדים לעולם כי ידע שיהיו רשעים, שהעדרם טוב ממציאותם.

אנשים החפצים בהקמת בית ובזש"ק, דע שכל זה באמת נובע מקנאת איש מרעהו, והוא מבואר ב"מסילת ישרים" (סוף פי"א), כי האדם - לולי קנאתו מרעהו היה די לו במלבוש שיכסהו ובקורת גג שתצילהו מהשמש והגשם עיי"ש בדבריו, כי מי ומי באמת חפץ בבנים לשם שמים באמת.

היום לצערנו אנשים רבים מאוכזבים מהנהגת בניהם, וממורמרים בהתמרמרות נוראה עד כי קצה נפשם בבניהם ממש, ה' ישמור.

ועוד הלא עיקר תולדותיהם של צדיקים תורה ומעשים טובים, וכמה צדיקים קדושי עליון היו שלא זכו לזש"ק, הכי משום כך נגרע חלקם בשלמות עצמם?

ואני ראיתי רבים שלא זכו להפקד בזש"ק ובכך היה להם זמן רב פנוי, וניצלוהו לחסד, לתורה, לתפילה ולמעשים טובים הן הגבר והן האשה, כך שהחכם יכול לנצל את סבלו לכוון חיובי אחר, ובפרט בזה כאמור שזמנו מורווח לעשות מעשים טובים רבים ויכול לנצל סבל זה לריבוי מצוות.

ועוד יש לך לדעת שיש בידך לקיים מצוות בבניהם של אחרים, וכגון לתמוך בהחזקת ילדים בתלמוד-תורה להורים שמצבם קשה, או ללמוד ולעזור לילדים בבעיות קשיי למידה, וכדומה, ובכך מעלה עליך הכתוב כאילו ילדתו לזה הילד כמו שאמרו חז"ל כל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו, וכמו כן כאמור מי שמחזיק בבן חברו ומסייעו ללמוד בוודאי שיהיה שכרו בכלל זה.

במה יש לחזק רוק ששדוכו מתעכב על מנת שיתעודד ויתחזק במצבו?

הגמרא בפסחים (קי"ג): רווק הדר בכרך ואינו חוטא הקב"ה משתבח בו בכל יום.

היש לך מחמאה גדולה מזו לרווק העומד בנסיונות קשים, ותופס עצמו בכל כוחו ומסירת נפשו לבלתי יחטא, ומי יודע כמה מתקן החוטא את עברו באופן שכזה שהנו רווק דוקא, הכי יודע האדם מה מועיל לתיקון חטאו יותר מבוראו, ואם המצב הוא כזה שהנו רווק ומחזיק במסירות נפש לכבוש תאוותיו ויצריו יתכן ויועיל לו יום כזה ברווקות כמו כמה שנים של אחר נישואין.

ואם תאמר, אכן הדבר אמת, אולם הרווק אינו חש במחמאה זו כלל ורק העצב והיגון מנת חלקו יום יום, ותוחלת ממושכה מחלה את לבו לזכות ליום בו ימצא זיווגו.
התשובה היא, וכי בשביל שאין האדם מבין בגודל ועוצם מתנתו הניתנת לו זו סיבה ללקחה ממנו?! הלא מה בכך שאין האדם מבין את הנפעל ונעשה לטובת נשמתו ע"י צערו ויסוריו, וכי בשביל שידיעתו קצרה והכרתו מעורפלת בתועלתו והצלתו דוקא במצבו של עכשיו - יקח הבורא ממנו אפשרות הצלה ותיקון יעיל ומזורז זה?!
ועוד, אדרבא, כל עצם המחמאה הנז' ניתנת לאדם שאינו חש בכך, שהרי אילו היה אדם רואה מה נפעל מיום של נצחון ברווקות, וכמה שווה לו הדבר עתה במצבו, לא היה מגיע לו מחמאה זו שישתבח בו הבורא בכל יום, אלא אדרבא, היא הנותנת, דוקא בגלל שחשוך לו מכל כיוון זה הגורם למעלתו הנשגבה שזוכה לה בסבלנותו.
וכל הטיעונים שטוען המחפש שידוכו, שהנה באם ימצא שידוך יעבוד את ה' בטהרה ובהתמדה, ומה רווח לו עתה כשהנו שרוי בנסיונות ומידי פעם אף נכשל בחטא וכיוצא, כל אלו טיעונים של התמרדות שמלמד אותו יצרו לטעון כלפי ה', כי האמת הנדרשת מזה הרווק, להתבטל ולהכנע למצבו, ורק לבקש רחמים מתוך כניעה לה' שיעזרהו, ולא מתוך טענות ותביעות.

האם מן הנכון להתפלל על היסורים שיסתלקו אחר שמעלת היסורים גדולה למאד ובפרט שאם נתנם הבורא, בודאי מי כמוהו יודע את נחיצותם והאם מתר לנסות לעקפם ולהשתדל לסלקם, או לשתק ולהעדיף להשאר עמהם?

מאחר ואחת ממטרות היסורים הבאים על בני האדם הוא על מנת שיצעקו לה' להושיעם, ולכך אין להימנע מלהתפלל על היסורים שיסתלקו, ואדרבא, מטרת היסורים לקרב את האדם לה' בדרך תפילה ותחינה שירגיש את קרבת ה' אחר שרחק ממנו, ולכך מיסרו ודוחקו כדי שיתעורר לזכור ולדעת את ה', וכי הוא תלוי בבורא, שלא כמו שחש עד עתה את כוחו ועוצם ידו, ואדרבא בתפילה - יסלק הבורא היסורים מעל האדם - להורותו כי הנה: "קרוב ה' לכל קוראיו", ובזה יסייעו להתקרב אליו.
אולם אצל הצדיקים שבמילא קרובים המה לה', ואין נצרך להם יסורים על מנת לחזק אצלם את התפילה, לאלה יתכן ויעדיפו המה להשאר ביסוריהם על מנת להתמרק ולהתנקות מכל כתם עוון, וכידוע אצל צדיקים רבים שלא התפללו על יסוריהם שיסתלקו, ואדרבא היו שמחים בהם.
ובענין להשתדל לסלק היסורים מעליו בדרך טבעית בלבד, בודאי שאין זה נכון, כי בכך מטרת היסורים לא באה על תכליתה, וכי הקב"ה מייסר אדם כדי שיקח תרופה, ודיו?

או כדי שילך לרב וצדיק שיברכוהו ובכך שיסתלקו היסורים מעליו?! מה אם כן תועלת יצא לו מיסורים אלו.

לכך בודאי שלסלק יסורים העיקר הוא להתפלל ולפשפש במעשים ולחזור בתשובה שלימה, אלא שבתוספת לעיקר ובכדי שתתלבש ישועת ה' אליו בדרך טבעי - יכול ללכת לרופא. או כמו כן ילך לחכם שיברכהו, כדי למתק הדין מעליו אחר שלמד את הלקח העיקרי שהוא התשובה, ובכך באו יסוריו על תכליתן, ואם לא יעשה את העיקר שהוא התשובה, וידחק את השעה לסלק היסורים מעליו בדרך רופא או בהפצרה בצדיק שיברכהו ואכן הצדיק מתמלא עליו רחמים ומברכו, והצרה אכן יתכן ותהא מסולקת, אולם מאחר והאדם לא בא על תכליתו ביסורים שהובאו עליו, אזי יתכן אחד מב' אופנים, או שיבואו עליו יסורים אחרים להביאו לתכלית שהיא התשובה, או אם יתעקש זה ללכת בטעותו ולהתפטר מהיסורים בלא כלום, יקויים בו "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו", וכיון שבא הוא לטעות מטעין אותו ויוליכוהו מן השמים בטעותו, ובזה מצבו חמור מן האופן הראשון, כאמור, שייסרוהו ביסורים אחרים, ויקויים בו "כי את אשר יאהב ה' יוכיח", ואילו -השני - הרוצה לטעות חסם בעצמו לעצמו את תוכחת ה'.

ששאלת, מרגיש אני שהקב"ה סר מעלי ועזבני, היסורים מקיפים אותי מכל צד, האשה חולה בנפשה, בעיות פרנסה וכו' ממש מכל כוון אני נתקף ביסורים.

דע ידידי, שהקב"ה לא סר מעליך, אלא סר אליך, עתה זה זכית שהתפנה - כביכול הקב"ה אליך לטפל בבעית נפשך כי הגיע תורך זה עתה להשיבך על כנך ולהביאך לחיי עולם הבא שנקנה ביסורים.

"ותאמר ציון עזבני ה', וה' שכחני", אכן תקופות קשות עוברות על כל אדם, יש אדם שהתקופה הקשה שלו היא ברווקותו, ויש מיד לאחר נישואיו, ויש בזמן מאוחר יותר, בכל אופן כל אחד עובר תקופה מסויימת שממנה הוא נבנה וממנה הוא מתחשל ללמוד לִקְחֵי מוסר ואמונה לכל חייו ממש.

ודע, שלעולם משאיר הקב"ה פינת בחירה לאדם גם במצבים שלכאורה מאלצים לאין מנוס מאשר לנוס לה' בלבד, מכל מקום לעולם משאיר הקב"ה פינת בחירה שיפרוק האדם את מטען דכאונו בדרכים שליליים של קלות ראש בילויים מראות אסורות וכדומה.

האלקים חשבה לטובה, והאדם לא מבין זאת, העולם נוה התלאות, העולם הזה לא נועד לעונג מלבד להתענג על ה', הנורמלי הוא שהאדם יסבול בעולם הזה כדרך הסובל בנסיעה עד למטרה, שבדרך נסיעתו אין מצבו בנוחות ובלוקסוס, ואדרבא, המחדל

וההזנחה הגדולה היא לאדם שחי בעולם שהוא פרוזדור ואינו אלא שלב נסיעה לחיי נצח, וזה חי בו בשלמות הנוחיות ובבזבוז עד שבא לידי היסח דעתו ממטרתו, וחי מבלי התבוננות לאן פניו מועדות שזה שיגעון גמור.

וכמה אם כן חסד ה' יש כאן כשהקב"ה מעורר לאדם להזכירו את יעדו ולאן פניו מועדות באמת, אם כן הוה אומר כי הקב"ה סר אליך ולא סר מעליך.

ששאלת כיצד לחזק את בטחונך בה', אחר שעם כל השתדלותך בפרנסה העניות רודפת אחריך.

עיקר עבודת דורנו זה בעקבות משיחא הוא האמונה שביאורה למעשה הוא הבטחון, וכמו שהסביר החזון איש: האמונה - הלכה, הבטחון - הלכה למעשה.

ובכן, כדי ליישם את האמונה שהיא הידיעה הברורה שבשכל - הוא לנהוג בבטחון בה' למעשה ולהשליך יהבנו עליו.

וביאור הבטחון הוא, כמו שהסביר החזון איש בספרו אמונה ובטחון, וכן הוא בספר שומר אמונים. שיתרצה האדם בהנהגת ה' עמו, ולא יזעף ולא יזעום על ה' חלילה, מתוך אמונה שכל דעביד רחמנא לטב, והכל בהשגחת ה' לטובה עליו, ויקוה לטוב תמיד מתוך אמונה שאין מעצור לה' להושיע בין רב למעט, ובזה ממשיך על עצמו חסדים גדולים.

וראה בספרנו "בעקבתא דמשיחא" פ"ב - בכור העוני, דשם ביארנו בשם הזוהר, שהעומד בנסיון העוני מתקן נשמתו באופן שתעלה למקום גבוה יותר מאשר ממנו חוצבה, והוא פלא!

כך שעיקר חיזוק בטחונך בה' צריך שיהיה בכך שתשלים עם מצבך, ואם תתבונן במעלות היסורים תזכה אף לעיתים להיות בשמחה מיסוריך, ובשמחה זו שהיא בעצם הבטחון בה' - זה עצמו יסובב שישפע עליך חסד כי זו סגולת הבטחון להמשיך חסד על הבוטח ואף שכשאינו ראוי מצד מעשיו, כמובא בילקוט שמעוני על הפסוק בתהילים (תהלים לב, י): "רבים מכאובים לרשע", וסמיך ליה - "והבוטח בה' חסד יסובבנו", דאפילו רשע ובוטח בה' - חסד יסובבנו.

ואילו זה המסלק בטחונו מה' ובוטח בזולתו, כבר כתב עליו החובות הלבבות בתחילת "שער הבטחון": המסיר בטחונו מהאלקים ובוטח בזולתו - מסיר האלקים השגחתו מעליו, ומניח אותו ביד מי שבטח עליו.

כיצד יש להקל את החיים כשמלאים המה ביסורים, וגם נמנע מלעסק בהם בתורה ומצוות?

איתא במדרש (ויק"ר כט, א): אדם הראשון יצא בדימוס (זכאי) בדינו, אמר לו הקב"ה אתה סימן לבניך, כשם שעמדת בדין לפני היום (ר"ה) ויצאת זכאי, כן בניך עתידין לעמוד בדין לפני ביום זה ולצאת בדימוס.

והוא פלא.

היאך יצא בדימוס, והלא נתקלל בזיעת אפך תאכל לחם, קוץ ודרדר תצמיח לך וכו'.

ותירץ משגיח ישיבת קול תורה רבי גדליה אייזמן שליט"א תירוץ נפלא מאד, שהדימוס הוא עצם זה שהוא לא מת! שהרי הקב"ה אמר לו ביום אכלך ממנו מות תמות! והנה יצא בדימוס ולא מת. ואף שחייו נגזרו להיות חיי מרורים, עם כל זה סוף סוף הוא חי.

והוא מה שאמרו חז"ל (איכ"ר ג' לב) ע"פ "מה יתאונן אדם חי" - דיו שהוא חי, די לאדם שהוא חי, זהו כבר הפרס והזכיון הגדול ביותר.

אומר היה ר"א לאפיאן בשם הסבא מקלם, כדאי לו לאדם צער הריון אמו וצער גידולו, וצערו שלו כל ימיו ביסורים, בשביל פעם אחת שיענה "אמן" בחייו, וכל שכן אמן יהא שמיה רבא, וכל שכן דיבור של תורה.

אם כן כמה יש לאדם לראות עצמו מאושר בחייו אחר שיש ביכולתו לעשות - ואפילו משהו בתורה ומצוות ואפילו במעט מן המעט.

היסורים נועדו לעורר את האדם לתשובה, אולם בשעת תקף היסורים, הרי שאז האדם מבלבל וטרוד ביסוריו, ולאחר סלוקן של היסורים כבר נשכח המוסר שהיה צריך להלמד על ידם, מה העצה להפיק מהיסורים את לקח מטרתן?

שאלה זו שאל הרש"ז מקלם ("מכתב מאליהו" ח"ב 228) ותשובתו, שעל האדם קודם היסורים - כשדעתו מיושבת עליו, יצייר אז את היסורים העלולים לבוא ויהא מוכן ליום בואם, וכמו כן לאחר סילוקן שכמו כן חזר לישוב דעתו - ישוב להתבונן בהם וישאיר בלבו את רשמי היסורים שישארו בו בגדר רשימו, ותמיד יתבונן ביסוריו שתקפוהו בימים עברו, ויזכור כמה סָבַל והתייסר מן השמים ביסורים קשים לעוררו על עוונותיו שישוב אליהם, וְיִשָּׂחֵזֵר במוחו כאילו זה עתה סובלם, ויתעורר עתה לשוב.

וסיים שם הרב "מכתב מאליהו":

אין עצה אלא להשתמש ברשמי העונש הנשארים בזכרון, ולהחיותם תמיד בציורים חיים, ובזה יקדים פני הרעה, ובהתרגלו לזה, יוכל להתבונן וללמוד את לקחי היסורים ומטרתן- גם בבוא העת שיהא מותקף מהם בפועל, חלילה.

אמרו חז"ל (בבא קמא ס' ע"א): "כיון שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבדיל בין צדיק לרשע" והוא פלא, וכי קוב"ה עביד דינא בלא דינא?

משיב על כך ה"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 86) בשם הרש"ז, והנה לך דבריו:

וכן מצאנו בדין שמים: "צדיקים נתפסים בעון הדור" (שבת לג:), וכן "כיון שניתנה רשות למשחית שוב אינו מבחין כו'" (ב"ק ס.). וכתב הרש"ז שאין הכוונה שהמשחית מעניש יותר מהנגזר, אלא כיון שהדור מקולקל יש צורך לדון את הצדיק בכל חומר הדין אף על עבירות קלות שהוא עשה, אולי יראו אחרים ויקחו מוסר וילמדו קל וחומר על חטאי עצמם. הרי אנו בעינינו ראינו איך הוציאו להורג, בתוך המון רבבות ישראל, צדיקים וקדושים גדולי הדור ועמודי התורה הי"ד, וכי ח"ו עביד קודשא בריך הוא דינא בלא דינא (ברכות ה:), אלא שהשעה היתה צריכה לכך, להעניש בכל חומר של מיתות משונות ר"ל עבור חטאים דקי דקים של צדיקים, כדי שהנותרים ישמעו ויראו ויפחדו מתוקף הדין כנ"ל.

ואפשר עוד ליישב זאת ע"פ דברי הגר"י סלנטר זצ"ל (תנועת המוסר ח"א עמ' 284): "אם מדברים בבית המדרש בקובנא לשה"ר - מחללים בפריז את השבת, אם מתבטלים מתורה בקובנא - סטודנט בגרמניה רוצח את חבירו"! הרי שכשהצדיק נכשל בחטא קל גורם בכך פשע חמור במקום אחר, וכשניתן רשות למשחית לחבל ברשעים נכללים עמהם הצדיקים שגרמו בחטאם הקל להרשעתם של אלו הרשעים.

אדם שהיה במצב סכנה שרחפה עליו ולבסוף נצל ממנה, ממה נפשך, מאחר ונצל לבסוף אזי מלכתחלה לשם מה באתה עליו הסכנה, ואם היה ראוי לאסון למה נצל ממנה?

הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 236) מגלה לנו שכאשר מרחפת על האדם סכנה שיש צד שתבוא עליו, צריך לדעת שהנו בקטרוג על סכנה זו מפני עוונותיו, וזו התראה להתרות בו שלא יבוא לידי עונש, אלא שיש עליו מלאך מליץ ואפילו אחד מני אלף שמלמד עליו זכות לבטל הגזירה מעליו, כך שאף שלבסוף לא נתבצעה הגזירה מ"מ מראים לו משמים ששייך הוא לקטרוג זה על מנת לעוררו לשוב בתשובה, ולהרבות בפרקליטים שהמה תשובה ומעש"ט.

והקב"ה מיטיב עם האדם כדי שישוב מתוך ההתראה קודם בוא העונש עצמו, לפי שאם יביא העונש עליו קודם ההתראה יש חשש שיתמרמר ויזעף לבו על הנהגת ה' ומחמת צערו יטיח דברים שלא כהוגן, ועוד כשהאדם ביסורים קשה לו לשוב, אחר שאינו מרוכז לתשובה אלא ראשו ומעיינו ביסוריו.

ועוד, העושה תשובה כשיסוריו פגעו בו זוהי תשובה מחמת היסורים שהכריחוהו לשוב. ואין בזה בחירה אלא מוכרח הוא, ואין בזה תיקון לבחירה הרעה שחטא, משא"כ זה השב בהתראה, שב הוא מבחירת לבו החיובית ומעצמו מתעורר הוא לשוב בתשובה, ובזה מתקן את בחירתו ברע, שכנגד שבחר ברע הנה עתה בחר בטוב ושב עוד קודם בוא היסורים עליו מכח בחירתו הטובה, וזו עיקר התשובה והתיקון.

לפי המבאר לעיל שהקב"ה מקדים התראה למכה כדי שישוב מחמת ההתראה ולא יצטרך למכה, א"כ מה טעם ליסורי הצדיקים השבים לה' כבר בעדן ההתראה, ועם כל זה מתיסרים המה ולפעמים אף ביסורים קשים?

על כך משיב הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 238):

הנה יש עוד ענין ביסורים עצמם, והוא שייך אפילו אחר הלימוד והתיקון שבא מההתראה דהיינו, מראיית האפשרות של יסורים. יש למודים בבחינות תחתונות ויש למודים בבחינות עליונות. הבחינה התחתונה היא הלמוד להמנע מהחטא ולתקן את מה שעיות. ואם לומד מראייתו את האפשרות ליסורים, כבר תיקן בכך מה שבאו היסורים ללמד. אבל הבחינה העליונה שהיא הטהרה שמשיגים הצדיקים אינו אלא ע"י היסורים בפועל, שבכך נעשה זיכוך וליבון האדם מכל רשמי חטאיו וחומריותו. לדרגות יותר דקות ויותר עליונות ברוחניות זקוקים לזכוכים נוספים וחמורים יותר. ובגדר זה נבין את הענשים החמורים והסיגופים הקשים של בעלי תשובה. וזהו גדר יסורין של אהבה - באים לזכך את האדם אפילו מבחינות של "צלו של גוף". ולקרב לבבו לאהבה את השי"ת. לזה צריך להרבות בכבוס ומירוק ע"י יסורים ממש. אצל צדיקים אלו שמתיסרים יסורים של אהבה הרי אין סכנה שמא יבואו לבעיטה ביסורים, ואדרבא ע"י יסוריהם הקשים זוכים לעלות למדרגות רמות וגבוהות.

נמצאנו למדים שיש ג' מדרגות בקבלת יסורים:

א. יש אשר נתעורר רק מהיסורים עצמם לתקן חטאינו, כדרך הכתוב "ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים ל"א).

ב. למעלה מזה אשר נלמד לתקן את עצמנו ממה שנראה את האפשרות ליסורים.

ג. עבור זה שכבר תיקן נפשו עד כמה שידו מגעת, היסורים בפועל מוסיפים לו זיכוך וטהרה, לקרבו להשי"ת לדבקות שלמה בלי חציצת החומריות.

"כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים, עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין" (ברכות ט"ז:). מראים לנו אפשרויות נוראות של יסורים ח"ו, הן מה שנוגע לפרט, והן מה שנוגע לכלל ואיך עינינו טחו מלראות. אם ח"ו במצב זה לא נתעורר לתשובה, להתחזק בלמוד

תורה וביראת שמים, ולא נלמד מה שרוצים ללמדנו מהשמים ע"י צרות של עיקבתא דמשיחא - מה תהיה תקותנו? ה' יאיר עינינו ויסייענו לתשובה.

הסברנו לעיל שלצדיקים המתיסרים - יסוריהם מביאים אותם למעלות ומדרגות נפלאות, האם זו יכולה להיות נחלת כל יחיד להתעלות דוקא מתוך היסורים, ומה הם התנאים לכך?

כל אדם יכול להזדכך ולהשיג גילויים באחדותו יתברך ולהגיע לדרגות גבוהות, והוא באם יקבל יסוריו על פי ג' תנאים המבוארים בדברי הרב מכתב מאליהו ח"ג עמוד 240-247:

הנה, כדי שיוכל האדם לבוא ע"י היסורים לידי אחיזה בחכמה העליונה הנסתרת שהיא השגת גילויי אחדות הנהגתו ית' השלמה - שהכל בא רק ממקור החסד - צריך שיקויימו שלושת התנאים דלהלן:

א. שיאמין האדם שהשגחתו הפרטית ממש בכל; שאין שום מעשה, והכנה למעשה והכנה דהכנה וכו', שאינם נגזרים מהשמים, כאמרם ז"ל אין אדם נוקף אצבעו למטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז:).

ב. שיתברר לו שמשפטו ית' אמת לאמיתה עד הנקודה הדקה שבדקה, הכל ממש כפי מה שמגיע לאדם עפ"י הדין המדוקדק והמוחלט.

ג. השגת "כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד": שיאמין בלבבו שכל מעשי השי"ת עמו הם טוב ממש - תכליתם וכוונתם רק טובה לאדם, אף שאינו משיג תמיד מהו הטוב הטמון בהם. אמנם כבר ביארנו ששלימות השגה זאת היא למעלה מבחינת העוה"ז, כמו שאז"ל בפסחים (נ.) שבעוה"ז צריכים לברך על הרעה "ברוך דיין האמת", כי כאן עדיין מרגיש האדם שהכאבים והיסורים רעים עבורו, ושיא השגתו הוא להצדיק עליו את הדין, ורק לעתיד לבוא נוכל לברך גם על הרעות "ברוך הטוב והמטיב" בהשיגנו את פנימיות כוונת הנהגתו ית' ואחדותה, ובראותנו כיצד היה הכל אך לטובה.

אך אם האדם איננו יכול להשיג עתה את החכמה העליונה - להבין מה שיתגלה בסוף, שהכל הוא רק חסדיו יתב' - יכול הוא לקבל אחיזה בה על ידי דבקותו בחכמה העליונה. הנה עצם ההשגה שכל הנעשה עמו הוא אך לטובה, בין אם יבחין בטובה ההיא או לא, הינה בחינת יראת שמים שענינה התבטלות למה שלמעלה מהשגתו. כתיב (תהלים קי"א) "ראשית חכמה יראת ה'" - היראה היא "ראשית חכמה" בהיותה הפתח והראשית לדבקות בחכמה העליונה. לכן ההתבטלות שבקבלת יסורים באהבה - ההכרה שהכל

ודאי לטוב - נותנת לו דבקות ואחיזת-מה באור החכמה העליונה הטמונה בהנהגת השי"ת עמו.

מה העצה באפן מעשי להצליח לקבל בסבר פנים יפות דין שמים ולהצדיקו באפן הראוי?

רבותינו לימדונו שהאדם אינו יכול לפצל אישיותו, ולמשל, אמרו חז"ל: "כל הכופר בטובתו של חברו סופו כופר בטובתו של הקב"ה", דהיינו לא יתכן שיאמר אדם כלפי בני אדם אהיה מתנכר ומתכחש לטובתם כלפי, מבלי הכיר להם טובה כלל, ורק כלפי הקב"ה אהיה מכיר לו טובה כראוי על כל טובותיו.

לא יצליח האדם בכך, כי מאחר ואישיותו מקולקלת לכפור בטובתם של בני אדם בוודאי סופו הוא שיכפור בטובתו של הקב"ה, הרי שההתחלה צריכה להיות עם בני אדם בתחילה, ומהנהגתו כלפי בני אדם יבוא לשלימות כלפי הקב"ה.

וכיוצא בזה לגבי ענוה, לא יתכן שיאמר אדם כלפי בני אדם אנהג בגסות רוח ובגאוה, ורק כלפי הבורא אהיה שפל ברך וענותן. לא יעלה הדבר בידו, כי אם ירגיל עצמו כלפי בני אדם להיות גס רוח כן יהא כלפי הקב"ה, וכמו שכן יראה הרואה באיגרת הרמב"ן בדרכי קנית הענוה שמתחיל הוא כלפי בני האדם עיי"ש, א"כ גילו לנו חז"ל שהתחלה צריכה להיות מההנהגה עם בני אדם ומכך יבוא לנהוג גם כלפי הקב"ה.

ולענייננו ענין האמונה. נצטוינו בתורה "בצדק תשפוט עמיתך", ולדעת הסמ"ג (מצוה קו) והסמ"ק (מצוה רכה) ומקורם ברמב"ם (עשין קע"ז) כוונת מצוה זו לדון כל אדם לכף זכות, ולמצוא לעולם צד זכות גם כאשר נראה הדבר נוטה לחובה, והיינו לאדם שהנו בחזקת כשרות כמבואר בח"ח (כלל ג' סעי' ז-ח), וכשירגיל עצמו בזה לראות תמיד שחברו לא נתכון לרעה, ויצדיקנו על הצד הטוב, בהרגל הנהגה זו כלפי בני אדם כן תהא הרגל הנהגתו כלפי הקב"ה להצדיק דינו ומשפטו, ולהאמין שבודאי כונת הנהגת ה' עמו לטובה.

והוא עצה נפלאה לתכלית זו לראות שהכל לטובה שהוא יסוד אמונתנו ועליה באנו כתכלית בעולמנו, להתחיל עם בני אדם לדונם לזכות ולראותם בעין חיובית ומצודקת, ומכך יזכה לאמונה השלימה בבורא שהכל לטובה.

ועוד אמור יאמר: אם הורגלתי לדון בני אדם - יצורי חומר - לזכות, על אחת כמה וכמה כלפי הבורא בוודאי יש לי לראות רק זכות בהנהגותיו.

כלל מפרסם ומצדק ישנו, והוא, שאין הקב"ה מביא נסיונות על האדם אלא אם כן יכול הוא לעמד בהם, האם כשם שהדבר אמור בנסיונות כן הוא לגבי היסורים שאין באים על האדם אלא אם כן יוכל האדם לעמד בהם?

יש לדעת שבוודאי כלל זה הוא בין בנסיונות בין ביסורים והוא פשוט, אלא שבשניהם לא בהכרח שנבחין בכך בעין, ונבאר הענין.

אדם שנכשל בתאוה או מדה רעה מסוימת, ושב הוא בתשובה, ומקבל התעוררות גדולה שלא לשוב לחטא הזה עוד, ובטוח הוא בהארת פני ה' עליו שישמרהו מחטא זה, והנה לימים קופץ עליו רוגזו של היצר וכמעט שלאונסו נכשל הוא בחטא ההוא, ואינו מבין מדוע, הסברנו כמה פעמים בשם הרב "צדקת הצדיק" (אות קנט) שהוא מפני קטרוג השטן על תשובתו של זה שעדיין אינה מוכיחה כראוי את עומק תשובתו, והנצרך הוא שייתנסה שוב, ובהחלט יתכן וגם יפול שוב, ובזאת יבחן אם חרטתו אמיתית, והוא באם יקום מנפילתו ולא יתפשר בחטאו לחצאין או לשליש, אלא יקום ממנו לגמרי, כך שהנפילה באמת היא באשמתו לסיבת הקטרוג הצודק המקטרג על תשובתו, אולם לפי הנראה לעין היא לאונסו והוא כאמור לצורך המבחן.

וכמו כן לענין היסורים, אכן רואים אנו שפעמים באים יסורים קשים על האדם, ובאותה שעה אף נטמטם מוחו מהאמונה הבהירה, כך שהיסורים מקבלים משנה תוקף להכביד עליו ולמוטטו, באופן שאין ביד האדם כח להחזיק מעמד ביסוריו כלל, וכמו אדם שנולד נכה ברגליו, או בעל מום אחר קשה, ובשביל כך כמו כן הוא נכה רוח מלשאת סבלו, שלפי הנראה לעין הוא דבר שאין ביד האדם לעמוד בו, והענין הוא כמבואר בספר "מכתב מאליהו", שיש סוג יסורים כאלו שיתכן והם בהסכמת הנשמה קודם רדתה לעולם, ואולי אף לפי דרישתה כידוע מדברי הח"ח, שישנם נשמות שחטאו, ונגזר עליהם לבוא בגלגול, ומחמת פחדם שם שמא יפלו בחטא כבראשונה לסיבת היותם עשירים ובריאים וכיוצא, דורשים להוולד בעלי מומים וכיוצא, ומאיזה סיבה מתקבלת בקשתם וכך נולדים בעלי מומים, וזהו תיקונם לשאת את סבלם באשר יוכלו.

וכבר לימדונו חז"ל שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואין אדם נתפס על צערו. אלא שיש לדעת, שגם אם לא יענש האדם על הטחתו דברים כלפי מעלה מתוך צערו ואף אם יזכה שיתנקה ויתכבס מחטאיו ביסורים אלו, אולם מאד קשה שיזכה למעלות ומדרגות שזוכה להם זה המקבל יסוריו באהבה, שמתעלה למאד מאד ביסוריו למדרגות נשגבות ונעלות.

לסיכום, לעין נראה לנו שמתנסה או מתיסר האדם מעל לכוחותיו, אולם אליבא דאמת כך הדין בצדק ומשפט לבא עליו יסורים ונסיונות אלו מחמת חשבונות שמים עמו המצדיקים עליו מצב זה.

רבים שואלים לנפשם למה אני סובל? והלא לולי סבל זה הייתי מביא להקב"ה שפע רב של קדשה תורה ומצוות, ועתה מה ומי יוצא מרוח מסבל זה?

אצל הקב"ה אין "עיסקות", הקב"ה חפץ בשלימות ותיקון כל אדם בפרטותו, אין שייך לבוא להקב"ה בטענה ולומר לו, אם תתן לי פרנסה כראוי, אזי אלמד יותר תורה.. אעשה יותר חסד... אם תעזרני למצוא זיווגי אני אבנה לך בית קדוש וטהור ואנהג בקדושה יתרה וכו', אם תרפאני רפואה שלמה אזי ארוץ לעבדך, ואם תחכימני אחדש חידושים ואלמד תורה בשקידה יותר וכיוצא, אכן יש להתפלל ולהתחנן אולם לא "לטעון", כיון שאין האדם ידוע מאומה היאך יגיע לשלימותו, ולכך אם רואה האדם שנוהג עמו הקב"ה עתה להיות במצבים מסוימים, ולחיות בתנאי חיים כפי שהוא חי עכשו, בהכרח שרצון ה' שיעבוד לו זה האדם בתנאים אלו דוקא, ולא ישתמט לברוח לתנאים אחרים.

למשל, הרווק שטורח למצוא זיווגו ואינו מוצאו צריך שיבין, עתה, חפץ ה' שיעבדהו זה במצב של רווקות, כך רואה חכמתו יתברך שטוב לו לזה האדם, ובזה יבוא על תיקונו ושלימותו, ואף שבשל כך נסיונותיו קשים ומפרכים ותוצאות הצלחותיו דלים, יאמין כי שווה לו לאותו אדם מצבו של עתה כי כך רואה הקב"ה בחכמתו שטוב לו.

וכן אם מצבו עתה בעניות או בחולי, אין לו להשתמש בטענה: רבש"ע, אם יהא מצבי באופן אחר אעשה לך כך וכך ואביא לך כך וכך... הקב"ה לא צריך ולא חסר לו מי שיביא לו מה שחושב האדם להביא לו, הקב"ה צריך אותך באשר אתה עתה דוקא, כי הקב"ה חפץ בתיקונך שלך, ואם רואה הוא לנכון שזה הטוב בשבילך עליך להסכים להתרצות ולא לבוא ולנסות להישמט ממצבך בטענות ודרישות.

וכאמור שטענות שכאלו מלמד השטן את האדם לטעון אותם על מנת ליצור אצל האדם "מרד" על הנהגת ה'.

רבים יתמהו על פשר יסורי הילדים הקטנים - הנולדים בעלי מומין או עם חלי - שטרם חטאו עוו ופשעו, על מה הגיע אליהם כזאת?

הסביר זאת בטוב טעם הרב "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 277) דיש פעמים שהמתיסר נסיונו הוא לעצמו, דהיינו מטרת הנסיון הוא למתיסר בעצמו, היאך יקבל היסורים שבאו עליו, האם יקבלם באמונה ובסבר פנים או לאו. אולם פעמים שהיסורים של האדם המה לנסיון לסובבים אותו ולא לעצמו, וכמו יסורי הקטנים, שמצד עצמם יש להקב"ה בודאי

חשבון עמהם מדוע נצרכו המה לשמש "כלים" לנסיון לסובבים אותם וכגון להוריהם וקרוביהם. דהיינו שהמה יהיו האפשרויות (כלים) להביא את הסובבים אותם לנסיון אמונה ובכך יזכו כולם, גם הסובבים אותם באם יעמדו בנסיון, וגם הקטנים עצמם להיות שבסבלם זה שימשו כלים לצורך תכלית בריאת האדם בעולם שהוא הנסיון - יבואו בכך על שכרם לזכות לעוה"ב. ולה' הנסתרות מי יהיה לשם הכלי לנסיון האמונה כדוגמת הקטנים, ומי יהיה המתנסה בעצמו כדוגמת הסובבים את הקטנים הללו דהיינו הוריהם ובני משפחתם.

והנה לך דבריו הנפלאים של הרב "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 278) בזה:

במאמר "צדיק ורע לו" (ח"אעמ' 22-21) שאלנו "למה יש מי שנולד חולה..? ויש גם שמחלתם ירושה להם מאבותיהם, למה עשו להם ככה מן השמים?" וכתבנו שם שכך סידר השי"ת בחסדיו שכל אחד יש לו נסיון משלו שהוא תכלית חייו בעוה"ז, ונסיון כל אחד שונה מזה של חברו ובזה מתרבה שכרו ותענוגו לעתיד לבא, עיי"ש. ויש להוסיף: קטן שנולד במחלה תורשתית, יסוריו הם נסיון להוריו ולסביבתו. כי אף שרוב בני אדם באים לעולם כדי שיזכו בבחירתם הם, לפעמים יש שתכלית ביאתם לעולם היא להיות כלים לבחירת אחרים. וכדאי הוא לאדם לסבול בעוה"ז בהיותו כלי לגילויים של אחרים, כי תכלית ביאתנו לעולם הזה, על כל סבלו וקשייו ומכשולותיו, הרי ידוע שהיא כדי שלא נתבייש לקבל כל השכר העצום המוכן לנו לעוה"ב כמתנת חנם, שאז יהיה בבחינת "נהמא דכיסופא" (עי' מגיד מישרים פר' בראשית) והשכר ינעם לנו עוד הרבה יותר בידענו כי שלנו הוא (עי' ח"א עמ' 22). מי שסובל בעוה"ז, די בסבלו לבד למנוע ממנו "נהמא דכיסופא" זה, אף שלא היה שייך לבחירה כלל, אבל סוף סוף גרם לגילוי בהיותו בבחינת "כלי" לגילויים של אחרים שעמדו בנסיון סבלו של זה הקטן, והאמינו בה' לקבל דינו באהבה, או להתנסות בנסיון ביטול תורה ותפילה, וזה הקטן היה הגורם לכך, ובזה תיקונו גם של הקטן עצמו... עיי"ש.

קטנים הרי הם בבחינת כלים לבחירת הוריהם. ויש לאב לפעמים נסיון דק מאד כשיש לו ילד קטן, כי לפעמים צרכי הילד עומדים בניגוד לחיוב תלמוד תורה (או שאר מצוות) של האב. כמובן, אם יש צורך נחוץ שיטפל בילד הרי אנוס הוא ואונס רחמנא פטריה, דהוי מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים. אבל יש מקרים שאין בזה צורך כל כך ויהיה בזה ביטול תורה לאב אם יעדיף להתעסק בזה במקום להמשיך בלימודו... ומצד הילד כדאי הוא לו לסבול בעוה"ז כיון שעי"ז גרם לגילויים של אחרים, כמו שכתבנו לעיל.

כי כמו שאדם קונה חלקו לעוה"ב ע"י תורה, כך יש לו קנין ע"י יסורין בהיות היסורין בבחינת כלי לגילוי כבודו ית'.

היאך יש להתיחס ליסורים הבאים על האדם?

לאדם נדמה שתכלית היסורים המה בשביל היסורים עצמן שייסרו את גופו ויענוהו ובכך מתכפר לו בעצם היותו סובל ומתענה, ועוד חושב הוא שלכך נועדה התפילה להציל מן היסורים שתכליתן לייסר את החוטא, הרי שהיסורים המה המטרה, והתפילה הינה אמצעי להסרת היסורים אולם ונהפוך הוא, היסורים נועדו לאמצעי בלבד, והוא לצורך המטרה שהיא התפילה. היסורים שבגוף נועדו לקשר את הנפש עם בוראה, לחוש את תלותה בו בלבד, ובשביל שהאדם ריחק עצמו מה' ונצרך שיתקן זאת בכך שיתקרב לה', אזי באים היסורים, כדי שבאמצעותן יתעורר האדם בכך שמעתה יהא נאלץ להתקרב לה' ולחוש את תלותו בו, ובכך יתקן את ריחוקו ממנו.

כשהאדם ביסורים עולמו חשוך עליו, ופחדו גובר להיותו חושב שהנה ומן השמים החליטו לכלותו ולהאבידו. וזו טעות ושקר, עצם הצרה נועדה לרווחה ולקירוב.

וכדי שהדברים יובנו היטב נביא קטעים קצרים נחוצים מאד מדברי הרב "מכתב מאליהו" (ח"ה עמודים 282- 284):

מכאן רואים שאין נכון לחשוב שהקב"ה מביא יסורים מפני שיש צורך ביסורים עצמם, והתפילה באה רק להציל מן היסורים. אינו כן, אלא יתכן שתכלית היסורים - התפילה. [וכן מצאנו בגמרא (יבמות סד.) "מפני מה היו אבותינו עקורים, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים".]

אומרים בברכת גבורת גשמים "מלך ממית ומחיה [ועי"ז] ומצמיח ישועה", כי הצרה עצמה היא צמיחת הישועה, והיינו כשמקרבת אותו לרוחניות. וזהו שאמרו ז"ל בסליחות "ממכה עצמה מתקן רטיה". וזה מה שאמר דוה המע"ה "טוב לי כי עוניתי למען אלמד חקיך" (תהלים קיט, עא).

והאדם אינו יודע סוד זה וחושב שהקב"ה רוצה להרע לו ח"ו, ואינו כן אלא הכל לטובתו. מי לנו גדול מיעקב אבינו ע"ה, וכשרצו לקחת ממנו את בנימין אמר "למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח" (בראשית מג, ו). ואז"ל "... אמר הקב"ה אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא אומר למה הרעותם לי! דהוא אמר (ישעי' מ, כז) "נסתרה דרכי מה' ומאלקי משפטי יעבור" (ב"ר צא, י). ולא היא, כי השי"ת משגיח תדיר וכל מעשהו רק חסד. (עד כאן ע"פ דברי ר' ירוחם זצ"ל ממיר בשם רש"ז).

וכן הבינו חז"ל את הפסוק בנבואת מיכה (ז, ח): אל תשמחי איבתי לי, כי נפלתי - קמתי כי אשב בחשך - ה' אור לי.
כי אמרו ז"ל (ילקוט שמעוני מיכה תקנ"ח): "אל תשמחי וגו'... כי נפלתי קמתי: ... מתוך כעס - רצון, מתוך רוגז - רחמים, מתוך צרה - רווחה, שנאמר (ירמיה ל, ז) ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע; מתוך ריחוק - קירוב; מתוך נפילה - קימה; מתוך אפלה - אורה...".
והיינו כנ"ל, שהצרה עצמה היא צמיחת הישועה מבחינה רוחנית ושם בילקוט (תקנ"ז): "כי אני ה' לא שניתי, ואתם בני יעקב לא כליתם (מלאכי ג, ו):... מעולם לא הכיתי אומה ושניתי בה, אבל אתם בני ישראל לא כליתם, שנאמר (דברים לב, כג) חצי אכלה בם - חִצַי כָּלים והם אינם כלים. וכך אמרה כנסת ישראל (איכה ג, יב): דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ, למה הדבר דומה לגבור שהיה מעמיד הקורה והיה מורה בה חצים, החצים כלים והקורה עומדת. אף כן ישראל, היסורין כלים והם קיימים. לכן הוא אמר (דברים כט, ט): "אתם נצבים היום כלכם". הרי שלכנסת ישראל אין כוונת היסורים לכלות ח"ו, כמו במורה חצים למטרה שאין הכוונה להרוס את המטרה.

היאך יגיע האדם למדה זו של קבלת היסורים בשמחה?

כשידע האדם שהיסורים אינם מטרה לעצמן אלא אמצעי לעבוד את ה', וביסורים אלו כשהוא מקבלם באמונה בא הוא על תכלית היסורים והנו עובד ה' ועושה נחת רוח ליוצרו, וביסורים אלו גופא הינו מתעלה ומזדכך, כי בכל הארת פנים שמאיר הוא ליסורין ומקבלם בסבר פנים יפות מבטא הוא את אמונתו בצדקת בוראו, שהנו דן בצדק ובחסד, ומצליח לכוף את רצונותיו ולבטלם לרצון ה', ולחוש שבכל רגע ורגע מיסוריו הנו פורע חובותיו ובפרט כאשר מאיר הוא פנים ליסוריו, הרי שהוא אז עובד ה' גדול ביסורים אלו, ויכול הוא שיסורים אלו יביאוהו לשמחה עצומה בה' בהיותו חש שהוא מזדכך בכל רגע מחלאת עוונותיו, מתיש ומכה בחומריותו שהביאתו לעבירה. והנה עתה ביסוריו תש כח הגופני והחומרי שהביאו לעבירה. רואה הוא את הבורא בתורת רופא רחמן המנתחו כאב אשר ינתח את בנו לרפאותו, שנעשה זאת בתכלית הרחמנות, ויודע שניתוח זה נצרך לו לנכות ולחסוך ממנו יסורים נוראים לאין שיעור לעוה"ב, כי עוה"ז הוא מעט המחזיק את המרובה ומעט יסורים בעוה"ז מנכים לאדם יסורים לאין שיעור מהעוה"ב, ובפרט כשמקבלם באהבה ובאמונה, אם ישריש מחשבות אלו בלבו לא מבעיא שלא יבעט בהם חלילה, אלא אף ישמח ויתענג עליהם.
כי בהשרשת מחשבות אלו יתברר לו, שהיסורים אינם משדרים לאדם ריחוק דחיה ומיאוס, אלא אדרבא קירוב ואהבה - את אשר יאהב ה' יוכיח. ויאמין שהיום הוא רק

שמחה מתוך אמונה, אולם לעתיד ישמח ביסוריו שבאו עליו מתוך ראיה, שיראה בעין השכל בבירור מה פעל ומה נפעל עמו ביסוריו וכמה טובה היתה לו בכל מעט יסורים שסבל בעוה"ז. ויתמוגג ויתענג לעתיד מרוב אושר על כל מעט יסורים שסבל בעוה"ז ועוד ידווה לבו על אשר לא הערך מספיק את יסוריו כראוי, ועל כן ישיר אז ויודה לה': "אודך ה' כי אנפת בי".

והוא אשר אמרו חז"ל: כל הקרבנות עתידים להיבטל חוץ מקרבן תודה, ותימה מה צורך יש בקרבן תודה לעתיד וכי יש לעתיד חולה שנתרפא או יוצא מבית האסורים וכו', אלא שמעתי בשם הרב אפרים זיצ"יק זצ"ל, שקרבן תודה לעתיד יקריבו לה' על מה שסבלו בגלות, כי אז יבינו תועלתם, ועל כך יודו לה' ויקריבו לו קרבן תודה.

מה הסבה שבעדן זה - עקבות משיחא נלקחים במיתות שונות ומשנות דוקא אברכים צדיקים שקדנים בעלי יראת שמים, או שנלקחים מבני בתיהם ל"ע?

אחד צדיק שמתיסר, ומקדש שם שמים ביסורין, שקולים יסוריו כמו אלף ורבבה של יסורי אחרים שאין ביסוריהם קידוש שם שמים להיותם קטני אמנה וכיוצא, ולכך צדיק זה המתייסר מכפר ביסוריו הרבה על עם ישראל, וישתלם הוא בשל כך לעוה"ב להתענג לנצח נצחים הרבה יותר מאילו לא היה מתייסר באופן זה של יסוריו הקשים והמרים. והדברים מבוארים במכתב מאליהו ח"ה עמ' :483-484

...וזה עיקר הסוד למה הצדיקים המה הנענשים ביותר - ובדורות האחרונים כמעט כל הצרות הגדולות היו במקומות התורה והצדיקים - כי המה אשר הניצוצות בהם, אשר יתבררו בקבלת היסורים באהבה. אבל הפושעים שבישראל, אדרבה, נהנים בעוה"ז זה כמה, בהיותם "מחיילותיו של השטן" להטעות בני אדם (עי' ח"א עמ' 18). לפעמים קיומם הוא במה שהם מייסרים ודוחקים לצדיקים ביותר, כמו שכתוב "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו" (ישעי' מט, יז) היינו שהמהרסים והמחריבים יוצאים דוקא מעם ישראל עצמו. וגם מובן מה שהצדיקים נענשים במיתה ממש ואפילו במיתה משונה ובתכלית הזלזול, כי בזה יגלו יותר ויותר כבוד שמים בקבלתם כל זה באהבה ובמסירת נפשם, ואח"כ יזכו בזה לתחיית המתים ולכל השכר היותר נעלה לעולם הבא ואין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם, כמו שאמרו בגמרא על הרוגי לוד (ב"ב י:).

מהו גדר קבלת יסורים באהבה?

גדר יסורים באהבה הוא כאשר מקבלם האדם בספר פנים יפות, ונבאר.

כמה דרגות ישנם בקבלת יסורים

א. שאינו מטיח דברים ואינו בועט אולם זועף וזועם.

ב. אף אינו זועף וזועם, אולם הנו עצב באופן מופגן, דהיינו שאין לו מאור פנים, ויגונו בפניו, ומביע הוא את עצבותו.

ג. שמצליח אף להצהיל פנים, ואף שיגונו בלבו, אולם צהלתו בפניו, ואפי' אצל אנשי ביתו, מה שבדרך כלל אוהב האדם לשתף בצערו את בני ביתו וקרוביו בכך שמביע את מועקתו כלפי חוץ, המאמין השלם אינו נצרך לבריות, ומתיסר בינו לבין אלוקיו בלבד, ואינו מביע את יגונו כלפי חוץ, אלא לשם עצה או מרגוע וחיזוק, אולם מבלי לגרור אחרים למצוקתו.

חרדות ודאגות שווא

היאך נתן לסתר את המחשבה "המצדקת" לדאג או להחרד מפני העתיד?

כל מדה ומדה יש בה שלילי או חיובי כידוע מספרי המוסר, והוא בכל המדות, וכגון: הגאוה, הכעס והשקר וכיוצא, דיש פעמים שיש לנהוג בהם כלפי מי שההלכה מורה כן. כמו כן מדת ה''ייאוש'' היא מדה גרועה מאוד, אולם במקרה דידן יש לאחוז בה, והיינו להתייאש מההשתדלות העצמית ולהשליך עצמו להליכות הגוזר. פשוט להחליט הנני ''מרים ידיים'' בפני כל הדאגות והחרדות ומנטרל מעצמי כל תפקוד מניעה ולחימה, ואפלו לא משא ומתן עם אותם מחשבות טורדניות, ומשליך עצמי בהתבטלות גמורה לא-ל עליון וחפץ באשר יובילני, ובזה תוסר מהאדם הדאגה והמתח, ויבוא לרוגע והשלוה.

ומקור הדברים הם ברמב''ם בספרו ''מרווה נבוכים'', ושם אומר הוא בחכמתו, האדם דואג ממה שחושב שיכול הוא לעזור לעצמו, אולם ממה שהאדם מתייאש מלעזור לעצמו - הדאגה מסתלקת ממנו, וכמו שרוב בני העולם - עמי הארץ ושאינם בני ברית - אינם דואגים פן ימותו היום או מחר, ואף שהמיתה מצויה, עם כל זה אחר שבין כה אין בידם לעשות מאומה בזה, מתייאשים מלדאוג ומשליכים עצמם למקרי העולם, ויהיה אשר יהיה בבחינת ''אכול ושתו כי מחר נמות''.

כמו כן בעל הבטחון מנטרל עצמו מתפקוד עצמי אחר שמאמין הוא שלא תלוי בו כלום, ומשליך עצמו על ה' שינחהו באשר יחפוץ, וכעניין ''השלך על ה' יהבך'', ובכך מסיח דעתו מדאגתו ומתייאש מלעזור לעצמו מתוך הכרה ואמונה שבאמת אינו יכול לעזור לעצמו מדאגותיו וכלו נתון לגזירת א-ל עליון ויבואר עוד להלן.

היאך לגרש מחשבות דאגה או חרדה באפן שכלי?

להשיב על כך נקדים הקדמה המבוססת על דבריו המחוכמים של ה"אבן עזרא" בפרשת יתרו בדבור "לא תחמוד".

שואל ה"אבן עזרא", הכיצד תצוה תורה לאדם שלא לחמוד ושלא להתאוות, וכי שליט האדם ברוחו מלהתאוות את אשר לרעהו והוא חסר מאותו דבר? הלא זה טבע אנוש, ולא מבעיא הלאו ד"לא תתאוה" שהוא מיד שמעלה בלבו תאות חפץ חבירו ומחשב בדעתו כיצד יקנהו ממנו, וכי אפשר שלא להתאוות, אלא אפלו לגבי "לא תחמד" - הגם שהאסור מהתורה הוא כאשר קנהו בחמדתו, אולם פשוט הוא שגם בחמדה לבד מסתמא ישנו סרך אסור, שהרי סוף סוף חומד הוא דבר שאסור לו לקנותו מחמת אסור התורה. ומתרץ, למה הדבר דומה? לכפרי עובד אדמה שאין בו מן ההשכלה כלום, וראה לנסיכה בת המלך שנשאת לנסיך חכם בן מלכים, התעלה קנאה בלבו של אותו נסיך לאמר: מדוע זכה נסיך זה בבת המלך ואילו הוא - אותו כפרי - לא זכה? הלא לטיפשות תחשב אותה קנאה, אחר שרחוק הוא מזרח ממערב מלהיות לו סיכוי אפלו לראות את בת המלך, ועל אחת כמה וכמה לשאתה לאשה.

כן הוא הדבר, אחר שגזירת א-ל עליון להקציב לכל אדם את אשר יוקצב לו, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו במאומה, אם כן גזירת א-ל עליון חוצצת בין אשר לחברך - מלהיות שלך, וחציצה זו היא אף יותר מאשר החציצה העומדת בין הנסיכה לאותו כפרי, ואף שלאדם נדמה כי קרוב אליו הדבר אשר לחבירו ולכך חומד ומתאוה, אמנם יאמין שבגלל הגזירה שגוזר ה' לכל אחד את אשר יהיה לו, זהו עצמו סיבה יותר מכל סיבה להרחיק מלהיות קרוב אדם ליטול את אשר שיך לחבירו, ואף שלכאורה הדבר נראה שהוא בהשג ידו, אינו אלא מציורו של הקב"ה שמצייר כן בעולמו.

עם רעיון נפלא זה נבוא גם לנושא דאגות וחרדות שווא התוקפים את בני האדם מסבות שונות, והוא דיש לדעת המרחק עצום בין הפחד והדאגה לבין המציאות שהנך פוחד וחרד ממנה, ואף שלך נדמה שאת אשר יגרת הנה הוא בא, ולפי דרך הטבע עלול לקרות לי מקרה כזה או כזה, עליך להאמין שהנך רחוק מלבוא עליך אותו דבר אשר אתה חרד ממנו, ממש כמו שרחוק הדבר מלבוא עליך קודם שחרדת ממנו, או כמו כן רחוק הדבר מלבוא עליך כמו שנדמה לך שרחוק הוא מלבוא על חבריך שאינם חרדים כחרדתך, ואולי אף עלולים אחרים הרבה יותר ממך שיבוא עליהם אותו דבר חלילה שהנך חרד ממנו, על אף שהם אינם חרדים כלל מאותו דבר, היות וא-ל עליון הוא הגוזר לאשר

ייעשה ואין מי שיזרזו או יעכבו מלעשות רצונו, ואף כשנראה הדבר קרוב יתכן ורחוק הוא מאוד מאוד, או להפך.

האם ישנה התיחסות תורנית לבעיות נפש כחרדה ודאגה?

אדרבא, הבקיאים הגדולים בפתרון בעיות הנפש הנם חכמי ישראל, ולעומתם הפסיכולוגים והפסיכיאטרים המתימרים לומר כי הגיעו לעומק נבכי הנפש באמת רחוקים המה מלהתמודד בפתרון בעיה זו לעומת חכמי ישראל. וכמובא במדרש (ילקוט שמעני שופטים ז' פ' מג) לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה, כלומר לכל תחושה והרגשה שלילית או חיובית יש לה התייחסות בתורתנו הק'.

והנה לך צטוט מספר "אוצר המחשבה" על מאמרי רבי צדוק הכהן מלובלין:

"רבותינו חדרו למקור אצילותה של הנפש ולמקור מחצבתה האלקי, ועל פי זה הגישו לנו פתרונות, בנגוד לתאוריות המעוותות והשטחיות של הפסיכולוגיה היונקת מאפלוליות החיים, מיוהרא אמביציונית של גאוה מדעית המנגדת לאמת ולמהות נפש האדם.

ויצויין שהבעיה הרווחת כיום באסכולות שונות היא שהפסיכולוגיה אינה עוסקת כלל במדע מהות הנפש של האדם, כל עסוקה גשושים בתחום השכלי המובהק והנסיוני שבאדם, ואין לה כלום עם הנפשיות שלו, ובודאי לא במשמעות המהותית הפנימית, לכל היותר עוסקת היא ברבדים העליונים והשטחיים שבנפש, אך מהות האדם והאמת שבו אינה כלל בתפישתם.

לדאבוננו רבים המה הסובלים מיסורי הנפש, כולל מהאיש הפשוט וההמוני ועד המשכיל והבעל דעה, הפסיכולוגים מלאים בעבודה מהפניות הרבות של הזועקים לעזרה, אולם כאמור כל שיטותיהם אינם אלא על פי תאוריות שונות וניסיונות כפי שרגילים המה לפעול ברפואות הגוף, ובאופני טיפוליהם בוודאי שאין טיפול שורש לעקור הבעיה משורשה.

אולם זה עדיין לא הנורא, האסון הגדול הוא בכך שפעמים רבות עצותיהם ותרופותיהם נוגדים את דעת תורה, וכמו למשל, לדעתם של רבים מרופאי הנפש כדי לשמח את הנפש המדוכאת אפשרי וכדאי על ידי הנאות האסורות לנו על פי תורתנו, והרי באים כאן לרפאות את המחלה בסיבת המחלה, שהרי מה מַחֲלֶה את הנפש כאיסורי עריות וטומאתם המטמאים את הנפש וגורמים לה התלבשויות של רוחות טומאה לבלבלה, אם כן וכי בזה תהא רפואתה, והלוא המה היו סיבות תחלואיה.

אין בכוונתנו לפסול או לאסור את ההליכה אצלם, אלא שמלכתחילה בוודאי יש ללכת לרופאים יראי ה', ובאופן שנצרך לילך אצל אלו הרחוקים מיראת ה', יש להזהיר לכל ההולך להטפל אצלם, שיהא בתאום עם דעת תורה ולא לקחת את דבריהם כדברי האורים, כדי שלא יהא הנזק יותר מאשר התועלת.

דאגות וחרדות היאך יש להגדירן: כיסורים? כחלי? פשיעה? חסר אמונה?

דאגות וחרדות שווא הינם יסורים ככל היסורים שיש בעולמנו, ובני אדם מתיסרים בהם מדה כנגד מדה בצדק וביושר כפי הידוע לא-ל עליון.

והעובדא, שהמגוון בבעיות הנפש אף שבכללות אחד הוא, אולם לפרטיו הוא מגוון לכל אחד באופן אחר, וכאמור שהוא לפי מעשיו של האדם בדקדוק גדול מדה כנגד מדה.

וכשם שההתייחסות לכל גווני היסורים צריך שתהא בדרך האמונה שהכל בהשגחה פרטית ופרטי פרטית, כן ההתייחסות לגוון זה של יסורי הנפש צריך שיהא מתוך אמונה שההשגחה העליונה מפקחת על כל תקיפה ותקיפה של דאגה וחרדה.

אין להאדם להאשים עצמו בגוון יסורים אלו כשם שאין לו להאשים עצמו בגוון של יסורי גוף, וכגון כשנפל ונשברה רגלו, או כל חולי אחר, וכי אז מאשים הוא את עצמו? בודאי לא, אלא מנסה בישוב הדעת להיחלץ מחוליו, כן נצרך שבישוב הדעת יגש האדם לבעיית נפשו מבלי רגשי אשמה המלחיצים ומביאים למתח.

וכמו שביסורי הגוף העבודה היא לקבל באהבה ולהסכים ולא לראות עצמו כמסכן ולחיות ברחמנות עצמית, אלא להאמין שכך רצון ה' לטובתו, כן הוא בחולי הדאגה, או החרדה, עליו להבין שהוא כמו כן בהשגחה ליסרו להיות דואג או חרד באופן חריג שאינו קיים אצל בני אדם בדרך כלל, ועליו לקבל באהבה את תקיפות החרדה שתוקפים אותו, וללמוד את הלקח הטוב מהתועלת שביסורים אלו וכמו שנבאר זאת להלן, וכמו כן הדרך להתעמת עם חולי זה הוא ככל מלחמות היצר הבא להטריד מאמונה ובטחון, וכמו שיבואר גם זה להלן.

אם כן זה שנחלה בחולי הדאגה, אכן זהו חולי, וכמו שהזכרנו לעיל מהמדרש: ''והסיר ה' ממך כל חולי'' - זה חולי הדאגה, קראו לזה חולי מבחינת שנוי הנורמה של הדואג בייחס לשאר בני אדם שיש בהם את טבע הבריאה ''בבטחון העצמי'' כאמור, אולם מה שנעשה בבן אדם הלוקה בחולי הדאגה, הוא בכך שהוסר ממנו ''הבטחון העצמי'', ונשאר לו אתגר להיות תלוי בבטחון בה' גם בצרכים המינימליים שלו, ומשום כך אינו יכול לתפקד כלל מבלי לבטוח בה' בכל פרט.

כך שאי אפשר לקרוא לזה כל כך חולי, כמו שיותר נכון לקרוא לזה חוסר אמונה, שהרי באמונה בשלמות משלים הוא לעצמו את החסר, ושכרו אתו לזכותו בזכות נפלאה, שבמה שאחרים קיבלו למען הנסיון וההטעיה - בטחון עצמי, ואינם דואגים ממיתה או מחולי או משאר אסונות וברור שאין להם על כך שום שכר במה שאינם דואגים, לפי שאין זה אצלם מבטחון בה' אלא מבטחון בעצמם, וזה לצרך המבחן והנסיון, לעומתם אדם זה שנפל בחולי הדאגה ונלקח ממנו הבטחון העצמי נזקק לעבוד על כך בעשר אצבעותיו ובעמל רב לטרוח להשיג את חסרונו בבטחון עצמו, ולהתקים אף בדברים המינימליים ביותר בבטחון בה' אלוקיו, אשריו ואשרי חלקו, כי בעצם זו עבודת כל אדם ואדם להגיע לכך להתנתק מבטחון עצמו לבטחון בה', אלא שעל הסובל מחולי הדאגה נכפתה עבודה זו בעל כורחו, לא מפני זה נחות הוא ממי שלא זכה כלל להתמודד בעבודה מחיבת זו, ואדרבא, מזורז הוא באתגר נפלא להיות עובד על אמונתו ושאומנם הוא עתה אצלו בלית ברירה על מנת להישרד ולא להתמוטט מדאגתו ובעל כורחו עליו להגיע לתוצאות בטחון, בכל אופן הרי הוא בבחינת "מתוך שלא לשמה בא לשמה", לבסוף ישיג בטחון בה' על כל השלכות ופרטי מאורעות חייו הרבים, ועבודה זו הלא נדרשת כאמור מכל אחד באשר הוא.

וכיוון שלוקה הוא בחוסר בטחון עצמי ונתקף במחשבות דאגה שאינם מחשבות של אמונה, כי האמונה מחיבת שיש להשליך על ה' את כל ענייניו ודאגתו לא תוסיף ולא תחסיר לו כלום, לכך להנצל ממחשבות אלו תועיל אך ורק אמונה שהיא כמו כן למעלה מן השכל, שהרי האמונה היא בדבר שהשכל חסום ומוגבל, ואז באה האמונה ומאמתת את מה שהשכל אינו יכול לאמתו ולהצדיקו, ולכך מחשבות אווילות וטיפשות או מחשבות של דאגות שווא שאינם מהגיון השכל - אי אפשר לבוא בשכל ולעוקרם כיוון שהם למטה מן השכל, ולכך נצרך אופן שהוא למעלה מן השכל, והוא האמונה ורק בה יש כדי לעקור מחשבות שאינם מצד השכל כהרהורי שטות ודאגה.

ואין כוונתנו בזה שיחוש האדם עצמו לפושע שאין בו די אמונה, ושוב יחוש אשמה בעצמו, כיון שזו גופא העבודה הנדרשת ממנו לעבוד על כך כפי יכולתו וכוחו מבלי להיות במתח, ככל עבודות ה' שמתנאי ההצלחה והנצחון הוא רק באם ילך בהם לאט לאט כפי כוחו ברוגע ולא במתח ולחץ.

שאלני פעם אדם הסובל מחרדות ודאגות שוא, מה היה עושה החפץ חיים לו היו לו יסורים מגון כזה של יסורי הנפש?

עניתי לו תשובה פשוטה ואמתית: לחפץ חיים זה לא יכול היה לקרות!והסבה היא, כי יסורי נפש אלו של דאגות וחרדות שווא נובעים מחוסר אמונה, ומחוסר הכרה ברורה באמת האמתית שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן גוזרים עליו מלמעלה, ומחוסר הכרה אמתית שאין על האדם מוטל כלום אלא להשליך עצמו לגמרי על הליכות הגוזר, וצדיק כה"חפץ חיים" כלל וכלל לא היו "מעיזים" מחשבות כאלו לחדור למוחו הקדוש, כי לא היו מוצאים שם מקום כלל, לפי שדרגתו באמונה מוחשית היה בהכרה ברורה ומושלמת.

מחשבות אלו מוצאים מקום בלבם של רוב ככל בני אדם שאינם מושלמים באמונתם, ובטחונם העצמי הוא המוביל אצלם במהלך חייהם, ועתה כאשר נתקלים המה במצב שאין הם יכולים לעזור לעצמם נמס לבם בקרבם ויהי למים. ואף שאין הדבר באשמתנו, לפי שזו דרגתנו, אולם תפקידנו לקום בנחת ולחדד לעצמנו את האמונה ביותר מבלי רגשי אשמה ולחץ.

המשג "בטחון עצמי" הנו חיובי או שלילי?

הקב"ה יצר את האדם בחכמה ונטע בקרבו מה שנקרא בשם "בטחון עצמי". לכל אדם יש בטחון עצמי לצרכים המינימליים שהוא נצרך להם, ואף שמצד ההגיון הדאגה הייתה צריכה ללוות את האדם על כל צעד בעולם נווה התלאות שאנו בו, אולם אם הייתה דאגה זו מצויה בתכיפות לא היינו יכולים להתקים, לפי שהיינו מפחדים לצאת מבתינו, דואגים יום ולילה פן יקראנו אסון או חולי, לא היינו נוסעים בדרכים: באוויר, בים או ביבשה פן תקראנו תאונת דרכים, כמעט מרוב המאכלים היינו נמנעים מחששות בריאות, ילדים קטנים לא היו מנסים ללכת ולתפקד כלל מחוסר בטחונם, כך שהעולם לא היה יכול להתקיים כלל. לכך לכל אדם יש לו מינימום של "בטחון עצמי" שנטע בו הקב"ה לצרך תפקודו, ואף שנצרך האדם לבטחון בה' על כל דבר, אולם רוב בני האדם אינם במדרגת הבטחון כראוי, והעולם יהא שמם לו לא יתפקדו בני אדם בכלום מבלעדי הבטחון.

טעם זה לנחיצות הבטחון העצמי שהזכרנו, הוא מצד טבעיות הדברים השייך גם באומות העולם, אלא שבעם ישראל ישנו טעם עקרי נוסף לבטחון העצמי שנברא באדם, והוא לצרך המבחן והנסיון האם עינו תטעהו לחשוב שהוא העושה והפועל, והאם יסמך על עצמו בהיותו בעל יכולת, או ישליך כל ענייניו על ה'.

עבודתו של האיש היהודי כאן בעולם - במה שיותר פרטים - לנתק עצמו מהבטחון העצמי ולבטוח בה', וכמה שיצליח האדם עד הפרטים הקטנים - שהנם בהשג אנוש -

גם מהם לנתק עצמו מבטחון עצמו ויעתיק עצמו לבטחון בה' - זה האדם המושלם, וכפי זה נקבעים מדרגות בני אדם עד כמה מצליחים המה גם בחיי היום יום שלהם, להתנתק מביטחונם העצמי ולהעתיקו לבטחון בה'.

וכמו שבברכות השחר אנו מודים לה' על הפעולות המינימליות שהינם בהישג יד האדם, וכמו לקום, ללכת, להתלבש, לחגור חגורה, לחבוש כובע, לנעול מנעלים, וכיוצא, על כל פעולה ישנה ברכת ההודאה, לומר לך, שעבודת האדם לצאת מבטחונו העצמי גם על הדברים המינימליים ולבטוח בהם בה' בלבד.

ובכן למעשה היאך יש להסתכל בדרך האמונה על גון זה של יסורי החרדות ודאגות שוא?

ובכאן נבוא ליהודי המאמין להתבונן, כי יתרון המאמין על החסר אמונה כיתרון האור מן החשך.

אדם חסר אמונה, טוען ובצדק: למה שאני אשתכנע לדעת אחרים, הלא אני מבין שיש לי ממה לדאוג, להיחרד, להתדכאות, אז מה אם אחרים לא מבינים כך, מי אמר שהם צודקים ואני טועה, הלא אפשר שאני צודק והם טועים. ובפרט שיש מה להצדיק אותו בדברים מסוימים, כגון: וכי אין לדאוג שפתאום יבוא על האדם חולי מסוים, וכי אין לדאוג מכל מיחוש שמא יש בו תחילת חולי מסוכן, הרי האסונות ובפרט היום בימינו הינם מפתיעים. וכי אין ממה לפחד שמא יקרה כך או כך, וכי חסר על מה להתעצב ולהתדכאות היום בתנאי המצבים המאכזבים, לא על מעט בני אדם יש להתפלאות היום כיצד מחזיקים המה מעמד ולא מתמוטטים ממצב חייהם הקשה בחוליים שונים, בפרנסה, בילדים חולים, חשוכי בנים, רווקות ממושכת, כמה בתים יש היום שאין בהם טיפת שמחה, ובעצם לא חסר סיבות שיכול אדם להביא סיוע לעצמו להצדיק את הסבות לפחד ודאגה.

אומנם הסתכלות זו אכן נכונה לחסר אמונה, אולם אתה - יהודי מאמין בתורה ובחכמיה, מאמין בגזירות התורה ובצווי חכמי התורה, ומקיימם בין אם הנך מבין ובין אינך מבין. שהרי מקיים אתה איסור בשר בחלב, שעטנז, מאכלות אסורות ועוד הרבה מצוות שאינך מבין טעמן, וזאת מתוך אמונה שאתה מאמין בתורת משה רבנו ע"ה וחכמי ישראל שבכל דור ודור, אם כן לָמוּד אתה להיות מבטל דעתך גם כשהינך מבין אחרת, ויודע אתה את מלאכת ההתבטלות היפך העקשנות - מתוך אמונה שחכמי התורה המה החכמים האמיתיים, ואני בער ולא אדע לעומתם כלום, ויודע אתה היטב ולפחות מבין

אתה את נחיצותה של המלחמה על האמונה לעומת הכפירה, ועד כמה היא בנפשך, וכי כל עתידך בב' עולמות תלוי בה.
כי הינך מבין היטב, שאם תימשך אחר מחשבת לבך, הרי שבכך תבגוד בתורת ה', ולכן החלטת שהינך חיב להתבטל לתורה ולחכמיה.
למה אם כן למה לא תבין שכשהינך נתקף במחשבות מציקות וטורדות של חרדות ודאגות שווא, כמו כן עליך להתבטל לדעת התורה, שכל מחשבות אלו הם מצד השקר והרע ויש לדחותם ולא להיצמד אליהם, כמו כל מחשבות איסור הטורדות את האדם, ופשוט אסור לחשוב מחשבות דאגה אלא לבטוח בה' ולהשליך את עצמך לגזירותיו.
ואף שתוקפים המה בכוח את מוחך, לא יהיו אחרת ממחשבות מינות ואפיקורסות שתוקפים לאדם וצריך לחפש עצות להסירם, וכמו שברור לך שמחשבות מינות יש לבטלם בין אם יש לך תרוץ על הקושיות הצצות במוחך ובין אם התרוצים אינם מספקים את קושיותיך, נחרץ אצלך שיש לבטלם כי הם שקר גמור, כמו כן מחשבות דאגה ופחד הנובעים מחוסר אמונה והתבטלות לגזירת שמים יש להסירם, וברור שאין לייחס את אותה הגדרה של מחשבות מינות למחשבות הדאגה, וכמו שיתבאר להלן שהגדרתם שונה, דאילו מחשבות מינות הינם בגדר איסור, והעובדה שאדם נענש עליהם, ואילו מחשבות דאגה הינן בגדר עונש ויסורים, ואף אם לא נענש אדם עליהם אולם בודאי שלפחות לאחוז בהם ישנו הפסד ואיבוד חלק משכר עולם הבא אחר שאינו משתדל להסיח דעתו מהם, אלא אם כן מחשבותיו הכבידו עליו באופן כזה שאין לאדם שום שליטה, שאז נחשב הדבר ליסורים המכפרים עוון, וכמו שיבואר להלן.
והסבה שאינך מתייחס למחשבות החרדה והדאגה כמחשבות מינות היא פשוטה, לפי שכשהיצר בא אליך במחשבת מינות הנוגדת את עיקרי ויסודי האמונה, הינך מבין שזהו השטן והיצר הרע המסית להדיח ולקרר את האמונה, ורואה אתה מחויבות להסירם בכל אופן, ואילו כשהינך נתקף בפחדים ודיכאונות אינך רואה בכך שום מחויבות להסירם, אולם האמת היא שיש גם על מחשבות אלו להילחם בדרך האמונה ולהסירם מתוך התבטלות להליכות הגוזר, ומתוך אמונה שהנני בידים הנאמנות של "אין כמוך רחום וחנון אלוקינו", והנני נתון לגזירת שמים, ובין כה אין בידי לעשות מאומה ואשר יחפוץ האלקים יעשה, ולקבל זאת באהבה מתוך אמונה שהקב"ה עושה את הטוב ביותר עבורי, והוא הרחמן האמיתי, ועל מחשבות אלו ישנה כאמור מחויבות להחדירם וכמו שיש מחויבות להילחם במחשבות איסור.

וכאמור אין מחויבות שתראה תוצאות ותצא מיד מבעייתך, על כך אין לך להלחץ ולצפות לתוצאות מיידיות, אלא כוונתנו, להשתדל בלבד, להשתדל להכניס לעצמך מחשבות של אמונה שיביאוך להתייאש מבעייתך ודאגתך ולהשליכה על ה' שיעשה הטוב בעיניו, וראה עוד לקמן.

האם נתן בדרך "חשיבה" ומשא ומתן לפרק את מצוקת המחשבות הטורדניות?

כאן הסכנה הגדולה ביותר.

דע, כי כל ההצלחה של היצר בבלבול האדם בטרדות אלו הוא בכך שגורר אותו למשא ומתן בדרך שאלה ותירוץ, כי באמת הפתרון לכך הוא אך ורק "תמימות".

המשא ומתן הזה הוא רק מסבך ומביך יותר את הסובל מחרדות, ויתכן וימצא היצר לאדם תירוץ ופתרון לסבלו, אולם זהו כדי לפתותו להיגרר ולהמשיך במשא ומתן, כי יראה שהנה ובדרך משא ומתן נחה דעתו מטרדותיו בהמצאתו תירוץ ופורקן, אולם מיד ימציא לו היצר סיבה אחרת לחרדה, וכדי לסוחבו לפלפול עמו ימציא לו כביכול פתרון כדי שימשיך להתפלפל, ולאחריו יביא לו פירכא וכן חוזר חלילה.

ולכן הפתרון הוא אך ורק "התמימות", לזרוק את כל השקלא וטריא וכל המשא ומתן, ולילך בדרך התמימות בה', וכמו שיבאר להלן באריכות היאך לנהוג הלכה למעשה, ובקצור הוא, לישב עצמו בישוב הדעת, ובהתבטלות גמורה לרצון ה', לא להתמרד לא לקצוף, להאמין שהבורא מונח מאחרי כל תקיפה ותקיפה, ולהשתדל להעמיס מחשבות חיוביות ככל האפשר - מחשבות בטוב ה' ורחמנותו, ובתקוה לטוב ולישועה זה עצמו מה שיגרש יותר מכל את המחשבות הטורדניות לפחות לפי שעה עד שיגורשו לגמרי בס"ד. ועוד יבואר להלן.

מה התועלת למתיסר ביסורי נפש אלו הנוטלים את ישוב הדעת מן האדם, והלא "דעת חסרת וכו"', ואם כן במה יראה המתיסר בהם איזו תועלת כמו שרואה הוא ביסורים אחרים שלפחות בהם הישוב דעת במקומו?

כמה תועליות ישנם למתיסרים ביסורי הנפש, ואלו הם:

א. תלות בהקב"ה.

בגון יסורים אלו שרואה האדם שאין מי שיכול לעזור לו, ולא רק שאין מי שיכול לעזור לו אלא אף נתקל הוא בבני אדם שאין מבינים כלל את בעייתו, ורואים אותו כמי שאינו שפוי, כאן האדם נדחק לפינה דחוקה ונאלץ להתלות בהקב"ה לבדו, ובזה בא הוא על תכליתו בעולמו, מה שרבים יכולים לחיות עשרות שנים בעולם הזה ולא להגיע לתכלית

זו כלל, וזה קנה עולמו בשעה אחת, ואף שהגיע לזה בעל כורחו, מן השמים זיכו לו לאדם לזה שיגיע למדריגת "התלות" בהקב"ה כי זכאי הוא לכך, ואין לך הרי מידה טובה ותכליתית ממנה.

ב. דביקות

אחד שכזה אינו רואה את פתרונו אלא בתפלה, ובשויתי ה' לנגדי תמיד שהיא העצה היחידה להצלתו, ובכך נדבק הוא בה'.

ג. תקון המדות

בגון זה של יסורים בא האדם לכניעה ושברון לב, ובכך מסתלקים ממנו הגאוה והכעס וכיוצא, והוא אתגר גדול להשתלם בתקון המדות.

ד. תקון התאוות.

במצב זה בז האדם למטעמי העולם ותענוגותיו, מעריך הוא כל טובת ה' עליו, אינו מתלונן ואינו מבקש יותר מאשר מעט ישוב הדעת ושלוה ותו לא, והוא אתגר גדול לתקון שבירת התאוות.

ומאידך מייקר ומעריך את התורה ומצוותיה היפך מחולשתם של רוב בני העולם.

היאך לנהג למעשה כשנתקפים בעצמתה של חרדת שוא?

לאחר שביארנו לעיל שיש להסתכל על תופעה זו מתוך אמונה בהשגחה, וכי מאחר כל תקיפה ותקיפה עומדת השגחת הבורא בפרטות על המתיסר עד כמה יהא חוזק ותוקף החרדה והדאגה, והמתיסר כשנתקף בעצמתה של חרדת שווא, הרי שאז לא יעסוק בכלום ואפילו לא בתפילה אלא בהעמקת מחשבה זו שאין עוד מלבדו כלל ובזה האדם מגרש את הדינין השורין עליו, והיא סגולתו הנפלאה המפורסמת של הגאון רבי חיים מוולוז'ין המובאת בנפש החיים ש"ג פי"ב: ותוכן דבריו שם: סגולה גדולה ונפלאה לסלק מעליו כל דינין וכוחות שלא ישלטו עליו כלל, והוא בהיותו משעבד לבו ומוחו להאמין שאין עוד מלבדו כלל, ושאין שום כוח בעולם מבלעדו יתברך כלל, כמו כן יעזרהו ה' שלא ישלטו בו שום כוחות וכפיות, וכמדת אמונתו כן ינהג בו הבורא. ובסגולה זו השתמשו כל גדולי עולם ומכללם הרב מבריסק כידוע ממנו סיפורים מפורסמים על כך.

ואז מדה כנגד מדה זוכה הוא, כשם שבדעתו בטל כל כוח בעולם מבלעדי ה', כמו כן זוכה הוא שיתפרדו מעליו כל פועלי און ולא יוכלו להרע לו, ומובא בספר "שומר אמונים" שסגולה זו בודאי תועיל לפחות לשעתו שיסתלקו ענני החשך והערפל מעיניו ותתבהר אמונת ה' לפחות לעת עתה לסלק ממנו מחשבות הטורדות, ומקור הדברים הם

ברמב"ם בספרו "המורה" שבעת שהאדם דבוק במחשבתו בכל יכול, ואינו מסיח דעתו מהשגחת ה' הפרטית אין יכולות בשום כח בעולם להרע לו.
לכן למעשה בקרוב עליך מרעים להפר מנוחתך במחשבות טורדניות עשה זאת אפוא והנצל:
שכב במנוחה, והרגע בעצמך, ותעמיק במחשבתך את אמונת אין עוד מלבדו, ותדע נאמנה כי הקב"ה מונח ומשגיח מאחרי אותה תקיפה שנתקפת, ואינך נתון למקרה ח"ו, ותתענג לחשוב שהינך מטופל ומושגח בהשגחת הבורא, ושכל מה שעושה הוא עמך הוא לטובה ולכפרת עוונותיך, והנדרש ממך הוא עתה לשאת עיניך למרום ולהתלות בו ית' כעיני עבדים אל יד אדוניהם בסמיכות הדעת גמורה לסמוך עליו שהוא יודע את אשר עושה הוא עמך, ומה תועלת יש בזה, וכמו שביארנו לעיל חלק מהתועליות שבדבר תקיפת פחד וחרדה, ובכך תרפה את מתיחותך לפחות לשעה עד יעבור זעם.
וכשנח זעף תקיפת חרדתך ממך, רוץ לחדרי תורה ותפילה לבכות ולהתחנן לה' על נפשך שיצילך מכל חולי ודאגה.

היאך יש לנהג "בפעלת מנע", כשהמצב פחות או יותר רגוע כדי למנוע מצבים חמורים יותר?

כמה עצות לכך:

א. תורה

ישקיע עצמו בתורה, שהיא מרפא לגוף ולנפש, ואין טוב ממנה כדי לגרש את מחשבות ההבל, כמבואר ברמב"ם, שאין מחשבות שטות והבל שורות אלא בלב הפנוי מהחכמה, ולכך ידבק עצמו בתורה, בעיון ובבקיאות כאשר יוכל, וישתדל שיהיה לו חומר בע"פ לחזור עליו בכל עת אם אפשר לו. ובכח התורה יגרש מעליו כל מחשבות הבל ורעות רוח, ויסדר לעצמו חברותות כדי שבכך יהא מוכרח להתרכז בלמודו.

ב. תפילה

"דאגה בלב איש ישיחנה", ירגיל עצמו לשוחח עם בוראו ולפרש לו את צרתו ובעייתו כאשר ידבר איש אל רעהו, והשיחה תהא ברורה כאשר עומד הוא לפני רופא ומתאר לו את סבלו, ויבקש רחמים על עצמו מתוך אמונה שעומד הוא לפני מי שבאמת יכול לעזור לו, וישפוך לבו לפני ה', וללא ספק שלאחר שיחה כזו עם הבורא יחוש כי אבן נגולה מעל לבו והשתחרר מלחציו וממתחיו, ובשיחתו עם בוראו יתודה על עוונותיו ויחזק אמונתו בה' שאין עוד מלבדו ואפס זולתו.

ג. יצירתיות עצמית היא תרופה גדולה לדכאון ולטרדות מחשבות מציקות, דהיינו שיעסוק בעצמו בפעילות יצירתית שתביא לו סיפוק ותעסיק ותטריד אותו כדי שבכך יסולקו ממנו טרדות שווא, ונביא בזה כמה דגמאות:

1. מעשה צדקה וחסד - יעסוק בצדקה ובגמ"ח, משלו ומשל אחרים דהיינו שייעשה אחרים למעשה חסד, וגדול המעשה יותר מן העושה, וזכות הצדקה גדולה מצד עצמה עד מאוד להגן עליו מכל רע, וכמו כן מעשה הצדקה יתן לו סיפוק עצום בראותו היאך זוכה הוא להחיות נפשות, ושמחה זו יש בה די כדי להוציאו מחשכותו.

2. שעורי תורה ומוסר - אם הוא עצמו בר הכי יתן בעצמו שיעורי תורה, ויתחיל עם יחידים, עם שנים או שלושה אנשים, וזו עצה נפלאה.

3. זיכוי הרבים - יעסוק כפי יכולתו בזיכוי הרבים, וכגון בקירוב רחוקים לסמינרים, רשום ילדים לת"ת, השפעה על משפחות להתקרב ליהדות, הפצת חומר קדושה לקרוב רחוקים, ובכלל יכול הוא להירתם לאיזה ארגון שכבר קיים ולהציע את עזרתו בתשלום או שלא בתשלום כדי להביא סיפוק לעצמו, ולסייע באשר יוכל לאותו ארגון, ואפלו לשבת על טלפונים לקבלת פניות וכיוצא.

ד. עניית אמן יהא שמיה רבא

בספר "שומר אמונים" מובא, פלא בעיני על שיש סגולה שהיא קלה ביותר, ומאידך מועילה ביותר, ובני אדם מזלזלים בה, והוא עניית אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו וכוונתו, שאין סגולה נפלאה ממנה לסלק כל דינין וקטרוגין מהאדם, וכמבואר בגמרא (שבת קיט) שאפילו גזר דין של שבעים שנה לרעה נהפך עליו לטובה, ואם יקפיד להיות "שומר אמנים" בכלל, וישמור לענות על כל אמן ואמן דברכות ודקדישים, בודאי יחוש סיפוק עצום בעצמו, מלבד סגולת המצוה לבטל כל גזירות קשות ורעות, ולפחות כאמור שיתחזק בעניית אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו וכוונתו, וכבר ראיתי אני הכותב מי שאחז בסגולה זו והועילה לו מאד.

ה. שאל אביך ויגדך

יתבונן לו היו מחשבות אלו תוקפות את גדולי הדורות, וכגון לו היו מחשבות אלו באים להחפץ חיים, להבן איש חי, להחזון איש וכיוצא, היאך היו מתייחסים המה לאותם מחשבות, הלא היו מגרשים אותם תכף ומיד מתוך תמימותם בה', והשלכתם את עצמם להליכות הגוזר שיעשה עמם כרצונו, והיו אומרים ב"ה יום יום, ולא היו בשום אופן מניחים לעצמם להצר צרת מחר, בהיותם יודעים שבין כה הדאגה לא תוסיף ולא תגרע, והאלקים הטוב והישר בעיניו יעשה. וכל אשר יעשה - הוא מצד הטוב והרחמים, ואכן

גם אם נגזרה גזירה הלא הדרך לבטלה הוא לא בדרך הדאגה, אלא בדרך תפילה תורה וחסד, ואם כן יש לעשות את המועיל ובו להשקיע.
וכך תאמר גם אתה לעצמך, כי אמנם אינך גדול בתורה כמותם, אולם האמונה אחת היא - לך ולהם ובכחך לדבוק באמונה כמו שהם דבקו בה, ולכן מיד הדבק עצמך באמונה כמותם, ותהא כוונתך ככוונתם ומחשבתך כמחשבתם בתמימות בה', וירווח לך.

ו. לקדם את ימי הרעה
בזמני ההפוגה, שאז הרגיעה והישוב הדעת בהישג, יתחזק מאוד, וידע שלא בהכרח שיארכו ימי השלוה, ואז בהיותו בישוב הדעת יוכל להתבונן בטיפשות מחשבות הטרדה והחרדה, והיאך שיש אך ורק לבטוח בה', כי בימי הרעה ניטל מהאדם המוח הישר, והבלבול והטרוף אינם נותנים לו זמן לחשוב, ולכך החכם יקדם פני הרעה, ובימי הטובה יכין עצמו וימלא מצבריו באמונה ותמימות ובטחון בה', ולא יהא בטלן, ויחשוב עכשיו טוב לי, ואם כן אין לי צורך בחיזוק מיוחד, זה טעות, כי אם לא תכין עצמך בימי הטוב והרוגע, כיצד תעמוד בשעת טירוף, לכך איזהו חכם הרואה את הנולד.

ז. עשה לך רב וקנה לך חבר
יש לדעת שהסובל מתופעה זו צריך להיות זהיר מלספר סבלו למי שאינו שומר סוד או למי שאין בו תועלת, דהינו שאין לספר סבל זה רק לאדם שיש בו ב' תנאים אלו, שהוא שומר סוד וגם יש ממנו תועלת, כלומר שהנהו אדם המבין ויודע להלך אחר נפשך בסבלך, ולייעץ לך עצות הגונות ולחזק לבך בה', ובאם לא יש באדם זה ב' תנאים הנזכרים שלא לספר לו בשום אופן סבלך, כי מי שלא יבין לרוחך יראה בך כאדם החולה בנפשו, בעל דמיונות וכיוצא, ואז ערכך ומעמדך ירד ויושפל ללא שום תועלת - מה שישבור אותך יותר, ולכך עשה לך רב וקנה לך חבר רק באופנים הנ"ל, ואם מצאת כזה, ירווח לך מאוד, אחר שדאגה בלב איש ישחנה לחבירו ולרבו, שהם בעלי חכמה וייעצוהו ויחזקוהו בצנעה ולתועלת בלבד.

ח. תקות הגאולה
תקות הגאולה תחזק מאוד את הנפש, ובפרט להיותנו אנו באחרית הימים ממש וכל סימני הגאולה נתקיימו בנו "למהדרין", וכולם מאחרינו, והנשאר לנו היום הוא רק לקוות לגאולה בכל יום ממש, ואמת שלא זו צריכה להיות תכלית הציפיה לגאולה כדי שנווטש מצרותינו, אמנם הכל מותר ומחויב לחזק את הנפש כדי להוציאה מהעצבות, ולכך בהחלט יש להשתמש באמונת הגאולה על מנת להיחלץ ממצוקת הנפש שאין לך דבר גרוע מהעצבות.

ט. להעביר היראה לשורשה

יתבונן, ממה אני ירא וחרד, מחולי, מעניות, משונאים וכיוצא, הלא כל אלו שליחיו של מקום, ועד שאני ירא משלוחיו של מקום למה שלא אהיה ירא ממנו שהוא המקור בעצמו, ועד שאני ירא מהמקל, אירא מהאוחז בו שהוא הבורא אשר בידו נפש כל חי, ובכך שיעמיק בזה, ויחזיר היראה לשורשה הנכון, ויעקרה מהשקר שהוא הסיבה והמקרה, על ידי זה ידבק בטוב שהוא הבורא, שאף היראה ממנו מאריכה ימים וכנאמר (משלי י, כז) "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה".

י. חילול הקדושה - הגורם הגדול לבעיות הנפש.

בחלק ה"סור מרע", הגורם הגדול לבעיות הנפש ולקלקול הדעת לסלקה מישובה ומשלוותה הוא פגם הברי"ק, במחשבות של איסור ובהסתכלויות אסורות בכך פוגם האדם את דעתו, שהרי הברית והדעת הינם בקו ישר מהמח ועד היסוד כידוע, ולכך כשהיסוד חזק הדעת כמו כן מתחזקת, וכשפוגם האדם ביסודו שהוא ברית קודש, מיד נפגמת דעתו ומשתבשת מטוהר אמונתה, ומיד נקבצים ובאים לה כל מיני מחשבות הבל ורעות רוח לשבשה ולבלבלה.

לכך ראשית יראה הסובל בסבל זה להתאמץ בכל כוחו לשמור עיניו ומחשבתו ממחשבות עריות, שהיא קוץ מכאיב וסילון ממאיר לכל מערכות הקדושה להביאם לידי קריסה וחוסר יציבות. ואילו הקדושה מחזקת את כל יציבות האדם להיותה בגדר "יסוד", וכשהיסוד חזק כל הבניין הנבנה עליו יציב.

אימתי מגיע האדם ליאוש, ומה העצה לצאת מהיאוש?

הפסיכולוגים אומרים, לעולם לא יעשה האדם מעשה חבלה בעצמו מחמת יאוש אלא באופן שיאבד כל תקוה, אולם כל זמן שתקוה מקננת בלבו יחזיק מעמד, ומידת השמחה והתקוה לעומת העצבות והיאוש תלויה במידת האחוזים של התקוה, ככל שירבו אחוזי התקוה כן ימעטו אחוזי היאוש.

ונתבונן מהיכן צומח היאוש?

היאוש צומח מהעדר תקוה ותולדתו העצבות והדכאון. כשאדם לקה בבריאות, או בפרנסה וכיוצא, אזי כל זמן שרואה האדם סיכוי להצלתו, וכגון שנותרו לו עוד אפשרויות להימלט, וכגון עוד רופאים שעדיין לא טיפל אצלם, עוד נדיבים שעדיין לא הלך אצלם וכיוצא, הרי שאינו מתייאש להיות שהתקווה מחייתו.

אם כן לגבי הבוטח בה' לעולם לא יתיאש, כי לגבי הקב"ה אין בנשמע מעולם: אין אפשרות לעזור לך, שהרי אין מעצור לה' מלהושיע בין רב למעט, ומצדו יתברך קיימות

ללא הגבלה אפשרויות להושיע את האדם, אלא שטרם הגיע זמן הישועה לאדם ועיכוב זה הוא גופא לטובתו, כך שאין מקום לייאוש, שהרי אפשרויות להצלה ישנם ללא הגבלה, וכמו כן הנו בידי ה"כל יכול", שבוודאי יכול לעזור לו, וכמו כן הינו בידים הטובות והרחמניות של הקב"ה ומה א"כ יש מקום לייאוש, אלא מה, שעליו הוא להמתין בסבלנות לישועת ה'.

ויתבונן, הנה גם ממצב שכזה, שלפי הנראה אזלת כל יד מלעזור בו, לפי שהוא ענין שבנפש כאמור, הנה רבים למאד יצאו ממצב זה ללא כל הסבר, וב"ה חזרה אליהם חדוות חייהם ביתר שאת ויתר עז ומהם נהיו לעובדי ה' אמיתיים ותלמידי חכמים גדולים, שדוקא מצב זה של חושך הוא שהביאם לאור הגדול שזכו לו אחר כך, ודוקא אלו זכו ביתר שאת להיות מורי דרך לרבים - להחיות רוח שפלים ולבות נדכאים, כי מאחר שעברו המה מצב שכזה התחכמו בשכלם ונהיו רגישים בלבותם לעזור לזולתם בבעיות מעין אלו. ולמה שלא לקוות שתהא גם אתה כאחד מהם, ואדרבא רק אם תתמיד לקוות, ותאמין שתצא ממצבך, ולא תיכנס למרה שחורה ויאוש, גדול הסיכוי שתצא מחשכותך במהרה.

דכאונות

כל נושא ה"דכאונות" הנו מהספר "נפש הישיבה" להרב יעקב ב. פרידמן

מה בין סבל החרדות והפחדים לדכאונות?

היטיב לבאר זאת בספר "נפש הישיבה":

פחדים וחרדות המה "סערת רגשות" היפך מדכאונות שהמה "מיתת רגשות". הרי שהמצב הנפשי בב' תופעות אלו הוא הפוך אחד מהשני, הסובל מחרדות ודאגות, רגשותיו חיות וסוערות חפץ הוא בחיים, חפץ הוא בטוב, ודואג מאבדן הטוב, שלא יאבד הטוב ממנו.

המדוכא, הרגשתו להיפך, מיתת הרגשות, מיואש הוא מחייו, אין לו טעם בכל אשר יש לו במשפחתו, בחייו, וחי הוא באי אכפתיות, חפץ הוא במות רח"ל שלא כתופעת החרדה והפחד, שעוד מסוגל זה להביע את כאבו, לספר את מצוקתו ואף להתפלל עליה, לעומתו זה המדוכא נעול הוא מהכל, אינו מסוגל להתפלל וקשה לו לעזור לעצמו בכל דרך שהיא, ועל בעיה זו נעסוק בפרק זה.

אימתי חשוב לפנות ליעוץ או לטפול?

ראשית, לא להתעלם בשום אופן מאיתותים של מצוקה. כל מצב דכאוני מתפתח בדרך הדרגתית. בראש וראשונה הדבר מתבטא בחוסר יכולת מוחלט לתפקד, בלימוד, יצירה ופעילות חברתית. זה יכול גם להתבטא בעצב עמוק מדי ומתמשך מדי. חוסר ענין מוחלט בנושאים שעניינו אותו בעבר. קשיים חריפים בשינה. השכמה מוקדמת מדי. נטיה מתמשכת לבכי, התקשחות הידיים; בהייה מתמשכת בנקודה לא ברורה. התקפי חרדה וכעס לא נשלטים.

חשובה לאין ערוך היא העובדה, שלחץ נפשי טבעו להחריף. התעלמות ממושכת ממצבי מצוקה עלולים לדרדר אדם לתחתית הסולם הנפשי. דכאון הוא תמיד סולם. או שעולים ממנו או שיורדים בו. העדר טפול והכוונה בסבוכים חיצוניים - עלולה לדרדר את הסובל למחלות נפש הרסניות.

האם יש לרוץ מיד לפסיכיאטר?

חלילה וחס. לפסיכיאטריה בתקופתנו ישנה נטיה כללית, להזדרז בהגדרת "מחלות", ולסמם אנשים השרויים במצבי סיבוך קלים - בתרופות נוגדות-דכאון. תרופות כאלו, (המצילות נפשות הזקוקות להן) כשהן ניתנות שלא במקומן - עלולות להרוס חלקות נפש רגישות; לעורר סערות נפשיות; לעקור מלב המטופל את שרידי האמון בטיפול כלשהוא. אנשים הנקלעים לטפול הלא נכון - וזה קורה בארץ הרבה מדי ותכוף מדי - נוטים לזנוח כל טפול, ולשוב לשקוע בתוך המררה העצמית שלהם.

האם הרופאים בנושא זה הנם בעלי אחריות שאפשר לסמך עליהם?

ראשית, בנגוד לרפואת הגוף, רפואת הנפש נתונה עדיין במסך כבד של ערפל וחוסר בהירות. הרפואה הפסיכיאטרית מצויה כמעט בכל טפול בשלבי ניסוי. רפואת הנפש רצופה אבני נגף, מעידות, נסיונות, הצלחות וכשלונות. יש להתייחס איפוא להוראת רופא בערבון מוגבל.

שנית, עזות המצח והשחצנות הרפואית המקובלת בארץ - לא פסחה גם על האגף הרפואי הזה. מרבית הרופאים יהירים מכדי להודות בכשלונות, 'מרוממים' מכדי להודות בקוצר-ידם, ומתנשאים מכדי להקשיב כהלכה, ולהכנס לעבי עולמו של המטופל.

אין זה אומר, חלילה וחס, שיש להמנע כליל מטפול תרופתי, אבל הוא חייב להתבצע בזהירות, רק לאחר כשלונן של דרכים אחרות, ותוך התייעצות צמודה עם גדולי תורה.

מה אם כן יש לעשות עם גלוי המצוקה הראשונה?

לפנות לייעוץ. להכוונה. ואת טיב המכוון והמייעץ עלינו להבהיר היטב:
מכיוון שמצויים ברחובותינו אנשי מקצוע תלמידי חכמים מובהקים, בעלי נפש ודעת רחבה; וכיוון שמצויים ברחובותינו "מטפלים" חרדים לא מוסמכים העושים שמות בקרב נפשות רבות, חלקם פועל תחת התואר הפרוץ ביותר בחצרותינו, התואר הרבני, ומדובר בכאלו ששכחו מכבר באיזה צד מודפס רש"י ובאיזה צד תוס'. וזוהי סוגיה עגומה שמחד השתיקה יפה לה. מאידך אי אפשר לחשות לגמרי שעה שדם יהודי ניגר. וכיוון שגם בקרב אנשי המקצוע הרשמיים חלוק המצב: יש שנשארו בטהרתם, ויש שהפסיכולוגיה הרסה את זכותם הרוחנית - הצעד הראשון הוא לפנות לתלמיד חכם מובהק וידוע, העוסק גם בהכוונה ויעוץ, כדי שיפנה אותך אל איש מקצוע נכון.
חובה להתריע:
במוסדות האקדמיים לא שמעו על רבי ירוחם, ולא קלטו אף פעם מתיקות של רבי נפתלי. וחלק גדול מכלי הטפול המצויים שם הם כ"פרה אדומה": מטהרים (אם בכלל) את טומאת הדכדוכים, ומטמאים את טוהר הנפש הישיבתית. מאידך, ישנם פסיכולוגים שנשארו שלמים ברוחם ותורתם, לבם אל קל נכון, והם מכירים מתוך אספקלריה עצמית - לפני ולפנים עולם של בן תורה. רק אדם גדול, תלמיד-חכם ובעל מחשבה עשוי להפנות את הבעיה המיוחדת לך לאדם הראוי.

מה אני חולה נפש?

בנושא הזה אנחנו מצויים בשפל המדרגה והנחיתות העלובה. אנו נעדרים שמץ בגרות ואחריות עצמית לטפל טיפול נכון בעצמנו ובמצוקותינו. בבעיה נפשית יש לטפל בבטחון עצמי כמו באנגינה ושפעת. מותר לתלמיד להמצא בבעיה נפשית. מותר לו להאחז בסבך רגשי. ומותר לו גם לחלות.
עצם הגדרת הבעיה כ'מחלה' יש בה כדי לעורר תקווה. מפגע שהוא בגדר חידה - מתסכל ומבלבל לאין ערוך ממחלה מוגדרת, שניתן לטפל בה בכל המקרים בהצלחה מלאה.

מחלת נפש איננה הופכת אותי לאדם נחות?

בהחלט. השאלה הנחיתית והגמדית הזו הופכת אותך לאדם נחות. תולעת ולא איש. לאדם הפוחד מהצל של עצמו. לבן בליעל המוכן להזניח את נפשו; להרוס את עצמו כליל, רק כדי להאחז בצפורניים בשרידי כבוד דמיוני.

בעיות נפש אינן פוסחות על בעלי קומה, גדולי תורה ובעלי נפש. ההפך המוחלט. להלן תצוטט אגרתו של ראש קהלות יעקב זצוק"ל המורה, שגם על הנושא הנפשי חל מאמרם "כל הגדול מחברו, וכו'".

"... כי כל הראוי להיות גדול ועצום בתורה, מסתערים עליו יותר ויותר הפרעות בצורות שונות, וכשמתחזק לאחוז בעץ החיים - סוף סוף היסורים חולפים..." (מרן הגרי"י קנייבסקי)

הדכאון אינו בררן, והוא עשוי להלום בכל אדם. נבון, עליז, יציב ובוגר. המחבר נפגש בעבר עם אנשי תורה ויראה מובהקים, שנגשו במלא הכבוד והבטחון העצמי הראוי, ועם מלא ה"נכבדות" של נפש מרוממת - לטפול נפשי תרופתי. ניצלו בצורה מפוכחת, זהירה ונבונה - את ה"רשות שניתנה לרופא לרפאות", וחזרו במלא הכוחות לשעיטה הרוחנית.

המחבר מודע לחרדה המהלכת לדאבוננו בחצרותינו מהוצאת שם רע, נזקים בשדוכים ובושה חברתית, ואין בכוונת הספר לחנך ולשנות תפיסות מעוותות, ילדותיות, של דור שלם. בנושא הזה ניתן מכל-מקום להרגע לחלוטין. כל מטפל רציני מודע לבעיה החברתית הזו, וניתן לקבל טיפול מסור ומיומן, תוך חסיון וסודיות מוחלטים.

מהי דעת תורה בדבר ההליכה של בני תורה לאנשי מקצוע בתחום הפסיכולוגיה במצבי דכאון?

ובכן הנה לך שאלת המחבר "נפש הישיבה" להגאון רבי שמואל אוירבאך שליט"א בענין דעתו ודעת אביו הגרש"ז אוירבאך זצ"ל ותשובת הגאון אליו.

מכיוון שהשאלה הבאה נוגעת לחיי נפשם של תלמידים מסויימים, וכיוון שהמאמר אמור להביא את דברם של אבא (מרן הגרש"ז אויערבאך) וראש הישיבה להבחל"ח ולהנחיל פתאים בינה, הריני מבקש מחילה קדם מרן שליט"א, על העזות שבשאלה הבאה.

פורסמה באחד מגליונות "יתד נאמן" אגרת של הראש ישיבה, ובה דברים משמו של אביו הגרש"ז, נגד הטפול של משפחות חרדיות ובני תורה אצל אנשי מקצוע בתחום הפסיכולוגיה. לאחר פרסום המכתב האמור, פנה לכותב הטורים אחד ממנהלי בתי החולים הפסיכיאטריים בארץ, אדם הקרוב לישיבות ועולם הישיבות, וביקש להפנות את תשומת לבו של רבנו לעובדה, כי מאז פרסום האגרת, חדלו מטופלים רבים, בכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע, מטפולים פסיכיטריים ופסיכולוגיים שעצרו אותם מהדרדרות מוחלטת, שממנה אין דרך. הוא בקש ממני להעביר את הדברים לפני רבינו.

גם אם לא נתייחס למקרה הזה, כמו בכל אומה ולשון מצויים גם ברחובותינו, מי שזקוקים לסיוע ויעוץ מקצועי פסיכולוגי רציני. מדי הרבה מקרים מתעלמים מ'איתותי מצוקה' הנוגסים בפנימיות באין מפריע. קיים ברחובותינו גם מוסד עתיק יומין של ''חאפרים'' העושים בנפשות בני תורה כבתוך שלהם, ללא ידע רציני. וכלפיהם נאמרה המליצה 'ורפא ירפא'. שהכרח לרפא את ה''ריפוי'' שלהם. לצד זה גם ידוע שגדולי תורה שונים שולחים בני אדם סובלים במצבים כאלו לאנשי מקצוע, והדברים נעשים במסתרים, בשעה שהקהל הרחב יודע רק על אגרתו של רבנו.

מה דעתו המדוייקת של אבא ושל רבנו הגדול שליט''א בשאלה הגורלית הזו?

זו שאלה חמורה, במקומה, וצריך להבין.

לצד ההזנחה שהזכרת, התפתחה ברחובותינו בשנים האחרונות מהצד השני של מטבע הדברים, מה שמכונה בעולם ''אמריקרניזציה''. (אמריקניזיישן) בלי דעת נסחפנו לאוירת החולשה ורפיון הדעת נוסח אמריקה, הפוחדת פחד נואש מסבל. ונהדפת בגלי רחמים עצמיים, על כל תקלה וקטטה. זהו דור אכול מחלות רגשיות, לחצים דמיוניים, חרדות פורחות באוויר, ושאר מחלות הדמיון. ישנה נטיה לפתור כל קושי המתרגש ובא לעולם בעזרת כדורי הרגעה וטפול חסר תועלת.

ברצוני שתעביר בהזדמנות הזו לבני תורה, ולכל קהלא קדישא הדין, את דעתו של אבא ודעתי הברורה, שבמצב של מצוקת אמת, שמקורה בנפש פנימה: חרדות, דכאונות, וכל צורת סבל קשה, חובה עלינו, חובה פשוטה וברורה לפנות לאנשי מקצוע נכונים, פסיכולוגים ופסיכיאטרים יראי שמים, ולה' הישועה. אסור באיסור נמרץ לזלזל ולהזניח את בריאות הגוף והנפש כאחת. אתה דברת על המכתב שכתבתי בשם אבא. אבא בעצמו הרי שלח פונים רבים לעזרה פסיכולוגית. אני בעצמי שכתבתי ופרסמתי את המכתב, שלחתי פונים רבים לעזרה פסיכולוגית.

הליכה לאיש מקצוע לא די שאינה מופרכת, אלא היא חובה פשוטה מחובת שמירת הגוף, לפי מקומה שעתה ועתה.

כאן חובה להבהיר הבהרה הכרחית.

תנאי קודם למעשה כל טפול, על התלמיד לפנות לתלמיד חכם אמיתי, המבין בסוגיות שנשמה תלויה בהן, ולהיוועץ בו על מצבו. מהיכן מקור הסבל, עד כמה הסבל חמור באמת, ואם לא יצא שכר טפול פסיכולוגי בהפסדו. חובה גם לברר אם אותו מטפל ואותו טפול לא יפגמו חלילה ביראת שמים שלו. ישנם כמובן סוגי פסיכולוגים וסוגי

טיפול שונים, שרק תלמיד חכם אמיתי בעל הבנה, מסוגל להפנות בצורה נכונה את התלמיד הנכון לאדם הנכון.
הצעד הראשון שתלמיד צריך לעשות כאשר הוא מבחין באתותי וסימני מצוקה, צער גדול מנשוא, דכדוכי נפש, וכדומה, לפנות לתלמיד חכם ירא שמים, הבקי בענינים אלו, והוא יקבע אם מצבו מחייב טפול פסיכולוגי, או לא.
והבוי''ת ישלח לכל אחד לפי צרכו את דברו וירפאהו אם מעצמו, ואם ע''י שליח שניתן לו רשות לרפא, בבריות גופא ונהורא מעליא!''
אדם שמתו רגשותיו והנו ב''דכאון'' האם נתן ואם כן מה נתן מצדו לעשות על מנת להחיות את רגשותיו?
הנה לך תשובת הסטייפלר מרן הגר''י קניבסקי זצוק''ל, בדבר:
בוודאי. על אף שכלפי המצב הזה נאמר ''אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים'', עבודה והחלצות עצמית הם כאמור, שרש ההבראה והפריחה בכל משבר נפשי. בלעדיהם לא תפעל שום עזרה חיצונית.
הפתרון היעיל ביותר להתרוממות במצב כזה - מובא באגרת מרן הגרי''י קנייבסקי (מתוך הספר ''ע' כוחות האדם להגר''א). בתשובה לשאלה שהובאה כלשונה בראש הפרק הנוכחי.
המטרה, כפי שמנסח אותה הסטייפלר להביא את האדם לכלל היותו ''אדם המרגיש''. הסטייפלר מדבר על דרכים להחדרת קרן אור אחת לחשכת הדכאון. פריצה כלשהיא של ההסגר הנפשי די בה להפוך את האדם ל''אדם המרגיש''. והרי שרש האסון בדכאון טמון במות ההרגשים:
''...כי בהעביר הרגש לדבר אחד - הרי נעשה אדם המרגיש, והמתפתח ומועיל לכל העניינים... והתעוררות רגש בפרט אחד מועיל לכל...''
מהותו של ''קרן האור'' תלוי ועומד במעמדו השכלי ו שאיפותיו של האדם:
''...אם הוא בעל כשרון מופלג יש לייעצו לחבר ספר. לא מחידושיו שלו, רק ליקוט מכל מה שנראה לו לדבר ישר המתקבל על הלב. ולא יחטוף לכתוב במהירות, רק לאחר שיקול הדעת הנכון, ואחר שיהיה הדבר בהיר לו היטב... ובמשך הזמן ימצא התעניינות, וממילא נעימות רבה מעבודה זו, והתעוררות רגש א' מועיל לכל...'' (הגרי''י קנייבסקי , שם)

גם במענה לשאלת "ת"ח מופלג שלומד בכולל ונפל למרה-שחורה, וכל היום הוא עצב, ואינו מוצא שום דבר שמעניין אותו, הן בעניני רוח והן בעניני גשם, ואינו משים לב אף לאשתו ולבניו", משיב הסטייפלר תשובה דומה:

"...העיקר צריכים עכשיו ליתן לו אינטרס בחיים. וכיוון שהוא ת"ח, אם היה מזדמן לו מקום להגיד שעור לפני תלמידים מבינים - אפשר שהיה מצילו מדכאון". (שם)

מה היא ההפרעה המרכזית המונעת את המדכא מלהחלץ מדכאונו?

אחת ההפרעות המרכזיות ביותר לעבודה עצמית ונסיונות החלצות בתקופת דכאון, היא העדר פעולה. "אדם לעמל יולד" הוא כלל שהוטבע בעורקי הגוף והנפש של האדם. בעצם מציאותו: "כל דבר שהוא בכח - צריך שייצא מן הכח אל הפועל". (רמח"ל)

אדם המעביר את ימיו בבטלה - מותיר בנפשו חלקות עם רקבון. תכונת הטבע הטמונה ב"אדם לעמל יולד" אינה מניחה לנפש להשאר בשלווה. הנפש מצויה תמיד בעליה או בנסיגה. אם היא מוציאה עצמה אל הפועל היא במצב עליה, מאידך מצב של שממון מביא עמו רקבון יאוש ודכדוך.

(מקובל היום בעולם הרפואה הנוירולוגית, כי אדם בינוני מוציא אל הפועל בין כשתים עשרה אחוז מהמערכת הנפשית שלו).

הוא הדבר אשר דיבר רבנו הלוצאטו:

"כל נברא משתלם כשפועל מה שחקק לו הבורא יתברך שיפעל.. וחסר בשלמות כל זמן שלא יפעלהו". (רמח"ל, "דרך ה'" ח"א פ"ג)

לכן גם נוטה האדם למצבי רוח מדוכדכים בבקרים דוקא. בבוקר, לפני שהנפש מוציאה אל הפועל את דחפיה וצרכי העשיה שלה - גוברים הדכדוך והעייפות הנפשית.

בצומת הזו נקלעים תלמידים רבים לסבך. דכדוך, מכל סוג, מביא עמו עייפות נפשית וחוסר רצון לפעולה; והעדר פעולה מגביר בהכרח את הדכדוך.

הסובל מדכאון הנו מיאש ממצבו, מה ראוי לומר לו על כך?

אחת הרעות החולות בכל סוג של דכאון היא העובדה, כי הכח הזה ניזון ממה שקרוי "חוק ההתמדה". גם כשהאדם פועל פעולות נכונות על-מנת להעלות את עצמו מיוון מצולתו, ממשיכות לתקופה (אורכה תלוי ברמת הדכאון) בעקשנות התופעות הדכאוניות. משום שנפש דכאונית איננה בדיוק קרקע-זריעה פוריה להרגשות התעלות ופריחה מהירות.

מעבר לזה, מי ששרוי במצב דכאוני, קצר-רוח ומר נפש מכדי להמתין.

אין עצה ואין תבונה מלבד דברי רבן של ישראל זצוק"ל, באגרת לבחור "שאבד כל טעם וחיות בחייו":

"על כל סוגי עצות שיתנו לו צריך שידע שזה רפואה. ומוכרח להתחיל בה לשם רפואה - גם בלי שירגיש טעם. ואח"כ במשך הזמן ימצא טעם. כי בפתע פתאום לא ישיג טעם בשום דבר".

על כן יש לחש בתופעה זו להתפלל, לשפוך שיחו, לקרוא תהילים וכיוצא ואף שאין לו כל רגש בדבר, כי בכך מעט מעט יתפתחו רגשותיו, ותקותו תתחזק להאמין באוהב הגדול - הקב"ה שיושיעו. שאלה יב

מַה עוֹד יֵשׁ לְיַעֵץ עֲצוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַסּוֹבֵל מִ"דִּכָּאוֹן"?

עוד שתי עצות קטנות ויעילות, בחתימת הפרק הזה.

א. גבולות. מצב דכאוני הוא במהותו מצב של הידרדרות. ישנה חשיבות עליונה לשמירה כלשהיא על מסגרות חיצוניות. החשוב מכולם - סדרי שינה וקימה יציבים וקבועים. סדרי לימוד, תפילה ואכילה. ניתן כמובן להקל בתקופה כזו בפרקי הזמן של כל אחד מסדרי היום, חצי שעה במקום שעתיים. אבל השלטת סדר, נוקשה ככל האפשר (ואפשר!) היא קריטית בתקופה המעורערת הזו.

החדוש המופלא במערכת הדכאונית טמון בכך, שככל שרבה ומתעצמת ההתנגדות הפנימית להתעסקות שכלית רוחנית, עשוי מאבק קצר והדבקות כלשהיא לעיסוק רוחני - לרומם את הנפש מעבר לכל מה שהיא מחוללת בקרב שאר האדם.

ב. קי"ל, "דאגה בלב איש ישיחנה".

מה נותנת השיחה?

יסורים שיש עמם מתח - אינם חולפים ועוברים. הם מטעינים את נפש האדם במערכות לחצים. שיחה מביאה להתפרקות מתחים פנימית, ושחרור אדים רבים מסיר הלחץ הנפשי. לכן אין כל כך חשיבות למקצועיותו של השומע, כמו לרמת העניין וההקשבה שהוא נחון בה. בחצרותינו פועל מוסד טלפוני אנונימי נפלא "אוזן קשבת", המעניק שירותי הקשבה (לעתים גם ייעוץ) נפלאים. השרות הזה הוא מקצועי בהחלט. (בגבולות ה"עזרה ראשונה" שקבע לעצמו. לעתים גם יותר).

מי שפונה לעזרה טלפונית - לא ימצא בה רפואה שלמה, אבל הוא יכול בהחלט לשאוב ממנה הקלה ותמיכה נפשית, לצד עבודתו העצמית.

כפייתיות

היאך להתיחס לתופעת הכפיתיות, שנכפה האדם במחשבתו ונצמד למחשבה חששנית שאינה עוזבתו שמא לא התפלל כראוי, לא קרא קריאת שמע כראוי, לא נטל ידיו כראוי, לא קנח כראוי, וכיוצא?

יש לראות תופעה זאת כיסורים וכגוון של עונש מעונשי השמים המגוונים, וכמו שכל יסורים מטרתן לנסיון היאך יקבלם האדם, והיאך ינהג בדרך התורה להסירם, כן הוא בגון זה של יסורים יש לפותרן בדרך של תורה. ולכך ראשית על הסובל מתופעה זו להשתכנע שתופעה זו היא שלילית כלומר מצד העונש והיסורים שנועדו ליסרו, ואין הצדקה בקיום מחשבות אלו ע"פ דעת תורה, כי אם לא ישתכנע הסובל מסבל זה שזהו מצד העונש ויתעקש לחשוב שאדרבא זהו מצד הקדושה ויצר הטוב אין תקנה לקלקלתו.

ואם תאמר היאך ישתכנע הסובל מתופעה זו שזה מצד העונש והיסורים?

התשובה פשוטה:

ראשית, "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", לך ראה היאך נהגו רבותיך וקודמיהן, וכי חששו לחששות הבל ורעות רוח שהנך חושש להם, לחזור על כל מלה כמה פעמים, ולטול ידיים כמה פעמים, ולקנח כמה פעמים וכיוצא, הלא גדול שמושה יותר מלמודה, לך ראה, שאל ויגידו לך היאך נהגו קדמונינו גדולי וקדושי הדורות.

ועוד, עליך להבין דבר פשוט, התורה "דרכיה דרכי נועם", כל פתרון בעיה בדרכה של תורה שלא בנעם זהו איננו מצד הקדושה, אלא מצד הטמאה הגמורה, והרי אין לך טירוף הדעת עצבנות ומתח עד כדי מיאוס בכל התורה כמו שיזדמן אצל אלו הסובלים מכפיתיות, וכמו שהעיד הסטייפלר זצ"ל שנתן עצות להרבה בדבר זה, ואלה ששמעו לו נצלו, ואלה שלא שמעו לו נפלו, ולבסוף עזבו את כל התורה כלה.

ובכן תתבונן, היעלה על הדעת שבדרך זו יחפץ ה', שנעבדהו במתח ועצבנות עד כדי טירוף ומיאוס במצוותיו?! כל בר דעת מבין שזהו עצת הטמאה להדיח את האדם מהקדושה.

כיצד לנהג למעשה בפתרון בעיה זו של הכפיתיות?

הארכתי בזה בספרנו"בים דרך"- "דברים" עמ' ק"ל, ובקצור נביא כאן מה שהעלנו שם:

1. להאמין שהתופעה יכולה לחלוף

מחובת הסובל בסבל הכפיתיות להאמין שבדרך של תורה נתן לפתור הכול, ויש בכוחו לצאת מזה, ורק בסבלנות ולא במתח. וכמו שרבים יצאו מטרוף ובלבול זה לרוגע ושלוה.

2. אמונת חכמים

להתחזק באמונת חכמים, ואפלו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין הוי שומע לו.
ולכן התנאי ההכרחי למגור תופעה זו הוא אמונת חכמים, להסיר העקשנות והמרדנות ולהתבטל לחכמים.
ואם חכם אומר לך שנטלת ידיים כראוי באופן מסוים - הוי שומע לו. ואם חכם אומר לך שקנחת כראוי ויצאת ידי חובה - הוי שומע לו, וכמו כן אם חכם אומר לך שיצאת ידי חובת ק"ש ותפילה, ותפילין במקומן כראוי - הוי שומע לו, בין אם תבין דבריו בין אם לאו.

3. הבטחה מחכם

צא ובקש אחריות בכתב מחכם מישראל שיסכים ליקח אחריות על יציאתך ידי חובה בכל העניינים המציקים לך. [וכל חכם מישראל בחפץ לב יסכים לטרוח ליתן לך התחיבות באחריות מלאה על מנת להצילך מבאר שחת, ובפרט שכך האמת שיוצא אתה ידי חובה בדרך שיורוך ורק יסוריך המה המבעיתים את לבך להיטרד בטרדות שווא].

4. יציאה ידי חובת קנוח

בזמן הגמרא קינחו באבנים, עין שו"ת דברי חיים" ח"ב סימן ט', אם כן היום שמקנחים בנייר, ובפרט אלה המקנחים במים, בודאי שטות הוא לחשוש מעבר לכך. וראה בספר "עצות והדרכות" שמביא בשם הסטייפלר שצוה שאין לחוש מעבר לכך, והיה מי שלא שמע לו עד שלבסוף הפסיק להתפלל כלל מחששותיו.
וראה עוד מה שכתב הרב "תולדות אהרן" בזה במכתביו לאחד שסבל מחשש קנוח שלא כדין:
ומה שכתבת שאתה סובל מאוד בהכנות לתפילה ונחלש אצלך כוח הדוחה וא"א לך להכין עצמך לתפלה וכשאתה מתחיל להתפלל בכונה אתה מרגיש שאין הגוף נקי כ"כ וזה גורם בלבולי מחשבות, על זה אמרו חז"ל לא נתנה תורה למלאכי השרת ומחיבים לבדוק את עצמו קודם התפילה, ואם אין יכולים - אז אין מחויבים יותר, ומי שרוצה להחמיר בזה יותר מדאי יכול לפול מזה למחלת המורידין ה' ישמרנו.
ואעתיק לך בזה דברי הקדוש בעל בני יששכר בתוספת מהרצ"א על ספר "סור מרע ועשה טוב" (דפוס מונקאטש) אות ל"ו וז"ל: ועוד באתי להזכיר בפרט הזה באנשים המתחסדים ורוצים להתפלל בגוף נקי, אזי על ידי כן מאחרים זמן התפילה מועד לכל חי, מי האמין לשמועתנו, ידעתי אחיי ורעיי שזה מתרמית היצר, אין צריך להתנהג רק על פי השו"ע לבדוק את עצמו קודם התפילה, ובאם אינו יכול לפנות גופו כ"כ, אין כאן

שום מיחוש זולת אם אין יכול להעמיד עצמו עד פרסה כמבואר בשו"ע, והנה תרמית היצר להסיתו בחומרות החסידות להיות מבואר בספרי היראים דמחשבות זרות באים מחמת שאינו מופנה כראוי, והנה הוא חומרא לגדולי הערך, וכי ס"ד שבשביל זה יעבור האיש ההמוני זמן תפילה וק"ש?! נשתקעו הדברים ולא נאמרו עכ"ל עיי"ש שמאריך בזה העניין, וכן כתב מעניין זה שם אות ל"ח עיי"ש.

5. יציאת ידי חובת מקום תפילין

עין שו"ת "דברי חיים" סימן ו', שדי כשהוא "בערך" באמצע, ואין צריך לדקדק ולצמצם שיהא ממש באמצע בדיוק, וכשמשער שהוא באמצע די.

6. הטרדות מחשבות מינות

לא להתייחס להם כלל, ויש לדעת שכל הרהור שעולה בלב האדם בעל כורחו שלא במזיד שהוא גרם לכך, אזי לא די שאין האדם נענש עליו, אלא אף מקבל על כך שכר בהיותו מנסה להסיח דעתו ממנו, והוא הן במחשבות מינות והן במחשבות עריות שעולים ומצטיירים בלב האדם, והאדם מצטער מהם, אזי זהו תיקונם בדוקא, וכנגד מה שפעם פגם והתענג על אותם מחשבות עתה באות לו ומצערות אותו, אזי אדרבא בכך מתקן הוא מה שפעם הרהר במזיד, כן מובא בשו"א והארכנו בזה לקמן בשו"ת נושא "שמירת העיניים" ובנושא "דור התמורות".

7. הטרדת נט"י

כשנוטל ידיו בשפיכת מים יותר מרביעית [והוא בדרך כלל כמות מים ששופכים על היד], נפטר מכל הדקדוקים.

8. הטרדת נדרים ושבועות

הסובל מדחף פנימי לנדור ולהשבע לעשות או שלא לעשות, ומסוגל הוא להיות נכפה להשבע כמה פעמים ביום, מובא בספר "עצות והדרכות" בשם הסטייפלר שבא אליו אחד שסבל מכך ושלחו להגאון מבריסק והשיב לו:

שלא חלים כלל כל הנדרים ושבועות שבאות שלא מישוב הדעת, לגופו של עניין יש לעשות שאלת רב אולם באופן כללי אין ממשות בסוג נדרים אלו שנעשים מתוך לחץ נפשי ומתיחות עצבים.

9. הטרדת דקדוק המילים

הגה"צ ר' שלום שכנא זאהן שליט"א כותב בספרו:

זכורני כשהייתי אצל ה"חפץ חיים" זצוק"ל שנה אחת לפני פטירתו בראדין. ושמעתיו מתפלל ה"שמונה עשרה" של תפילת לחש (כי היה מתפלל קצת בקול רם כדי שישמע

אוזנו מה שמוציא מפיו), ולא היה מדקדק כלל לפי הדקדוק. למדתי מזה שדעתו הרמה היתה כי רק בקריאת-שמע וכדומה שהחיוב הוא הקריאה, שם צריך לדקדק בתכלית הדקדוק, אולם בנוגע לתפילה וכדומה, שהוא ענין של עבודה שבלב, אז הדרך לומר המילות באופן שמדברים בני האדם - באופן שלבו ירגיש, וממילא אם יאמרם על פי הדקדוק, אין הלב מרגיש תוכן הדברים כמו אם אומרים באופן שרגיל לאומרם, כי עבודה זו היא עבודה שבלב, והעיקר שהלב ירגיש (שו"ת "עטרת יעקב" עמ' לט).

למה סובל אני מהטרדות מעין אלו של חרדות, דאגות, כפיתיות וכיוצא, והלא חפץ אני בישוב הדעת בשביל לעבד את ה', ולא שימנע זאת ממני, הרי במצבי זה אינני מצליח להביא לפני ה' כי אם "בדלי דלות".

על האדם לדעת, שעבודתו את ה' צריכה להיות כפי התנאים שהוא נתון בהם, לפי אותן כישרונות, לפי אותו מצב בו הוא נתון בשלוה או בטרוף, בנחת או ביסורים וכיוצא, ואין לאדם לטעון לבורא: הייתי חפץ במצב אחר, ואף שלפי מחשבת האדם לו היה הוא במצב אחר היה מביא להקב"ה המון תורה ומצוות, ועתה ביסוריו ובטירוף דעתו מהיסורים, מהעניות המעבירה את האדם על דעתו, מיסורי הרווקות למי שחפץ לישא אשה ולא עולה בידו, מהחוליים המונעים את עבודת ה', מצער גידול בנים שאינם הולכים בדרך ה', מצער הפרת שלום הבית שאין לאדם מנוחה כלל בעולמו, מבלבול מחשבות הטורדות והכפיתיות וכיוצא, הרי שבמצבים אלו אומנם האדם מביא את קרבנו לה' "בדלי דלות". אולם לא מחשבותינו מחשבותיו יתברך, ואם נתננו ה' בפנות דחוקות אלו שאנו בהם עלינו להאמין שדוקא בכך הוא תיקוננו לנצח, ובכך תצמח טובתנו האמיתית ולא בשום דרך אחרת, הקב"ה חושב מחשבות ויודע הוא את כל הדרכים האפשרים לתועלת האדם, ואם בחר הוא לך בדרך זו המפרכת, הבן שבכך ראתה חכמתו יתברך דוקא שיהא תיקונך ולא בדרך אחרת, וכמובא באבות דרבי נתן: "פעם אחת בצער ממאה פעמים שלא בצער", דף גמרא במצב של טירוף עולה יותר ממאה דפים בישוב הדעת, וכן כיוצא בזה בתפלה וצדקה וכל אשר יעשה האדם, ואם כן וכי יש לנו מושג מה התקון היעיל והזריז ביותר שנעשה עמנו. ולכן מחובתנו להיכנע ולהסכים לאופנים בו נתננו ה', ולעובדו בתנאים אלו שאנו נתונים בהם, ובשמחה, ובכך נמצא חן בעיני ה'.

האם יש סגלה להנצל מיסורי הכפיתיות?

הסגולה הגדולה ביותר היא האמונה שהכל מאת ה', וכמבואר בנפש החיים ש"ג פי"ב: סגולה גדולה ונפלאה להינצל מכל דינים וכוחות שלא ישלטו באדם היא באם משעבד

טוהר לבו לאמונת אין עוד מלבדו, ועיי"ש שכשם שבלבו מסלק שום כח מבלתי ה', כן יספיק ה' בידו שיסתלקו ממנו כל הכוחות הזרים.
ואם כן לענייננו הוא עצה נפלאה, שהרי הכפיתיות היא כח זר שלילי השולט באדם, ובאם האדם מסלק באמונתו שום כח מבלתי ה', ומאמין שאין עוד מלבדו הרי שבזה מסיר ה' ממנו כל כוחות זרים שלא ישלטו בו כלל, ועיין בדברינו לעיל בנושא "חרדות ודאגות שוא" תשובה י'.
מה העצה לכפיה מחשבתית על הפרעות המעצבנות, וכגון הספסל לא ישר... רעש מהמזגן... האדם שלידי בתפלה מפריע לי... וכיוצא?
הטוב ביותר כדי להשתחרר מבלבולים כגון אלו, הוא "לזרום" עם ההפרעות, דהיינו להאמין שגם ההפרעות הינם מאת ה', ורצון ה' שאזרום בתפילתי עמהם, ושאשוחח עמו ית' בתפילתי - עמהם, כך שאין לי להתעקש שיהיה שיחתי עמו מבלעדיהן, וממילא כשחושב כך פחות ישקיע היאך לפתור את הבעיות ויותר ישקיע היאך להשלים עם הבעיה והוא שיביאנו לבסוף להסיח דעתו ממנה.
כי זה דבר ברור שככל שיפריע לו הדבר וישתדל להשקיע לסלקו יותר יתגבר המפריע במחשבתו, וככל שישלים עם המפריע בנקל יוסח המפריע מדעתו.
לכך בשעה שיש רעש מזגן או קול אחר המפריע וסוחף את דעתו אליו, יחשוב הרי רעש זה הוא רצון ה', ועם רעש זה חפץ ה' לשמוע קולי בתפילתו, אם כן אזרום בתפילה עם רעש זה וכך אעבוד את בוראי וכן על זה הדרך.
כיצד להתיחס לבעית "הכבדות", דהינו זה שכל התנהלות חייו באטיות ובכבדות ואין הדבר בשליטתו. ומה שלאחרים נמשך פעלה שכזו במשך שעה אצלו נמשך הדבר כמה שעות, ללא ברכה לא בזמן ולא בתוצאות, ובפרט שהדבר גורם לבטול תורה ותפלה?
לתופעה זו יש להתיחס כ"יסורים" הממרקים עוונותיו של אדם. אלו שהם בבעיה זו קשה להם מאד לשנות טבעם ואולי יותר נכון לומר - "מזלם".
כמובן יש להם להשתדל לעבוד על עצמם כמידת יכולתם, אולם אין להם להאשים עצמם, ולא לכעוס על עצמם, אדרבא יש להם לראות זאת כיסורים המכפרים עוונות.
ובפרט שמהנהגה זו לא די שהוא בעל כרחם עוד סובלים המה הרבה צער ועגמת נפש, בזיונות, ביקורת מבן או בת הזוג, ביקורת מבני המשפחה, נגרם להם מכך איחורים והעדרויות ממקומות שהיתה נחוצה נוכחותם שם, ואף שכבידות זו היא גם על חשבון תורה ותפילה. מכל מקום, "אלו ואלו יסורים של אהבה הן" כמובא בגמרא (ברכות ה').

ובפרט כשהדבר אצל האשה עקרת הבית, הרי שבכך נשברת היא נפשית ממהלך חיים שכזה, כמו כן עליה להבין שאלו הם מנת חלקה ביסורים ושתקבל זאת באהבה.
והפתרון לכך הוא השתדלות בלבד כפי היכולת, ובעיקר תפילה לסיעתא דשמיא, ולכך כמה חשוב לסובלים מבעיה זו להקדים תפילה קודם כל פעולה שעומדים המה לעשות, ובעצם מי לא נזקק לתפילה קודם עשותו דבר וחצי דבר, אלא שאלה ביותר זקוקים לתפילה אחר שזו נקודת סבלם, ומן השמים ממתינים לתפילתם, שהרי תכלית היסורים כדי שיתפלל האדם עליהם ויכיר את ה', וכענין "מפני מה היו האמהות עקרות וכו'", לכך יש להם לנצל סבלם זה המביא לשברון לב לזעוק לה' שיעזרם כי קרוב ה' לנשברי לב.
ועוד עצה לאלו כדי שיחזיקו מעמד בסבלם, להודות לה' על מה שהם כן מספיקים, וישמחו בחלקם במה שהצליחו לעשות, וירבו להודות על כך לה', ובכך יחזקו את עצמם באמת זו של: איזהו עשיר השמח בחלקו, הנאמר גם על השגים רוחניים כמבואר ב"שפת אמת". (וראה עוד בענין "הכפייתיות" בנושא הבא - "כוחות הנפש" שאלה י"ד)

כוחות הנפש

ידוע שהרע חבוי סבוך וסרוך ומשרש עמק בנפש האדם, כיצד נתן לגלות את אותו רע החבוי?

האדם בפנימיותו חופשי במחשבתו, ואילו בחיצוניותו מוגבל הוא במעשיו, ואין האדם עושה ככל אשר יעלה על רוחו, הן מפני הבושה מבני אדם, או מפני מוראה של מלכות, או מפני מעמדו בחיי החברה, הקהילה, המשפחה, שמוכרח הוא לנהוג בנוהגים מאופקים על מנת להיות מקובל בסביבתו.
כך שכל פעולה שלילית שיעשה אדם בחיצוניותו ולא ימנע מלעשותה על אף ההגבלות הנזכרות, הרי מוכיח הדבר שפנימיותו הרבה יותר גרועה, שהנה פרץ את כל המגבלות והמחסומים ובכל זאת עשה את תאוותו, ומכאן יוכל האדם לדעת את מהות נפשו בפנימיותה.
ולמשל.
חז"ל אמרו כל הכועס כאילו עובד עבודה-זרה, חז"ל ירדו לעומק נבכי הנפש של האדם וקבעו שהאדם שבחיצוניותו כעסן, הרי שבפנימיותו יש לו שורש אף לכפור ולעבוד עבודה-זרה, אלא שמפני המוגבלות החיצוניות הנזכרות אינו מעיז לעשות כן, ומתבטא הדבר בכעסו, ובאם לא יחזק עצמו להגמל ממדה זו יוכל להגיע לעבודה זרה, כי הכעס כמוהו כמו עובד עבודה זרה, לפי שהכעס מבטא התיחסות לסיבות שעליהן הוא כועס

ולראותו כגורם וכח מבלי להתיחס לסיבת כל הסיבות הוא הקב"ה כל יכול, והוא שורש עבודה-זרה.

דוגמא נוספת:

המלבין פני חבירו כאילו שופך דמים, חז"ל כמו כן ירדו לעומק נבכי הנפש של זה המלבין פני חבירו, וראו בכך ליקוי בשורשו עד כדי שפיכות דמים, דהיינו שבשורשו יש לו נטיה לרצח ממש, אלא שמפני המגבלות החיצוניות הרי שלהוצאה לפועל של מעשה רצח ממש נמנע הוא, אומנם מתבטא הדבר לפחות בזה שהוא מסוגל לשפוך דמו של חבירו בבזיונות.

הוי אומר שראו חז"ל שאם אדם זה לא יעבוד על עצמו ולא יתקן כעסו בסופו של דבר יעבוד עבודה-זרה בפועל, וכמו כן זה המלבין פנים, באם לא יעבוד על עצמו ידע שבסופו של דבר יהא רוצח.

והנה לפניך מספר דוגמאות על חיצוניות המשקפת פנימיות:

המרגלים, שכלפי חוץ הביעו פחד ומורך מפני האויבים שבארץ ישראל, והעיזו להניא את בני ישראל מליכנס לארץ, אולם נבע זאת מפנימיותם שהיה בו שורש רע של כבוד, כמובא ברמח"ל (מסילת ישרים פי"א) ומקורו בזוהר (שלח דף קנח) שרצו להשאר במדבר להיות נשיאים, וחששו כשיכנסו לארץ פן יוסרו ממעמדם.

בן סורר ומורה, ירדה תורה לעומק שורש הרע שבקרבו שסופו ללסטם את הבריות.

אליאב אחי דוד, נתפס בקלקלת כעס, ואמרו חז"ל (פסחים ס"ו ע"ב) שבשביל כך מאסהו הקב"ה ממלוך מלך על ישראל, והביאור כנ"ל, בחיצוניות הוא רק כעס אולם מורה הוא על פנימיות בעלת שורש רע הרבה יותר עמוק.

הקמצן בממונו, נקרא בן בליעל כמו שנקרא העובד כוכבים, להיותו כלפי חוץ כקמצן בעלמא, אומנם בשורשו הוא אכזרי ובן בליעל.

שלא נהגו כבוד זה בזה, אדם כלפי חוץ אינו מכבד את חברו כראוי, בפנימיותו שורש הדבר לפי שמקנא הוא בו וצר עין הוא כלפיו, וכמו שמצינו בתלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, ושורש הדבר לפי שהיו צרי עין זה בזה כנוסחת המדרש (בקהלת רבה פ' א' ה').

אדם ניכר בדיבורו, חז"ל בפסחים ג' ע"ב בדקו כהנים אם מיוחסים הם או לא מנוסח דיבורם, כי הדיבור בחיצוניות מורה על מהות שורש הפנימיות.

איזו מדה בנפש האדם נחוצה ביותר להביאו לתקון ולשלמות?

מדת "האמת"! אדם שאוהב את האמת - ומוכן להשתעבד לאמת כפי מה שתחייבנו, וחינך עצמו לשאוף ולרצות לחיות עם האמת ולהיגעל מהשקר, במדה זו יכול האדם יותר בנקל להגיע לתיקון, ולעומתו זה שלא איכפת לו לחיות בסתירות עצמיות, משחית הוא את נפשו למאד ורחוק הוא מן התקון, ולמשל: הנה מצינו שנשתבחו אחי יוסף במידת האמת וכנאמר "ולא יכלו דברו לשלום", ואף שהוא באופן השלילי, מכל מקום שבח יש בו שאין אצלם פער גדול בין חיצוניותם לפנימיותם, ולא יכלו לחיות עם סתירה בין פנימיותם לחיצוניותם.

וכמו כן מצינו גבי הגנב שמשלם כפל, והגזלן לא, לפי שהגנב הגדיל פערו בין חיצוניותו לפנימיותו, לפי שהוא גונב בסתר, אולם הגזלן הגוזל בגלוי, כך שחיצוניותו קרובה לפנימיותו -פחות רע הוא מהגנב ודיו בתשלום קרן.

ועומק הענין הוא לפי שככל שהפער בין החיצוניות לפנימיות הוא גדול - קשה שיבוא אדם זה לתיקון ולהכרת האמת לפי שהשקר ירחיקהו מהאמת, וככל שיצטמצם הפער - קרוב הוא לתיקון ולהכרת האמת כי זה אשר געלה נפשו בשקר בסופו יזכה להצליח להשתעבד לאמת על כל אשר תחייבהו, לפי שאין נפשו יכולה לחיות עם השקר.

האם נתן לעקר את הרע שבאדם משרשו, או רק לכפותו לבל ירים ראש?

בדרך כלל ובפרט בדורות האחרונים חלושי הנפש וההכרה, אין אצלנו מושג של עקירת הרע משורשו, וכל תפקידנו לכפותו לבל ישתלט עלינו, והלואי נצליח בזה. וכגון שלא נכעס לפחות כלפי חוץ, ושלא נלבין פני אדם וכיוצא ואף שבפנימיות עדיין לקויים אנו במדות רעות, וכמו כן בענין התאוות, קשה מאד הוא המושג הזה של עקירת התאוה, והלואי שנזכה לפחות לכפות תאוותנו ולכבשם לבל ישלטו עלינו בפועל בחיצוניותנו.

האם ביד האדם לגלות את כחות הנפש הטמונים בו, והיאך?

ידוע ומפורסם שהאדם הממוצע אינו מנצל אלא כחמישה או עד עשרה אחוזים מכוחות נפשו, והבעיה היא נוספת על האמור שהאדם לא מנצל כוחותיו, והוא לפי שלכל אדם יש כוחות נפש לפרט או לפרטים מסוימים, יש אחד שיש לו כוחות נפש לתורה, והאחר לתפילה, והאחר לזיכוי הרבים, והאחר לעיון, והאחר לבקיאות, והאחר למעשה חסד וכיוצא, ובכן כאן השאלה היאך ידע האדם למה נפשו מסוגלת לתת כוחה כדי שלפחות ידע הכיוון על מה עליו להשקיע.

ובזה יש לאדם לברר את מטרת תפקידו בעולמו הן בחלק ה"סור מרע" והן בחלק ה"עשה טוב".

ובכן הדברים מבוארים בספר שבט מוסר פכ"ז בסופו, וכן בספר "צדקת הצדיק" (אות מט) לרבי צדוק מלובלין והנה דבריו:

"כל אחד ידע, שבמה שיצרו תוקפו ביותר, הוא כלי מוכן לאותם דברים להיות נקיים וזכים אצלו, ובדברים שהרבה לפשוע בהם, ידע שהוא כלי מוכן להיות דייקא באותו דבר נקי ובר לבב".

הרי שבחלק ה"סור מרע" גילו לנו רבותינו שדוקא בדבר שלבו של אדם חושקו לרע ויצרו תקיף עליו ביותר אם במדה מסוימת או בתאוה מסוימת וכגון, יש מי שלבו מתפתה ביותר לכבוד ולגאוה, יש לממון, יש לאכילה, יש לעריות, זהו האתגר עבורו להתעלות על ידו, ובאם יתגבר על יצרו בדברים שלבו חושקו ביותר יזכה דוקא באותו דבר להיות בו נקי ובר לבב יותר משאר בני אדם.

לעיל נתבאר היאך ידע האדם מה תפקידו בעולמו בחלק ה"סור מרע", היאך ידע האדם תפקידו בעולמו ושלכך נתן לו כחות נפש וכלים מתאימים בחלק ה"עשה טוב"?

ובכן הסימן לחלק ה"עשה טוב" שידע האדם מהו עיקר תפקידו בעולמו, יש לדעת ג' פרטים:

א. למה הוא שואף ומשתוקק.

ב. האם לאותה שאיפה והשתוקקות יש לו את הכלים המתאימים לכך.

ג. האם רואה הוא קושי ונסיונות חיצונים לבצע את שאיפתו.

ב' הפרטים הראשונים ברורים הם כמו שהוכחנו לעיל.

ולגבי הפרט השלישי שהוא קושי ונסיונות להוציא לפועל את אותה שאיפה של תפקידו, זה ברור שכך חייב להיות, כמו בחלק הסור מרע של תפקידו שראינו בדברי רבי צדוק, אלא שבחלק ה"סור מרע" הקושי הוא מצד הפנימיות - היצר והתאווה, ובחלק ה"עשה טוב" הקושי הוא מצד המניעות והמפריעים החיצונים להוציא לפועל את שאיפותיו ואף שבפנימיותו חפץ ותאב הוא ליישמם.

הכלל, האדם אוהב לבצע או להמנע ממה שקל לו, אולם ממה שדורש ממנו מאמץ והשקעה, בורח האדם ומתנחם בכך שהינו מקיים דברים אחרים. אחד שכזה צריך לדעת, שיתכן שאינו ממלא כלל את תפקידו בעולמו, ודומה הוא לאחד שבורח מלבצע התפקיד שהוטל עליו ומבצע תפקיד אחר, וכי האחד שכזה ירצה לאדונו?!

האדם האמיתי לא יבצר ממנו מלדעת את תפקידו בעולמו, שהרי לא יתכן שהשאיר הקב"ה את האדם עם חידה סתומה מלדעת תפקידו הפרטי בעולמו, ולכן כיון שעיקר

האדם הוא פנימיותו, יוכל לדעת זה איש האמת על פי פנימיותו מה חובתו, וכמוש ביארנו בתשובה הקודמת.

אלא שחשוב מאד להבהיר, דהאדם בתחילת דרכו חייב לעמול בתורה ובתיקון המידות ללמוד מוסר ולהתחזק בתפילה כאשר יוכל, ולא כאשר עדיין הנו "בוסר" כבר יחליט על כוון מסוים וינטוש את השאר, אלא שלאחר שקנה בסיס חזק ומוצק בכל, בתורה בתפילה ובחסד ועמל בהם כפי כוחו, ועברו עליו שנים של עבודה, ועתה הינו עומד בפרשת דרכים לאן ישים את עיקר השקעתו ומרצו מכאן ולהלאה, כאן יש לו לבדוק בסימנים הנזכרים בתשובה הקודמת, ואין טוב יותר מאשר יתייעץ האדם עם רבותיו שיורוהו הדרך בה ישכון אור, במה לתת כל כוחו ומרצו, לבל יהא יצרו שותף עמו בהחלטתו, דסוף סוף האדם נוגע אצל עצמו, ויש לחוש שהחלטתו תהא נובעת מעצלות ומרצון חומרי כל שהוא.

האדם נצרך לשאף לגדולות ולנצל את כחות נפשו בכל יכלתו, אולם הדבר צריך שיעשה בהדרגה, ובכן היאך ידע האדם אם הוא צועד קדימה כראוי, ולא שהוא צועד יותר מדי מהר ועלול הוא לפל, וכן מאידך אינו מפגר בצעדיו ועליו להזדרז יותר?

ב' תכונות בנפש האדם, האחד - שאיפה, והשניה - מצפון.

השאיפה היא באה בניחותא, שהאדם מתוך ישוב הדעת ומתינות מתבונן ביקרות העבודה ומכך שואף הוא לגדולות ונצורות, המצפון - הוא בא בריתחא, דהיינו הצעקה הפנימית על מחדל של עתה היא בריתחא, שכן האדם כועס על עצמו מתוך מצפונו על שלא יישם את אשר בכוחו ליישם, ולא על אשר בשאיפתו להגיע.

ובכן הסימן לאדם לדעת את מצבו, הוא כפי הצעקה הפנימית שמזדעקת מקרבו על מחדל שחדל מלעשותו זה עתה, כי היא לעולם לפי מדרגתו.

ולמשל: אדם שבכוחו ללמוד 8 שעות, אכן שואף הוא ללמוד 16 שעות אולם מצפונו לא יזדעק בקרבו על שאינו לומד 16 שעות אלא על שלא למד 8 שעותיו כראוי, או שלא הוסיף עליהם עוד שעה וכיוצא, כי הזעקה הפנימית היא לעולם לפי מידת היכולת שבאדם ולא לפי שאיפתו, ובכך ידע שזו מדריגתו עתה שעליו לפתחה ולהחזיק בה. ומעבר לזה זהו בגדר שאיפה, ואין לו לקפוץ יותר מדאי מעבר למה שלבו נוקפו.

וכמו כן בחלק הסור מרע, אם לבו נוקפו ומזדעקת לה אנחה מקרבו על לשון הרע, כעס, שמירת העינים, עליו להתיחס לכך ולא להזניח מלהתיחס לאותה צעקה פנימית, כי אז תדעך אותה צעקה, ולהבא תהא הצעקה רק על עבירה גסה יותר, וכבר לא תהא זעקה על דקדוקים כמו מקודם, להיות שאותו אדם הזניחם והתנכר והתכחש מלהתיחס להם.

לכן אם יזלזל האדם בזעקתו הפנימית ולא יתיחס לה, יותר לא תזדעק היא אצלו במדרגה של עתה, ומעתה הזעקה תרד בדרגה לזעוק על מחדל גס יותר.
ולעומתו המתיחס לזעקה הפנימית של עתה ומשפרה ומתקנה, יתעלה יותר, ומעתה זעקתו הפנימית תהא על דקדוקים יותר דקים ובכך יתעלה ביותר.
וכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, כלומר נלחם הוא ביצר דק יותר שהוא גדול וקשה יותר, להיותו אדם גדול שמתעלה הרבה אזי זוכה הוא שזעקתו הפנימית יותר ויותר תתקרב לשאיפתו שהיא בעצם המגלה את יכולת כוחות נפשו, והיותר יתכן הוא שבמקביל לכך שמתיחס הוא לזעקתו הפנימית ומקרבה לשאיפתו, אזי כמו כן שאיפתו תלך ותגדל לשאוף דברים שקודם לא העלה בדעתו לשאוף להם, וכך יעלה מעלה מעלה, הצעקה תגדל ובמקביל לה תגדל השאיפה.
והוא ענין: "אם תעזבני יום - יומיים אעזבך", שאם מזניח האדם צעקתו הפנימית על מחדלו מתורה יום אחד, בסופו של דבר הזעקה להבא תהא רק על יומים של ביטול תורה, וביטול יום אחד לא יחשב אצלו להזדעק עליו, וכן על זה הדרך.

האם יש כח בנפש האדם לשנות טבעו במדה או בתאוה?

צריך לדעת, נפש האדם היא כמו עיסה הניתנת לעיבוד, לאדם נדמה שמדה רעה היא בנפשו ואין מה לשנות, זו טעות! אכן לעקור לגמרי מדה רעה או תאוה זה מתנת יחידים, אולם לפי שעה - לשכך את המדה או את התאוה זה בוודאי ביכולת האדם, ובהתבוננות מעמיקה יכול לפחות לפי שעה לצנן את רתיחת המדה או התאוה. כך בנויים כוחות הנפש באדם.
ולמשל ניקח דוגמא, אדם המאריך בתפילה, ובין לבין מתגנבת בקרבו מחשבת גאוה ויוהרא מפני הרואים, היש בכוחו להתגבר על כך?
התשובה היא, לפי שעה יש בכוחו לשנות טבעו, וכגון שיעמיק ויתבונן בעומק שכלו: מה יתן ומה יוסיף לי האדם, הלא אני עתה עומד לפני הבורא - נוכח פני ה' ומדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו שומע ומקשיב אליו (כלשון המסילת ישרים פי"ט), ומתחנן הנני לבקש צרכי מהכל יכול, עובד אני עבודת הלב להכל יכול על מנת למצוא חן בעיניו דוקא, ומה לי למצוא חן בעיני בני אדם ומה גם שבכך אדחה מפניו ח"ו, הכי שווה לי להתיחס לבני אדם שאין בידם לא להועיל ולא להזיק לי, וכולם תלויים בבורא, ובשביל התיחסות זו לעלמא דשקרא אפסיד את יחסי עם הבורא שרק ממנו תועלתי, וכיוצא יעמיק במחשבות אלו, ובכך ירגיל עצמו לעבוד עבודת ה' גם בעומדו בפני בני אדם מבלי להתרגש ולהיות מוטרד מה חושבים עליו לטוב או לרע, אלא יעשה את

המוטל עליו מבלי להתחשב בכלום, והתבוננות זו תועיל לו אם יעמיק בה לפחות עתה לאותה תפילה.

וכן על זה הדרך, כשקופצת עליו תאוה מסוימת, ייסר עצמו במוסר מיד, ויועיל לפי שעה לקרר ולצנן את תאוותו, והוא בדוק ומנוסה, ולא כמו שחושבים ההמון שכאשר היצר מבעיר את האדם לתאוה אין מה לעשות נגדו, זו טעות, ואף שהדבר נראה כן בתחילה, אם ינסה ליישב עצמו יראה שיש בכוחו לשתק את יצרו ולפחות במדה מסוימת - בכל מצב.

כאשר הנפש עיפה, וכגון שלבו עתה אטום ומטמטם מכל רגש והתלהבות האם המבקש לצאת מזה ולהגיע להתלהבות, ואם לאו, אזי מה מטל על האדם במצב שכזה?

ברור הוא שכאשר האדם במצב של אטימות, ותפילתו ועבודתו קשה עליו, אין ביכלתו בן רגע להפוך לבבו ללב המתרגש והמתפעל, לכך נדרש זמן ועבודה ועוד תנאים אחרים, צריך שיעבור עליו זמן מה עד שיסולק הטמטום והאטימות.

ועל כן אין לו להצטער היאך הוא אינו יכול להפוך לבבו בן רגע מטמטום להרחבת השכל והמוחין, ולחוש אשמה ומחדל בחוסר יכולתו בזה, אלא עבודתו צריכה להיות כפי המצב שהוא עתה, להשתדל על פירוש המילות גרידא כאשר יוכל, וכן לעבוד על "שויתי ה' לנגדי" באשר יוכל, ואפילו באופן שטחי ודמיוני בלבד. זהו המוטל עליו, ובהמשך הזמן יחלוף מצב זה כידוע שקטנות וגדלות המוחין חולפים על האדם לפעמים אפילו מידי יום, ובפרט בימינו דור עקבות משיחא, שאין יציבות בנפש לכלום, וכל היציבות לכל היותר היא ב"מעשה", אולם ב"הרגשים" ובפרט בהתמדת ההרגשים - הנפש מעורערת ונתונה לתמורות החולפים עליה מידי יום, והעיקר הוא שמקומך אל תנח, להמשיך בחלק המעשה, [וגם בחלק המעשה להמשיך כאשר תוכל וכמו שיבואר לקמן], שהוא התפילה והלימוד ויתר המעשים הטובים ואף שחסר בהם ה"לב", ואינם אלא מעשה חיצוני בעלמא אף על פי כן אֶחז בהם, ומהם תבוא להתרוממות הנפש, כי אם בגלל מעידת הנפש יחדול האדם גם ממעשיו החיצונים - יאבד לגמרי, ולכן טעות גדולה לאלה ש"עובדים" רק כאשר הנפש חיה ומרגשת, וכשאין נפשם מרגשת חודלים מעבודתם ומזלזלים גם בחלק החיצוני, הלא בכך יפלו לגמרי, חלק החיצוני חייב שיעשה בכל אופן גם כשהוא בלא חיות והרגשים כלל, ורק בכך יחזור בקלות למעמדו הראשון, כי אם חלילה יניח מעשיו גם בכפי יכולתו קשה מאד שיחזור, כי אז תשבר נפשו ותדעך, בראותו כי רב המרחק ממנו לחזור למעמדו, אולם כשיחזיק לפחות

בחיצוניות אף ללא "לב" הרי שאז כל הפתחים פתוחים לפניו לקבל מעתה התחדשות מחדש לפי שלא נותק לפחות מחלק המעשה, ואינו רואה עצמו מרוחק כלל.
ואף אם לא יוכל להחזיק ב"מעשה" כהרגלו, יחזיק באשר יוכל, וזה כלל גדול: לעולם לא להניח את מה שאפשר לעשות בגלל מה שאי אפשר לעשות.
ובפרט שכאמור כלל לא נדרש ממך מה שאי אפשר לעשות, אלא רק מה שכן אפשר, ובמצב של קטנות וחושך אין מוטל על האדם בין רגע לחוש ולהרגיש את האור הערב והמתוק, אלא תפקידו אז לסחוב עצמו עם אשר יוכל, ואם אינו יכול ללמוד גמרא בעיון, ילמד בבקיאות, ואם גם זה לא יוכל ילמוד מדרשים, תנ"ך מאמרים המעודדים ומחזקים וכיוצא, ואם אינו יכול בשום אופן ללמוד כהרגלו סך כך וכך שעות ילמוד פחות, העיקר שיהא לו אחיזה של ממש במעשיו ובתפילתו, ואז בנקל ישוב למעמדו ולא יפול לעולם.
וכן בחלק הסור מרע, אם נכשל בעבירה, שלא יתיר לעצמו את הרצועה בטמטום של "כאשר אבדתי אבדתי", אלא יחזיק בכל כוחו לשמור עצמו מלסיים החטא, ואף שמאחריו כבר רוב החטא, וכן אם חטא חטא וסיימו, יקבל מיד גדר שלא לשוב לעשותו, כי נפש האדם חלשה, ומתיאשת ונשברת מהר, וכמנוסה, שכאשר האדם נכשל בעבירה חמורה, בנקל יכשל בה בשנית למחר או אפילו באותו יום באם לא יחליט לעצור עצמו ולהתחדש בתקוה ובהחלטה חדשה להיות איש אחר, והוא בדוק ומנוסה.
ובזה הוא שורש מפלתם של בני אדם, להיות שבזמני הירידה מרפים לגמרי אחיזתם אף ב"זנב העבודה", ואם כן היאך פתאום יבוא לאחוז ב"ראש העבודה", אולם אם ישכילו לאחוז לעולם בזנב יזכו לבסוף להיות לראש.
וכבר הארכנו בכמה מקומות שאין לאדם לחפוץ בדוקא שיהא לו "הרגשים", כי "הרגשים" זו "מתנה" שנותן הקב"ה לעובד, ואין הרגשת ההרגשים מתפקידו של האדם, אולם על האדם להפקיר עצמו לעבודת ה' בין כשמרגיש ובין כשלא, ובזה עושה נחת רוח גדול ליוצרו, שהגם שאין מרגיש - בתמימות עובד הוא את קונו, זהו העובד לשם שמים, ואילו זה המחפש "הרגשים" בדוקא מפסיד הוא גוון עבודה זו של תמימות היקרה אצל ה' מאד, והוא כמבואר - לעובדו בכל מצב אשר יהיה.

האם יש אפשרות ליראות את הנפש ביראת ה' גם כאשר אינה חשה ביראה, וכל יראתה אינה אלא מצות אנשים מלמדה?

בהחלט ביד האדם לייראות את עצמו ביראת שמים, ולהחדיר לעצמו מורא ה' עליו.

ויש לדעת, כי כל הכח להימנע מלחטוא ולשבור את התאוה הוא בדרך היראה, וכמו להבדיל מורא מלכות מסיר מבני אדם מחשבה מלגזול ולרצוח וכיוצא, והחרדה מסלקת מהם את הדמים של התאוה פן יתפסו בקלקלתם ויענשו.

כן הוא במורא שמים, ככל שימחיש האדם לעצמו את יראת העונש ופחדה, וכן בושתו ממנו יתברך, להתבונן בעומק המחשבה שה' עומד עליו ורואה ומביט במעשיו כן ימשיך לעצמו המורא, ואין הדבר מראה תוצאותיו לאחר יום או יומים, אולם מידי יום ביומו מוסיף האדם יראה ללבו, עד שלאחר זמן יראה שלימוד המוסר וההתבוננות פעלו בו.

וראה, ישנם בני אדם שבאו ליראת שמים באמת בגיל ה - 20 - 30 לשנות חייהם, וישנם עוד קודם לכן, וישנם שרק לאחר מכן, וכיוצא, הדבר תלוי באדם, ככל שיזדרז להתבונן ולהמשיך עליו היראה כן יזכה בהקדם, ולכן כמה חשוב שיעסוק האדם במוסר ויראת השם בבחרותו ומידי יום יוסיף מעט, כי אין הדבר ניכר לאחר יום או יומים, אלא לתקופת הימים יראה שהנה בראיה לאחורה, הרי שהיום אינו מסוגל לעשות מעשים שפעם היה עושה, וכן יופתע בכל פעם לראות התקדמות של ממש שהנה היום ירא הוא יותר מלפגום את לשונו ועיניו, היום ירא הוא יותר מביטול תורה וכיוצא, מה שפעם היה לו דברים הללו כהיתר, וכן ישים לב שמתחוללים בקרבו שינויים של ממש לטובה, והוא כלל גדול, לא לצפות לתוצאות מיד, אלא יאמין שמעט מעט יגורש הרע מקרבו משך הזמן, ולכך ככל שיחכם וישכיל להתחיל מוקדם יזכה ליראת שמים בעודו איש ואשרי לו, וכמו שאמרו חז"ל: "אשרי איש ירא את ה'" - בעודו "איש", זוהי תורת נפש האדם, שבאם ייסרה במוסר ותוכחה תיכנע ותפחד מחטוא.

פעמים רבות קבלתי והחלטתי על דברים מסוימים ולא עמדתי בהם, היאך א"כ משתמשים לנכון בעצה זו "לקבל ולהחליט"?

האדם המקבל או המחליט על מדה או תאוה מסוימת בה הוא לקוי - לבלתי יחטא בה לזמן מרובה - לא תעלה בלבו החלטה או קבלה שכזו.

ההחלטה המצלחת ביד האדם היא כאשר: א. מחליט ומקבל קודם בוא הנסיון בפועל. ב. כאשר מחליט ומקבל לעכשו ממש. ונמחיש זאת בדוגמאות מוחשיות, ורק נקדים הקדמה חשובה, והיא כי בכוחות הנפש של האדם מוטבע להיות מנצח, ובפרט כאשר הוא היוזם את הלחימה, ולכך למשל בני אדם אף שאינם מפחדים כ"כ מחטאים - מפחדים מנדרים, להיות שהוא הנודר והוא היוזם את ההחלטה על עצמו, מבין הוא שנדרש ממנו להיות אחראי ביותר לקיימה, ובאם לאו חש בבגידה בה' יותר מכל חטא שצוהו ה', אחר שכאן הוא שניגש להבטיח הבטחה לבורא, ולכן רגיש הוא יותר

לאחריות לקיימה, וכמו כן חש הוא בסיפוק גדול מכך באם יקיימה, אחר שהוא היוזם והוא המקיים.

א. כעס

אדם שיקבל עליו שלא לכעוס לתקופה - קשה מאד שיעלה בידו הדבר, לכך ההחלטה צריכה להיות לזמן קצר ביותר, ובפרט כשיודע האדם שזה עתה מחמת מקרה מסוים - עלול הוא להבעיר כעס ומחלוקת, ומחליט על נסיון זה: "אני מקבל עלי שזה עתה בנסיון כעס זה העלול לבוא עלי - אעמוד בו לבלתי אכעס". אזי ללא ספק יועיל מאד הדבר, וכאמור אחר שקבל עליו: א. קודם בוא הנסיון. ב. לאותה שעה ונסיון זה בלבד.

וכמו כן כשיקבל עליו האדם שלא יכעס למשך חצי יום או לאותו יום, אזי חידוש ההחלטה לזמן הקצר או למציאות הנסיון העכשוי תועיל לו למאד. והוא מוכרח, לפי שאם לא יחליט קודם הנסיון, וימתין לשעת הנסיון שאז ילחם ביצרו, בוודאי יכשל, שהרי וכי יוכל האדם לכלוא את הרוח כשמבטשת היא לצאת מקרבו, והיאך יעצור עצמו באמצע כעסו.

וכאמור אחר שזו החלטה שלו יחוש אחריות לקיימה, ויהא בסיפוק גדול באם יישם את קבלתו.

ב. לשה"ר, ליצנות, שקר

להחליט על אותו יום, או על מקרה מסוים שלבו בוער לומר איזשהו לשה"ר, או דיבור של ליצנות או של שקר, ומקבל ומחליט על אותו נסיון שיעמוד בו ושבשום אופן לא ידבר זה הלשה"ר, הרכילות, או שלא יוציא השקר או הליצנות מפיו, ובפרט כשעוסקים בתורה, ובוער בקרבו לומר באמצע הלימוד איזה חדשות או בדיחותא, ומחליט שבשום אופן לא יבטל הלימוד עתה - בוודאי יועיל לו למאד לגבור על יצרו.

ובכך שיתמיד בהחלטות כמו אלו יזכה להיות גבור הכובש את יצרו.

ג. שמירת העינים.

אם יודע הוא שעתה נצרך הוא לילך לאיזה סידור מסוים שעלול הוא שם להיכשל בפגם עיניו, ומקבל עליו בהחלטה שבמשך הליכתו לאותו סידור ועד חזרתו ישמור עיניו, ובשום אופן לא יפגמם כלל, בנקל יצליח, וכן בעלמא כשרואה שיצרו פוחז עליו להחטיאו ומקבל עליו שלא יחטא לחצי יום, או באותו יום, ואפילו למשך שעה הקרובה, הרי בזה שבר כח יצרו מעליו ויזכה לסיעתא דשמיא, וכאמור דאם לא יחליט קודם, וישאיר את המלחמה לכאשר תהא בעוצמתה, היאך יצליח לנצח והוא כבר תפוס בידי יצרו?!

ד. יקיצה

גם היקיצה בבקר להשכים בזמן לתורה ולתפילה תלוי בהחלטה מוקדמת, וכן שתהא לאותו יום בלבד, והוא כאשר עולה על יצועו ואז מחליט אימתי קם הוא למחר, וקובע בהחלטתו לקום בזמן שקבע - אז יצליח, אולם אם ישן הוא ללא שום חשבון ותכנית אימתי יקום, אזי קרוב לוודאי שיאחר את קימתו, שהרי וכי בבקר כשעיניו חצי סגורות והתנומה על עפעפיו אז יחליט אימתי לקום?! לכך הרוצה לגבור על יצרו יחליט קודם, כשיצרו עדיין אינו תקיף עליו, ואינו עתה בחזית המלחמה - זמן שדעתו מטורפת מסערת היצר, אלא קודם - כשדעתו מיושבת עליו אזי יחליט ויכין עצמו לקרב עם יצרו ואז ינצח בעת הלחימה.

ה. לימוד התורה

מעטים המה היכולים להחליט על שקידה לתקופה, לכן העצה היעוצה, ובפרט בזמן רפיון - להחליט על אותו סדר - שעה או שעתים שברצונו ללמוד עתה, או אפילו על רבע שעה או חצי שעה ראשונה של תחילת הסדר, דהיינו יחליט: אני עתה מקבל עלי ללמוד במשך רבע שעה! ויחליט ללמוד את הרבע שעה הראשונה בחשק, ובכך יצליח, ועיקר הצלחת ההחלטה הוא בכך שההחלטה תהא כמה שיותר קודם העימות עם היצר שאז דעתו מיושבת עליו ויכול הוא להחליט ולאזור אומץ להילחם, כי אילו ימתין עד רגע הנסיון, יהא קשה לו מאד אז להחליט ולקבל עליו לנצח.

ו. תפילה

להחליט לכוון בכל התפילות ובכל הברכות זו משימה קשה, אולם ניתן לעבוד בדרך שדברנו, להחליט קודם הברכה: ברכה זו עתה שאני אמור לברך אשתדל לברכה בכוונה הראויה, וכן יעשה קודם העמידה, שיחליט קודם תפילתו שברכת אבות לפחות יאמרה בכוונה הראויה, וכן ברכות אשר יצר שיברך היום יאמרם בכוונה הראויה, וכן ברכה ראשונה של ברהמ"ז יאמרנה מתוך הסידור ובכוונה וכיוצא.

ז. קדש עצמך במותר לך

קדושה היא עבודה לא קלה כלל, ולמשל כל אדם לקוי בתאוות אכילה, והקדושה במותר הוא הלא מעיקרי העבודה, וקשה לקבל ולהחליט על פרישות לתקופה וכיוצא, אולם כשמחליט על מאכל מסוים שאינו אוכלו וכגון שאינו אוכל בשר בימי שני וחמישי, או למשל התאב למעדנים כעוגות וממתקים ושתיה יתירה, יגדור עצמו קודם האכילה לכמות מסוימת שלא יאכל יותר מאותה כמות, וכן יפרוש ממעדן מסוים ביום שני או חמישי וכיוצא, ויחליט על כך יום קודם, דהיינו קודם שהנסיון קפץ עליו, כי כאשר הוא

בתוך אש תאוותו לא יוכל אז להחליט, וכמאמר הגמ' (נדרים לב ע"ב) בעידנא דיצה"ר לית דמדכר ליה ליצר הטוב בהדיה, בזמן שכבר נעוץ האדם בצפרני יצה"ר ורק אז נזכר הוא להילחם ולהינצל ממנו בכח היצה"ט - קשה מאד שיצליח, כי בזמן כזה לא נזכר היצה"ט אצל האדם.

אדם שחסר בטחון בעצמו וחש הוא בשל כך נחיתות כלפי חבריו להיותו מנוע מלהשתלב בחברה כמותם, או מנוע מלטל על עצמו משימות כיתר חבריו וכיוצא, היאך נתן להשתחרר מסבל זה?

ראשית יש לדעת שסבל חוסר הבטחון העצמי הוא אתגר לתועלת גדולה ונפלאה שזוכה לה זה החסר בטחון בנקל מה שלא זוכים לה יתר בני האדם אם לא בעמל ויגיעה גדולה, והוא קנין "הבטחון".

החסר בטחון עצמי, בנקל לו יותר לרכוש בעצמו מדת הבטחון בה', כי אכן מוכרח הוא לרכשה כדי להישרד ולהחזיק מעמד בסבלו, ומגיע הוא בנקל למסקנה - "כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני", ובנקל לו להגיע למסקנא אמיתית זו, לעומת האחרים שזו אמנם כמו כן חובתם לנטרל עצמם מבטחונם העצמי ולהשליכו על הקב"ה, ולו עד הפרט הקטן והקל ביותר, אולם עולה להם הדבר בקושי רב, הלא זו מלחמת האדם כל ימיו לנטרל עצמו מבטחון בעצמו בכל פרט, ולתלות את עיניו בבורא שיצליחו, ולכל בני האדם העבודה הזו קשה מאד, לפי שבוטחים המה על שכלם כחם ואפשריות הקשרים שיש להם מפה ומשם, ורק כשנואשים ממצבם פונים לה', ולעומתם זה החסר אמצעים ובטחון לבו מיד ירוץ לה' לסייעו.

ועוד צריך זה החסר בטחון להתבונן, שמה שנמנעים ממנו אפשרויות תקשורת ושילוב בחברה כמו כולם וחש הוא בבדידות עצמו, או שמנוע הוא מליטול משימות כיתר חבריו, כל אלו חסרונות כלפי בני האדם והעולם אשר להבל דמה, ובכח האמונה יצא אדם ממיצר זה, והוא בהיותו מאמין שלא כל מה שנחשב אצל בני אדם בהאי עלמא דשיקרא לְמַעֲלָה - הוא מעלה באמת, אלא דוקא מה שנחשב למעלה אצל הקב"ה הוא הנחשב למעלה. ואם כלפי הקב"ה פתוחה הדרך לפניו למצוא חן בעיני ה', מה לו כי ילין על אשר נמנע ממנו כל מיני שקרים שבני עלמא חובבם.

ועוד יש לו להחסר בטחון שידע שמצבו הוא מצב של יסורים המכפרים עוון, ויש לו לשמוח במצבו זה להיותו אהוב ה', כי את אשר יאהב ה' יוכיח, ובפרט שאלו יסורי הנפש הקשים מיסורי הגוף שמכפרים ביותר, וביותר ישמח באהבת ה' הניכרת עליו

שביסורים אלו הנו מוכרח להתקרב לה', כאמור שבכך בנקל לו להגיע למטרה שהוא הבטחון בה' ולנטרל האדם עצמו מבטחון בעצמו.

היאך יגמל האדם מנחיתות המביאה לקנאה כשהנו מכער בפניו, או כשהוא פחות חכם ומצליח, או שכשהוא בעל מום, או כשהוא אינו מקבל ונסבל בחברה ללא סבה מצדקת וכיוצא.

בכל אלו התשובה כנ"ל בתשובה הקודמת, אנו חיים בעלמא דשיקרא המכבד ומיקר את העשירים, את המכובדים, את הנאים והגבורים בגופם וביופיים, והלא המאמין יאמר לעצמו, מה לי לעשות חשבונות של שקר אשר יחשבו בני האדם לייקר ולכבד ולאהוב את אשר יבזה ויתעב ה', הכי יש לה' חפץ באדם לפי מידת גבורתו או כפי מידת יופיו, עושרו, חכמתו וכיוצא?! הלא אצל ה' נחשב זה העובדו והאוהבו המאמין בו ובוטח בו, ואם דרך זו לא נחסמה ממני, מי מאושר יותר ממני, ואדרבא כאמור, ישמח שכל הסיבות הגורמים לאיבוד האדם את עולמו נעדרים ממנו, הלא המה העושר והכבוד היופי החכמה והגבורה, הלא בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי.

נשאלתי מאדם כיצד להתיחס לחרדה מהעברה, כשנדמה לו שהנו חרד לא בדוקא מאימת ה' וענשו, אלא חש הוא שנתפס לחרדה יתרה המפריעה ומציקה לו?

זה שישנה חרדה מהעבירה הוא דבר נפלא והשגה עצומה, אלא שצריך שחרדה זו תהיה מתוך שמחה, ובודאי לפחות שלא יתערב בה עצב. וכנאמר "וגילו" ברעדה, כלומר שמחו ברעדה שיש לכם, ולזה השואל יש לו חרדה מהחרדה, וזה אינו נכון, יש לו לקחת את חרדתו מהחטא בשמחה ובהרגשת זכות שזכה להחרד, ולא להכנס ללחץ ולהחרד מכך שהוא נחרד מהחטא ובורח ממנו יותר משאר בני אדם ולחוש עצמו כמשונה וקיצוני.

ובפרט בימינו שיראי ה' ימאסו וסר מרע נחשב למשתולל, יכולה בהחלט תחושה שלילית זו של חרדה מפני נחיתות ליפול על אלה הסרים מהרע, ולמשל אלה הנזהרים בשמירת העינים באופן הראוי והמחויב, הלא נחשבים המה לפנאטים בעיני ההמון או אלה השומרים לשונם כראוי מכל חשש דיבור אסור, שלצערנו מאוסים המה אצל ההמון הטיפש, צריכים אנו להיות חזקים בדעתנו, ולהאמין למה שנאמר (משלי י, כז): "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה". יראת ה' אמיתית רק מוסיפה ימים ומסירה העצב, יראת ה' וחרדתו אינה סיבה לעצב ולחרדה מחמת נחיתות אלא אדרבא לשמחה ולטובה, אלא שכאשר האדם חלש בדעתו ונפול ברוחו, אזי נחרד מאימת עולם השקר המזלזלים בדבקים באמת לאמיתה.

ובפרט שלא חסרים ליצנים המפחידים את אלה שומרי המצוות כראוי באמור להם, בצורה כזו לא תתחתן היות ואף אחד לא ירצה בך כחתן... או באמור להם עלול עתה בדרך זו להשתבש... יפטרו אותך מהעבודה... וכיוצא בטענות של שקר המביאות את החלש לחלישות הדעת, ועל כך חייב האדם להיות חזק בדעתו כשנוקט הוא בדרך הנכונה ע"פ ההלכה, וכן ע"פ רב מורה דרך ירא ה' באמת שמתיעץ הוא עמו בספיקותיו, ואז ילך לבטח ולא ייירא ולא יבוש מפני המלעיגים עליו בעבודת ה' כמבואר בתחילת השו"ע שהוא יסוד גדול בשמירת ההלכה.

האם ה"כפיתיות" הוא גדר יסורים המכפרים עוון?

בהחלט כן. אלו הם גוונים של יסורי נפש נוראים שראה הבורא בחכמתו לייסר את ברואיו, והכל בהשגחה פרטית מדה כנגד מדה כפי הידוע לבורא. והעובדא, שאין סבלו של אחד דומה לשני, וכולם תחת הכותרת "כפייתיות", יש שמחשבתו נכפית להיות מוטרדת מפרט כזה והשני מפרט אחר, והכל בהשגחה.

וברור שאלו הם יסורים המכפרים וממרקים מאד את הנפש. ואין לאדם להאשים עצמו ולחוש פושע בעצמו בתופעה זו, כמובן יש לו להשתדל להיגמל מתופעה זו כמו שיש להיגמל מכל חולי ויסורים, אולם אין לאדם לחוש פשיעה בעצמו, ולהילחץ ולחשוב שהוא הגורם זאת לעצמו, עליו להאמין, אלו יסורים שמביא הקב"ה על האדם, ויש להם זמן מסוים אימתי יכנסו ואימתי יצאו, ועליו להשתדל באופנים שכתבנו בנושא "כפיתיות" יעויין שם - כדי להקל מעליו את סבלו, אולם מעבר לכך עליו לשמוח ביסוריו, ולהאמין שכל לחץ והטרדה וכפיית מחשבה יש בה כפרה ותיקון גדול לנפשו, וביסורים אלו חוסך הוא מעצמו יסורים אחרים, ואשריו שמתיסר הוא על ד"ת ולא על דברים בטלים, אשריו שמתיסר הוא על תפילתו ויתר דקדוקים במצוות, שאומנם בטעות הוא כל יסוד ההטרדה שמוטרד הוא בהם, מ"מ אחר שקשה לו מאד לצאת מכפיית מחשבות אלו, ומה שאצל אחרים נעשה קיומם בנקל אצלו נעשה קיומם של מצוות אלו בקושי ובטורח, הרי שלגביו זוהי כפרה עד ירחם ה' עליו ויסייעו לצאת מצרתו.

באדם ישנם עליות וירידות, ימי אהבה וימי שנאה, ובכן השאלה היא, מדרגת האדם נקבעת כפי הנהגתו בימי עליתו, או כפי הנהגתו בימי הירידה?

ברור שהאמת שבקרב האדם נקבעת לפי ימי הירידה, ימי העליה הינם ימים של חיות והרגשה והכרה בשכל, אולם העיקר הוא ההשבה ללב, דברים שהאדם משיבם ללבו ומחליט עליהם שהמה רע גמור עד כדי שהלב המטומטם גם כן ישתכנע ויכנע לבלתי עשותם - זוהי התכלית, בימי הירידה שאז אין השכל בהכרה והלב באטימותו, אזי

המבחן האם היתה כאן השבה אל הלב או לאו, ימי העליה שהמה ימים שהשכל וההכרה בעליה עדין אין בהם ראיה שכפו את הלב לאותו שכל.
ולכך יש לדעת, האדם מתענג על ימי העליה שחושב שבכך מדרגתו נקבעת, ומתעלם הוא ממחדליו בימי הירידה, אולם מתנחם ואף מתמוגג הוא במחשבתו שהינו בן עליה להיות שהנה יש לו ימים שבהם הוא בעליה, וזו טעות! יש לאדם לקבוע מדרגתו כפי ימי הירידה ולראות היאך נוהג הוא אז למעשה לכבוש יצריו או לאו.
והעיקר הוא המעשה, זה אשר לעולם מעשיו מרובים מחכמתו - ואלו הם ימי הירידה שהחכמה וההכרה חשוכים, ואז נדרש מעשה גם כשאין חכמה, ואם גם אז יסור מן הרע ויעשה הטוב, זהו שמדריגתו נעלית.
ובזה יובן דהיאך יתכן מעשיו מרובים מחכמתו, והלא סוף מעשה במחשבה תחילה? אלא כאמור דקאי על ימי הירידה, שהמחשבה והחכמה בחשיכה, ונשאר לאדם רק המעשה, ולכך זה שמעשיו מרובים מחכמתו דהיינו שגם בימי הירידה אוחז הוא בטוב, זהו שחכמתו מתקיימת.
ולעומתו יתכן איש רב ידע והשכל במושכלות המוסר והחכמה, אולם למעשה רחוק הוא מקודמו שהנו הפחות ממנו במושכלות וחכמות אולם מעשיו איתנים ויציבים ולא יזוז מהם כלום, זה האיש במדרגה חשובה יותר להיות שהצליח להשיב את לבו האטום לטוב.
[כאן הבאנו הדברים לפי פשוטן, והרוצה לעיין בעומקם של דברים יראה ב"מכתב מאליהו" (ח"ב מעמוד 36 והלאה)]
ובדומה לזה ביארנו במקום אחר, שיש לאדם מצפון הזועק לו מפנימיותו על מחדליו, מצפון זה הוא הלב שהשתרש בו הטוב במדה מסוימת והבחילה ברע במדה מסוימת, ובמדה שזכה האדם שלבו גם מושרש בטוב ובוחל ברע כן תזדעק מלבו הצעקה על מחדליו, ועל האדם להתיחס לצעקתו הפנימית, כי שם מדרגתו האמיתית התובעת ממנו לשמור על הקיים, כי במה שמצפונו זועק הנו "בר הכי" לקיים באהבה וברצון ולפחות שלא במיאוס ובכפיה, ובאם יתיחס לזעקת מצפונו יחזק את מדריגתו שהיא בלבו ויקבענה במסמרות בל תמוט, אולם אם יתן לרצונות והתאוות להשתלט וישתיק את זעקת מצפונו, במשך הזמן יפסיק מצפונו לזעוק ולקרוא לו וירד ממדרגתו.

מהו אתערותא דלתתא ומהו אתערותא דלעלא, ובמה תלוי קבלת האתערותא דלעלא?

היטיב לבאר זאת הרב "מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 35-33.

אתערותא דלתתא זהו בחינת יראה - הכל בידי שמים חוץ מירא"ש. את מדת היראה מכניס האדם לנפשו בדרך עבודה שעובד על עצמו, אתערותא דלעילא היינו בחינת אהבה, שמקבל האדם בנפשו אור נערב ומתלהט לאהוב את ה'.

האדם משתדל במדת היראה וכנגדה משלים לו הקב"ה במדת האהבה, אלא שכאשר ישראל היו בחושך וכגון בגלות מצרים, מיד האיר להם הקב"ה במדת האהבה באופן שאינו כפי מדריגת יראתם, ובזה ישנה סכנה מב' סיבות, האחת שלרוב האהבה כשאין תחתיה יסוד של יראה - עלולים לבעוט, וכמו שאמרו בירושלמי ברכות (פ"ט) עשה מאהבה - שאין אוהב שונא, ועשה מיראה שאין ירא מבעט, א"כ הרי שהמשופע באהבה ואין בו מספיק יראה עלול לבעוט ולחוש קלות ראש בחינת "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו".

ועוד סכנה שנית כשמתרבה האהבה - האתערותא דלעילא, והיראה עדיין אינה בדרגה הראויה שתביא לה את אותה אהבה, סכנתו הוא שבהסתלק אותו אור נערב של האהבה שלא בא אלא לזמן ובהכרח שיסתלק כדי שעבודת האדם תהא עבודה עצמית, ואז בהסתלק אור זה מתנסה האדם עד כמה ניצל אור זה, כך שהנסיון הבא לאחר הסתלקות אור זה מסוכן, כמו שמצינו בעם ישראל, שעל הים זכו לראיה של "זה א-לי ואנוהו", וכשסרה מהם הארה זו - וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים - חטאו והרהרו אחר הקב"ה, כן דרכו של הבורא שלאחר האתערותא דלעילא מנסה לאדם היעמדו לו ימי הארה בימי החשכה או לא, ולכן עדיף להתאמץ בעבודה עצמית שהיא בטוחה ואינה ניטלת מהאדם, מאשר לצפות לקבל אתערותא דלעילא במתנה, ולהסתכן בנסיונות שיבואו לאחריה לבחון לאדם האם אותה התעוררות עליונה נוצלה כראוי או לא.

ועיי"ש שכדאי לוותר על מדרגות והשגות גדולות שהינם בדרך מתנה - אתערותא דלעילא, והעיקר לשמור על הקיים שהיא מדת היראה לחזקה ולבססה, וזו היתה טענת בנ"י אל משה: ועתה אל ידבר עמנו אלקים "פן נמות", אל תביאנו למדת האהבה למעלה ממדרגתנו - פן נמות מיתה רוחנית ותיבטל מאתנו מדת היראה שלנו מחמת הנסיונות והמבחנים הקשים שיהיו בהכרח לאחר מכן, והצדיק הקב"ה טענתם - "הטיבו אשר דברו מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים", שישארו במדת היראה.

כך שאין לאדם להתלונן מדוע מדרגות האהבה והכיסופין אינם מתנת חלקו, כי אז הדבר יחייבהו לנהוג בהתאם למדרגות אלו, אלא ישמח בחלקו ויבסס מדת יראתו לירא את ה' באמת.

היאך מסירים פחד ודאגה ממארעות העולם המצויות?

העצה היא להתייאש מישועה ע"י גורמים וסיבות, ולהשליך עצמו על הליכות הגוזר. ומבואר בדברי הרב "מכתב מאליהו" כלל בכוחות הנפש של האדם, והנה לך דבריו, הנה אחד מכוחות הנפש, שמפחד האדם דוקא כל זמן שסבור הוא שעדיין קיים מוצא מהסכנה בה הוא נתון, אבל כשהוא מתיאש באין עצה, הפחד מצטמצם, למשל: אילו היה בעולם חלוקה בין חיים למתים, דהיינו יש כאלה שמתים ויש כאלה שחיים לעולם ולא מתים, אזי היה כל אדם חושש שמא היה מחלק אלה שמתים, אבל מכיון שאין כדבר הזה, וסוף כל אדם למיתה, לכך מתיאש האדם מלהציל עצמו מהמות הבטוח ופחדו פג ומצטמצם.

ועוד נראה כן בחוש, החייל מפחד בעת מלחמה עד שמגיע לקו האש ממש, אך מכיון שהגיע לאש - מתקטן אצלו הפחד, והטעם הוא לפי שהסכנה הברורה מולידה יאוש וע"י זה מתמעט הפחד.

וכמו כן אדם העומד לפני משפט הוא ירא וחרד מאד פן יכנס לכלא וכיוצא, אולם לאחר שכבר נחרץ משפטו לכלא ואין מנוס - מתמעט פחדו.

ולכך העצה להסיר הפחד הוא להתיאש מהעזרה ע"י גורמים ובני אדם ולבטוח בה' ולהשליך עליו את אשר יקרהו ולהאמין שהבורא עושה עבורו את הטוב ביותר. (ומקור הדברים גם בהרמב"ם בספרו "מורה נבוכים").

האם דמיון הבן לאב בתכונות באפי, במראה וכיוצא יש לו משמעות רוחנית למעשה או שכך הוא מטבע הבריאה?

הרב "מכתב מאליהו" (ח"ב עמ' 217) מבאר שבהחלט ישנו קשר בין האב לבן, ועל הבן להמשיך את עבודתו הרוחנית של האב ומה שהותיר האב מעבודתו הרוחנית ימשיכה הבן. ואפילו ירושת האב לבן היא בהשגחה כדי שימשיך הבן להשתמש בכלי האב לרוחניות באופן שעדיין לא תם שימושם אצל האב, ואלו דבריו:

"אלה תולדות יעקב ביוסף". - כבר ביארנו גדר התורשה הרוחנית והגופנית ("האב זוכה לבנו בחמשה דברים -בנוי, בחכמה וכו'"), וכן גדר ירושת הנכסים. כל אחד כשבא לעולם מזמנים לו חלק מיוחד בתכלית הבריאה - בגילוי כבוד השי"ת בעולם, ולצורך מילוי החלק הזה נותנים לו כל הכלים הדרושים לזה, בין בכוחות הנפש ובמידות ובכשרונות, בין בנכסים בסביבה ובמקרים מכל המינים. כל אלה ביחד מהווים נסיונות חייו המיוחדים לו, ובאופן הגבתו עליהם יתבטא מילוי חלקו הרוחני בבריאה. בניו של אדם ממשיכים את עבודת ה' של האב, לכן מוצאים על פי רוב שהם מתדמים להוריהם

בכשרונות ובמדות, וכן במראיהם החיצוני, כי מכל אלה מתרקמים נסיונות חלקם. וכן ירושת נכסי האב איננה מקרה בעלמא, אלא שכך גזרה חכמתו ית' שמה שהותירו ההורים מהכלים שניתנו להם לצרכי עבודתם הרוחנית ישתמשו בהם הבנים כנדרש להם לעבודתם. ובאם היה הרכוש נדרש רק לעבודת האב ולנסיונותיו ולא לבן, כמה סיבות ביד ה' לסבב שלא יגיע לבן.

ותלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף, כי שייכותו של יוסף לחלקו של יעקב היתה יתירה משייכות שאר בניו, כי יוסף היה מאוחד עם יעקב בחלקו.

היאך אפשר לשנות את התאוות והרצונות הנמשכים מהנפש הבהמית שבאדם, הכי אפשר להשפיע על גדר "בהמה"?

מבאר הרב "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 259) הנפש הבהמית שבאדם עובדת כאינסטינקט, כלומר פועלת בלי הכרה - תת הכרה, והתאות ורצונות אלו שמשכנם בנפש הבהמית מתחת לסף ההכרה עולים המה אל ה"נפש המשכלת" שבאדם היודעת לחשוב ועובדת מתוך הכרה דוקא היפך הנפש הבהמית, ואז נקבעים אותן הרצונות והתאוות שבנפש הבהמית בנפש השכלית החושבת, ועברו מעתה להיות קבועים במחשבה ובלב, ומעתה הנפש השכלית גם היא מושלטת בנגיעתה בדבר באותן תאוות, ודוחה משכלה את כל המחשבות והשכלים שיתנגדו לרצונות שעלו אליה, וזהו גדר "טמטום הלב", שעלו הרצונות השפלים של הנפש הבהמית אל הנפש השכלית ונהייתה נוגעת בדבר, ואטומה ומסרבת לשמוע מוסר.

ומה העצה לכך, לימוד מוסר בציור חי, דהיינו לצייר האדם עונשי הגיהנום, עונשי ויסוריו עוה"ז הקשים מנשוא, או כמו כן וישנן מאמרי מוסר פעמים רבות בגנות העבירה - עריות, גאוה, ביטול תורה ותפילה וכיוצא ובכך יפנימם עמוק בלב הנפש הבהמית עד שיכנסו בו בגדר תת הכרה ויהיו כאינסטינקט בנפשו שימנע מהם באופן טבעי כבורח מפני האש או מפני הנחש.

והרבה תפילה צריך האדם לשפוך לפני ה' על שיטהר לבו מטמטום הלב שנטמטמה נפשו השכלית מנפשו הבהמית, ויעתיר לה' שיטהר מטמטומו וישליט נפשו השכלית על נפשו הבהמית לבל תרים ראש, עד שאפילו מתוך תת הכרה יהא מורגל להכיר את ה' ולנוס מעוון ומחטא, כי זהו תפקיד האדם ובזה נמדדת שלימותו עד כמה משליט הוא את נפשו השכלית על נפשו הבהמית והופך את האינסטינקט שלו מרע לטוב, שבאופן טבעי ומתת הכרה נפרצת ממנו ההודאה לה', וההסתייגות מהעבירה אצלו בטבע, וזהו הצדיק הגמור שהשלים תפקידו בעולמו, וכמובן שכל מדרגה ומדרגה בזה ראויה לשבח.

אם כן הראנו לדעת שתכלית האדם להפוך את תחושתו להיות רגישה וסוערת באופן טבעי מכל מחדל ועוון, וכאילו ונצבטה ידו בכאב שבאופן טבעי הכאב מוחש כן יחוש באופן טבעי במחדל עשות טוב, או בעשות רע חלילה.

מה הם: הנפש, הנשמה, יצה"ר ויצה"ט?

הדברים מפורשים היטב בדברי הרב "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 71) ונבאר תוכן דבריו בזה.

א. הנפש.

ה"אנוכי" של האדם זו נפשו, ובנפש זו יש בה מדות רעות וטובות, ואלו הם יצרי הנפש הטבעיים: יצר טוב טבעי ויצר רע טבעי, ונפש זו גדולה היא מנפשות שאר הברואים כבהמות והחיות שגם בהם יש נפש, אלא שנפשו של האדם משכלת היא בחכמה שיש בה שכל דבור והסבר מה שאין בבעלי חיים.

ב. יצר טוב ויצר הרע

מלבד הטוב והרע המוטבעים בנפש ברא הקב"ה ב' מלאכים, האחד ידרוש טובת האדם ומלמדהו לטוב, ואח"כ ביום הדין מלמד עליו זכות והוא יצר הטוב, והשני הדורש להרע לאדם, והוא כח הטומאה והחושך הרוחני שבבריאה, והמלאך הזה הוא יצר הרע והוא השטן המקטרג על אדם זה תמיד להרע לו, וכן הוא המקטרג עליו ביום הדין, והוא מלאך המות המוציא נשמתו.

ג. נשמה

ואח"כ שם בו הקב"ה באדם נשמה קדושה הנקראת "נשמת חיים", והיא המסתלקת מהרשעים כשהם חוטאים, לכן רשעים בחייהם נקראים מתים, ואף שיש בהם "נפש" הנ"ל אולם להיות ומסתלקת מהם ה"נשמת חיים" קרויים מתים. ולכך כשהאדם אינו מרגיש קדושה בעצמו כלל - זה לאות שאין בו נשמה ונסתלקה ממנו. ורק אם ישוב בתשובה תחזור אליו נשמתו. ובשבת יש באדם נשמה יתרה, ואכן אדם שאינו מרגיש בשבת קדושה יתרה סימן הוא כי אין בו אותה נשמה יתרה עיי"ש.

אדם הרואה סיעתא דשמיא גדולה בדרכו, אם זה בזכוי הרבים שעושה, או בצדקות וגמ"ח שעושה, או בתורה שהוא לומד, ורואה הצלחות למעלה מן המשער, האם בהכרח שהוא ברמה רוחנית גבוהה וראוי הוא באמת למה שהוא זוכה לפעל?

הרב "מכתב מאליהו" (ח"ב עמ' 243) מביא שם שיתכן שיתגלה ה' לאדם בס"ד גדולה לזכות לעשות מעשים ופעולות למעלה מן המשוער ואף שהוא אינו כדאי לכך ואדרבא, פגום הוא למאד, בהיות ועדיין הבורא רואה שישנה אפשרות ולא אפסה תקוה מאותו

איש להשלים עצמו ולהיות נתקן מאותה השפעה טובה שמשפיע עליו ה' ית', כי אפשר שבדרך זו יבא להיטיב דרכו ולהתעלות כנדרש ממנו.
וע"ש ראייתו, שהנה אותם עשרה ניסים שהיו בבית ראשון התמידו גם לאחר שמנשה העמיד צלם בהיכל, והוא להיות שכל זמן שהיתה אפשרות לתיקון בקיום בית המקדש, נתקיימו הניסים במקדש.
על כן בוודאי יש לאדם לשמוח כאשר זוכה הוא לפעול פעולות גדולות, ורק יזהר שלא תזוח דעתו עליו, וכה יאמר קטנתי מכל החסדים שזיכני ה' לזכות למצוות גדולות כאלו.
והנה אני ראיתי בעיני, מנהלי ארגונים להפליא, שממש נפשות של ישראל בידם להמית או להחיות לזכותם בתורה ובתשובה וכיוצא, והנה הם כחיות ממש, מלאים בכעס וגאוה, ומי אשר יעיז לפגוע בהם או בארגונם - יבלעוהו חי בחמה שפוכה ואין אלקים לנגד עיניהם כלל.
ובספר מכתב מאליהו ח"ב עמ' 285 מבואר שאדם זה בתפקידו אינו אלא ככלי שמשתמש בו הבורא, וכדוגמת הזונה שנצטווה הושע הנביא לקחתה על מנת להמחיש הנבואה לעם ישראל, הרי שהוצרכה זונה להתקיים בעולם לשמש ככלי לנביא להביא נבואה לעם ישראל, כך שאל יקבע אדם מדריגתו כפי הנראה במעשיו כאשר לבו לא טהור, שהעיקר הוא הלב, וכל שהלב הוא שקוע בתאוות ומדות רעות אף שיהא אדם זה במעשיו "מושיע ישראל" אינו אלא כלי חיצון, כי לפעמים נצרך כדי להשקיט המקטרג, והוא בכך שיעמוד בראש ארגון שיש בו כדי להחיש ישועה - איש קשה ורע, וכמו כן נצרך הדבר לצורך הבחירה והנסיון לבל תחלש דעת המאמינים מאיש כזה המעורב רע בטוב.
הרואה הנהגה של גדול מצדיקי וקדושי הדורות הקדמונים ומתאוה וחומד להיות כמוהו, אימתי נכון הדבר ואימתי נובע זה מרברבנות להיותו מתימר להדמות לגדולים?
על האדם לפתח ב' תכונותיו, האחת שאיפה והשנית מצפון, השאיפה צריכה להיות ככל היותר, וכל המרבה הרי זה משובח. וכהא דאמרו ב"תנא דבי אליהו רבא" (כה.):
לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב - לא פחות! אלא שלמעשה יש לו לילך דרגה אחר דרגה, ושלבי התקדמותו יהיו כפי זעקת מצפונו הזועק לו על מחדליו. כי המצפון של האדם זועק לו על אשר יש ביכולת האדם לעשות ואינו עושה, ולכן "השאיפה" באה בניחותא, כי השאיפה היא על השגות גבוהות שעדיין אין ביכולת האדם לעשותן, ואילו המצפון בא בריתחא על אשר הוא בא בתביעה על מחדלי האדם מדברים שיש ביכולתו לעשותן זה עתה במצבו של עכשיו - ומתרשל מהן.

ולדוגמא,
אדם שיש ביכולתו ללמוד ב' שעות ביום ואמנם שאיפתו לזכות ללמוד עשר שעות ביום, לא ינקפנו מצפונו על אשר לא למד היום עשר שעות כי זה בשאיפתו ולא ביכולתו. אלא מצפונו תקפנו באם לא למד השעתיים שיכל ללמוד, וכן כיוצא בזה.

מהו ומהיכן נובע בלבול הדעת והיאך מישבים את הדעת המבלבלת?

גדר בלבול הדעת מבואר בספר "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 97):
מי שעלול להתרשל מעבודת ה' שלו - תורה ותפילה - מכל סיבה קטנטנה שעומדת בדרכו - זהו בלבול הדעת, קטנות המוחין ונערות.
ועיי"ש שהוא מפני שהמושגים מבולבלים אצלו, האמת והשקר משמשים בערבוביא, עדיין אין מחודד אצלו מהו האמת ומהו השקר, ובשביל קצת שקר של עוה"ז כבר נטרד ומופרע מעבודת ה' האמיתית, כך שהשקר אצלו נוגע ומתערב עם האמת ויש אצלו לשקר משקל מכריע קרוב לאמת עד שיש בכוחו להסיר ולבלבל את האמת ממנו.
והעצה לזה לימוד מוסר והתבוננות להפריד בין האמת לשקר, עד שיחודד אצלו שכל שהוא שקר - ולו שיהא בעל ערך מדומה ביותר - לא יהא בו כדי להזיז את האמת, והוא בכך שיהביל את עניני החומר של עוה"ז, ויאמין שכל מלאכתו עשויה כפי הנגזר עליו מן השמים ושאין לשנות כלום ממה שנגזר, ומה יש לו מעתה להיטרד?! והוא בחינת שבת - לראות שכל מלאכתו עשויה, ואין ממה לדאוג, להתחרט ולהיטרד, כיון שבין כה אין בידו לעשות מאומה.
ולכך לעתיד תהא תכלית הישוב הדעת בהתגלות הדעת - ומלאה הארץ דעה את ה', וזוהי בעצם תכלית השמחה שתהא לעתיד להיות שהמושגים יהיו ברורים וחדים. העולה: לימוד המוסר מביא לרצינות וכובד ראש ומסלק המוחין דקטנות ואת התערערות שבנפש להיות הנפש יציבה ולא נתונה לתנודות.
ועיי"ש, שכמו כן התפילה מדבקת את האדם להקב"ה וממנה שורש הרצינות ויציבות הנפש.

היאך יתכן שישכח האדם ארועים כה גדולים העתידיים כגון המות, הגאלה העתידה שהאדם בעצם מאמין בהם, ועם כל זה מתעלם הוא מהם וכאלו ואינם בחשבונו?

אומר לנו ה"מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 101): כלל גדול בכוחות הנפש, האהבה - מזכרת, והשנאה - משכחת. דהינו את אשר יאהב האדם - יזכרהו, ואת אשר ישנא - ישכחהו ויתעלם ממנו.

את המות האדם שונא, ולכך ישכחהו וידמה שלא יבוא עליו אלא לאחר זמן וזמנים... אולם בינתיים חזק הוא בדמיונו שהינו יציב בעולם הזה ואין מי שיקח ממנו את חייו.
וכן הוא לגבי הגאולה, איש עוה"ז לא ירצה בגאולה, כי מה לו ולעולם חדש שאין בו הנאה חומרית, והלא הוא איש עוה"ז שטוב לו בעוה"ז ואוהב הוא את הנאותיו, ולכך ביאת מלך המשיח אכן שכוח מלבבות בני אדם.
והרי זה סימן לאדם אם הוא איש עוה"ז וחומרי, או איש רוח, והנה זה שאינו מצפה לישועה סימן הוא שאינו רוצה בה, כי מי לא יקווה לדבר טוב שעתיד לבוא לו, אין זה אלא מפני שהחומריות היא רצונו ומה לו ולגאולה רוחנית.
והוא דברי המדרש (שמות רבה ל, כד):
שאלו ישראל לבלעם אימתי תהיה ישועה? א"ל אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב. אמר להם הקב"ה זו היא דעתכם? אין אתם יודעים שסוף בלעם יורד לגיהנם ואינו רוצה שתבא ישועתי. אלא היו דומים לאביכם שאמר לישועתך קויתי ה'; צפה לישועה שהיא קרובה, לכך נאמר כי קרובה ישועתי לבוא.
בלעם יורד לגיהנם, היינו שהוא בעל עוה"ז, ועל כן אינו מצפה לישועת ה', כי אינו רוצה בגאולה רוחנית. אז"ל (ע"ז ט:) "אמר ר' חנינא אחר ארבע מאות שנה לחורבן הבית אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד לא תקח", ופירש"י: "שהיא קץ הגאולה ותקבץ להר הקודש לנחלת אבותיך, ולמה תפסיד הדינר". [האדם המאמין מרגיש חוסר "יציבות" בכל השייך לענייני עוה"ז ושאינו אלא כדמיון, כי בכל רגע יכולה לבוא הגאולה והעוה"ז על מתכונתו הנוכחית לא יהיה עוד.]
בני אדם אוהבים את העוה"ז והיצר מפתח להם דמיונות להעשיר ולפרוץ בקנייני עוה"ז ומהתל בהם, מדמה להם שהנה ירוויחו ויעשירו ולבסוף מגלגלם להפסדים ואינו חדל מלהכות בהם, וכל זה מפני שבני אדם רואים עצמם קבועים בעולם הזה והוא עיקר אצלם.
עוד שם בדברי "המכתב מאליהו"
כפי שאנו מתיחסים על ביסוסנו בעוה"ז - בזה מתבררת צפייתנו לישועה. עכשיו מובן למה משיח שכוח מהלבבות. ואולי זהו משאז"ל שמשיח הוא מהדברים שבאים בהיסח הדעת (סנהדרין צז.), שכן יהיה בימינו דור השקוע בחומריות ובחיצוניות. וידוע מש"כ רמח"ל ז"ל שצדיקים זוכים לגילויו גם טרם בואו, אבל הדור בדרך כלל ברור שביאתו אליהם תהיה בהיסח הדעת.

במה תלויה תופעה זו שישנם דברים שיטעה האדם עצמו וכגון שידמה שהוא עיף וחלש וכיוצא, וישנם דברים שהוא חזק בדעתו, ושום הטעיה אינה מטעתו?

הרב מכתב מאליהו (ח"ה עמ' 156) היה נותן הגדרה מדויקת בדבר.

בדברים שהאדם הפנים אותם לעצמו פנימה, ויש לו בהם רצון פנימי ולא חיצוני בלבד, אז לא יוכל כח ההטעיה להטעותו, ואילו בדברים שאין לו רצון פנימי בהם, ומקיימם רק מפני שֶׁבּשׁ הוא מהחברה והקהילה ביניהם מתגורר, הרי שאז בנקל ישלוט בו ההטעיה להניאו מלקיים חובתו.

והנה לך דבריו הנפלאים בזה:

האדם מטעה את עצמו רק לגבי ענינים שהם חיצוניים לו, כגון דברים שנתחנך בהם אבל לא נתיישבו בפנימיותו. לגבי מה שנקנה בפנימיותו לא שייכת הטעאה עצמית. למשל: אם ההתעוררות לקום וללכת להתפלל עם הציבור בבוקר באה מצד החינוך אז שייכת הטעאה עצמית, שיחשוב כי בודאי היה ראוי ללכת להתפלל אלא שאינו מרגיש כל כך טוב היום וראוי לחשוש לבריאותו וכדומה. זה אפשרי רק משום שבפנים לבו אינו רוצה להתפלל בציבור. אבל אם ההתעוררות באה מפנים לבבו וכואב לו באמת שלא יוכל לענות קדיש וקדושה עם הציבור, אז אין עוד שורש וסיבה להטעאה. כללו של דבר: כשהרצון הפנימי אינו מעוניין במצוה, אבל לבטלה במפורש הוא נגד חינוכו והוא יתבייש מזה, אז למען התחבא מבושתו הוא מטעה את עצמו.

מי קרוב יותר לתקון עצמו, המרחק כשיודע שהוא מרחק ואין אצלו הטעיות במהותו, או הקרוב יותר בתורה ומצוות אלא שישנם אצלו הטעיות במהותו?

הרחוק מה', אולם אין אצלו הטעיות במהותו קרוב הוא לשלימות והתיקון יותר. והדברים מבוארים במכתב מאליהו ח"ה (עמ' 157-156):

ויש בזה עוד דבר פלא ונורא הוא מאד. אמרו ז"ל "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי [היינו במצב של דביקות אל ה', לשמה, אהבה] או בדור שכולו חייב" (סנהדרין צח.). ותמוה מהו הכח הטמון בדור שכולו חייב שעושהו מסוגל ביותר לביאת המשיח? וכבר דיברנו על זה כמה פעמים (עי' ח"ג עמ' 222 ועוד). ועיקר פירושו הוא ע"פ מהר"ל (נצח ישראל פרק מ ועוד מקומות) שהוא סוד עני ורוכב על החמור וגם חמור שרכב עליו משה, שאמנם החמור הוא מגושם ביותר - כמו ששמו מעיד עליו - אבל מעלה אחת יש בו, שהוא פשוט בלי סתירות ובלי עקמימות. פירוש: דור שכולו חייב אין לו במה לכסות את הרע שלו ולכן הוא בלי גניבת הלב ובלי הטעאה עצמית, ובבחינה זו הוא קרוב ביותר לתיקון. וזהו גדר "כולו הפך לבן טהור הוא" כמו שאמרו בגמרא (שם צז.).

מכאן למדנו דבר נורא שעיקר כל החוצצים בפני הקדושה והסותמים את אורה הוא כח ההטעאה העצמית וגניבת הדעת, לאמת את השקר מפני הרצון הסמוי בלב.
מכאן כמה חשוב הוא ההתבוננות ולימוד המוסר שיבקר האדם את עצמו ויהא מודע למחדליו, כי עצם הידיעה במחדליו חשובה היא למאד לקרב לעצמו את התיקון, ומבלעדי המוסר יחיה בטעות ויצדיק עצמו בכל מיני לימודי זכות שאינם אמת.
באדם ישנן ג' בחינות כמבאר בדברי האר"י והם נר"ן, נפש, רוח, נשמה, מהו הבטוי בו נתן להבחין בין מי שזכה לנפש, ומי שזכה לרוח או לנשמה?
היטיב לבאר זאת הרב מכתב מאליהו (ח"ה עמ' 13), ומדבריו עולה:
מי שיש בו דרגת נפש בלבד - עבודתו את ה' היא במעשים חיצוניים בלבד.
מי שזכה לרוח - מעשים צריך שיהיו עם התלהבות.
מי שזכה לנשמה - עבודתו צריך שתהא פנימית יותר, דהיינו להשיב אל לבו את האמת ולהכירה בפנימיותו.

היאך לבוא בתוכחה לגון האנשים הנזכרים בשאלה הקודמת?

מי שיש בו נפש - יש לגלות לו טעויותיו על ידי סיפורי מעשיות, ולחנכו להתרגל למצוות, ואף שהוא בחיצוניות בלבד.
ומי שיש בו דרגת רוח - יש לעורר בו התלהבות וחשק בלימוד התורה ובמעשי המצוות.
ומי שיש בו דרגת נשמה - יש לגלות לו נקודות אמת פנימיות, ולחנכו שיפנימם לתוך לבו.
והמחליף בדרכי תוכחתו להני"ל לא תועיל תוכחתו.
ימצאו לא מעטים שדמיונותיהם הולכים למרחוק, ויסחפו עם "ברכת דמיונם" מדמיון לדמיון... עד שיתעוררו מחלומם שיחלמו בהקיץ, מה הן ההשלכות מתופעה זו?
ישנם בני אדם שהדמיון אצלם מפותח למאד, ומתגלגל ככדור מדמיון לדמיון, תופעה זו אם לא תנוצל לטוב הרי שהשלכותיה, חשדנות יתר, כי בדמיונם ירחיקו לכת להרשיע את החבר וממעשה ומחדל קטן שעשה ידמיינו להגדילו, ועוד מהשלכותיה של תופעה זו שיחיו באשליה בהרבה מתחומי החיים וירחיקו מהמציאות בשטח, ויסתבכו בשל כך בעסקים ובהשקעות וינועו לכל אשר יניעם פרי דמיונם, ולא ילמדו לקחים לעולם, אחר שדמיונם הוא השליט עליהם, ודמיונם יביאם להתענג על דמיונות וליישם את דמיונותיהם בסכנות גוף וממון.
ולעומת זאת אם ינצלו תופעה זו לכיוון החיובי יצליחו להיות בעלי מוסר, בעלי חשיבה עמוקה לציור יום הדין, תזכורת יום המיתה, ציור הניסים והנפלאות שהיו לאבותינו, וכיוצא, שכידוע כל תורת המוסר תלויה בציור (ראה דברינו בנושא "לימוד המוסר").

דור התמורות

לשאלתך שהנך מתיאש מאד לאחר היותך חוטא ושונה הרבה פעמים ובפרט בעניני קדשה.

סיבת יאושך הוא מפני שאינך רואה את הנקודות הטובות והמוצלחות שבך, וכמו כן בענין זה גופא שהנך נכשל בו, תתבונן הלא בעבר היית נכשל ונכשל ללא נצחונות, ומדוע אם כן תתעלם זה עתה מתקופות שהנך מנצח.

אין שום איסור להתעודד מההצלחות ומהסיעתא דשמיא שרואים לפעמים, הגם שעדיין נכשלים ולא נגמלנו מהחטא לגמרי.

וסיפר לי תלמיד חכם חשוב מגדולי המשגיחים בירושלים, שפעם בא אחד לסטייפלר זצוק"ל, ואמר לו רבנו: אני נכשל הרבה, שאלהו הרב האם גם לפעמים אתה מנצח? ענהו אותו אחד: אבל אני נכשל הרבה, שאלהו הרב שוב: אבל לפעמים אתה כן מנצח? ענה לו שוב אותו אחד, רבי אולם הכשלונות רבים המה, חזר הרב בשלישית ושאלהו, ובכל זאת תענה לי לפעמים אתה כן מנצח? או אז הבין התלמיד את שאלת הרב, וענהו: אמת לפעמים אני מנצח.

אמר לו הסטייפלר, אם כן לך בכחך זה, לך בנצחונות אלו המועטים, מהם תתעודד ותשאב כח להאמין שבסופו של דבר תנצח.

כי זה יש לדעת דהעיקר לא להפסיק מלהתפלל לבכות ולבקש מה' שיצילנו מהחטא, האסון הגדול הוא כאשר האדם מתפשר עם השטן ומשלים עם מצבו ונואש מלהלחם.

כל זמן שהאדם נלחם, אין משנה כמה פעמים הוא נופל, ללא ספק שבסופו של דבר ירחמו עליו מן השמים וינצח את יצרו לגמרי, זהו מובטח ללא ספק כלל, ורק בתנאי שלא יתייאש מלהתפלל ומללחום.

ששאלת מה הפעלה הראשונה שיש לעשות לאחר שאני נכשל בעניני קדשה כדי שלא ישתלט עלי היאוש.

הנראה הוא מה שיש לעשות לאחר החטא לחדש מה שיותר מהר את הקשר עם הבורא, ולהשיב חרון אפו מעליך מיד.

אצל בשר ודם נאמר (אבות פ"ד מכ"ג) "ואל תרצה את האדם בשעת כעסו".

אולם אין הדבר כן אצל הקב"ה, ואדרבא, ככל שימתין ויעכב האדם את תשובתו לרצות ולפייס כביכול את הקב"ה - כן יקשה על עצמו להתקרב חזרה ויגדל הריחוק, כמובא ברבנו יונה.

לכך לאחר החטא שֵׁב כנזוף על גבי הקרקע והתוודה בשברון לב על חטאתך, וקבל עליך מיד להתחיל התחלה חדשה.
ובכך יש סיכוי שיראה ה' בצערך הגדול לאחר החטא ויקרבך אליו.
וזהו להיפך מדעת בני אדם המעדיפים לקחת הפוגה לאחר החטא עד שיתאוששו מתדהמתם וצערם, בחשבם כי עתה הינם נזופים לפני המקום ואין לגשת עתה לתורה ומצוות ולתפילה, אכן מעלה גדולה מאד היא הבושה מהחטא, אולם אין הכוונה שיברח האדם ממחויבויותיו בשביל הבושה, בכך מורה הדבר על יאוש, והיאוש איסורו "בכל שהוא".
ואדרבא, הלא הנסיון מוכיח שהאדם חרד מהעבירה רק בסמוך לה, וככל שעובר זמן, חולפת לה כל החרדה מפני העוון, והזמן כאילו ומרפא את החטא, וזה שקר גדול, כי לגבי קוב"ה אם לא עשה האדם תשובה, אזי גם לאחר עשר שנים שעברו מהחטא זהו כאילו חטא עתה ממש, ולכן כל זמן שהחרדה בלב האדם, וחושיו רגישים לעוון מיד יעשה תשובה ולא ידחה, כי אז בטבע שיהא אדיש, וכשירצה לשוב אח"כ כבר קשה שישוב מתוך כאבו, מכאן יש להיווכח שההפוגה הינה לקלקול ולא לתיקון.
וראה בתדא"ר סוף פרק ל"א מה שאומר אליהו הנביא - דבר נורא:
הקב"ה יושב ומצפה להם לישראל, ויותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיחזרו מן הדרך, יותר מכך יושב הקב"ה ומצפה לו לאדם שיעשה תשובה. עיי"ש.
ומעיד הגר"ח פלאג'י זצוק"ל, דבכל פעם כשקורא הוא מאמר זה עיניו יורדות מים, דאיך יתכן שהקב"ה מלך הכבוד - אלקי עולם יושב ומצפה לנו שנחזור בתשובה?!
אם כן מאחר וזו צפיתו של הקב"ה היאך יעלה על הדעת לעכבה ואפילו לרגע.
לכך כאמור, יש לך מיד לחדש את הקשר בינך לבורא בכניעה, בתחנון, בווידוי ותפילה.
וזאת מיד לאחר החטא ללא שהיות. ובספר "נתיבות שלום" מובא בשם ה"בית אברהם":
יהודי שאינו מאמין שגם לאחר החטא החמור ביותר עליו לפנות מיד לה' -זה אחד שלא דרך עדיין על מפתן היהדות, כלומר זה אינו מבין כלום בעיקרי היהדות, כי כך מחייבת היהדות.
ששאלת שאינך מרגיש ערבות וטעם בתפלה ואף שהנך משתדל בכל כחך לשמר עצמך מחטא ולהתמיד בתורה, עם כל זה הכל נעשה עם חסר רגש והתפעלות.
דע ידידי שגם זו גוון של עבודת ה', לעבוד אותו מבלי להרגיש. ה"שומר אמונים" מביא שר' זושא מאניפולי זיע"א היה אומר: מקווה אני שאזכה לעולם הבא, ואם אזכה זה לא מהימים היפים שלי כשהיו לי מוחין דגדלות ועבדתי את קוני בהשגות נפלאות,

בעריבות וכיסופים, שעל כך מה יש לי לקבל שכר והלא זה עצמו עונג מעין עולם הבא. מקווה אני לעולם הבא, אומר ר' זושא, מעבודתי את קוני בתחילת עבודתי שאז הרגשתי טעם מר וקשה על כל תפילה שתהא בכוונה, או על כל לימוד תורה בהתמדה שהיה עולה לי בקושי רב עם הרבה עמל מפרך וקשה.

ודע, שהיום בדרך כלל זה מנת חלקם של בני הדור - דור עקבות משיחא, לעבוד את ה' דוקא מתוך כהות החושים והעדר הרגשות, כי דרך זו היא שנבחרה לנו מאת הבורא שבכך דוקא תיקונינו, והוא בזה שנוכיח את כנות אמונתנו ותמימותנו בבורא המוכחת בעיקר כאשר העבודה ללא "הרגשים".

וגם על העדר ההרגשים אפשר להעמיס את דברי "אבות דרבי נתן" - "פעם אחת בצער ממאה פעמים שלא בצער", כשאדם עובד ה' ולומד תורה מתוך קושי והעדר הרגשים - הינו בצער, ועבודתו זו קשה פי כמה, עבודה זו שווה ממאה פעמים שלא בצער.

אכן לבסוף נאמר: כל המקיים את התורה מעוני - מחוסר הרגשים ותשוקה, סופו לקיימה מעושר - עם עונג וערבות ומתיקות, אולם זהו שכרו לבסוף, אלא שמוכרח מתחילה, וכאמור בדורנו עיקר העבודה בזה הוא לאורך זמן, לעבוד דוקא מתוך העדר הרגשים, אלא אם כן ימסור נפשו ממש על העבודה בקדושה במותר, ובפרישות גדולה מהחומר ואז לעתים תכופות יותר יחוש רגש ועריבות.

ששאלת היאך עלי להתגבר על היאוש ותחושת שנאה מאת הבורא כלפי, ובפרט לאחר שאני נכשל בעברה?

עליך לעקור תחושה שקרית זו שהיא בעצם המוצלחת ביותר להפיל ולשבור את האדם. והנה לך התבוננות פשוטה להבהיר לך את טעותך, הרי נצטוינו לאהוב את ה' בכל לבבנו ובכל נפשנו, ומונח פשוט הוא שאי אפשר לאהוב את השני כשהנך חושד בו שהוא שונאך, דהיאך יתכן לאהוב מאן דהוא שאני חושד בו שהוא שונאי, וכמו כן מונח פשוט הוא שמצות אהבת ה' היא גם כשאדם מיוסר או חוטא, גם אז נצטוינו לאהוב את ה', שהרי היכן מצינו שעה או מצב כל שהוא שהאדם פטור מלאהוב את ה', ואם כן נבוא לסיכום: אין זמן שאנו פטורים מאהבת ה', זהו מונח א', מונח ב': אי אפשר לצוות עלינו לאהוב את ה' בכל עת אם אכן ישנו עת שהקב"ה אינו אוהבנו, דהיאך אפשר לאהוב את מי שאינו אוהב אותך? היאך נצטווה על כך?! אם כן בהכרח שהקב"ה אוהבו לאדם לעולם! ולכך כמו כן מצוות אהבת ה' עלינו - לעולם. אכן, הקב"ה אינו וותרן, אולם אין זה על חשבון האהבה, כי אצל הקב"ה המדות הם "הנהגות", ואין הנהגה פוגעת בחברתה.

מה הטעם באמת שעדין אהבת ה' כלפי האדם גם כשהוא חוטא לאהבו ולרצות בו?

הטעם הפשוט לכך הוא, להיות שנתן הבורא פתרון לחטא - והוא "התשובה", ולא תמצא חטא בעולם שאין לו תיקון, וכמו שהאריך בזה ה"חובות הלבבות" בשער התשובה.
אין דבר העומד בפני התשובה, ולא עוד אלא גם שהקב"ה "רוצה בתשובה", וכמו דברי התדב"א (פרק לא) שהזכרנוהו לעיל:
מעיד אני עלי שמים וארץ יותר ממה שהאשה מצפה לבעלה או לבתה שתחזור מן הדרך, כן מצפה הקב"ה לאדם שיחזור בתשובה.
הרי שלאחר החטא צריך שתהא תחושתך שהנה והקב"ה עומד מאחריך ומצפה לך מתי תחזור בתשובה, תביע חרטה, ותחשוב על גדרים וסייגים היאך מעתה שלא לחטוא יותר, ואף אם נכשלת שוב ושוב, דע כי כך צריך להיות מעשיך, עד ירא ה' וירחם.
כי גם הנפילות והמעידות הינם בהשגחה עד כמה יפול האדם ואימתי יוושע מיצרו, וכמובן שהדבר תלוי בזריזות האדם להוושע מיצרו, דהיינו ככל שיתעצם האדם בתשובה ויחליט בהחלטה נחושה על עזבונו את החטא - יותר במהרה יחלץ מיצרו, אולם כל זמן שתשובתו והחלטתו לא מספיק החלטית, נצרך שיפול שוב ושוב כדי לדעת מצבו ועמדתו על מנת שיגדור עדיין גדרים וסייגים להנצל מהחטא.
אולם בסופו של דבר "קץ שם לחושך", ובודאי אם יהיה עקשן בדעתו להיגמל מתאוה או ממידה מסוימת ויתפלל ויצעק על כך לה', ולא יפול בדעתו מחמת הנפילות והמעידות - ללא ספק שלבסוף יראה אור גדול.

ששאלת היאך להחזיק מעמד בנפילות הרבות לעתים תכופות גם לאחר החלטות וקבלות שלא לחטא.

דע שגם בנפילות ישנם כמה תועליות ונמנה כמה מהם:

א. תמונת מצב.

כשאדם צועד באופן סטנדרט ללא מעידות מדמה הוא לעצמו שהנה וכבר עקר הרע מקרבו, אין לו יותר להמשיך בגדרים וסייגים, אין לו יותר ליזהר יתר על המידה מעבירות שהיה רגיל בהם, וכמו כן אין לו יותר על מה להתפלל בזה הענין. אולם כְּשֶׁמּוֹעֵד יודע בדיוק את מקומו ומצבו, ויודע הוא שמה שעד עתה הצליח זה רק מכח הסיעתא דשמיא ועדיין הרע בתוכו ומסוכן הוא ליפול בחטא.

ב. מבחן כנות.

האדם נבחן על כנות תשובתו לבורא ודוקא כאשר נופל ומועד הוא מעבודתו. והטעם לכך, כי במה יוודע אפוא עוצם חרטתו על חטאו הלא בכך שהנו דוחק עצמו ליכנס שוב ואינו נרתע מדחיה זו שנדחה בנפילתו זהו סימן לאמיתיותו ולחוזק רצונו לשוב לבוראו, כי בכך מראה שחשוב לו מאד להתקרב לה', והעובדא שאף שלכאורה דוחפים אותו - אינו נרתע ואינו נחלש בדעתו, וחוזר בכל כוחו להתקרב שוב.

וכמו כן בכאן מצטיין הוא באמונה תמימה שמאמין הוא באבהות אביו שבשמים ואהבת ה' כלפיו, כי בכך שמגלה את חשקו לידבק באביו, ואף כשמעד חוזר שוב ושוב, אין זה אלא שאמונתו חזקה באהבת ה' אליו, ויודע הוא ששב הוא לידיו הנאמנות של הבורא, וזהו הרי שעשוע נפלא לבורא, כי רצון ה' שכמו שציוונו במצות "ואהבת את ה' אלקיך", כן ציוונו שנאמין ב"אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו".

ג. הנפילה מביאה להכנעה.

הנפילה מביאה להכנעה ומסירה את הגאוה - תועבת ה'. אדם המהלך בהצלחה בהתגברות על מידה או תאוה מסוימת בנקל יכול ליפול בגאוה על גודל יכולתו והצלחתו, ובכן עדיף לו להקב"ה הכנעתו של אדם זה ואף באמצעות חטא, יותר מהתמדת הצלחתו כאשר רצופה היא עם גאוה, והדברים מפורשים בספר חובת הלבבות, הבאנו דבריו לקמן בתשובה טו, אות ד'.

הילכך, כשיראה האדם בתועליות שבנפילה, זה שיתן לו להצדיק דין שמים עליו ולשוב לבורא שוב ושוב.

בדבר שאלתך היאך עם כל השתדלותך להתרחק מן העברה נוחל אתה אכזבות, ואפלו נוהג היית לצום כדי לשבר היצר ולשוב, וגם ביום תענית הכשילך יצרך, ועוד טענות קשות כיוצא באלו.

דע, בחז"ל איתא "עבירה גוררת עבירה", ומובא בנפש החיים שער א' פ"ו בהגה, דבעשות האדם מצוה נמשך עליו אור גדול חופף עליו המושכו לעשות עוד מצוה, וכמו כן בעשות האדם עבירה נמשך עליו רוח מצד הטומאה המושכתו לעשות עוד עבירה.

לכך יש לשב בתשובה בכלל או לשב ממדה או תאוה מסוימת - לדעת, דמאחר ונוצרו הרבה רשמים מחטאתיו בעבר, והמה רודפים אחר האדם להחטיאו, לכך זהו ענין של זמן עד שיגמל האדם מחטאו לגמרי, כך שאמנם בלתי נמנע שבבת אחת יפסיק האדם מלחטוא בפרט בחטאים שנפשו של אדם מחמדתן, וכמו בחטא יצרא דעריות שנפש האדם מושכתו ביותר, אומנם זירוז ההצלחה לגבור על יצרו לפחות מחטאים של מעשה או הרהור במזיד - הדבר תלוי באדם עצמו כשיעצים את חרטתו ויהא נחרץ בקבלתו,

דככל שישוב בכל כוחו בגדרים וסייגים עם הרבה תורה ותפילה, כן הפער שבין חטא לחטא ירווח עד שיגמל מחטאו לגמרי.

ומה שאמרת שהכשילך יצרך ביום התענית יתכן והוא נסיון קשה לשבור את תשובתך והוא במקום להכשילך מספר פעמים שלא בזמן התענית, ואם לא תחלש דעתך ותעמוד בעקשנות להתחדש מחדש, הרי קיצרת בזה הדרך הרבה, להיות זה שהכשילך דוקא ביום התענית, ועם כל זה לא נחלשה דעתך להמשיך במלחמה עמו, בכאן גברת בגבורה גדולה שתקדמך הרבה לנצחון.

מהי הסבה להעדר היציבות לבא לצבא ה' בכל לבו ומאדו, ובהכרח לו להיות מועד ויורד לשפל לאחר היותו מתמר ועולה, וכך חוזר חלילה יעלו שמים ירדו תהומות? ועוד האם הדבר מכרח או שאפשר למנעו?

התשובה לכך מובאת בספר "צדקת הצדיק" לרבי צדוק מלובלין (אות קמט), והוא להיות שישנם קטרוגים על תשובת השב, שאומנם זה עתה עלה ונתעלה במעלות הקדושה, אומנם טענת המקטרג היא שעדיין אין בזה תשובת המשקל כנגד זמן וזמנים שהיה בטומאה, ולכך הקטרוג טוען, שאומנם עתה נתעלה בקדושה לאחר מסירות נפש, ובשביל כן זכה לסיעתא דשמיא, אולם מבחנים אחדים, או מסירות נפש מספר פעמים אין זה מספיק כדי להוות תשובת המשקל על מה שחטא לרוב קודם לכן, ולכך נצרך הוא שירד שוב להתנסות במקומות השפלים ונראהו האם תשובתו כנה ואמיתית ואכן מכח חרטתו שוב עולה הוא משם במסירות נפש, וכך חוזר חלילה, עד שמן השמים יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא זה עוד, ואז מניחים לו מרוב עמלו ויגיעו ללכת בדרך העולה בית א-ל.

וגם אם יכשל עליו להבין שכשלונו הוא ב"מבחן חוזר" ואינו נופל מהצטיינות מבחניו הקודמים, דהיינו מה שפעם ניצח והצטיין בוודאי זה נזקף לזכותו ואין מי שיכול ליטול זאת ממנו. אלא שמכיון שהיה "ערעור" המקטרג על מבחניו הקודמים לכך הוצרך ל"מבחן חוזר", אזי גם אם נכשל בו, יש לו להתחזק לעוברו בפעם הבאה. כי בסך הכל "מבחן חוזר" זה הוא לטובתו להעלות יותר בדרגת התשובה.

כך שהדבר מוכרח, ואינו תלוי בבחירתו של האדם, והסיבה היא, להיותו למוד ומורגל ברע מימים ימימה, לכך הקטרוג גובר שיחזור למצבו הקודם בשנית ובשלישית וברביעית וכו', וימסור נפשו בכל פעם לקום ממקום שפלותו ולהתיצב לפני ה' בכל פעם מחדש.

מדוע בדורנו תופעת ההתערערות מצויה, והיציבות נעדרה?

דורנו הוא דור "עקבות משיחא", ונמשל הוא לעקב, העקב הינו האבר התחתון שבגוף האדם והנו חסר רגישות, תפקידו להלך על רפש וטיט בוץ ואבנים, ולהוליך את כל קומת הגוף המתיצבת עליו.

צריכים להבין, תופעת העליות והירידות, גוון של עבודה הוא, בכל הדורות עבדו קדמונינו את ה' במגוון כל סוגי העבודות והצטיינו בהם, אם זה ביראה בשלימות, אם זה באהבה במדריגות גבוהות, אם בהשגות גבוהות, אם בנבואה, אם ברוח הקודש, וכיוצא, אולם גוון עבודה שכזו להיות עולה ויורד עולה ויורד, וחוזר חלילה, זהו גוון המאפיין את דורנו.

זו עבודת פרך שעובר דורנו שלא היה ולא נשמע כמוה מעולם, להיות תקופה מסוימת בהרגשה של עליה, אהוב ה', מקורב לה' מאד, ולמחרת למצוא עצמו בתחושה של מרוחק מה' ללא שום רגש ועריבות, וזה עוד במקרה הטוב, כי פעמים עוד יתכן וימצא עצמו ברפש וטיט ובשפל סחי ומאוס של העבירה.

והתפקיד לקום מהנפילה בכל פעם מחדש, וכאילו ולא אירע דבר, זוהי עבודה קשה שבמקדש, שלא נחלו אותה קדמונינו, ואכן טעמוה, אולם במקצת ביחס לדורנו. וגם אחר שטעמוה ראו תוצאותיה המבורכות, כי עבודה זו היתה מכוונת כלפיהם בעיקר לגבי השגת מדריגות נוספות נעלות ונשגבות, ואילו בדורנו העבודה מכוונת בעיקר לצורך ההתנתקות מהרע, והבן זאת היטב.

דורנו עובר תופעה זו כי היא עבודה לעצמה, וכאילו וזהו תפקידו להיות למוד מלחמה, באופן זה דוקא, שגם לאחר הנפילה מהחטא - לקום, זוהי אומנות שעליה צריך דורנו להתאמן ולהצטיין בה על מנת להנתק מהרע, ולא בדוקא כדי להשיג מדריגות כבדורות עברו ולכך נסיונותינו הם בעיקר בקימה מהנפילות ועלינו להבין שזה המתבקש ונדרש מאתנו, ועוד יבואר להלן.

לפי המבאר שעבודת דורנו להיות למוד לפל לאחר הקימה היכן ההבטחה של "הבא לטהר מסיעין אותו"?

נתאר לעצמנו, כמה כבר אפשר להחזיק מעמד ולא להשבר ברוחנו כאשר הנפילות חוזרות על עצמן, ותמורות קיצוניות עוברות עלינו, היום האדם בעליה וכך מחזיק תקופה קצרה ולאחריה נפילה, והנפילה מתבטאת או בעבירה או לפחות שנופל הוא מאותה עליה למצב של טמטום וחוסר חשק וכיוצא. ובכן נתבונן, האין זו סיעתא דשמיא עצומה להיות האדם נחוש בדעתו, שיעבור עלי מה, ממקומי אינני זז! ולהחליט שעל

אף הנפילות לעולם לא ארים ידי לאות כניעה, אלא שבכל פעם אתחיל מחדש, וכך חוזר חלילה. אדם הנופל ועם כל זה מתאושש וקם, הלא בכך האדם מפגין נאמנות לבורא במלוא הנאמנות, להיותו מחליט אני על משמרתי אעמודה, וגם אם ישליכוני מן השמים אלף פעמים אחזור ואחזור שוב להתחנן על נפשי.

האין זו מכח הסיעתא דשמיא בלבד?! מהיכן יכול האדם לשאוב כוחות כאלו, אם לא מכח הסיעתא דשמיא?

ובכן בזה מתבטאת הסיעתא דשמיא בימינו, לתת כח לנאבק עם יצרו, לקום מנפילתו בכל פעם מחדש ולהתחיל התחלה חדשה.

ורואה אני זאת בעין ממש, אצל בחורים צעירים חובשי בית-המדרש ואין צריך לומר אצל בחורים בעלי תשובה, שהתמורות החולפות עליהם הינם משמים לארץ ממש, ולעתים תכופות עולה על לבם לעזוב את הישיבה, ומכח הסיעתא דשמיא, ממשיכים ומחזיקים מעמד להתחדש כל פעם מחדש, וכך חוזר חלילה עד שמן השמים מתיצבים המה על מעמד מסוים ומבלי ליפול ממנו.

אכן, בדורות קודמים ההקצבה שהוקבעה לבא ליטהר היתה קצבה גבוהה בהתאם לשאיפותיו, אולם בדורנו עלינו להבין שנתמעטה ההקצבה, וזו ההקצבה שהוקבעה לנו, והיום "משכורת" שכזו נחשבת למכובדת, ואף שהיתה פעם מינימלית, היום שאנו בתכלית ירידת הדורות זהו כבר מענק ומשכורת גבוהה בעצם זה שזוכה האדם להיות ממשיך במלחמתו ולא נפלט החוצה משדה מערכת המלחמה עם היצר.

מילא, הכרחי מצבי מעידה לבעל תשובה שחטא, אולם מדוע הכרחי מצבי מעידה גם למי שלא חטא, אלא שברצונו להשיג דרגות נוספות ונתקל הוא במניעות של עליות וירידות?

הדבר מבואר על פי אור-החיים הק' (שמות ח, ג) שישנם חמישים דרגות בקדושה, וכנגדן חמישים דרגות בטומאה, ולעולם אי אפשר להגיע לדרגת קדושה מבלי שיתעמת קודם בדרגת הטומאה המקבילה לה ויסלק המחסום והמניעה העומדת בפני מדריגת הקדושה הבאה שברצונו להגיע אליה, לכך- ללא קשר לחטא, מחויב הדבר שיעמדו בפני ה"עובד" מניעות ומחסומים בכל פעם מחדש, ובלתי נמנע שיתכנו גם מעידות וירידות במהלך ההתעמתות.

וכמו כן הרמח"ל מביא הרבה בספריו: "אין אור שלא יוקדם לו החושך, ואין גילוי שלא יוקדם לו ההסתר".

מדוע גזרה זו נגזרה על דורנו דוקא לתפקד בגון עבודה זו של התמודדות בתכיפות העליות והירידות?

בביאור נפלא מבהיר לנו הגאון מאוז'רוב בעל "רשפי אש דת" את משמעות תפקיד דורנו, והנה תוכן דבריו:

משל למלך שחפץ לעשות כתר לראשו, כתר מיוחד שישובצו בו מגוון כל סוגי היהלומים שבעולם, בכללות אכן לא היתה בעיה מיוחדת להשיג יהלומים שונים ומגוונים, מלבד בעיה אחת שהתעוררה, והיא להיות כי ישנם עוד גוון של יהלומים מסוימים הנמצאים במעמקי הים, וכן תחת מכרות מסוכנים שנצרך להסתכן סכנת חיים להביאם, ומי אם כן יהין לסכן חייו ולצלול למעמקי מים או לחתור מתחת מְכְרִים מסוכנים המסכנים את נפש האדם בסכנת מפולת.

קם חכם אחד ואמר כי יש לו עצה, והיא: הרי בבית כלאו של המלך שוכנים שם אסירי עולם, ובכן להם אפשרי להציע עבודה מסוכנת זו, והיה אם יעמדו במשימה יצאו לחופשי, ובאם ימותו - ימותו, שהרי בין כה גורלם רע ומר בבית הכלא לעולם.

והנמשל יובן, בהקדים דברי האר"י למוהרח"ו שכל הנשמות של עקבות משיחא אלו הם גלגולים שניסו להיתקן מספר פעמים ולא הצליחו, ובכן במה היה תיקונם? לבוא בדור עקבות משיחא, שבו הנסיונות קשים ומפרכים, ומתוך מכרות מסוכנים, ומעמקי מים של תוקף הנסיונות שיהיו בעקבות משיחא - משם להביא להקב"ה את היהלומים החסרים שהם תורה ומצוות, על מנת להשלים את כתרו כביכול, לצורך תיקון עולם במלכות ש-ד-י. כך שדוקא על דורנו, דור שבו התרכזו הנשמות שהיו מספר פעמים בנסיון להתקן ולא עלה תיקונם יפה - תיקונם האחרון הוא לבוא בדור המלא בנסיונות. והיה אם יעמדו במשימתם ללקט היהלומים שהם המצוות מתוך המקומות והתנאים המסוכנים של דורנו יהא להם בכך תיקון על כל מספר הפעמים שקלקלו בבואם להעולם.

היאך נתן להחזיק מעמד בעבודת פרך זו של בנין והריסה - עליות וירידות בעבודת ה' בדורנו?

ראשית, יש לחזק את הידיעה וההבנה במוטל עלינו.

הרי רואים אנו בחוש שאין המוטל עלינו לא ליפול, שהרי בלתי נמנע הדבר, אם כן בהכרח שאין לנו גם סיבה להתיאש מהנפילות, שהרי אם בכל הדורות מהלך העבודה לעולם הוא בדרך נפילות וקימות, וכנאמר: "שבע יפול צדיק וקם", על אחת כמה וכמה

בדורנו שמכת ההתערערות והעדר היציבות הוא מנת חלקנו, ותפקידנו להתמודד עם תופעה זו גופא להחזיק מעמד ולהתחדש בכל פעם מחדש.

אזי אם יהא ברור לנו שזה תפקידנו, נבין שבשמים עתה סופרים ומונים לנו בחיבה את ההצלחות ולא את הכשלונות. כי עיקר שעשועיו של הבורא מאתנו עתה להיות מצטיינים בגוון זה של השתדלות הקימה מהנפילה, וככל שהנפילה תלולה ועמוקה יותר, כן השעשוע של הקב"ה גדול יותר מהקימה מאותה נפילה.

אכן, אבל אשמים אנחנו בנפילותינו, וצריכים אנו לעשות תשובה על כך, כי גם הנפילות הבלתי נמנעות כאמור זהו מחשבון המגיע לנו במחדלנו מכח בחירתנו שנכשלנו אי פעם, וזהו חשבון שמים לתפסנו עתה ליפול באופן בלתי נמנע על מנת להוכח בעוצם חרטתנו ונאמנותנו לבוראנו לראות היש בנו אהבת ה' כראוי, והאם חרטתו אמיתית, והלא דבר זה יווכח רק בכך שעם כל הנפילות איננו מתיאשים, וחוזרים לחיק אבינו שבשמים. הרי שרק בכך יוכח שחשוב לנו ויקר לנו עבודת ה', ושווה לחזור אליה בכל מיני אופנים, וגם לאחר מעידות והנחלת אכזבות, שווה ושוה לקום ולנסות שוב ושוב.

לכן בוודאי שנצרך הוא לשוב בתשובה על כל נפילה ונפילה, אין הקב"ה מוותר על כלום, ולהבין שגם נפילה כשנראית היא באונס ובלתי נמנעת אשמים אנחנו בה, כי לולי שחייבים אנו מחשבונות קודמים לא היה נגזר עלינו נפילה זו.

אולם תפקידנו עתה הוא אחד בלבד. לקום מאותה נפילה לעשות תשובה בחרטה ווידוי, ומיד להתחדש מחדש, ולא לתת ליאוש לקנן בלבותינו שום זמן, וכל הזריז לעלות למסילה מחדש הרי זה משובח.

ורק כשיתברר לאדם מתוך הכרה ברורה שזו תכלית תפקידו, ויבין שאכן תפקיד זה בהישג יד, אזי רק אז יחזיק האדם מעמד, כי אמור יאמר לעצמו: יודע אני שהנדרש ממני הוא להשתדל ולהתאמץ לקום מהנפילה בכל פעם, ואם בזה אני עומד, אזי מלאתי תפקידי בנאמנות, הרי שיתעצם זה בתפקידו ולא ישבר ויפול מנפילותיו, אולם כשאין האדם מודע לתפקידו, וחושב הוא שתפקידו מעבר לכוחותיו, וכגון שחושב הוא שתפקידו היחידי, הוא שלא ליפול לעולם, ובאם נפל אבדה תקוותו, ברור הוא שישבר בראותו שאין בהישג ידו לבצע תפקיד שכזה.

זה הנופל ממעמדו, האם חשבון שמים עמו הוא מכאן ולהבא, או שמתגלה בכך הדבר למפרע שמעמדו מעקרא לא היה כראוי, ובמילא תשובתו ששב עד עתה בטלה למפרע?

על כך משיב החיד"א בספרו "חומת אנך" (פרשת אמור) שאדם שנכשל ותיקן חטאו ונפל שוב, אין צריך תשובה למפרע אלא מכאן ולהבא, ואין נפגמת תשובתו הקודמת כלל בכך שנפל שוב.

ואם כן, הדבר דומה לאדם העולה בסולם, והנו בשליבה ה- 8, ובעומדו עליה נשברה, מתקנה, וממשיך לעלות, מגיע לשליבה ה- 9 ונשברת גם היא, מתקנה, עולה וממשיך לשליבה ה- 10, ונשברת גם היא, מתקנה וממשיך לעלות וכן על זה הדרך.

הרי שאמנם נוחל בכל פעם אכזבת שבירה, אולם מתקדם הוא בעליה, משליבה 8 ל- 9, ומ- 9 ל- 10, וכן הלאה.

כן הוא במעידות החולפות על האדם, אכן האדם מועד מעמדתו, אולם כשקם ממנה ומתחזק שוב, הרי שבנה לעצמו את אותה שבירה ותיקן את הקלקול שקלקל, ומעתה כשמועד שוב - הוא קלקול בדרגה שלמעלה ממנה.

וכמו שנמשיך זאת ליתר ביאור במשל נוסף.

משל לאדם המתאבק עם גבור, לאחר מאבק שבמהלכו נחל פציעות - נצח את האויב והביסו לגמרי, למחרת מוצע לו להאבק עם גבור אחר שגבורתו יותר משל קודמו, ועמו שוב נוחל הוא פציעות במהלך האבקות, ולבסוף מנצחו, וכן הלאה, מתקדם הוא להאבק בכל פעם עם גברתן החזק מקודמו.

הרי, שאכן אם היה הנאבק מתאבק עם אותו אויב, ופעם הוא מנצח ופעם אויבו וכן חוזר חלילה, וכן בסולם לו היה האדם עולה באותה שליבה, והיתה שליבה זו נשברת לו ומתקנה, שוב נשברת לו ומתקנה, בודאי היה כאן סיבה ליאוש, אולם מאחר ובכל פעם השבירה וההאבקות היא עם גבור נוסף בעל עוצמה גדולה יותר יש לאדם להתעודד שהנו אכן עולה ועולה.

כן הוא במלחמת היצר, "שבע יפול צדיק וקם", ועל כך מסביר ה"פחד יצחק" הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל, דאין הכוונה שמעלת הצדיק בכך שאף שהוא נופל - קם הוא לאחר מכן, אלא מהות בניית הצדיק את עצמו וחישולו בעבודת ה' היא דוקא מתוך הנפילות והקימות שתועלתן רב, וכמו שיבואר להלן.

ולענייננו, הצדיק או השב בכל קימה ונפילה אינו עוסק באותה דרגה אלא בכל פעם הרי שהוא במבחן נוסף אחר, ולא באותו דרגת מבחן החוזר חלילה.

ואף שלפי הנראה האדם עומד על עומדו ושם נוחל הוא נפילות, כשלונות והצלחות וחוזר חלילה, אין הדבר כן, והוא פשוט, שבכל פעם הוא מבחן וצירוף נוסף, וכשיעיד עליו יודע תעלומות שהשתלם הוא במבחניו כראוי ולא ישוב לחטאו עוד, אזי ירווח לו.

או אפשר להסביר בדרך זו: שעצם זה שהאדם חוזר ונבחן חלילה, זה עצמו מעלהו בדרגה, אחר שבכל פעם נצרך הוא לכח נוסף של התחזקות, ולא להתיאש, אלא לחזור ולהילחם שוב ושוב, אזי אף שמידת ההישגים בכל לחימה היום לכאורה אותם הישגים, מכל מקום עצם התמדת הלחימה היא המעלה את הלוחם מדרגה לדרגה.

היאך בכל זאת נתן לראות תועליות במהלך הכשלונות והנצחונות החוזרים חלילה?

המתבונן רואה בחוש מספר תועליות בדוקא כאשר המהלך של עבודתו רצוף בנפילות וקימות, ובקיצור הבאנום לעיל, ובתשובה זו נפרטם יותר.

א. הנפילות - תמונת מצב

לא בכל מה שהאדם נגוע ולקוי - בו הוא מתנסה, אולם בכל אשר מתנסה האדם בוודאי שבו הוא נגוע ולקוי.

האדם יכול לחיות בטעות לו היתה הסיעתא דשמיא מלוה אותו מיד מהחלטה הראשונה ואילך, או אז היה נדמה לו כי מלאך וקדוש הוא ולפחות בעל תשובה גמור הוא, שהנה בין יום נהפך והיה לאיש אחר.

מה יְלַמֵּד את האדם להכיר את עצמו, שכל כוחו ומעמדו רק מכח הסיעתא דשמיא המלוה אותו, ואילו הוא עדיין שקוע ברע, אלא שמקויים בו: "אלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", הלא רק בכך שמדי פעם כשיתרשל מעבודתו מגדריו סייגיו שקבל על עצמו - יפול שוב, ואז יבין שבעצם הרע עדיין מקנן בקרבו, ורק בכך שירבה בגדרים וסייגים תורה ותפילה ינצח.

ב. הוכחת כנות.

במה יוודע כי חרטתו חרטה אמיתית, הלא רק בכך שלא ילאה מהדחיות והנפילות ויקום בכל פעם מחדש, רק בכך תווכח אמיתות חרטתו שהנה מתחרט הוא מעומק נפשו על עברו, והעובדא שאינו מוותר בשום אופן על החלטתו לשוב, וכמה שנזרק הוא ונדחה מנסה בכל אופן מחדש לקום.

ונסביר זאת בדרך משל, הנה כל בני העולם חפצם להיות עשירים, אלא שרוב רובם לא ימסרו נפשם בשביל כך, וכשיווכחו שהדבר כרוך בנסיעות ימים, ועזיבת המשפחה וסכנת הדרכים יחדלו מלנסות, אולם זה החפץ בעושר בכל לבו ונפשו, ימסור הכל ולא ירתע מפני כל סכנה שהיא, ובלבד שישיג העושר.

כן הוא במתנסה במהלך הנפילות והקימות, בכך נבחן הוא האם נשבר הוא ומגיע לפשרה, באומרו: הנה די לי במעט אשר אוכל ותו לא, או האם חזק הוא לבלתי

הירתע מפני כל נפילות ודחיות, ויעמוד על משמרתו להתחדש בכל פעם בעצות חדשות ובתחכומים שונים והעיקר שלא להתפשר מהחלטתו, כי יְקָרָה לו מאד החלטתו להתקרב לה', וחרטתו חרטה עמוקה למאד שבשום אופן אינו רוצה לחזור לסורו ואפילו לא לחצאין, וגם אם כרוך עמל זה בהרבה אכזבות - על משמרתו יעמוד להשיג קרבת ה'.

ג. התחדשות.

תועלת נוספת ישנה בנפילות והקימות, שהאדם יוצא מהסטנדרט ומהשגרה, שהוא ענין "מצות אנשים מלומדה", הנפילות מאלצות להתחדש מחדש, עם גדרים וסייגים מחודשים, ועבודתו את ה' יוצאת מהגרוע ביותר שהוא ההרגל.

ד. להתלמד להכנעה

ידיעה יסודית חידש לנו החובות הלבבות בשער התשובה פ"ח וזה לשונו:

"פעמים שתזיק הצדקות לצדיק יותר ממה שתזיק החובה לבעל תשובה, ופעמים שתועיל החובה לבעל תשובה יותר ממה שתועיל הצדקות לצדיק, והוא באם הצדיק מתגאה ודבק בחנופה ובשקר".

ומעתה נישא קל וחומר.

אם לצדיק שלא חטא, ונקי הוא במעשים ובמחשבות, הגאוה והחנופה מזיקים לו יותר מהבעל תשובה, עד כי שווה לו כביכול להקב"ה להפילו בחטא על מנת להביאו להכנעה, על אחת כמה וכמה הבעל תשובה שחטא שבודאי שהגאוה תשפילנו למאד ותמאיסנו מבוראו.

ולכך להציל הבעל תשובה מהגאוה, מפילו הקב"ה מידי פעם, להזכירו מעמדו האמיתי, והיאך עדיין הרע בקרבו, אלא שהקב"ה מסייעו ועוזרו, ובכן כשרואה הבורא בחכמתו חשש לזה הבעל תשובה שיאבד את מקומו אזי כדי שלא תזוח ותגיס דעתו עליו נצרך הוא שיפול. ומכאן אתה למד שהענו והשפל ברך, הרבה גדול סיכויו שיפחתו מעידותיו.

לסיכום:

עלינו ללמוד היטב להיות מלומדי מלחמה, כיצד לתפוש בקשת ובחרב עד טיפת דם האחרונה, ולהדוף את האוייב, גם כשהינו מנפנף בחרבו במחשבה לתת את מכת החיסול - מכת היאוש ההרסנית, ועם דבריהם של רבותינו נקום על עומדנו, נילחמה בעד אלוקינו ובעד תורתנו, ובכך ננציח את נשמותינו לחיי עד במחיצתן של כל גיבורי הרוח של עמנו שעברו את מלחמתם בנצחון ולשלום, כי זאת בחר וברר האלקים לנו לעובדו בתקופת עקבתא דמשיחא, עבודה מתוך חוסר סיפוק דוקא, מתוך עגמת נפש דוקא, לקום ולעובדו בכל לבבנו עם המעט שנשאר בנו - כל זמן שהנשמה בקרבי, מודה אני.

ובזאת ניבחן!
בזאת ניבחן אם כנים אנחנו ונאמנים לבוראנו בכל מצב.
ואם מאבותינו ביקשו לעמוד בגוון מבחן זה מעט, עלינו הוטל לעמוד בגוון מבחן זה הרבה, ועלינו לראות במבחן זה כעיקר ונסיון דורנו, צו השעה, לקום בשארית הכח ולעשות את מה שנשאר לעשות, ובזאת צדיקים וחסידים אנחנו, כי את המוטל עלינו עשינו.
ואפשר לומר שזה החלק שהיה חסר מכל עבודת הדורות הקודמים, דהיינו, סוג עבודה שכזו דוקא מתוך מעידות וחלישות הדעת, וכדי להשלים ולהכין את העולם לקראת תיקונו במלכות שדי, נדרש מגוון כל אופני העבודה לעבוד את ה', וחלק זה עדיין לא הושלם מכל הדורות שקדמונו, והושלם הוא בדורנו "דור התמורות", דור שעליו נגזר עבודה מפרכת שכזו לצורך תיקונו, מה שלא היה מגיע לדורות הקודמים גוון עבודה מפרכת שכזו. כך שבעצם נצחוננו בסוג עבודה מפרכת שכזו, משלמת את החסר ממגוון עבודות ה' למיניהם שעבדוהו בכל הדורות, והוא הגוון האחרון הסוגר את כל מגווני העבודה, מה שגורם להכשיר בשלימות את ההכנה לקראת עולם הנצח.
אכן, שלבי עליות וירידות היו גם בדורות עברו, אולם ראו בבואם ליטהר את הסיעתא דשמיא שהתבטאה בנצחונות מבורכים, השגות מענגות בתורה ועבודה, ואילו אנו אין מתבטאות ההצלחות בהשגות ומדריגות כמאז, כך שעצם ההמשכיות ללא שבירה היא הנצחון בימינו, ולא תמיד נצחון מסוג זה מספק את הלוחם שברצונו לראות תוצאות משמעותיות, מאשר לראות ששב הוא על מלחמתו חוזר חלילה מבלי רגשות ועריבות מתמדת אלא לפרקים, ועל חלישות דעת זו חייבים אנו להיות מלומדי מלחמה בנאמנותנו לבורא להמשיך ולעובדו בכל מצב.
וראה עוד תשובה הבאה.

בדורנו החשקים וההרגשים כהים ודלים מאד, ובשביל כך עבודתנו נראית כחסרת נשמה, היאך לנהג בזמנים כאלו?

להעדר ההרגשה ישנן סיבות שונות המונעות את העריבות והמתיקות, ונצרך הכנה דרבה לזכות להרגשה, ומכל מקום ברור הוא שהעדר ההרגשה נצרך לצורך הבחירה, תאר לך שכל אדם הניגש לתורה ותפילה היה חש מיד בהתרוממות הנפש ובהרגשה עלאית, מה מקום יש אם כן לבחירה?!
כלל גדול לְעוֹלָם, הסובר לחכות עד שיהא לו חשק הן בתורה הן בתפילה, לעולם לא יזכה לכלום.

ומעשה ראיתי באחד שבא לסטייפלר זצוק"ל וטען שאין לו חשק ללמוד, ענה לו הרב: וכי חושב אתה שלי יש תמיד חשק ללמוד, לומדים אף בלא חשק!

עלינו להבין שמחויבים אנו ללמוד ולהתפלל, ואין זה משנה אם יש לנו חשק או שלא, ותועלת ידיעה זו רבה היא, כי כמו שהפועל שקם בעוד לילה להביא טרף לביתו, או החוטב עצים עובד בזיעה ויגיעת כפים להביא פרנסה בין אם יש לו חשק בין אם לאו, כי פרנסה היא חיי נפש, כך על כל אדם להבין, תפילה ותורה המה חיי נפש, בלעדיהם אדם אבוד לגמרי, ואם ינתק מהם זה לא רק שיהא חסר לו לימוד ותפילה, כל יהדותו תהא בסכנת קריסה וקשה להעלות על הכתב לאן הוא יגיע ללא ספק.

והיותר נכון הוא, שהעמל מביא את החשק ולא החשק מביא את העמל, עצם זה שהאדם עמל על דבר - לבסוף יחשק בו ויאהבהו.

ובמיוחד בדורנו שביארנו שהעיקר המוטל עלינו היום הוא גוון עבודה ללא הרגשים דוקא, ובזה אנו משעשעים את הבורא, כי מצד אחד הנאמנות לבורא ניכרת דוקא בכהאי גוונא שאין הרגשה הממתקת ומנעימה את העבודה, כי אז הלא האדם בגדר "רואה עולמו בחייו", ולעומתו זה העובד ללא הרגשים ועבודתו נראית לו טפלה ומשעממת ועם כל זה אינו מניחה והולך לו, ובפרט כאשר רצופה היא ביריד‌ות ונפילות ועם כל זה מתמיד הוא בעבודתו - מוכיח הוא שעושה הוא דברים לשם פועלם בלבד, ואם כן יש בזה הוכחה על כנות ואמיתות טוהר לב ומסירות נפש. והבן.

מה הצעד הראשון לעשותו מיד לאחר הנפילה?

פעולת התגמול הראשונה לאחר הנחתת מכת האוייב, היא התפילה. מיד לאחר המעידה והכשלון, אין להתחיל בשום פעולה אחרת, אלא רק עבודת התפילה. לגשת מיד להתחנן על נפשו בחרטה על העבר ובזעקה על העתיד לבל ימוט שוב. זו הפעולה היחידה הנדרשת לאחר מצב הירידה, ובזה כבר מקצץ אתה תיכף את כנפי האוייב אשר בא עליך כאשר ידאה הנשר. כיון שמדרך החוטא מיד לאחר שמעד מַפְנִים הוא לעצמו: הנני אבוד! בודאי הבורא כועס עלי ואין ברצונו שאפנה אליו עתה כל זמן שלא תקנתי חטאי... וכיוצא מכל מיני מחשבות יאוש, אולם בזה שאתה מיד מבצע את פעולת התפילה שהיא חיבור לבורא, הנך שובר טענה שקרית זו, וכאומר: נכשלתי, זה לא איבד לי את תקוותי! את הקשר עם בוראי לא איבדתי ולא אאבד לעולם! שוב הקשרים התחדשו! והזהר לעשות זאת בהקדם, כי כמה שיהא זה בהקדם, אזי הפער בין היאוש להתאוששות יהא קטן. ובכן, כדי שלא לתת לדמיון להתפתח אצלך שכאילו ואבדה תקוותך, עליך לקרב עצמך מיד להתאוששות ולתקווה, ובדרך זו של התפילה מיד לבורא, הרי קיצרת

את הפער, כי מיד בזה שבת להתקשר עם בוראך ללא שהיות. כל פסק זמן יכול להיות רק לרועץ, כי בכך תתן אפשרות החדרת מחשבות יאוש וחולשת הדעת למוחך, והוא מה שיגרור לנפילה נוספת וכן הלאה, לכך אל תתן זמן למחשבת האוייב להשיג את מטרתו, שהוא היאוש. שוב תיכף לאלוקיך האוהבך תמיד, כי כל פסק זמן מהווה סכנה שמא תשוכנע מכח המפתה שיוכיח לך בראיות ברורות וחזקות שאבדה תקוותך ולשווא עמלך, כי זו מגמת כח הרע בהחטאתו את האדם - לא בעצם החטא מסתפק היצר, כי הלא על עצם החטא אפשר לשוב. לעסקה מוצלחת יותר מצפה היצר, והיא - להאבידך לגמרי במחשבות יאוש הטוענת שיש ליקח פסק זמן מלחזור לבורא אחר שעתה הנך מאוס ומשוקץ, וכאמור בכך הנפילות והכשלונות יתגברו, ובתפילה שהיא חיבור וקשר מבטל אתה טענה שקרית זו. וראה עוד בדומה לזה בתשובה הבאה.

על האדם עוברים תקופות מצוקה וקשי ולעמתם תקופות שלוה ורגע, מהו תפקידנו בכל אחת מתקופות אלו?

הרבי מקוצק היה אומר, אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה, אל תאמר לכשאתפנה מצרותי אז אשנה, שמא לא תפנה, שמא אין רצון ה' שתעבדהו מתוך שתיפנה אלא דוקא מתוך מצבך של עתה שהוא בטירוף - כך במצב זה רצונו שתעבדהו. והוא יסוד גדול בעבודת ה'.

בני אדם אינם מרוצים ממצבם, וחפצים במצב אחר, וטענתם בפיהם, הלא במצב האחר יכול אני לעבוד את ה' יותר ויותר, וכגון: אם אהא נשוי אקים משפחה יתמעטו נסיונותי ואעשה נחת לה'... אם אצא ממצבי הדחוק בפרנסה ארבה בצדקות... אוכל לישב יותר על התורה והעבודה... וכיוצא.

כל טענות אלו אינם לרצון לפני ה', ויש בהם מן ההתמרדות, וכחייל המתמרד לתפקידו, בטענה שבאם יהיה לי תפקיד אחר אפעל יותר...

וכי הקב"ה נעלם מחכמתו כל מיני טענות מסוג זה, אולם האדם רוצה פשוט לברוח ממצבו, והקב"ה רוצה את האדם במצבו זה דוקא, כי מי כמוהו יודע מה נצרך לטובת האדם דוקא, ומה יביאהו לתיקון נשמתו באמת, יתכן יום ברווקות ובנסיונות שווה לו להקב"ה יותר משנה שיהא זה נשוי... יום של עוני ויסורים של זה יועיל לו לאותו אדם יותר משנה של רחבות... וכיוצא, ולכך אין לנו להכתיב להקב"ה אי אלו תפקידים יטיל עלינו, אלא לשמוח במצבנו ועם מצבנו כך לעובדו, אכן יש להתפלל לה' למתק הדינים מעלינו ולנהוג עמנו בחסדים, כי כן רצון ה' שנתפלל אליו, אכן ממתין הוא לתפילתנו למתק הדינין מעלינו, על צד אופן זה וודאי ראוי להתפלל.

וכמו שביארנו לגבי תפילה, שישנם מצבים שמראש נקבע שבאם האדם יתפלל יומתק הדין מעליו, אולם גם באופן שלא יומתק הדין מעליו, על האדם להבין שבהכרח הקב"ה חפץ בו כמו שהוא עתה במצבו של עכשיו, כי בכך רואה הוא את תועלתו המירבית ביותר, עד יראה ה' שעמד בו בתפקידו כראוי וירחם עליו להמתיק הדינים מעליו.

מה מצפה הבורא מהאדם מיד לאחר מעידתו?

הארכנו בשם ה"צדקת הצדיק" (אות קנט),שהסיבה למעידות הוא הקטרוג על התשובה ששב השב. דהיינו שהמקטרג טוען שעדיין לא הוכיח זה השב את עצמו די מספיק בתשובתו, ולכך מחייב הדבר שימעד שוב ויפול בחטא, לפי שכן מצבו האמיתי ללא הסיעתא דשמיא הגדולה שהתלוותה אליו, כידוע כמו כן מהרב "צדקת הצדיק" שהבעל תשובה בתחילת יציאתו מן החושך מקבל הוא אור גדול שעד וכמעט ניטלת ממנו הבחירה, וחפץ הוא לעשות הטוב בחשק גדול ובהתלהבות עצומה, וזה מחויב כדי לסייעו לצאת מן החושך, (וכדוגמת יציאת ישראל ממצרים שזרח עליהם אור גדול כמבואר בדברי האריז"ל) , ואור זה הוא זמני, ולכן המצב האמיתי של זה השב הוא שעדיין הרע בקרבו, אלא שנדחה מפני האור הגדול שזורח על השב במדת טובו ובחסדו יתברך, כך שאין עדיין הוכחה על חרטתו ותשובתו באמת, ולכך נצרך שיפול בחטא שוב כדי להוכיח את עוז רצונו לשוב, דאם עז רצונו ישוב על אף מעידותיו, ולא יתפשר ובודאי לא יותר על התשובה.

כך שהנפילות אין מטרתם לדחותו או לשדר לו שהנו מאוס, אלא אדרבא, הינם למבחן כנות עד כמה חרטתו בתשובה חזקה, כך שהמוטל עליו בשלב זה שלא להעמיק בנפילותיו, אלא לתת את כל כוחו בקימה, לטכס עצה היאך לקום מנפילותיו מיד, ולשקם עצמו מחדש. כי על זה מסתכלים עליו עתה בשמים, לא למה הוא נפל, אלא היאך הוא קם, כי מה שמעד, הוא מה שניסוהו מן השמים לבחון את רצונו בתשובה שתתבטא בכך שלא ישאר כך נפול אלא יקום מחמת עוז רצונו להתדבק בתשובה ובעבודת ה', כך שהמוטל עליו הוא לא להעמיק ולשקוע בנפילותיו אלא להעמיק בשיפור עמדתו להתיצב מחדש, וזה המקווה והמצופה ממנו עתה להראות את כוחו ועוז רצונו לשוב לאביו שבשמים.

והוא דומה לחייל בקרב, שנפצע בפציעות במהלך הקרב. והנה מה תפקידו של חייל מצטיין ונאמן, למהר להתאושש ככל האפשר, ולהמשיך להילחם, ואם ישקיע עצמו בפציעותיו ויברח משדה הקרב, הרי שהנו כושל ומנוצח, ולעומתו זה הדבק במשימה לְנַצֵּחַ, לא יעמיק בפציעותיו, יחבשם בחבישה זמנית, ובעיקר יזדרז להמשיך בכל כוחו

להלחם, ואז יזכה לאות הצטיינות ביותר, ובמיוחד שהנה נפצע, ובכל זאת לא נפל ברוחו, והוא אות לגבורה לא פחות מאשר כשלא היה נפצע כלל.

לשאלתך, חש אני בהרגשת שפלות, וכאלו ואיני שוה כלום, לא עשיתי כלום, אין לי כלום ביד, איני רואה עתיד לעצמי... ועוד מחשבות של אפסיות רודפות אותי, היאך אני נחלץ מזה?

שמע ואיעצך עצה שנתתי לרבים וראו בה תועלת.

קח לך מחברת, ורשום שם את כל גבורותיך ונצחונותיך שהיו לך מזה שנים.

שם תציין בקיצור ובראשי פרקים, את מסירות נפשך על התשובה כשחזרת בתשובה, כמה קשיים עברו עליך והתעקשת במסירות להיות איתן.

כמה תורה למדת במשך השנים האחרונות, כמה מבחנים נבחנת והצלחת, כמה מסכתות למדת, משניות, ספרי מוסר, וכיוצא, כמה מעשי חסד עשית וכיוצא, כמה תפילות התפללת, מועדים ושבתות ששמרת, מני אז ועד הצלחותיך כהיום.

וכשתפרט כל הפרטים הזכורים לך, ותעלם על הכתב, תעיין בהם מידי פעם, ולאחריהם תאמר "נשמת כל חי" מעומק הלב.

ובכך תלמד להעריך את מתנות ה' שזיכה אותך בהן.

"ויגבה לבו בדרכי ה'" - זהו תנאי מחויב להצלחת האדם, מבלי הרגשת גבהות וערך עצמי על הזכויות הרבות שזיכה ה' את הזוכה - יפול האדם לגמרי, כי לבו יהא מצומצם וסתום מלהרחיב ולפשט את מתנות ה' שזיכהו, ובמקום לפתח ביותר את תכונותיו ומעלותיו נכנס הוא לצמצום הדוחה גם את מה שיש לו.

וכבר היה אומר המשגיח ממיר - רבי ירוחם זצ"ל: כמה שמסוכן זה שלא משתמש בכלים שיש לו לעבוד את ה', יותר מסוכן זה שלא מודע לכוחות והכלים שיש לו לעבודת ה' וחושב עצמו ללא יוצלח.

ולעומתו זה שמעריך את מתנות ה' שנתן לו, לבו פתוח ורחב לפתח את המעט שבו, ובכך יתוסף לו עוד ועוד ואפילו שהוא באופן איטי, מכל מקום הוא בטוח ושמור, ובכך גם מכין הוא כלי קבול נוספים לקבל עוד.

ועוד, אחד שכזה המעריך ומודה לה' על אשר חננו, יחפוץ ה' להוסיף לו עוד ולקדמו, כדוגמת המקבל מתנה כשיקבלה בסבר פנים יפות ובהערכה יש חשק בנותן ליתן לו עוד, ומה גם כשיראה שמתנתו רוממה והגדילה את המקבל, ואילו לזה שמקבלה בסבר פנים רעות ואינו מעריך את מתנתו שקיבל, לא יחשוק הנותן ליתן לו מעתה מאומה, ובפרט שבאופן שכזה המתנה אינה מנוצלת לקדם ולהעלות.

בדורנו הנפילות והמעידות הנם רבות, ולפחות גם במקרה הטוב כשלא נופלים אולם העבודה נעשית בהעדר הרגשים, ואף שאומרים אנו ב"לשם יחוד": "בדחילו ורחימו", ומכינים אנו עצמנו להרגשים, עם כל זה הדברים רחוקים מהלב, מדוע?

ראיתי באחד ממאמרי החיד"א (ואכת"י), שהסיבה היא להיות כי עיקר התיקון של הדור האחרון הוא הכניעה, ומתוך כך להביאם לגאולה, שזוהי בעצם מטרת הגלויות להכניע, ולכך אף שאין הגלויות מביאות לתוצאות מבורכות בתורה ומצוות, ואולי אדרבא, בעקבות הגלויות עם ישראל נופל ומתרחק, אולם התיקון שבגלויות הוא הכניעה.

ולכך דור עקבות משיחא - דור שיחזה בשוב ה' לציון ברחמים, התנאי לזכייתו בזה הוא הכניעה והשברון לב, ולכך חשוב מאד כשלפחות נשבר האדם בלבבו מהעדר הרגשותיו, בוכה על כך מתחנן לה' שיצילו ויעזרהו להרגיש את עריבות ה', זהו כבר כשלעצמו הישג גדול.

מהו עקר הקשי המנבא על דור עקבות משיחא?

אפשר לסכם זאת בקצרה:

א. נסיונות קשים ותכופים, ובעיקר באמונה ובעריות.

ב. יסורים מגוונים בכל תחומי החיים, פרנסה, בריאות, שלום בית, תרבות רעה, שידוכין, וכל אלו בהכרח גורמים לתנודות חמורות בעקביות ורצף עבודת ה'.

ג. העדר "הרגשים" בעבודת ה', תופעה המשעממת ומסירה ערך נכון לתורה ומצוות.

ד. נפילות וחוסר יציבות בכל גוון בעבודת ה', תופעה שוברת ומיאשת את המשך הלחימה.

ה. ירידת הדורות המתבטאת בהסתר גילויים מרועי ישראל לפי שאין דורם ראוי לכך.

במה יש לאדם להעלות את חשיבותו בעיני עצמו בכל מצב שהוא על מנת לגבה בדרכי ה'?

בהתבוננות נפלאה ראיתי להרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 198) שהיטיב לבאר לנפש כל יהודי באשר הוא את רום מעלתו, וכי הוא המוביל את עלית העולם או ירידתו כי הוא ורק הוא תכלית הבריאה, ואם הקב"ה ברא ככלים ואמצעים את העולם המופלא הזה על מיליוני ומיליארדי פרטיו וברואיו המחוכמים והמופלאים רק לצורך האיש היהודי, מכאן ישא היהודי קל וחומר בן בנו של קל וחומר על מעלתו הוא, שהרי אם רק הכלים והאמצעים לבריאתו כל כך חשובים ומופלאים על אחת כמה וכמה הוא - האדם הישראלי שהוא התכלית יש לו חשיבות פי כמה וכמה, שהרי כשבונים למלך ארמון

מופלא ויפה לאין ערוך, הלא התכלית הוא המלך, והארמון המופלא רק נותן מעט תיאור לגדולת המלך שמגיע לו ארמון כזה, והנה כן הוא כל הבריאה הוא אמצעי לעבודת האדם את קונו, ואם הבריאה כל כך גדולה ומופלאה על אחת כמה וכמה שעבודת האדם חשובה פי כמה וכמה, כי האמצעי יגלה על התכלית.

ועיין שם דבריו שמתחילה חפץ ה' שכל הברואים יהיו "תכלית", ומשסרחו דור המבול ודור הפלגה ועוד, הפריש הבורא לתכלית רק את זרע אברהם, והשאר נהפכו לאמצעים כך שכל אומות העולם אינם אלא כלי ואמצעי לשרת את עם ישראל.

ונצטט דבריו הנפלאים לצורך חשיבות הענין:

השי"ת ברא את האדם מיליארדים ממנו בכל דור, ודורות - למאות, משפחות ואומות, להם ערים ומדינות בכל קצות הארץ ומיליוני מיני בעלי חיים שמספרם עולה במיליארדים רבים מאד, וצמחים לאין מספר, והארץ מלאה מינרלים אלפי מינים, וכוחותיהם עושי פלאות; וכל שכן על ידי אופני חבוריהם והפרדתם, אין ספורות למו. זוהי הארץ ואשר בה, ומכל מקום בטלה היא באלפים לעומת השמש; והשמש עם כל משמשיה בטלים במליוני-מליונים בעולם הכוכבים. נזכור נא את שביל החלב ואת הערפליות - עולמות הכוכבים אשר גם בטלסקופים הגדולים ביותר אין לספרם מרוב, וכמה אלפי-מיליונים שמשות בכל אחד מהם. ומהי תכלית כל אלה? - נקודת קידוש ה' שבלבו של אדם אחד וצדיק שמו, שנאמר "וצדיק יסוד עולם".

אכן היחס מתאים. הן "כולם בחכמה עשית"; "בחכמה" פירושה: הכל מכוון בדיוק נפלא לתכליתו לאמיתו. מכאן למדנו שכל העולמות כולם בטלים בתוך נקודה רוחנית זו שבלבו של אדם אחד. כמות רבה לאין ערוך, ולמעלה מתפיסת המח, בטלה בנקודה אחת של איכות.

וזה מפורש בתורה: "ויעש א' את שני המאורות הגדולים... ואת הכוכבים... להאיר על הארץ". אותם האולמות הענקיים של כוכבים רבים, אשר גודלם נמדד במיליוני קילומטרים; אותם הכוכבים הענקיים בכמותם בכוחותיהם ובמהלכיהם, מהם שרחוקים ממנו מהלך-אור של אלפי שנה - למה נבראו? מהי תכלית הויתם, סבוביהם וענקיות כחותיהם? - למען נראה אנחנו בהם נקודות אורה, ואם גם לחולשתו לא יספיק לנו להשתמש לאורם המגיע אלינו, אבל ישמחונו ויניחו קצת את דעתנו בתוך חשכת הלילה; וגם יאירו ללבנו ויעוררו אותנו קצת להתבונן בגדלות הבורא - "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וככבים אשר כוננת...". אך האם זוהי התכלית המתאימה ביחס

לגודל וכמות הכלים? אמנם כן הוא, זה בא ללמדנו שלמען נקודת אור שתאיר לאדם, כדאי לברוא כל הכמויות שבעולם.

אך "שם ועבר" וביתם שמרו על התכלית הרוחנית שהושמה בבריאה ("שהיו זקנים וישבו בישיבה") אבל היו רק יחידים, וגם זרעם נשקע בעבודה זרה, כגון תרח, עד שצמחו ועלו האבות הקודשים ע"ה, שלהם נמסרה תכלית כל הבריאה. ומהם העם הקטן ביותר והדל - והוא תוכן כל הבריאה כולה. וכל השאר הנראה כה מתוקן ומשוכלל ומסודר אינו אלא כליו, להכין עבורו עולם וסביבה אשר בה ימשיך עבודתו הרוחנית.

מעתה, האם נדע את ערך הישיבות ולומדיהם? אנו מושפעים מהכמות, ומסתכלים כמעט על פי מבט הרחוב, וח"ו היינו בעינינו כחגבים בשביל שכן היינו בעיניהם. אבל ידיעת האמת אינה גאוה - אנו הכל ממש, תכלית הבריאה בדורנו, דור יתום; אנו חיילותיו של הקב"ה. לחיילים עול מיוחד; לנו - עול התורה. אף פגימה קטנה של ביטול תורה אפילו במחשבה - מחרבת; אפילו ביטול ערך לימוד התורה בלב - מהרס; ואף הקלה קטנה בהנהגת התפילה (שאדם פשוט לא ירגישה כלל) אצלנו הוא בגדר חורבן בית המקדש, ח"ו. עלינו לדעת - לנו נמסר כל התיקון: כל עלייה, כל התחזקות - ערכה גדול מאד, הרבה למעלה מתפיסתנו. האיכות הרוחנית היא הכל, וגדרה - בנין בית המקדש, ע"כ דבריו.

מכל הנזכר ישכיל המשכיל כמה מחדל והפסד הוא לבטל תורה ותפילה בשביל כל ערך מערכי עולם הזה, שכולם בטלים ומבוטלים למשהו מן התורה ואין השוואה כלל בין ערך עולם ומלואו לדבר אחד של תורה.

היאך נניח את הדעת לקבל את המצב כמות שהוא כאשר ההפרעות בעבודת ה' הנם עזות ביותר, אם זה מסבה בריאותית, או מפני דחק הפרנסה, או מטרדות שלום הבית וכיוצא, ולהשלים עם העבדא, זהו! תלמד מעט... תתפלל מעט... מה שאין בו כדי להביא לספוק ובודאי שאין בו כדי להביא שמחה.

כבר דיברנו בזה כמה פעמים, ואולם עתה נחדד יותר התשובה לזה. המדה היקרה ביותר שבה משתלם האדם היא מידת "התמימות". שהנה באברהם אבינו מצינו שכל כוחו במידת נסיונו במצות עקידת יצחק היה "תמימות".

וכמו שהאריך בזה הרב המשגיח הגה"צ רבי אליהו לאפיאן מובא בספר "לב אליהו", לכמה מן מידת התמימות היה נצרך אברהם אבינו כדי לקיים מצוה זו שיש בה חילול ה' גדול, לקום ולשחוט בנו ככל עובדי העבודה זרה השוחטים בנם לאלהיהם, ולאבד ולהשמיד בזה את כל עמלו ויגיעו להחזיר אנשים תחת כנפי השכינה בכל ימיו - אברהם

מגייר את האנשים ושרה את הנשים, ולחלל שם שמים באופן נורא כל כך, לקחת בן שנולד ל- 100 שנה ולהקריבו קרבן...

ועוד, הרי הבטיחו הקב"ה "כי ביצחק יקרא לך זרע" והנה סתירה בדברי הקב"ה שעתה אומר לו קום העלהו לעולה, ועוד כאמור שבמות יצחק שבו הובטח לו קיום הזרע - יֻשְׁבַּת ויאבד סיכויו סברו ותוחלתו להפיץ אמונתו יתברך בעולם שזה היה מסירות נפשו כל הימים.

השלמות של האדם היא "התמימות", הבין אברהם אבינו שתפקידו לא להרהר אחר הקב"ה אלא לעשות מצותו בתמימות מבלי לחשבן שום חשבון אחר.

וביותר יתבאר תמימותו של אברהם אבינו על פי מה שמסביר הר"ן בדרשותיו על התורה (מובא ב"לב אליהו" בענין העקידה)„ שהקב"ה לא צוה לאברהם להעלות את יצחק, אלא ביקשו, ואם היה אברהם מסרב לא היה נחשב כעובר על צווי, ועם כל זה חקר והתבונן אברהם אבינו: אם הקב"ה הציע או ביקש ואף שלא ציוה - משמע שניחא ליה, ואם כן מה נפקא מינה אם נתבקשתי או נצטוויתי, מה נפקא מינה בתוצאות המעשה - חילול ה' או קידוש ה', אחר שניחא ליה להקב"ה בזה הנני לעשותו.

וזה יש לנו בני אברהם יצחק ויעקב לדעת שמידת התמימות ירושה ונחלה היא לנו מאבותינו כמבואר באריכות בספר "שומר אמונים".

ומעתה נתבונן, אימתי מצטיין האדם במידת התמימות הלא פשוט הוא שככל שיגבר הנהגת ההסתר פנים, והקושיות והתמיהות יפוצצו מוחו של אדם, כמבואר גבי אברהם אבינו בעקידת יצחק, כן ביותר תגדל מעלתו במידת התמימות.

ובכן ההיה פעם דור כדורנו שהצטיין במידת "התמימות", הלא מכיון שלא היה דור עם הסתר פנים כדורנו, אם כן בהכרח שלא היה דור שיכל לגלות ולהוציא את מידת תמימות כדורנו.

ומידת התמימות נצרכת היא למאד לשלימות הפרט והכלל, וכשם שנצרך שלמות שכזו לאיש היהודי בפרטות כן נצרך הוא שיהא דור שלם מצטיין במידה זו לשלמות גוון עבודת כל הדורות כולם כדי שישתלמו העבודות במגוון כל אופני העבודות.

ובכן נתבונן, במשך כל הדורות עבדו את הקב"ה בהארת פנים, אם זה בדורו של משה רבנו ואחר כך דור הנביאים, ואחר כך דור אנשי כנסת הגדולה, דורות התנאים, אמוראים, ראשונים ואחרונים, ואם כן מאחר והיה בזמנם הארת פני ה' שהאיר להם לדעת את ה', כי עיקר ההארה היא בדעת, ולכן אף שהיו גם בזמנם גזירות ויסורים אולם הדעת היתה בגאולה. ובהכרה, כך שמידת התמימות אצלם לא הוכיחה את עצמם

להצטיין בה במלוא עוצמתה של מדה זו מאחר וכאמור התמימות מתבטאת ביחס להסתר פנים.

וכל הנזכר הוא גמרא מפורשת (סנהדרין כ' עא): "שקר החן" - זהו דורו של משה, "והבל היופי" - זה דורו של חזקיהו, "אשה יראת ה' היא תתהלל" - זהו דורו של רבי יהודה ברבי אלעאי שהיו יושבין ששה בטלית אחת ועוסקין בתורה.

הנה מפורש שככל שהדחקות והצער גדול יותר, רק אז ניכרת העבודה באופן ברור ואמיתי יותר עד כמה היא במסירות.

לעומתם דורנו - דור שההסתר פנים הינו בשיאו, בנפש ובגוף, ובעיקר גלות הדעת שאנו מיוסרים בה העולה על כולנה, וכמו שהארכנו בביאור כוונת אוה"ח הק' על דורנו שהוא דור השרוי בנ' שערי טומאה שמהותו הטמטום והאטימות מהאמונה, ודורנו הוא בשיאו בהעדר הדעת, ונוסף על הכל יש בו צרות רבות ומגוונות המטרידות את השכל והדעת ומטריפות אותו, ונוסף על הכל ירידת הדורות ממורי ומנהיגי עם ישראל, ואין לך שלום ושקט בשום בית, הצרות הפרטיות מסועפות ומסובכות בכל בית, ובכל קהילה והבלבול גדול ומסובך.

אזי דורנו הוא הדור שבאם יסלק דעתו ושכלו מלחקור על הנהגת ה' ויתמם עם בוראו, הוא הדור שישלים מידה זו שהיתה חסרה בשלמותה מכל הדורות עברו, ולא לצד חסרון בגדלותם, אלא שלא נתנסו בזה כמונו, ולא הוכיחו עצמן במידה זו כמו הדור שלנו.

ומה שנגזר לעבודה זו על דורנו דוקא, הוא להיות שדורנו דור של שארית הבירורים והתיקונים, נשמות שבאו מכבר לתקן עצמם ולא תיקנו, ונגזר עליהם להתיסר בהסתרת פנים שלא היתה כמותה, ובדורנו זה ראה הבורא בחכמתו זיווג טוב, רבוי יסורים מצד אחד שיצריך בהכרח שלימות של אמונה, וביחד יוצלח להשלים בנו את מדת ה"תמימות" שחסרה בכל הדורות בשלימותה, ובדורנו דור שמגיע לו מפאת הנשמות שנצטרפו בדור זה להיות בהסתר פנים - משתלמת מידה זו של התמימות ביותר מכל הדורות, ובזה יבוא כתרו של הקב"ה שלם מכל גוון העבודות הנדרשות לצורך ההכנה לתיקון עולם במלכות שדי.

בספר "צדקת הצדיק" וכמו כן בדברי רבנו ירוחם ממיר בספרו "דעת תורה" סוף פרשת "שלח" מבאר שדורנו הוא דור שיתעלה על כל הדורות כלם, ובכן מה מעלת דורנו כל כך על פני הדורות שעברו?

אפשר להמחיש את משמעות תקופת דורנו במשל כזה:

פועל שעובד אצל מעביד, ואינו מקבל ממעבידו שום מאור פנים, לא שומע מילת עידוד ממעבידו, ואפילו יישר כח, חיוך, איזו מילה טובה... כלום! האם אפשר הדבר לעבוד אצל אחד כזה.

ועוד, לא די שאינו מקבל שום חיוך ומאור פנים, גם את משכורתו איננו מקבל, ורק עובד הוא מתוך הבטחות שמבטיח לו מעבידו שישלם - מתי שירצה לשלם לו!

ועוד, לא די שאת משכורתו אינו מקבל, אלא עוד צריך הוא לקנות מכספו הפרטי את כל הציוד לצורך עבודת אדונו, ואם יוזק איזה כלי מהציוד של עבודתו הוא שנושא בהפסד זה ועליו מוטל לשלמו.

ועוד, לא די בכל הנ"ל אלא עוד שמעבידו מטמין לו מוקשים ומלכודות להכשילו בעבודתו, ולבסוף אף תובעו על מחדליו ומאשימו בפשיעה.

ובכן זהו דורנו דור עקבות משיחא, דור של הסתר פנים, אין הרגשים והתפעלות, חושינו כהו, אבדנו את כל הרגשות, כך שלא משתדר לנו שום סימן ולפחות של הארת פנים או "יישר כח" להראות לנו משהו על נחת רוח מעבודתנו, ולא עוד אלא שמוקפים אנו בחבילי טרדין ויסורים למיניהם, ולא זו אלא אף זו, שהנסינות והנפילות מנת חלקנו יום יום, ואנה אנו באים במצבנו זה.

ולכן יקרה מאד, כל אמונה תמימה, כל קבלת יסורים ואכזבות החיים באמונה, ולהמשיך את עבודתנו בתום וביושר מתוך אמונה שעבודתנו לא-ל אמונה צדיק וישר, המשלם לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. דרונו הוא דור שיתעלה על כל הדורות להיותו עובד במצב החשוך ביותר מכל הדורות, ואף שתוצאות מעשינו דלים המה ואינם אלא כנרונים זעירים לעומת תוצאות דורות הקודמים שהמה כאבוקות המאירות למרחוק, אולם עלינו לזכור! מצוותינו המה כנרונים בלילה לעומת מצוותיהם של ראשונים שהמה כאבוקות ביום, וחשיבות גדולה נודעת לנרון כשהוא בלילה לא פחות מאשר אבוקה כשהיא ביום.

אחד מצרות הדור הגדולות ביותר ואולי אף הגדולה ביותר ובמיחד אצל הצעירים הוא בלבול הדעת וערפול וטשטוש בין השאיפות למיניהם לבין יכלת העשיה בפעל, היאך יוצאים מבלבול זה הגורם לתמורות חדות במהלך העבודה?

אכן בלבול הדעת הוא המפתח המסוכן ביותר למפלת האדם, כשהאדם אינו יודע את תפקידו, אינו יודע על מה עליו לתת את כל עמלו, ועל מה פחות, על בקיאות או על עיון, על תורה או על מוסר ותפילה, במה לאחוז בתחילה ואת מה להניח לעת עתה, מצד אחד חפץ הוא לצאת ידי חובת החברה אולם מאידך מתנגש הדבר לידיעותיו, ומכל אלה וכיוצא נגרם פער בין הידיעה למעשה.

כל אלה וכיוצא באלה גורמים לפיזור הנפש ובלבול הדעת, ובפרט היאך להתיחס לתמורות העליות והירידות, כי כאשר ההתיחסות אינה נכונה האדם נשבר לחלוטין כידוע.

ובכן בראשונה חייב האדם להביא עצמו לישוב הדעת, והוא בדרך "עשה לך רב", להתיעץ עם ת"ח ירא שמים וחכם בחכמת הנפש היודע לרדת לבעיות הנפש, לדעת לתת עצה מתוקנת את מה להעדיף, מה להניח, ממה לברוח ואחר מה לרדוף וכיוצא, לא להניח זמן למצב הבלבול שישאר בנפש.

וגם כאשר לא ימצא רב אשר יבין את לבבו, חייב הוא להאמין בכלל יסודי, שכל בלבול אינו מצד הקדושה, ושלא יתפתה לחשוב שמאחר וכל מחשבותיו בקודש, מחויב הוא להלך אחר כל שאיפותיו ואף שתוצאותיהן בלבול אחד גדול, אלא יאמין שעליו לצמצם מלחייב עצמו בשאיפותיו, ולהתחייב אך ורק באופן שההתחייבויות לא יעבירוהו על דעתו וישמחהו בעמלו, כי כן תורתנו דרכיה דרכי נועם, וכל אשר יביאוהו הרהוריו ושאיפותיו לדרך בלבול ומיאוס בעבודתו, הרי שידע בבירורו שטמן לו יצרו מלכודת, ויתפלל לה' מקירות לבו שיעזרהו ליתן לו עצה וישוב הדעת לדעת מה ה' אלוקיו דורש מעמו עתה לפי מדרגתו של עכשיו.

וזה גופא הנסיון אם יתבלבל אם לאו, לבני אדם נדמה שלהתבלבל זה אינו עוון, אולם זהו נסיון ככל הנסיונות של עבירה שמתנסה האדם אם לחטוא אם לאו, כן מתנסה האדם אם להתבלבל אם לאו.

וכבר הזכרנו שיש ביד האדם שלא להתבלבל, והוא בהיותו מאמין שרצון ה' ממנו הוא רק החפץ והבחירה בטוב, אולם המעשה - כמה יהיו מבורכים תוצאותיו זהו כפי אשר יגזור ה', ועל האדם לבטל דעתו לדעת בוראו, להסכים ולהסתבלן בסבלנות עד בוא ישועתו מאת ה' להצליח בישום שאיפותיו למעשה, ויבין שיש לו לבקש ולדרוש זאת רק למען הסיפוק השלווה והרוגע בראיית יצירותיו, ואז אכן, אם מבקש זאת באמת לשם ה' כדי שבכך יוכל להיות עבד ה' נאמן יותר ועובד עבודה פנימית יותר אזי יש מקום לבקש על כך, אולם מי יאמר זיכיתי לבי לבקש לשם שמים באמת, ובפרט בימינו שנתמעטו הלבבות והחיצוניות והשקר מתנוצצים מכל פינה, והפנימיות והאמת נעדרת, בזמן שכזה, הנח לו להקב"ה לנהוג כפי אשר תגזור חכמתו עליך, כי היום בנקל לאדם שיפול בגאוה ויהפך מרצוי לפני ה' לתועבת ה', ולכן אם הקב"ה מסתפק בשאיפותיך ובהשתוקקותך גם כשאינם באים לידי מעשה - תסתפק בזה גם אתה, ואין לך לדרוש או לתבוע, אלא אך ורק להתחנן על נפשך שיאיר ה' פניו אליך, להצליח ליישם את

שאיפותיך, אולם הרחק עצמך מטרוניא ומתרעומת על הנהגת ה' עמך גם בענינים רוחניים המצדיקים לכאורה לתובעם.

היאך נתן להשיב את הבטחון ללוחם שינצח את יצרו לעתיד - לאחר מעידה, או אפלו לאחר כמעט מעידה המחלשת את הדעת מלהאמין בעצמו של הלוחם שיש בכחו ללחם ולנצח, ובפרט כאשר הוא לאחר מספר כשלונות?

על הלוחם לחזור ולשנן את מאמר חז"ל (קידושין ל'): בכל יום יצרו של אדם מתגבר [מתחדש] עליו ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו".

אם כן הרי שגם קודם המעידה נצחונך היה מחמת עזרת ה' שסייעתך לנצח, ומעולם לא היה נכון לְיַחֵס את הנצחון לְךָ לְעַצְמְךָ, ואף שהקב"ה בחסדו אכן כן מיחס את הנצחון לאדם.

כשהאדם מודע לכך בבירור, אין מקום לחלישות הדעת, כיון שבעצם לא נתחדש לו כלום עתה במעידתו לחשוב שאינו כשיר ללחימה, אלא מה שעליו לחשוב שכך ראה הבורא בחכמתו להעמידו בנסיון ולבוחנו פעם נוספת היות ועדיין לא הגיע למיכסת הנסיונות שעדיין המקטרג מקטרג עליו שיש צורך לבוחנו במבחנים נוספים שמשמעותם כוללת אף מעידה - לבירור חוזק החרטה והתשובה ששב, והוא באם מיד יקום מנפילתו ויעשה תשובה ויחזור לאיתנו הראשון, בזאת יבחן כי תשובתו תשובה, שהנה אף שנדחה פעם נוספת לא נתיאש מתשובתו והחלטתו נחושה לקיים ולחזק תשובתו, וגם אם יפול שבע פעמים - יקום.

החושב כאמור לעולם לא תחלש דעתו, כי ידע שבעצם הנצחון בפועל אינו תלוי באדם אלא בסיעתא דשמיא, וגם קודם - כשניצח - זה היה מחמת שסייעו הקב"ה לזמן מה, עד הזמן שחכמתו גזרה שנצרך הוא לנסיון נוסף, ואזי אם יעמוד בו - תפקידו יהא ללמוד לקח להתעלות ביתר שאת, כי יראה שכוחותיו בעוצמה לגדול ולהתעלות, ואם יכשל בו תפקידו יהיה להוכיח שהוא נאמן לתשובתו, שהנה אף שנפל אינו חוזר מעורכי המלחמה, וממשיך מחדש להערך למלחמה כבתחילה.

ותופעה זו אם היתה פעם מעט, היום היא הרבה, והוא עיקר נסיון דורנו לעמוד במבחן כנות זה, להחזיק ולעמוד על משמרתו גם כאשר התוצאות עלובות ומאכזבות למאד מחמת רצף התמורות של העליות והירידות.

וכאמור בידיעה זו שבעצם גם הנצחונות המה בסיעתא דשמיא בלבד, וממילא הכשלונות אינם אלא בהעדר הסיעתא דשמיא מחמת הקטרוג יועיל לאדם לבלתי יפול

ברוחו, אלא ינסה שוב להתחזק ולהתחנן על נפשו לה' שיסייעהו כבראשונה להיות גבור הכובש את יצרו.

מה העצה לקדם את פני ימי הרעה שהמה ימי הירידה כדי שלא ישקע האדם בהם ויאבד את מדרגתו?

אכן בתוקף ימי הירידה רחוקה ישועתו מלבוא, אולם העצה שכבר בימי העליה יעמיס תפילות לה' שיצילוהו בימי הירידה לבל יאבד, והארכנו בזה רבות בכמה מקומות, ועתה מצאתי לזה סמך נפלא בדברי הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 226), ולנחיצות הענין אביא לך דבריו:

האדם עלול תמיד לעליות וירידות במצבו הרוחני, והיינו מה שקראו ז"ל "גדלות דמוחין וקטנות דמוחין", וכן "ימי אהבה וימי שנאה" (ספר הישר). העצה היא שבהיות האדם במצב גדלות דמוחין יתפלל מעומקא דליבא לסייעתא דשמיא, היינו שיעזור לו השי"ת כשתגיע שעת קטנות.

אבל האדם הוא בעל גאוה וחושב כי בעצמו יעשה הכל ואינו צריך לתפילה. ובהיותו בשעת גדלות דמוחין יחשוב כי כך יהיה תמיד ובעצמו יעמוד בחיזוקו וכדומה; ובכך בהגיע זמן הקטנות הוא נופל ח"ו.

וזהו מה שטענו חז"ל נגד עם ישראל "כפויי טובה בני כפויי טובה... כשאמר הקב"ה מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' היה לכם לומר תן אתה" (עבודה זרה ה.); פירוש, שהיה להם להתפלל שיעזור להם ה' שלא ירדו מדרגה זו לעולם. ולמה באמת לא התפללו כך? מפני דק שבדק של חסרון הכרת הטוב, "שלא היו רוצים להחזיק לו טובה" (תוספות שם).

אין לנו אלא ללמוד מזה שלא לחשוך את תפילותינו, כמו שאמר הגרי"ס זצ"ל שאף שאמרו ז"ל שבזמן הזה שערי תפילה ננעלו, היינו תפילה לצרכים גשמיים, אבל תפילה לסיעתא דשמיא ברוחניות תמיד נשמעת; ובדוק ומנוסה הוא. רק בזה ננצל לכשיגיע זמן קטנות דמוחין.

מה הן הסבות לתופעת התדרדרות רוחנית באפן הנראה על פניו שהוא ללא אפשרות בלימה, ובפרט כשהוא לאחר תקופה ארכה של חזוק ועליה?

תופעה זו תיתכן לכמה סיבות.

א. שאננות.

אדם שזכה לתקופה ארוכה של חיזוק, וכח הרע הרפה את מלחמתו עמו בס"ד שסייעו לו מן השמים, חש הוא תחושת נצחון, וכאילו וסיים מלחמתו עם יצרו, אין לו להתאמץ

לסור מהרע ולפחד ממנו. והרי זו טעות וכי עם היצר ניתן לומר שסיימנו עמו מלחמה, הלא כל חייו האדם חייב לחפש עצות ודרכים להלחם עם יצרו, וגם כשיצרו שקט כביכול, על האדם להיות ער וזהיר פן יתקפנו פתאום, וכשאדם חדל מללחום וחי בשאננות, מן השמים נוצר קטרוג עליו, הטוען דהיאך יתכן לשחרר אדם זה שאינו חש ומרגיש במלחמת יצרו, וחי בשאננות ללא פחד מן החטא, וקטרוג זה גורם שהאדם יצטרך ליפול ללא אפשרות בלימה כדי לשוב לתכלית שהיא המלחמה והעמידה בנסיונות דוקא.

לפי טעם זה, אכן, אדם שבוראו מסייעו ויצרו מרפה ממנו, ואינו נתפס לשאננות משום כך, אלא ממשיך בגדריו וסייגיו, ופוחד מיצרו פן יתקפנו פתאום, זהו שיצליח לשמור על הסיעתא דשמיא שתלוותו לעולם.

ב. מבחן חוזק תשובתו.

יתכן ומסיבה נוספת נוחל האדם מפלה לאחר תקופה של חיזוק, והוא לבחון את מידת חוזק תשובתו, שהרי אם חרטתו על עברו הכושל אמיתית, ואם יעד מטרתו לשוב חשוב ויקר לו לא יסוג ולא ירתע גם כאשר נוחל מפלה.

ובאם יסוג אחור וירתע לאחר מפלתו סימן הוא שחרטתו אינה מספקת. כך שלפעמים נצרך הנפילות והמעידות למבחן אמיתות התשובה.

ג. לעליית דרגה

סיבה נוספת להנזכר, הווא כדי להעלותו בדרגה בהיותו נופל ומתייאש - לקום בכל כוחו, ובעצם זה שמתחדש הוא בכוחות חדשים ורץ כצבי ומתגבר כארי לכבוש יצרו בכוחות מחודשים עולה הוא בדרגה נוספת, שהרי יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, ויצר של עתה איננו יצר של פעם אלא מחודש וחזק יותר, ובאם יתגבר עליו עתה בהכרח תעלה דרגתו ביותר ממה שהיתה קודם.

ד. גאוה

סיבה נוספת לנפילה היא הרגשת התנשאות וגאוה, תולה המנצח את נצחונו בכוחותיו, בז הוא בלבו לאלה הכושלים או לפחות חש הוא תחושת התנשאות עליהם, ולהקב"ה חשוב ההכנעה יותר מכל, אזי מרחמים עליו מן השמים וכדי שלא יהא בגדר תועבת ה' חלילה עדיף לו שיכשל ויפול כדי שיבוא לכניעה.

והדברים מפורשים בספר "חובת הלבבות" (שער התשובה פ"ח) הבאנו לשונו לעיל.

מה עקר הסבה השוברת את האדם בתמורות - עליות וירידות - החולפות עליו ומה העצה להתיצב כגבור?

עיקר הסיבה השוברת את האדם בתמורות החולפות עליו הוא פשוט חוסר אמונה בהבטחת הסיעתא דשמיא, ונבאר ענין חשוב ונחוץ בזה כי ממנו יסוד להתיצב כגבור מול היצר בכל מצב.

המתמודד עם היצר ונלחם עמו, ונוחל כמובן מעידות במהלך מאבקו עם יצרו נדמה לו שמצב זה לא ניתן להשתנות, ולעולם יהא כן מצבו, עליות וירידות, כי בעצם אין הוא רואה בעיניו אפשרות אחרת ואינו מאמין שיכול להיות אחרת, וגם אם מאמין חושב הוא שנצרך לכך כח מיוחד שרק לצדיקים יש את אותו כח, וממילא, זה שאין לו הכח המיוחד ההוא בוודאי יפול.

וכאן ישנה ללוחם ביצרו טעות שקרית נוראה שמשקר בו היצר, כי על הלוחם לדעת, שעצם המלחמה והמאבק הוא גופא התקדמות לנצחון, ועצם ההתמרדות נגד רצון היצר, זהו שיביאנו לנצחו לבסוף.

וראיתי בספר "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 312) מדרש נפלא בזה:

לזבח לפני ה' (ויקרא ט, ד,) ובספרא שם: עבירה שאתם מתיראים ממנה כבר נזבחה לפני המקום". הרי שבעצם היראה מהעבירה כבר בזה נזבח היצר לפני המקום.

והביא שם בשם ספר "מעלות התורה" ביאור לזה, שבצעם ההרגזה שמרגיז האדם יצה"ט על יצה"ר ומבלבל את יצרו הרע בכך שמתנגד לו בתוקף מלשמוע לו אזי עצם ההרגזה וההתמרדות נגד היצר היא גופא שוברת את היצר. אלא שאין הדבר נעשה מיד, וכמו הלוקח תרופה - אנטיביוטיקה, ברור הוא שמפעם ראשונה שלוקחה לתרופה, לא יתרפא, אלא שבכל פעם נוספת משפיעה התרופה יותר, כן הוא במלחמת היצר, מתחילה האדם נאבק עם יצרו, ועדיין אינו חש ששברו, אולם בהמשך המאבק מפעם לפעם ינחית עליו עוד מכה ועוד מכה, ואף שביני לביני מקבל הוא גם מכות, עם כל זה עצם זה שהוא לא מיד מציית ליצרו, ומתמרד ומתעכב מלחטוא כאשר יוכל - יום או יומים שעה או שעתים בזה הוא שובר את יצרו, ומעט מעט יגרשנו מעליו וייגאל ממנו לפחות בנקודת בחירה שעד עתה היה רגיל להיכשל בה. ואכן ככל שיגדל בתורה ובקדושה יגדל יצרו עמו, אולם כבר לא יסיתנו לעבירות מטונפות שמהם כבר ייגאל בוודאי, אלא שבדקויות יותר יצטרך להשלים עצמו יותר ויותר, והוא כמו שהאדם כבש יצרו מלחלל שבת ומעריות ומאכילת איסור, אולם עדיין מלחמתו עם יצרו בשמירת שבת כהלכתה ובשמחה, וכן בעריות עדיין מלחמתו עם יצרו לקדש עצמו במחשבה ודבור ובמותר לו וכיוצא.

אם ידע זאת האדם לעולם לא ישבר, כי אז יבין שנדרש ממנו עדיין להסתבלן עם מאבקו, כי עדיין אין הצדקה להצדיק עליו לגרש יצרו ממנו בדבר זה שהוא נכשל בו עתה, כי הקטרוג עדיין בתוקף להצדיק עליו מלחמה ומאבק, אולם פתאום יוושע, והוא ברצות ה' דרכו במלחמה כראוי, ואז גם אויביו ישלים עמו לפחות בבחינה זו שהיה נכשל בה עד עתה.

וראה עוד ב"מכתב מאליהו", שכל אדם שכבר ראה את האמת, באיזה ענין מסוים, ידע שיש כח במחשבה זו להכנס פנימה בקרבו וכיון שנכנסה בקרבו - לא ישוב האדם ממנה, ואפילו אם שוב יפול בחטא, מכל מקום הכרת האמת לא מתבטלת ממנו, ולכן לעולם לא שייך להתיאש ולטעון שאין המוסר פועל בי, ומה תועלת במאבקי ובמוסרי, טענה זו אינה אלא השתמטות, אלא יתמיד במחשבות היראה, ואז בוודאי ינצח. כי זה גופא המבחן האם יֻקְרָה לו העבודה והנצחון או לא, החפץ באמת להגיע לתיקון לא ירתע מנפילות כי יקר ושווה לו הדבר להתחיל בו כל פעם מחדש, ואילו זה החדל, מראה שאין יקר וחשוב לו תיקונו.

ועיי"ש עוד (בעמ' 313) שעיקר תוכן העוה"ז הוא הבחירה, על כן לא שייך בעולם הזה גילוי מוחלט להסיר היצר הרע לגמרי, כי עיקר העבודה בעולם הזה היא לא התוצאות אלא הבחירה דהיינו המלחמה, ולכן תמיד חוזר היצר, וכך יהא עד לעתיד כשיגיע הזמן לביטול הרע לגמרי.

לכן יתבונן הלוחם, שבעצם מלחמתו שהיא בחירתו בזה גופא מתקדם הוא לכוון הנצחון, ומנצחון לנצחון יעלה למדרגה נוספת.

הרבה פעמים מתחיל אדם במצוה גדולה לעשותה ואינו מצליח לגמרה, או שהולך הוא על פרויקט רוחני ואינו מצליח לישמו, והדבר מעגם את נפשו למאד על טרחו שהיה לריק, מה הנכון בזה?

סוד גדול "שמעטים מאד אשר ידעו אותו וחדשה היא לאדם הידיעה וכו'" לשון הרב "מכתב מאליהו" ח"ה (עמ' 507), והוא שאין מוטל על האדם לגמור שום דבר, רק להתחיל ולעבוד כאשר יוכל, כך שאין להצטער או להתיאש כלל כאשר אין זוכה לראות את הגמר מלאכה.

ולנחיצות הענין אעתיק לך לשונו:

ראיתי חדשות, בהסתכלי כי אין כל חדש. כל אדם ידמה לתקן ולהקים חדשות עלי אדמות, אבל טועה הוא, אלא האדם נברא מן האמצע וסופו משאיר באמצע (אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא), כל צרכו לעלות בסולם אבל לא להגיע, כאמרם ז"ל

לא עליך המלאכה לגמור. לא הגמר - תכליתו, אלא העבודה - נפש עמל עמלה לו. הסובר לגמור יתייאש לבסוף ונמצא שאין עוד כלום בידו. אשרי מי שיכיר כי עבודתו - עבודת ה' - מלחמת היצר - היינו תכליתו אשר נברא עבורו, והיינו עליתו וגדולתו. הגדול שבאדם [משה רבנו] היי' עבד ה' - זהו כליל התכלית. נפלאת התכלית הזאת, כי ישיגנה האדם בכל רגע אם ירצה. ולא בסוף כל ימיו, שהרי בכל רגע שיעמול לעשות רצון קונו - גדרי תכליתו עמו.

פשטות פשוטה זו, מעטים מאד אשר ידעו אותה וחדשה היא לאדם הידיעה, כי אין כל חדש - במציאות כלל שיתהוה - תחת השמש.

ודברים אלו כמה רפואה יש בהם למכת היאוש בכל פרט ופרט בעבודת ה', הן בתיקון המידות והן בשבירת התאוות, והן בלימוד התורה ומעשה המצוות, שיש לדעת שהעיקר הוא לעלות בסולם ולעבוד, ואין מושג כזה של לגמור כלל.

ומידיעה זו של הרב "מכתב מאליהו" הנזכרת נינצל מעוד תופעה המועדת לפורענות, והיא השביעה והרוויה שמסתפק אדם מכמות או איכות לימוד תורה - לה הוא שואף להגיע, או מפרויקט של פעילות מסוימת לה הוא שאף להגיע.

וכמו שראיתי מעשה בה"חפץ חיים" שפנה פעם לתלמיד חכם אחד שחיבר ספר חשוב, ואמר לו הח"ח שמעתה עליו להתחזק יותר בתורה, כי יודע הוא כאלו שלאחר שחיברו ספר וכיוצא הגיעו לשביעה והתרשלו הלאה מלעמול בתורה, וימצא זה בפרט בשואפי הרבנות והדיינות כידוע.

ובידיעה הנ"ל שאין מושג של גמר בעולם אלא רק לעבוד ולעמול ינצל מב' תופעות הנזכרות האחת שלא יתיאש כשאינו גומר, ושלא יסתפק כשכביכול נדמה לו שגמר תפקידו, אלא ידע: "אין עליך המלאכה לגמור" דהיינו אין לגמור בעולם, אלא מתחילים באמצע וגומרים באמצע, וכמו כן ינצל מיאוש תמורות העליות והירידות החולפות עליו, כי ידע שאין התכלית לגמור אלא להילחם.

במה יש להזהר כאשר עבודת ה' הולכת ומתחזקת אצל האדם כדי שלא יפריעו היצר מכאן ולהבא?

מובא ב"מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 154):

כך היא דרכו של השטן כשהוא רואה שהאדם מתחזק ואין בידי היצר להפריעו, אז אדרבא, זורק הוא בו שביעות רצון על אשר התחזק, ומתוך שביעה זו יוצא האדם ממצב רוח של מלחמה ועוזב מרצו, ואז יגש אליו השטן להסיתו לעזוב גם את מעשה חיזוקו, שביעת רצון זו היא כל זינו של היצר.

וזאת הזכרנו כמה פעמים, שישנה לאדם עבודה בזמני עליה, ועבודה בזמני ירידה, העבודה בזמני עליה שלא להסתפק ולשרות בשאננות, אלא לאגור ולצבור כוחות רוחניות כמה שיותר לצורך ימי הירידה, כי בימי הירידה העבודה לאחוז בכל כוחו ברשימו שנשאר לו בימי הירידה, ולהיזכר בימי העליה ולדבוק זכרונו להיות עובד בימי הירידה דוגמת ימי העליה אף שאינו אלא בציור הדמיון בלבד, אחר שהרגש נטול בימי הירידה.

כך שימי העליה גם הם ימי מלחמה, לנצל את העליה ככל האפשר ולתבוע מעצמו כמה שיותר אחר שיש בכוחו לתבוע מעצמו, כי הימים ימי ביכורים ושמחה והלב פתוח לתבוע ממנו מבלי לחוש בעול, כי בימי הירידה קשה שיתבע האדם מעצמו כי לבו סתום ואטום, וכשינצל את ימי העליה כראוי, הרי שגם לאחר שיבואו ימי הירידה הרושם שישאר אז יהא חזק, כי הכל הולך בדרך יחסית, שהרי גם לגדולים ישנם ימי עליה וימי ירידה, אלא שלהיות שימי עלייתם המה גבוה גבוה, אזי ימי ירידתם לא מורגש כ"כ, כי עדין הרושם די חזק, ויש בו כדי לגבור על היצר, מה שאין כן זה שימי עלייתו לא מנוצלים כדבעי אזי בימי הירידה הרושם שנשאר הוא דל מאד, וקשה אז ללחום, כי בעידנא דיצה"ר לית דמדכר ליה ליצה"ט (נדרים לב ע"ב)

ששאלת היאך מחזקים היום - בדורנו שהתמורות וחסר היציבות והעקביות תוקפים עלינו - את האמונה והבטחון, ובפרט אחר שאתה עובד בין אנשים רחוקים שמצננים את האמונה?

לחיזוק האמונה - ובפרט בימינו - נדרש להתאמץ בעיקר בד' פרטים והם: קדושה, תורה, תפילה, צדקה, ונבארם:

קדושה:

לשמור את העינים ככל האפשר, כי קשר ישיר ישנו בין האמונה לקדושה, שהנה מגלה לנו התורה, בני ישראל שחטאו בבנות מואב מכך באו לעבודת פעור, עבודה המכוערת והמגונה ביותר, הרי שחילול הקדושה פוגמת את הדעת עד כדי טמטום נורא, להצדיק את השקר והטפשות הנגלים ביותר.

תורה

קביעות עתים לתורה יום יום ממש, ומלבד זאת לימוד מוסר ובפרט בעניני אמונה ובטחון, וכמו שער הבטחון לחובת הלבבות, אמונה ובטחון לחזון איש, "אור יחזקאל" להגר"י לוינשטיין, ספרי הח"ח, שומר אמונים ח"א, ועוד.

תפילה

התפילה היא הכלי להחיות את האמונה הטמונה בלב לבל תדעך, שכשאדם מתפלל ומדבר עם קונו על כל פרט הנצרך לו ולו הזעיר ביותר, בכך ממחיש לעצמו את הקשר בינו לבין אלוקיו והתלות בו - ובזה מחיה בכל פעם מחדש את אמונתו בהצהרתו בתפילתו שהינו תלוי באין עוד מלבדו, ואליו הוא פונה וממנו הוא מבקש את כל הצטרכותו.

צדקה

לצדקה כח גדול לבטל ולהתיש את האנוכיות והאגואיזם שבזה מונח יסוד הכפירה של כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל. כשאדם נותן צדקה ועושה מעשה קונו לחנון דלים ואביונים - זכות הצדקה מצד עצמה ושבירת האנוכיות משרישים בלב האדם לדעת האמת, שכספו אינו אלא פקדון בידו מיד הבורא וכי הוא אינו הבעלים.

היאך רואים אנו בחור ישיבה או חוזר בתשובה בא לישיבה, מוסר נפש להבדל מהרחוב, עומד תקופה בנסיונות בחרוף ונפש ובקשי, ועם כל זה לאחר תקופה של מאבקים קשים מכרעת המלחמה לרעתו ונפלט מהישיבה לרחוב?

כמה סיבות יתכנו לתופעה קשה זו:

א. זחות הדעת

הסיבה לכך בעיקר היא מפני שזה הבחור ישיבה או החוזר בתשובה עבד את ה' ונאבק עם ירצו עם עצמו בלבד, ולא זעק לעזר ה' שיעזרהו, ואף אם זעק לה', לא הבין שהינו תלוי בעזר ה' בלבד, וכאומרם ז"ל: בכל יום יצרו של אדם מתגבר [מתחדש] עליו ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.

וזה הביאו שכאשר הצליח נתגאה והחזיק טובה לעצמו, ומורא שמים לא היה על פניו לפחד מהחטא מכאן ולהלאה, ופעמים אף פרץ גדרים וסייגים ולא חשש פן ישוב לחטוא, ולכך עֵזֶר ה' לא היה עמו, אולם זה העובד ה' עם בטחון בה' שהכל ממנו, ועבודתו את ה' בענוה יתרה מתוך ידיעה שרק עזר ה' וסיועו הוא המחזיקו, זה לא יפול. וגם זה שנפל עליו לדעת, שעדיין ממתינים עליו מן השמים שיקום ואין נפילה זו אלא ללמדו את האמת לבא לידי ענוה כראוי ולא לדחותו חלילה, לכך יזהר מלהיטפש וליפול ליאוש.

ב. בכך תיקונו!

גם אם המצא ימצא אחד שנהג בענוה יתרה, ועם כל זה נזרק, כך גזרה חכמתו ית' כי כך נצרך לאדם זה להתקלע בכף הקלע שכזה, וממנו לקום פעם נוספת לתחיה מחדש, והוא מנסתרות אלוקינו, ומבואר הוא ב"צדקת הצדיק" לר' צדוק מלובלין (אות קמט) שהוא

לסיבת הקטרוג שעומד ומקטרג על תשובתו של זה שעדיין יש צורך לבוחנו ולהעמידו בנסיון נוסף, וכבר הארכנו בזה, וכאמור לעיל מבחנו של זה האם יקום מנפילתו ויתעקש לעמוד על עומדו, וככל שירבו נפילותיו וקימותיו, כן מובטח הוא שלבסוף יהא יציב באופן נעלה ביותר, ומני אז יקים אף אחרים עמו להחיות עם רב, וזה שנפל לאחר תקופה ארוכה של התחזקות בהכרח שישנו קטרוג המצדיק זאת, ובאם יחכים להבין זאת ולא יניח עצמו בנפילה, יזכה לאור גדול, כי ככל שהחושך עצום ורב, כן האור המסתתר מאחריו רב ועצום ממנו.

"**פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם**", **וכאן הבן שואל: וכי עד עכשו לא פתחתי פתח כחדו של מחט**?

הרב "מכתב מאליהו" כמדומני שלא פעם אחת עומד הוא על שאלה זו, ועונה: אימתי הפתח כמחט מועיל? שהוא עם כל הכח - פתח מעבר לעבר ולא ברשלנות.

ועוד אפשר לומר, שהכונה פתחו לי פתח כחודו של מחט, דהיינו אף שלא לשמה אולם על מנת להגיע לפתחו של אולם - לשמה, ואז אפתח לכם "פתח אולם", אולם אם תסתפקו להישאר ביעד של "שלא לשמה" - לא תשיגו פתח כאולם.

היאך יחזיק האדם מעמד ולא יפל ברוחו כאשר המניעות וההטרדות מלמוד התורה מקיפים אותו מכל כוון, ואין יצרו מניח לו ללמד ולהתחזק, ובפרט שכתוצאה מכך לא רק שאינו מתעלה בעבודת ה' אלא אף יורד ונכשל?

לרבים מתעלמת ידיעה חשובה, ומפני חוסר ידיעתה נופלים בני אדם ונשברים, והיותר נכון שהיצר הוא המעלים בכל מיני תחבולות הידיעה הזו, והיא, מה באמת רוצה הקב"ה מהאדם, צא ושאל אצל רוב רוב בני אדם מה ה' מבקש מעמם, אזי זה האוהב תורה ומיסר עצמו תמיד על בטול תורה, ישיב: הקב"ה מבקש מעימי הרבה תורה! ואילו זה העוסק בזיכוי הרבים ועל כך מוסר נפשו, ישיב: שרצון ה' מעמו שיעסוק יותר בזיכוי הרבים, וכן איש החסד בחסד, ואיש התפילה בתפילה, וכמו כן לא יחוש האיש סיפוק בנפשו אלא רק כאשר ימלא נפשו זה בתורה וזה בחסד איש ואיש כחפצו ורצונו וכפי הטיית לבבו.

אמנם מה יהא כאשר אנשים אלו יטרדו וימנעו מפני כל מיני טרדות ומניעות מלמלא סיפוקם זה בתורה וזה בתפילה וזה בחסד וכיוצא, הלא בכך יתמלאו ביאוש חלישות הדעת וחוסר סיפוק, ועוד, הלא יזכרו המה ימים מקדם, ותהמה עליהם נפשם היכן אותם ימים יפים של התעלות וסיפוק והנה נשכחו ימי השבע מפני ימי הרעב... אולם

באמת רצון ה' מהאדם שיתרצה ויסכים לעבוד את ה' בהתאם ובאופן אשר יתאפשר לו על פי הסיבות אשר יסובב לו הבורא.

ולמשל אם יש לו תקופה שבה הוא מוטרד ומנוע מליישם את שאיפותיו כרצונו והמתאפשר לו הוא רק עשירית או אף פחות מאשר היה שואף ומאשר היה למוד בזמנים היפים ליישם את שאיפותיו - יסכים ויתרצה! ולא יתעקש ויתמרד לרצות בדוקא את אשר ירצה, אלא יעבוד את בוראו בשמחה ובטוב לבב - במועט, כמו במרובה. אחר שאלו הם אפשריותיו עתה.

ואם עבודה והתחזקות בידיעה זו מעולם היתה נכונה ונדרשת, ורק המאמין בה היה מחזיק מעמד ושמח בחלקו, הרי שבימינו עבודה מגון זה נדרשת ביתר שאת, אנו שבמצבנו נעדרה מאתנו העקביות, והתמורות חולפות עלינו מזמן לזמן ובאופן חד וקיצוני, כך שזה אשר עד היום התענג על התורה וטעם מטעם צוף דבשה והנה נהפך עליו גלגל הזמן, וקפצו עליו טרדות ומניעות אם לא יהא חזק בידיעה זו, שחפץ ה' מעמו היום להיכנע לרצון ה' ולשמוח במצבו, ולא למרוד ולהתקצף, אלא לעסוק בתורה ובחסד כאשר יוכל, הרי שנפול יפול.

ומה שטוען, שהנה בגלל המניעות והפסקת האפשרות ליישום ההתמדה כמקודם גורם לו הדבר למחדלים ולחטאים, התשובה לכך שהיא גופא הגורם לכך מה שאינו שמח בחלקו של עתה, וחפץ בדוקא שיהא הדבר כרצונו וזהו הגורם לו ליפול ולרדת והוא מפני שנשבר לבו בקרבו על השינוי שחל במצבו, כי אילו היה כאמור משלים עם מצבו ומבין שתכלית רצון ה' מהאדם הוא שיכנע לרצונו, ויסכים לאשר יסובב לו ה' סיבות ונתונים שיעבדהו בהם דוקא, ויבין שכמו שנחת רוח לה' מזה המניח תפילין כמצותו כן נחת לה' מזה שאינו מניח תפילין לסיבה שאין גופו נקי ומחויב הוא לבלתי הניח תפילין ובזה גופא עושה נחת ליוצרו.

ובעצם זה מסודות הגלות המביאה את עם ישראל לתיקון הוא רק מזה גופא שיקבלו את הגלות לכפרה ולתיקון, ובזה תיקונם דוקא, ואף שללא ספק בעקבות הגלות יחדלו כראוי מקולות התורה והעבודה לסיבות טרדות הגלות, אמנם משקל מאזני צדק מה עדיף על מה הוא ביד ה' באיזה דרך התיקון נעשה יעיל יותר וזריז יותר.

בהקשר לשאלה הקודמת, מדוע בכל זאת בוחר הקב"ה לנסות את האדם במניעות בעבודתו הרוחנית ואין מספיק בנסיונות של יסורי העדר חמריותו?

עיקר הנסיון לאדם הוא בדבר היקר לו ביותר, וכי נסיונות של אברהם אבינו בעקידת יצחק היה נסיון חומרי באם יסכים לשחוט את מחמד עינו שהוא בנו, בוודאי לא, עיקר

הנסיון היה האם יתרצה בגזירת ה' לעצירת ומניעת המשכיות עבודתו הרוחנית להפיץ אלקותו יתברך בעולם, כי במעשה זה של העקידה יכל להיות חילול ה' גדול למאד היאך יעקוד אברהם את בנו וישחטהו, ועוד שהרי בזה כורת אברהם את כל המשכיות פרי עמלו שטרח בו ימים ושנים, כמבואר כל זה באריכות ב"לב אליהו" ועוד.

הרי שהקב"ה מנסה לאדם בדבר היקר לו, אם כן זה שעניני החומר כבר נעשו הבל בעיניו, ואין הנסיון של ההתמרדות בהם קימת אצלו, לפי שהעובד ה' החכם באמת יהביל עניני החומר ויקבל את מחסורם באמונה שלמה בנחת ובנקל, ובמה אם כן יוודע איפוא התבטלותו לגזירת שמים וכניעתו לרצון ה' הלא רק בכך שיפגע לו הקב"ה ביקר לו ביותר שהוא עבודת ה', ולכך נגרם לאדם מניעות והטרדות, הפסקות ובלבולים בעבודת ה', ותפקידו לעבוד את ה' במה שיוכל ובשמחה, מתוך אמונה שהקב"ה הוא הטוב בעיניו יעשה.

הנסיון במצב ירידה ברוחניות הוא באיזה היבט יראה את מצבו, האם בהתמרדות דהיינו שיבוא בטרוניא ובתביעה מדוע מן השמים לא מסייעים לו בו בזמן שאני חפץ בכך, וכמובן שהסתכלות זו היא שלילית.

או שיראה זאת מכוון של הכנעה ובושה, שיבוש מה' ויכנע על אשר לא זכה להוציא לפועל את חפצו ויתלה זאת בחסרון בו, ויתחנן לה' ויתנפל בתפילה לפניו שלא ירחיקהו מעליו ויקרבהו לעבודתו וזו ההסתכלות החיובית. ובכך לא ישבר ולא יפול בדעתו כי יאמר, אַשְׁרַי למה שזכיתי עד היום, שהרי גם למה שזכיתי עד היום זה אינו מפני שמגיע לי אלא שריחם עלי ה' וקרבני לעבודתו, וכמאמר דוד המלך ע"ה:

"ואני ברוב חסדך אבוא ביתך", והיינו מה שאני בא לביתך - לביהמ"ד ולביהכ"נ ללמוד ולהתפלל זהו לא מפני שמגיע לי אלא ברוב חסדך, וא"כ במצב כזה האדם רק יודה על העבר ויבקש ויתחנן על העתיד לקבל מה שלא מגיע לו וא"כ לעולם לא יפול בדעתו, כי הסיבה ליפול ולהחלש בדעת הוא למי שחושב שמגיע לו בדין ואינו מקבל את אשר מגיע לו, זהו שנשבר ונופל בדעתו, אולם זה שגם את השגותיו הרוחניות רואה כחסד מה', הרי שהוא תמיד במצב של הודאה על העבר ותקוה ותחינה על העתיד מתוך חסד ה' שיתחסד עמו ולא מתוך תביעה.

מנין בכל זאת יוכח האדם באמת זו שהגם הנפילות הקשות אין במטרתן לדחותו אלא אף לקרבו?

הבט וראה לוחם יקר, אתה הנוחל במערכת מלחמתך עם יצרך נפילות תהומיות קשות, אכזבות שוברות ומדכאות, הרי כל נפילותיך ותבוסותיך הינם במסגרת הקודש בה אתה

נמצא, אם זה במסגרת משפחתך או במסגרת הישיבה בה אתה שרוי, וכיוצא, הרי שבהכרח אין ברצון ה' לגרש אותך מפניו, כי אם היה ברצונו לסלק אותך ממחיצתו - מחיצת הקדושה, ולא היה חפץ אפילו במה שאתה כן מצליח, הרי שהיה משליכך לגמרי ממחיצת הקדושה והיית מוצא עצמך בחול הגמור כמו שלצערנו רבים ישנם שעדיין לא הגיע זמנם להתקרב לקודש, או שנדחו ממחיצת הקודש מאיזה סיבות הידועות לו יתברך מוצאים את עצמם בסחי ומיאוס מחוץ לקדושה לגמרי, שלא בקרב משפחתם, ושלא בקרב בני ישיבתם.

והבן, ומי כהקב"ה שיש ביכולתו בקלות ממש לדחות ולזרוק את אשר אינו חפץ בו, וכי יפלא ממנו דבר לדחות מעל פניו את אשר ימאס, ואם הנך במחיצת הקודש, הבן שאכן הקב"ה חפץ בך. אכן, הקב"ה טורק בפניך את הדלת, אולם אינו זורקך לגמרי מהמדריגות של ביהמ"ד, הוי אומר שרצונו ית' שתשאר במחיצת הקדושה, אלא שתתמודד כאן בקודש עם הקשיים והנפילות שהנך נוחל, ואם מוצא אתה את הדלת נעולה, הוי אומר שרצון ה' ממך הוא שתדפוק בדלת, תזעק לרחמי שמים. תחפש סדקים לחתור ולהיכנס, ולא לילך לגמרי מבנין הקדושה, ואם תחליט כך לעזוב וללכת, הרי שזו החלטה על אחריותך, כי אם רצון ה' היה בכך, הוא בכבודו כבר היה מסדר שהיית בחוץ, חלילה.

ולכך כלך מדרך זו להעלות בדעתך שכונת ה' הרחמן לסלקך מעל פניו, שמח בכל יום שהנך במסגרת הקדושה, שמח בכך שהאפשרויות לקימה מהנפילה בידך, והבן שעתה מסיבות הידועות לו יתברך - חפצו וחשקו לראותך קם ומתנער מהעפר ומתחיל מחדש. ושיהיה כך אפילו אלף פעמים, דע והאמן שסוף סוף תנצח ללא ספק, כי הבטחת הקב"ה לסייע לעקשנים, זוהי הבטחה שאינה חוזרת לעולם, וכך עבדוהו להקב"ה כל הצדיקים במשך כל הדורות וכמו שיתבאר עוד בתשובה הבאה.

היאך להשלים בארח חיים הרצוף נסיונות שבהכרח בלתי נמנע בגללם הנפילות, ובפרט כשרואה האדם ארח חיים של חבריו שהוא באפן חיובי וננוח?

כל אחד צריך לעבוד בכלים שנתן לו הבורא, והמה הנסיבות שסובב הבורא את מציאות חייו, טבעיו ויצריו, ובעיקר העבודה צריכה להיות בהתאם לנסיונות הפוקדים את האדם, ולהבין שתפקידו להלחם בנסיונות הפוקדים אותו.

האדם בטבעו מרדן, ובפרט כשחש האדם שהוא מתאנה או מקופח, אזי מיד טבע המרדנות מתעורר בקרבו לסרב פקודה למעבידו.

צריכים אנו להבין, הקב"ה הוא המעביד שלנו, ועלינו להכנע לתפקידים שהוא מטיל עלינו, וכאשר פועל מתמרד למעבידו פשוט הוא שישאר עני ואביון, וזאת אף שיתכן ובצדק יש לפועל טרוניא על מעבידו, מפאת הקיפוח, יחס שאינו הגון, אונאה וכדומה. על אחת כמה וכמה אנו עבדי ה', שללא ספק נשאר עניים ואביונים באם נבחר לעצמנו תפקידים כרצוננו, משום שפקודת הקב"ה עלינו היא פקודה ללא שום אינטרס ונגיעה חלילה, והקב"ה אין כמוהו שחפץ בעבודתנו לטובתנו דווקא, אם כן ללא ספק שמרדנות בתפקידנו כלפי הקב"ה תגרום לנו רק נזק.

ומה שווה לו לאדם שלאחר עמלו ויגיעו בעוה"ז, תבוא נשמתו לבית דין של מעלה ו"תתבשר" שלא מילאה את תפקידה, ובמרדנותה חיפשה לעצמה תפקידים שבחרה לה, ודחתה את התפקידים שרצה הבורא.

וכגון אדם שדחה בגלל נסיונותיו את התמודדויותיו במדות ובתאוות שהיה נגוע בהם, ועסק בדברים שחשק לבו מחמת שתאמו לאופיו ולטבעיו, והתנחם בהם על מחדליו במדות ובתאוות הרעות.

ולעומתו זה אשר שם לבו למדותיו ולתאוותיו ועבד ופירך עצמו עליהם לתקנם, אזי אף שהיתה עבודתו חסרת עונג וסיפוק לרוב תלאותיו ונסיונותו נפילותיו וקימותיו, אולם זה הוא אשר עסק בתפקידו דוקא, ודוקא זה אשר יבושר באמת על הצלחה בגשר החיים שחי בו בעולם הזה לעומת הקודם שיתבשר בכשלון, ה"י.

וזו היתה כל עבודת הצדיקים, בעמל ובפרך, עם הרבה אכזבות נפילות וקימות, כמובן בדרגת עבודתם.

וכמו שכבר התאונן על כך הרב "פחד יצחק" הגר"י הוטנר זצ"ל, שיוצאים ספרים רבים על תולדותיהם של צדיקים, [ובפרט בימינו שהוא כמעט חדשים לבקרים], ושם מסופר על הצלחותיהם והשגותיהם, ומעלימים מלספר שם על דרכי מלחמתם עליותיהם וירידותיהם, מאבקם המפרך והמאכזב לא במעט, על עקשנותם בעבודתם עם כל הנפילות, וחבל על כך שמחברי תולדותם מעלימים זאת, כי אז זה הקורא ספרים שכאלה נשבר לבו בקרבו, היכן אני?! מה אני לעומתם, ומתאונן מדוע נפל גורלו להיות נעזב ונזנח, ומדוע בחר ה' בצדיקים אלו וקרבם ואילו אותו ריחק?!ובעצם זה הרי שקר גמור, כי התמודדות ונסיונות כולם עברו, וכי התורה כסתה מלספר על נסיונו של יוסף הצדיק, שבודאי היה נסיון קשה מנשוא, שאילולי שהיה קושי עצום בנסיון זה לא היה שבח ליוסף בצדקותו, וכן נסיונותיו של יעקב אבינו ואברהם אבינו, הלא אם לא שהיה מאמץ קשה בנסיונותיהם לא היה נכתב בתורה שבחם בזה. בהכרח שנסיונות אלו היו

קשים מנשוא עליהם, עד שראויים נסיונות אלו להכתב, ולא עוד אלא גם לעורר זכות עלינו לדורות עד היום.

מצוי אצל המתחזקים או אצל חוזרים בתשובה, שלאחר התחזקותן חוזרים וצצים במחם ממחשבות העבר, ואפלו תשוקה לאותם ימים, וברור שתופעה זו שוברתן למאד, ובכן כיצד להתיחס לתופעה זו?

צריך להיות ברור לכל יהודי עובד ה' שתכליתו בעולמו הוא להילחם. דהיינו כל עולם הבא של האדם נבנה מאותם רגעים של עימות שהיו לו בין הרע לטוב, כאשר הטוב משכו לכאן, והרע משכו לכאן, והוא בבחירתו החליט להגביר את הטוב על הרע, זהו הרגע התכליתי שבחיי האדם.

ולכך זה השב ומתחזק כאשר במהלך התחזקותו מזדמנים לו עימותים בכך שחש הוא תשוקה לרע כבעבר, עליו לדעת שאין לו לקוץ במצבים כאלה, אדרבא, זהו האתגר הנפלא עבורו לזכות לחיי נצח.

ועוד פרט חשוב שעליו לדעת, שאין לו לחוש ברגשי אשמה על שתשוקות רעות אלו חוזרים ונשנים בקרבו. כי מאחר שרצונו אמיתי וכנה לעבוד את ה', ותשוקות אלו מציקות לו, והיה בהחלט חפץ בהעלמן ממנו, אין לו לחוש ברגשי אשמה, כי באמת אין זה מחמת מחדלו שלו, אלא מן השמים נשלחים אליו תשוקות אלו לשם העבודה והנסיון, כי כאמור רק באמצעותם יגדל ויזכה להצטיינות, שהרי אי אפשר לקבל אות הצטיינות מבלי מבחן, ואם כן מה סובר זה המתחזק שלאחר שהחליט לבחור בטוב, אזי מיד יגורש כל הרע והטומאה ממנו, ויעבוד את ה' כמו מלאך, היתכן?! וכי לכך נוצרת לישב על מי מנוחות ללא נסיונות ועבודה?!

אי לכך, שמח בהזדמנויות אלו שמזדמנות לך, כי בכך מזדמן לך להראות לבורא נצחונך את הרע ומיאוסך בו, והוא בכך שיחזרו ויצוצו במוחו מחשבות ותשוקה לימים עברו, ועליו לחדש את החלטתו בכל פעם לסרב ולקוץ בהם, ובכל התחדשות של חרטה מחדש הוא את תוקף תשובתו מחדש וביתר שאת.

ועליו לדעת, קץ שם לחושך, דהיינו בודאי שלבסוף יעלמו תשוקות אלו, ומעט מעט יגורשו ממנו.

מה התועלת שבזמני האטימות וסתימת המחין, ובפרט אצל בעלי תשובה שלאחר שנכנסו בתשובה חשים בחשך ואטימות, והלב לא נרגש מכלום?

יש לדעת שככל שהאור המסתתר שאליו ראוי האדם לזכות - גדול הוא, כן החושך שעומד במחסום עליו - גדול הוא למאד.

אדם העובר מצבי חושך וסתימות, ואז נצרך הוא להתאמץ על לימודו, ועבודת תפילתו מאד, ועולה בקושי רב כל לימוד ועבודה הקלים ביותר, ידע שככל שהאור שעתיד הוא לזכות לו גדול הוא, כן החושך שעומד לו למחסום גדול כוחו.

והנה לך דברי הרמח"ל הנפלאים והמאירים בענין זה.

כותב הרמח"ל בספרו "דעת תבונות" עמ' קד:

עיקר הנסיון הנולד מהסתיר האדון את פניו, הוא - כי הלא ה' אמר על ידי כל נביאיו כי הוא המשגיח על כל נבראיו, ועיניו על כל דרכי איש לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, א-ל אמונה ואין עוול. והנה, אחר אשר השמיענו כזאת, הנה הוא מסבב עולמו מסיבות עמוקות ועצות מרחוק המראים לכאורה, חס וחלילה, הפך זאת. כי פעם ייראה כאילו הכל ביד המקרה - הכל כאשר לכל, ופעם כי נבנו עושי רשעה, ולא מצאו כל אנשי חיל עובדי ה' שכר טרחם ועמלם, כמה צועקים ואינם נענים, וכל שאר הענינים אשר הניח ה' לנסות בם את לבות בני אדם. והוא מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים עג, א-ב): 'ואני כמעט נטיו רגלי וגו' כי קנאתי בהוללים וגו'. כי זה הוא הנסיון - לראות היעמדו בני אדם באמונתם ולא תמוש מלבבם היתד התקועה לאמר: ודאי א-ל אמונה ואין עוול, אף על פי שאין אנו מבינים דרכיו. ועל זה נאמר (חבקוק ב): 'וצדיק באמונתו יחיה', וכמו שבארנו למעלה כבר. והנה זה רווח גדול מאד מהתעלם השלמות העליון, ומקום הניח לרע להחשיך פני העולם לנסיון גדול כזה. כי עתה צא וחשוב, כמה יהיו חביבים לפניו יתברך הצדיקים אשר יעמדו בנסיון כזה, וכמה שכר גדול ינתן להם חלף עבודתם לעתיד לבוא. והרי זה מכלל כבודו יתברך - שאפילו החושך הגדול של הסתר פני טובו אינו אלא לכבודו, והוא הגורם שכר טוב כפול ומכופל לצדיקים".

פעמים חושב אדם הלואי שיוסר חשך נורא זה, ומסתפק אני אף במעט ישוב הדעת לעבדו, ומה לי ולחשך כפול ועבה זה ואפלו על מנת לזכות לאור שמאחוריו?

אין לנו להכתיב להקב"ה מה רצוננו בתפקידנו ולהצהיר לפני ה' על תפקיד נמוך ממה שהבורא מייעד לנו, תפקידנו נקבע לפי ראות עיני הבורא, ולכך אם חפץ הקב"ה עבורך בתפקיד נכבד ונעלה, ולכך נצרך דוקא חושך עבה במקביל לאור לו הנך אמור לזכות, אין לך רשות להעדיף משהו אחר, אלא להסתבלן בסבלנות ובאמונה, שהבורא מכין עבורך את הטוב ביותר.

מה בכל זאת יש לעשות כדי להמתיק חשך כפול ועבה זה?

להודות על העבר ועל הקיים, זוהי העצה הנפלאה כדי להאיר במעט את החושך והאטימות בו אתה נתון עתה, למצוא עדיין במצבך נקודות טובות שקיימות בך, ולשמוח

עליהן, ובכך מחזיר אתה לעצמך קצת אור ושמחה שתחיה אותך ותתן לך כח להמתין לאור המסתתר מאחורי מחסום החושך.
[ואדרבא יתכן גם לפעמים שסיבת החושך הוא דווקא להיות שאין האדם מעריך את מה שיש לו ולמה שזכה, ולא עוד אלא גם מתרעם על הקב"ה להיותו חפץ במעלות יתרות טרם זמנו שהנו ראוי להם, ולכך משפילו ה' ליטול ממנו האור כדי שיעלה בדרגותיו כפי הנצרך ולא בטרם עת].

שכר ועונש

היאך נתן לנו - אנשי החמר לתאר לעצמנו את שכר עולם הבא?

הגמרא בסנהדרין (צ"ו ע"א) מספרת על נבוכדנצר שרצץ ג' פסיעות לכבוד ה' בתיקון המכתב שכתב מרודך בלאדן וזכה למלכות ג' דורות.
נתבונן,
גוי, שאין לו זכות לקבל שכרו בעולם הבא, ולכך היה מחויב הדבר ליתן לו שכרו בעולם-הזה, מה היה שכרו? ג' דורות של מלכות! וברור הוא שאם לא היה מקבל שכרו פה - ג' דורות של מלכות היה מקבל בעולם-הבא פי כמה וכמה מכך, שהרי אמרו - שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כלומר לזכאי לשכרו בעולם-הבא אין תחליף בשום עונגי העולם-הזה תמורת מה שזכאי בעולם-הבא, אלא שנבוכדנצר שלא היה זכאי לשכרו בעולם-הבא היה מוכרח "להענש" שיקבל בעולם-הזה תמורה קטנה חלף שכרו בעולם-הבא. אולם הזכאי לעולם-הבא אין תמורה וחילופין לשכרו בכל קניני עולם-הזה לעומת שכרו בעולם-הבא ואפילו עבור מצוה אחת קטנה.
והנה אמרו חז"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, יתבונן האדם בשכר עצום זה, עולמות! היום אדם יש לו מעט רכוש כבר הנו מבולבל היאך להסתדר עם רכושו זה, ועל אחת כמה וכמה אם יש לו רכוש הרבה - מרבה נכסים מרבה דאגה, ולעתיד תוכל נשמת האדם שאת רכוש לא של שכונה, או של רחוב, לא של עיר או מדינה, אל של עולם, ולא עולם אחד אלא ש"י עולמות, שכל עולם ועולם מהם אין עולם הזה שלנו כולו עולה אלא לגרגיר חרדל ממנו.
ואינו גוזמא, שהרי קורת רוח בעולם הבא, מעט אוורור במניפה של עולם-הבא, שווה את כל עולם-הזה.
ושכר זה הנו בהשג יד של האדם, שהרי איתא בזוה"ק מאן דתני מסכתא חדא ירית עולמא חדא, בעולם הזה כמה צריך אדם להשקיע עבור לאצור מעט רכוש, וכולי האי

ואולי... והנה האדם משקיע לימוד ומאמץ לסיים מסכת אחת, ובזה יורש עולם אחד. עולמנו זהו הוא מעט המחזיק את המרובה, מעט עמל פה מקנה לאדם עולמות שלמים למעלה, וכדוגמת נבוכדנצר כנ"ל שעל ג' פסיעות קבל ג' דורות מלכות בעולם-הזה, וזהו שכרו הקטן לעומת אילו היה מקבלו לעולם-הבא כמבואר.

וכבר הביאו הסבא מקלם והמכתב מאליהו ועוד, שכל עונגי העולם-הזה גם אם יתרכזו בבת אחת - ממון, כבוד, נשים, אוכל, וכו' שיוכל האדם להנות מכולם באותו רגע - שהוא ריכוז גבוה ביותר של עונג, וכך יחיה האדם אלף שנה, לא יגיע לקורת רוח של עולם-הבא, כי רוחניות זהו מושג שאין לו סוף והגבלה כלל.

והנה פלא, האדם כאן מתרכז ומתעכב על "פכים קטנים" של עולם-הזה ומדקדק בהם, ובינתיים נשמט מתחת ידו שנים על שנים - לנצח של עונגי עולמות אין סוף הבורחים ממנו בביטולו מתורה ומצוות, ה' יאיר עינינו שנהיה חכמים הרואים את הנולד, כי כאן אין צריך להיות חכם גדול, אלא פשוט לא להיות טפש, שהרי אין טפשות גדולה מזו לכעוס להתרגז או להשקיע עמל ויגיעה על פרוטות, בו בזמן שיכול בזמן זה ממש לאצור ולרכוש אוצרות בעלי ערך אין סופי.

בענין הנאמר בחז"ל גבי חבוט הקבר שבאים מלאכים ומעמיקים הקבר וחובטים האדם, האם הדבר כפשוטו? וכן מהו ענין "שפתותיו דובבות בקבר"?

כמה דעות בדבר.

בדברי מוהרח"ו בספר "שערי קדושה" (פ"א) מבאר שישנה באדם נפש בהמית ונפש משכלת, הנפש הבהמית היא תחתונה ונקראת גוף בערך לנפש המשכלת העליונה, הנפש הבהמית אדוקה בקבר, הנפש המשכלת מסתלקת מהאדם במותו ותחזור אליו בתחית המתים, ועל נפש תחתונה זו נאמר ענין חיבוט הקבר שבא מלאך ומעמיד נפש זו התחתונה שהיא בגדר גוף כאמור לגבי הנפש המשכלת.

והדברים מפורשים ב"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 369) ויסוד הדברים הלא המה מהרב הגאון המקובל רבינו אייזיק חבר זצ"ל תלמידו של הגר"ח מוולוז'ין בעל ספר "פתחי שערים", ומובא בספר פירוש "אור תורה" (אות ס"ח) פירוש על ספר "מעלות התורה" (לרבנו אברהם אחי הגאון מוילנא) שם על דברי חז"ל "בשכבך תשמור עליך - בקבר וכו'", ועיי"ש במכתב מאליהו שכתב, שללא ספק - מאחר ואנו אין לנו עינים לראות זו הנפש הנחבטת בקבר אזי בוודאי שבפתחנו את קבר הנפטר לא נראה כלום לא העמקת הקבר ולא החבטה כלל ועיקר, כי הכל רוחני בנפש התחתונה.

ובזה מבאר שם ענין שפתותיו דובבות בקבר, שהוא ענין הנפש התחתונה השורה עם המת בקבר המתקשרת עם הנפש העליונה שנפרדה ממנה במותה בהיות אומרים ד"ת בשם הנפטר, שבזה מתעוררת נפשו העליונה ומתקשרת עם נפשו התחתונה שבקבר ונגרם לה מכך עונג מסוים הנזכר בחז"ל: שפתותיו דובבות בקבר שהוא ענין תחית המתים לפי שעה - לאותו רגע.

והוא ענין שיקומו כל הגופות מקברם עם נפשו זו במהרה בימינו אמן.

אולם הגאון המקובל רבי שמעון אגסי זצ"ל בספרו "בני אהרון" על שער הגלגולים הקדמה כ"ג אות י"ג כתב שהדבר כפשוטו שמעמיקים הקבר וחובטים להנפטר ואח"כ מחזירים הקרקע שהעמיקו למקומה, ולכך הפותח קבר לא יבחין במאומה.

ואכן בדבר החזרת הנפש הבהמית לנפטר הושוו דברי מהר"ש אגסי (שם באות י"ד) לדברי הגר"א חבר שאכן הנפש החוזרת לגוף להחבט היא הנפש הבהמית.

קין נענש נע ונד תהיה בארץ, שאין הארץ סובלתו לשהות במקום אחד, היש ענש כדגמת זה בימינו על חטאים מסימים?

בדורנו שהבלבול והטלטולים והתמורות החולפות על בני אדם הינם תוכפים ביותר, ואין יציבות כלל אצל בני האדם להיות בשלוה ובנחת לזמן מרובה זוהי גזירת "נע ונד תהיה בארץ", ובמיוחד באם היא על חטאי פגם הקדושה.

וראה בזה דבריו הנפלאים והתוכחתיים של הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 171):

אך יש בענין נע ונד וגלות עוד דבר נוסף, והוא בחינת סוד. התוכן הפנימי של נע ונד החיצוני הוא בחינת בלבול הדעת, כי מי שחטא נגד חיי חברו דעתו נעשה מטורפת וחייו אינם חיים, והתוצאה החיצונית מזה היא שאינו יכול למצוא מקום קבוע בעולם להתיישב בו. וכתבו המקובלים שמי שנאלץ להיעקר ממקומו ולנסוע הרבה בעולם לצרך פרנסתו, ודאי שדבר זה בא לתקן חטא של רציחה, או בגלגול זה או בגלגול אחר, או שזה מחמת החטא הידוע שיש בו מעין רציחה כמו שאמרו חז"ל (נדה יג).

והנה עֵדִים אנו בדורנו לתופעות איומות, שהרציחות מתרבות למעלה ראש, דם האדם נעשה הפקר ממש ואיש את רעהו חיים בלעו. ולדאבוננו הגדול גם מבפנים לחומת התורה לא נמלטנו מזה לגמרי, כי תחת מסווה של "מצוות" יורד אחד לחיי חברו, מביישים ברבים ומספרים לשון הרע, שכל אלו הם מאביזרייהו דרציחה כידוע. וגם התוצאות הנוראות לא אחרו מלבוא; הן החיים מתמוטטים, והמנוחה ושלות החיים נסתלקו לגמרי. ועוד, שמקצה תבל עד קצהו רצים וטסים המוני בני אדם בממדים ובמהירות שלא היו כמותן מעולמים. הם חושבים בדעתם שעושים כל זאת לשם הנאה,

או לשם מה שקוראים "בידור" שהוא באמת פיזור הנפש, דהיינו בלבול הדעת. אנו צריכים לדעת, לפי עומק דעת תורתנו הקדושה וסודותיה, שמה שבני אדם בהמוניהם מיטלטלים ממקום למקום בלי הרף אינו אלא מקללת קין: "נע ונד תהיה בארץ". כך הן תוצאות הציביליזציה המודרנית שהתייצבה על דרך הכחשת התורה: הבהילות גוברת, השחיתות והרציחות מתרבות, איש נשמר מאחיו ואין בטחון, ומנוחת הנפש מסתלקת; ומבחוץ סכנת מלחמות איומות שבכוחן להרוס ולהחריב את כל חיי העולם הזה ח"ו, סכנות הממלאות את כל האויר, כל נשימה ונשימה ממש.

אם נסתכל בחיינו הגשמיים מצד המבט הפנימי נראה שהכל עייפים, עייפות של עצלות. הן עבודה רוחנית במרץ וברצון לא תעייף כלל, בבחינת "הנותן ליעף כח"; כי בדביקות של מעלה לא תיתכן עייפות. אך עייפות של עצלות היא בחינה במיתה - מיתת הנפש, כאז"ל "הבטלה מביאה לידי שיעמום" (כתובות נט:) ופירש"י ז"ל "שעמום - שיגעון". המתמיד בלימוד התורה הקדושה מוצא את מקור חייו בתוך עצמו, ו"חדשות" מבחוץ אינן שייכות לו כלל ולא יעניינו אותו. הוא מרוכז בתוך עצמו ושום דבר מבחוץ לא יצליח לבלבל אותו. מאידך גיסא, הבטלן - ישן, מת בתוכו; כל תנועה קלה מבחוץ תבלבלהו והוא מיד יתחיל לרדוף אחריו בדעתו. זו בחינת נע ונד הרוחני - קללת קין.

למדנו: לבטלן - בחינת מיתה; למתמיד - בחינת חיים.

כידוע ישנם בעולם המקבלים השפעות טובות ככסף ויתר ענגי עוה"ז מצד הרע - לנסיון וכיוצא, ויש המקבלים זאת מצד הקדשה היאך ידע האדם אם ההשפעות הטובות של עוה"ז הנשפעות עליו הנם מצד הקדשה אם לאו ח"ו?

על כך עונה הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 292) שהסימן הוא באם עובד הוא את ה' מאהבה אם לאו, רק לעובד מאהבה, שניתק מעצמו אהבות עוה"ז - שפעו בא לו מהקדושה, אולם הקשור עדיין לרצונות ולתאוות עוה"ז - שפעו הנשפע לו אינו מהקדושה.

והנה לך לשונו:

אין נותנים לאדם עולם הזה על צד הקדושה אלא אם כן הוא עושה מאהבה, כי אם הוא עושה רק שלא לשמה, הרי עדיין יש לו אהבות שמצד העולם הזה, ושפע טובות העולם הזה יביאנו לטומאה. והיינו דכתיב: "והיה אם שמוע תשמעו... לאהבה... ונתתי מטר ארצכם", והוא כדברי המדרש דבריש בחוקותי המובא לעיל: "אם בחוקותי תלכו... הדא הוא דכתיב חשבתי דרכי" וכו', פירוש, שכל הברכות המנויות שם יחולו כשתהיו עמלים בתורה רק מתוך אהבה.

מה ענין "בית דין של מעלה", וכי נצרך הבורא לבית דין לקביעת דין על האדם והלא הקב"ה הוא העד והוא הדין?

שאלה זו שואל ה"מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 230), ומסביר שם שהקב"ה הוא "קדוש" פירוש מובדל מהשגתנו נסתר ונעלם אפילו מהמלאכים ששואלים "איה מקום כבודו", והיכן מתגלה כבודו ית'? למטה, רק מהנהגתו בתוך הבריאה שלמטה נוכל ללמוד את כבודו, ולמה דוקא למטה בארץ? להיות שעיקר הגילויים של כבודו ית' באים לידי גילוי בהנהגתו עם בני אדם כפי מעשיהם בבחירתם החופשית, כי אז ניכר הנהגת החסד לזה, והנהגת הדין לזה וכו', וכל גילוי הנהגות אלו מקומם דוקא בארץ זו השפלה.

בארץ זו השפלה בא לידי ביטוי הנהגתו ית' לכל באי עולם שלומדים המה היאך הקב"ה מטיב לצדיקים, ומעניש לרשעים, וגם מה שלא מובן עתה יובן לעתיד לבא כמובא בסוף קהלת: "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא", ומתרגם התרגום: כל מילתא דאתעביד בעלמא הדין בצנעא - כולה עתידא לאתפרסמא ולאשתמודעא לכל בני אנשא. [כל דבר שנעשה בעולם הזה בצנעה - הכל יתפרסם ויוודע לעתיד לכל בני האדם].

כי אז לעתיד יתגלו כל המסתורין שנעלמו מבני אדם מהנהגת ה' עמם בפרטות, ומהנהגת ה' עם עמו ישראל בכללות, היאך הכל היה מדה כנגד מדה בדיוק עצום ללא שום עיוות חלילה, וכדי שיבוא הדבר לידי גילוי לתחתונים נצרך שיעשה הדבר בדרך בית דין, שהמה המלאכים, שבחלקם מלמדים זכות ובחלקם מלמדים חובה, ולבסוף בא הפסק דין המכריע בצדק וביושר, אזי לצורך הגילוי לבני אדם ולשבר אוזנם להבין הנהגתו ית' נצרך שיעבור הדבר באמצעות ב"ד, אולם לא מצד הקב"ה עצמו חלילה שהוא היודע והדיין, והכל ברור לפניו מתחילה מה יהא לבסוף, והוא ענין שבר"ה מצד אחד נאמר: "כולם נסקרין לפניו בסקירה אחת" ומאידך נאמר: עוברים לפניו כבני מרון" - אחד אחד, אלא מצד הבורא כולם נסקרים כאחת. ומצד ב"ד של מעלה - כבני מרון. כי לצורך הגילוי עתה - לצדיקים שבדור, או אף לכל בני האדם - לעתיד, נצרך שיהא הדבר באופן המביא לידי גילוי לבני אדם שילמדו דרכי ה' שזו התכלית, ולצורך כך יש הכרח שיהא הכל במהלך של ב"ד.

והוא ענין הנאמר (בשבת ל"ב) ואלו פרקליטיו של אדם - תשובה ומעשים טובים, ואפילו תשע מאות תשעים ותשע מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות - ניצול, וכו', כל זה הוא לצורך גילוי משפטו של ה' להביאו לגילוי ולהבנה לבני אדם.

מאחר והרשע לעתיד רואה את האמת לאמתה והלא בעצם הוא אשר זוכים הצדיקים לעתיד להנות מזיו השכינה א"כ אין לך ענג גדול מזה שרואה הוא את האמת ומכיר בה?

ובזה יובן שאלה נוספת, מה שאמרו חז"ל: דלעתיד "כל צדיק נכוה מחופתו של חברו" כלומר, בכך שחיסר בשלימות עצמו בהשגות שיכל להשיג - נכוה ומתבייש לעומת חבירו שכן השיג. ולכאורה קשה דאם נכוה הוא מהשגיו של חברו הרי שבהכרח רואם ומשיגם, וא"כ אם רואה הוא ומשיג מה שהשיג חברו בהכרח מתענג הוא על השגות חברו. והתשובה בדיוק כנ"ל, דאמנם רואה הוא השגות חברו שהוא לא השיגם, אומנם ראייתו הוא אותם רק חיצונית אחר שלא הכין עצמו לשלימות ההרגשה כראוי, לא ישיגם בפנימיותו, וכך יראם בעיניו מבחוץ ומהם לא יאכל, ומכך צערו.

מצינו בחז"ל על כמה שנמחלים עוונותיהם, כמו המובא בירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג): חכם שנתמנה, חתן ונשיא - עוונותיהם נמחלים, וכמו כן גבי הדר בא"י איתא בילקוט שמעוני (ח"ב אות ל"ג) "...אשריהם יושבי ארץ ישראל שאין להם לא חטא ולא עוון לא בחיים ולא במתים", האם הדבר כפשוטו או תנאי יש בדבר?

הרב "מכתב מאליהו" ח"ג (עמ' 193 ואילך) מפרש דבוודאי כל הנזכר באופני הנ"ל שנמחלין עוונותיהם היינו הזדמנויות לנצלם לתשובה ולעליה, ומובטחים אלו השבים שיתכפרו עוונותיהם מה שלא מובטחים האחרים. דהיינו א"י מסייעת לעליה רוחנית מחמת קדושתה, והנוהג בה בתשובה ובקדושה מתנקה מכל עוון, וכמו כן חתן ונשיא והעולה לגדולה זוהי הזדמנות עבורו לנצל עליה זו לעליה רוחנית ולהתרומם למדרגה למעלה ממדרגתו, ואדרבא, דאם לא ינצלו אלו את אפשרות עלייתם לעליה רוחנית גבוהה יותר, עונשם קשה יותר מאילו לא נזדמנו להם הזדמנויות אלו, אחר שאינה ה' לידם אפשרויות לעליה ולא ניצלום כראוי. (לענין חתן עיין בנושא "יום החופה" מש"כ שם)

ונצטט לשונו בכמה שורות ועיי"ש שהאריך הרבה בענין זה.

בודאי שדברי רז"ל על ענין מחילת העוונות לדר בארץ ישראל מכוונים למי שעלה למדרגה שבה יוכל לבוא להתעוררות על ידי ישיבתו בארץ הקדושה, ועל ידי זה שב בתשובה. וכבר אמרו חז"ל: "חכם שנתמנה, חתן ונשיא, עוונותיהם נמחלים" (ירושלמי ביכורים, פ"ג ה"ג). ברור שכוונתם שבאותם המצבים האדם מסוגל להתעורר לתשובה, להתחיל חיים חדשים ממש, ולהתרומם למדרגה כזו אשר בה בטלים חסרונות העבר שלו; זהו ביאור הענין שמוחלים עוונותיו. אך מי שלא ילמד לשוב על ידי שינוי במצב

חייו, אדרבה, הרי גדול חטאו, שמחזק לבבו שלא לשוב, אפילו אחרי שזימנו לו מן השמים הזדמנות מעוררת. כמו כן הוא ענין ארץ ישראל בלי ספק, כנ"ל.

מהו הבאור במה שאמרו חז"ל (עירובין יט): "רשעים אפלו על פתחה של גיהנום אינם חוזרים בתשובה", וכי אפשרי הדבר שבעלמא דקשוט שכלו אמת לא יכירו הרשעים באמת?

הבקי בסיפורי ה"רוחות" וה"דיבוקים" האמיתיים, (הרבה מהם מובאים בספר "שומר אמונים" פרק הגלגולים, ועוד ב"שבחי מהרח"ו" ועוד בספר "רוחות מספרות" להגה"צ רבי יהודה פתיה ובעוד הרבה ספרים מקדושי ישראל שעסקו בזה) יראה בהרבה מהסיפורים שרוחות שהיו רשעים בחייהם ובעלי תאוה לזימה וכיוצא נמשכת תאוותם להם גם לאחר שהינם במצב של רוחות ודיבוקים, ואף שאין לה כלי המעשה ליישם את תאוותם, ואף שהינם במצב שיודעים את האמת לאמיתה ונידונו בבי"ד של מעלה ומתוודים המה על מעשיהם מ"מ אין זה אלא בגדר ידיעה בלבד, יודעים המה את האמת, אולם מהותם הפנימית לא השתנתה, כי בחיי חיותם לא ניקוה מזוהמתה, ולכן יינקו מזוהמתם רק לאחר שיצורפו בגיהנם או בתיקונים אחרים עידן ועידנים, אולם כל זמן שהינם על פתחה של גיהנם, ודייק "על פתחה של גיהנם", ועדיין הם רק בפתחו ולא נצרפו והתבררו מזוהמתם, אזי טומאתם בצדם ולא יפרדו ממנה. והדברים רמוזים ברבנו יונה בספרו "שערי תשובה" (שער ב' אות י"ח) שכתב שהרשעים גם כשימותו לא ימצאו מנוחה ויעלו וירדו. עיי"ש.

הרוצה לראות באריכות הסבר לזה ומה פעולת הגיהנם בנפש החוטא יעיין בביאור נפלא ב"מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 299) וירווח לו ענין זה שדברנו עליו, ובזה יישב שם הא דבלועי קרח המובא בגמרא (ב"ב עד) ששנים רבות צועקים: "משה אמת ותורתו אמת" ועושים תשובה, וא"כ מה עושים המה עדיין בגיהנם, וע"פ הנ"ל מתורץ: כי אמירתם אינה מעומק לבם, ש"בדעה שאדם הולך מעוה"ז בזאת הדעה נשאר לעולם" וכמה נורא הוא למתבונן לראות בעוה"ז לנקות עצמו מזוהמת המדות והתאוות וההשקפות הרעות, ולהתאמץ לקנות פנימיות טהורה באשר יוכל בכל כוחו.

כמה מסלולים של ענישה עוברת נפש האדם בצאתה מגופו ומה מטרת כל מסלול ענישה לפעל בנפש החוטאת?

הדברים מובאים בספר "מכתב מאליהו" (ח,א עמ' 303) ואלו דבריו:

"רצונך שלא תמות, מות עד שלא תמות". בטל מחשבות והשקפות עלמא דשקרא, ובחון במחשבותיך, אם הן ע"פ ההשקפות שתהיינה לך בעתיד בעלמא דקשוט.

ג' תיקונים לאדם ע"י העונשים:

א. בעונש הקבר (חיבוט הקבר), יכיר האדם על ידו שכבר פירש מהעוה"ז ולא תוכל הנפש לשוב עוד לגוף ותאוותיו.

ב. בעונשי גיהנם, טומאת העבירות נשרפת (וזאת בחרטתו על שעשה נגד רצונו ית' בוערת בנפשו, נורא ואיום).

ג. טבילת נהר דינור, כי אחר כל אלה עדיין נדרשת בטול זוהמת הגשמיות המותרת (וכאז"ל קדש עצמך במותר לך, וכד' הרמב"ן ז"ל ריש קדושים שיש נבל ברשות התורה). עי' ראשית חכמה.

הפרישה מהעוה"ז באופן הנ"ל, מיתה ארוכה היא, מיתה קשה, וכאז"ל כפיטורא בפי וושט. השקפותיו של מי שכבר עבר דרך כל אלה, הן הנה השקפות האדם בעלמא דקשוט. קנה לך גם כאן ההשקפות האמתיות הללו, והיי' בחי' מות עד שלא תמות.

כיצד נתן לנו לפשט בדעתנו את מהות הגיהנום?

המכתב מאליהו כתב בזה ד' אופנים שניתן לפשט בדעתנו את מהות הגיהנם.

והנה לך דבריו:

אופן א':

כתב הרמב"ן זצ"ל בשער הגמול, שכל יסורי איוב במשך כל ימי חיי האדם אינם דומים ליסורי גיהנם עבור חטא קל אחד.

כבר כתבנו (כרך א' עמ' 296) מה ששמענו מרבותינו בשם הגרי"ס זצ"ל, איך שאדם יכול, וצריך, לצייר לעצמו ציור חי מעונשי הגיהנם. ידמה לעצמו, אם ישים אדם אצבע קטנה לרגע לתוך האש, כמה יכאב לו. ואם יעכבו אצבעו שני רגעים, ומה גם שלושה רגעים... ומה גם חצי שעה וכו' ואם יוסיף אצבעו השנית, וגם השלישית.. וכל ידו... וגם רגלו... וראשו, וכל גופו... וזה רק הציור של אש פשוטה. אחר כך יצייר לעצמו אש כפולה פי שנים... פי שלש... וכל שכן פי ששים... ולא רק חצי שעה... אלא י"ב חדש בלי הפסק! כך ציירו לעצמם גדולי בעלי המוסר, בגודל לבבם למדו דעת את ענשי הגיהנם, והתגדלו ביראת שמים.

אופן ב':

כיון שנתקטנו הלבבות, אנו זקוקים לחשבונות מופשטים יותר. הבאנו (שם עמו' 302) את דברי המהר"ל, שענין גיהנם הוא העדר. וציירנו איך ירגיש האדם בהיותו בבית הסוהר, נפרד מכל אשר יענין אותו. הרי הבדידות היא העונש והצער הכי גדול. ומכל מקום עדיין יאכל ויישן שם, ויחשוב בדברים המעניינים אותו. אבל במותו הלא יעזוב

פה את כל אשר התענין בו, וכמו שכאן לא הכיל בקרבו שום ערך רוחני אמיתי, כמו כן שם בעולם האמת אין לו שום רכוש רוחני שיוכל להתענין בו. זהו ההעדר הגמור - הויה ללא כלום. אין צער יותר עמוק מצער שבהכרה שהויתו היא ריקה, אין בה ממש, בלי שום התענינות ושייכות לאיזה דבר שהוא, הרגשה איומה של העדר בכל המובנים.

אופן ג':

יש הבחנות אחרות בעונש גיהנם שנשיגם יותר בהבחנות שכליות. אמרו רז"ל בגנות הכעס: "המשבר כליו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה זרה" (שבת קה). הכועס - משבר כלים של עצמו כתחליף לרצונו לשבר כלי אויבו, ומה גם כתחליף לרצחו נפש. ואם ראינו שהמשבר כלי עצמו במרץ רב וכעס פנימי, משביע על ידי זה את יצרו, מה היה סיפוקו אילו הצליח לשבר כלי אויבו, וכל שכן אילו הצליח להכותו ממש, עד כמה היתה בזה כל מהותו באה לידי סיפוק ונחת רוח. הרי קל וחומר הוא: אם בתחליף נהנה כל כך, קל וחומר אילו היה מוציא לפועל את כעסו בעצם הענין שכעסו מכוון אליו. הן אמרו אנשי החכמה, כי כל השנאה שבעולם אינה אלא תחליף לשנאת המצפון, אשר ישנא האדם את עצמו מפני רוע מעשיו. אם כן, הרי הדברים קל וחומר: אם כל השנאה והקנאה וההיזקים והחבלות והחורבנות שבעולם אינם אלא מצד התחליף, אם כן כמה גדולה השנאה המחריבה שישנה בלבו ובמצפונו על עצם העון והחטא, שהוא מקור לכל התחליפים!...

ואם כן, הרי יש לנו דרך להבין את עונש הגיהנם, שהוא ענין החרטה והשנאה שיהיה במצפונו על מעשי עצמו. אלא שכעת נדחו פנימה, מתחת לסף ההכרה, ובאה במקומן שנאת הבריות בעניני הבלי העולם הזה. וכשיסתלקו במותו כל עניני העולם הזה, יתגלו כל החורבן השנאה העצמית שבפנימיותו, כל החרטה על מעשי עצמו. אלה הם יסורים וצער איומים ונוראים מאד, שאין דומה להם.

אופן ד':

עוד נוכל לצייר לעצמנו יסורי גיהנם מצד הבחנת הפחד. אמרו רז"ל שרק החוטא מפחד שנאמר: "פחדו בציון חטאים" (עי' ברכות ס.). ובזוהר מבואר יותר, שהפחד בעניני העולם הזה אינו אלא דמיון, שנדמה לאדם שמפחד מפני סכנת העולם הזה, אך בקרב לבו האדם מפחד מפני חטאיו, כלומר הפחד מעניני העולם הזה אינו אלא תחליף לפחד מפני החטא. נצא נא ונחשוב, ונתאר לנו את הפחד אשר יפחד האדם כשחרב חדה של שונאו בנפשו - נחת על צוארו, כשברור לו ששונאו רוצה, ויכול, לרצחו נפש. מכל מקום פחד זה אינו אלא תחליף, ושורש פחדו הוא פחדו מפני עונשי הגיהנם על חטאיו. כי

אילו היה שלם בנפשו, בלי שום פגם, לא היה מפחד כלל. הדבק בדבקות גמורה אל ה' ית' - מה יש לו לפחד? "ה' לי לא אירא, מה יעשה אדם לי!". הרי הדברים קל וחומר: אם הפחד מחרב חדה הוא כל כך גדול, כל שכן אילו נתגלה לפנינו שורש הפחד, דהיינו החטא עצמו. כמה היה מתרבה הפחד בכפלי כפלים...! זהו ציור חזק להבין ענין הפחד הנורא שבגיהנם.

האם האדם עצמו מצטער בהפרד נפשו מגופו או לא?

מבואר במכתב מאליהו (ח"ד עמ' 169), דתלוי הדבר בין צדיק לרשע, הצדיק אינו מצטער בהפרד נפשו מגופו, ואין המיתה אצלו אלא שינוי לבוש בלבד, להפשיט הגוף החומרי וללבוש מעתה לבוש רוחני הנקרא "חלוקא דרבנן". והוא ענין מיתת נשיקה לצדיק שהוא "כמשחל ביניתא מחלבא" (ברכות ח') - כמו להוציא ולנתק שערה מעל גבי החלב, ולכן הצדיק מיד שמכיר שרצונו ית' לשים קץ לחייו בעולם הזה, מקבל באהבה גזרת ה' ומסכים ברצון לפשוט את מלבוש הגשמי - הגוף.

כל הקושי שבמיתה הוא לרשע שהוא דבוק ואדוק בנפשו ללבושו החומרי, ודבק בגופו הגשמי ולא היה לו דבקה רוחנית אחרת, ולכך קשה לו בהפרד נפשו מגופו, אחר שמעתה אינו יכול לספק לנפשו את רצונותיו תאוותיו וחשקיו החומריים.

ולא רק שקשה לרשע רגע ההפרדות של גופו מנפשו, אלא גם לאחר יציאת נפשו מגופו, נפשו משוטטת וסובלת מאד מאד, ומשתוקקת לחזור לגוף, והמה יסורי חבוט הקבר ויסורי כף הקלע המוזכרים בגמרא (סנהדרין מ"ז, ושבת קנב).

האם המת נהנה מהכבוד שמכבדים אותו בהלויתו, או שאינו מרגיש בדבר?

הגמרא אומרת (סנהדרים מו ע"ב) שההספד הוא משום "יקרא דשכבי", כלומר כבוד המתים, מוכיח מכאן ה"מכתב מאליהו" (שם) שהנפטר נהנה מהכבוד שעושים לו גם לאחר פטירתו.

ועוד ידוע שנפשו של המת אף נוקמת לזמן מרובה ממי שהרע לה, וכדוגמת נבות היזרעאלי שנקם מאחאב על שגזל ממנו את כרמו והרגו, ולאחר מותו של נבות היתה רוחו מחזרת לפתות את אחאב ולהפילו במלחמה. וכן ידוע שהנושא אלמנה, רודפתו נפש בעלה הנפטר ועלולה להזיקו, ולכן יש לעשות פעולה מסוימת שתיקנו המקובלים קודם שישא אדם אלמנה.

לפי מה נקבעת דרגת האדם בעולם הבא?

דרגת האדם בעוה"ב נקבעת לפי עמלו, לא לפי שכלו, לא לפי חריפותו, לא לפי השגתו וידיעתו, לא לפי חידושיו, אך ורק לפי עמלו.

ונצטט שורות אחדות מהרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 21-20) אשר יש בהם כדי לזעזע את הנפש למאד, להבין מה תפקידה של הנשמה בעולם להיות עמלה וזריזה בתורה ומצוות, והקורא שורות אלו בודאי יקבל פן חדש בביקורת עמוקה לבדוק את מעמדו כהיום ולבוא לשינוי מהותי בחייו.

"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (פסחים נ.)- לא בשכלו אלא בידו; פירוש: מה שקנה בהשתדלותו בעמל. מכאן שלעולם הבא אין תורתו של אדם נדונה לפי כשרון שכלו, אלא לפי עמלו בתורה. וכן מפורש בכתוב (משלי ט"ז, כ"ו): "נפש עמל עמלה לו" - רק מה שעמל בו שלו הוא כי נעשה קנין בנפשו. נמצא, שחכם מהיר-השכל, חזק-הזכרון ובעל הרבה ידיעות, אבל יגיעתו בתורה היתה מעטה - יהיה עם-הארץ לעולם הבא! ואילו אחר ששכלו גס, זכרונו חלש וידיעותיו מעטות, אבל עמל ויגע הרבה בתורה - ישיג הרבה בעולם הבא, מפני שמה שרכש על ידי עמלו הוא כולו שלו. והיינו בחינת "עולם הפוך ראיתי - עליונים למטה ותחתונים למעלה" (פסחים שם).

נמצאנו למדים, כי מהיר-השכל אשר לא יזדרז ויעמול ללמוד, יהיה חלש-ההשגה לעולם הבא; אבל הזריז בעמלו, הוא אשר יהיה מהיר בהשגתו בעולם הבא, זהו שכרו חלף זריזותו. זה ביאור מה שכתוב במסילת ישרים פרק ז':

"הזריזות היא מדת שלמות גדולה... ומי שמתגבר ותופש בה כל מה שיוכל, הנה לעתיד לבוא יזכה לה באמת, אשר הבורא ית' יתנה לו בשכרו, חלף מה שהשתדל אחריה בזמן עבודתו".

איתא בספרים הקדושים (ועיין במאמר "רצונו ית' מתקיים על כל פנים") שלעתיד לבוא יגלה השי"ת לעיני הצדיקים את כל הנעשה בכל אלפי שנות הבריאה, והם ילמדו נוראות חסדי ה' ומשפטו ית'; זהו גדר "נהנים מזיו השכינה". כשישוטו בעיונם למרחקים, להביט מסוף העולם ועד סופו, להשיג את כל סודות הבריאה וההשגחה, יהיו הבדלים גדולים ביניהם בעומק ההשגה. גם במלאכים מצינו גדרים שונים בזה, וכן איתא בגמרא (ברכות ד':) שיש מלאכים שטסים מסוף העולם ועד סופו בטיסה אחת, ויש בשתים, ויש בארבע וכו'. כעין זה יהיה גם בצדיקים לעולם הבא. הזריז בעולם הזה יזכה לשוט במהירות של אוירון. אבל העצל יהיה כרמש הרומש על פני הארץ, אשר גם באלף שנים לא יתקדם מרחק רב. ואז, בזוכרו את חריפות השכל ומהירות המחשבה שהיו לו בעולם הזה, וכל שכן בראותו את זה שהיה גס השכל בעולם הזה, ומשום זה היה מבזה אותו בלבו תמיד, והנה בעולם הבא הוא טס בהשגותיו במהירות רבה, הלא אין לשער את

צרת לבבו. הוא מה שאמר הכתוב (קהלת י' ז'): "ראיתי עבדים על סוסים, ושרים הולכים כעבדים על הארץ".

האם נשמות הנפטרים יודעים מאנשי העולם החיים או לא?

הרב "מכתב מאליהו" (ח"ב עמ' 62) מביא בשם ה"יערות דבש" דאף שנראה מהגמרא ברכות פרק "מי שמתו" שיש מחלוקת לגבי אותה שנקברה במחצלת של קנים והתענינו היא וחברתה במה שיהא בעולם, אולם אלו ואלו דברי אלקים חיים, והמציאות היא כך. אם אלו נשמות ירודים, שהיו בעלי תאוות וחמדות עוה"ז, אזי מכיון שבכך נשאר מצבן גם לאחר פטירתן להיות רעבים לתאוות כפי שהיו מורגלים - אלו שיודעים מהעולם להיותן תחתונים וקשורים לחומריות העולם.

אולם נשמות הצדיקים שהיו ברמה רוחנית גבוהה, אלו לאחר פטירתן מתעלים למדרגה גבוהה ומתנתקים מהעוה"ז לגמרי ואינם יודעים ממה שהולך אצל החיים, ולכן הוצרך ירמיהו הנביא לעורר את האבות הקדושים להתפלל על עם ישראל להיותם במקום גבוה. ומבואר שם, כי הרעבון של הרשעים בעלי התאוות רודפם אפילו לאחר מיתתם לחפש תאותם מקצה העולם ועד קצהו, וזהו עונש "כף הקלע".

מה קשה יותר לנפש המת ענש כף הקלע ונדידת הרוח ממקום למקום או הגיהנום?

עונש כף הקלע ונדידת הרוח קשה מאד יותר מעונש הגיהנם, והביאור לכך מבואר ב"מכתב מאליהו" (ח"ב עמ' 63) הגיהנם הוא תיקון, ששם מהרהרת הנפש בתשובה, וכמו שמצינו גבי בלועי קרח שבגיהנם עושים תשובה ומכריזים "משה אמת ותורתו אמת ואנחנו הבדאים" ומכך באים המה לתיקון, והוא כפי הזמן שנגזר עליהם כפי חטאם. אולם עונשי כף הקלע הוא גלות נוראה של חיפוש אחרי מה שאי אפשר לבצע ולמצוא.

למה הכונה שישנם מלאכי חבלה הקולעים את הנפש מקצה העולם לקצהו?

המלאכי חבלה הללו הם שנבראו מתאוותיו ועוונותיו של זה האדם המתקלע, שהרי הוא החטא שממנו נברא המשחית והוא המעניש, והוא המפתה והוא המקטרג והוא המעניש, והמה אשר מריצים את הנפש ומייגעים אותה ללא מנוחה, וכאשר יַרְשׁוּהָ ליכנס לאיזה עץ ואבן להתגלגל שם ולנוח ולשכוח מתאוותה לרגע, ירווח לה מעט, אולם כאשר מתקלעת הנפש אין לה מנוחה כלל, כי הנפשות המתאוות לרע, נשארים דבוקות

לרע גם לאחר מותן, ואין לאל ידן לבצע תאוותיהן, ורק ירוצו בתאוותם למצוא את ה"אין" ללא מנוח.

אולם אלה שדבקו בְּתֹכֶן החיים הרוחניים האמיתי להיותם רוחניים, אזי לאחר פטירתם מיד ימצאו את מהותם הרוחנית שהיא ה"יש", ומוצאים אותו ומתענגים עליו ושמחים בחלקם, (מכתב מאליהו" שם).

וכמה חשבון יש לאדם להיות מחשב שכר עברה כנגד הפסדה, יתבונן, באם ישתכר מהעבירה ויחפוץ בתאוות העולם, נפשו תתקלע בצער גדול לאחר פטירתה, ומי יודע לכמה זמן, ותהא נודדת מבלי למצוא כלום, תוחלת ללא מציאה, ותרוץ אל האין בצער גדול, ואילו זה הכובש תאוותיו, נפשו תנוח בעונג לנצח, כי תמצא את מקומה המתאים לה ותרווה עונג ממה ששאפה בחיים חיותה דהיינו לרוחניות - שם תמצא זאת בשפע ובעונג גדול לנצח.

רבי זירא, מספרת הגמרא שהיה בודק עצמו כל ל' יום אם ישלוט בו הגיהנם, אנו נבדוק עצמנו מידי פעם עד כמה תאוותנו ותשוקתנו לעולם ולחומר, ובכך נדע מה ישלוט עלינו לאחר פטירתנו מן העולם, האם הנדודים והצער או העונג לנצח, והוא כאמור כפי מדת קשרו של האדם לחומר לעומת הרוח.

מה המקור לכך שהאבות הנפטרים באים להשתתף בשמחת צאצאיהם?

המקור לכך בזוהר הק' (פרשת פנחס רי"ט ע"ב - רכ), ומבואר שם בזוה"ק שסיבת הדבר היא לפי שג' שותפים באדם, אביו ואמו והקב"ה, ובאם בעל השמחה משתף את הקב"ה בשמחתו (והוא בכך שמזמין גם עניים על שולחנו שהם חלק הקב"ה), אזי הקב"ה כביכול אומר היאך אבוא אני לבדי לשמחת זה האיש מבלי השותפים האחרים שיש לו שהמה אביו ואמו הנמצאים בגן עדן.

אדם המשפע בעולם-הזה בנכסים ובעשר, האם יש בזה סתירה לכך שיזכה לטוב גם בעולם-הבא?

הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ט ה"א), מבאר שכל הבטחות התורה בשכר עושי המצוות שיושפעו בשפע נכסים בקר וצאן אינו תכלית שכר המצוות, אלא זו הבטחה שבאם ישמרו התורה יושפעו בשפע חומרי גדול על מנת שיוכלו להיות פנויים ולהרבות בתורה ומצוות מתוך השפע שיש להם ויזכו לחיי העולם-הבא.

אם כן אין שפע עולם-הזה סותר את שכר העולם-הבא, אדרבא, זו הבטחת התורה באם נשמור המצוות נזכה בדוקא לשפע חומרי גדול כדי שנהיה פנויים לקיים עוד מצוות.

ואם כן זה המשופע בנכסים אם ינצל שפע זה לרבוי תורה ומצוות להרבות בתורה ובגמילות חסדים, ובעיקר בזיכוי הרבים, לא די שלא ינכו לו משכרו אלא אדרבא זהו רצון ה', להעשיר את מקיימי מצוותיו כדי שיהיו פנויים לקיים המצוות ולזכות בהם בני אדם אחרים, ויזכו בכך לשכר האמיתי - חיי עולם-הבא. (ראה עוד בזה לקמן בתשובה כב)

אלא שפעמים שיש להקב"ה חשבונות כמוסים לצמצם השפע מעושי רצונו וחפץ הוא בעבודתם מתוך הדחק הצער והעוני דוקא, ובחובת הלבבות שער הבטחון הביא כמה טעמים לזה.

מהו ענין ונח מצא חן בעיני ה', הלא אם צדיק הוא מעשיו יחיבו הצלתו, ואם לאו - לאו, ומהו ענין חן זה שמשמעו דאף שמצד מעשיו אין די להצלתו - חנו מצילהו?

כן הוא האמת, שהחן עשוי להנתן או להינטל, וכנאמר (תהילים פד, יב): "חן וכבוד יתן ה'", דכמו שהכבוד עשוי להינתן ולהינטל כן החן.

ואכן החן יתכן שינתן גם כשאין די במעשים, וכמובא בגמרא סוטה מז: ג' חינות הן: חן מקום על יושביו, ואף שהמקום מצד עצמו רע, כמובא בגמ' שם גבי אלישע. חן אשה על בעלה. וכן חן מקח על לוקחו, ואף שרעים הם כמובא בגמ'.

וכן גבי נח שנאמר עליו: "ונח מצא חן בעיני ה'", איתא בגמרא (סנהדרין קח ע"א) תנא דבי רבי ישמעאל: אף נח נגזר עליו להמחות, אלא שמצא חן בעיני ה'.

ובכן השאלה במה תלוי החן בעיני ה'.

והנראה שהדבר תלוי בענוה, וכנאמר: "ולענוים יתן חן".

ומשמעות ענוה הוא שאין האדם עושה חשבון לסובבים אותו, ועושה הוא רצון ה' גם במקום שרבו המלגלגים עליו, וכאן בעצם מתבטאת הענוה בעוצמתה.

וכן היה נח, ליצני הדור היו מתגרים בו, והוא בשלו, להיות נאמן לה', ולצאת נגד כל זרם בני דורו, עד כדי שהסכים להיות מאוס ומוקצה בעיניהם, זה ודאי יורה על ענותנותו הגדולה.

ובפרט הדבר אמור בימינו, היום אדם שומר את פיו ואת עיניו ולפעמים שבכך נראה הוא כשוטה בעיני הבריות, וכן נמנע מלשמוע לשון-הרע מידידיו ורעיו, ובכך נהפך למאוס בעיניהם, וכן השומר עצמו היום מזרם והשקפת חיי ההמון להסתפק במועט, ולהקדיש חייו לתורה ומצוות, פעמים רבות שנתקל הוא בליצנים ולועגים אף מקרוביו וממשפחתו ממש, ופעמים שזה בעבודתו - עם חבריו בעבודה או עם הבעל-הבית שלו, וצריך הוא להיות איתן בתורה מבלי להתחשבן עמהם ואף שחיי נפשו תלויים בזה.

וזה הגבור וירא ה' שעל אף הכל חשבונו הוא למצוא חן בעיני ה', כי יודע הוא שבאם יתן חנו לאלו למצוא חן בעיניהם יהא זה על חשבון חנו אצל ה' שלא ימצאהו אצלו כשיצטרך לו חלילה בשעת גזירה וכיוצא.

וזה עיקר התיקון לבעלי תשובה, לסבול בזיונם ולשתוק לכל הקמים עליהם שהוא מצוי מאד אצלם כידוע.

זהו ענו באמת שזוכה ויזכה גם לעתיד בשוב ה' לציון להישרד כנח בזמנו מכל בני דורו, שנאמר (ישעיה ד, ג): "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו".

הרהורי עברה הם מהדברים שאין אדם נצל מהם בכל יום כמובא בגמרא (ב"ב טז ע"א) באיזה הרהור המדבר? ובאיזה אפן האדם נענש על הרהור אחר שאין אפשרות להמלט ממנו בכל יום?

בדרך כלל הרהור עבירה היינו הרהורי זנות, ובפרט כשהגיע אדם לגיל 20 ולא נשא אשה שעליו אומרת הגמרא (קידושין כט ע"ב): כל ימיו בעבירה, כלומר בהרהורי עבירה.

ומה שאמרו: "הרהורי עבירה אין אדם ניצול מהם בכל יום", היינו שבהכרח שיעברו במוחו, ויצוצו לו במחשבתו הרהורי עבירה, אולם על זה אין אדם נענש כלל, חומר איסור הרהור עבירה היינו כשמשהה האדם הרהורי עבירה בתוך מוחו, ומהרהר בהם באיסור, אולם אם כאשר באים במוחו, מסיח דעתו מהם לדברי תורה או לאופן אחר, והעיקר שלא להשהותם בתוך מחשבתו, אזי לא די שלא נענש עליהם אלא אף מקבל עליהם שכר, כי אז דינו כדין "בא דבר עבירה לידו ופרש ממנו", שנותנין לו שכר כעושה מצוה. וכן הוא כשראה האדם ללא כוונה ובשוגג מראה אסור, ומיד מסיח דעתו מלהרהר בו, ולא משהה הרהורו בקרבו, לא די שאינו נענש אלא אף מקבל על כך שכר.

מה כחה של מחשבה והרהור בעלמא להשפיע לרעה או לטובה על נפש האדם?

הרואה יראה בנפש החיים שער א' פרקים ג' ד', עד כמה כוחו של הרהור הן לשלילה והן לחיוב.

ובקיצור, לגבי השפעת ההרהור לשלילה, עיי"ש שכתב: בעת אשר יתור האדם לחשוב לבבו מחשבה אשר לא טהורה כניאוף ר"ל, הרי הוא מכניס זונה - סמל הקנאה - בבית קדשי הקדשים העליון נורא בעולמות העליונים הקדושים ח"ו, ומגביר כוחות הטומאה והסט"א בבית קדשי הקדשים העליון, הרבה יותר ויותר ממה שנגרם כח הטומאה על ידי טיטוס בהציעו זונה בבית קדשי הקדשים במקדש מטה.

ועיי"ש טעמו לפי שלגוי אין מגע בקדושה, לפי שמהות נפשו ממקום נמוך ביותר, ולפיכך כל השפעת טומאתו היא ברובד תחתון מאד ביחס לישראל שנשמתו מגובהי מרומים, לכך מגע ידו מגעת עד העולמות העליונים ולכך השפעתו כמו כן מגיע עד קדש הקדשים העליון.

ומאידך מחשבה טובה מרובה פי 500, עיי"ש בדבריו הנפלאים שער א' פ"ו מה כחה של מחשבה קדושה, שתיכף כשמתנוצצת בלב האדם מחשבה לעשות מצוה ומתכונן הוא לעשותה, מיד ממשיך על עצמו אור מקיף, וקדושה עליונה חופפת עליו, וזהו עוד בטרם עשה מעשהו, וזהו המושכו ומזכהו לסיים המצוה, ובסיומו המצוה נמשך עליו אור גדול למאד ביותר וביותר, והוא מוקף מאור הגן עדן ממש עוד בהיותו כאן בעולם הזה. עיי"ש וראה גודל פעולת איש ישראלי ויתלהב לבך לראות עד כמה יקרה נפש הישראלית לפני רבונה להמית ולהחיות עולמות שלמים במחשבה בדבור ומעשה.

מה העצה שלא ינכו לאדם מעוה"ב עבור ההנאות שנהנה הוא בעוה"ז?

כתב הרב מכתב מאליהו (ח"ד עמ' 269) בשם הגאון רבי ישראל מסלנט שאין שום עצה אלא בכך שיעבוד ויטרח למען הרבים, ואז בדין הוא ש"הוצאותיו הינם על הצבור" אחר שהוא משרתם וטורח עבורם לזכותם בתורה ומצוות ותבואנו בשל כך סיעתא דשמיא גדולה, ויקבל פירותיו בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, אולם הבא בזכות עצמו בלבד, הרי שכל מה שהוא נוטל בעוה"ז שלא לצורך עבודת ה' - העוה"ז מטמטמו הרבה, ומפסיד בכך את רוחניותו, כי העולם הזה הוא בית מלון יקר, ועל הנאותיו משלמים ביוקר.

מה מבטיח לאדם שיקבל שכרו גם בעולם הזה?

אדם המשמר מצוות שאדם דש בעקביו כלומר שבני אדם רגילים לזלזל בהם, זהו המובטח להבטחות התורה על שכרו גם בעוה"ז, שכן נאמר בפרשת "עקב": והיה עקב תשמעון... ושמר ה' אלקיך את הברית... וברך פרי בטנך ופרי אדמתך... והסיר ה' ממך כל חולי... ועוד ועוד, ופרשו חזל: "והי' עקב תשמעון" - אם מצוות שאדם דש בעקביו תשמעון (רש"י) והטעם הוא ע"פ המבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ט ה"א) שכל שכר המצוות בעוה"ז המבוארים בתורה אינו בתורת שכר, שהרי שכרן של מצוות אינו אלא לעוה"ב, אלא הוא הבטחה ל"שיפור תנאים", באם נשמור תורה ומצוות בדקדוק, וכלשון הרמב"ם שם: "והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד, שיסיר ממנו כל הדברים המונעים וכו'". כדי שבשפור התנאים של שפע בעוה"ז נוכל להיות פנויים ושלוים להוסיף ולהתמיד בתורה ומצוותיה. ובכלל למי

"משפרים תנאים?" הלא רק לפועל מסור נאמן וחרוץ המפיק תועלת רבה למעבידו, זהו שזכאי לשיפור תנאיו כדי שיתאפשר לו להפיק תוצאות מבורכות יותר.
וא"כ רק זה המדקדק במצוות שבני אדם דשים, זהו המורה שהנו מסור ונאמן, ולו בלבד מגיע שיפור תנאים גם בעוה"ז, משא"כ לזה העובד השטחי ללא מסירות ורק על מנת לצאת י"ח אכן שכרו לעוה"ב לא יקופח, אולם אינו זכאי לשכר גם בעוה"ז שאין שכרו אלא בבחינת "שיפור תנאים".

תשובה

היאך יובן ענין תמוה זה שעינינו רואות שישנם אנשים החוזרים בתשובה ומשתכנעים לשמירת תורה ומצוות, וישנם עקשנים ששום שכנוע בעולם לא מועיל להם?
עלינו לדעת דלעולם אין השכנוע מחזיר בתשובה, דאם יש כח בשכנוע אם כן שאלתך בעוצמתה מדוע שכנוע לחלקם מועיל ולחלקם אינו מועיל.
אמר פעם הסטייפלר זצוק"ל, המחזיר בתשובה הוא זכויותיו של האדם או זכות אבותיו, המה שעומדים לו לזכותו, והלא המה המלאכים שנבראים ממעשה טוב שעשהו במסירות נפש, או זכות אבותיו, כאמור, שאין להם מנוחה מצאצא זה שמביישם ומצערם, ומחמת צדקותם מתקבלות תפילתם לבורא שיחזיר צאצאיהם בתשובה.
ולכך צריך זה המזכה את הרבים לדעת שעסקו עם נשמות שיתכן וכל אחד מהם הינה בעלת זכות תשובה מהסיבה שהזכרנו, ועליו להתיחס לקרב כל נפש ונפש, כי יתכן ונפש זו התקבלה זכותה לתשובה, ונזדמנה אליך להורותה הדרך, אזי אחריות גדולה היא לעזור להם לבל ידחו ח"ו.
כי זהו הבטחת הבורא: "והשלחתי רעב בארץ... כי אם לשמוע דבר ה'", שזהו מעשה הבורא להשליח רעב וצמאון לנפשות ישראל לרצות בקיום התורה, וללא מעשה הבורא זה לשלוח הוא בעצמו - לזוכים לכך רעב וצמא לשמוע דבר ה', לא יוכל לעשותו שום אדם, ומזכי הרבים עבודתם אינה אלא לספק מים ומזון - הדרכה בתורה ומצוות, לאותם רעבים וצמאים שיצר אצלם הבורא רעב וצמאון לשמוע דברו.
והעובדא הינה מוחשית לאימות ענין זה, שהרי יש אחד שמשתכנע מיד לשוב, או אפילו ללא שכנוע - מעצמו בא לשמוע דבר ה', ויש אחר שכל שכנועים שבעולם לא יעזרו לו, הרי שהדבר תלוי בהשגחה עליונה.

וכמו ששמעתי פעם ממו"ר רבי משה צדקה שליט"א, דהיאך יתכן להצליח היום להחזיר בתשובה מה שלא הצליחו הנביאים בזמנו להחזיר את ישראל למוטב, אלא וודאי שהענין כאמור לעיל.

מה ערך ישנו לתשובה הנראית כחוכא ואטלולא אחר שהחוטא חוזר לחטא לאחר זמן קצר?

דע שישנו פיתול מפותל שמפתל ומלפת בו היצר את בני האדם מלהאמין בעוצמת התשובה.

לא לחינם הראנו הבורא את עוצמתה של תשובה; אם זה בשבועה, וכפי שנאמר ביחזקאל: "חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות רשע כי אם בשובו מדרכו וחיה"; לא לחינם הראנו הקב"ה עוצמתה של תשובה באופן מבהיל רעיון, והוא המבואר בגמרא (ע"ז ד:): אמר רבי יוחנן אמר רשב"י: לא דוד ראוי לאותו החטא (בת שבע), ולא ישראל ראויים לאותו חטא (העגל), ולמה חטאו? להורות תשובה לרבים וליחיד. עיי"ש בגמ'.

וכתב רש"י שם שבאמת גבורים ושליטים ביצרם היו דוד ודור המדבר, אלא שבגזירת א-ל עליון השליט את יצרם עליהם כדי לתת פתחון פה לבעלי תשובה שלא יתיאשו מן התשובה.

והוא פלא, להכשיל את האישיות הדגולה ביותר בעם ישראל - משיח ה', דוד המלך, בחטא החמור ביותר - אשת איש. וכמו כן את מבחר הדורות - דור המדבר - דור מקבלי התורה, בחטא החמור ביותר - עבודה זרה, ומדוע? כדי להורות תשובה לבעלי תשובה. הרי שידע הבורא את חולשה זו שתימצא בבני אדם בעוצמת התשובה, אחרת לא היה נזקק להישבע או להמחיש זאת בדוד המע"ה ובדור המדבר.

לבני אדם נראית התשובה כחוכא ואיטלולא, לחטוא ולשוב, לחטוא ולשוב ועוד פעם ועוד פעם. זו חולשתם של בני אדם, וחולשה זו היא המרחיקתם מלתקן עצמם, עלינו להאמין שהאדם חייב לשוב מיד לאחר חטאו, וזו זכותו שנהפכת לחובתו באם לא יעשה כן, שהרי השב לאחר חטאו ובאמת מתחרט וגודר גדרים וסייגים לבל ישוב לחטאו, זוהי תשובה המכפרת, ומה שיחטא לאחר מכן זהו חשבון חדש, שהרי אינו חוטא מראש גם כשאין יצרו תוקפו על מנת שסומך שישוב לאחר מכן, אלא חטאו מתוך שיצרו תוקפו לתאוה שקשה לו לעמוד בה, ואם כן אין זה גדר "אחטא ואשוב", ולכך תשובתו תשובה. ואם לא יעשה האדם מיד תשובה, יגדיל רעתו, "וכעבות העגלה חטאה" יהא חטאו, ויקשה עליו מאד לבסוף לשוב.

ששאלת מה הסימן לידע שתשובתי התקבלה לרצון לפני ה'?

דע, דאין לנו צורך לחפש סימנים על כך מאחר והלכות תשובה מבוארים ברמב"ם, ואם כן הנוהג בהם חייב להאמין שתשובתו התקבלה. גם אם לא יתגלה שום סימן על כך, ובפרט בדורנו דור של הסתר פנים.

ודע, כי רבים נאחזים בחולשה זו ליפול בקטנות אמונה ביכולת ועוצמת התשובה ויתמה ליבם היאך יש בכח התשובה להפוך את האדם מאמש שהיה שנאוי ומשוקץ וכו' והיום אהוב וקרוב נחמד וידיד כמבואר ברמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ו.

ואם דוקא ירוץ לבך לידע סימן אם תשובתך התקבלה, יש לך לדעת באם ראית יסורים באים עליך לאחר התשובה דע שהנך מבושר כי תשובתך התקבלה, ועתה הנך בשלב השני שהוא היסורים הבאים לאחר השלב הראשון שהוא עצם התשובה.

וההסבר לכך: הרי אמרו חז"ל: עבר אדם על חייבי כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורים מכפרים. הרי ששלב ראשון הוא התשובה ויום הכיפורים, וגם המה לאחר שנתקבלו לרצון תולין עד שיבואו היסורים ויכפרו, הרי שהיסורים המה שלב מאוחר יותר ולאחר שנתקבלה התשובה ויוה"כ אז בא השלב של זיכוך ומירוק היסורים והוא מאחר שעבר החוטא שלב ראשון בהצלחה שהוא עצם התשובה.

לכן כמה צריך לשמוח הבעל תשובה ביסוריו ביודעו שעבר כבר את השלב הראשון בהצלחה.

ואומנם אין זה בהכרח שיתייסר הבעל תשובה דאומנם כן הוא בדרך כלל, אלא אם ראית מעטים ששבו בכל לבם ועם כל זה אינם מתיסרים, יתכן פעמים שתתקבל תשובתו של השב ולא יתיסר, וכגון כשמרבה בתורה או בחסד וכדומה, או חשבונות אחרים הידועים לו יתברך, אולם זה שמתיסר בוודאי מבושר הוא על תשובתו שהתקבלה.

סימן נוסף לשב לדעת שהתקבלה תשובתו, מובא בספר "נתיבות שלום" (ח"ב - "בין כסה לעשור" - עמ' קנ): והנה איתא בספה"ק שהמבחן ביד האדם לדעת אם נתקבלה תשובתו ושב באמת להשי"ת, הוא כשמרגיש בעצמו ששב להיות דבוק בהשי"ת ונסתלקו כל המסכים המבדילים בינו לבין השי"ת. ומרגיש עצמו קרוב לה', זהו סימן כי באמת חזר לשורשו, אך אם מרגיש הוא מרוחק, זהו סימן שעדיין לא בא על תיקונו, עיי"ש.

ששאלת היאך הנך כבעל תשובה חרד לענינים מסימים ואלו החרדים מזלזלים בהם מאד, וענין זה גורם לך חלישות הדעת.

עליך להסתכל על כך מכמה סיבות פשוטות:

א. יתכן ועל אותם דברים מסוימים שהנך רואה שהחרדים מזלזלים בהם לא שוחחו עמהם על כך אבותיהם או רבותיהם, והוא לפי שלרוב פשיטותם של דברים לא ראו לנכון להדגיש להם להיזהר מהם, ואכן טעות היתה בידם, ולצערנו טעות זו מצויה בכמה פרטים שאצל החרדים שלא מדברים עם בניהם או בנותיהם משום שלא מעלים על דעתם שיש צורך לדבר עמהם על כך, וכמו על שמירת העינים, או דיבור בבית הכנסת, וכן אף על לשון הרע לא מרבים כל כך לדבר, ובמילא התוצאות נראות כפי שהן, מה שאין כן הבעל -תשובה כבר בתחילת תשובתו אי אפשר לו מבלי יסודות אלו.

ב. אצל החרדים קיימת תמימות מסוימת שאינם רואים מספיק את העתיד המסוכן היוצא למשל משחוק וקלות ראש, או מראיות אסורות, או משמיעת דברים אסורים, והוא מאחר ושמורים הם מחטא בפועל מחמת החינוך והשמירה של הוריהם, וב"ה מעולם לא ירדו לירידות קיצוניות, ולכן אינם כל כך מודעים לסכנה האורבת להם מזלזול בזוטות.

ג. פרט נוסף חשוב עלינו לדעת שלכל אחד יש לו יצר משלו לפי תפקידו המוטל עליו בביאתו לעולם, ובמה שתפקידו של האדם שם נמצאת עיקר חולשתו, ולכך יש לראות בעין של זכות את מחדליו של כל אחד, מתוך הבנה שבכאן נמצאת חולשתו ועליה צריך הוא להאבק, ואין לשוללו בשביל מחדליו.

ולכך עליך להבין שאם יצרך תוקף אותך בדברים מסוימים שקשה לך מאד להתגבר עליהם - אותו חרדי מתגבר עליהם בקלות, ואילו בדברים אחרים שהנך שם דגש עליהם ומקפיד בהם - דוקא בהם קשה לו לאותו חרדי להתגבר עליהם, כי זה תפקידו וזה תפקידך, וכאמור שלכל אחד דוקא על תפקידו מתערמים נסיונות וקשיים מלהצליח למלאת תפקידו.

ששאלת שהנך שבור מכך שאבדת שנים רבות טרם הכנסך לעולם התשובה והיהדות, והדבר מציק לך מאד.

עומק חיוב אמונת ההשגחה נעלמת מבני אדם, לבני אדם נדמה שמחויבות האמונה בהשגחה פרטית, היינו במה שקורה לאדם במאורעות העולם, כגון: בריאות, פרנסה, אשה, בית, עסק וכדומה, בזה מבינים אנשים את ענין "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן גוזרים עליו מלמעלה", וממילא מבינים שחייבים המה לכוף יצרם ולבטל דעתם לבורא הגוזר בצדק וביושר.

אומנם בענייני רוחניות אין ברור אצל בני האדם כל כך ענין ההשגחה והינם מלאים בטענות וטרוניות על מצבם הירוד, או על הנתונים המביכים בהם הם נתונים, כי טענתם ותביעתם בפיהם: הלא מבקש אני רוחניות, ומדוע היא נמנעת ממני?

המאמין חייב להאמין שאין מי שיודע מה שטוב עבורו לפי צורך תפקידו בעולמו כמו הקב"ה, ואין מי שיודע לסדר ענייניו ותנאיו באמצעים שיביאוהו לתיקונו השלם כמו בוראו.

ולכן חייבים להאמין שהמצבים והתנאים בהם הקב"ה קולע בני אדם זהו בתכלית ההשגחה, ואדרבא אם אמונתנו מחייבת לראות כי ההשגחה הינה פרטית ומדוקדקת בענייני החומר על אחת כמה וכמה בענייני הרוח, שזו הלא תכלית האדם, אם כן בודאי שההשגחה היא פרטית מאד: מאיזה מצב ודרגה יתחיל האדם, לאיזה הורים או לאיזה משפחה יוולד, באיזה אזור מגורים יגור, היכן ילמד בראשית דרכו, מאימתי יתחיל להשתמש בכח הבחירה שלו, עד כמה ירד בחטא ובפשע, ועוד כהנה כל אלו הם בחשבון מדויק בתכלית.

לכן אין לך להצטער ולחוש בהאשמה עצמית על השנים שנאבדו, קח זאת באמונה ותודה לה' על שזכית להכיר את הבורא ואת דרכו במוקדם או במאוחר, והנך על דרך המלך, כי כל מחשבות טורדניות אלו אינם מצד יצר הטוב, אלא הם מצד הרע לבלבל להטריד וליאש, אחר שבין כה אין בהם תועלת.

ששאלת היאך להתיחס לנחיתות שיש לך כבעל תשובה אחר שאף שאתה היום בגדר אברך לכל דבר, עדין ההתיחסות כלפיך כבעל תשובה, והדבר מציק לך.

כתב הרמב"ם (בהלכות תשבוה פ"ז ה"ח): בעלי תשובה דרכם להיות שפלים וענוים ביותר, ואם חרפו אותם הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להם: "אמש היית עושה כך וכך, אמש היית אומר כך וכך", אל ירגישו להם [כלומר אל יקפידו עליהם], אלא שומעים ושמחים ויודעים שזו זכות להם, שכל שהם במעשים שעברו ונכלמים מהם - זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת.

ככל שמתבזה הבעל תשובה ובוש בשביל כך במעשיו ונכלם מהם, אף שההכלמה והבושה באה מכך שבני אדם מביישים אותם ואין הבושה מחמת עצמם על חטאם - עם כל זה מתגדלת בכך מעלתו וזכותו.

ועוד כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ב ה"ד:

מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים וכו', וגולה ממקומו שגלות מכפרת עוון מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות ענו ושפל רוח.

ועיי"ש בפ"ב הלכה ה':
ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו וכו', וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו תשובה גמורה, ועוד עיי"ש דזהו דוקא בעבירות שבין אדם לחבירו.
הראת לדעת דעיקר התשובה היא הכניעה, וכמאמר דוד המלך ע"ה: "וחטאתי נגדי תמיד", ולכך כשחש אתה בהרגשת נחיתות, מיד במחשבתך תחליף את הרגשת נחיתות זו בהרגשת כניעה, כי ב' רגשות אלו נמשכות מאותו שורש. וכידוע, לכל תכונה שבאדם יש חיובי ושלילי, וכמו גאוה - אפשר להתגאות מעניני העולם שזהו שלילי, ואפשר לקיים "ויגבה לבו בדרכי ה'" שהוא חיובי, וכן תכונת יראה ואהבה ישנה לחיוב ולשלילה.
כן הוא הרגשת הכניעה, תכונה היא בנפש, החכם מנצלה להיכנע לה' ובכך מתעלה הוא ומתקרב לה', והכושל נופל בתכונה זו לרגשי נחיתות וסובל הוא מכך ללא שום רווח.
לכן כשנתקף אתה ברגש נחיתי, מיד נצל הזדמנות זו להעביר תכונתך להכנע לה' בהעלותך על זכרונך חטאתיך, ותחשוב מה יתן ומה יוסיף מה יחשבו עלי בני האדם - כל האדם כוזב, אדרבא אכנע לה' ובכך תהא התשובה איכותית ומעולה ביותר.
היאך נתן להסביר שהאדם שב בתשובה ועושה תשובה בכל לבו, וחש בעצמו קרבת ה', והוא בהשראת בטחון שמעתה יהא ה' עמו ולא יעזבהו לעולם, והנה לתקופת הימים נשכחים כל ימי השבע, והנפילות מנת חלקו ולא יזכרו ימי השבע כלל, מהו ההסבר לתופעה זו?
שאלה זו שמעתי מתלמיד חשוב מתלמיד הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל, וכך ענהו:
האמת אומר לך אין לי הסבר לזה, אבל דע, כל אלה שבדורנו שעשו מסירות נפש לשוב בתשובה, אף שלאחר מכן נפלו - מובטחים המה שבסופו של דבר יחזרו לתשובתן ולפחות קודם מיתתן או כמו כן קודם ביאת המשיח.
ואח"כ אמר לו הגרב"צ בהתפעלות והתרגשות: אין כמו הדור הזה, דור כזה לא היה מעולם...!
וקושיא זו שהקשה התלמיד להגרב"צ אבא שאול זצ"ל, מצאנו תשובתה בדברי ה"צדקת צדיק" (אות קמט) לרבי צדוק מלובלין שהארכנו בדבריו לעיל, דעל השב בתשובה יש להסתבלן ביותר כי ישנם קטרוגים על תשובתו, ולכך גם לאחר ששב הוא בכל לבו ונפשו, קם המקטרג לקטרג על תשובתו, וטענתו של המקטרג היא שאין בהצטיינותו שעברה להוכיח את עצמו על התנתקותו מהרע שהיה קשור בו קודם לכן, וכשמתקבל

הקטרוג נצרך הוא ל"מבחן חוזר", ובמה יבחן? בזאת שיפול שוב ויוכיח בכך את חרטתו הכנה והאמיתית, שהנה אינו נשבר וחוזר שוב לה', ובזה נבחנת חרטתו, משום שאם חרטתו עמוקה באמת, לא יתרפה מלחזור שנית לבורא, כי אף שבמעידתו זו שמעד רפו ידיו וכשלו רגליו מלעמוד על עומדו בתשובה, אולם מתוך שחרטתו כ"כ עמוקה - טוב לו מות מחיים מלהיות שב על קיאו, ואינו מסוגל לכך מעוצם חרטתו, ולכך אף שנוחל הוא אכזבות ודחיות שב הוא לבורא כי אין הוא חפץ בשום אופן לשוב לקלקולו.

אולם זה הנשבר ממעידותיו ורפו ידיו מלהתעקש ומסוגל הוא בשביל כך לשוב על קיאו ולחזור לסורו זהו אות שעדיין החרטה אינה עמוקה מספיק.

ולכך רבים המה שאין יכולת בנפשם לשאת את עומס המבחנים החוזרים ולכן נופלים המה מתשובתן.

לכך המסקנה היא, להיות "תמים", להאמין בתמימות בחסדי הבורא ובמצות התשובה אשר ציונו עליה, וגם אם שכלנו מתעקש ומתפלפל עמנו להוציאנו מן הכלל מאיזה טענות שקריות שמעלה במוחנו, עלינו להתמם עם ה' ולדחותו, ולשוב לה' בכל פעם, ולהאמין כי כל רצון ה' מהאדם הוא ההשתדלות והמאמץ ולא התוצאות, להיות כי המודד לגדלות האדם הוא לא התוצאות אלא ההתחלות מחדש, כמה שהיה יותר איש מלחמה לקום מנפילותיו יותר מספר פעמים זהו הגבור, ורק כמובן שכל זה כשהנפילות היו לאונסו או מחמת שכפהו יצרו לחטוא.

כך שהעובד באמונה לקום בכל פעם מנפילותיו אין לו לכעוס ולרטון, אלא להיכנע מתוך אמונה שעדיין נצרך הוא להבחן שוב ושוב, ועם כל התמודדות בכל תקיפה ותקיפה של היצר מזרז הוא בעצם את התקדמותו להוכחת אמיתות התשובה, כך שהמעידות אכן הם במשפט צדק, שכך נצרך להטרידו להיווכח בשלמות חרטתו.

והחשוב הוא לדעת, דודאי הוא שיצטרך לשוב בתשובה על מעידות אלה על אף היותן בלתי נמנעים אחר שהוא הגרמא לכך, אולם מאידך עליו להבין שבכל התחלה מחדש לאחר מעידה מצטיין הוא באמיתות תשובתו, ומקרב את קץ ישועתו ממעידותיו שילכו ויתרחקו מעת לעת ומפקידה לפקידה עד כי יסתלקו לגמרי.

תופעת התשובה בימינו היא נסית או טבעית?

אין נס כנס התשובה, והוא כביכול פלא אף בעיני הקב"ה בעצמו:

מובא בנביא זכריה (ח, ו,) "כה אמר ה' צבאות, כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאום ה' צבאות", דורנו "דור הפלא" יקרא, והוא חידוש עצום שמחדש לנו הנביא זכריה, שכן נבואתו על דור אחרית הימים, שדורנו הוא דור פלא,

וכביכול הוא פלא גם להקב"ה - "גם בעיני יפלא", ומבואר ב"שומר אמונים", שהוא כפשוטו, דור זה הוא פלא גם בעיני הקב"ה.

והנראה להסביר בזה הוא כך:

הקב"ה הנו כל יכול ואחת מנפלאותיו וגבורותיו הוא לתת כח בחירה ביד אדם חלש ויצור חומר להחליט עבור עצמו בשמירת התורה והמצוות, ובין אם אנו מבינים זאת או לא מבינים - חייבים אנו להאמין שכך הוא, כמו שמבואר ברמב"ם (בהלכות תשובה פ"ה) שהבחירה ביד האדם ולא כמו הטפשים שסוברים אחרת.

ואם כן אמנם ישנה נבואה להתעוררות הגדולה של "לשמוע דבר ה'" באחרית הימים, אולם גם בעיניו יתברך יפלא העמידה בעקשנות בקושי ההתמודדות במהלך התשובה, אחר שעבודת ה' ובפרט התשובה תהא מלווה ברצף של עליות וירידות, אכזבות חלישות הדעת ופלא עצום יהיה למי שיצליח לעמוד ולהשאר איתן בהמשכיות עבודתו.

היאך לסיע לשב בתשובה ומתנתק בכל כחו ומסירת נפשו מהרע שהרגל בו, ואוחזו יאוש לסבת קשי המלחמה ביצרו שמי יודע כמה תארך ותקשה עליו, ואם בזה הרגע נלחם הוא בחרוף נפש, במה יתעודד ויקוה שינצח גם לעתיד?

עיקר כוחו של היצר הוא בכח הדמיון, מדמה הוא לאדם שמלחמתו זו שעתה נלחם הוא בחירוף נפש ובמאמץ גדול, ובכל רגע ורגע נתון הוא לסכנת מעידה, הרי שבמצב שכזה יצטרך להיות מלחמתו עם יצרו עשרות בשנים. ואז אכן האדם נכנס ליאוש נורא, שהרי מי ערב לו שתמיד ינצח, ומי ערב לו שלעולם יוכל להיות לוחם עוד שנים כה רבות במלחמת חירוף נפש כמו שנלחם הוא עתה שכל רגע ורגע של נצחון אצלו זהו בגדר נס. ואולם כמה שקר יש בדמיון זה, ומדוע? ראשית האדם אינו בודד במערכת מלחמתו כפי אשר מדמה לו היצר, והרואה יראה ב"נפש החיים" (שער א' פ"ו) הפלא ופלא, היאך שכבר בעת עלות ברעיונו של האדם מחשבה טובה ורצון טוב - מיד שורה עליו קדושה משורש נשמתו שבשמים ממעל לניצוץ נשמתו של האדם האצורה בגופו, כך שבכל נשיאת כמה "גרם" של קדושה שהאדם נושא עליו מיד נמשכין עליו "טונות" של קדושה לסייעו ולגוררו לטוב, כך שלכל אדם יש סיוע עצום מהקדושה מלמעלה לסייעו, וכנראה בחוש גודל הסיוע שבא ומגיע לאדם המשתדל.

ועוד, כמה שקר יש בכך שמראה היצר לאדם שמלחמתו עמו תהא עשרות בשנים. זהו הרי שקר גמור, שהרי אמנם היצר אינו עוזב את האדם לעולם כל ימיו, אולם עולה מנקודת בחירה זו לאחרת שלמעלה ממנה, וכמו למשל המתנסה עתה בבחירתו על קיום חייבי כריתות ומיתות בית דין כמו שבת ועריות, שהנה עתה נלחם הוא עליהם

בכל כוחו, הרי שלאחר זמן כבר מניח לו יצרו מעוצבו ומרוגזו באלה, ומקיימם בנקל ללא נסיונות, ונסיונותיו החל מעתה בנקודת בחירה גבוהה יותר, וכגון לשמור השבת באיכות יותר, לשמור העינים והמחשבה באופן מושלם וכיוצא.

כיצד מתקן האדם בתשובת המשקל מחשבות והרהורים רעים שפגם בהם בעבר?

תיקון מחשבות אלו הוא בכך שלאחר שחזר האדם בתשובה, ונתנקתה מחשבתו למשך זמן מכל טינופי האי עלמא, והנה לאחר תקופה נקיה שוב נוחתים ונזכרים ונעלים כל אותם מחשבות טינופת בראשו, ומצטיירים במוחו ציורים מהעבר, וברור שהפעם זה לאונסו ולצערו - הוא עצמו תשובת המשקל על פגמי המחשבה שפגם פעם בהם, והענין הוא שכנגד מה שפעם הרהר בהרהורים מעין אלו ברצון ובתאוה, עתה עולים במוחו בצער ובתוגה, ובכך שמצטער מהם עתה לעומת מה שפעם התענג עליהם, וכמו כן בכך שמסיח הוא דעתו מהם לדברי תורה בזה גופא נתקנים אותם מחשבות של איסור. כך מבואר בספר "שומר אמונים".

לכן אל יצטער האדם בראותו שדוקא בזמני עליה וקדושה, עולים וצצים במוחו מחשבות טינופת והרהורי עבירה, ויש לו מכך צער גדול, אל יפול בעיניו בגלל זה, אלא ידע, שאדרבא, דוקא עתה שהוא כבר בשלב של תיקון, כי כבר עבר הוא את שלב החרטה ועזיבת החטא, ועתה הוא בשלבי תיקון לתקן חטאיו שמכבר, לכך עולים עתה בלבו הרהורים אלו כדי לבוא על תיקונם, כי גם המחשבה היא מציאות שצריכה תיקון, ולא כמו שחושבים העולם שהתשובה זה רק על מעשה, ולכל היותר על דיבור, ולא מבינים שפגם המחשבה והרהורי עבירה זהו עבירה גדולה כשלעצמה, וכמו שאמרו: "הרהורי עבירה קשין מעבירה", וכמו שכן הזהיר על כן הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ד) שלא כהטועים שעבירה היא רק כשיש בה מעשה, אלא כאמור הרהורים אלו יצרו מציאות של רע בעולם, לא פחות ממציאות של רע שיוצר מעשה העבירה, ומציאות זו נצרך למחקה, והוא כאמור, בכך שמעתה ישתחזרו אותן מחשבות בראשו, והפעם מתוך צער וחרטה, אזי בהיסח הדעת שמסיח דעתו מהם לד"ת נמחקים ונתקנים. ובפרט שהדבר בלתי נמנע מצד דברי הגמרא (ב"ב קסד ע"ב): הרהורי עבירה אין אדם ניצל מהם בכל יום, וזו ידיעה חשובה שהצילה הרבה מבני הנעורים ששבו מדרכם ונשברו מאותן מחשבות שהציקו להם ביותר, ובידיעה זו שבה רוחם אליהם, כי מבלי ידיעה זו יאשים האדם עצמו וירשיע עצמו, ויראה עצמו בכך מאוס ודחוי אצל בוראו וירפה ממלאכת שמים ח"ו.

כיצד נתן להסיח דעת מהרהורי עברה?

אין להשתולל ולקפץ על מנת לגרש את מחשבות האיסור, אלא להתיחס אליהם באדישות וברוגע, ולהסיט את המחשבה לדברי תורה, או בתפילה, להתעמק במילות התפילה, והכל מתוך רוגע, ולא להילחץ כי אז יתגברו ביותר, ובודאי שלא לשאת ולתת עם אותן מחשבות כשהמדובר במחשבות שנגד האמונה ולגרשם בדרך משא ומתן, כי המשא ומתן עמהם רק יסחוף למשא ומתן נוסף והמה מים מרים שאין להם סוף, וכשהאדם אינו מתיחס אליהם מרפים המה ממנו.

ועצה נוספת המועילה מאד, והוא מסירת מודעה בכל בוקר לבטל את אלו המחשבות שהמה נגד רצון ה' באמונה ובהרהורי עבירה, והוא נוסח המובא בסידורי הספרדים מקורו מ"הבן איש חי", הנקרא "מסירת מודעה וגילוי דעת".

ששאלת, זה עתה החילותם לחזר בתשובה וכן אשתך החלה לכסות ראשה, ואין בכחה לעמד בפני לעג המלגלגים, מה יש לומר לה לחזקה בענין זה?

עליכם להיצמד למדרש נפלא ומעודד (מדרש ויק"ר כז, ב,):

לעתיד, עתידה בת קול להיות מפוצצת בהרים ומכרזת כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו.

דהיינו עתידה לצאת בת קול ולהכריז: כל מי שהוכה בשבילי, כל מי שנתבזה בשבילי, כל מי שנפסד בשבילי - יבוא ויטול שכרו.

ובכן תתבונן אותה אשה, הרי לעתיד כשיקומו כל הנשמות לתחיה ויהיו נוכחים כולם נינות ונכדות עם סבתותיהן עד האמהות הקדושות, ובכן כשתכריז בת קול: "מי היא זו שנתבזתה בשבילי"?! וכי מי יקום, אותם האמהות הצדקניות שכסו ראשן בזמן שכל בני דורם או בני קהילתם היו מכסים ראשם?! וכי גבורה היתה בעת כזאת או באופן כזה לכסות ראש?! אדרבא, כדי בזיון וקצף נורא היה לזאת שהיתה מעיזה להלך בגילוי ראש, אם כן הלכזאת אשר הצטנעה בימים ההם יחשב שנתבזתה לכבוד ה'?! הלא הכבוד הוא לאשה שבמסירות נפש קבלה על עצמה להלך בדרך אמותינו הקדושות לאחר שקודם הורגלה היא והורגלו כל בני חברתה להכירה באופן אחר, ופתאום באה במסירות ובעוז דקדושה באופן הראוי המעורר גיחוך ולעג (שבאמיתיות נובע הוא מקנאה),לזו האשה יהא הכבוד האמיתי לעתיד, זו היא שתעמוד לעתיד בין כל אותן נשמות ותצביע לאמר: רבונו של עולם, אני היא שהתבזיתי בשבילך, אני היא שלעגו לי עד שפיכות דם ממש וקבלתי הכל לכבודך.

ואז כל אותן סבתותיה וכל אותן נשמות הנשים צדקניות יביטו עליה בעין של קנאה והתפארות, איזו גיבורה היתה זו! איזו אמיצה היתה זו לקדש שם שמים! ולפום צערא אגרא, ככל שהבזיונות והנסיונות קשים יותר כן תגדל מעלתה של המוסרת נפש.

וכן הוא לגבי כל אלו המתחזקים בתורה ובקדושה ושמירת העיניים והלשון, שלצערנו נתקיים בנו: "יראי ה' ימאסו", וכן "וסר מרע משתולל" ופעמים שאינם מקובלים אלו בחברתם ובמשפחתם, אולם ישימו לב לדברי מדרש זה ויחזק לבם.

אמרו חז"ל (ברכות י"ב ע"ב): העושה עברה ומתביש בה מוחלין לו על כל עוונותיו, והוא פלא, מי לא מתביש בעשותו עברה, והלא רבא דעלמא יראים לחטא מחמת בושה, ואם יתפסו בקלקלתם יתבישו, הכי בשביל זה ימחלו לו כל עוונותיו?

ימים רבים היתה קשה לי קושיא זו, ולא מצאתי מנוחה ביישובה, עד שראיתי בספר "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 222) תשובה שהניחה את דעתי, העושה עבירה ומתבייש בה היינו בינו לבין עצמו, ולא מאדם אחר, אם הגיע אדם למדריגה זו שמתבייש בעצמו בעבירה שעשה ובושתו מעצמו היא כמו שמתבייש אילו ראהו אדם אחר, זוהי מדריגה חשובה למאד, כי אז מורה שהאדם דבוק לקדושה, ובושתו באה לו מעומק לבו באמת, וכמו שנתבייש שאול מלהזכיר לשמואל ענין האורים והתומים והוא מפני שנתבייש מעצמו, ולא כמו שהעולם מבין שהתבייש משמואל, אלא מעצמו נתבייש על מעשהו ולא היה מסוגל להזכירו.

ועפ"ז פירשתי הא דאיתא בגמ' דאמרו לו תלמידיו לרבי יוחנן בן זכאי: רבנו ברכנו, ואמר להם: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, ואמרו לו תלמידיו, עד כאן?! אמר להם: הלואי, שהרי אדם כשבא לחטוא אומר שלא יראני אדם.

דתלמידיו הבינו שברכם מצד היראה החיצונית, שייראו מעונש הבורא לפחות כמו שיראים מעונשי המלכות בשר ודם, ועל כך הסביר להם שכוונתו היתה מצד היראה הפנימית שהיא הבושה, ואמר להם הלואי שתתביישו מעצמכם מהבורא שחטאתם לו, באותה מדה של בושה שהיתה תוקפתכם לו היה אדם רואה אתכם, ובאותה מדה תתביישו ביניכם לבין עצמכם להיות שהבורא רואה אתכם.

מדוע בעלי תשובה - לאחר תקופה שלוה וזוהרת - מתנסים שוב בנסיונות קשים, וכביכול מטרדים המה למאד משלותן מנסיונות ומיסורים המתערמים עליהם?

איתא בגמרא (מנחות כט ע"ב) דהעולם הזה נברא בה"י (באות ה"א של השם) מפני שדומה לאכסדרה שפתוחה מצד אחד, שכל הרוצה לצאת יצא, ופירש"י שניתנה יכולת לרשעים לצאת לתרבות רעה אם ירצו. ועו"ש בגמרא, ומפני מה רגל הה' תלויה באויר

וישנו פתח קטן למעלה, לומר לך שאם ירצה הרשע לשוב בתשובה יש לו מקום להיכנס חזרה. ומקשה הגמרא שיכנס דרך הפתח הרחב שלמטה שמשם יצא לרעה, ומשיבה הגמרא: לא יעלה בידו, ועיי"ש בפירש"י.

ומפרש על כך הראשית חכמה (שער התשובה סוף פ"א) למה הבעל תשובה צריך להיכנס בחזרה דרך הפתח העליון הצר? "כדי שיהא נסתר מבעלי הדין".

ומבאר זאת הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 76) ע"פ הגמרא (בפסחים קיט): מאי דכתיב (יחזקאל א, ח,): "וידי אדם מתחת כנפיהם", ידו כתיב, זה ידו של הקב"ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין, ופירש רשב"ם שם: "מפני מדת הדין שמקטרגת ואומרת לא תקבלם, והוא ית' מקבלם בסתר".

הרי לנו לראות שישנו קטרוג על תשובתו של השב לבלתי קבל תשובתו, ובפרט כשהתשובה עדיין לא מתוך עמלו ומסירות נפשו, אלא מתוך שסייעו לו מן השמים ביותר לקרבו מפני איזה זכות או רחמים, שאז וודאי מדת הדין צווחת לקטרג.

ועיי"ש במכתב מאליהו שע"כ ביותר יש לשב ליזהר מגאוה, כי אם עוד תצטרף לו הגאוה על זכות זו שנתקבל לה' בתשובתו בוודאי זו סיבה לקטרג עליו להפילו.

וכל ענין זה שווה למה שהזכרנו מדברי "צדקת הצדיק" (אות קנט) שכמו כן כתב שסיבת נפילת השב מתשובתו לנסיונות וליסורים הוא מפני קטרוג מדת הדין עליו, ובענוה כראוי מסתתר ממדת הדין.

חז"ל אמרו (שיר השירים רבה ה, ג, על פסוק "פתחי לי רעייתי"): פתחו לי פתח של תשובה כחדה של מחט ואני אפתח לכם פתח שעגלות וקרונות נכנסין בו, מה הוא האפן של פתיחת פתח כחדו של מחט המזכה לפתח שעגלות וקרונות נכנסין בו?

ביאר זאת הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 92) באופן פשוט וברור והנה לך דבריו:

"פתחו לי פתח של תשובה כחודה של מחט, ואני אפתח לכם פתח שאפילו עגלות וקרוניות נכנסין בו". כך מבקש הקב"ה מאת בני ישראל (שיר השירים רבה, ה', ג', על הפסוק "פתחי לי רעיתי").

ואיפה פותחים את הפתח? בלבו! כל הרהור של תשובה, כל מעשה טוב, כל התגברות על היצר, מהווה פתח במחיצת הברזל המפרידה בינינו לבין אבינו שבשמים. אם זוכה האדם לפתוח רק פתח קטן כחודו של מחט, באה לעומתו, בחסדי ה' יתברך, סייעתא דשמיא כה מרובה, עד שהיא מעתקת את האדם ממצבו המגושם בו הוא שרוי, ומעלה אותו למדרגה נעלה הימנה לאין ערוך.

אולם רק בתנאי אחד, שיהיה כפתחו של מחט - מפולש מעבר לעבר, נקב החודר בעד המחיצה על כל עביה. פתח זה משמעותו שהרצון חזק, אמיתי, בר-קיימא ובלתי פגום בהסוסים וחוסר החלטה. "הבא ליטהר מסייעין לו" - רק אם כוונתו לשאוף לטהרה.
לאחר מילוי תנאי זה, מה נפלא הוא הריוח לעומת מיעוט הקרן! ערך פתח מרווח שעגלות וקרוניות נכנסים בו, לעומת נקבו של מחט! ולא רק בכמות הדברים אמורים, אלא גם באיכות.
"תנו רבנן: והתקדשתם והייתם קדושים: אדם מקדש עצמו מעט - מקדשין אותו הרבה; מלמטה - מקדשין אותו מלמעלה; בעולם הזה - מקדשין אותו לעולם הבא" (יומא ל"ט.).
מה נפלאים חסדיו יתברך שמשפיע עלינו רוחניות בשפע כה רב חלף כל תנודה קלה מצדנו. ולא עוד, אלא שהכל - כל התוצאות הגדולות, הכל נחשב לנו בדין שמים כשלנו ממש, כאילו עשינו את הכל.
וממה צומח כל העושר הנפלא הזה? ממעשה קטן אחד - "פתח כחודה של מחט". רק תנאי אחד נדרש כדי לתת את כח הצמיחה הכביר לשורש הזעיר הזה - שיכוון האדם במעשיו לשם שמים. אם מכוון הוא לפניות וחשבונות של העולם הזה, להנאת עצמו ולכבודו ולשאר נגיעות, הרי לא התחיל לפתוח פתח במחיצה החוצצת בינו לבין אביו שבשמים, ורק כשמעשהו לשם שמים, יוכל להצטרף לשלשלת זכות האבות שמצטרפת רק לנקודת האמת שבכל דבר. אולם אם אינו עושה לשם שמים, הרי אין כאן אפילו פתח של מחט שיביא לידי הסייעתא דשמיא הרבה.

מדוע ישנם כאלה שתקונם לשוב דוקא מתוך גדילה בסביבה רחוקה ומתנכרת?

על כך משיב הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 136), אלו שמן השמים סיבבו להם שיגדלו בסביבה מתנכרת הוא לסיבה כי אֵלּוּ היו שפגמו כשהיו בסביבה טובה המכירה את ה', ולכך תיקונם דוקא לשוב בתשובה באותו האופן שחטאו, דכשם שחטאו כשהיו בסביבה טובה ובכל זאת חטאו בניגוד לסביבתם הטובה, תיקונם לשוב מתוך סביבה רעה המתנכרת לרוחניות, סביבה הפונה לחומריות ולרע, וכאשר יתגבר זה החוטא כנגדה ויתדבק בטוב, רק אז ישיג גודל חטאו וגנותו לאמיתו, ורק אז יהא מבחנו מבחן אמיתי לתשובה אמיתית ופנימית הראויה לתקן חטאו לגמרי, כי אם ישוב לדור בין סביבה טובה, אפשר שהטוב שבו יהא מחמת סביבתו ולא מחמת פנימיותו באמת, כי הרבה הסביבה עושה ודוחקת להיות מוכרח לעשות כמעשה הקהילה או המשפחה, ואין בזה נאמנות אמיתית, אולם כאשר נולד זה בסביבה מתנכרת שאז החופשיות נתונה

בידו לעשות כחפצו ללא שום הכרח - אז אם שב משם זהו מבחן על כנות אמיתית פנימית ולא חיצונית גרידא.

אמרו חז"ל "רשעים מלאים חרטות", הרי שלא התיחסו חכמים לחרטה של הרשעים, וא"כ מהי החרטה החיובית, הלא גם אנו מתחרטים ושבים לקלקולינו האין ערך לחרטה והלב נשבר שבקרבנו?

כוונת חז"ל בחרטת הרשע שאין לה ערך, הוא מכיון שאין לו רצון לשנות עצמו, כבול הוא ברשת יצריו תאוותיו וחשקיו ומיואש הוא מעצמו מלשנות מעשיו, אזי אין בחרטתו שום מעלה.

וכמו גנב, שאכן מתחרט הוא על מקצועו זה הבזוי, אולם השלים עם רשעו ואינו מנסה לשנות עצמו, הכי יש ערך לחרטה שכזו.

אמנם החפץ לשנות עצמו, וכואב כאב עמוק על מחדליו, ובפרט כאשר בוכה הוא על הימים שעברו עליו במחדל, ומשתדל הוא לשנות מעשיו, אזי אף שעדיין יצרו חזק ותקיף עליו, בוודאי ישנו ערך רב לחרטה של זה, וחרטה תצטרף לחרטה עד שתבא מכך "ההחלטה" לומר: זהו! די! איני כבר יכול לסבול יותר את מצבי, בכל פעם אני מתחרט וכואב ומקבל עלי להשתדל שלא לשוב, הפעם זהו! לא אשוב לחטא! אזי זה המשתדל לשנות דרכו - גם אם יכשל עוד, בכל פעם כשלונותיו יהיו לטווח זמן ארוך יותר עד שיזכה לעזיבת החטא.

וכן היה אומר ר' איצלה בלזר זצ"ל: ב' בני אדם שחטאו באותו עוון, האחד נאנח בלבו לאחר העוון והשני לא, המרחק ביניהם הוא כמרחק שמים וארץ.

הרי שבוודאי יש משמעות לחרטה, והנה מצינו בחז"ל מעלת הרהור תשובה, "הרהר תשובה בלבו..." ועוד, הרי שאפילו הרהור תשובה אינו הולך לבטלה והיינו כאמור כשהוא באמת על מנת לשנות המעשים.

כידוע מעלת תשובה מאהבה מעלתה גדולה מתשובה מיראה, הכיצד נתן לקימה באפן השוה לכל נפש?

א. בעידן ריתחא אין מספיק עבודה מיראה

קודם נבאר שישנו הכרח לקיים תשובה מאהבה ולא להסתפק בתשובה מיראה בעידן ריתחא של תקופתנו.

רבנו בחיי בעל "חובת הלבבות", קבע את שער "אהבת ה'" בסוף ספרו, בשער העשירי, כי היא המדריגה הגבוהה ביותר להגיע אליה. וכמו כן תשובה מאהבה מדריגה גדולה היא, עד כי מבוטח השב מאהבה שזדונות נעשים לו כזכויות. ועתה שאנו במצב שמידת

הדין מתוחה והזמן הוא זמן ריתחא, לא תספיק תשובה מיראה, והראיה לכך ממה שראינו בגמרא (מנחות מא, א) שאמר המלאך לרב קטינא: דבעידן ריתחא מענישין על מצות עשה שאפשר לקיימה ואפשר להפטר ממנה, וכגון המבואר שם מצות ציצית, שהרי להלכה מי שאינו עוטף עצמו בבגד בעל ד' כנפות פטור מציצית, ואילו בעידן ריתחא מענישין להפוטר עצמו בכך שאינו לובש בגד החייב בציצית. והיינו כמבואר, דהעובד מיראה וכל עבודתו מיראת העונש, הרי שכאשר פטור הוא מהעונש אינו מהדר יותר, וכגון שאינו לובש בגד החייב ציצית, כי הרי יודע שפטור הוא ולא יענש על כך, אולם העובד מאהבה אינו מסתפק בכך שלא יענש, אלא מהדר הוא להתחייב במצוה מאהבת קונו. וחזינן במלאך שאמר לרב קטינא, דבעידן ריתחא מענישין על המבטל עשה זו של ציצית, והיינו מענישין על העובד מיראה ואינו מהדר לעבוד מאהבה, ואם כן זמנינו שהוא זמן של עידן ריתחא כידוע, יש לחזר אחר תשובה מאהבה. ואף שתשובה מאהבה מדריגה גדולה היא כמבואר, דע! שיש אופן שתשובה מאהבה תהא קלה יותר מתשובה מיראה, והוא באופן שיתבאר לקמן היאך אפשר שתהא תשובה מאהבה בהישג יד אצל רבים.

ב. תיתכן עבודה מאהבה יותר בנקל מעבודה מיראה

והדברים מבוארים בספר "שפתי חיים" להרב הצדיק חיים פרידלנדר זצ"ל (מועדים א', עמ' שמ"ב):

"יש וקל יותר לאדם להגיע לתשובה מאהבה מאשר לתשובה מיראה, וזאת על ידי התבוננות במידת הכרת הטוב. וכן מובא ב"כוכבי אור" (עמ' קמז) שהגר"א גרודזנסקי, ה' ינקום דמו, שאל את הגר"י בלאזר ז"ל, מדוע מרבה לדבר בשיחותיו על תשובה מתוך הכרת הטוב להקדוש ברוך הוא על חסדיו הגדולים בקבלת התשובה וכפרת העוון, דהיינו כשמעיינים ומכירים את חומר העבירות - הרי שחסדי ה' בקבלת התשובה היא עד אין קץ, ושאלו: מדוע אינו הולך הוא כדרך רבו הגר"י סלנטר ז"ל שבמכתביו ושיחותיו עורר לתשובה מתוך יראת העונש, כמה גדול העונש ורעת הממרה את פיו.

והשיב: שהגאון רבי ישראל סלנטר ז"ל הגיע למדריגת השלימות ביראה [מי שלא ראה את הגרי"ס בימי אלול, לא ראה יראה מימיו], ולכן היה ביכלתו להשפיע לתשובה מיראה, ועל ידה יקיימו גם מצוה עיקרית של יראה, אבל אנחנו שלא הגענו למדריגה שלימה זו, ואף אם אמנם נוכל להגיע לתשובה חלקית ביראה, אך טוב יותר שנגיע לאיזו בחינה של תשובה מאהבה, כי לזה מגיעים על ידי התבוננות בהכרת הטוב, דרך

קלה יותר היא לאדם להתבונן בהכרת הטוב ומתוך כך להגיע לתשובה מאהבה, ויהפכו העוונות לזכיות, מאשר להגיע לתשובה בהתבוננות ביראת ה'.

השב בתשובה, מאימתי נחשב הוא בגדר צדיק לאחר תשובתו?

השב בתשובה הנו בגדר צדיק מיד לאחר תשובתו, וכמה ראיות לדבר.

האחד, המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, אפילו היה רשע גמור - חוששין לקדושיו שמא הרהר תשובה בלבו, הרי שבתשובה אמיתית - מהפך את דרגתו מיד מרשע לצדיק.

ועוד, איתא ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ד):

גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה וכו', התשובה מקרבת את הרחוקים אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ מרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכו'.

ואין להקשות דהלא לעבירות נצרך שיגיע יוה"כ כדי לכפר על לאוים, וכן עד שיבואו יסורים כדי לכפר על לאוים שיש בהם כרת, והיאך יחשב לצדיק תיכף מהיום למחר?

התשובה היא, אכן עדיין נצרך הוא לטהרה של יוה"כ ויסורים למרק נפשו מחטאו, וזה יבוא לו מצד הבורא לנקותו, אולם מצדו עשה את שלו, שהוא החרטה והוידוי והקבלה שלא ישוב לחטא זה עוד, א"כ מצדו עשה את המוטל עליו, ומה שנצרך עונש ויסורים זהו מצד הבורא להענישו, ויתכן אפילו שלא יענישנו באם יִרְצֶה עוונו בצדקה או בתורה.

וכמו אדם הנשפט על עבירת חוק ועונשו היה שיעכלו לו את מטלטליו וכיוצא, מצדו גמר הוא מהמשפט ברגע שיצא מלשכת השופטים, אלא שמצד השופטים יבואו ויטלו לו מטלטליו, או אף יתכן שירחמוהו ולא יטלו ממנו כלום בראותם עוצם חרטתו וכיוצא.

במהלך התשובה היאך הסדר ומה יש להקדים, האם קדם הוא עזיבת החטא ושפור ארחותינו ואח"כ להתמקד על החרטה והכאב על העבר, או שיש להקדים את החרטה והכאב קדם עזיבת החטא?

בשיחתו הארוכה של הגה"צ רבי יחיאל שלזינגר זצ"ל ראש ישיבת "קול תורה" דן הוא בשאלה זו והנה לך מסקנת דבריו:

יש קודם לבצע את עזיבת החטא ושיפור המעשים, ומתוך שמחה דוקא מבלי להעלות אז כאב יגון ודאגה מהעבר, אלא להתמקד על שמחת החירות שהנך יוצא אליה זה עתה בעזיבת החטא.

ולאחר ששמחת כראוי ביציאתך לחרות בעוזבך את החטא אז תבוא לכאוב את כאבך על מחדלך בעבר.

ומבאר הוא דבריו.
באם יקדים האדם חרטתו וכאבו ויגונו קודם שעזב את החטא לתקופה, יורד על אדם זה הרגשה מייסרת של כאב שוא וחוסר אונים על אי יכולתו להימלט מהחטא, כיון שעדיין אין בידו אפילו עזיבת החטא אלא רק יגון וכאב, והעצבות תשתלט עליו לייאשו לגמרי מהעבודה, כי יחרד על חולשת כוחו ואוזלת ידו.
לכן קודם יגש בשמחה של מצוה לעזיבת החטא, ובכך יחוש את יכולתו וחירותו האמיתית ויתחזק באמונה בעצמו שאפשר ואפשר לשנות את המעשים, והנה הוא עצמו בעל כח בזה לשנות עצמו, וישמח בזה שמחה גדולה, ולאחר מכן יתמקד על החרטה והכאב, ואז, החרטה והכאב לא רק שלא ידכדכו אותו אלא אף ירוממוהו ויגיעוהו לגעגועים נפלאים להשיג את אשר הפסיד במחדלו, וירוץ ברדיפה אחרי ה', אחר שהוא כבר חזק כזה שזכה לכבוש יצרו, וזכה לנצח את הרע בבחירתו החופשית הרי שכאבו יהא כאב אציל ומרומם ולא כאב שובר ומשפיל.
ושווים דבריו לדברי הרבנו יונה בשע"ת שער א' אות יא, שאדם המושרש בחטא יקדים העזיבת החטא לחרטה, ואילו אדם אשר במקרה פגע בו יצרו, שעזיבת החטא עדיין בתוקפה אצלו כמובן אז יש לו לגשת מיד לחרטה, אחר שעזיבת החטא בידו.
היאך נתבע האדם לשוב על עוונות וחטאים שעברו עליהם כבר עשרות שנים ונשכחו ממנו? כי הרי פשוט שיתבע האדם על הנשכחות ממנו דכי בשביל שנשכחו ממנו תהא זו סבה לפטרו?
מגלה לנו הרב "מכתב מאליהו" (ח"א 129) שבעצם אין שום דבר נשכח מהאדם כלל, אלא האדם משכיח לעצמו את אשר אינו מיחס לו ערך, והעובדא שיזכור האדם דברים מיוחדים שארעו לו גם כשעבר עליהם שנים רבות.
ולכך הוא גופא שלא ייחס האדם חשיבות לעוונותיו והיצר השפיע עליו להעלים מעצמו את ערכי עוונותיו כדי שלא יתחרט וישוב עליהם, והעובדא שאינו זוכרם לכן יתבע עליהם, והקב"ה יזכיר לו כל מעשיו הרעים שעשה, ועיי"ש בדבריו באורך.
והיאך יזכרם לאחר ששכח מהם? על כך משיב בספר טה"ק להרב "שומר אמונים" שכאשר האדם שב באמת בכל לבו מזכירים לו מן השמים עוונותיו, וצצים המה בזכרונו, ועו"ש שזהו סימן לשב שתשובתו רצויה ושלכך מזכירים לו עוונותיו הראשונים כדי שישוב עליהם.

מעקרי התשובה שיעזב הרשע דרכו הרעה, ויש להבין במה יתפס החוטא על מנת להחליט ולהבטיח לעצמו ולבוראו שמהיום לא יחטא, ובמה יאחז כדי שיאמנו דבריו לעצמו להיות לפחות יותר בטוח עתה מאשר קדם שלא יחטא עוד?

ומסביר שם ה"מכתב מאליהו", שהתשובה היא תולדת היראה, כי היראה היא סיבה לתשובה, שהרי כמו שכשיראה האדם פצצות נופלות בשעת מלחמה ומחמת יראה זו ישוב ויברח, כן המגיע ואוחז ביראה ממילא שב הוא ועוזב את החטא.

כך שעבודת השב היא לפתח את היראה בלבו, ולפחות יראת העונש וזכרון יום המיתה ויזכור כי יפקד על כל מעשיו להענש בהם בעוה"ז ובעוה"ב, ובאם יאחז במדת היראה ויכניס מורא בלבו, יש לו סיבה להבטיח לעצמו שלא ישוב לחטא, ושתהא הבטחה זו אמיתית ולא דיבורים בעלמא.

המתיסר, נראה כעזוב ושכוח מהשגחתו ית', והעבדא שהנו סובל, מה באמת מדת ההשגחה על המתיסר?

וּכְמוֹ כֵן מַהִי הִתְיַחֲסוּת הַהִשְׁגָּחָה עַל הַבַּעַל תשובה לְעֻמַּת הַצַּדִּיק?

בספר "נתיבות שלום" מבאר בכמה מקומות, שהשגחת הבורא מבחינה מסוימת הינה פרטית ביותר על המתיסר יותר ממי שאינו מתיסר, והוא כמשל בן החולה והפגוע, שהשגחת הוריו עליו יותר משל הבן הבריא שנושא את עצמו, ולענ"ד הוא ביאור הפסוק "ותאמר ציון עזבני ה', וה' שכחני", - ותשובת הבורא לציון: התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה... ואני לא אשכחך".

והוא תימה ציון טוענת שה' שכחה ועזבה מאחר והיא מעונה בגלות בהסתר פנים, ומה משיב לה הבורא, שהיא טועה במחשבתה והוא אינו שוכחה, והלא במציאות היא שכוחה ועזובה?

אלא אומר לה הבורא לציון, לך נדמה שכשאת סובלת הינך בזה שכוחה ועזובה, ובכן היתכן? האם אשה יכולה לשכוח עולה ופרי בטנה, וא"כ מאחר ואתם בני היאך אשכחם? אלא אדרבא, דוקא להיותכם סובלים - השגחתי עליכם ביותר לבל תִּכְלוּ לגמרי, ולבל ישלטו בכם אויביכם עד להאביד אתכם, ודוקא עליכם נצרך שמירה מעולה ביותר מאשר הייתם יושבים לבטח כביכול שהנכם בגדר חי נושא עצמו.

ובזה נתבאר לי מאמר חז"ל שהיה מוקשה בהבנתי מימים ימימה, והוא הא דאמרו (שבת י"ב ע"ב): מנין שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה, והנכנס לבקרו לא ישב לא על גבי מיטה ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב לפניו. ומעולם לא הבנתי, מה זכה החולה ששכינה תהא למעלה מראשותיו, מילא העוסק בתורה או המתפלל עליו

נאמר ששכינה כנגדו, אולם מה ענין שלחולה זה השוכב על ערש דוי ואפשר אף ללא הכרה שתהא שכינה למעלה מראשותיו.
ויובן על פי הנ"ל, שהוא להיות שדוקא החולה נזקק לשמירה והשגחה יתרה שלא יכבד עליו חליו, וכן שיחזיק מעמד בחוליו ושלא תטרף דעתו עליו, וכיוצא.
והוא השגחת ה' על המתיסרים לגונן עליהם ולסייעם ביגונם לבל יאבדו את שפיות דעתם ולבל ימעדו ויקרסו באמונתם, וישארו עדיין בתקוה וצפיה לישועת ה'.
וכדוגמת הנ"ל ראיתי בספר "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 255-256), שכן הוא גם לגבי בעלי תשובה שמעדו ונכשלו בחטא, שלהם נדמה שה' עזבם, ומיואשים המה ממצבם שהינם עולים ויורדים, ואדרבא, על הבעל תשובה מגלה הקב"ה חסדיו ביותר, ועל הבעל תשובה הנכנע והנשבר מתגלה הקב"ה בענותנותו ביותר.
ובזה פירש שם שהוא ענין: "במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד", כי הצדיק בגבורתו ינצח יצרו ויקדש שמו ית', וּמְשֻׁלּוֹ וכחו הוא נוטל בזכות עצמו והוא חי הנושא את עצמו, משא"כ בבע"ת - "רוח חדשה אתן בקרבכם", בהיות שאין לו כוחות משלו, השי"ת נותן לו כוחות לשוב, כי כוחותיו כבר נתחסלו בטומאת התהום.
ועיי"ש שמבאר שכן הוא הנאמר בברכת אבות: "סומך נופלים", לאלו שנפלו בעמקי הטומאה, שבאם יהרהר בתשובה - ניצוץ זה יעלהו וירפאהו. והוא הנאמר: "ומקיים אמונתו לישני עפר", להחיות המתים - היינו הרשעים שחשובים כמתים להחיותם בתשובה.
מהו הקשי שבמצות התשובה שהצרכה התורה לכתב על מצוה זו שהיא איננה בשמים ולא מעבר לים (דקאי על מצות התשובה כמבואר ברמב"ן, ספורנו, בעל הטורים). ועוד למה הצרך הבורא להשבע שהנו חפץ בתשובה וכנא': חי אני נאום ה' אם אחפץ במות רשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. ויתר על כן מצינו בגמ' דף ד' ע"ב, ארשב"י, לא דוד ראוי לאותו חטא - בת שבע, ולא ישראל היו ראויים לאותו חטא - עגל, אלא גזרת מלך עליהם להשליט יצרם עליהם כדי לתת פתחון פה לבע"ת שלא יאמרו כיון שחטאנו לא יקבלנו (ע"פ פירש"י שם), ויש להבין מה כל החרדה הזאת עשה האלקים כדי שיאמנו דבריו במצות התשובה?
הקושי שבאמונת מצות התשובה הוא לסיבת הקושי שבאמונה בכללות, האמונה בכללות קשה לבני אדם לפי שהעינים משקרות את האמונה, וקשה לכפוף את המוח והלב עד כדי להכחיש את העין, העין מראה עולם כמנהגו נוהג, והכיצד כל תהליך העולם מורכב מסיבה ומסובב, וכל הנהגת העולם בדרך טבע ומקרה, והנה צריך האדם

לשקר ולכזב את כל אשר תראינה עיניו ולהאמין באין עוד מלבדו ואפס זולתו, הרי שכל אשר הוא נגד ההגיון הטבעי - קשה לנפש לקנותו.

כן במצות התשובה, ראה הבורא בחכמתו חשש גדול שלא יאמנו דבריו במצות התשובה, לפי שהוא נגד ההגיון, וכמובא (בירושלמי מכות י' ע"א) שאלו לחכמה מה משפט החוטא? אמרה "רשעים - תרדוף רעה", שאלו לנבואה מה משפט החוטא? אמרה: "ונפש החוטאת היא תמות", שאלו לתורה מה משפט החוטא? אמרה: "יביא קרבן ויתכפר לו", שאלו להקב"ה מה משפט החוטא? אמר: "יעשה תשובה בדברים ויתכפר לו, וכנאמר: קחו עמכם דברים ושובו אל ה', בדברים אני מכפר לכם".

הרי במפורש שהתשובה היא נגד החכמה האלקית שהוא השכל הישר והפשוט ללא שום עקמימות, והיא נגד הנבואה שהוא האמת האלקית. ונגד התורה שבה טמונות כל הוראות היצרן. ונגד כל אלו בא הקב"ה בורא עולם - היצרן בכבודו ובעצמו ואומר לחוטא נגדו: שמע בני! חטאת עוית פשעת, בדברים אני מכפר לך...

קשה לאדם לקנות אמונה בדברים הנוגדים את ההגיון, וכאמור כשם שהאמונה היא קשה, והעבודה עליה צריכה שנים רבות בשמירה מעולה בסור מרע ועשה טוב, כן ראה הבורא בחכמתו שמצות התשובה תהא קשה להסבל בדעתם של בני אדם, ויתייאשו בחטאם ולא ישובו. ואז הלא האסון הגדול ביותר כי אבדה תקוותם מחמת היאוש, ולכך חרד לעשות כל הנ"ל:

א. לכתוב בתורתו שמצות התשובה היא לא בשמים ולא מעבר לים, ומשמע שהיה מקום אכן לומר כן, דאל"כ מה בא לאפוקי?

ב. נשבע לנו ע"י יחזקאל נביאו שהנו חפץ בתשובה.

ג. לקח את בחיר המין האנושי - משיח ה' - דוד המלך, והשליט יצרו עליו בחטא אשת איש - בת שבע, ולקח את מבחר הדורות - דור המדבר, והשליט יצרם עליהם - בחטא עבודה זרה, רק על מנת שיאמנו דבריו במצות התשובה.

מדוע באמת מצות התשובה אינה הגיונית מצד החכמה והשכל?

שופט, שבא לפניו נידון באדם שעבר עבירת חוק במזיד, וההשלכות מעבירה זו היו חמורות, וכשנשאל אותו נידון ע"י השופט האם מודה הוא באשמה? עונה הוא? בהחלט כן! ושוב נשאל ע"י השופט: האם יש לו מה לסנגר על עצמו, עונה בודאי שיש לי מה לסנגר על עצמי... עוד פעם לא אעשה עבירת חוק זו שעשיתי...

התקובל תשובתו?!

הלא שופט זה באם יקבל טענתו ויפטרהו, נקרא לו "וותרן"! ובכן נתבונן, אדם חוטא לבוראו, בכל חטא שהוא ואף שהיה במזיד, ויכל להתגבר עליו, ומיד מצהיר: רבש"ע איני שב לחטא זה יותר! בכך מתקבלת טענתו ונפטר, ובהכרח לומר שפטורו אינו בגדר וויתור, שהרי הקב"ה שלל מאתנו מליחס לו הנהגת ויתור, וכמובא בגמרא (בב"ק נ' ע"א) "כל האומר הקב"ה וותרן וכו'", אם כן פטורו של זה אינו בגדר וויתור אלא בגדר פרעון, כלווה שפרע חובו ושלמו כראוי, היש הגיון בדבר?!

ועוד, מילא אם תופעה זו קורית אחת לתקופה, אולם הרי פתרון זה של הצהרת עזיבת החטא היא פתרון בעל זכות החוזר ונשנה אפילו כמה פעמים ביום, היתכן?! היתכן שיחטא אדם לחבירו פעם פעמיים, ואף יותר, וביום אחד... ובכל פעם ישוב ויבקש סליחה, היסלח לו חבירו?! וגם אם יסלח הנפגע לחברו שפגע בו, היתכן שתשוב האהבה כמקודם. ואצל הקב"ה נאמר ברמב"ם: אמש היה זה שנאוי משוקץ ומתועב, והיום אהוב ונחמד קרוב וידיד, וביותר, מובא בספר "בית אלקים" להמבי"ט שיאהב הקב"ה את החוטא כאשר יאהב הנדב את הנודב, דהיינו רואהו הקב"ה לשב לא רק כפורע חובו - ואף שאינו פורע שום חוב בחרטתו גרידא - אלא כמתנדב! כנא': "ארפא משובתם אוהבם נדבה".

היתכן?!

אלא כאמור התשובה היא חק שחקק הקב"ה והמציאו לתת מנוס לשבים באמת, שברצונם באמת למצוא להם מנוס לנוס מפח פשעיהם, וכפתיחת הרבנו יונה את ספרו "שערי תשובה", וכיון שאין בה מן ההגיון אינה נתפסת באמונתם של בני אדם ועלולים המה לחדול ממנה.

מדוע ראה הקב"ה סכנה בחדלון ממצות התשובה אצל בני אדם יותר מכל מצוה אחרת?

במחדל התשובה ראה הבורא אסון נורא יותר ממחדל באיזה שום מצוה אשר תהיה, והסיבה לכך מפני שרוב ככל מחדלם של בני אדם מתורה ומצוות, וכן התפשרותם על חלקים מהתורה, או יאושם מהשלימות בדרך כלל נובע מחסרון אמונתם באמונת התיקון שהוא "התשובה".

ונמחיש את הדברים.

אדם מקבל עליו לשמור את לשונו לבלתי דבר בו לשה"ר, או לשמור עיניו לבלתי הסתכל במקומות אסורים, או ביתר המדות והתאוות: כעס, אכילה, גאוה וכיוצא, והנה נכשל וקם, נכשל וקם, ולבסוף מגיע ליאוש: הנה ניסיתי כבר עשר או עשרות פעמים ושוב

נכשלתי, ומתוך כך מגיע הוא למסקנה שכנראה כבד וגדול עליו קבלה זו לשמור הלשון והעינים וכיוצא ומגיע הוא לפשרה בהם או שחדל מהם לגמרי.
נתבונן, מהיכן נבעה מסקנתו זו להתפשר או לחדול מקבלותיו, האם מחמת שקשה עליו הדבר או מחמת ייאושו?
הנה פשוט שסיבת התפשרותו נבעה מיאושו, דאם מחמת קושי ההתגברות, למה שלא ינסה שוב ושוב, עושה הוא תשובה על העבר, ומקבל עליו להשתדל על העתיד, וכי מי דוחק בו לגמור מלאכתו? שימשיך כך! ועוד, הלא "בין לבין" מנצח הוא וכובש יצרו, א"כ למה לחדול גם מזמני נצחון אלו? הכי אדם שיכול למנוע את הפסדיו מעסקו שהתמוטט - לא ישתדל ככל האפשר למעט בהפסדיו?! אלא ודאי, שהסיבה שגרמה לו זאת היא היאוש מרצף העבודה, ונלאה הוא מלהמשיך מעבודתו, ולמה? כי בדמיונו מדמה הוא שאין שווה עבודתו, שהרי הוא נופל וקם, ובוודאי א"כ אין ערך לעבודה שכזו השבורה וקצוצה מרצף שלמותה ואינה אלא קרעים קרעים של עבודה ומה לאלקים נחת מעבודה שכזו?
אולם לו היתה אמונתו במצות התשובה חזקה, והיה מאמין באמונת התיקון, היה מבין מכיר ויודע, שלאחר כל נפילה כשקם ומביע חרטה באמת, הרי שבכך איחה את הקרע מהנפילה שהיתה בין קימה קודמת לקימה זו, והנה הרצף חזר למקומו, ומה לך כי תתעצב! והוא דומה לתופר בגד ונקרע לו חוט התפירה, הבשל כך יזרוק הבגד?! הלא מיד יקשור החוט שנקרע וימשיך לתפור בו, הגשר שנשבר לך במהלך הליכתך בו - הלא בתשובה תקנת אותו, וא"כ למה לא תשוב לילך בו?!
ועוד נתבונן, האדם לאחר העבירה הרי נח מרתיחת דמו לעבירה, וקל לו זה עתה מצד רתיחתו לעבירה להתחיל מחדש, ומכל מקום רואים אנו שדוקא אז - לאחר העבירה האדם מתרחק מה' יותר, היתכן?! אלא מוכח מכאן שריחוקו מה' הוא מחמת היאוש הנובע מחוסר אמונה שיש באפשרותו לתקן את העבר, ולכך אף שמצד רתיחת דמו - נתקרר, אולם מחמת היאוש קשה לו לשוב למעמדו הראשון, והוא לפי שאמונת התיקון פגומה אצלו ואינו מאמין בה כראוי, ובכך זורק ומשליך כל עבודתו, כי באמת האדם בתשובתו איחה הקרע הנוצר מהחטא.
ובספר "חומת אנך" להחיד"א (פרשת אמור) מובאת שאלה, אדם שחטא בחילול שבת ותיקן זה החטא כראוי בתשובה ותיקונים, ולבסוף נפל בחטא שוב, האם בכך נחשב למפרע שתשובתו לא היתה תשובה וצריך תיקון פעם נוספת על חילול השבת הקודם?

וענה: וודאי לא, שהתשובה שעשה על שבת הראשונה הועילה ותיקנה הפגם, ואין צורך לעשות תיקון נוסף, ואין לו אלא חטא שבת זו.
והוא פשוט, וכי מי שהביא חטאת על חטאו, וחטא שוב - חייב ב' חטאות? בוודאי אינו חייב אלא חטאת אחת על חטאו האחרון, כי תשובתו הראשונה נתקבלה.

מדוע הצרכה התשובה להיות מהנבראים קדם שנברא העולם?

הטעם לכך הוא ע"פ האמור, הקב"ה ברא עולמו, וחקק לנבראיו חוקי תורה שהמקיימם בא על שכרו והעובר עליהם בא על עונשו, וכמובא בחז"ל (מד"ר איכה) על הפסוק: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", מיום שאמר הקב"ה "ובחרת בחיים" - "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", אלא מאליה הרעה באה על עושי הרע והטובה על עושי הטוב.
הרי שהעולם נבנה ומיוסד על הנהגת "מדה כנגד מדה", ובכן משפט החוטא הוא להענש, ולקבל רע כרעתו, ובכן היאך תסתדר הנהגה זו עם התשובה, המזכה את השב להביע חרטה ולהינצל מהרע המגיע לו, והרי זו סתירה לחוק הנהגת מדה כנגד מדה?
לכן הוצרך הבורא לברוא את התשובה קודם שנברא העולם, דהיינו קודם חקיקת חוק הנהגת "מדה כנגד מדה", כך שחוק מדה כנגד מדה כפוף לחוק שקדמו שהוא חוק התשובה, וא"כ חוק "מדה כנגד מדה" תקיף רק למי שלא שב בתשובה, אולם זה השב בתשובה - עבורו כבר קדם תנאי התשובה להיות תקיף ושריר ולבטל את חוק "מדה כנגד מדה".

מהו גדר אחטא ואשוב שאין מספיקין בידו לעשות תשובה?

כל האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אין הכוונה לאדם שיודע שמועילה תשובה ועכ"ז חוטא, דמי לא יודע שמועיל תשובה ועכ"ז גובר עליו יצרו וחוטא, הכי הוא גם בכלל אין מספיקין וכו', א"כ לא שבקת תשובה לשום בריה.
אלא הכוונה לאדם שכל אומץ נפשו לחטוא הוא רק מכל זה שיודע שיש תשובה, כלומר, חום יצרו בעבירה לא היה תקיף כל כך, ובאם היה רוצה יכול היה להתגבר על יצרו ועם מעט מאמץ היה מכניע את יצרו, אלא שנתרשל מלהתאמץ ואזר כח לחטוא רק מכח ידיעתו שבין כה מועיל תשובה, וידיעה זו היא ששכנעתו ושימשה לו כגיבוי לחטוא, ולולי ידיעה זו שעודדתו יתכן והיה מתאמץ ולא חוטא, זהו שאין מספיקין וכו', אולם זה החוטא מתוך שתקפו יצרו וקשה עליו היה לפרוש מהעבירה וחטא מחמת חוזק תאוותו, באופן זה בוודאי לא יחשב בגדר "אחטא ואשוב" בשביל הידיעה שיודע שמועילה תשובה כמבואר.

א"כ בודאי שרובא דעלמא אינם בגדר זה של "אחטא ואשוב", דמי משתכנע ונוטל גיבוי לחטוא רק מכח זה שיש תשובה ואילולי כן לא היה חוטא?!

מה הם מעכבי התשובה המונעים מהאדם מלשוב באמת, עד שיוכל לחיות בטעות כל ימיו מבלי להבחין כי חוטא הוא?

הרב מכתב מאליהו (ח"א עמ' 121) מבאר מספר עיכובים המונעים את התשובה באמת.

א. אין אדם רואה נגעי עצמו

שתחילת התשובה תלויה באמת, דהיינו שלא יסמא שוחד הרצון של האדם את טעויותיו, כי אין אדם רואה נגעי עצמו, והוא מפני ששוחד רצונו מצדיק לו את מעשיו ומחפה על מחדליו.

ועפ"ז מסביר הרב "מכתב מאליהו" את הפסוק: "נחפשה דרכינו ונחקורה", ואח"כ "ונשובה אל ה'", דהיינו כדי לשוב אל ה' חייב שיוקדם חיפוש וחקירה במומים והמחדלים מפני הרצון המחפה עליהם ומצדיקם.

ב. טומאת החטא

האדם בחטאו משרה רוח טומאה על עצמו בפנימיותו וסביבו, כן מבאר החיד"א (בספרו "נחל קדומים" פרשת "נצבים" על הפסוק "ושבת עד ה"א), והם המונעים מהאדם מלהתעורר לשוב, אחר שהמה אוטמים את הלב מלהבין את מחויבותיו כלפי הבורא. [ובמיוחד שכשחוטא בענייני קדושה ופוגם עיניו ולבו בהרהורי ומעשי עבירה].

ג. נעשה לו כהיתר

היות והעבירות של האדם חזרו ונשנו על עצמם, נעשו לו כהיתר למצוא להם היתרים, ולהתעלם מכל חסרון ופגם בהם ולהחשיבם כמעשים כשרים, ולפעמים אף יצדיק מעשיו הרעים ואת רשעותו יחשיב לצדקות ומצוה.

ד. גאוה, הבעל גאוה לעולם לא ישוב בתשובה, כי לבו בריא לו כאולם אחר שאין לו התעניות רק אחת - הוא עצמו, ואין אלקים כל מזימותיו.

מאחר והזכרנו לעיל עכובים שונים לתשובה, היאך בימינו חוזרים אלפים ורבבות בתשובה על אף שהיו לקויים בעכובים הנ"ל ואף ביותר גרוע מהם?

אכן לכאלה התשובה הינה בגדר "תחית המתים", והוא שאמרו חז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים, ואכן נעשה עמהם נס תחית המתים ממש, והוא מהבטחת הבורא שיזכו ישראל לשוב בתשובה כמבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ה): "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן".

וכבר ביארנו במקו"א מה ששמענו בשם הסטייפלר זצוק"ל שהחוזרים בתשובה זוכים לזה או מכח מצוה גדולה שעשו ומכך נברא סניגור גדול המסנגר ותובע שישובו, או מכח שיש להם מדורות קודמים סבא צדיק או ירא אלקים המעורר רחמים על צאצאיו שישובו.

מה המה תקוני התשובה הנפעלים בענשי חבוט הקבר ולאחריו הגיהנום?

מבאר ה"מכתב מאליהו" (ח"ב עמ' 103) האדם בחטאו פועל פעולות. האחת טמטום - עבירה מטמטמת מוחו ולבו של אדם, ובחטא נעשה האדם מטומטם ומגושם, על כך תיקונו - באם מת בלא תשובה - חיבוט הקבר, שלפי שהנפש המתאוה בחייה - גם במותה תחפוץ להמשיך בתאוותיה, וחפצה ליכנס לגוף להמשיך בתאוותה, וכשנבצר זאת ממנה צער גדול הוא לה, לפי שאין לה מנוחה לא בעולם הנשמות ולא בעוה"ז, ובהחבטה בקבר ורקבונה בו - "קשה רימה למת כמחט בבשר החי". (ברכות יח ע"ב) - לאט לאט מסתלקת ונרקבת לה הטומאה והתאוה וממילא גם הטמטום.

ופעולה שנית פועל החוטא בחטאו, והוא עצם המרידה שמרד בבורא יתברך ובמקום לקדש שם ה' במצוות, חיללו בעוונותיו, על כך בא הגיהנם שהוא המקום לחרטת הנפש בחרטה עצומה, וכענין בלועי קרח המתודים בחרטה על עוונם - משה אמת ותורתו אמת ואנחנו הבדאים, וחרטה זו היא קשה ומכאיבה לנפש מאד ובזה היא נתקנת, ורק כאשר האדם מפתח חרטה עמוקה בחייו על עוונותיו ומתבונן להתבייש עליהם בחיים חיותו ניצל מעונש זה.

האם מלמד הבורא זכות על האדם בכך שיצרו הרע גבר עליו,לאמר: מה יעשה אדם זה שבראתי ויצרו הרע הוא קשה ממנו, הוא מלאך והאדם בשר ודם ולא יכול לנצחו, ובפרט שראינו טענה כגון זו וכאמרנו: "רצוננו לעשות רצונך אלא ששאור שבעסה (הוא היצה"ר), ושעבוד מלכיות מעכבים". וכענין שבקש משה רבנו מה' שרק קרח הוא שימות לבד, וכנא' "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף", ולמד עליהם זכות, שחטאו אמנם העדה כלה אולם הוא שגרם להם לחטא וזה גופא זכות עליהם?

בספר "מכתב מאליהו" (ח"ב עמ' 103) מדבר בענין זה, וכתב שם, שבאם אכן קיימת באדם התשוקה הפנימית האמיתית לעבוד לה' יתברך בטהרה ולהשתחרר מגלות היצר, מאריך לו הקב"ה, ומלמד הקב"ה עליו זכות להחשיב לו שהיצר והיסורים והשעבוד מלכויות גרמו לו לחטוא, וכביכול בזה נוטל הקב"ה האחריות של החטא על עצמו.

אולם כל זה כדי להצילו מהנפעל מהחטא בפרט השני שהזכרנו בתשובה הקודמת, דהיינו להצילו מעונש הגיהנם, אולם להסיר הטמטום, ולהביא את הטהרה והדביקות

בזה נצרך עבודת האדם דייקא, ואפילו יום כפורים לא יכפר על כך ללא תשובה לדעת חכמים.

אולם כשאין חרטה אמיתית ותשוקה פנימית עמוקה לאמת, אין טענה זו מועילה, לפי שאינה אלא בגדר התחמקות, ועובדא שהנה ראינו בתורה שלא הועילה טענה זו לאדם וחוה שתלו את טעותם בנחש (שהוא היצה"ר) שהכשילם והסיתם ונענשו, ומאידך אפשר לדרוש הענין לראיה להנזכר, שמאחר והכירו בטעותם באמת והתחרטו כראוי הועילה להם טענה זו שהנחש הסיתם ולכן לא מתו, שהרי הגזירה היתה ביום אכלך ממנו מות תמות, והנה יצאו בדימוס ולא מתו.

אימתי מתקבלת התשובה מיד ואימתי נצרך זמן עד שתתקבל תשובת השב?

הדבר תלוי בעדות יודע תעלומות על החוטא, דהיינו אם יעיד עליו יודע תעלומות שחרטתו של זה חרטה אמיתית ולא ישוב לחטא זה לעולם, תשובתו מתקבלת מיד, ואם אין עדות יודע תעלומות עליו שלא ישוב מעתה ולעולם לחטא זה אז נצרך זמן כדי שתווכח תשובתו.

והראיה לכך הנה א"א ע"ה עמד בנסיון של העקדה זמן מועט של ג' ימים בלבד, שהרי מיד לאחר מכן נצטוה ליטול האיל במקום בנו, עכ"ז נחשב לו שעקד את יצחק בנו ועד היום אנו מזכירים זכות עקידת יצחק, והטעם לפי שהעיד עליו יודע תעלומות שהי' מוכן ומזומן לשחוט את בנו, א"כ אין צורך להוכחות בפועל אלא די בכח.

וכמו כן כל יסורים שמקבל האדם באהבה, אף אם לבסוף מסתדרים לו ענייניו - יבוא בשכרו על עמידתו בנסיון אחר שבמחשבתו קבלם באהבה ללא היסוס עד כדי שיעיד על כך יודע תעלומות, אולם אם לא ברור שקבלם באהבה אלא עתה ויתכן שיתחרט לעתיד, נצרך שהנסיון יתמשך, ולא יסתדו לו ענייניו מיד אלא לאחר תקופה - ואולי אף לא יסתדרו לו כלל - כדי להוכיח את אמונתו.

וכרעיון התשובה כן רעיון הנסיון, ובדברי הרמב"ם בהלכות תשובה יש ראי' לדברינו, ואכמ"ל.

שובבי"ם

מהו המקור שימי השובבים הנם ימי תשובה?

הדברים ידועים, מהאר"י הקדוש, מהבית יוסף (בספר "מגיד מישרים") שאמר לו המגיד על תיקון מסוים יען שעשאו בימי השובבים - עלה יפה מה שבכל השנה לא היה עולה ככה. השל"ה הק', ר' צדוק מלובלין - צדקת הצדיק ועוד הרבה בספרי תלמידי הבעש"ט.

מדוע נקבעו ימי השובבי"ם דוקא בזמן קריאת פרשיות אלו?

ישנו טעם ע"פ הסוד ע"פ המבואר בדברי האר"י שנשמות דור המבול שחטאו בהשחתת זרע, ודור הפלגה שחטאו בבנין המגדל נתגלגלו בנשמות אלו של שעבוד מצרים ותקנו חטא ההשחתת הזרע בגזירת "כל הבן הילוד", וכן תקנו חטא המגדל בגזירת עבודת הפרך בחומר ולבנים, אזי כיון שאנו קוראים פרשיות אלו של השעבוד וגלות מצרים והמה תיקון להשחתת זרע לכך נקבעו לדורות לתיקון עוון זה.

אולם עוד טעם ישנו, והוא להיות שאז היו בני ישראל בתכלית השפלות - מ"ט שערי טומאה ועלו משם בגזירת השעבוד עד למ"ט שערי קדושה ולמדריגת נבואה, לכך גם אנו בזמן קריאת פרשיות הללו מתקנים עוון זה כי אז מתעורר אותו כח של היציאה מהטומאה לקדושה.

מהו החמר שבעוון עריות יותר משאר עברות?

נאמר בפסוק: "וראה בך ערות דבר ושב מאחריך", והרי אין לך דבר קשה לישראל יותר מסילוק שכינה, שהרי בהשראת השכינה בישראל שורה הברכה והשמירה, לפי שהשכינה מסככת בכנפיה לשמור אותנו מכל רע. ובעוון ערות דבר מסתלקת השכינה שהיא כל השמירה והסיעתא דשמיא יותר מכל העוונות.

למה חמור עוון עריות מבחינה זו של סלוק שכינה יותר מעבודה זרה ושפיכות דמים?

אפשר להסביר לכך הסבר פשטי מלבד שבסודן של דברים מי יעמוד, והוא ע"פ מה שאמרו חז"ל: "חבור עצבים הנח לו", כשעם ישראל בחיבור ובאחדות אפילו שיש ביניהם עצבים - עבודה זרה, הנח לו, מניח להם הקב"ה מפני מידת הדין שלא תוכל לקטרג עליהם מפני האחדות שבהם.

ואילו כשישנה תאוה עריות, אזי מכך בא פירוד מוחלט, וכמו שאמר שלמה המלך (משלי יח, א): לתאוה יבקש נפרד, שבעל התאוה מבקש אך ורק פירוד, כי כדי ליישם את תאוותו ולהוציאה לפועל יפרד מרעיו ומאשתו ומכל בית אביו, וכל מי אשר חוסם

לו את דרכו בפני תאוותו - יחסלהו ויריב עמו, כך שהתאוה שמהותה "אנוכיות" - למלא את סיפוק תאוותו שלו, מביאה לפירוד, וכשיש פירוד אזי שולטת מידת הדין לקטרג על עם ישראל ומסתלקת השכינה מישראל בשל הפירוד, ועוד, הפירוד גורר בטבעיות לשון הרע ורכילות כידוע שחמור מן הכל.

וככל שתגדל התאוה - כן עבורה יגדיל המתאוה את פירודו מרעיו ואוהביו לצורך מילוי תאוותו, וכ"ש בתאות העריות שבשבילה עלול אדם להפריד ולהרוס בתים וכיוצא, ואכמ"ל, לכך אין לך כמו עוון זה המרחיק שכינה מישראל.

היאך מתקנים עוון זה, ואימתי מן הראוי לעסק בתקוני העוון?

האריז"ל מסר תיקונים מיוחדים לכל אביזר מאיסורי עריות, והוא סכום תעניות שיש להתענות על כל עוון בפרטות המשתייך לאיסורי עריות, וכמו שסידרנו פרטי תיקון העוון בספרנו "ברית ישראל" בטבלא המפרטת סכום התעניות ופדיונן לפרטי העוון.

אלא שאין מן הראוי לעסוק בתיקוני עוון זה בפועל רק לאחר שכבר קיים "עזיבת החטא", וכגון כמה שנים לאחר נישואיו שכבר מילא עצמו בתורה ויראה, ושבוודאי לא ישוב לחטא זה יותר, רק אז יש לעסוק בתיקוני העוון כמבואר בספרנו "ברית ישראל", אולם קודם לכן שיש חשש שיהא בכלל "שב על קיאו", אין לעסוק בתיקוני העוון אלא רק להרבות בתורה ותפילה ויראת שמים ע"י לימוד מוסר הרבה עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא זה עוד כמבואר ברמב"ם.

האם מועיל "פדיון תעניות" דהינו לפדות התעניות המבארות בדברי האריז"ל - בממון במקום להתענות בפעל?

רבנו יוסף חיים - ה"בן איש חי" מביא בתשובה שאפשר לפדות התעניות. והנה לך תשובתו

בשו"ת "רב פעלים" (ח"ג שאלה ל"ה): בענין אם אפשר ומועיל לפדות את התעניות שהתחייב בהם בכסף לצדקה, כתב הרב בעל "חסד לאברהם" ז"ל, כי הרוצה לחזור בתשובה ואינו יכול להתענות ארבעים יום או שלושה ימים לילה ויום, יכול לפדותם בארבעים כסף מזוקק לצדקה. וכן כל מי שהיה בדעתו להתענות יום אחד - בנתינת איסר אחד לצדקה יכול לפדותו, ובלבד שלא היה זה תענית צבור. עד כאן לשונו.

והביא גם את דברי מור"ם ב"אורח חיים" (סי' של"ד), שהביא מן הגאון מהרא"י ז"ל שיש פדיון לתענית. ועוד הביא את דעת הגאון חיד"א בספרו "יוסף בסדר" ג', שכל כך היה הדבר ברור אצלו, שערך תפילה, ובסופה כתוב: "ולכן אני מפריש היום ארבעה פרוטות לצדקה, כי כן יסדו עבדיך לפדות בכסף כל תענית", עיין שם.

וסיים שם תשובתו וזה לשונו: איך שיהיה, פדיון התענית למי שהוא אנוס ואינו יכול להתענות הוא מפורש בדברי גאוני עולם, ובודאי אשר תיקנו ויסדו הוא רצוי ומקובל לפני השם יתברך, וכבר נצטוינו בתורה בכל אשר יורוך וכו', ובפרט שאנא עבדא הסברתי לענין זה הסבר ועשיתי סימוכין מדברי רבנו האר"י ז"ל עצמו שדקדקתי מדבריו דוגמא לענין זה. על כן, מי שהוא אנוס גמור ואינו יכול להתענות מספר התעניות כמו שכתב האר"י ז"ל, ישתדל לפדות התענית שלו בכסף, אך יעשה כאשר כתבתי - לסדר הכסף על פי סדר חשבון השמות הקודש, כדרך שעושין בפדיון החולה, וגם צריך שיעשה הפדיון ביום שיקבל עליו תענית כתענית יום הכפורים - לילה ויום. ונכון לבו בטוח בשברון הלב ובצדקה ובכוונה שעושה בפדיון ובתענית אותו היום, שיתוקן הפגם שעשה בעוונו כאילו עשה תעניות גמורים ושלמים על פי רבנו האר"י זלה"ה.

האם העמלי תורה גם נצרכים לעסק בתקוני עוון זה או שדי להם בעמלם בתורה שיכפר להם?

בספר "ראשית חכמה" שערי קדושה פרק יז כותב וזה לשונו:

מי שחטא בברית, כמה צריך שיצטער בסיגוף ותענית כל ימיו, כמו שעשה דוד. ואם יאמר מי שיאמר שהתורה מכפרת עוון, הלא דוד המלך ע"ה עוסק בתורה היה יותר ממה שאנו עוסקים, כדפרשו זכרונם לברכה, והיה בו רוח הקודש, למה סיגף עצמו בחינם ולא סמך עצמו על עסק התורה יומם ולילה שיכפר לו עוונו? אלא ודאי מה שאמרו שהתורה מכפרת, הוא על דרך שפרש החסיד רבנו יונה ב"שערי תשובה" בענין מה שאמרו רבותינו ז"ל, שהעוסק בגמילות חסדים מכפרים על עוונותיו, פרוש - שתולין לו מהיסורין עד שובו, כן העוסק בתורה - הכפרה היא - שמאריכין לו עד שישוב, אבל ודאי שצריך ליטהר מעוונותיו בסיגופים ובתעניות כדי שתהיה תורתו רצויה, כמו שהארכנו בשער התשובה, ובפרט מי שחטא בברית, שהפגם בו שקול כנגד כל התורה כולה, שמהמעלות שאמרו בו רבותינו ז"ל נודע גודל עונש הפוגם בו, עד כאן לשונו הקדושה. ועיין בטה"ק שמוכיח הוכחות ברורות שאין לתלמידי חכמים להסתפק בלימודם אלא עליהם למצוא זמן לעסוק בתיקוני הנפש.

וכן ה"פלא יועץ", מביא בערך "תענית" שגם התלמידי חכמים יתנו זמן לתענית כמו בחודש אלול וכיוצא.

ומי שקשה לו התענית כאמור ישנה אפשרות של פדיון תעניות כמבואר בספרנו "ברית ישראל".

ועיין בספרנו הנ"ל - "ברית ישראל" מפי ספרים וסופרים הרבה אפשרויות לתיקון עון פגם ברי"ק שלא ע"י תעניות דוקא.

הבטיחונו רבותינו: "הבא לטהר מסיעין אותו" וכן אמרו: "פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" והנה פותחים ופותחים אנו בהשתדלות ומאמץ ועם כל זה השערים עדין נעולים?

כבר מילתנו אמורה מפי סופרים ומפי ספרים כי בדורנו הסיעתא דשמיא והפתח של אולם הוא גופא זה שהאדם ממשיך להילחם, כי בדורנו הכשלונות מצויים, והמצפה לנצחונות בלבד - יפול! נשמות דורנו תפקידן להילחם, ולתת את הלב על המלחמה התמידית ולהתעודד מהנצחונות הזמניים, ואין לצפות לנצחון סופי, על דורנו נגזר העבודה להיות ממושכת ללא ראיית נצחון סופי, עבודה ללא סיפוק ללא הרגשים, עבודה לשם עבודה, ולכך נצרך תמימות גדולה לבלתי הניח כלי המלחמה.

כך שאם ברצונך להיות שמח בכך שהסיעתא דשמיא מלווה אותך, הוא באם תראה שאתה עדיין לוחם, ולא התפשרת עם יצרך אלא דעתך נחושה שאף אם יפילך מאה פעמים - לא תכנע אלא תמשיך להלחם, מבלי להיות בתוחלת של נצחון סופי ומנוחה ושלוה מהמלחמה, וזה גופא שהנך נלחם וממשיך בהתמודדותך זהו בשורת והבטחת הסיעתא דשמיא והפתחו של אולם מאין כמוהו, זו עבודתנו היום, ואכן, בוודאי לבסוף יזכה שירווח לו מהטרדת יצרו בעניינים הגסים כחייבי כריתות ומיתות בית דין, ויעלה להתמודדות בענינים דקים יותר. והלואי ותהא ברורה עבודה זו לבני דורנו המפורכים בעבודת פרך זו של העליות והירידות התכופות, לוּ ידעו זאת שב ורפא להם לשמוח בחלקם ולעבוד ולהמשיך ולעבוד במלחמה ובהשתדלות של גדרים וסייגים, תשובה ושוב תשובה עד ללא מספר.

תפילה

ששאלת מאחר והנך מתפלל על פרנסה ואינך נענה, נחלשת בכך באמונת כחה של תפלה

ובכן יש לדעת כמה פרטים חשובים בענין כוחה של תפילה גם כשלא נענה האדם בתפילתו.

א. מובא בספר "דגל מחנה אפרים" פרשת "עקב" בשם ה"בעל שם טוב":

לפעמים אדם מתפלל על דבר זה ונותנים לו דבר אחר, או לפעמים פועלת התפילה רק בעולמות העליונים.

והביאור בדבריו הוא דבכל תפילה נמשך שפע, זו כוחה של תפילה להמשיך השפעות טובות לכל הפושט יד ומבקש, אלא שאותו שפע שנשפע יתכן ולא יהא בדוקא למה שמבקש האדם, אלא ילך השפע לצורך אחר שנצרך לו האדם, ויתכן כי הוא יותר חיוני לו, והאדם לא מודע לזה וחושב שתפילתו לא התקבלה, ובעצם הלך שפעה של תפילה זו לדבר אחר יותר חשוב שאותו אדם לא התפלל עליו כלל.

וכמו כן יתכן והתפילה פועלת לטובת נשמתו בלבד בעולמות העליונים שזה שוה פי כמה לו היתה השפעתו על גופו כאן בעולם התחתון.

ב. עוד מובא בספר "פורת יוסף" בשם הבעש"ט, דלפעמים תפילה מועילה לאחרים, והאחרים ניזונים בזכותו, וזכות זו נזקפת לו, וכאמור לפי שבכל תפילה יורד שפע, אין תפילה לחינם, אלא שהשפע מתפזר כפי גזירת הא-ל.

ג. עוד מובא בשם החזון איש זצ"ל, דלפעמים תפילה מועילה לבנים או לנכדים ומקבלים הם השפעה רוחנית או גשמית בגלל תפילת סבותיהם או סבתותיהם שלא התקיימה בהם עצמם ומתקבלת היא בזרעם.

ד. הרווח הגדול ביותר שהרווחת הוא עצם התפילה, שזכית אז לרגעים תכליתיים שיביאוך לנצח, והוא בעומדך להתפלל מתוך אמונת אין עוד מלבדו, שזו תכלית האדם בעולם לגלות אמת זו בלבבו. (ופרט זה יבואר בתשובה הבאה).

מה נעשה עם תפלה שמתפלל אדם על יסוריו ולא נענה?

לאדם נדמה שהתפילה נועדה כדי להינצל מיסורים, והוא להיפך, היסורים נועדו כדי להתפלל, ולא התפילה בשביל להינצל מיסורים.

דהיינו התפילה היא מטרה ולא אמצעי.

ברגעים אלו כשאדם מתפלל זהו כבר רווח לעצמו, בין יקבל משאלת לבו בין לא, עצם זה שהאדם זוכה להתקרב לבורא להכירו, ולהבין שהינו תלוי בו - אלו הם רגעיו התכליתיים בעולמו, ואלו רגעיו שישארו לזכותו הנצחית, וכבר בהכרה זו קבל את הנתח הנכבד ביותר, מילוי משאלתו של האדם זהו החלק הטפל ביחס לנתח הנכבד שכבר קבלו בעצם תפילתו.

ולכך גם אם לא נתקבלה תפילתו ולא קבל מבוקשו בפרנסתו או בבריאותו, בשידוכו, וביתר צרכיו, הרי שאת החלק הטפל לא קבל, אולם החלק הנכבד כבר מונח בידו, שהיא עצם התפילה והפניה לבורא, עצם זה ששוחח עם הבורא זהו תכליתו בעולמו בהכירו את ה' שכאמור זוהי תכלית האדם בעולם מה שיותר להשלים את הכרתו בה' ולהתנתק

מהמקרים והסיבות, לשקרם ולכזבם, ולאמת אצלו את יכולת ה' הבלעדית, וזה מתבטא בתפילתו של אדם שבזה משקר הוא את הסיבות ופונה לבורא הכל יכול.

כשנתקפים במחשבות בלבול בתפלה, אם זה מחשבות הרהורי אסור או הרהורי דברים בטלים היאך יש לנהג כדי לדחותם?

עצה נפלאה לזה ראיתי בספר "שומר אמונים" שכתב, כאשר תוקפים את האדם מחשבות בטלות בשעת התפילה, יחשוב האדם היאך עומד הוא לפני המלך ומדבר עמו, ומנסים באותה עת שונאים לדוחפו או להטרידו כדי שלא ישוחח עם המלך.

כן יחשוב זה שכעת הנה עומד הוא מול מלך מלכי המלכים הקב"ה ומשוחח עמו כאשר ידבר איש אל רעהו ובאים שונאים ומבקשים לדוחפו ולהטרידו, ומה שעליו הוא לרכז מחשבתו בדברו עם המלך ולהדוף את הקמים עליו.

וככל שיתעצם במחשבה זו יתלהב לבו להתפלל לה' מבלי להתיחס לסובבים אותו באומרו אלו אין בהם ממש המבקשים להודפני מהמלך כקש נידף ברוח, ואין לי מה להתיחס אליהם כלל. וידביק אז מחשבתו בבורא ביתר חשק על מנת לנצח את אויביו הקמים עליו.

ולא שיהא זה בלחץ ומתח, אלא דוקא מתוך שמחה שהנה מצליח הוא לחטוף כאשר יוכל לצמצם מחשבתו לה' ולנצח את הקמים עליו, וישמח על נצחונותיו ועל אשר יוכל חטוף כוונה כאשר יוכל.

היאך אניח דעתי - אם בכלל נכון הדבר - שתפלתי רצויה לפני ה', גם כאשר אני במצב ירוד במדות ובתאוות, ובפרט כאשר התפלה בסמוך לחטא שעתה מעדתי בו?

נאמר בתהילים (קב יח-יט): "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם - תכתב זאת לדור אחרון".

הבטחה גדולה ישנה כאן בפסוק זה שלא יבזה הבורא את תפילתנו בדורות אלו - דור עקבות משיחא, ואף שנהיה בבחינת ערער, וכמו שפירש רש"י ערער - נשחת ונמאס.

והנה מלבד הפסוק, ישנה גם סברא פשוטה לכך.

שהרי מה שעשוע גדול יותר יש לאב כאשר בנו שפשע נגדו, והאב היה בצפיה ובכליון עינים אימתי ישוב בנו אליו, והנה הרגע שבנו ניגש בלב נשבר ונדכה ומבקש על נפשו סליחה מחילה וכפרה, היש עונג גדול מזה לאב.

הלא אנו אומרים יום יום בתפילתנו בברכת השיבנו - בא"ה "הרוצה בתשובה", הקב"ה חפץ ומצפה לכל אחד שישוב, וכמובא בתנא דבי אליהו (א"ר פרק לא): "מעיד אני עלי שמים וארץ שיושב הקב"ה ומצפה להם לישראל שישובו בתשובה, ויותר ממה שמצפה

האב לבנו והאשה לבעלה מצפה הקב"ה לישראל שיעשו תשובה כדי שיגאל אותן ויבנה להם בית המקדש".

ובכן אחר שחפץ ה' שהנברא יחזור להתקשר עם בוראו, הכי יש דרך אחרת מבלעדי התפילה, הלא במה יקרב הנברא את התרחקותו אם לא בדרך הדיבור עם ה', שהדיבור הוא בלבד המקשר והמחבר.

כך שבעצם זה שחוזר האדם - ואפילו החוטא לקשר קשריו עם הבורא הוא נחת לה', והוא ענין התפילה שהוא בלבד החיבור בין הנברא לבורא, שהרי אין לנו דרך אחרת להתחבר לבורא.

וכשאדם בא בכניעה ומבקש בקשותיו מהבורא א-ל רחום וחנון, בכל אופן שיהיה, יש בזה נחת לה', ולא מבעיא אם מבקש הוא בקשות רוחניות, וכגון שיהא לו כח להתגבר על יצרו, לתקן מדותיו ותאוותיו, ללמוד תורה שאז בוודאי נחת גדול יש לו להקב"ה ממנו ואף שהוא במצב של חטא, אלא גם אם בא בכניעה לבקש צרכיו הגשמיים - נחת הוא לבורא, כי עצם זה שנברא לא מנתק עצמו מבוראו ומכיר בבוראו כבעל היכולת הבלעדי לעוזרו עושה בזה נחת ליוצרו כי זוהי תכליתו.

והלא מצינו שמואס הקב"ה בעבודת הרשע, **שנאמר** (**תהלים נ**, **טז**,) "**ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך**".

אדרבא, מפסוק זה ראיה שאין הקב"ה מואס בתפילת רשע כאשר הוא משברון לבו באמת, דהרי הפסוק איירי ברשע המספר חוקי תורתו של ה', ולומד תורה מתוך רצון לידע חכמה ככל החכמות, ואין לבו נשבר בקרבו כלל, ועל זה ימאס בו ה', אולם זה המתפלל משברון לבו אף שהוא חוטא, וזועק במר נפשו לה' שיצילהו מהחטא, ומואס הוא בחייו מאשר להיות שרוי בעבירה, היאך לא יערב לה' תחנוניו של זה?

ובמיוחד בדורנו הכי נעלם מהבורא מעידותינו, נסיונותינו הקשים והתכופים, חוסר יציבות ותמורות העליות והירידות החולפות עלינו מעת לעת?! ובכן היתכן שאבדה תקוותנו ונכזבה תוחלתנו מה'?!

ומובא בסוף שער הגלגולים למהרח"ו, וכן ב"אגרות שו"א" בשם ספר "פרי עץ חיים" למהרח"ו, שעיקר תיקונו של הדור האחרון יהא בהתעצמות בתפילה דוקא.

וכאמור הלא אנו היום כדברי אוה"ח הק' בשליטת שער הנו"ן של הטומאה והנסיונות קשים עלינו מנשוא, ומה יש לנו שיור אם לא הצעקה לה', וכמו שזעקו ישראל לה' ביציאת מצרים, והנה על אף היותם שקועים במ"ט שערי טומאה, וכי בשביל כך בזה ה' תפילתם?! אדרבא, "ותעל שוועתם אל האלקים מן העבודה".

האם התפלה נצרכת גם להוה המידי כשהנו בהשג יד בנקל?

בזוה"ק (פרשת בשלח ס"ב ע"ב) מובא שרבי ייסא סבא לא היה מתקין סעודתו ומכינה עד שהיה מתפלל על מזונו ואף שהיה לו את צרכיו בתוך ביתו.

למדנו מכאן, שאין שום חוכא בכך שהאדם מתפלל על דבר שעומד הוא לעשותו ואף שכל האפשרויות והנתונים לפניו לעשות דבר הקל ההוא, יקדים תפילה לבורא שיצליחהו במעשהו, והסיבה היא פשוטה משום שכאשר יש סיעתא דשמיא אפשר לסדר גם את הדבר המסובך ביותר בקלות, וכשאין סיעתא דשמיא הרי שגם הדבר הפשוט ביותר יכול להסתבך ולהמשך באופן המטריד ומייגע ביותר.

לכן התפילה צריכה לכל פרט, למשל אם נצרך הוא לסידור משרדי פשוט, יקדים תפילה שילך לו הכל כשורה ומבלי עיכובים, לקנית חפץ או בגד כל שהוא יקדים תפילה שיצליח בקנייתו ולא יטעה, בהליכתו לדבר משהו אצל שררה כל שהיא לבקש סיוע ועזרה כל שהיא - יבקש שלא יארע לו תקלה בדיבורו, וימצא חן וחסד בעיני רואיו ושומעיו, וכן על זה הדרך, כשנשכח ממנו דבר יבקש מה' שיזכירהו, וכשהוא מתקן כלי וכיוצא יקדים תפילה שיעזרהו ה' שילך בנקל וכיוצא, וכן כשנצרך הוא לפרנסה, להוצאות שבת, למלבוש והנעלה של בני המשפחה ואין באפשרותו לשאת בעול זה - ישא תפילה ותחינה לה' שימלא משאלת לבו ויעזרהו בעת ובעונה הזאת, ובוודאי יראה פלאים.

מהי מטרת התפלה, הכי נעלם מהקב"ה צרכיו של האדם?

הזכרנו כבר למעלה בתשובות הקודמות כי בעולם טבועה טעות גדולה בטעם מצות התפילה, העולם סובר שהתפילה נועדה כאמצעי למילוי הבקשות, שאי אפשר להשיג האדם מבוקשו וצרכיו - אלא באמצעות התפילה ולכך נועדה התפילה.

אולם זו טעות, הבקשות והצרכים המה האמצעים שיבואו ויאלצו את האדם להגיע לתכלית שזו התפילה.

מלחמה קשה נועדה לאדם כל ימיו ללחום עם מראה העינים, ולשקר ולכזב את אשר יראו עיניו מקרים וסיבות, ולשייך הכל להשגחה העליונה, ועל דבר זה רבו האויבים על האדם יום יום ורגע רגע להשכיחו מן האמת הזו, ולתעתע בו לטעות באחיזת העינים השקרית של העולם, להימכר לסיבות להשתעבד להם ולהיסחף אחר שקריהן.

העצה היחידה לכך היא הזכירה בכל עת, להזכיר לעצמו את השקר שבמקרים והסיבות, והתזכורת הטובה ביותר היא בדרך התפילה.

אנשי כנסת-הגדולה ידעו את הסכנה שבמלחמה זו הרצופה בכל חיי האדם להשכיח ממנו את ההשגחה ולהתפתות למראה העינים, ולכך תקנו לנו ג' פעמים להתפלל, ולחזור על אותן בקשות השכם והערב, וכמו כן בכל משך היום לברך על כל פרט של הנאה, ובכל יום בבוקר להודות ולשבח, על תפקוד הגוף, תזוזת האיברים, לבישת בגדים - כובע, חגורה, נעליים כפי שנסחו ברכה לכל פרט. וכל זה ואולי ויועיל שינצח האדם במלחמה לזכור את הבורא.

לכן על המתפלל אף שלא נענה - להבין שאת העיקר והתכלית שהיא התפילה הוא השיג.

הקב"ה קולע לו לאדם לפינות דחוקות ולמצוקות שונות כאמצעי לתכלית שיזעק לה', והזעקה לה' מפתחת לאדם את האמת שהיא התלות שתלוי האדם בבורא בלבד, ובכך בא האדם על תכליתו יותר מן הכל.

לאדם נדמה שאם לא נתקבלו תפילותיו הרי שלחינם התפלל, ורק אם התקבלו תפילותיו, אזי תפילותיו לא היו לריק. וזהו מפני הטעות הנזכרת בתחילת התשובה, להיות האדם רואה בתפילה כאמצעי ובבקשותיו וצרכיו כתכלית, ולו יבין שהדברים להיפך, ישמח בעצם התפילה שזכה בה לפחות בשעת התפילה לחיות דקות אחדות חיי תכלית שלמעלה בא הוא לעולם, והיינו לזכור שאין עוד מלבדו ואין שום כח בסיבות ובמקרים כלל, ולתכלית זו זכה לפחות בשעת תפילתו.

וזהו רווח פי כמה וכמה ממה שנדמה לו שהיה מרוויח לו היו צרכיו ובקשותיו באים על מבוקשם כרצונו.

העולה מכל הנ"ל, שהתפילה לא נועדה למילוי הבקשות והצרכים, אדרבא העדר צרכיו של אדם הינם במטרה כדי שיתפלל ויתחבר הנברא לבורא, ובכך החכים הקב"ה לעשות, שיתפלל האדם ואכן בשל תפילתו יקבל את מבוקשו, מהבטחת הפסוק: והבוטח בה' חסד יסובבנו, והתפילה היא התבטאות של בטחונו של האדם באלקים, ובכך יתחזק באמונתו בה' שהנה שמע ה' תפילתו, ובכך יבוא על תכליתו להבין ולהכיר בבלעדותו יתברך וכי אפס זולתו.

מצד אחד רואים אנו שאי אפשר לקבל דבר ללא תפלה, וכנאמר גבי אדם הראשון: וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ, ואחז"ל (חולין דף ס') ומדוע? משום: ואדם אין לעבד את האדמה, היות ולא נברא עדין אדם הראשון להתפלל על הגשמים, וכן רואים אנו שהאבות זכו לבנים בזכות התפלה ואף שהיה נצרך שיהיו י"ב שבטים, וכמו כן בני ישראל נגאלו בזכות

צעקתן ואף שהיה מכרח שיגאלו, ומאידך רואים אנו רב בני עולם מקבלים שפעם ללא תפלה?

בודאי שהקב''ה משפיע שפעו לכל בני העולם גם מבלי שיתפללו לפניו, אולם הוא השפעה הנשפעת להם כשפע הנשפע לבהמות וחיות יער, שנצרך קיומם לעולם לשם קיום העולם, כך שהשפע הנשפע להם הוא כאדם המאכיל סוסיו וחמוריו, ושום קרבת אלקים לא נמשכת מהשפעה זו, להיות שהנשפע לא מכיר בנותן שהוא הקב''ה והיאך אם כן יתקשר אליו ויודה לו.

ואין צריך לומר שבשביל השפעה זו ינכו להם מזכיותיהם, אחר שאינם מתפללים על כך, כי המתפלל על פרנסתו וצרכיו מבקש זאת בתחנונים במתנת חינם, אכן לכך מקבל זאת בחינם, אולם זה שאינו מבקש בהכרח מקבל זאת עבור שיש לו איזו זכות, ולכך מנכים לו מזכיותיו.

עיקר רצון ה' מהאדם כי זו היא תכליתו, שיווצר קשר אדוק בין הנברא לבורא, ולכן בראו הקב''ה לאדם חסר ונצרך שלא כבהמות שנולדו מסודרים בכל ענייניהם, כי האדם נועד להכיר שהוא תלוי בבורא ולעקור עצמו מתלות בסיבות, ואף שהותר לו להשתמש בהם - יראה בהם כאמצעי בלבד, והכרה זו לא יקנה האדם אלא באמצעות התפילה, שבה מחדד האדם הכרה זו בעצמו, ולכן אדם הראשון והאבות והאמהות הק', ודור שעבוד מצרים דחקם הקב''ה למצב שיתפללו לפניו, כדי שיקבלו את הנצרך בדרך תפילה, ובכך תהא התחברות וקשר אמיץ בינם לבין הבורא שבראם, ומעשה אבות יספרו לבנים - דורות הבאים אחריהם לאחוז בדרך אבותם שהיא התפילה, להיותם מפרסמים לבניהם ששפעם בא להם בדרך תפילה מידו של הבורא.

לעצם מלוי הבקשות והצרכים בדרך של תפלה, היאך להתיחס לכך שהאדם מתפלל זועק מתחנן ואף מוריד דמעות ואינו נענה?

המשלנו הדבר לאדם החפץ לחצוב חלון בקיר האטום שבביתו, מידי יום מכה הוא בפטיש ומוריד שכבה, ברור הוא שעד שלא יוריד את השכבה האחרונה לא יחדור האור לבית כלל והחושך ישרור כבעבר, אולם מי אינו מבין שבכל יום מתקדם הוא לתכלית שהוא פתיחת החלון בהורידו מידי יום שכבה נוספת מהקיר.

כן הוא בתפילה, כל תפילה מסירה מחסום, מבטלת קטרוג, ובסיום סילוק כל המחסומים והקטרוגים תבוא התפילה על מבוקשה.

ודבר זה ראינו במדרש (רבה ''ואתחנן'') ''שערי תפילה אינם ננעלים לעולם, יש תפילה שנענית לארבעים יום וכו', יש תפילה שנענית לעשרים יום וכו', ויש תפילה שנענית

לשלשת ימים וכו', ויש תפילה שנענית ליום אחד וכו', ויש תפילה שנענית לעונה אחת וכו', ויש תפילה שנענית עד שלא יתפלל האדם, וכנאמר: "טרם יקראו ואני אענה".
הרי שמראש נקבע המנין של התפילות שיענו, וכנאמר גבי משה רבינו, תקט"ו תפילות התפלל, ואלמלי היה מתפלל תפילה נוספת היה נענה.
ומובא בספרים הקדושים, שכאשר האדם מתיאש מלהתפלל אדרבא, זהו סימן שקרוב הוא להענות ולכך אז השטן מייאשו מלהתפלל, ולכך החכם דוקא אז יתעצם ביותר להתפלל כי ידע שבכך קרובה ישועתו לבוא.
ובכלל הרי אין סיבה לעולם להתיאש מהתפילה, שהרי כל פעם הוא סיכוי מחדש להתרצות לפני ה', וכמו כשהאדם בא לפתור בעיותיו ומנסה בכל מיני אופנים לא מתיאש כאשר רואה הוא בכל פעם גוון חדש של סיכוי להצלחתו, ויאושו יתכן רק כאשר אינו רואה שום סיכוי להצלחתו, וכגון שכל אלה שתלה בהם תקוות וציפיות נואשו מלסייע לו.
הרי שבתפילה לעולם אין לך להתיאש מלקוות לה' בכל פעם מחדש שיושיעך, לפי שהמניעות אינם מצידו יתברך, שהרי מצידו הוא יתברך כל יכול, וברגע ממש יכול הוא להושיעך וכנאמר "תשועת ה' כהרף עין", וכל המניעה היא מצד המבקש שעדיין אין זה לטובתו שיתמלא מבוקשו, ולכן עליו להמשיך להתרפס ולפייס את בוראו שתסולק מידת הדין ממנו.
וכל פניה מחדש לבורא, היא בעלת סיכוי חדש לחלוטין שמא עתה יתמלא מבוקשו, ולהבדיל הוא כמו שהתאכזב האדם מרופא מסוים ושמע שיש רופא גדול ממנו שיכול להושיעו, הכי יתיאש מלילך אצלו?! כן הוא כלפי הבורא, כל פניה מחדש הוא סיכוי חדש, וסיכוי יותר גדול מהקודם, להיותו בא בתפילה נוספת, כך שלעולם אין להתיאש מהתפילה.

היאך נתן לחזק את התפלה שתהא אהובה וחביבה על המתפלל?

כדי שתתאהב ותתחבב התפילה על המתפלל עליו להתבונן בכמה פרטים:

א. להאמין שבתפילתו האדם משוחח עם ה' ללא מחיצות כלל, וכלשון המסילת-ישרים (פרק יט):
מי שהוא בעל שכל נבון - במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתות הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן עמו יתברך ממש, ולפניו הוא מתחנן, ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שומע ומאזין לו ומקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו שומע ומקשיב אליו.

אם כן כשהאדם מחזק לעצמו ידיעה זו, שבתפילתו - ללא שום מחיצות משוחח הוא עם הבורא, יחמוד לבו לשעה זו לעמוד בתפילה לפני ה'.

ב. לחזק את ההכרה שפשוט אין מי שיוכל לעזור לי מבלי רשות והסכמת ה', כך שאין לי מה לחפש אצל רופא, עשיר, או כל מי שאני חפץ להעזר על ידו מבלי שיתן הבורא בלבו דעת יכולת ורצון להיטיב לי, ואם כן מה לי לתלות תקוות במאן דהוא מבלעדי ה', ולכך התפילה נחוצה בלתי לה' לבדו.

ג. על תפילה יש להשקיע, בני אדם מורגלים להבין שיש להשקיע על תורה התמדתה ועיונה, אולם לגבי תפילה אינם מורגלים "להשקיע", אלא היאך שתצא התפילה מלבו היום שכך תצא, ואינם מבינים, שגם על תפילה מחויבים להשקיע ולא לתת לתפילה שתצא היאך שתצא, וכמו שמבינים שאי אפשר להבין שיעור מסובך בסוגיא בתלמוד ללא הכנה כראוי, כן תפילה בשום אופן לא תצא כראוי ללא הכנה.

ומה שמפתה את בני האדם שלא להתכונן לתפילה ולהשקיע בהם אפשר הוא, מפני שרואים המה שפעמים ויוצאת מלבם תפילה זכה וטהורה באופן נעלה בהתלהבות וכיסופין לא שום הכנה, ומצפים וממתינים שכדבר הזה יבוא להם מאליו כמידי פעם. וזו טעות! אכן מן השמים פעמים שנותנים בלב האדם התפעלות והתרגשות בתפילה. וכמו שלפעמים הבנת הסוגיא הולכת בנקל, ומחדש האדם בה חידושים יפים בנקל, אולם וכי ילמד מכך שכך מהלך הלימוד, לצפות ל"מתנות" שיפלו לו מן השמים?! כמו כן בתפילה, לפעמים לעורר את האדם מקבל הוא איזו תפילה במתנה, אולם לא זו הדרך לצפות למתנה נוספת. התפילה לא נקנית אם לא בעמל ויגיעה וכמו בעסק התורה שנצרך עמל, דהיינו להתאמץ גם בחלק המעשי כדי שתקנה ותתאהב, וכגון להקדים לתפילה ולפחות לבוא בזמן, לקבוע מקום לתפילתו, וכן בחלק המחשבה להשתדל במאמץ לפחות להבין פירוש המילות שמוציא מפיו, להתאמץ בכוונתו, ללמוד מדרשי ומאמרי חז"ל ממעלת התפילה, נחיצותה, ולהפנים לעצמו שחייו אינם חיים של אמונה ללא תפילה, וללא תפילה כראוי הרי אף שהוא מקבל צרכיו ואפילו הרוחניים אולם נעשה זאת בדרך "מלומדה" ללא שום התקרבות לה'.

ד. להתאהב בתפילה יש לחזק את ההכרה שהבורא הוא כל יכול, ומלבד זאת הוא אוהבך האמיתי יותר מכל אוהב שבעולם וחפץ בטובתך ותיקונך יותר מכל, ואין מונע מצידו כלום מלמלא חסרונך כי לו העושר והכבוד.

ולא רק שאין מונע מצידו, אדרבא, מצידו דוקא לתת ולתת שכן הוא טוב ורצונו להיטיב, ויתר על כן, כעסו של הבורא כאשר יוצר האדם מצב המונע אותו ית' מלהטיב לו, כי הבורא חפץ להטיב והאדם מונע זאת בחטאו.

לשם מה מתפללים וחוזרים ומתפללים ובפרט אחר שהקדוש ברוך הוא כבר יודע צרכינו?

תכלית התורה ומצוותיה היא להגיע ל"דביקות". התפילה היא התבטאות רגשי הלב - נפשי יצאה בדברו - על ידי הדיבור מבטאת הנפש את רחשי ליבה ומהדקת את החושק בנחשק, ואלמלי התבטאות חיצונית זו שהיא הדיבור, לא היה קיום לרחשי הלב בהיותם פנימיים בלבד, אלא היו דועכים ונעלמים, כשני אוהבים שנפרדו ללא שיותירו שום קשר, שפרוד הדיבור ביניהם גורם פרוד הלב, ותכלית המצוות היא "ולדבקה בו" שלא יהא פרוד הלב מהבורא, וזאת על ידי דיבורי התפילה - קשר חיצוני - המהדק את הקשר הפנימי שלא ידעך וייעלם כאשר אילו היה מופנם בלבד ללא כלים המשמשים להפעלת והחייאת רגשות הלב, כלשון ה"חובת הלבבות" (ש"ג פ"ב): "התפילה נתקנה להחיות סימני השכל", על ידי התפילה האדם מחיה את סימני שכלו לבל ידעכו. יסוד דברים אלו מבוארים בדברי הסבא מקלם ("חכמה ומוסר" חלק שני מאמר א').

כך שאף שהקב"ה יודע צרכיו של האדם, קבע הבורא שאם יתפלל יקבל צרכיו בדרך של "נותן ומקבל", ואם לאו יהא זה בדרך "נוטל מאליו", והבדל עצום ישנו כאשר השפע מגיע לאדם בדרך "נותן ומקבל" שבכך קשרו עם הבורא מתהדק להכיר ולדיעה אותו, לבין כאשר הוא בדרך "נוטל מאליו" ללא תפילה, שאז אין סיבה שתביאהו לתכליתו שהוא להכיר ולדעת את ה' שהוא בלבד המחיה את כולם, ואז יכול האדם לחיות כגוי וכבהמה שמזונותיהם מצויים להם בדרך טבע ומקרה, ואין להם שום חיבור והכרה בבוראם שזהו אסון לאיש היהודי שאין כמוהו - להיות מנותק מבוראו.

האין זו "הטרדה" לחזר על אותה תפלה כמה פעמים ביום?

כיון שהתפילה נועדה לצורך החייאת הדביקות בה', ולדביקות בה' אין סוף, לא בכמות ולא באיכות, כל רגע ורגע שהאדם דבוק בה' הרי שהוא משעשע את בוראו וזו תכלית בריאתו, וכמו כן כמה שדביקותו יותר איכותית באהבה עזה ובבהירות יותר, כן בא הוא על תכליתו יותר, לכך מוחל כביכול הקדוש ברוך הוא על כבודו, ומסכים שיגש האדם אליו כמה פעמים ביום ויחזור וינדנד על אותה בקשה - דבר שאינו מכובד ונימוסי אפילו בין בן לאביו וכל שכן בין עבד לרבו - והעיקר שיצא מכך תועלת הדביקות, שהרי זו

האפשרות היחידה להחיות את הקשר והדביקות בין הנברא לבורא - בדברו עמו יום יום רגע רגע.
(זהו על דרך הפשט, אולם ע"פ סודן של דברים מובא בספרי המקובלים שאין שום תפילה - דומה לחברתה להמשיך שפע ולהחיות העולמות, ובכל תפילה מתחדש תיקון בחינה אחרת).

מה העצה שלא להתיאש מהתפלה אחר שאיננו נענים גם לאחר הפצרות רבות?

תועלת א:
ניצלת את אפשרות הדביקות כנ"ל, וברור שזה כשלעצמו כבר רווח גדול בהיותך מקושר לבורא ולא מתנתק ממנו, אם כן אף שלא נענית בתפילתך, את מטרת התפילה שהיא הדביקות - הרווחת.
תועלת ב:
פעמים שלמילוי הבקשה דרושים מספר תפילות, וכמובא במדרש תד"א, ועוד: גבי משה רבנו ע"ה - תקט"ו תפילות התפלל, ואלמלי היה מתפלל עוד תפילה היה נענה, ואם כן בכל תפילה ותפילה הינך מתקדם לסיום מספר התפילות, ואף שאינך רואה שום התקדמות כרגע, דומה הדבר, לפורץ חלון מתוך הקיר להחדיר אור לחדרו, שעד שלא יסיים את המילימטר האחרון שבקיר - החושך שבחדר יהא כמו שהיה לפני פריצת החלון, ומי לא מבין שבכל מכה ומכה מתמעט מעוביו של הקיר, ובכך הרי הוא מתקדם לסיום המטרה להחדיר אור לחדר, ואף שלא ניכרת ההתקדמות והחושך קיים כמו שהיה עד שיסיים לגמרי, אולם ההתקדמות הינה מוחשית. כן הוא בתפילה, אמנם אינך רואה זאת, אבל חובה להאמין שבכל תפילה ותפילה אתה מתקדם ולבסוף "פתאום" תבוא הישועה.
תועלת ג:
האדם בתפילתו ממשיך רחמים בעולם, פעמים שהתפילות אינן מתקיימות במבקש עצמו אלא בבניו ובנכדיו, ופעמים לבני דורו, כל העולם ניזון בזכות חנינא וחנינא די לו בקב חרובין, ואם כן לזכותך נזקף ישועתן של רבים בהמשכת רחמים עליהם ע"י תפילותיך, והינך הבעל חסד הממשיך שפע בתפילותיך לרבים ללא ידיעתך. הדברים מבוססים מהספרים הקדושים, וכמו כן ראיתי באחת האיגרות מהסטייפלר זצ"ל: אם ראית ת"ח במשך הדורות שזכה להפיץ תורה ברבים, זהו יתכן מבכיות ותפילות של

הסבתא שלו שהתפללה על בניה שיגדלו לתורה, ואף שלא נתקיימה בקשתה בבניה נתקיימה בנכדיה.

אדם שמרגיש עצמו בירידה רוחנית, האם ימנע מהתפלה עד שימתין להרגשת התעלות או יתפלל איך שהוא עתה?

שאלה זו נובעת מתוך טעות, שכשהאדם בירידה הרי שהוא כנזוף ומנודה ואין לה' חפץ בו, אולם זו טעות כשהאדם בירידה, מה רצון ה' ממנו עתה? אחרי מה עוקב כביכול הבורא ומצפה מזה האדם בעת כזאת? הלא לבחון האם ירים עיניו בשעה זו לה', או שירחיק עצמו, שהרי המעידות זה גופא מבחנן, האם כתוצאה מכך יקום או ימשיך ליפול ולהתיאש, והקם ממעידתו ומתפלל לה' שיעזרהו בוודאי עושה נחת גדול ליוצרו כי זה ממש מה שרצה הבורא ממנו שיעשה במצב זה.

כך שגם במצב ירוד חייב אדם לשפוך שיחו לפני ה', ואדרבא, דוקא במצב שהינו בירידה הצורך ותועלת התפילה כפולה, ובפרט בדור האחרון. ויש לרמוז זאת בפסוק: "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם - תיכתב זאת לדור אחרון", וכמה דברים ירוויח מכך:

א. משום שאם לא יתפלל יתנתק לגמרי מהבורא עד שקשה יהא לו לשוב אחר כך לבוראו, ובכך שיתפלל ויהדק קשרו עם בוראו - לא יתן ליאוש ולשקריו של היצר זמן לבלבלו ולהרחיקו.

ב. בעת שלבו נשבר בקרבו - יקויים בו: "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה", והתפילה מסוגלת להתקבל יותר.

ג. תפילה כזו שמבקש האדם מבוראו שיחלצהו מירידתו הרוחנית לשוב לבוראו ולהכירו, תפילה כזו, אהובה לפני ה' הרבה יותר מבקשות אחרות, ומתי זמנה אם לא כמו עכשיו שלבו מכיר בצורכה באמת, אחר שהוא עתה בירידה. ואדרבא, זו עצת העצות להנצל מיצר הרע לשפוך שיח לפניו שיצילהו מיצר הרע, ועל זה דרשו דורשי רשומות: "הקדוש ברוך הוא מתאווה לתפילתן של צדיקים" - לתפילה כזו שמבקשים ממנו להיות צדיקים!

בצרכיו הגשמיים של האדם - עד אי אלו פרטים יש להתפלל עליהם?

אדם צריך להתפלל על הכל, החל מדברים הגדולים ביותר כעסקאות גדולות, נסיעות מסוכנות, ניתוחים מסובכים, ועד הפרטים הקטנים ביותר, כהצלחה בקניית בגד או מנעל, תיקון כלי, מציאת חפץ הנאבד וכיוצא, הצלחת הבישולים, מציאת חן בעיני

רואיו, וכן עד הפרטים הקטנים והפשוטים ואף שהינם בהשג יד ובנקל לעשותם. ובכך מחזק בעצמו את האמונה אשר אין עוד מלבדו.
חייב שיהא ברור לאדם, מבלי סייעתא דשמיא גם פעולה קטנה אינה יכולה להתבצע בקלות אלא בסיבוך ובקושי רב, וכשיש סייעתא דשמיא גם פעולה גדולה ומסובכת נעשית בקלות ובנחת, ואת הסייעתא דשמיא קונה האדם על ידי הקדמת תפילה.

מה טעם יש להתפלל אחר שאולי כבר נגזרה גזרה?

כתב בפלא יועץ, ג' סוגי גזירות ישנם:

א. גזירה נחרצת שלא תועיל לה תפילה, והוא אינו מצוי כ"כ, כך שרחוק לייחס לאופן זה את גזירתו ולהימנע מתפילה, וגם באופן זה אם יתפלל ולא יענה - יש תועלת בתפילתו כמו שבארנו לעיל בתשובות א-ב.

ב. גזירה זמנית שהיא מעיקרא נגזרה לזמן מה, וסופה שתתבטל גם ללא תפילה, והוא מצוי מאד, ובכאן אם לא מתפלל מפסיד מאוד, כיון שע"י התפילה היה מקבל את אותו שפע בתורת "אדם" ועתה שקבלו ללא תפילה קבלו בתורת גוי או בהמה, ועיין לעיל בתשובה יב שהסברנו ענין זה היטב.

ג. גזירה שמלכתחילה נקבע עליה שבאם יבקש האדם רחמים תתבטל ואם לאו - לאו.
לסיכום: לעולם יש לאדם לאחוז בנשק התפילה פן הוא נכלל באופן השלישי, שהגזירה שנגזרה עליו מותנית ועומדת היא, באם יבקש רחמים תתבטל ובאם לאו - לאו. ובפרט שרוב הגזירות הם כך שבכח התפילה מעוררים רחמי שמים ונהפך הכל לטובה.
וכן הוא באופן השנישירוויח הרבה אם יתפלל כמבואר, וגם אם גזירתו היא באופן הראשון יש תועלת בתפילתו וכפי שהארכנו בזה לעיל בתשובות א-ב.

מדוע התפלה שהיא כל כך חשובה - זולה היא אצל בני אדם?

לצורך הבחירה עולמנו בנוי באופן של הסתר פנים, ולכך אין התפילות נענות מיד, כי אז מה מקום יש לבחירה, וכשבני אדם רואים כך מזלזלים בתפילה. זאת ועוד, בני אדם טועים לחשוב שהתפילה נצרכת רק לשם מילוי משאלותם, ואינם יודעים שהתפילה בעצם היא מטרה לעצמה - התקרבות לה' ואין תלוי הדבר בין אם נענה האדם בין לאו.
כך שהזלזול בתפילה נובע מחוסר בהירות אמונה. למי שאמונתו מעמיקה - התפילה אצלו עונג רב ומרגיש את קצירת עמלו בתפילה, שאז הוא בא ומתענג על רוב עמלו בהשתפכו לפני ה', ואין לו עונג ושעה יפה יותר מזו, להיותו קשור ודבוק בה.
אולם מי שאמונתו שטחית ולא מעמיקה, שקוע הוא בחיי החומר ומאמין הוא בהשתדלות - נעלם ממנו סוד התפילה, כוחה ומתיקותה.

מה הם התנאים לקבלת התפלה?

הנה כמה פרטים המועילים לקבלת התפילה ממה שעולה מהספה"ק:

א. להאמין בוודאות שהתפילה נשמעת מפיך לאוזנו - כביכול של האלקים, כאשר ידבר איש אל רעהו ממש (כלשון המס"י פי"ט).

ב. להתפלל בכוונה, ובהכנעה, כעני המבקש צדקה בפתחו של עשיר.

ג. מעומק הלב, ועומק הלב יתכן מתוך אמונה שהגעת לכתובת היחידה והבלעדית שיכולה למלא את מבוקשך.

ד. להקדים תשובה וצדקה לתפילה - "ואני בצדק אחזה פניך".

ה. להתפלל ולחזור ולהתפלל.

ו. להתפלל במילים שלך, פרט לנוסח התפילה, כיון שמילים שהינך מחדש מלבך יוצאים המה בכוונה ובאמת.

ז. לבקש מאוצר מתנת חינם ולא מסיבת זכויותיו.

ח. לבקש גם בעיתות רצון מיוחדות, כאחר חצות הלילה, סמוך לעמוד השחר, בשעת מנחה של שבת, ועוד, וכמו כן להתפלל בציבור שאז היא שעת רצון.

ט. להתפלל על הזולת, והמתפלל על חבירו הוא נענה תחילה.

י. כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה, הדמעות פותחות את כל השערים.

מה תועלת בהקדמת התפלה לצרה?

לעולם יתפלל אדם עד שלא יחלה - שאלמלי חלה אומרים לו הבא זכות והפטר. (שבת לב, א)

תועלת הקדמת התפילה מכמה סיבות:

א. חוק חקק הקב"ה, אי אפשר לקבל כלום בעולם הזה בתורת אדם - ללא תפילה, והמקבל ללא תפילה מקבל הוא כאשר יקבלו הבהמות והגויים את מנת מזונם. (רבי ירוחם ממיר. וראה בספרנו "שיח ישראל" באריכות).

ב. אדם המקדים תפילה ונענה כתוצאה מתפילתו, מובטח הוא שישועתו אמיתית ולא ישועה שיארע לו נזק בעקבותיה, מה שאין כן המקבל שפעו ללא תפילה, אין הוא יכול להיות בטוח ששפעו זה לא ייהפך לו לרעתו בבחינת - "יש עושר שמור לבעליו לרעתו".

ג. המקדים תפילה ונענה, אין יורד לו מזכויותיו מסיבת הנאתו משפע הטוב שנשפע עליו, כיון שהקדים הוא להוריד זאת ברחמים ובבקשה באופן של מתנת חינם. מה שאין כן מי שמקבל זאת ללא תפילה, יתכן וינכו לו מזכויותיו בזה שמקבל שכרו בעולם הזה,

שכן בדרך שאדם ניגש בתפילתו כן נחשב לו, אם ניגש לבקש בקשתו בדרך של חסד וחנינה כן יעשה לו להחשב לו בחינם ללא תשלום זכויותיו, ולעומתו זה שלא הקדים תפילה - מורה הדבר שסובר הוא שגם ללא תפילה תעשה בקשתו, והיאך אם לא בכח תשלום מזכויותיו.

ד. אדם המקדים תפילה, למוד הוא להשתמש בנשק התפילה, ואז גם אם תפגעהו הרעה חלילה נשקו עמו להלחם בצרה, ואילו זה שאינו מקדים תפילה אינו בקי בשימוש בנשק זה, ואז כשתפגעהו הצרה הרי הוא כחייל המפורק מנשקו ואוייבו ניצב למולו לבולעו, שאז נשאר רק לו להשתמש בזכויותיו - אם יש לו - כדי להיפטר.

והוא פירוש נוסף לדברי הגמ' לעיל (שבת לב): לעולם יתפלל אדם קודם שחלה וכו', לא שלא מועיל תפילה אחר שחלה, אלא כוונת הגמרא היא שמי שלא הורגל להתפלל קודם שחלה, יוקשה עליו למאד להתפלל גם אחר שחלה, כי אינו רגיל בכך, ונשאר לו להינצל רק בזכויותיו.

ידוע שגם על רוחניות ויראת שמים יש לבקש, והלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים?

אין בקשת התפילה לנצחון היצר הרע ועלייה רוחנית, סותרת את נקודת הבחירה הקובעת שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והעובדה שניסחו לנו רבותינו בנוסח התפילה בקשות רבות לפתיחת הלב לחכמה ולדביקות בעבודת ה', כמו: "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצוותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך", וכמו: "השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך", ועוד הרבה.

ובאמת מדוע אין זו סתירה לבחירה, כיון שעצם זה שהאדם החליט מעצמו לבחור בטוב, והבינו מדעו מעצמו מהו הטוב האמיתי, וזה הרי מבחירתו החופשית, הרי שמתוך כך מבקש הוא רחמים שיסייעוהו מן השמים, אם כן זה גופא שמבקש שיסייעוהו זהו מבחירתו את הטוב, ואין כאן שום סתירה לבחירה, ועל זה נאמר: "הבא ליטהר מסייעין אותו". ואדרבא, מובא בספר חסידים, לתפילה על ענייני רוחניות אין עליה קטרוגים, ולא כמו בבקשות גשמיות שישנם קטרוגים, כגון מצד שאינו ראוי לכך וכדומה, אבל ברוחניות אדרבא קרובה תפילה להתקבל, וחביבה היא לפני הקב"ה יותר מכל.

ועוד, מה שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, היינו למי שלא משתדל להשיג היראה, ורק מתפלל שתיכנס היראה בלבו, זה אינו נכון, אולם המשתדל להשיג יראת שמים בסור מרע ועשה טוב, ובנוסף לכך מבקש מה' שיעזרהו, אדרבא, כך צריך ומחויב, שהרי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, הרי

שמלבד ההשתדלות מחויב עזר ה' שאלמלי כן אינו יכול לו, והיאך ישיג עזר ה' אם לא באמצעות התפילה?!

במה תלויה אפשרות נקיות הכונה בתפלה?

זַכּוּת הכוונה בתפילה תלויה בכמה דברים כדלהלן:

א. סור מרע ובפרט בענייני קדושה המתחיל משמירת העינים וכו'.

ב. "קדש עצמך במותר לך", אכילה בהסתפקות ובמתינות, ואילו אכילה מרובה או ברעבתנות, וכן התגשמות בהנאות העולם אפילו בדברי רשות, מונעת את הקדושה ואת הרגשות נועם התפילה, והוא בדוק ומנוסה ממש מידה במידה.

ג. קביעות לתפילה הן בזמן והן במקום, כשהמקום נוח ושקט והזמן קבוע - מועיל לכוונת התפילה.

ד. קנאת סופרים תרבה חכמה, לכן להתפלל בחברת אנשים יראי שמים היודעים ערך התפילה.

ה. לא לבוא לתפילה מתוך דברי חול אלא מתוך דברי תורה, וביותר מועיל כשבאים לתפילה מתוך לימוד מוסר.

ו. רוב בלבולי התפילה המה מהקפדות של בין אדם לחבירו, שאז בתפילתו נזכר אדם בחשבונותיו עם בני אדם, לכן תנאי גדול לזַכּוּת הכוונה בתפילה, שלא לתת פתח והתחלה של הקפדה על שום אדם מישראל, לפחות בשעת התפילה. (כן מובא בספר "יסוד ושורש העבודה").

ז. בדרך כלל להתפלל מתוך סידור דווקא, ורק לעתים כשהינך במצב התעלות מיוחדת וברור לך שעדיף לך מבלי הסידור, אזי סגור עיניך והתפלל, ואם נחלשה התלהבותך באמצע חזור לסידור, ואל תתעצל.

ח. תועלת התפילה מתוך הסידור, בעיקרה היא כשהסידור תפוס ביד דוקא, ולא כאשר מונח הוא על גבי הסטנדר וכדומה.

אדם שיודע שאינו יכול לכון בתפלתו, האם יתפלל, ומה נעשה באותה תפלה?

יתפלל גם אם אינו יכול לכוין כמבואר בהלכה, ומובא בספרי המקובלים שכל אותם תפילות שנאמרו ללא כוונה מופקדים המה, וכאשר יזדמן לו תפילה אחת בכוונה וכראוי, אזי אותה תפילה מעלה איתה את כל אותם התפילות הנפולות, וכן תפילות הימים נוראים כראש השנה ויום הכיפורים הנאמרות בכוונה כראוי, מעלים את כל

תפילות השנה שנאמרו ללא כוונה, [רק שלא יהא בכלל אחטא - להתפלל שלא בכוונה - ויום הכיפורים מכפר].

"לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה", והלא צריך להתפלל מתוך שמחה?

יש הבדל בין לב נשבר לבין עצבות, אמנם ההבדל הוא דק, אולם סימן יש לאדם לידע אם התפלל מתוך לב נשבר או מתוך עצבות ומרה שחורה, והוא, אם לאחר ששפך תפילתו לפני בוראו מרגיש שמחה גדולה, זהו סימן שמתחילה היתה תפילתו מתוך לב נשבר, כי אם תפילתו היתה בעצבות ומרה שחורה, ישאר כך גם לאחר תפילתו (שומר אמונים).

האם יש סימן לדעת כשתפלתו מקבלת או לא?

כן, כאשר מרגיש נועם ה' בתפילה ותפילתו שגורה בפיו ובלבו, ומתלווה אליו שמחה עצומה מתוך צלילות הדעת שהינו עומד לפני האלקים שאין כיוצא בו, מבושר הוא שתפילתו פעלה את פעולתה בהצלחה. וכמו כן אם תפילתו יוצא מן הלב - לב נשבר - ומרגיש הוא שמתחטא הוא לפני אביו שבשמים כבן המתחטא לפני אביו, ובפרט כאשר דמעות ניגרות מעיניו - ומצד אחד העין במר בוכה על שנתרחק מה' וחדל ממצוותיו, ומאידך לב שמח על שזכה להתקרב לה' זוהי תפילה מעלייתא.

האם יש ענין בקריאת תהלים בכמות ולא באיכות?

בדרך כלל יש לנו את הכלל - טוב מעט בכוונה מהרבה בלא כוונה, אלא כשלעיתים מצטרפים רבים וביחד עושים "תענית דיבור" שהיא קריאת תהלים ג' פעמים ברצף, בודאי שיש לזה מעלה כשלעצמו וסגולות מיוחדות לפעולה כזו, אמנם יעשה זאת רק לעיתים כמו פעם בשנה, אבל בדרך כלל כנ"ל - טוב מעט בכוונה ובתחנונים ובכיה מהרבה בלא כוונה, וכמובן אלו שקשה להם להאט את קריאתם ורגילים בקריאה במרוצה, יעשו כהרגלם, וישתדלו לכוין עד כמה שאפשר להם (וכן נהגו בכמה ישיבות קדושות וכוללים להנהיג ענין זה של הקריאת תהילים ג"פ - פעם בשנה).

כמה להתפלל?

אמר רבי יוחנן: "הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו" (ברכות כא, ע"א, ירושלמי שבת א, ב, ז), כמה שיתפלל אדם יותר - טוב הוא לו, לכן גם בלכתו בדרך - במקום להביט בהבלי עולם יאמר כמה פרקי תהילים, וכן בביתו בהסתובבו ממקום למקום, ובפרט לפני כל פעולה שעושה יתפלל לה' שיעזרהו, וכן יודה לה' על כל דבר ודבר, וירגיל עצמו להשיח בינו לבין קונו ככל היותר.

האם תפלה מועילה לאחר גזר דין?

בהחלט כן, כפי שהיה עם חזקיהו שקיבל נבואה מישעיה שימות, ובתפילתו ותחינתו חי עוד 15 שנים, בקבלתו המפורסמת: "כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים".

כמו כן האמהות עקרות היו, ונשתנה עליהם הטבע מכח התפילה.

האם כדאי להתפלל על ישועה מיסורים מסימים מחשש שלא תצמח במקומם פרענות אחרת?

ישנה כאן בעיה, מאחר והקדוש ברוך הוא ראה לנכון לייסר את האדם וזהו תיקונו וטובתו, הרי יש חשש שאם יפציר בתפילה להיוושע - שלא ימירו את עונשו בדבר אחר.

וכמה עצות לכך:

א. הנכון הוא לבקש ולא להפציר יותר מדי.

ב. לבקש מאוצר של מתנת חינם, כדי שלא ינכו לו משכרו וכדי שלא ימירו לו את עונשו באחר.

ג. לבקש על זה עצמו - שמבקש שתתמלא בקשתו באופן שלא יוזק ממקום אחר.

מדוע מניח היצר לאדם ללמד תורה בישוב הדעת וברכוז, לעשות מצוות לרב וכיוצא, ואלו בתפלה מתנפל הוא על האדם לבלתי תת לו מנוח למחשבה ואפלו לא לברכה אחת?

מטרת ביאת האדם לעולם, מחדלו והצלחתו בפרטות, וכמו כן הגלויות של כלל ישראל בכללות הכל למטרה אחת להכיר ולדעת את ה', ומתוך החושך וההסתר לדעת שאין עוד מלבדו, וכל הנדרש מהאדם בפרטות ועם ישראל בכללות להגיע להכרה בה' כאשר ידם משגת בתוך החושך והערפל המסתיר פני ה', ובכך מגיע האדם לתכליתו.

ויתר על כן, תכלית כל התורה והמצוות אינן במטרה לעצמן, אלא במטרה לידע ולהכיר את ה' ולדבקה בו שזו תכלית כל רצון ה' במצוותיו.

וכמובא ברמב"ן (סוף פרשת "בא"): "אין לאדם חלק בתורת משה עד שנאמין שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים, ואין בהם ממנהגו של עולם כלל בין ביחיד בין ברבים".

הרי שזו תכלית כל המצוות, וכמבואר שם ברמב"ן בהמשך שזו כל כוונת התפילות ובתי כנסיות שיכנסו בהם ישראל להתפלל.

כי את תכלית זו שהוא להכיר את ה' זוכה האדם רק באמצעות התפילה, שהרי מוקפים אנו מכל צד ופינה להשכיח מאתנו את השגחתו יתברך, ולסוחבנו ולסוחפנו להטמטם ולהשתעבד למקרים ולסיבות, ובפרט בימינו באמצעות התקשורת שהכריזה הרמת יד

על ה' וצדיקיו לבלתי הזכירם, ולהשכיח את האמונה מעם ישראל בדרך שכל משאם ומתנם הוא בפוליטיקא וטבע ומקריות כוחי ועוצם ידי, ובכך ביודעין ובלא יודעין האדם השומעם נסחף לאמונת המקרה ומאבד ומשחית את נפשו מאמונת ההשגחה.
ולכך יתן יצר שהאדם ילמד תורה ויעשה מצוות, והעיקר שלא יגיע לתכלית שאי אפשר להגיע אליה אלא באמצעות התפילה המזכירה לאדם את השגחתו הפרטית.
ולא לחינם אנשי-כנסת-הגדולה תיקנו לנו 100 ברכות בכל יום, בשם ומלכות על כל חומר אזכרת ה' והלכות ברכות, וכל זה כי ידעו עד כמה עלול האדם לשכוח את בוראו ולהסיח דעת מאמונת ההשגחה ולהיסחף למקרים.
וכמו שהיה אומר הגר"י לוינשטיין זצ"ל אדם יכול להעביר 80-70 שנה בעולם ולצאת מבלי הכרה בה', מלבד ההכרה שהכירו לו את ה' בבית הספר באופן שטחי.
לפי המבאר בתשובה הקודמת שהתפלה היא העקר, והלא ידוע שהתורה היא העקר, שהנה חכמי התלמוד שתורתם אמנותם לא היו מפסיקים לתפלה?
נמשיל משל:
האדם חי ע"י אכילה ושתיה, והם המקיימים את האדם לחיות ולתפקד כראוי, אולם כשהאדם חולה זקוק הוא לרפואות ותרופות להצלת חייו, וכאן לא יספיק שיאכל האדם וישתה כדרכו, כי זקוק הוא לטיפול מיוחד, ולהזרקות חומרים החסרים בגופו בתמצית מתומצתת להברות אותו מחוליו.
הראשונים, שהאמונה היתה ברורה בלבם, ופשוטה בדעתם, וכל חיי היום יום שלהם היו על פי האמונה מתוך שאמונתם היתה חדורה בהכרתם עמוק עמוק, ויראתם ואהבתם לה' היו במושגים שאין לנו שום השגה בהם כלל, אזי היו עוסקים בתורה, המחזקת את בריאותם, לפי שהיו המה בריאים בנפשם ושום חולי נפש לא היה להם, ולכך התורה היתה מוסיפה להם כח ובריאות בנפשם להשיג השגות נוספות ונפלאות, ולא היו נצרכים לתפילה שמטרתה להברות את הנפש ולהביאה להכרה באמונת ה' אהבתו ויראתו.
ואולם אנו חולים בנפשותינו, האמונה אצלנו מקולקלת למאוד, ומאן דכר אהבת ויראת ה' באמת שחלשים אנו במידות אלו מאד, והננו במצב של "מחוסר הכרה", אשר הכרתנו מטושטשת מלהכיר את אבינו שבשמים, ואנו כמו בן שחלה אנושות ואיבד כרתו, ואינו מכיר את אביו ואמו שבאים לבקר אותו. ולכן חייבים אנו לתרופת התפילה שהיא ריכוז מתומצת המזרים אמונה יראה ואהבה, תורה לבד לא תספיק לנו, לפי שהתורה

היא מאכל בריאים, ולחולה לא יספיק מאכל בריאים אולם חייב הוא ליטול תרופות מיוחדות לחוליו.
ולכן אנו עלינו להתחזק בתפילה ולהזכיר למוחותינו החלושים והמטושטשים את ההכרה הפשוטה באמונת ה'.
א"כ, הרי ברור שלחם ומים ויתר המאכלים חשובים המה לקיום האדם יותר מתרופות, ולכן התורה בוודאי חשובה יותר מכל, אולם זהו לאדם בריא, לחולה נצרך תרופות לא בשביל שהמה חשובות מיתר מיני התזונה, שהרי על תרופות בלבד אי אפשר לחיות - חייבים גם לאכול.
לסיכום, בלי תרופות אפשר לחיות וכמו שחיים כל הבריאים. מבלי אוכל אי אפשר לחיות כלל, ולכן התורה לעולם נצרכת וגם החולה בנפשו חייב ללמוד תורה, כי מבלי תורה גם התפילה לא תתקיים בידו, אולם התפילה מחויבת לחולה באמונתו עד ירפא מחוליו, וכהיום שזו מלחמתנו כל הימים, אין לנו להפסיק מתרופה זו שהיא התפילה יום יום ובכל עת, ובצירוף התורה נצליח בס"ד לעמוד איתנים בזמן זה ש"החושך יכסה ארץ וערפל לאומים", עדי נגיע ל"ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה", במהרה אמן.

היאך להתחיל בפעל בכונת המאה ברכות?

המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל היה אומר שכדי להצליח בכוונה בתפילה יש ללכת בצעדים איטיים ועקביים, ולמשל:
לקחת על עצמך מתחילה ברכה אחת או שתים שעליהם תתן את כל כוחך וכגון ברכה ראשונה של ברכת אבות, ברכה ראשונה של ברהמ"ז, ברכת אשר יצר, וכיוצא, וכשתתחזק בזה תלך ותוסיף, כדי שלא יהא בגדר תפסת מרובה לא תפסת.
התפללתי והתפללתי ולא די שלא קבלתי מה שרציתי אלא גם קבלתי להפך ממה שרציתי, היאך עלי להתיחס לכך?
העולם חי בשקר גדול! וראה כיצד?
אדם נצרך למשל לדירה, מתפלל הוא תפילות רבות לצורך כך, מתפלל ומתחנן לה' שיתן לו דירה, והנה "העולם" היאך מתיחסים לתפילה?
אדם קבל מבוקשו שהוא הדירה, שמח, באומרו ב"ה התפילות לא היו לבטלה, הנה קבלתי מה שרציתי...
איזו טפשות, ראה מה עושים "העולם", את כל התפילות לאמצעי ואת הדירה למטרה...?!
היש טפשות גדולה מזו!

הלא אלף דירות אינם שווים אף חצי תפילה!
ובכן הופכים הם את רצונם מרצון ה', רצון ה' למנוע מהם דירה שהוא דבר טפל ובכך דוחקם כדי להביאם למטרה שיזכו להתפלל, ויזכו בדבר היקר ביותר שהוא התפילה - קשר עם בורא עולם, ו"העולם" רואים בדירה כמטרה ועיקר, ובתפילות כטפל וכאמצעי. ולכך כשה' אוהב אדם, לא שומע לו בתפילתו, כדי שיזכה בעוד תפילה, וכשהתפלל שוב, עדיין לא שומע ה' לתפילתו כדי לזכותו בעוד תפילה. כי התפילה היא חיבור ודביקות לה' ומה יש יותר יקר ערך מזה.

מה העצה להתפלל בכונה?

יצייר בדעתו שעומד הוא לפני ה' ללא שום מחיצות, ודיבורו עמו בנוכח כפשוטו, כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו שומע ומאזין לדבריו - כלשון המסילת ישרים (פי"ט), ואותו האלוק - כל יכול בידו ליתן לו מיד את מבוקשו, וידמה לעצמו שהינו ניגש ונדחק לבקש על נפשו, והנה בשעת דוחקו להתחנן על נפשו דוחפים אותו שמשי המלך בזרועו או במעילו להדפו מאת פני המלך, והם המחשבות הזרות שבאים לבלבלו בשעת תפילתו, והוא נלחם בהם להתעקש ולעמוד על עומדו ולבקש על נפשו מאת המלך, ודוחה הוא מימין ומשמאל את שמשי המלך האצים בו לסיים בקשתו ולהסתלק, ואילו הוא מתעקש להתיצב כמסומר תקוע לבקש על נפשו, ויאמין שבכך חפץ המלך לראותו מתעקש לעמוד בתפילה לבלתי תת לדוחפו, ויתרכז בדיבורי התפילה שלפניו, וממילא יסתלקו כל המחשבות הזרות שאפפוהו.
ועבודה זו אינה צריכה להיות מתוך מתח ולחץ, אדרבא יתענג במחשבתו היאך חוטף הוא כאשר יוכל כמה תחנונים ובקשות מהמלך, ונחת רוח לפניו עולה בזה שהאדם נלחם על תפילתו.

האם יש ענין להתבודד דוקא בשדה ולשוחח שם עם ה'?

הגר"א בביאורו לתיקו"ז (נשא ה' ע"ב) מבאר מדוע אבותינו הקדושים, כאשר היו קובעים מקום להשראת שכינה היו יוצאים אל השדה ומסתופפים בצל האילנות, "היות ולא רצו שיהיה בבית, שהוא מעשי בני אדם, שמא נבנה בכוונה שלא בקדושה, ולכן הסתופפו תחת מעשי השי"ת היינו תחת האילנות".
וכן ידוע שהחפץ חיים כמו כן היה נוהג לצאת מחוץ לעיירתו ראדין ומתבודד שם עם ה', וכן נהגו חסידים רבים וטובים מכל קהילות ישראל החפצים קרבת ה' באמת.

האם ישנה קפיצת הדרך בעבודת ה' ולהסיר באפן מזרז את טמטום הלב?

בהחלט כן, והיא בדרך תחינה ותפילה מקירות לבו שה' יסיר ממנו הטמטום ויפתח לבו לאהבה וליראה את ה'.

והיטיב לבאר זאת הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 262-261)

ולנחיצות וחשיבות דבריו נצטט לשונו:

דרך העקיפה של חיצוניות ודרך הישירה של תפילה:

שני גדרים אלה יש גם אצל עבודת האדם, שיש דרך למלחמה ביצה"ר ע"י שלא לשמה, ע"י שאינו רוצה להיות שונה מהסביבה, ע"י ההרגל וכדומה, דרך זו מצריכה מלחמה תדירה לדחיית הרע, כי העליה היא בהדרגה, בדרך "סולם מוצב ארצה" וכו', ובדרך זו - שהיא דרך חיצונית - אנו נלחמים, אבל בפנים אין אנו עוסקים באופן ישיר בדחייתו, אלא אנו מסלקים את המפריעים שהיצה"ר שם בדרכנו. למשל: הוא רוצה להפריע אותנו מלימוד תורה ע"י שטוען שצריך לדאוג ל"תכלית" ולשאוף לכבוד, ואנו משיבים לו שגם ע"י לימוד התורה נוכל לקבל משרה בבא הזמן ולזכות לכבוד וכדומה, וע"י זה משתתקות טענותיו והוא מניח אותנו ללמוד. במשך הזמן נגיע לאהבת תורה עזה, עד שטענותיו אינן מפריעות לנו יותר.

את השמוש ב"לא לשמה" אנו לומדים ממאבק יעקב אבינו עם עשיו. יעקב הכין את עצמו לדורון לתפילה ולמלחמה כאשר היה צריך להפגש עם עשיו, (עיין רש"י וישלח לב, ח) ואיתא בזוה"ק וברמב"ן רמז לדורות באופני המלחמה בסט"א וביצה"ר. ענין הדורון לעשיו הוא גדר שוחד לשטן, שמשחד את השטן ע"י שלא לשמה בעשיית המצוה ועי"ז מסלק את התנגדותו.

אבל הדרך השניה היא דרך התפילה, דרך "קונה עולמו בשעה אחת", שהיא דרך ישירה להתקרב אל השי"ת אעפ"י שעדיין לא תוקן טמטום לבנו, וכמפורש בגמ' עבודה זרה (י"ז) במעשה דר"א בן דורדיא שזכה לתשובה ולדבקות עד שיצאה נשמתו בבכי' וכו' ויצאה בת קול ואמרה ר' אליעזר בן דורדיא מזומן לחיי עוה"ב. הוא זכה לזה ע"י בקשת רחמים כדאיתא שם, שאמר: "שמים בקשו עלי רחמים, ארץ וכו' אמרו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו... חזר ואמר אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו געה בבכיה ומת". כלומר, הוא בא לידי ההכרה שהוא בעצמו צריך לבקש רחמים, ובא לידי תפלה אמיתית פנימית, עד כדי דמעות ועד כדי מסירת נפש. חידוש גדול למדנו בזה שאם נתעורר להתפלל באמת על ההתקרבות אליו ית', שיבטל כל טומאותינו וטמטום לבבנו, ונגיע לידי זה ע"י התעוררות כי הננו עם השי"ת תמיד, וקרוב הוא אלינו, ורק אנו

צריכים לבקשו באמת, נזכה לבחי' קפיצת הדרך רוחנית - מעל כל מחיצות הטמטום המעכבות - לדבקות בו באמת, וככל שנתייחד בזה יותר, נצליח יותר בעהשי"ת.
תוכן שתי הדרכים הוא: בדרך הראשונה, שמצורף הגשמיות והשלא לשמה ג"כ לעבודתנו ע"י שאנו משתמשים בחיצוניות, באופן זה צריך מלחמה תדירה לשבור ולדחות את הגשמיות. אבל הדרך השניה, שהיא רוחנית גרידא, חותרת אל הפנימיות באופן ישיר.
אמרו חז"ל (ברכות לב): "מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה וכו' שערי דמעות לא ננעלו" וכו' עיי"ש. היי' שבחינת שער סגור הוא טמטום הלב; שאחר חורבן ביהמ"ק נתעבה כ"כ עד שאי אפשר לבקעו ולהתקרב אל ה', כדאיתא בגמרא (שבת לא:): "יודעים רשעים שדרכם שאולה אלא שחלב על כסלם", היינו שלבם טומטם כ"כ שאין הידיעה יכולה לשלוט על לבם ועל רצונותיהם. אבל בתפלה עמוקה עד כדי דמעות אפשר לבקוע את הטמטום ולסלקו ולהתקרב אל ה'. שער זה לא ננעל מעולם.
ואחז"ל (ברכות ו':) "דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם - זו תפלה", הפירוש הוא שמדרגת התפילה היא ברומו של עולם, היי' שהיא מעל גבי חוקי העולם, שאין עולים ע"י תפלה בעלייה הדרגתית כבשאר דרכי העליה, אלא מתעלים בבת אחת וזוכים לטהרת הלב.
חיזוק גדול נדרש להתעורר ולהתפלל לסילוק הטומאה ולטמטום, והמתחזק בדרך זו ודאי שיצליח, כי בדרך זו אין מעכב כלל.

מסיר אזנו משמע תורה גם תפלתו תועבה (משלי כח, ט,) מדוע? הלא סוף סוף מתפלל הוא ומבקש צרכיו, ומדוע תלוי הדבר בתורה?

על כך עונה ה"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 61-60) בביאור נפלא:
"מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה" (משלי כח, ט). אם תפלה היא רק שמבקשים מה' מה שרוצים, קשה להבין פסוק זה, כי מה ענין תורה לתפלה. אבל אם תפלה היא דבר התלוי במדרגה, היינו לתת ביטוי לשאיפה לעלות בעבודת ה', ולבקש ממנו לשמור אותו מן המפריעים מעבודתו ית' ושיזכה לסיעתא דשמיא כדי שיוכל לעובדו בלי עיכובים - אז אפשר להבין שלא תיתכן בלי תורה. וכן כתב מהר"ל בספר נתיבות עולם (נתיב העבודה פ"ב), כי אם אין האדם שואף לתורה ולמצוות באמת בכל לבו, איך יתכן שיתפלל על סיוע לרוחניות. הרי אין אדם מתפלל אלא על מה שהוא מרגיש שהוא חיוני לו ונחוץ לו ביותר. ואדם המסיר אזנו משמוע תורה הרי זה לאות

שאין לו חשק ושאיפה לתורת ה', ואיך תהיה תפלתו תפלה מאחר והוא אינו שואף לרוחניות.

אבל "תועבה"? למה תפלתו "תועבה"? ביאר מהר"ל (שם) כי זה שלבו רחוק מתורה, ודאי שתפלתו אינה אלא על עניני הגוף, ותפלת המגושם תועבה היא בהכרח, כמו שתפלת השיכור תועבה (עירובין סד.), כי השיכור אבד שכלו ונשאר רק גופו, וגשמיות לשם גשמיות היא שקר ורע, ונמאסת לפני הקב"ה. גדר התפלה הוא הדביקות בו ית', היינו הרצון העז להתבטל אל רצונו ית', וזה יתכן רק אם תפלתו על הגשמיות היא בגדר סיוע לרוחניות כנ"ל. אבל אם מבקש מאת השי"ת שיתן לו תאוותיו ורצונותיו הפחותים, כמה זר ומוזר הוא זה, וכמה מאוס הוא לבקש דבר נבזה כזה מאתו ית' שהוא קדוש בתכלית הקדושה. ובכן, מסיים המהר"ל, בודאי תפלה כמו זו תועבה היא להקב"ה, והוא כביכול מסיר אזנו משמוע אותה כמו שהאדם מסיר עצמו להביט בדבר המתועב אצלו.

ולפי זה מיושבת קושיא יסודית בענין התפלה. כי הנה הרבה נבוכו בזה, למה צריך האדם להתפלל אל ה'; לכאורה אם המבוקש טוב לאדם, הרי השי"ת רוצה בטוב ויתן לו גם בלי תפלה, ואם רע לו איך יתן לו על ידי התפלה? על שאלה זו עונה מהר"ל (שם) "כי התפלה - להשלים את האדם מה שהוא חסר, ואז השי"ת שומע תפלתו ובקשתו, כאשר האדם הוא חסר וצריך אל השלמה". הכוונה לפי המבואר לעיל, שאם האדם מרגיש חסרונו בעבודת ה', ושואף לסייעתא דשמיא, ושאיפה זו היא היא תפלתו, אז יתן לו ה' מה שהוא מבקש, כי השאיפה החזקה היא ה"פתח של מחט" שעל ידו יהיה ראוי לסייעתא דשמיא.

הכיצד נפעל ע"י התפלה שיתרומם האדם למדרגות רוחניות, הכי מועילים תחנונים לזכיה רוחנית הדורשת עמל ויגיעה?

הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 66) מבאר זאת בדרך זו, שהתפילה היא מדבקת את הבורא לנברא המתפלל אליו, וא"כ הוא פועל מלמטה בתפילתו, וכנגדו הבורא חותר לו מלמעלה חתירה ומתקרב אליו ובכך סר טמטומו מלבו ומתקרב הוא לה'.

וכדי שיובנו הדברים היטב נצטט אי אלו קטעים מלשונו:

...אולם בתפלה אפשר לכל אדם, אפילו לפשוט ביותר, להגיע ישר אליו ית', כי הלב בדבקותו יכול להגיע אל מה שאין השכל מגיע בהשגתו.

נוסיף להסביר כיצד יגיע אדם אל למעלה ממדרגתו ע"י התפלה. "קרוב ה'... לכל אשר יקראוהו באמת", וכאשר השי"ת מתקרב אל הקורא אליו - שם יש פגיעה (עיין רש"י ריש

ויצא: פגיעה היינו תפלה), זו היא הדבקות. נמצא, שאין הדבקות נעשית על ידי האדם לבדו, אלא שמלמעלה באים לעומתו עד שנשלמה הפגיעה. דבקות זו היא המענה אשר יענה ה' לקוראיו. ונבאר: הרי האדם נברא לעבודת ה', ואין בכל הגשמיות שלו אלא רק כלים שישתמש בהם לצורך הרוחניות. ואם כן, גם בתפילתו עיקר בקשתו צריכה להיות רק לצרכי רוחניותו; וגם מה שיבקש בעניני העולם הזה יבקשנו כסיוע לעבודת ה'. ואם כן, הלא תוכן התפילה אינו אלא בקשת לבבו להתקרב אל ה' ולידבק בו, וההתקרבות מלמעלה היא היא המענה.

אבל יש עוד להתעמק בענין זה. כתב הרמח"ל זצ"ל שבהארת אורו ית' אין שינוי לעולם, כי לא שייך באורו ית' כל צמצום והגבלה, והוא מאיר תמיד על כולם בשוה. אלא שההגבלה היא במקבל, כי חלונות לבו של אדם עכורים המה, וכל שירבה לנקותם, יכנס בהם האור יותר. וצריך לבאר לפי זה את ענין הענות התפילה שהקב"ה מתקרב מלמעלה ממדרגת האדם, הרי לעולם לא חסר מצד הארתו יתב', וההכנה לקבל הארה יותר גדולה צריכה לבוא מצד המקבל. אבל הענין הוא כך: טמטום הלב הוא מחיצת הברזל המפסקת בינינו לבין אבינו שבשמים, והיא היא עכירת החלונות. והמחיצה עבה היא מאד: אילו האדם היה רוצה לבקוע את המחיצה בכוחות עצמו - עבודה של חמש מאות שנה היתה דרושה לכל הפחות לכל מדרגה ומדרגה של נקיון (עיין מאמר "שבעה רקיעים - דרכי העליה"). כְּשֶׁכּוֹרִים מְנָהָרָה מתחילים אותה משני הצדדים כאחד, עד שנפגשים באמצע הדרך, בזה מושלמת המנהרה. כך נבקעת מחיצת טמטום הלב. על ידי מעשה המצוות ועבודת ה', האדם כורה מצדו והלאה, ומרגיש בכל הדרך את עלייתו ממדרגה למדרגה. ובתפלה, זוכה שכורים ומנקים כנגדו מלמעלה, ואינו מרגיש כלל איך ובאיזה אופן חלף ועבר עובי הטמטום. הוא מתפלל "וטהר לבנו" וכו', והקב"ה מטהר, פירוש, מקטין את עובי הטמטום בשיעור שלמעלה ממדרגת האדם, והוא בחינת קפיצת הדרך הנ"ל.

האם מן הנכון לבוא בתפלה לפני השי"ת בנסחת תביעה, וכמו שמצינו גבי אברהם אבינו שטען: "האף תספה צדיק עם רשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט", או כמו גבי משה רבנו שטען: "למה הרעתה לעם הזה"?

האריך בזה בספר מכתב מאליהו ח"ב (עמודים 183-187), ומסקנת דבריו שאין לבוא להקב"ה בנוסחת תביעה, והמתפלל כך נענש, אלא בכגון אברהם אבינו שהתפלל כך ללא שום קושיא על הנהגת ה', וכל טענתו היתה מפני חילול ה' שבדבר שגורם לו חילול והסתר, ויש זכות לצדיק לבקש שלא יהיו לו מפריעים במהלך עבודתו את ה', וכל דאגתו

רק על כבודו ית' שיהא מקודש בעולם ללא שום הסתר ובלבול, וכמו כן משה רבנו שהתפלל, "למה הרעות" וכו' כוונתו היתה רק למען קידוש שמו ית', ללא שום שמץ של הרהור וקושיא אחר הנהגת ה'.

כך שלזכות בתפילה על דרך נוסחת תביעה ולדבר קשות זהו רק כשהמתפלל הוא בדרגה עליונה של שלימות האמת, וכשאין בבקשתו שום שמץ טענה כלפי הנהגתו ית', אלא רק שאיפה לראות בקידוש שמו ית', אזי תפילה כזו לא רק שאין בה חילול, אלא להיפך יש בה גילוי גדול לקידוש ה' ובקשה כנה ואמיתית להסרת החילול.

אך תפילה שכזו סכנה גדולה כרוכה בה באם יחסר למתפלל אף בחינה דקה שבדקה במדת האמת של התפילה, כי אז יש בה מן חילול ה', ועלול המתפלל כך להענש קשות. ועיי"ש עוד דברים נפלאים בזה.

היום, שהלבבות אטומים וחתומים, במה נתן לעוררם להתפעלות והתלהבות לה'?

אכן במצבים השגרתיים קשה מאד שיימצא מי שיתעורר לבו להתפעל ולהתלהב, אמנם במצבים הבלתי שגרתיים קל להתפעל, ולמשל, כאשר האדם בצרה, הרי שעתה כאשר נחתה עליו הצרה לבו נשבר בקרבו ויזעק לבו לה' בתפילה ובבכי באופן שאפילו צדיק ממנו לא בכה באופן כזה זמן רב, הרי שהמצב החריג מכריח להתפעל ולהתלהב בנקל ממש מה שלא יצליח אף העמל להשיגו אלא לאחר עמל רב.

וכן במצב של שמחה שארעה לאדם, אזי לבו נפתח ביותר, לפי שהשמחה שארעה לו מפעילה בו רגשות להודות לה', ולהתפעל ולהתלהב בנקל לשפוך לבו לפני ה' בהודאות וברכות.

ולכן מציע לנו ה"מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 12):

שְׂדֵה-לָבָן חרושה לפניך - קום מהר וזרע אותה.

דהיינו מצאת שהלב חרוש ומוכן לזריעה והוא או מהצרה חלילה שנחתה עליך או מהשמחה שבאה עליך - קום וזרע את לבך, וקבל עליך קבלות של התחדשות מעתה ואילך, ולפחות נצל את לבך אז לשופכו לפני ה' ולהתחזק באמונתו ובבטחון בו. וזו העצה היעוצה היום בימינו שהלבבות נאטמו לנצל את עיתות פתיחת הלב ואז לעבוד עם הלב שקצת נפתח ויועיל הרבה, שגם לאחר שיסתם שוב הלב ישאר בו לפחות הרושם מאותן עתות התפעלות.

מהי העצה לקבלת התפלה שתענה ע"פ הרב?

"קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת", כדי שתענה התפילה צריך שתהא באמת וכדי שתהא התפילה באמת נצרך לכך ב' תנאים.

א. לקרוא לה' מעומק הלב ולא מהשפה ולחוץ.

ב. להאמין שרק ה' יכול לעזר ומבלעדיו אפס ואין.

ונבאר הצורך בב' תנאים הנ"ל.

הראשון הוא שיקרא לה' מקירות לבו והוא דווקא באופן שבעייתו באמת תהא כואבת לו, וכמו למשל אדם שיש לו חולה בתוך ביתו, הרי שכשהחלה המחלה אצל אחד מבני ביתו אז האדם מזועזע וחרד, או כאשר פרנסתו של אדם החלה לקרוס אז הוא חרד ומזועזע להיות שאינו מורגל למצב ביש זה שפקדו.

וכמו כן כאשר בנו או בתו של אדם ירדו מדרך ה' והחלו לאותת סימני "נשירה" אז האדם מזועזע ואינו משלים בשום אופן עם מצבו, ואז אם יתפלל לה' - תפילתו תהא באמת. ולכך יש להיזהר להתפלל אז! כלומר אם יתעכב האדם מלהתפלל על עסקו שקרס או על בנו החולה שחלה זה עתה, או על בנו או בתו שנשרו מדרך התורה הרי שיתרגל למצב וכבר לא יוכל לבכות ולהתפלל מעומק הלב, לכך כבר בתחילה כשלבך בוער וכואב שפוך נפשך לפני ה' מקירות לבך ויועיל.

וכן המתפלל לה' שיפתח לבו בתורה, יועיל זה כשיהיה באמת, דהיינו שיחוש שבלי תורה אין לו חיים, או כאשר הוא שרוי בחטא - טוב לו המות, ואז תהא תפילתו באמת.

תנאי שני כדי שהתפילה תהא באמת הוא כאשר לא יהא לבך חלוק לקיווי לעזרה מכמה גורמים, כי אז כשתפנה לה' לא תפנה בלב שלם, כי בלבבך תאמר הלא יש לי כמה אפשרויות לפתור הבעיה, ואז פנייתך לה' תהא חלקית. אולם אם תתקע בלבך שאין שום גורם שיכול לעזור לי מבלתי שיסכים עליו ה' - אז הפניה לה' תהא שלמה ולא חלקית, זוהי קריאה "באמת"!

האם עדיף להתפלל תהלים עם הצבור, או לעסק בתורה ביחידות בביתו?

חידוש גדול מחדש לנו ה"פלא יועץ" (ערך "חבורה") שעדיף שיקרא האדם תהילות (תהילים) בציבור משיעסוק ביחידי בנגעים ואהלות.

וכנראה כוונתו שפעמים ומתכנסים העם לביטול גזירות ומתקבצים לקריאת תהילים ולתפילה, עדיף שיניח תלמודו וילך להתפלל עמהם, כי מסתמא אין כוונתו שעל הת"ח לילך ממקום למקום ולקרוא תהילים בצבור, דאם כן תורה מה תהא עליה, אלא כאמור כשמכריזים עצרת תפילה וזעקה למען כלל ישראל, או אפילו לעתים כשמתכנסים בני

חבורתו של אותו ת"ח לתפילה לא ימנע מהלוך עמהם, כי כך הוא גדול כוחם של צבור ועיין שם עוד בדבריו דברים נפלאים.

פעם נאמר בחז"ל: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", הרי שהעבודה הרוחנית ביד האדם, ופעם נאמר בחז"ל (קידושין ל) בכל יום יצרו של אדם מתגבר עליו ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, הרי שהדבר תלוי בהקב"ה?

לעבודת ה' נדרש ב' עבודות, האחת השתדלות והשנית תפילה.

ובזה יובן, ביחס להשתדלות הנדרשת מהאדם נאמר: "הכל בידי וכו'", כי זה תלוי באדם ולא באחר שהוא יבחר בטוב וישתדל להשיגו, ואחר הכל הרי זקוק האדם לעזר ה' שיעזרהו להתגבר על יצרו, וזה ישיג על ידי התפילה, כך שבעצם לסיכומו של דבר, הכל בידי האדם, ההשתדלות והתפילה, ההשתדלות תזכהו למלאת חובתו לעמול ולהשתדל, והתפילה שהיא גם ביד האדם תזכהו לעזר ה' שיסייעהו לכבוש יצרו.

מה הם גדרי הקריאה באמת להחשב בגדר "לכל אשר יקראהו באמת"?

למדנו מדברי ה"מכתב מאליהו", ב' תנאים נצרך לכשתחשב לאדם תפילתו תפילת אמת, שאז מובטח הוא שתפילתו לא תשוב ריקם.

התנאי הראשון שיכאב לאדם בלבו את אשר מבקש הוא בפיו, וכגון אדם שיש לו משכורת מכובדת, אלא שחפץ הוא לתוספת לשם רחבות יתר. הרי שזה לא יתפלל בכאב, לעומת זאת זה אשר פיטרוהו מעבודתו יתפלל בכאב לב. וכמו למשל עוד, אדם החולה בעצמו, או זה שיש לו חולה בתוך ביתו בוודאי יבקש יותר מעומק הלב ומכאב מאשר זה המתפלל על חולה של חבירו.

תנאי שני, שיפנה להקב"ה כעוזר ומושיע בלעדי, ולא שיפנה אליו לשם סיוע בלבד, וכגון אדם הנתון במשפט קשה או בניתוח קשה, ודאגתו רק על 20% בלבד, להיות ש-80% כבר הבטיחוהו שהנו בטוח, הרי שפנייתו להקב"ה רק על 20%, ואילו על 80% הינו רגוע מגורמים אחרים, זהו לא נקרא תפילה באמת.

וממילא כשאדם מתפלל לה' על תורה ועבודה, וכן על שיצילהו מיצר הרע. אימתי תועיל תפילתו, כשיתפלל מקירות לבו, כלומר שיכאב לו הדבר, וירגיש בתפילתו באמת שחייו אינם חיים ללא תורה, ללא שמירת העינים, ללא שמירת הלשון, ללא מידות טובות, וכיוצא, ויתחנן לה' מתוך תחושה כואבת, שבאמת נוגע הדבר לעומק לבו.

וכמו יאמין במה שאמרו חז"ל (קידושין ל): אלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, שזהו התנאי השני שאלמלי עזרת ה' אין מי שיעזור לו, ובכן יתלה בטחונו בה' באמת. ובכך תתקבל תפילתו.

מאחר ומבאר בתשובה הקודמת מה הן גדרי הקריאה באמת, לשם מה אם כן יש לנו לטרח כל כך בתפלותינו שחרית מנחה וערבית אחר שבדרך כלל אינם בגדרים הנ"ל? ובכלל מה טעם יש לתפלה כשאינה בגדרים הנ"ל?

מב' סיבות חשובה כל תפילה, ואיזה שתהא ואפילו כשאינה באמת כראוי על פי המבואר בתשובה הקודמת.

א. לבוא לתפילה באמת ולהכיר שאין עוד מלבדו כלל, ולהגיע לדרגה של פניה לה' מכל הלב, אין הדבר בא ביום אחד, לכן צריך להיות מורגל בתפילה, התפילה נועדה להשריש אמונת "אין עוד מלבדו" בלב, שהרי לשם כך האדם מברך בכל יום 100 ברכות, ומשנן לעצמו בכל הזדמנות שאין עוד מלבדו. ואם כן היאך יגיע האדם לתפילה אחת באמת אם לא שקדמו לכך מאות תפילות של תרגולים והשרשת אמונה באין עוד מלבדו, כך שכדאי הרבה תפילות ואפילו שאינם באמת על מנת לזכות מדי פעם לתפילה אחת באמת.

ב. כל תפילה פועלת משהו. אכן תפילה באמת קורעת ועולה, וחוסכת מהאדם ריבוי תפילות, כי תפילה אחת באמת עולה כמו הרבה תפילות שאינן באמת כראוי.

כל תפילה גם כשהיא איננה כפי ב' תנאים הנ"ל עושה רושם, ובכן רושם ועוד רושם בסופו של דבר בוקע ועולה, כך שאין לזלזל בשום תפילה כי בסופו של דבר מצטרפים כל התפילות ועושים כולם יחד פעולה של תפילה באמת. וכמובא במדרש שיש לפעמים ענין של מנין תפלות כמה יתפלל ואז יענה.

עבודת ה'

במה נקראים אנו "עבדי ה'" וכנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" (ויקרא כה, נה) והלא אנו הפך העבד, שהרי גבי עבד נאמר מה שקנה עבד קנה רבו, ואלו גבן, כל תורתנו ומצוותינו ועבודתנו את ה' נזקף לזכותנו מבלי שיצרך הקב"ה לטל כלום?

"הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם, כעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלוקינו עד שיחוננו".

הרי שהמושג עבדות מתבטא ב"תלות" עינינו בבורא, ועל כן נצטוינו להיות בטחוננו בה' ועליו להשליך יהבנו כעבד שאין לו שום גיבוי ומשענת אלא אדונו נותן לחמו וצמרו בלבד.

ובעבדות זו שהיא ה"תלות" בו יתברך, אנו מקיימים בזה מצות הבטחון בה', שהיא תכלית כל המצוות להיות בוטח בה' שעושה הטוב עבורנו, כעבד ושפחה שאין להם

שום גיבוי אלא אדוניהם שעליהם נסמכים, כן עינינו צריך שיהיו תלויות לרחמי ה', ולהאמין שעושה הכל עבורנו.

כן גדרינו כעבדים כלפי הבורא, שעינינו צריכים להיות תלויות בו בכל, ואפילו על פרט קטן שנצטרך, ננטרל עצמנו מעצמאותנו, ונשליך יהבנו על ה' שיושיענו, ונאמין שמבלי רצונו ית' לא נוכל אפילו לדבר או להלך אפילו פסיעה אחת, וכמו שכן מפרטים אנו את תלותנו בבורא ב"ברכות השחר" שפרטו לנו שם חז"ל את כל פרטי הצטרכויותינו עד כדי לבישת הכובע, החגורה, המנעלים, הזקיפה, ההילוך, פתיחת העינים וכיוצא, וזו עבודת האדם כעבד נאמן, להסיר מעצמו את בטחונו העצמי שנולד הוא בטבע של האדם, ולהעביר את הבטחון לבורא, וכמה שיהא זה עד הפרטים הקטנים ביותר זהו העבד הנאמן. וכמאמר בעל בטחון אחד: עם בטחון בה' יכול אני להלך ימים ונהרות הרים ובקעות, ומבלי בטחון בה' מכאן ועד הפתח איני יכול להלך...!

היאך מחזקים את התלות בה' שהיא כאמור "העבדות"?

א. תפילה

כשאדם מתפלל לה' על כל פרט קטן, הרי שבזה מצהיר ומחדד אצל עצמו שאין באפשרותו לעשות דבר קטן או גדול מבלי שיעזרהו ה', והעובדא שהוא נושא תפילה על כל פרט קטן, בזה משריש האדם את מדת "העבדות" שהיא התלות בבורא.

ב. חיזוק מתמיד

להתחזק באופן מתמיד באמונה, ופיו ולבו יהגו אמונה יום ולילה לדבר דבריו אך ורק באופן שהוא תלוי בבורא, וכגון שיתמיד בידבוריו שכל אשר יעשה יהא בעזר השם, אם ירצה ה' וכיוצא ויהא פיו לבו שווים בזה באמת.

ג. הסתפקות

לא יתכן שיהא האדם מעיז לבטוח בה' ולהתלות בו בדרכי חומריות ולוקסוס המקציפים את ה', שהרי אין כלל רצון ה' שישתקע האדם בחומר, במילא הרי יבוש האדם לתלות בטחונו בה' על דברים שיקציפו את ה', ולא יהא מסוגל להתלות בה' על צרכי הבל וחומר, ובמילא אם תגבר בכל זאת תאוותו ללוקסוס ישתמש בבטחון בעצמו, ויתלה את אפשרות השגת תאוותיו בעצמו ובכוחו, כי יבוש להעמיס על הבורא שיעזרהו בדברים המנגדים את רצון ה', ובכך הרי משחית הוא את מידת ה"תלות" בבורא, ומחנך עצמו להיות תלוי בעצמו.

ואז מה שיקרה הוא, שגם בצרכים החיוניים שבהם בודאי יש מקום להיתלות בבורא אחר שהצרכים החיוניים המה לרצון ה' כדי שיהיו לו כלים לעבוד את בוראו. גם בהם יהא מנוטרל מלהתלות בה', אחר שהרגיל ולימד עצמו "להסתדר לבד".

אולם המסתפק, ונוטל מהעולם את ההכרח לעבודת ה' בנקל יהיו פיו ולבו שוים להיתלות בבורא, אחר שאין ברצונותיו דבר שנגד רצון ה', זה שיוכל לחדד לעצמו מדה זו של "התלות" בכך שיבקש מה' הצלחה על כל פרט הנצרך לו לעבודת בוראו.

והנה עתה בעקבות משיחא,שעיקר העבודה הוא על האמונה, שהיא בעיקרה תלות בבורא, הגיף אותנו היצר במגיפת הלוקסוס והחומרנות, צא וראה כמה משומרי התורה ומצוות שקועים בביצה הסרוחה של חומריות העולם. ואינם מבינים מה האיסור בכך. אולם נתטפשו ולא השכילו להבין שבכך משחיתים המה מעצמם את האמונה שהיא העיקר מאז ומתמיד ועל אחת כמה וכמה היום, כי על הלוקסוס והחומר בודאי שאינם מעיזים לתלות עצמם בבורא, כי יודעים שעוסקים המה בחומר ובהבלים והיאך יעיזו להכניס את הבורא בזבלם ופרשם. ואם כן מחליטים המה "לעבוד ללבד", ובכך הורסים את האמונה גם בדברים ההכרחיים אחר שלימדו עצמם "להסתדר לבד".

אולם המסתפק במועט, פיו ולבו שוין לבטוח בה' במצפון נקי להתעלות בה' בבקשת צרכיו אחר שבקשת צרכיו היא לצורך גבוה.

גדרנו בנים לה' וכמו כן עבדים לה', **בנים**, **שנאמר**: "**בנים אתם לה' אלקיכם**", **וכמו כן עבדים**: "**עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים**", **ועוד הרבה פסוקים**, **ובכן היאך אין סתירה בין ב' התאורים**?

בנים אנו לה' זהו פשוט, דמאחר ונבראנו מנפיחתו שלו, וכאומרנו: "אתה נפחתה בי". והנופח נופח מתוכו, אם כן אנו באנו מכח אבינו כבן שבא מכח זרע אביו, וכמאמר הגמרא: "ג' שותפים באדם אביו ואמו והקב"ה".

אמנם מצד "התלות" שלנו בבורא הרי שהיא תמידית ולא ניתנת לקטיעה בזמן מסוים, שלא כמו הבן שבשלב מסוים בחייו מתנתקת תלותו מאביו, ולעומתו העבד לעולם תלותו באדונו, והמדובר הוא בעבד כנעני דומיא דשפחה המוזכרת שם בתהלים: "כעיני עבדים וגו' כעיני שפחה אל יד גבירתה - כן עינינו אל ה' אלוקינו", ושפחה היא בודאי כנענית, דעבריה קרויה "אמה", ואם כן עבד המוזכר שם הוא כנעני שנאמר בהם מצות עשה: "לעולם בהם תעבודו", והמשחרר עבדו עובר בעשה זה, ולעולם אין לו התנתקות מאדונו להיות תלוי בו עד יומו האחרון.

אם כן מצד אחד אנו בנים לה' אחר שאנו נפוחים בנשמה ממנו - כי חלק ה' עמו. ומאידך אנו כעבדים להיות עינינו תלויים בו עד רגענו האחרון.

מה נשתנינו להקרא עבדי ה' יותר מאמות העולם אחר שכמו כן המה עבדיו לענין כמה מצוות שהם חיבים לבורא?

ביארנו שהעבדות היא התלות שלנו בבורא, דאילו העבדות מצד קיום המצוות איננה עבדות, אדרבא, היא בעצם חירות הגדולה ביותר, שהרי כאמור עבודתנו את ה' היא היפך עבדות עבד ושפחה, דאצלם מה שקנה עבד קנה רבו, ואילו גבי מצוות ה' הכל נזקף לזכות העובד. אלא המושג עבדות היינו תלות בלעדית בבורא.

ובזה, לא עשה לכל גוי, דלחוש תלות בה', הוא ענין רוחני ולא שכלי בלבד, והוא "השגה" של קדושה שאין כל אחד יכול להשיגה, וזהו יחודנו וסגולתנו על כל העמים להיות עם הדבקים בה', וכנאמר "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום", ולזה צריך קדושה יתרה, ולכן מאחר והמושג עבדות היא "התלות", שייכת היא רק בישראל המאמינים ביחודו יתברך ובהשגחתו הפרטית, מה שאין כן אומות העולם שאינם מסוגלים מבלי אמונת השיתוף, ולכך אין מושג אצלם למעט בהשתדלות, בטחון, וויתור, מבלי לנקום כי הכל מאת ה', וכיוצא, אין מבינים המה בעניינים אלו דבר וחצי דבר.

אכן הבטחון והתלות בה' הנם פעל יוצא מהעבדות שאנו עבדי ה' ותלויים בו, אולם מה חובתנו כעבדים לה'?

חובתנו כעבדים לה' מתבטאת בכמה נקודות:

1. דקדוק ההלכה.

דהיינו לא לזלזל בהלכות המבוארות לנו בשו"ע, להקל שלא במקום, או לפסוק על דעת עצמנו מבלי לברר את האמת, וכיוצא, כי עבד נאמן מציית לאדונו לדייק בפקודתו, ויודע שעבודתו תעבור בדיקה האם בוצעה כראוי או באופן מזולזל.

2. לזכור שאנו עובדים לאדון.

כמעט ותחושה זו נעלמת מאתנו, שאנו עובדים למעביד כביכול, אצל רבים המצוות נעשות כמצות אנשים מלומדה, ושוכחים אנו מלהעלות על לבנו שיש כאן אב ואדון ואנו בניו ועבדיו המצווים לעשות פקודתו, ושכחת אדנותו עלינו מתבטאת בכמה פרטים, למשל, אי דיוק בזמני התפילה והלימוד, לעומת דיוק בזמני עבודה, מלמול המילים בדילוג ובקטיעת אותיות בברכות ותפילות לעומת דיבור ברור מינימלי בינינו לבין כל אדם.

3. על אף שקשה

העבד עובד עבודתו ללא תירוצים, עכשו קשה לי... אני עייף... לא אכלתי... אין לי חשק...
העבד עובד על אף שקשה לו, וזו מחויבותנו כעבדים לעבוד ולקיים מצוות ה' גם בשעות ובמצבים קשים.

4. עבדותנו זו חרותינו

להאמור לעיל שהעבדות המתיחסת אלינו כלפי הבורא היא התלות בו יתברך, מחייב הדבר שלא יתרגש האדם ויעשה חשבון לבני אדם כאשר פוקדים אותו מצבים הגורמים לנחיתות, וכגון: רווקות ממושכת, חשוך בנים, כיעור גוף או פנים, גירושין, עניות, יציאה מכלא, זה עתה חוזר הוא בתשובה, וכיוצא.
רוב בני אדם נשברים ונדכאים רק מחמת נחיתותם בחברה, חשים הם עמוק את זלזולם בעיני הבריות, את מסכנותם, או את רחמנות הבריות עליהם.
העבד ה' באמת, שהינו תולה עיניו בבורא, והינו עבד לה' ולא עבד לעבדים, אין לו שום חשבון אחר מלבד באם הוא חב לבורא את חובותיו, זה מה שמדאיג אותו, יתר הדברים שאכן אצל בני אדם אחד כמוהו אין נחשב לכלום - אותו זה לא מענין, מאחר וכלפי הקב"ה, לא קיימת התיחסות שלילית לאחד כמוהו מפני הסיבות שנזכרו, ואדרבא - קרוב ה' לנשברי לב, הילכך מעודד הוא את עצמו בהיותו יודע - העיקר שבעיקרים הוא התיחסות הבורא אלי, ואם יחסו אלי חיובי בכל עת ובכל שעה, ועם כל מסכנותי הלא יש לי את האפשרות להתחבר לבורא הכל יכול, מה אם כן יש לי סיבה לחלישות הדעת מקרוצי חומר שאין בידם לא להועיל ולא להזיק לי מבלעדי הבורא.
מה משיבים לאלו הטוענים שסוף סוף מצוות התורה הם כפיה שנכפינו לשמר מצוותיו, ומדרש מלא הוא "כפה עליהם ההר כגיגית"?
התשובה הניצחת שיש לענות לאלו הוא ע"פ משל.
מושל עיר איש טוב וחסד, התוודע לאדם אחד שבעירו, שהיה איש משכיל וחכם, אלא שבחר לו את העצלה והבטלה, והיה מכלה את כל יומו במשחקים והבלים, ולפרנס בני ביתו היה יוצא ידי חובה בשאריות של פירות וירקות לחם צר ומים לחץ.
קראו אותו מושל עיר, ואמר לו: כשליט בעירי מפקד אני עליך לעסוק במלאכה ולהביא פרנסה לך ולבני ביתך בכבוד, ובכן פקודתי עליך שתבוא למשרדי, תשב שם כשר וחשוב, כשלוש או ארבע שעות ביום ומשכורתך תהא מכובדת כאחד מעשירי העיר, ובאם לא תסכים אסלק אותך מעירי.

בלית ברירה אותו אדם נאלץ לציית לפקודת ראש עירו, הגיע לעבודתו ולמשרד אשר נועד לו,
ובכן מה תהא מעתה תחושתו של אותו עצל שחשב שהנה וכפו עליו עבודה מה שעד עתה היה בן חורין... הלא תיכף יאמר לעצמו:
ראה זה פלא, חשבתי שהייתי עד עכשיו בג"ע של בטלה ושעמום, והנה נתברר לי שיש עולם אחר, והנה עתה אני בג"ע, וקודם הייתי בגיהנם נורא לעומת העונג שאני בו עתה, ועוד מקבל אני על כך סכום עתק כעשירי העיר, הלא אפילו בחינם היה כדאי לי לעבוד כאן.
פנה אותו אדם לראש העיר והודה לו על טובו וחסדו עמו, ובקשו אם יואיל בטובו להעבידו עוד מספר שעות ביום - אחר שטוב לבו בעבודה זו למאד, ומוכן הוא אף שיהא זה בהתנדבות.
ענה לו אותו מושל עיר, בהחלט, יש ברצוני שתעבוד כאשר תחפוץ, אולם דע! לעולם לא אעסיקך בחינם אלא בשכר מלא, ולא עוד, אלא שאוסיף לך מעתה עוד הרבה שכר על שכרך שקבלת קודם, והוא על היותך עובד עמי בשמחה ובאהבה וברצון, ובכן הלזו תקרא כפיה?!
והנמשל מובן מאליו.
הקב"ה שמעבידנו וזוקף לנו את כל השכר לקופתנו הבלעדית ללא מיסים וניכוי, אלא לכספת שלנו לדורי דורות, ועוד בעבודה כזו שהיא בעצם לבסוף נהפכת לעונג שאי אפשר מבלעדיו עד שאפילו בחינם עדיף להתענג על עבודתו מללכת שובב בדרך התועה של טפשי העולם.
הלזו תקרא כפיה?!
בשביל 3 תפילות ביום, ועוד שעה או שעתים קביעות עתים לתורה שבזה מחויב האדם, וכמו כן שמירת יתר הל"ת שבתורה מאכלות כשרים, שבת, טהרה, שהמה חיי עונג לשומריהם גם בעולם הזה, היש חוק מתוק מזה?!
ולאלו אשר בחרו לעצמם להיות נחלת ה', לעסוק בתורה ביום ובלילה, אלו הלא חשים את הגן-עדן בעולם הזה במתיקות ואהבת התורה.
וכמו כן זה הכופה יצריו ותאוותיו, הלא הוא בן חורין אמיתי.
ולמשל,
תאות התאוות ידוע דהלא היא עריות. [וכידוע לבקיאים בלשון המדרש שבכל מקום שנזכר בסתם "מצוה" - הכוונה לצדקה, וכשנזכר בסתם - "עבירה" - הכוונה לעריות].

ובכן על תאוה זו אמרו חז"ל (סוכה נ"ב ע"ב): אבר קטן יש באדם - משביעו רעב, מרעיבו שבע. האם לא כדאי להרעיבו כדי להרגיש שבע, הלא אז תהא בן חורין אמיתי, שבע מתאוה זו לעומת אינשי דשוקא הצמאים גם רעבים למלאות תאוותם ולא ישבעו לעולם, היש מעונים ונכפים יותר מהם?!

אדם המאמין, עובד ה', הוא השליט על ממונו מדותיו רצונותיו, לבל יהא עבד למו להשתעבד לכל רצון ותאוה.

הישנה עבדות שפלה כמו מיד לרוץ אחר כל תאווה למלאתה - ובין כשיש באפשרותו ובין כשאין באפשרותו למלאת תאוותו עושה זאת בחובות ובהלוואות ובחוסר אחריות, ואף כשיודע שהתוצאות ממילוי תאוה זו ימיט עליו שואה - אינו מסוגל לעצור בעד עצמו, זה בן חורין?! זה הלא עבד משועבד שאין כמוהו, ולכן עבדות ה' זוהי החירות האמיתית להיות בעל הבית על עצמו - אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, שהיא תבלין להכניע את יצר הרע המשעבד את האדם לעבד לו.

מהו הנאמר בחז"ל אם אין ישראל עושין תשובה "מעמיד עליהן מלך קשה כהמן", מה ענג להקב"ה בכך שנעבדהו מתוך כפיה?

בהיות הקב"ה מעמיד עלינו מלך קשה כהמן, מתבוננים עם ישראל מדוע קם עלינו מלך זה לכלותינו מה מצא בנו, ואז מתבוננים שאין הסבר לשנאת האומות אותם אלא שמתוך הסתכלותם של הגויים ביקרותם ובסגולתם של עם ישראל על כל העמים - מתמלאים בקנאה עליהם, ובאים מכך עם ישראל לעבוד את ה' מאהבה, כי מתוך כך מכירים את ערך עצמם ויקרותם אצל ה'. והוא ענין עמלק שבא על ישראל, ובהיותם בשיא עוצמת ההשגחה פרטית בדרך ניסים גלויים, אז דוקא שלחו הבורא, והוא להיות שהיה חסר אצלם הערכה לסגולתם וליקרותם והראיה מהתלוננותם ורצונם לשוב מצרימה, אזי לייקר להם את מעלתם שלח עליהם הבורא את עמלק, ובראותם איך עם זה מסוגל "להתאבד" עליהם להשמידם, שהרי ידע שייכווה כאומרם חז"ל, הבינו מיד יקרותם, שהרי לא יתכן שיתאבד עם זה עליהם אם לא שבירר יקרותם וסגולתם לנצח, וקנאתו היא שהעבירתו על דעתו, ובכך באו לחבב את התורה ומצוותיה.

כך שכל הכפיה עלינו מצד שנאת האומות עלינו אינה לשם כפיה גרידא, ושנעבוד מיראה, אדרבא, הוא כדי שמכך נבוא להעריך וליקר סגולתנו ונבוא לעבוד מאהבה.

והוא ענין ראיית יתרו קריעת ים סוף ומעשה עמלק, שהוא תימה, דמילא קריעת ים סוף הפעילו ורגשו להתקרב, אולם מעשה עמלק שצינן וקירר את אמונתן של ישראל מה

הפעילו? ולהאמור מובן, שכשראה עם שלם מתאבד על ישראל, הבין לחקור על סגולתם ויקרותם והוא שהביאו להתקרב.

במה נתן להתחזק שלא לזלזל במצוות קטנות, אחר שבעצם כאן כמעט רב הכשלון והמחדל של שומרי התורה?

כאן יש לפתח את תכונת הקנאה, וכמו שכתב המס''י שבעוה''ז כמה קשה הקנאה לראות אדם את חברו הפשוט עולה עליו בעושר ובכבוד, על אחת כמה וכמה בעוה''ב. ובכן חז''ל אמרו (במדרש רבה כא, ר,): עתיד הקב''ה לעשות חופה לצדיקים לעתיד לבוא, וכל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חבירו.

והמשלתי לזה משל נוקב.

השו''א כותב: שאדם המאחר לתפילה יתאחר תיקונו לעתיד. מבלי להיכנס לעומק הענין שבודאי הוא צער גדול לנשמה, נסביר זאת בדרך פשוטה.

בעה''ב המעסיק פועלים ומשלם משכורתם בתאריך מסוים בכל חודש, והנה סובב הבעה''ב עם ''המעטפות'' מאחד לאחד, ולאחרון העובדים לא נשאר ''מעטפה'' ליתן לו. פנה אותו עובד למעבידו, מדוע הופלה לרעה שלא לקבל ''מעטפתו'' כמו כולם, עונה לו בעה''ב, החודש היה לך כמה איחורים לכך עוכבה משכורתך לכמה ימים...

היש לתאר את העגמת נפש של אותו פועל.

כן צריך להבין הקב''ה מתחשבן עם האדם על כל פרט ממש של מסירות שמסר עצמו עבור קונו.

ודוקא בפרטים הקטנים ניכרת הנאמנות והמסירות יותר מהפרטים החמורים, כי בחמורים אין לאדם כ''כ בחירה שלא לעשותם אחר שירא הוא מלבטלם מחמת חומר איסורם, ועיקר האדם זה הבחירה, והבחירה בטוב משתקפת אצל האדם בעיקר בפרטים הקטנים שאז נלחם באדם כח הרע עם כח הטוב, ואז יש משמעות לנצחון.

ובפרט שאין מושג של דבר קטן במצוות, שהרי המצוה - ולו מה שנקראת קטנה - הלא לא יכול כל העולם למלאת את שכרה, הנה מצות ציצית מצוה קלה, ובשבילה זוכה ורואה פני שכינה. נבוכדנצר רץ ג' פסיעות עבור הבורא, וזכה לג' דורות של מלכות, כמבואר בגמרא (סנהדרין צח). אדם עושה אפילו תנועה קטנה לכבוד ה' לא יוכל כל העולם למלאת את שכרו, היאך א''כ אפשר לזלזל בזה. וק''ו כשהמדובר בענית אמן, או איה''ר, או דיבור של תורה ששוה כנגד כל מצוות התורה כידוע מהירושלמי, וכמו שאמר הגר''א לאפיאן זצ''ל בשם הסבא מקלם זצ''ל: כדאי לאדם להוולד בצער, ואמו תגדלהו בצער, ואח''כ יגדל הוא ויקים משפחה ויעבור עליו בחיים אשר יעבור עליו,

ולבסוף ימות... הכל כדאי בשביל אמן אחת שיאמר פעם בחייו, וכ"ש איה"ר וכ"ש דיבור של תורה.
ובכלל הדבר פשוט, ששלימות נאמנות העבד לקונו היא כאשר מדייק בפרטים הקטנים, דאל"כ עבודתו "עבודת אנשים מלומדה" מתוך הרגל ולצאת ידי חובה ותו לא.
ובכן יתבונן העובד ה' שלעתיד מדריגתו תשתנה בפער גדול ועצום למאד בינו לבין חברו בשביל אי אלו פרטים הנראים בעיניו קטנים.
ובזה הסברנו דברי חז"ל (חגיגה ט ע"ב): "ושבתם וראיתם בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", ואמרו שם, "אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד פעמים".
והוא פלא, השונה פרקו מאה פעמים יחשב - "לא עבדו"?
אולם אפשר הביאור כך, אנו בעולמנו זה שראייתנו כהה וחלושה להבין במדריגות בני אדם, מבחינים בין עובד אלקים - צדיק, לאינו עבדו - רשע או בינוני, אולם בדקויות שבין הצדיקים אין לנו הבחנה. זהו בעולמנו השקרי, אולם בעולם האמת, תהא ההבחנה במדריגת הצדיקים אף בדקויות ותהא ההבחנה כ"כ ניכרת כמו שכאן בעוה"ז מכירים אנו בין צדיק לבינוני או לרשע, כך בעוה"ב נכיר בהכרה הניכרת בין שונה פרקו מאה למאה ואחד. כי כל צדיק נכווה מחופתו של חבירו, לפי שהצדיקים במדריגותיהם ישתנו לעתיד מחמת הדקויות ממש שביניהם.
והרואה בפרשת "עקב" הבטחות נפלאות בתורה, ולמי המה מיועדים? לזהיר במצוות שאדם דש בעקביו, וכמו שדרשו חז"ל על מילת "עקב".

מהו בעקר המונע את האדם מהתקרבותו לה' על אף רצונו?

דע! כי הקב"ה צמצם את אורו כביכול וברא עולם חומרי המוגבל במקום ובזמן, מיוסד על ד' יסודות ארמ"ע, ובו דצמ"ח, ובתוכו ומחוצה לו - מלא כל הארץ כבודו.
וכמו כן הטמין את הנשמה בתוך גוף חומרי, וכמו כן הטמין את שכינתו בבית המקדש מקום העשוי מעצים ואבנים.
מכל המציאויות הנ"ל מתבאר שתכלית רצון ה' מבני האדם שיכירוהו וידעוהו ויתבהר להם מציאותו ית' מתוך הגשמיות בה הם נתונים, מתוך מוגבלות הגוף, הזמן, המקום, ועוד צירף להם הבורא נסיונות פתויים וגירויים המפריעים אותם מעבודתו ית', והתכלית היא שמתוך כך שידעוהו.

א"כ זה הרוצה לעבוד את בוראו, אסור שיפריד את מחשבתו מקונו בין כאשר עוסק הוא בתורה ומצוות ובין כאשר עוסק הוא בעניני העולם, זהו המונע הגדול שמפריע לאדם מלהתקרב לה'.

ומאידך המנוע הגדול שיקרבהו לה', הוא כאשר יעבוד את בוראו גם כאשר יעסוק בעניני חומריותו, לעבוד את קונו כשאוכל וישן ועוסק במשא ומתן שיהא הכל עם קשר לעבודתו ית', ושלא יפריד מחשבתו מה' להיות בבחינת אדם ובהמה, דהיינו "אדם" במעשה המצוות, אולם כבהמה בעניני החומר. אלא שיהא "אדם" גם במעשה הבהמיות שלו להיות פרוש כפי יכולתו, ולעשות כל מעשיו לשם שמים ואפילו במשהו של מחשבה וזכרון בה' - חשוב הוא לאין ערוך, והוא זה שיסיר המחיצות המבדילות בינו לבין קונו, ובכך יבוא על תכליתו, שהרי לכך ברא הבורא עולם חומרי ומוגבל, כדי שעם נתונים חומריים ומוגבלים דוקא איתם נעבדו ונתקשר אליו, ולא ניתן למוגבליות אלו לחסום בפנינו את מציאותו ית'.

מהו ענג הצדיקים לתחית המתים יותר מאשר קדם התחיה, הלא יושבים הם ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, ומה צרך להם לחזר לגופם שבקבר ולאכילה ושתיה ולעולם כמנהגו נוהג, דאף שיהיה עולם רוחני - מ"מ גשמי הוא לעמת ענג הנשמות קדם לכן?

שאלה זו ראיתי שכבר הקשה אותה הרב "מכתב מאליהו", ותירץ במילים ספורות: "להביא מן הכח אל הפועל".

וכדי להבין הענין ביתר ביאור, יש להקדים דברי הרמח"ל בספרו "מאמר העיקרים" מאמר "הגאולה", ותוכן דבריו היאך יהיה המצב לעתיד, הוא כך:

שלב א. מתחילה יקומו המתים מקברם.

שלב ב. לאחר שנות התחיה יחזור העולם לתוהו ובוהו, ונשמות הצדיקים יעלו לְשַׁמֵּשׁ כמלאכים במרום.

שלב ג. לאחר מכן יתחדש העולם באופן הראוי לנצחיות, והוא תכלית העונג.

העולה לנו מכאן, דהיות ותכלית שלימות האדם הוא לעבוד את קונו מתוך מוגבלות גופו דוקא, וזו תכלית בריאת העולם, ולכך גם הצדיק הגדול ביותר שעבד את קונו קודם התחיה, הרי לא הגיע לשלימות נפשו מתוך הגוף, שהרי מוגבלות הגוף והחומר של אופן העולם קודם התחיה מנעה זאת ממנו, ולכך צריך שיבוא פעם נוספת בגוף לאחר התחיה וישלים את החסר מעבודת קונו באמצעות הגוף דוקא באופן מושלם יותר כיאות

לאופן של עולם שלאחר התחיה שהוא עבודה עם גוף אלא שהוא באופן נעלה ביותר שלא היה אפשר לעבוד את ה' כן קודם התחיה.
א"כ עולם התחיה זהו שלב ב' הנזכר ומטרתו ירידה לצדיק לצורך עליה להשלים את עבודתו לה' מתוך גוף דוקא מה שלא יכל עשות זאת קודם, ובכך יזכה לשלב ג' הנ"ל שהוא חידוש העולם בעולם נשמות שהוא התעלות ועונג הנשמות באופן הכי נעלה והוא כבר בבחינת "שכר" הנשמות.
נשאלתי שאלה מאדם אחד שקורית אצלו לפעמים תופעה הנשמעת קצת משנה. והיא, שדוקא כאשר הוא נופל פעם בזמן מה, מתעורר הוא יותר בתפלתו ברגשות והתפעלות, והתענגותו על ה' היא יותר מאשר כאשר המצב אצלו הוא שגרתי - ללא נפילות, שאז קשה עליו יותר להתפעל ולהתחדש?
טעם לזה יובן ע"פ דברי החו"ה שער התשובה פ"ח וזה לשונו:
פעמים יש ומועיל חטא של הבעל תשובה יותר מכל צדקותו של הצדיק! ופעמים שמזיקה הצדקות לצדיק יותר מכל מה שמזיקים כל חטאי הבעל תשובה!
הכיצד? כשהצדיק פונה לבבו מהכניעה, ודבק בגאוה חנופה ואהבת השבח, ואילו הבעל תשובה מתבייש מחטאיו ונכנע ושפל תמיד, ונזהר לא לבא לידי מכשול.
וכן אמר אחד הצדיקים לתלמידיו: אילו לא היה לכם עוון, הייתי מפחד עליכם שלא תכשלו בדבר שהוא גרוע מעוון. שאלוהו: ומה גרוע מעוון? והשיב: הגאוה והחנופה!
הרי לנו לראות מדברי החו"ה, שיתכן וחשוב לפני הקב"ה הכניעה של הבעל תשובה לאחר שחטא ומתבייש בחטאו ובא בהכנעה לפני ה', יותר מכאשר שרוי הוא במצב השגרתי שלו ללא מעידות, אולם חי הוא בהרגשה של צדקות, וההכנעה והבושה ממנו והלאה.
לכך תיתכן תופעה זו אצל אחד שכאשר מועד הוא מידי פעם לאונסו, נכנע הוא למאוד ולבו נשבר בקרבו, ובשביל כך מלבשתו הענוה והבושה, ואז יתכן ורצוי הוא לפני ה' יותר ממצבו השגרתי, וכמובן שזה כאמור במצב של אונס ובדיעבד, דלכתחילה על האדם לשמור על עצמו מגאוה, ושלא יצטרך שיפילוהו על מנת ללמדו ענוה.
חז"ל הבטיחו: "הבא לטהר מסיעין אותו", היאך יתכן לראות בני אדם משתדלים מתאמצים ואף יגעים בתורה, ועדין לבם לא ברשותם, הנפילות והמעידות נחלתם מדי פעם לפעם?
שאלה זו מתיישבת כמו כן על פי התשובה הקודמת, אין הכי נמי, מצד רצון ה' בודאי לתת לרוצה והבא ליטהר שפע של מדריגות בתורה וקדושה, אלא הבעיה היא שעדיין

לא הכין אדם זה כלים מתאימים לענוה והכנעה, ואז קיים סיכון לאדם זה, שבאם ינתן לו משאלות לבו - עליה בתורה ועבודה, יבוא לגאוה, וכאמור לעיל דברי החו"ה,שלפעמים ותזיק הצדקות לצדיק יותר מכל מה שמזיקים כל חטאי הבעל תשובה.

לכך מעדיף הבורא ית' - דוקא מתוך שרצונו לסייע לזה הרוצה לבוא להתקרב, ומתחסד עמו בכך שיופתע מידי פעם במעידות שיביאוהו להכנעה ושברון לב, אחר שלא הכשיר עצמו בכלים המתאימים לגדלות לה הוא שואף, כי אז יתעורר לדעת שבעצם רק בס"ד מצליח הוא בעבודתו, ולא מצד עצמו, כי מצד עצמו לא היה ראוי למה שזכה אלא שמן השמים סייעוהו לעודדו ולקדמו הלאה בעבודת קונו. ולכך השואף לגדולות, באם אכן יכין כלים מתאימים לענוה, ויהא באותם כלים חוזק של ענוה והכנעה כראוי בהתאם לגדלותו, וככל שיגדל בתורה ויצליח בה כן יחזק את כלי הענוה וההכנעה, בודאי שיזכה למעלות נפלאות.

(וראה עוד בזה בדברינו בספרנו "בים דרך" (ח"ב מאמר מ"ב)). כי בעצם כל הנפילות להם האדם נופל זהו מפני שזהו מצבו האמיתי לולי הס"ד, ולכך מסלק הקב"ה לעיתים את הסיוע כדי שידע מה מצבו באמת, וזה מגיע רק לזה ששוכח להתבונן בזאת מעצמו, ולכך רם לבבו, ואזי כדי להזכירו ולהעמידו על האמת נכשל ונופל כדי שידע את מקומו, אולם לענו והנכנע אין צורך להסביר לו בדרך זו את מקומו ומעמדו כי בהתבוננותו כבר השיג זאת.

ובפרט כאשר המדובר במילי דחסידותא שעושה האדם, דבודאי לא יעזרהו ה' להצליח אם לא שיכין לו כלים של ענוה כראוי, דעל מילי דחסידותא יאמר ה' - מי בקש זאת מידכם להתחסד ולהחמיר על עצמך, בחומרות אשר לא צויתי, ומכך בא הנך לגסות רוח. והענין הוא דכאשר האדם עובד על שמירת חיוביו שמחויב הוא בהם, אין מקפידין כ"כ על בצבוצי גאוה המתנוצצים בקרבו במהלך עבודתו, אחר שעוסק הוא במחויבויותיו, אולם העוסק במדריגות קדושה ופרישות מחויב הוא ביותר להיזהר מגאוה, כי באם לאו ידחוהו מן השמים תיכף, על מנת להעמידו על מקומו לבלתי רום לבבו.

כיצד לנהג בשעה שנתקף האדם בחשק גדול לעברה חמורה?

עיקר העבודה בזמן שנתקף האדם בחשק גדול לעבירה הוא למשוך כמה שיותר את הזמן, דהיינו לדחות את ביצוע החטא למחר, לעוד חצי יום, ואפילו לעוד שעה וכיוצא, דהיינו, העיקר לא להישמע מיד ליצר.

ישנם רבים שמיד כשמותקפים המה מיצרם מחליטים זהו! נִכְנַע מיד! וטענתם היא, הרי במילא היצר ינצח, שהרי מנסיונינו בעבר תמיד הוא ניצח במוקדם או במאוחר, ואם כן למה נצטער ונתמקמק עמו במלחמה בצער וסיגוף כשבין כה לבסוף הוא ינצח.
וזו טעות חמורה! על האדם להבין, כל אדם ואפילו הצדיק הגדול ביותר בנסיונותיו שלו, לא נהפך לצדיק בבת אחת, על כולם עברו עליות וירידות, וגם על הצדיקים עברו מורדות ביחס לדרגתם, אלא כיצד בסופו של דבר נגמל הצדיק מחטאיו? בדרך זו:
מתחילה חטא אחת לחודש, אח"כ נתאמץ בכל כוחו לא לחטוא ונכשל אחת לחודשיים, ואח"כ אחת לד' חודשים עד שראה ה' מסירות נפשו וסייעהו להינצל מיצרו לגמרי.
אין אדם בעולם שהחליט בבת אחת זהו! אני מהיום לא עושה יותר מעשה זה שאני חושק בו -לעולם. כל ההצלחה של הצדיקים שנלחמו עם יצרם היתה בכך שדחוהו בכל יכלתם ואפילו לזמן מועט כאשר יכלו, עד אשר ריחם עליהם בוראם והסיר יצרם מהם.
כשאדם נכנע ליצרו מיד, אינו נותן שום סיכוי לעצמו לעולם להתנתק מהחטא, ואדרבא עבירה גוררת עבירה ובכך ילך מדחי לדחי.
ועוד שהמציית ליצרו מיד, דומה הוא לעבד הנאמן למלכו, ואילו זה שאינו מציית מיד ליצרו דומה הוא לעבד שמתמרד לאדונו לבלתי לציית לפקודתו, שאף אם לבסוף יאנס למלא פקודת אדונו אין ערך לציות זה. והנמשל מובן. המציית מיד למלכו - מלך זקן וכסיל הוא היצר הרע הרי שהוא בכך עבדו הנאמן וקשה שיחלץ ממנו, אולם המתמרד נגד מלכו זה, מעט מעט יחלץ ממנו.

ששאלת עד כמה עליך להתקדם בעבודת ה' ולא תחשב בכך שהנך קופץ מדרגות יותר מכחך, ומה המדה לידע כמה לתבע מעצמו?

דע שהבורא לא עזבו לאדם להיות תוהה ובוהה מלדעת המשך דרכו, ולמתבונן וכן להשואל והחוקר בודאי יורהו ה' דרך חוקיו.
וכמו כן לענין שאלתך.
דע שישנם ב' מושגים ברגשות האדם: האחת שאיפה, והשניה מצפון.
האדם חייב לשאוף לגדולות, ורק זו הדרך, דמבלי שאיפה לגדולות, בבחינת (תדא"ר כה): "לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב", אי אפשר לגדול ולהתעלות כלל.
אמנם כמו כן יש לאדם מצפון, שהוא מזדעק באופן שונה מהשאיפה, ונמחיש זאת.
אדם בשאיפתו שואף להיות גדול בישראל ולהתמיד בתורה 16 שעות ביום, ובלבו תיתכן תשוקה עזה לכך. אולם בפועל אינו לומד יותר מ- 10 שעות ביום.

נתבונן אימתי מצפונו נוקפו לשינוי מיידי? כשלמד 9 שעות ולא 10, וכן כשלמד 10 שעות לבו נוקפו מדוע לא למד 11 שעות. אולם אין מצפונו נוקפו מדוע לא למד היום 16 שעות, כי יודע שזה בשאיפתו בלבד אומנם אין כעת בכוחו לבצע שאיפה זו.
הכלל הוא, המצפון מזדעק בריתחא יותר מהשאיפה, שהיא יותר בניחותא.
הרי שכפי זעקת מצפונו ידע האדם מהי מדרגתו, וא"כ מדרגתו להגדיל שעותיו מ- 10 ל- 11 או לפחות להקפיד על 10 שעות, כי על כך מצפונו מזדעק מקרבו.
והמוטל עליו להתיחס לזעקת המצפון באופן מיידי, ואילו לגבי השאיפה יש להתיחס בניחותא ובהדרגה. כי השאיפה לגדולות אכן חיובית היא אך לא מעשית לעת עתה, מה שעתה מעשי אצלו זה צעקת מצפונו, ולפי צעקת מצפונו שבאה בריתחא, שלא כמו שאיפתו שבאה בניחותא, עליו להתיחס מיד למצפונו, ולא לדחות ולהשתיק את זעקת המצפון, שאם ישתיקנו יהיה מצב שצעקת מצפונו תרד בדרגה אצלו ומעתה - כשלא יתייחס לזעקת המצפון על 10 שעות ירד מצפונו לתבוע ממנו 9 שעות בלבד.
מצד אחד, ידוע ומפרסם רעת ההרגל וקיום המצוות "כמצות אנשים מלמדה". ומאידך מבקשים אנו בכל יום "ותרגילנו בתורתך"?
בקשתנו "ותרגילנו בתורתך" היינו שמבחינה המעשית נהיה מורגלים וזריזים לקום ולקיים המצוות, עד שיהא באופן טבעי אצלנו , וכמו למשל: האדם הרי באופן טבעי נבדל ממאכלות אסורות, אין לו אף יצר לעבור על איסורים כעין אלו, וכמו כן מלחלל שבת, מלגנוב וכיוצא, האדם מורגל בהם עד שאין לו אף מחשבה חלילה לחטוא בהן, או כמו חמץ בפסח, היעלה בדעת אנוש לאכול חמץ בפסח?! או שלא לצום ביום הכפורים?! זו בקשתנו, שבכל המצוות נהיה מורגלים בהם בטבענו, שבטבענו נגעל ונבחל בכל אשר אסרה תורה.
אולם כל זה מצד המעשה, דהיינו שבאופן טבעי לא יעלה על לבנו לחטוא, אולם מכח המחשבה והתבוננות, זה צריכים אנו אדרבא לבקש שנהא מתחדשים בהם בכל פעם מחדש.
ולמשל, במצות השבת שמורגלים אנו לשומרה מצד המעשי, הרי שמצד ההתבוננות, צריך האדם לזכור בכל פעם מחדש מדוע הוא שומר שבת, מהי מטרת מצות השבת.
וכן לגבי מאכלות אסורות אמרו חז"ל (תורת כהנים כ' קכח): אל יאמר אדם אי אפשי, אלא יחשוב: "אפשי ואפשי ומה אעשה שהקב"ה גזר עלי", דהיינו מה שהנני בודל מהם הוא להיות שכך רצון ה', ואדרבא לצאת מה"מלומדה".

לסיכום, ההרגל הוא טוב מצד המעשי להיות בודל מהרע ודבק בטוב בטבע, אולם לא בשביל כך להשבית את צד המחשבתי, אדרבא לפתחו, ולחשוב ההיפך מהטבע, דהינו אף שבטבע אין רצונו לחטוא, מצד מחשבתו יאמר: אפשי ואפשי, ויצייר בעצמו שגם אילו היה חלילה חושק הוא בעבירה זו לחלל שבת, או לאכול מאכלות אסורים, היה כובש יצרו מטעם: "אלא מה אעשה שהבורא גזר עלי".
וכן יתבונן בטעם שבמצוה, ויתכוון לקיים המצוה מצד טעמה, ושכן ציוה ה', ובכוונתו יהא לעשות לו נחת רוח.

במה נמדדת היראת שמים של האדם?

החזו"א כותב באחת מאגרותיו, מהו יראת שמים - דקדוק ההלכה. וכמה אמיתיים הדברים, הרי נתבונן, רוב בני אדם קופצים על שלל הַקּוּלוֹת, וכאשר ימצאו: "והמקל יש לו על מי לסמוך", יעטו על קולא זו כמוצא שלל. וכשימצאו המחמיר תבוא עליו ברכה - יברחו ממנה.
והמבחן לא רק כשימצאו חומרות וקולות אצל אותו פוסק שהולך האדם אחריו, אלא הרבה פעמים יִמְצָא שיסתפק האדם בהלכה היאך לנהוג, כמה יראת שמים נצרך כדי שימנע מעשות או לא לעשות עד שיברר את ההלכה, ולא יתיר לעצמו היתרים מהשערות או מדוחק שלא ע"פ ההלכה באמת.
וכגון, אדם נוטל פרי ואינו יודע מה ברכתו, החסר ביראת שמים מברך ברכה שיוצא בה, וכגון אם מסתפק בפרי אם ברכתו האדמה או העץ מברך האדמה לפתור העץ, וזה אינו נכון אף להלכה, כי כאשר יכול האדם לברר ההלכה אסור לו לעשות כן.
או שאוכל פרי שבפוסקים נסתפקו מה ברכתו, או אם הוא דבר שנסתפקו אם לברך עליו באמצע הסעודה או לא, ונצרך לפוטרו בדבר אחר, וכמו כן ספק אם אכל שיעור או לא, וכיוצא, מי שאין בו יראת שמים מספקת אינו טורח לצאת מבית הספק, וכן בהלכות שבת החמורות, הירא שמים פוחד כמו מאש מכל ספק בהלכה שאינו יודע פסקו כראוי, ולא יניע ידו מבלי לברר ההלכה...
וכמו כן מצוי מבחן היראת שמים, כשנשאל אדם בדבר הלכה ואינו בטוח בתשובתו, הירא שמים ירא מלפסוק ואינו בוש מלומר איני יודע וכיוצא.
רבים המה השואלים מאחר ופגעה בהם יד ה', אם זה בהולד להם בן בעל מום, אם זה בעכוב שדוך, אם זה בחלי או עניות וכיוצא, ובכן נפשם בשאלתם מה ה' דורש מהם, ואיזה חטא עליהם לתקן שבשבילו באו עליהם יסורים הללו?

לכולם תשובה אחת, אין צורך לעמול קשה כדי לחקור על איזה עוון באו יסורים הללו, כי גם אם לא ימצא האדם במכוון את העוון בשבילם באו עליו יסורים הללו, יכול הוא לעשות תשובה ולקבל עליו קבלה מסוימת לשם התחלה על מנת שימשיך אח"כ לפשפש עוד במעשיו ולשוב עליהם, וזה אינו דבר קשה, וכמו שהיה הח"ח אומר "תשובה - איננה דב", אין מה לפחד מהתשובה, מפני שהיא בהישג יד, אולם הרבה יותר מכך הקושי המוטל על הסובל יסורים לעמוד במבחן האמונה השוטף והמתמיד שנחת עליו בעקבות יד ה' שפגעה בו.

ומעתה יש למתיסר להתבונן: מה שה' רוצה ממני עתה בהביאו עלי פורענות מסוימת כל שהיא, הוא שאקבל זאת ברצון, ובסבר פנים יפות להאמין שעושה זאת ה' לי לטובתי. ובהתמדת האמונה בזה מתקן אתה את עצמך יותר מכל תיקון אחר.

וכן ראיתי בספר "שולחן הטהור" לרבי אהרן ראטה זצוק"ל, שהביא בשם המקובלים, שישנם 7 מידות רעות בנפש, ואבי אבות הטומאה הוא הגאוה, ויצטרך האדם להתגלגל גלגולים רבים עד שישבור מדה רעה זו של הגאוה ויכנע וישבר לבבו, או אז יזכה לתיקון כללי של הגלגולים שעברו לתקנם בכניעה זו.

ולכך כשמייסר הקב"ה לאדם, ומביאו למצב של כניעה, ואכן האדם נכנע ומתבטל לרצון ה' ומקבל בסבר פנים יפות את מאורעותיו זוכה בזה לתיקון כללי על כל פרטי עוונותיו, ומה אם כן יש לך לחפש עוון זה או זה וכאילו בזה נפטרת, הלא עתה רצון ה' ממך את הכניעה מתוך אמונה, ובכך נתקן הכל.

האם ישנה תכלית נוספת הנדרשת מאתנו בקיום התורה והמצוות, מעבר לעצם קיומן?

רוב העולם שאינו בהכרה ברורה בהבנת תכלית רצון ה' מהאדם מבין, שהתורה דורשת קיום תורה ומצוות לשם מבחן אמונת וכנות האדם לבוראו, עד כמה מוכן הוא לתת עבור הבורא, מממונו, מזמנו, מכבודו, מטרחתו וכיוצא, עד כמה מוכן הוא לשאת על עצמו עול התורה והמצוות, תפילות ג' פעמים ביום, לימוד תורה יום יום, שמירת השבת והמועדים, ביטול מלאכה בשבת, בשמיטה, הכרוך בהפסד ממון וכיוצא.

אולם זוהי ההבנה למי שאינו בהכרה ברורה בתכלית רצון ה' מהאדם, כי האמת שהקב"ה דורש מאתנו מעבר לכך. והוא שנתענג על ה', ונחוש בכל מצוה ומצוה את עונגה של המצווה, ונבוא ממנה להתענג על ה'.

והראיה לכך מצות השמיטה, שהרי נתבונן.

אין לנו שום מצוה בתורה שנתפרט שכרה מראש במזומנים עוד בעוה"ז מלבד מצות השמיטה.
שהרי נקבה התורה שכרו של השומר שמיטה להתברך בשנה השישית ביבול פי 3 מכל שנה כשכר עבור שמירת השמיטה.
ובכן אם הנסיון כהבנת אנשי ההמון לנסותנו עד כמה מוכנים אנו לסבול עבור הבורא, אם כן מדוע נקבה התורה שכרו של השומר שביעית הלא זה גופא נסיונו האם "יסבול" עבור ה' או לא, ובאם שכרו ניתן לו עוד קודם נסיונו מה א"כ תכלית המצוה - לפי הבנת ההמון שהתכלית הוא הנסיון?
אלא כאן גלתה לנו התורה על כל מצוות התורה, שאין התכלית במצוות לבוחננו עד כמה מוכנים אנו לסבול עבור המצוה אלא התכלית היא להתענג על ה'.
ונקבה התורה דוקא שכר שומרי שביעית כי דוקא במצוה זו היה מקום לטעות כטעות ההמון שהתכלית היא עד כמה נסבול עבור הבורא שהרי יש כאן חסרון כיס גדול, ואם כן אמור יאמר החקלאי מה רוצה ה' בזה שציווני להפקיר הכל, ולנטוש מעשה ידי? בודאי חפץ הוא לבחנני עד כמה אני מוכן לסבול בשבילו! ולא כמה אני מסוגל להתענג במצותו. לכך, כאן שיש מקום לטעות נקבה התורה שכרו לבלתי יטעה בכך.
משא"כ בשאר המצוות אין מקום לטעות, שהרי ה"להתענג על ה'" משתמע מגופן של מצוות, וכגון: תפילה, שבת, מועדים וכיוצא, ה"להתענג על ה'" מפורש בהם, ומה צורך יש לנקוב שכרם כדי להוציא מטעות.
וכיוצא בזה מצינו במצוות מעשר וחומש שהותרנו לנסות את ה', שנאמר (מלאכי ג, י): "ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די".
ואף שלא הותר לנו לנסות את ה' לעולם, בכאן הותר לנו. והטעם כמבואר במצות השביעית, להיות דגם במצוה זו של מעשר וחומש החסרון כיס הוא גדול, וה"להתענג על ה'" אינו מפורש בגוף המצוה, והיה מקום לטעות כהבנת ההמון שהכונה עד כמה נסבול עבור ה', לכך נקבה התורה שכרו של המפריש חומש ואף הותר הנסיון את ה' בזה, כדי שנסיק מכך מסקנה שהנסיון הוא עד כמה נתענג על ה' ולא עד כמה נסבול עבור ה', שהרי מה יש כאן לסבול כששכרנו נקוב לנו מראש.
והנשאר לבאר מהו בעצם ה"להתענג על ה'" המונח בגוף מצות השמיטה והמעשר? "המתענג" בזה הוא להשריש בדעת האדם שאין הוא בעלים על קרקעותיו ועל ממונו, ואינו אלא שכיר וחוכר קרקעו מאת ה', שהרי הנה הקב"ה שהוא הבעלים מנשל את

האדם מקרקעו לשנה שלימה ואוסר עליו להנות ממנו, והטעם כדי שישריש האדם בעצמו שאינו בעלים, ובזה מונח העונג הגדול, כי בכך מודע האדם על היותו בן חורין אמיתי, הניצול מקללת: מרבה נכסים מרבה דאגה קנאה תחרות, להיותו מאמין שאינו אלא שכיר בקרקע של הבורא, והוא הגוזר על כל רווחיו והפסדיו, ואין לו מה לדאוג מכלום, כי כל הסיבות והגורמים לרווחיו והפסדיו אינם אלא אחיזת עינים לבוחנו עד כמה חש הוא באמונה זו.

מצות השמיטה והמעשר מחדדת לאדם שאינו בעל הקרקע אלא שכיר בקרקע של הבורא וכן אינו בעלים על ממונו ורכושו, והעובדא שהנה הוא מעלה מיסים - מעשר לאדון העולם. ובכך מתענג הוא בעונג עצום לשחרר מעצמו כל נטל דאגות העולם.

לסיכום: במצות השמיטה הראנו הבורא שמטרת ותכלית המצוות להתענג על ה', ובכל המצוות הרי משתמעת תכלית זו מגוף המצוות, והמקום לטעות הוא במקום שיש חסרון כיס גדול כשמיטה ומעשר, ולכן דוקא שם נקב הבורא את שכרן עוד בעוה"ז לבל יטעה האדם להבין שהנסיון הוא לסבול ולתת, אלא להשריש את נקודת העונג המבוארת.

האם נכון לבקש מהקב"ה סימן שיראה לאדם האם דרכו נכונה וכיוצא?

אדם המתלבט האם לנקוט בדרך מסוימת בעבודת ה', או באם להתמסר על מצוה מסוימת ואף שבעבורה יצטרך למסור נפשו ומאודו, וחפץ בסימן מאת ה' שיתן לו אות האם יעשה מעשהו, או מבקש הוא סימן לחדול ממעשה מסוים, הנראה בכל זה שאין ראוי לבקש סימן על כך, לשם כך ניתן לנו את חכמי ישראל שבכל דור ודור לשאול מהם דעת תורה, והקב"ה מכוון אותם לאמת, ובהחלט יתכן שאדם המבקש סימן על פי רוב שלא תענה כלל בקשתו, ויתכן אף שיראו לו סימן הפוך, אחר שאין לאדם להחזיק עצמו שראוי הוא שינתן לו סימן מן השמים ושישלח אליו במיוחד הוראת דרך בדבר שיכול הוא להתיעץ עם חכמי דורו, ובפרט שהרי יודע הבורא שקיים חשש שמא תתערב לו בזה פניה של גאוה וכיוצא - ובכך יצא מעוות במקום מתוקן באם יתייחסו אליו, כך שלדרגתנו של עתה אין לנו מקום לעסוק בכאלה, אלא כאמור לשאול בעצת חכמים.

האם מתר לכעס ולעבר אסור קל על מנת להרויח מכך הרבה תורה, וכיוצא?

ניקח למשל דוגמא, אדם הרוצה לישון על מנת לקום בהשכמה לעסוק בתורה, והנה מפריעין לו בני הבית את מנוחתו, בודאי שאין נכון לקום ולכעוס, ואף שכוונתו למצוה, וזהו נסיונו של זה עתה האם יכעס או לא, וכיון שזהו נסיונו של עתה, לעולם אין נכון להכשל בנסיון של "עתה" על מנת להצטיין ולעמוד בנסיון של "אחר כך".

כלל זה יהא בידך, אם נמצא אתה עתה בנסיון מסוים עליך לעמוד בו עתה, כי זה רצון ה' ממך עתה, ולעולם אין חפץ לה' שתעבור ותכשל עתה בנסיון שהוא מעמידך בו על מנת שתצטיין לו אח"כ, והוא כלל גדול.

ולמה הדבר דומה, לאדם שמקל במשא ומתן ואינו מדקדק שיהא באמונה, כי ברצונו בכסף זה שירויח לְחַלְּקוֹ לעניים ולהחיות נפשם, הירצה ה' בזה?!

או כמו אדם שפרצה דלקה בממונו בשבת, ומצילו על מנת שיחזיק בכסף זה עמלי תורה לרוב, וכי יש לה' חפץ בזה?! והיסוד בזה מבואר בחו"ה (שער הבטחון פ"ב) שאין ביד האדם תוצאות, אלא השתדלות, כי גם ברוחניות המוטל על האדם הוא הרצון וההשתדלות, ואילו הצלחת המעשה לבסוף הוא תלוי בידי שמים ולא בידי האדם, וא"כ היאך יבגוד האדם בה' בהשתדלות שהוא מצווה עליה - לעשותה באופן שלילי, על מנת להצטיין לו בתוצאה - שאינו מצווה עליה?! והנה פנינה נענשה, ואף שכוונתה היתה לשם שמים (בבא בתרא ט"ז ע"א), כי אין לעשות מעשה שלילי ואפילו על מנת להפיק ממנו תוצאה חיובית.

וכמו כן גבי משה רבנו שכעס על פקודי החיל, וכעסו היה לשם שמים גמור, שהרי מצידו אדרבא מלחמת מדין היתה מבשרת את מותו - "ואחר תאסף אל עמך", א"כ בהכרח שכעסו היה טהור וקדוש לשם שמים, מ"מ נשתכחה ממנו הלכה, לפי שאין להפיק תוצאות חיוביות בדרך שלילית לעולם, דהיינו אם הנסיון של עתה הוא לפניך בדבר מסוים לעשותו או לא לעשותו, ואף שהוא נסיון באיסור קל, אין לך רשות לעבור עליו, ואף שבשל כך התוצאות החיוביות יהיו מוצלחות ביותר.

ורבים נופלים בזה להתיר לעצמם פעולות נשגבות בזיכוי הרבים, ניהול ישיבות וכוללים, ניהול גמ"ח מפוארים, ולפעמים עושים מעשיהם בדרך היתרים למיניהם שאין דעת חכמים נוחה מהם, ולכן בכל מקרה של ספק יש להתיעץ עם רב מובהק שאינו נוגע בדבר.

כשהייתי פחות עובד על "תפלה" ולמוד מוסר, הייתי יותר שקדן בלמוד, יותר משקיע בתורה, אולם כשהתחזקתי בלמוד המוסר ועבודת התפלה נחלש אצלי ההשקעה בלמוד, היאך יש להסביר תופעה זו, ומה נתן לעשות לפתרה?

קשה מאד לאדם להשקיע את מלא מרצו וכחו על כמה פרטים בשווה, דהינו, גם על מוסר, גם על תפילה, גם על תורה, גם על חסד וכיוצא, והדבר הוא בלתי נמנע כמבואר ב"מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 294) הבאתי דבריו לקמן (תשובה לד).

אכן, נדרש מהאדם להשתלם בכל, אולם הדרך ההתחלתית היא להשקיע כוחו ומרצו בפרט מסוים, ואף שבהכרח, מתוך שיקבל סיפוק על היותו מושלם באותו פרט יהא זה על חשבון פרטים אחרים שבהם יחלש, והוא מתוך שיחוש סיפוק מעצמו וירשה לעצמו לבלתי היותו מושלם ביתר הפרטים, מכל מקום זהו הדרך, ולבסוף, מאחר ורצונו להשתלם בכל - ישיג הכל.

מי שלא מבין היטב יסוד זה הוא מבולבל מאד, משום שכאשר ישקיע מרצו בפרט מסוים ובהכרח יהא זה על חשבון פרט אחר, עלול הוא להחליט להשקיע כוחו ומרצו בפרט האחר שנחלש בו, ושוב תחזור לו אותה בעיה שיהא מוכרח לעזוב השקעתו ומרצו מאותו פרט שזה עתה התחזק בו, והוא מכיון שבכך נחלש אצלו הפרט שמלפניו, מאחר וכאשר השקיע בזה - נחלש הקודם. וכך יתגלגל בחוסר יציבות מפרט לפרט, להניח פרט זה ולקפוץ לאחר, וכשיתחזק בחדש יחלש בישן, כי בדרך כלל אין האדם הרגיל יכול להסתער באותה התלהבות על פרטים רבים.

לכך, על "העובד" להבין, שאומנם בהיותו עתה משקיע בתפילה ומוסר פג ממנו מרץ ההתלהבות מהתורה, לא יבהל מכך להזניח עבודתו בשל כך, וכן להיפך אם זה עתה משקיע עצמו בתורה בהתמדה בעיון ובקיאות, אף שזה על חשבון תפילה ומוסר לא יזניח עבודתו בשל כך, אלא ימשיך במה שלבו חפץ ונמשך. וזהו שלב ההתחלה המוכרח, ולבסוף ישיג הכל, כי תורה מוסר ותפילה בעצם תלויים זה בזה, וכל אחד מחזק את חברו. כידוע מהחזון איש שתורה מחזקת את התפילה, והתפילה את התורה, אלא כאמור מאחר ואין בכוחו להשקיע את אותם כוחות גם בתפילה וגם בתורה, אזי אף שבתחילה נראה לו שפוגע אחד במשנהו, ימשיך באשר לבו חפץ, ולבסוף ישיג הכל, ומאחר שמטרתו להשיג הכל ולחזק בעצמו גם את התורה וגם את התפילה, יזכוהו מן השמים לזה ולזה.

מדוע אצל רב בני האדם ימצא רפיון גדול בלמוד התורה ובכונת התפלה?

לא סיבה אחת ולא שתים לכך, אולם נתמקד על סיבה אחת שנראית כאחד הגורמים הגדולים לכך.

והוא בקשת השלימות דוקא, ונבאר.

אחת מההטעיות הגדולות של היצר להטעות את האדם ולהרפות ידיו בתורה ובתפילה היא משום שנותן בלבו: או שהנך עושה דבר שלם, או כלום. חצאי ורבעי מצוות אין בהם ממש!וזו טעות!חז"ל אמרו בגמרא (סוכה לח') "שיורי מצוה מעכבין את הפורענות", חז"ל ראו והתיחסו בחשיבות ומעלה מיוחדת לחוטף את שיורי המצוה, ועוד אמרו

(בסוטה מח): אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, דהיינו אף שהפסדת את "חלק הארי" שבמצוה חטוף את הנשאר.
ורוב בני אדם נופלים במצודת יצרם בדבר זה, שהרי מוצאים אנו זה שהפסיד רוב שעת שיעורו - קשה שיגיע לרבע שעה האחרונה של השיעור, אלא אומר הוא: אם כבר הלך רוב השיעור - ממחר אתחיל התחלה חדשה...
וכן מי שרוב תפילתו לא כיוון בה, רפו ידיו מלהתחיל לכוון בסוף תפילתו, והמצוי מאד שהיצר באופן שכזה "מבטיח" שהנה ממחר תתחיל התחלה חדשה בהתלהבות ובחשק, אולם היום "כבר הלך"... וכמה שקר יש ב"הבטחתו" זו, וכי מחר באמת יהי כדבריו שיתאפשר לאדם להתחיל מחדש ללא שיפריענו יצרו כפי ש"הבטיחו"?! והלא מחר יתחיל שוב מלחמה עם יצרו, וכל נחמתו אותו אתמול שלמחר יתחיל מחדש - נחמת שוא היא.
וכן ב"סור מרע", אדם שהחל להכשל בדבר איסור, כלשון הרע, ביטול תורה, שמירת העינים וכיוצא, קשה שיפסיק באמצע ויחדל מיד מחטאו, בדרך כלל רוב בני האדם משאירים את התשובה להתחלה חדשה, ועתה, שהינם בלב החטא חושבים כאשר אבדתי... הרי כבר היצר החטיאני ברוב רובה של העבירה מה רווח כבר יהיה לי אם אמנע ממנה בסופה...
והמצוי הוא, כאמור גם בכאן שמבטיחו יצרו שלהבא יתחיל התחלה חדשה, אולם עתה... ובני אדם נופלים בפתאות זו של "הבטחת יצרם".
ובזה מרחיקים המה עצמם מאד מהתיקון לב' סיבות, האחת, כשהנך אוחז לפחות בזנבו של הנחש ואינך משחררו ומשתלט עליו, הרי שבזה גדולה מעלתך מאד, שהנה יקר בעיניך אף שארית המצוה לעשותה, או שארית העבירה שלא לעשותה, ובזה הנך מוכיח את צדקתך לבוראך מאד, דאף שחלק הארי של המצוה נפסדה ממך, או שחלק הארי של העבירה כבר נעשתה, ונתפס אתה ליאוש מלחטוף את הנשאר, עכ"ז עוצר אתה עצמך בעוצמת המירוץ שהריצך יצרך והנך קם והודפו מעליך מהשארית הנשארה, ועל כך יש ליחס לך מעלה גדולה ונפלאה.
ועוד בכך ניצלת מקללת "אם תעזבני יום - יומים אעזבך", שהרי מאחר ולא נתת שתהא הפסקה של יום מתורה ומתפילה, אלא אחזת בקצה של המצוה, דוקא בכך תובטח להתחלה חדשה בלי מעצורים, היפך ממה שהבטיחך יצרך שאם עתה תזניח המצוה לגמרי או תגמור העבירה - ממחר תתחיל מחדש בהתלהבות, שקר ענה בך! אדרבה, דוקא בכך שלא תעצור את הרצף ודוקא בכך שתאחז בקצה הנשאר הן בעשה טוב

לעשותו, והן בסור מרע לפרוש ממנו, דוקא בכך גדל סיכוייך לחזור לאיתנך הראשון, כי קטיעת הרצף היא הסכנה הגדולה ביותר, ובפרט בימינו, שהלבבות אטומים הרי כל עיקר תמריצנו הוא הרצף, שהרי אין אנו קמים בכל בקר בהתלהבות וב"פנים חדשות", אם כן מרצנו להתחיל כל יום מחדש הוא עיקרו מחמת הרצף של האתמול, ממילא בהקטע רצף זה, הסכנה גדולה מאד, ולכך האוחז ברצף ואפילו בקצהו בנקל יוכל להמשיך מחר, אחר שמעודד הוא שהנה לא נקטע הרצף, וזהו התמריץ היחיד שנותר לנו לבלתי נפול.

מדוע כמעט ובכל החלטות שאני מחליט על דבר למוד תורה או כונה בתפלה, או סור מרע וכיוצא אינני מצליח לעמד בהם?

התשובה הניצחת לאי ישום ההחלטות הוא מפני פיתוי "הדחיות".

רוב ככל "המחליטים", מתפתים ליצר "הדחיה", דהינו, ממחר אתחיל להתפלל בכוונה... בעוד שבוע יתחילו סוגיה חדשה... היום כבר עבר איכשהו, ממחר אתחיל בתנופה חדשה... חודש הבא אחליף תפילין שלי... ממחר אשמור על פי או על עיני... כל הדחיות ההללו עצת היצר הם, ומצליח הוא בהם למאד לעקור את בני האדם מעבודת ה'.

וכמו שאומר המס"י בתחילת פ"ז: ולא יניח זמן לזמן לשיתרבה בינתיים, כי אין סכנה כסכנתו, אשר הנה כל רגע שיתחדש, יוכל להתחדש איזה עיכוב למעשה הטוב.

ההחלטות לא יוצאות לפועל כי כמו כן מתלבש באדם פיתוי יצר לרצות דוקא דבר שלם, ולכן דוחה מעשהו לזמן אחר.

ע"פ תורתנו הק' אין מושג כזה אתחיל ממחר, זוהי טעות שקר, האדם חייב להתחיל מעכשיו! ושיהיה מעשהו עתה לחצאין לשליש ולרביע.

היצר מוכן "להבטיח" לאדם הכל, העיקר שלא יתחיל מעכשיו, ובכאן טומן לו מלכודת בערמה גדולה, להיות האדם רגוע ושלו היום על מחדלו, מחמת התקוה ש"הבטיחו" יצרו הרע שממחר יניח לו, ובכן היש פיתוי גדול מזה?!

מה נתן לעשות כדי שהיום יעבר מצלח בתורה ותפלה, ולא יום מאכזב מחסר הצלחה?

אחד הגורמים להצלחת היום הוא הזריזות מהבוקר, אם כשאדם מתעורר בבוקר, מיד קם בזריזות, מעיף את השמיכה מעליו ומתיצב על רגליו כגבור לעבודת קונו, ולא מתגלגל על מיטתו הנה והנה בעצלות וכבדות, בזה יש לו סיכוי ליום מבורך ומוצלח.

בכך שגובר הוא על יצר העצלות בבוקר - מקדים הוא לתפילה בזמן מה, מספיק להכין עצמו כראוי לתפילה, ואז במילא תפילתו יותר במתינות, כי הזמן מאפשר לו זאת, וכיון

שהתפילה החלה בטוב, כמו כן יהא לימודו בבוקר טוב, ואח"כ אחה"צ וכן הלאה, אולם זה העצלן הַמְרַגֵּן על משכבו ומתעצל מלקום, מגיע לתפילה מאוחר, ותפילתו בדילוג ומהירות, כמו כן יומו הלאה בסכנה גדולה.

וכמו כן, גם כאשר קמת מאוחר וגבר עליך יצרך בזה, חטוף כאשר תוכל ואל תתן שהיום יעבור עליך בלא כלום, לא להתפתות ל"דחיות".

לסיכום להעביר את היום בהצלחה ואפילו מועטת יש כמה הדרגות:

א. הקימה בבוקר שתהא בזריזות, ובכך תיגרר התפילה להיות כראוי, והתחלת הלימוד כמו כן יהא כראוי, ואידך זיל גמור, במילא כבר כל היום יעבור כראוי.

ב. גם אם איחרת את התפילה והלימוד, אל תתפתה לדחיות, אלא תתחיל מיד באשר תוכל, ובמו עיניך תראה התועלת הזה שהתחלת לעומת פיתוי היצר שמפתה להניח הכל "למחר".

ג. לחטוף את אשר תוכל כאמור בבקיאות, מדרש, אגדה, תנ"ך וכיוצא, והעיקר שלא לתת ליום לעבור בלא כלום.

ששאלת אני בחור שקשה לי מאד ללמד הן מצד החשק והן מצד הכשרונות שלי שהם חלשים, ואין לי שום ספוק בלמוד בישיבה, ובשל כך אני ישן הרבה מאד מאפס מעשה ומחסר ספוק, מה עלי לעשות להחזיק את עצמי שלא אפל לגמרי?

ליצירת סיפוק במצבי חושך וקטנות, שהוא הכרחי על מנת להישרד, קח לך דבר קטן, אשר ביכולתך, ועשהו כ"פרוייקט".

והנה לך כמה אפשרויות:

1. ללמוד שעה אחת קבועה, חק ולא יעבור.
2. להקפיד לפחות על התפילות, ואפילו על תפילה אחת לאומרה כראוי מילה במילה, וגם כשאין בכחך לכוון בה.
3. להקפיד על ברכת המזון בכוונה, ולפחות ברכה ראשונה.
4. להקפיד על אמן יהא שמיה רבא בכוונה.
5. ללמוד דבר שקל לך להבינו, כגמ' בקיאות, אגדות חז"ל, מדרשים, תנ"ך, וכו'.

וגם אם כל הנ"ל קשה לך, זכור תזכור, עצם זה שאתה בישיבה זהו כבר מעלה לעצמה, כבר בזה הנך בגדר: "בא דבר עבירה לידו ופירש ממנה נותנים לו שכר כעושה מצוה - והיינו בבא דבר עבירה לידו".

זהו פרוייקט לעצמו שתיקח עליך, והוא: אני בשום אופן לא יוצא מן הישיבה החוצה, ולפחות שומר עצמי בזה מהחטא. ודע, שבמצבי ירידה גם עצם ההמנעות מלצאת לרחוב

הוא גבורה ונצחון גדול, וכשתראה בעין חיובית את מעלתך בזה תוכל לקבל סיפוק, כי זהו באמת היום פרויקט לעצמו - "סור מרע", וכי קל בעיניך מה שנתקיים בך בכל יום שהנך שוהה בבית ה' - ואפילו שעה אחת כשיצרך מטרידך לצאת - רווק הדר בכרך ואינו חוטא הקב"ה משתבח בו בכל יום" (פסחים קי"ג).

היאך להתיחס להעדר "הרגשים" בעבודת ה', דהינו: אני לומד, מתפלל, אולם הכל ללא הרגש פנימי, ללא מתיקות וערבות, אלא כמצות אנשים מלמדה.

מצד אחד "הרגשים" בעבודת ה', הינם חיוביים, שהרי הדביקות והשמחה בה' אין מעלה גדולה מהם. אולם לפעמים ניטלים המה מהאדם לכמה סיבות, ויש גם בכך לראות ולהבין את הצד החיובי.

א. להביא לכניעה.

פעמים שהאדם לא מוכן עם מספיק כלים של ענוה להכיל את הצלחותיו בעבודת ה', ועלול הוא לבוא לידי גאוה, ואז הרי יהפך לתועבת ה' חלילה.

מה עושה הבורא להצילו לזה, מייבש לו את לחלוחית הטעם בעבודתו, ונוטל ממנו הרגשות של הערבות והמתיקות, ובכך נחלשת דעתו של זה ה"עובד", ונשבר לבו בקרבו בשל כך, ומשיג בכך את מדת הכניעה, ושוה לו להקב"ה עבודת ה' יבשה עם כניעה, מאשר עבודה עם הרבה "הרגשים" כשאין מספיק כלים של ענוה, והמכשול לגאוה מצוי, ולא עוד אלא שמתוך כך שישבר ליבו יזכה לבסוף לעבוד את ה' עם הרגשים ועם ענוה.

ב. מבחן כנות

אימתי יבחן העובד אם עובד הוא את ה' באמת מכל ליבו, הלא גם כאשר קשה לו, והקושי מתבטא כאשר נעדרים ההרגשים שממתיקים ומקילים את העבודה, ובהעדרם העבודה נהפכת לעבודת פרך, ובזה נבחן האדם האם מוסר הוא נפשו לעבודת ה' גם כשאין לו חשק וטעם.

כך שבעצם העדר ההרגשים בעבודת ה' אינם מורים על עצלות האדם ופשיעתו, או על אי שביעות רצון הבורא מהאדם שכביכול אינו מאיר לו טעם בעבודתו אותו להיות שאינו חפץ בו חלילה, אדרבא, ה' צדיק יבחן - דוקא להיות הבורא אוהב את צדיקיו - בוחנם, ובזאת נבחן האדם להיותו מאמין ואינו חושד את בוראו חלילה שימאס את זה אשר חפץ לעבדו, וידון לזכות את מעשה הבורא בזה לטעמים שהזכרנו, ומכך יהא חביב יותר לפני בוראו להיותו מוסר נפשו בעבודת ה' בכל אופן.

היאך לעמד באכזבת הפער הגדול שבין השאיפה למעשה, היאך לא להשבר כאשר התקוה והיחול מתבדים? ובפרט כאשר המעידות והנפילות מנת חלקו של העובד מדי פעם.

העצה לכך להתחזק במדת הכניעה, דע, כל משבר ואכזבה יש בו מן הגאוה, ונבאר דברינו.

זה שחשב ותכנן מראש לעשות מצוה מסוימת, ללמוד תורה בכמות ובאיכות, להתפלל בכוונה, ולבסוף לא עלה בידו יתכנו ב' התיחסויות לכך האחת חיובית והאחת שלילית ואלו הם: להתבייש או לזעום, ונבארם:

האחד, להתבייש!

הענו, כשרואה שלא הצליח ליישם את שאיפותיו למעשה, מתבייש מעצמו, ואומר: כנראה שאיני ראוי להוציא רצוני לפועל, וזה הענו בנקל יעמוד באכזבת תקוותו, ישמח שלפחות זכה במשהו, וישמח בחלקו אשר זיכהו ה', ויתבייש על אשר אינו ראוי ליותר מזה.

השני לזעום!

הלקוי בגאוה, הנו זועם, היאך לא מסייעים לי להוציא מחשבתי לפועל, והלא לכמוני מגיע להוציא לפועל כל אשר יעלה בדעתו לעשותו...

כך שלמנוע משבר פער שבין השאיפה למעשה - הפתרון הוא כניעה. להיכנע ולהתבייש על כך שאינו ראוי וזכאי להוציא לפועל את מעשהו, ולבקש ולהתחנן על נפשו שיזכה לכך.

וכמו כן לגבי הנפילות והירידות, הענו אינו נשבר, אלא נכנע ומתבייש על שעדיין אינו ראוי להיות "מנצח", ומשלים עם כך שזכה לפחות להיות בגדר "לוחם" שזהו בעצם עיקר תפקידו של האדם. ולעומתו הגאה אינו מסתפק בכך שזכה להיות "לוחם" וחפץ לראות את נצחונו בפועל, ואם לאו - יזעם ועל ה' יזעף לבו.

הרוצה לנהג בקיצוניות בסגפנות או בפרישות יתרה, או להקצין בעשה טוב וכגון בתורה בחסד וכיוצא, האם דרכו רצויה או לא?

ראשית יש לדעת מה הם בכלל גדרי חסידות עד שתבא השאלה האם להקצין בהם, וכבר הזהיר המס"י בפרק החסידות מהי החסידות האמיתית, ושלל הנהגות הנ"ל שהם סגפנות או פרישות יתרה כשחסר להם את החסידות האמיתית כמבואר שם.

ובעצם בהנהגות הנ"ל הסכנה בהם מרובה למאד, לכמה סיבות:

1. חשש הגאוה, לפי שהמקצין בפרישות או בסגפנות או בהתמדה יתרה ומופרזת והוא טרם תיקן עצמו להיות חסיד במדותיו בנקל ירום לבבו בהנהגות שכאלו ותזוח דעתו עליו, ולא רק יטעה אחרים אלא גם את עצמו ויחיה בשקר כל ימיו, וזה אם בכלל יעלה בידו להתמיד בהפרזותיו כשאינם לשם שמים.
2. המרגיל עצמו בקיצוניות לא יחוש ל"קטנות", ועלול הוא לזלזל במצוות אשר הוא יקבע עליהם שהם קטנות כגאוה וכעס לשון הרע וכיוצא כי לפי דעתו העיקר הוא להלך בגדולות.
3. כשלא יעלה בידו להקצין כחשקו, יפול לגמרי מעבודת ה', ולא יעשה גם מה שביכולתו לעשות, כי לדעתו איננו שווה כלום באם אינו כשרפי מעלה, ולהיות איש פשוט שומר מצוות זה אינו לפי כבודו ולכך עלול ליפול לגמרי מעבודת ה'.

וכמו כן הרוצה לקפוץ למדרגת יראת הרוממות הלא יזלזל זה ביראת העונש ולא יחשיבנה למאומה.

וכן הרוצה לעבוד מאהבה דוקא יזלזל בעבודה מיראה וכיוצא.

על כן החפץ בחסידות יראה דבריו הנפלאים של הרמח"ל במסילת ישרים בענין החסידות, ועם התיעצות ברבותיו - יצליח.

מדוע רואים אנו בני אדם מאמינים, ונעדר מהם "יראת הענש", והלא כל אדם ירא על בשרו ועל נפשו ונפשות בני ביתו, והיאך פחד יראת ענש שמים אינו כטבעי אצל המאמינים?

אמרו חז"ל: "אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות", שטות מלשון טשטוש, כשמטשטשת יראת העונש אצל האדם בא הוא לידי חטא, והיאך מיטשטש אצל האדם יראת העונש?

יראת העונש צריך שתהא בלב, ולא ידיעה בעלמא, המאמינים ביראת העונש אולם בדרגת ידיעה בעלמא, יוצרים המה בעצמם לעצמם נוגדנים המטשטשים יראה זו מטעמים שונים של כל מיני לימוד זכות על עצמם, וכמו כן משכיחים יראה זו מליבותם, וכמו בעל עסק העובד שלא כפי החוק ובאם יתפס יענש, עם כל זה רואים אנו שהנו ממשיך בעסקיו, ומדוע? משכנע הוא את עצמו שהוא לא יתפס ולא יקרה לו מאומה, והגם ששכנועו זה הוא מתוך מחשבות של שטות ללא סברא והגיון, זהו טבע האדם, לדחות מעצמו מצבים שאינו חפץ בהם וכדי להיות שאנן בהרגשת שלום יהיה לי ידחה מעצמו כל מיני חששות סבירות והגיוניות - בטענות שוא.

וגם אם יראה בעיניו ובאוזניו ישמע אסונות שקרו לפלוני, יתכן שיתרגש לבו לזמן מה עד שיפוג פחדו, ומיד ישוב לבטחונו, מסיבות חסרות טעם, וכגון, אין לי ברירה... אני כמעט אנוס... מי אמר שדבר זה אסור... אעשה תשובה... וכיוצא.

הרמח"ל בספרו מס"י קרא ליראת הענש - יראת נשים ועמי הארץ. והלא כל התורה מלאה בפסוקי יראת הענש והלא הם קללות ד"בחקותי", "כי תבוא", "קדושים" ועוד הרבה, שהרי דין ד' מיתות ב"ד, ומלקות קנסות וכיוצא ענשים המה ועליהם מבסס אזהרות התורה, א"כ וכי ענשים ואזהרות אלו לנשים ועמי הארץ בלבד נאמרו, ח"ו?

ישנם ב' אופני יראת העונש, ישנה יראת העונש שהאדם רואה פלוני מת בתאונת דרכים, או שהיה בריא ושלם ופתאום נפל ומת, ואז מתרגש האדם לשעתו ונבהל מעונשי ה', אולם לאחר זמן מועט שפג פחדו ובהלתו - חוזר לעצמו, זהו יראת עונש של נשים ועמי הארץ, ועל יראה שכזו ישנם נוגדנים המבריחים ומשכיחים אותה מן האדם כמבואר בתשובה הקודמת.

יראת העונש הרצויה והנדרשת היא שיהא האדם מתמיד ביראתו, והוא בכך שהתבונן הרבה והפנים את היראה לתוך לבבו, ויראתו תמידית ואיננה רק בשעה שהוא שומע איזו טרגדיא שארעה לפלוני וכיוצא, אלא שבאופן מתמיד היראה בלבו מתוקף שליטתו של הבורא וכי הוא האדון הבלעדי ולכך מעניש הוא על עוברי רצונו. וישים לנגד עיניו לא רק את עונש כאב מיחוש בשרו, אלא את אימת הבורא המעניש מכח גבורתו ורבונותו ויכולתו להעניש בכל יכולת הענישה, וכי הוא הבלעדי ביכולת הענישה ואין מידו מציל.

ויראה זו איננה קלה להשגה, וחכמה גדולה צריך כדי לקנותה כמבואר במס"י בהקדמה "הן" יראת ה' חכמה, "הן" היא אחת עיי"ש, כי ההבדל המהותי בין יראה זו לקודמתה שהיא יראת נשים ועמי הארץ, שהיראת נשים היא שלא מכח ההתבוננות והשכל אלא מצד הרגש, שנוצר אצלם פחד והוא רק בזמן שעדיין הפחד מהאירוע מופעל ומורגש בקרבם, אולם לאחר שפג הפחד חוזרים לעצמם, כי פחדם זה לא היה מתוך התבוננות ושכל, אולם יראת העונש כשהיא מצד התבוננות ושכל - קיימת היא תמיד, ולא רק כאשר ישנה איזו אימת פיגוע על הנפש מחמת אירוע שאירע זה עתה וכיוצא.

והגבוהה מכולם - יראת הרוממות היא נעלית מיראה זו, והיא שהאדם ירא מכבודו ומרוממותו ית' כאשר ירא האדם מגדול הדור בתורה, או בחכמה או בעושר וכיוצא ואף שאינו ירא פן יענישהו, וללא ענין של ענישה ירא מאד מרוממותו, זו יראה במדריגה הגבוהה המובאת במס"י שהיא למעלה מיראת העונש, וא"כ ג' מדריגות יראה הם:

א. יראת עונש של התפעלות והתרגשות מהקורות בעולם ואינה מתמדת לפי שאיננה אלא כאשר רושם המכה עדיין קיים, והיא יראת נשים.

ב. יראה מתוך התבוננות שכלית ומעמיקה והיא באופן מתמיד גם כשלא קיים חשש ופחד מאירוע מסוים, והוא בכך שהפנים לעצמו מורא מהבורא המעניש ושהנו בעל היכולת הבלעדית להעניש ואין נעלם ממנו דבר.

ג. יראת הרוממות מרוממות כבודו יתברך שלא מתוך עונש דוקא אלא מבושת רוממותו.

בגמרא ברכות (ה' ע"ב) מובאים עצות נגד היצר הרע: יעסק בתורה, נצחו מוטב, ואם לאו יקרא ק"ש, נצחו מוטב ואם לאו יזכר לו יום המיתה, אם כן יום המיתה שנזכר לבסוף הוא היעיל ביותר, ולמה לא יעצוהו בתחלה?

אכן יום המיתה הוא היעיל ביותר, אולם מה שנזכר לבסוף הוא לפי שקשה ביותר לקנותו, אדם יכול ללמוד תורה לקרוא ק"ש, ועם כל זה להתכחש ליום המיתה כמאמר הזוהר: "בר נש אזיל בהאי עלמא וחשיב דדיליה הוא וישתאר בגוויה לדרי דרין".

לכך עדיף העצות הקלות יותר - תורה וקבלת עמ"ש, אלא שאם לא הועילו לו אלו ינקוט בקשה יותר והיעיל ביותר שהוא יזכור לו יום המיתה, כך שבוודאי עדיף להשתמש בעצה זו מיד ולתמיד, אלא שקשה שיעלה הדבר ביד האדם, כי היצר מטשטש יראה זו מהאדם, ולכך עדיף שיתמיד עם האפשרי להתמיד בו, והוא תורה וקבלת עול מלכות שמים.

"יזכר לו יום המיתה", האם בעצה זו אין חשש שיבוא האדם לידי עצבות?

הגרי"ח זוננפלד זצ"ל רבה של ירושלים, העיד על עצמו: מיום הגיעי לארבעים שנה לא הסחתי דעתי מהיום האחרון. וכשנשאל ע"י איש סודו רבי משה בלוי: האם מחשבות שכאלה אינם מטרידות את הנפש ומביאים לתוגה ולעצבות? השיב: לי אין זה מזיק, ואין הדבר משפיע על בריאותי... (עמודא דנהורא, כט).

הרי שבעצם עצה זו נפלאה ביותר, ומוכרחת היא לכל אדם, שהרי לזכור שהאדם עראי בעולם, ובסופו של דבר ימות ורק אז יגיע לתכלית שהוא עוה"ב, זו הרי ידיעה מינימלית, הרי אוי ואבוי לאדם שהולך בשליחות ושוכח שהנהו בשליחות, שוכח את תפקידו, מתעלם ומתנכר מתפקידו ולבסוף לא רק שלא מבצע שליחותו עוד גם מזיק והורס מהמטרה שלמענה נשלח.

והנה לרשעים זכירת יום המיתה היא לרועץ, ובבחינת "אכול ושתו כי מחר נמות", כי אצלם עוה"ז הוא העיקר, כך שאצלם יום המיתה אדרבא, מחזק להם את הניצול של העוה"ז.

ומטבע האדם לדחות מחשבת יום המיתה, וכמאמר הזוהר שהזכרנוהו לעיל: "בר נש אזיל בהאי עלמא וחשיב דדיליה והוא וישתאר בגויה לדרי דרין", כך שעיקר הצלחתו של היצר הוא בזה שמפתה לאדם שיחיה לעולם, וכמו שכן רוב בני העולם מעיזים לחטוא רק מכח זה שחיים המה בהרגשה שישארו בעולם עוד זמן רב, כך שבוודאי תועלת מרובה יש לאדם החפץ חיים - לזכור שימות, וכמאמרם "רצונך לחיות - מות עד שלא תמות", אלא שיש להזהר לראות זאת בכוון חיובי, דהיינו להתעורר מכך לזכור ולחשוב על התכלית, ולא בכוון שיביא לעצב ותוגה.

ולכך לא כל הזמנים מתאימים להרהר בזה, כשאדם בעליה ובהתרוממות הנפש, או כמו כן כשהוא במצב שפוחז עליו יצרו וחפץ להחטיאו, אז נכון וטוב לחשוב ולהתבונן ביום האחרון, או כמו כן כשהאדם בדאגה על עניני העולם, יחשוב שעולם זה הוא חולף ואינו שוה לדאוג בו על כלום. אולם כשהאדם במצב של שברון לב ודיכוי רוח בוודאי שאז לא הזמן להרהר בזה אלא במחשבות המשמחות את הלב, ובמיוחד דברי תורה שהמה המשמחים את לבו של האדם גם כשהנהו בשאול תחתיות.

"הבא לטהר מסיעין אותו", מה הם הגדרים של "הבא לטהר" כדי לזכות ל"מסיעין אותו"?

מלבד מה שכתבנו במקו"א, שרואים אנו ס"ד בכך שהקב"ה שומרנו מליפול ומלהזניח העבודה לגמרי, אולם אלו הַחֲפֵצִים לא רק שלא ליפול אלא אף להתרומם ולעלות, צריך לדעת ש"הבא ליטהר" חייב שיהא שיעור של ממש, דהיינו לבוא בזמן לביהמ"ד, לשמור על זמני הסדרים כראוי, ללמוד עם חברותא יראת ה', ולעשות כל ההשתדלות מה שכן אפשר.

וכמו שמובא ב"מכתב מאליהו" כמה פעמים בספריו, ש"פתחו לי פתח כחודו של מחט" מועיל כאשר הוא פתח של ממש - מעבר לעבר ומפולש כראוי, ואז זוכה האדם לפתחו של אולם.

ומה שאמרו חז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, ורואים אנו בני אדם עוסקים בתורה ואינם ניצלים מיצר הרע, היינו משום שסגולת התורה להציל מיצה"ר הוא באופן שלוקח את עסק התורה כראוי כפי כוחו, ויגע בה בהתאמצות, ולא שלומד הוא כפי אשר תשאנו רוח חשקו - פעם כן ופעם לא, ובעיקר שכוונתו באמת להתקדש באמצעות התורה ולידבק באמצעותה בה', ולהינצל בקדושתה מיצר הרע.

וכמו כן בתפילה מקפיד הוא לבוא בזמן, ולהתפלל מילה במילה, ואף שאין ביכולתו לכוון, מ"מ את אשר ביכולתו עושה הוא, זהו שלבסוף זוכה שיסייעוהו מן השמים, ותהא

התורה מגנת ומצלת אותו מן החטא. כי ההטעיה הגדולה שמצליח בה היצר להפיל את בני האדם ולמנוע מהם הס"ד הוא בכך שכאשר הינם במצב של ירידה וחוסר חשק ללמוד ולהתפלל, מזניחים העבודה לגמרי, ובכאן שורש מפלתם, כי צריך שיהא האדם חזק וחרד בשעת ירידתו יותר משעת עלייתו לשמור לפחות על אשר יוכל, ומאחיזה לפחות בזנב הנחש הבא להפילו בזמן ירידה - יבוא לבסוף לאחוז בראש ולהשתלט עליו. אבל אם לא יאחוז בזמני ירידה אף בזנב היאך פתאום יקפוץ להיות אוחז בראש, וע"ד רמז הוא שאמרו: "הדיוט קופץ בראש", הכי יצליח?!

ידוע הוא כשהאדם מדקדק ומחמיר ומשקיע בפרט מסים בעבודת ה' קרוב מאד שיקל בדבר אחר ואף יזלזל בו, מה העצה לכך?

על כך עמד הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 294), והצעתו לכך להקדים ולהשקיע את הדקדוקים בדברים העיקריים כמו זהירות מביטול תורה, מלשון הרע וכיוצא, כי מאחר ותופעה זו כאמור שהאדם מזלזל בדבר אחד כשמשקיע בדבר אחר הינה תופעה בלתי נמנעת, הרי שאם ישקיע האדם את דקדוקיו וחומרותיו בדברים שאינם עיקריים עלול לזלזל בעיקריים, לכן עדיף שישקיע מאמציו וכוחותיו בדברים העקריים.

ולנחיצות הענין אצטט לך לשונו:

ענין הדקדוקים והחומרות בדינים הוא בודאי עיקר גדול.אולם יש צורך גדול להזהר לבל יבא לידי נזק. כלל גדול בכוחות הנפש: כל המפליג בערך ענין אחד, קרוב שעל ידי זה יוקטן בעיניו ערך אחר.

וסכנה גדולה נשקפת בזה ברוחניות, שעלול היצר להשתמש בתחבולה זו להשביע את האדם בדקדוקי מצוה אחת, כדי להכשילו ח"ו בעבירות רבות.

על כן נכון הוא להקדים ולהחמיר בדקדוקים בענינים עיקריים, כמו ביטול תורה, לשון הרע וכו', כדי להימלט מהסכנה שעל ידי דקדוקים צדדיים בהידורי הידורים יסיח האדם דעתו ח"ו מהענינים העיקריים, אשר לדאבוננו אנו נכשלים כל כך בהם.

הלא ידמה בזה לבן-אדם הבא לפני המלך בעניבה יפה מאד, והוא לבוש בלויי סחבות וסמרטוטים.

היאך הוא שמקימים אנו תורה ומצוות, והלא כל תורה ומצוות המה אורות נפלאים שיש בהם כח השפעה עצום לנפש, ועכ"ז הלבבות נשארים אטומים ולא חלי ולא מרגיש האדם שום השפעה והתעוררות גם לאחר תורה ומצוה שמקים, ונשאר במדרגתו כמות שהוא, מדוע הדבר כן?

אכן, יתכן אדם שיחיה כאן בעוה"ז שבעים או שמונים שנה, בשמירת תורה ומצוות והכל בגדר חיצוניות, ופנימיותו עדיין לא הגיעה לזעזוע של כלום, ונשאר אדם זה עד זקנותו להיות שומר מצוות כקטן שהגיע לחינוך, שכל מצוותיו בחיצוניות.
כי כדי לקנות עבודת ה' בפנימיות - שזה העיקר המבוקש מהאדם - הוא רק במאמץ, שיתמיד האדם לחשוב בדעתו שהנהו אוהב את ה' באמת בכל לבו, וכן הוא ירא את ה' מגודלו ורוממותו, וכיוצא.
והרב "מכתב מאליהו" האריך בזה רבות בספריו, ולא מעט חוזר הוא ומזכיר שלעוה"ב יזכו אלו שהיתה אצלם אמיתות ופנימיות בעבודתם, ולא לאלו שעבדו את ה' מבחוץ.
וראה מה שכתב המכתב מאליהו (ח"ג עמ' 296) בשם בעל ה"תניא" (סוף פרק ג') ... התקשרות והתחברות - שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאד, ויתקע מחשבתו בחוזק...., אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית, כי אם דמיונות שוא..."
הרי שנצרך לכך עבודה ומאמץ להתמיד ולתקוע מחשבתו בחוזק שהנו אוהב ה', ויעורר געגועים בלבו וכיסופים לה' הגדול והנורא הטוב והמיטיב, ואף שהדבר מתחילה בגדר דמיון וחיצוניות, אולם בהתמדה במחשבות אלו, ובתכלית כדי שיכנסו פנימה בלבו, בוודאי יועיל לו מאד, לכן יכניס בלבו מחשבות יראה ממנו ובכך עבודתו - לאחר התמדה באופן זה זמן וזמנים - תהא בפנימיות לבבו שזה עיקר דרישת ה' מהאדם.

היאך מגיעים לעבודת ה' מתוך אהבה ושמחה?

הרב "מכתב מאליהו" (ח"ג עמ' 120-121) מגלה לנו סוד נפלא, והוא שבעצם אהבת ה' ושמחה בעבודתו זו מתנת אלקים שמקבלה האדם לאחר שעובד את ה' מתוך יראה, וכשמשתדל בעבודת היראה זוכה שמן השמים יתנו לו מדת האהבה והשמחה.
והנה לך לשונו הזהב של הרב "מכתב מאליהו":
...למדנו מדברי הזוהר הקדוש יסוד עיקרי: שאחרי ההשתדלות והעבודה הזאת של "ביטול היש" על ידי היראה, באות השמחה והאהבה והדבקות ממילא; על ידי "עבדו את ה' ביראה", באים לידי "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה".
דבר יסודי עד מאד אנו למדים כאן מדברי הזוהר, והוא, שכל עבודת האדם היא בשטח היראה; אבל האהבה היא מתנת שמים וכולה רק סייעתא דשמיא.
וכן כתב באבן שלמה (פרק ה' סי' ג') שעבודת האדם היא רק בחיצוניות, אולם הפנימיות איננה בידי האדם, כי היא מתת אלקים. ומקורו הוא מביאור הגר"א למשלי (י"ט, י"ד): "בית והון" - החיצוניות, זו היא "נחלת אבות" - באה ממעשי בני אדם, "ומה' אשה

משכלת'' - רמז לנשמה, בחינת הדבקות ו''הלשמה'', זו באה ''מה''' דוקא. המדרגה שבא בה לידי ''תורה לשמה'' שהיא ''תורה של חסד'', (עי' סוכה מ''ט: ''פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה - ...תורה לשמה זו היא תורה של חסד'') שהוא מתחסד עם קונו - זוהי מתנת שמים שמגיעה לו ממילא, אחרי שמלא כל חוקו בהשתדלות בעמל וביגיעה, בקנית היראה ובביטול-היש. וכן אמרו רז''ל בפירוש: ''הכל בידי שמים'' אפילו מדרגות האהבה והדבקות - ''חוץ מיראת שמים''.

נמצאנו למדים כלל גדול בעבודת ה': הרוצה לקנות מדרגת האהבה מבלי שתקדם לה עבודת היראה לפי ערכו, לא יועיל במעשיו כלל. ולא עוד, אלא שכוונתו נקראת 'גנבה', כי הוא משתדל להשיג בלי רשות דבר שאינו בתחום שליטתו; ויותר מזה, שרוצה לגנוב דבר שכל המציאות לא תשווה ליקר ערכו - הלא היא הדבקות בו יתברך!

לעולם יעסק האדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה'', **והנה פעמים שנמנע מהאדם אף השלא לשמה, וכגון שאין לו בעבודתו לא את הכסף ולא את הכבוד, ובפרט בדורנו דור עקבות משיחא שאין לא כבוד ולא כסף לבעלי החכמה, ומאין אם כן הסכוי לבא ללשמה אחר שגם אין סיעתא דשמיא בשלא לשמה?**

והנה לך דבריו המופלאים:

אבל יש דורות שהם במצב שאי-אפשר להשאיר להם את דרך העלייה הדרגתית מן החיצוניות אל הפנימיות, כי יש סכנה שבמקום שיעלו מן החיצוניות אל הפנימיות ישקעו בחיצוניות - בשלא לשמה, ולידי לשמה לא יגיעו. בדור הזה הנוהר אחרי החיצוניות והשקוע בגשמיות, ברורה הסכנה מאד שישארו גם עובדי ה' שבדור דבקים בחיצוניות המעשים ויסתפקו בשלא לשמה הכרוך בעניינים רוחניים... לכן הִקְטִינָה ההשגחה העליונה את השלא לשמה של למוד תורה וקיום מצוות, כדי שאלה אשר יזכו להתחזק בעבודת ה' לא יטעו בחיפושים אחרי הדרך לרכישת ערכים פנימיים של תורה ויראת שמים, כי אם יעסקו מתחילה בשלא לשמה - ישקעו בה, ויטעו בחיפושים אח''כ לבקש הפנימיות.

נורא הענין לדורנו -דור עקבתא דמשיחא, דור חיצוני. אנו רחוקים מהערכים הפנימיים של אמונה ובטחון, יראת שמים צרופה, טהרת הלב ואהבת הבריות זַכָּה. רואים אנו שמשמים הקטינו את השלא לשמה של כבוד התורה, והקטינו את הגורמים של רב גדול ושל סביבה משפיעה. כל המקומות בגולה אשר שם תורה ויראה פרחו ושגשגו, נעקרו ונחרבו; גדולי התורה אבדו ואינם; המוני תלמידי חכמים בני הישיבות אשר קדשו שם שמים - נסתלקו. האם לא נראה כי נתוח מסוכן עבר על דורנו, כי נתמעטו

האפשרויות שנוכל לעלות על ידי עזרת החיצוניות אל הפנימיות. ומה גדולה הסכנה אם לא נחפש את הדרך לעורר את פנימיות הלב לדבקות בהשי"ת על ידי למוד תורה במסירות ובהתמדה, והתמסרות לעבודת המצוות והתפלה; בלי עבודה זו של חתירה לקראת הפנימיות לא נשיגנה.

גדולי המוסר והחסידות בדורות האחרונים גילו צורך מיוחד בלמודים של עבודת הלב שמביאים לידי פנימיות: למוד המוסר, עבודת התפילה והתעמקות בדרכי העבודה. כי בדורנו, כאשר נתמעטו הלבבות, אין עצה אחרת, אלא מוכרחים להתחיל מבפנים - לעמול בהתבוננות מוסרית ובתפילה עם פנימיות. כי הסכנה גדולה שנטבע בחיצוניות, נטעה את עצמנו במעשים חיצוניים גרידא, ללא תקנה ח"ו, אם לא נשתדל בכל כחותינו בדרכי קנין הפנימיות. השי"ת יסייענו ויפתח את לבבנו לעבדו באמת.

א. ה. דברי הרב הנ"ל נאמרו לאחר השואה והחורבן הנורא על יהדות אירופה, לצערינו בשנים הללו החזירו לנו מן השמים את ה"שלא לשמה", הכסף והכבוד לתלמידי-חכמים באופנים לא מעטים. כמה אם כן סכנתנו כפולה ומכופלת, שהרי הרב אומר שהקטינו את השלא לשמה פן נשאר בה, מה נענה היום שגדל השלא לשמה, והם חיצוניות וחיצוניות...

כמה יש לנו להתחזק באופן מתמיד כדי שתהא לנו מעט פנימיות ואמת אמיתית.

האם ישנם במשך השנה זמנים המסגלים ביותר להצלחה בעבודת ה', בבחינת מועט שמחזיק את המרבה.

בדברי האריז"ל בספר "שער הכוונות" מצינו בדבריו ב' זמנים המסוגלים ביותר להיות בבחינת מועט המחזיק את המרובה, האחד לתיקון העבר, והשני להצלחת העתיד.

האחד שהוא לתיקון העבר הוא המובא בשה"כ עמ' צ' ע"ב בענין עשרת ימי תשובה, כי עשרת ימי תשובה יש בתוכם שבעה ימים שבין ר"ה לכיפור, ובאלו השבעה ימים שעושה האדם תשובה מתקן כל מה שפגם במשך השנה שעברה יום כנגד יום, כלומר יום ראשון של השבעה ימים הללו מתקן כל מה שפגם האדם בימי ראשון של כל השנה כולה וכן על זה הדרך.

ועוד מצינו בדבר האריז"ל בשה"כ (ומובא גם בנה"ש עמ' לג) שימי הפסח והעומר מסוגלים מאד שכפי שיעמול האדם בהם בתורה ומצוות כן יצליח במשך כל השנה כולה.

וגולת הכותרת של ימי העומר הוא חג השבועות שמי שניעור בלילה הזאת ולבלתי יישן בה כלל מובא בדברי האריז"ל הבטחות רבות וברכות עצומות שמתברך זה הזוכה בלילה זו להיות ניעור בלימוד התורה ובתנאי כאמור שלא ישן כלל.

כמו כן מצינו עוד זמנים מסוגלים ביותר להבטיח הצלחה לכל השנה והם י"ב ימים ראשונים של חודש ניסן, שהעמל בהם בתורה ומצוות מאיר לעצמו אור של תורה לכל השנה כולה, מובא בספר "נתיבות שלום" - "שמות" עמ' שכד, בשם הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל.

פעמים שחש האדם כאשר עבודת ה' מצליח בידו, מין בהלה, והוא שמא ממריא הוא לדרגות למעלה מהשגתו ומי יודע להיכן יגיע בקצב מהיר כזה, ושמא יפל מהרה, ומפני שדעתו לא תוכל לסבל רחפנות שכזו אינו יודע את נפשו להמשיך או לשוב לאחור?

יש לדעת, כל החשש מפני התקדמות מהירה בעבודת ה' ושלא בהדרגה, הוא רק כאשר האדם מאמץ עצמו למעלה מכוחו, הן במעשה, שעושה מעשי פרישות וסגפנות או התמדה למעלה מכוחותיו, ואינו חושש לגופו שכלה ונשבר, אלא ממשיך לענות נפשו, זהו הסכנה שבעליה המהירה ללא הדרגה נכונה כפי כוחותיו.

אולם כאשר מן השמים נשלח לאדם התעוררות וחשק, עריבות וכיסופין, ומן השמים מאירים לו לחוש נועם מתיקות התורה, ומאליו ירוץ לבו להתמיד ולהתעלות בכיסופין ובגעגועים, אין לו לחוש לתוצאת נפילה מחמת העליה שנתון הוא בה עתה, כי אדרבא, קפיצה זו מקבל הוא במתנה, או כדי להוכיח לו שהנו רצוי לה', ולעודדו בעבודתו. או כדי להטעים לו טעם הטוב שבתורה ובעבודה, כדי שגם כאשר תסתלק הארה זו יכסף וישתוקק להגיע אליה.

לכך אדרבה, ינצל ימי עליה אלו שבאים לו שלא בטורח, וכשינצלם בכל כוחו להתעלות בהם, יעמדו לו ימים אלו בזמני הירידה כי אז יזכור את ימי השוֹבַע וישתוקק ויאמין שעוד יבואו ימים של אורה לעומת ימי החשכה שהוא נתון בהם עתה, ויתעודד לצפות ולקוות לימים אלו של עליה, ובכך לא ימיש מעשות את אשר יוכל.

היאך ידע האדם שאכן דורך הוא בשביל הנכון לכוון תכליתו בעולמו, ואינו חי חיי שקר?

לפחות קצת גילוי יכול להיות לאדם באם הולך בדרך התכליתית שבשבילה בא הוא לעולם והוא על פי מה שראיתי בספר "תפארת שלמה" על התורה, על פסוק "בקר ויודע ה'", שנתן ב' סימנים לכך. האחד, באם הוא בגדר "מוסיף והולך", ומוסיף הוא בקדושה,

מוסיף הוא באהבת ה', דהיינו שפנימיות הלב משתנית למעלה, ולא שדורך הוא על עומדו פעם יורד ופעם עולה.
והסימן השני, מה מחשבתו הראשונית כשהוא קם בבקר. שכידוע כשמתעורר האדם משנתו בבוקר, המחשבה הטרדנית ביותר, או המחשבה החשובה אצלו מאיזה סיבה שהיא ביותר היא העולה בראשו ראשונה, ובכן בכאן יבחין, האם המחשבה הראשונה אצלו בבקר היא על עניני נפשו ורוחניותו או בעניני חומריותו.
ולחיבת הדברים הנה לך דבריו היקרים:
בקר ויודע ה' את אשר לו... הנ"ל דהנה כתיב (תהלים קיט, קמ) "צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה", רצ"ל צירוף ובחינה של המצוה ומעשים טובים של האדם הוא כמו הצירוף והבחינה בדרך החשבון לבוא בכור הבחינה לדעת אם לא טעה בחשבונו כנודע. כן הוא בענין המצוות ומעשים טובים שהאדם עושה בכל יום, צריך לצרפם בחשבון הצדק לבוא בכור הבחינה אם לא טעה בהם, ואם נעשו בכוונה הראויה לשם שמים, וזה שנקראו בזוהר הקדוש מארי דחושבנא. ושורש הבחינה להסתכל בעצמו אחרי כל אלה אם נתוסף בו אהבה וקדושה ועול מלכות שמים על ידי התלמוד תורה או המצוות שעשה כל היום, כמ"ש "אשר קדשנו במצוותיו", על ידי המצוה באה לו קדושה יתירה. וזה שנאמר "צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה", היינו שהעבדות הביא אותו לידי מדת האהבה.
והנה בזה צריך האדם גם כן להסתכל ולהבחין בעצמו בכל יום בבקר בקומו ממטתו איזה מחשבה שנפלה לו ראשונה, אם הוא מענייני קדושה ועבודת הבורא אם לא, שזהו גם כן כור הבחינה באיזה מדרגה הוא עומד...

קדש עצמך

מדוע בצעירותי - ברוקותי הייתי חם לכל דבר שבקדשה, לבי היה בוער לקדש, לשמירת העינים, לשבור התאוות ותקון המדות, והנה לאחר נשואי נשכחו כל ימי השבע ובאו ימים של רעב, אדישות וקרירות בכל עניני הקדש, והלא הנשואין אמורים לקדש את האדם?
ידוע, שכל דבר האמור לקדש לרומם ולנשא, כנגדו עומד כח המנגד בתוקף למנוע ולחסום את אפשרות ההצלחה.
אכן הנישואין אמורים לקדש ולרומם, אולם כנגד זה רבים הם דרכי היצר להפיל את האדם מהקדושה דוקא כתוצאה מנישואיו, בהיותו מופקר בהנהגותיו, ללא בושה וללא

צניעות, ומעשיו לשם מילוי תאותו, הנו מעתה בעל בעמיו, בעל הבית על הרבה ענייני חומר, רכוש, בית וכיוצא, ובכך שקוע הוא בחומריות, בזה האדם מסלק מעליו כל מעלותיו שרכש ברווקותו. ולא די שאינו מתעלה אלא אף יורד מטה מטה, כי ענין הקדושה במותר זהו אינו חסידות, זהו יסוד ועיקר מעיקרי היהדות ובפרט לשואפי העליה, להיות מעשיהם לשם שמים והוא הלכה בשו"ע (אורח חיים סימן ר"מ) המבאר להלכה שיהא האדם בכוונתו בכל מעשיו לשם שמים.

ולצערנו ראינו רבים שברווקותם היו אריות בתורה ויראת שמים, ועבודת ה' היתה אצלם בחמימות, ולאחר נישואיהן ירדו פלאים ולא נשאר להם מאומה מכל עמלם.

כי זאת צריך לדעת האדם אמור לעלות ולעלות, ובאם אינו עולה ואינו מנצל את אפשרויותיו לעליה בהכרח שהוא נופל, ולכך המנצל נישואיו לקודש, ורואה בכך אתגר לקדש עצמו במותר לו לכבוש תאוותיו, הרי שהוא עולה ומתעלה, וכפי שהשכילו המשכילים שעלו ונתעלו לאחר חופתם ביותר במעלות התורה והיראה מעלה מעלה.

מדוע מתחיל אני בעבודת ה' פעמים רבות במרץ ובהתלהבות, ואין ברכה של קיום במרץ זה, כי נופל אני מכך וחוזר לקרירות?

כמה סיבות לכך, והנראה שהעיקרית לכך היא, במה שאין האדם מתקדש במותר לו, ונבאר.

"קדש עצמך במותר לך" אינו חסידות, לדעת הרמב"ן זהו פשט התורה "קדושים תהיו", מצוה מן התורה, ולכו"ע מחויבת הנהגה זו, ובפרט בענין האכילה, אכילה בגשמיות בתאוה ובגרגרנות מסלקת את חום ההתלהבות מעבודת ה', להיות שמרבה היא את העביות והחומר שבגוף.

והוא הנאמר בכתובות ק"ד ע"א שם בתוספות, "עד שיתפלל אדם שיכנסו ד"ת לתוך מעיו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו", ועוד אמרו (גיטין ע' ע"א) "סעודתך שהנאתך הימנה - משוך ידך הימנה".

המעדנים מְגַשְּׁמִים את האדם וחוצצים בפניו את אור ה' שיבעיר את פנימיותו.

ומביא החיד"א סיפור בספרו "שמחת הרגל" (לימוד ג', מצה): מעשה באדם שהיה אומר עתידות, ושאלו להרה"ק המלוב"ן רבי ניסים קובו זצ"ל אודות אדם זה: היאך נדע האם הוא מהקדושה או לא, וענה להם: הביטו בו בשעת אכילתו, הביטו בו ואמרו לרב: אוכל הוא הרבה יותר משאר בני אדם. אמר להם הרב: גוזרני עליכם שלא תלכו אצלו יותר, ולבסוף נתברר שאותו אדם היה כוחו מהסט"א.

וב"באר מים חיים" על התורה (פרשת "ויחי" על הפסוק המלאך הגואל אותי), מובא, שהאדם, אף אם יזהר מכל חטא ועוון, ורק זה בידו שמרבה הוא בתאות הגופנים - כבר בשביל כך: "די לו להיות לנצח, שלא יראה אור בהיר בשחקים", דהיינו שימנע ממו אור ה' לענגו בתורה ותפילה.

מה הן הדרכים והעצות לקדשת האכילה?

יג. כמה עצות מעשיות והנהגות טובות לקדושת האכילה

ונבאר כאן בקיצור כמה עצות להתקדשות במותר בענייני אכילה המובאות בספרים, והחכם יבין מזה לשאר עניינים.

א. לאכול במתינות - זהו יסוד גדול לשבירת התאווה, כי האכילה במהירות ובהלעטה היא יסוד ההתגשמות שבאכילה, וכידוע דרכו של החפץ חיים כשהיה נוטל דבר מאכל או משקה, היה אוחזו בידו זמן ממושך קודם שיברך עליו, ואחר כך היה מברך במתינות ואוכלו באיטיות. והגר"י לוינשטיין זצ"ל היה מנהגו שלאחר התענית שהגוף דורש אוכל בתאווה, היה אוכל דגים עם הרבה עצמות שבהכרח יהא עליו להיות מתון באכילה.

ב. לאחֵר קצת לאכילה מהזמן שנועד, ואפילו בכמה דקות.

ג. לדעת הראב"ד בספר "בעלי הנפש", מי שמפסיק באמצע אכילתו ושובר תאוותו ולומד דבר מה, כגון משנה או הלכה או מוסר, נחשב לו אכילתו כתענית, ואף שאחר כך ממשיך את אכילתו. (שומר אמונים).

ד. לשייר סוג מאכל ממיני המאכלים שלא לאוכלו.

ה. לא לבקש תוספות ולהסתפק במנה שהוגשה מתחילה.

הכלל למעט בתענוגים מיותרים, במשקאות מתוקים למיניהם, ומיני ממתקים שאינם אלא לעונג בלבד, אלא אם כן זקוק הוא לכך כדי לשמח עצמו אם מרגיש עצבות וכדומה, שאז כוונתו לשם שמים, ורק יזהר בזה הרבה מתרמית היצר.

ואף בשבת שהותר להתענג, אין ספק שאין הכוונה למלאות כרסו עד שיכבד עליו התורה והתפילה מכובד ראשו ובטנו מריבוי האכילה, שהרי שבת זמן של התעלות הוא, ורק ניתן לנו ציווי לענג את הגוף כדי שנוכל לשמח עצמנו, ומתוך כך להתרומם התרוממות הנפש בבחינת "החיצוניות מעוררת את הפנימיות".

המתענה נקרא חוטא או קדוש?

המתענה נקרא חוטא וגם נקרא קדוש, תלוי מהי כוונתו בתעניתו.

אם מתענה בכוונה להוסיף על מה שאסרה תורה, הרי הוא בכלל חוטא כמובא בגמ' (נדרים י' ע"א): ש"הנודר נקרא חוטא", לא דייך מה שאסרה תורה ואתה עוד מוסיף איסורים על עצמך. וכמו שאמרו (שו"ע יו"ד סימן ר"ג סע"ב) לגבי הנודר נדרים: "הנודר פנקסו נפתחת", וכמבואר בפוסקים שזה להיותו מחשיב עצמו להוסיף איסורים על עצמו, ואז פותחים פנקסו לראות אם ראוי הוא לכך.

אולם המתענה או הנודר לאפרושי עצמו ממה שאסרה התורה עצמה, כלומר אין כוונתו להוסיף אלא לגדור ולסייג עצמו על מנת לשמור על הקיים, זהו קדוש.

כי באמת בלתי אפשרי להשמר מהאיסור מבלי סייג וגדר בהיתר. וכמו שגילתה לנו התורה באיסור עריות, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. שהרי ההרהור בעבירה ביחס לאיסורי עריות עצמן נחשב כגדר, אכן אחר שאסרה התורה ההסתכלות וההרהור - נחשב זה לאיסור עצמו ולא לגדר, אולם כאן גילתה לנו התורה דאי אפשר להשמר מן האיסור מבלי ההרחקה של הגדר - הנקרא גדר בערך האיסור - שהוא ההסתכלות וההרהור.

והחוש יעיד על כך, שהרי למי יותר קל לשמור עצמו מעריות, למסתכל בעריות או לזה שלא מסתכל? בודאי לזה שלא מסתכל, וכמאמר הגמרא (סוכה נב ע"ב): אבר קטן באדם - משביעו רעב, מרעיבו שבע.

כך שהתורה באוסרה עלינו אף ההרחקה בהסתכלות בעריות וההרהור בהם, לא באה להחמיר עלינו וכמו שחושבים ההמון, אלא להקל עלינו שהרי מבלי צווי התורה להשמר מראיה אסורה מי היה יכול עמוד מנסיון העריות, הלא רק בכך שמרחיק אדם עצמו מראיה והרהור רק אז יש בכוחו לעמוד בנסיון העריות.

וכן הוא בכל שאר האיסורים, כשיגדור וירחיק עצמו מן האיסור - יקל עליו שלא לחטוא.

ועוד נקרא "קדוש" זה המסתגף ומתענה להרבות קדושה ופרישות מענייני חומריות עוה"ז, ובתנאי שכוונתו לשם שמים באמת, ומעשיו בצנעא גדולה, ובזהירות מגאוה פנימית וחיצונית.

במה הנכון להתחיל כדי להתעלות בעבודת ה', האם בחלק ה"סור מרע", דהינו פרישות ושבור התאוות הגופניים, או בחלק ה"עשה טוב" - להרבות בתורה ובמחשבות של דבקות?

הנכון הוא שבאם האדם מבטש ומשבר גופו, ומענה את תאוותיו הגופניים, וּמְעַנֶּה את פיו מלדבר דברים בטלים ועאכו"כ האסורים, בנקל יותר יזכה להשגות נפלאות, אולם

לרוב בני האדם אין בכוחם להתחיל בפרישות ובעינוי הגוף מתאוותיו וברסן על הפה שיהיה שמור מדברים בטלים וכיוצא.
ולכן למעשה, הנראה הוא שיש לילך בדרך העשה טוב, להרבות בתורה, בתרגילי אמונה, בשינון אמונה, במחשבות דביקות בה' בהדרגה אולם בעקביות.
אלא שבד בבד חייב לרסן עצמו מתאוות גופניות מיותרות שהמה המותרות ורבוי הדברים בטלים, כי אז לא יעלה בידו כלום.
לסיכום: דרך העבודה בדרך כלל הוא להתמקד יותר על חלק העשה טוב כנ"ל, ולא בדרך הפרישות וענוי הגוף בתחילה באופן קיצוני, אולם במדת מה בודאי שיש לעצור את הגוף מריבוי במותרות כדי שלא ימנע ויחסם ממנו מה שניתן להשיג בדרך העשה טוב שהולך הוא בה.

מה הם האמצעים שיש לנקט בהם על מנת לשבר את התאוה - כל אחד בתאוה המתגברת בו ביותר?

כמה פרטים הנחוצים לשבירת התאוה שיועילו למאד באם יוקדם להם הרצון החזק והתקיף להיגמל מהחטא ולהינתק ממנו.

א. להיות עוסק בתורה ברצף כפי יכולתו, ועוד דע, התורה מצלת מן החטא בעיקר כשהאדם מעמיק בה דוקא, ולכך כמה שיעמיק בתורה יותר - ינצל מן החטא ביותר, אולם כל לימוד תורה מציל, ובפרט כאשר הוא במסירות נפש, וכגון שהולך האדם ללמוד בקביעות ואף כשהוא מתוך קושי יסורים וטרדות, אז אפילו לימוד מועט בזה שקול כנגד הרבה.

ב. תפילה לה' מקירות לבו שיצילנו מן התאוה.

ג. להזהר מחברים רעים.

ד. להזהר מדברים בטלים וליצנות שהיא מחלה אצל בני הנעורים ומחלשת מאד את התוכחה ומסלקת את היראה.

ה. לקדש עצמו במותר לו ולא להיות נבל ברשות התורה, לאכול במתינות ולא ברעבתנות, ויפסיק מעט באמצע אכילתו ללימוד הלכה וכיוצא, ויאכל כדי צורכו.

ו. חבר טוב ירא שמים, ללמוד עמו ולהתחזק ממנו.

ז. לימוד מוסר כחצי שעה ביום בנושא התאוה או המדה בה הוא נגוע, אלא שיהא באופן רציני.

ואם כל אלה יעשה בודאי בעז"ה במשך הזמן יחלש ממנו התאוה, ורק שיהא סבלן ועקבי, וכך ינהג, מתחילה יתגבר על תאוותו מעט, וידחה ככל האפשר מלבצע תאוותו

ואפילו בשעה או בשעתיים, ואז אף אם אומנם יתקפנו יצרו לבסוף, אולם בשביל עכוב זה שמתעכב מלציית ליצרו יתרחק כשלונו ומעידתו מעת לעת בכל פעם יותר, עד שמעט מעט יגרשנו, ובכל פעם שמתגבר ישמח ויתעודד, ויספור הצלחותיו ולא כשלונותיו, וילך בכוחו זה של הצלחותיו ויאמין בעצמו שיש לו כוחות להצליח, ויצליח בעז"ה.

על פי המבאר בחובות הלבבות שער "עבודת האלקים" (פרק ד) שאין אלא ב' גדרים מצוה או עברה, דהינו שבכל פעלה שעשה האדם, אם מכון בה לשם שמים זוהי מצוה ואם לאו זוהי עברה, אם כן לא שבקת חיים לבריה, שהרי בני אדם אוכלים קצת יותר מכדי צרכם, ישנים קצת יותר מכדי צרכם, ואם יחשב להם זאת לעברה מה תהא עליהם?

ענין זה הוא על דרך שאמרו לעולם יעסוק האדם בתורה שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, ובכן נבוא לדון באדם זה, האם לעת עתה שעוסק הוא בתורה שלא לשמה עוון בידו או מצוה בידו, הרי אין מצב של אמצע, ובכן פשוט הוא שמאחר שבדעתו ובשאיפתו של אדם זה להגיע ללימוד לשמה, אלא שעדיין אינו בדרגה זו, ולכך מתחיל הוא כעצת חכמים - בלימוד שלא לשמה, בוודאי למצוה תחשב לו אחר שזו מדרגתו עתה.

כן הוא באדם שאינו בדרגה שכזו לאכול ולשתות בדיוק כדי קיום גופו ולא יותר משהו, וכן לישון רק כדי קיום גופו ולא יותר משהו.

או כשאינו בדרגה של התמדת התורה יום ולילה, וכי אפשר שיענש על ביטול תורה כדי בליעת הרוק וכיוצא.

אלא הביאור הוא, אכן כשהאדם אינו בדרגה מסוימת, אינו נתבע במה שלמעלה מדרגתו, וכשהיא באמת למעלה מיכולתו, אולם בתנאי אחד, שיודע הוא שהנו עתה בשלב זמני, אולם בדעתו להתעלות יותר, אולם אם מחליט הוא, שמצבו של עתה כך יהא לעולם, ואינו שואף להתעלות, הרי שחוטא הוא, וכמו זה הלומד שלא לשמה, ואין בדעתו לבוא מכך ללשמה, הרי שמאחר ושלם הוא עם עצמו בלי מוצא זה שלא לשמה, חוטא הוא, כן זה שעתה אוכל יותר, ישן יותר, מטייל מעט, הגם שהוא באופן שאין צרכים אלו חיוניים עבורו, ואינו נצרך לו לבריאות להרבות בחומריות, אולם עתה זו דרגתו, ואינו מסוגל מבלי זה, אזי אם בדעתו להתעלות ויודע הוא שהנו ב"מחדל" במצבו של עתה, אין נחשב לו זה לעוון, אולם אם שאנן ושלו הוא במצבו, ואין מצפונו נוקפו על כך כלל, ואין בדעתו להשתנות למעליותא, עבירה היא בידו.

לימוד מוסר

לומד אני מוסר לא מעט ואיני רואה ברכה לשנוי מדותי ותאוותי - בלמוד המוסר, מדוע?

קודם יש לדעת היאך נכון ללמוד מוסר, ונציין כאן כמה פרטים בזה.

א. ללמוד באותו נושא שהינך נגוע בו תקופה ממושכת, ולא לקפוץ מנושא לנושא.

ב. ללמוד במגוון ספרים המדברים מוסר באותו נושא.

ג. לשנן מאמרים מרגשים באותו נושא שאתה עוסק בו, לנגן אותם בניגון, ובלכתך בדרך חזור בעל פה על אחד או שנים מהם שרגשוך - בשינון ובניגון בלחש, עד שיחדרו היטב בלבך.

ד. להרבות להתפלל להצלחתך באותו נושא שהינך עוסק בו בספרי המוסר.

ה. אין הכוונה שלא לעסוק בספרי מוסר בנושאים אחרים. אפשר גם אפשר, אלא שעיקר עסקך יהא בנושא אחד, ולא להרפות ממנו תקופה ממושכת.

ו. זמן לימוד מוסר שיש להפיק ממנו תועלת משמעותית הוא כ- 45 דקות, כולל לימוד, שינון וניגון, ואף שכל זמן שיקדיש אדם למוסר יש בו תועלת.

ז. כדאי ללומד מוסר שתהא לו קביעות במוסר בבקיאות ובעיון. הבקיאות יכולה להיות כל בוקר או ערב קודם לכתו לישון.

ח. והעיון כנ"ל - 45 דקות - אם אפשר במקום שקט ומבודד על מנת להתרכז בו בישוב הדעת.

ט. אם לא מתאפשר לעסוק במוסר במשך זמן הנזכר, לא ימנע מלימוד המוסר ואפילו לזמן קצר ביותר.

ומובא בספר "אור ישראל" (יז, א):

ורבנו ישראל בעצמו היה לומד ספרי מוסר בהתפעלות רבה ועצומה, בקול נעים מאד, מעורר עצב, ולפעמים היה חוזר על מאמר אחד בהתפעלות כמה וכמה פעמים, אשר כל השומע קולו, נמס לבבו ויהי למים. וגם לעת זקנותו וכבר האיש קדוש ונורא וכמעט התפשטה נפשו מגשמיותו, בכל זאת לא חדל מללמוד ספרי מוסר בהתפעלות עצומה מאד, ופעמים גם בבכי רב.

ומה מאד הזהיר: לא יקלה הדבר להיות כל רב ומורה צדק בעירו מזהיר ומזרז אל לימוד המוסרי בשפתיים דולקות ולב נכון, איש איש לפי ערכו יהלל (מאיגרתו, תנועת המוסר ב', סב).

והעיקר הוא לזכור פרט חשוב שבגללו נשברים רבים מאלה שהחלו לתקן עצמם בדרך לימוד המוסר, והוא, התוצאות לא תמיד הם מיידיות, האדם שלומד מוסר מתפעל ומתרגש, מגיע לחרטה וקבלה אמיתית, ומכך מגיע למסקנא, זהו, לעולם לא אכשל יותר, וכשנכשל נשבר ונחלש בדעתו בראותו שהנה לימוד המוסר לא נתן לו כלום.
זו טעות! אין ספק שלימוד המוסר שינה במהותו, ואם עד עתה היה נכשל בכל יום, מעתה יכשל כל יומיים, וכדומה, ואפילו אם ימשיך להכשל כמו קודם, מעתה יהא זה עם אנחה כבדה יותר מאשר קודם, ובכך במשך הזמן יש סיכוי שיגמל מהמידות והתאוות הרעות. כדי לראות פירות מלימוד המוסר צריך לכך סבלנות, ובהבחנה כראוי יראה היאך באיטיות קוצר הוא את הצלחותיו.
ועוד סוד גדול מגלה לנו הסטייפלר שיש בלימוד המוסר, דהלומד מוסר בצעירותו, וכן המלמד לילדיו מוסר, כשמתגבר שכלו - אותו מוסר שלמד בקטנותו גָּדֵל עמו ומשפיע עליו כפי גדלותו להתחוור לו ביותר מה שלמד בצעירותו.
ואם כן, לימוד המוסר הינו מבורך ביותר להשאיר ברכה לכל חיי האדם, והוא ממש דברי שלמה המלך: "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", דהיינו אותו מוסר שלמד הנער בילדותו - גודל הוא עמו ומתפרש ומתחוור לו כפי עליית שְׁנָיו ועד זקנותו, לכך אין להתעייף להטיף מוסר לעצמו ולבניו או לתלמידיו, כי יש לדעת, המוסר חודר! טיפה ועוד טיפה עד שלבסוף מחוררת גם את לב האבן, ואף שלעין נראה שכל הדבורים הינם לבטלה, ואין האוזן שומעת, אין הדבר כן.

רואים אנו אנשי "חכמה והשכל" בחכמת המוסר, אולם ללבם עדין לא נגע הדבר, הכיצד?

לימדנו הרב "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' כד-כה בהקדמה): "אין מוסר אלא מה שהאדם לומד על עצמו לעצמו וכו', אם מתכון האדם לתפוס רעיון נשגב במוסר בשכלו לבד, מבלי להשיב אל לבו אל יחשוב שעכ"פ בשכלו הבין הענין, אינו כן! תוכן הענין הוא האמת המוסרית הלבבית שמתבטאת בו, ומי שלבו ממאן להכיר האמת הזו, מחמת שרצונותיו מתנגדים לה, אין שום ספק בכך שגם שכלו לא יתפוס אותה על בוריה".
ישנם רבים מזכי הרבים, "חכמים" במוסר, מלאים ברעיונות נשגבים, אולם עבודתם היא עם אחרים, או שהיא בשכל בלבד, ואינם עובדים עם עצמם בשבירת מדותיהם ותאוותיהם, הרי שאלו לא רק שרחוקים מן האמת, אלא גם רעיונותיהם הנשגבות אינם נתפסים בשכלם באמת אחר שרצונותיהם מתנגדים לכך,וכמו כן השפעתם על אחרים

אינה השפעה של ממש, אחר שאין עבודתם עם עצמם ולעצמם לעבוד ולעמול לכבוש תאוותיהם ורצונותיהם ולעמול על תיקון מדותיהם.
ועוד אפשר לומר עליהם שהמה נשרדים בעצמם רק מכח עמדתם שהינם מפורסמים כמשפיעים או שמפורסמים המה כבעלי חכמה, אולם לְקִרְבָּם לא הגיעו עדיין הדברים כלל.
עיקר המוסר והצלחת תפיסתו, ועיקר ההצלחה בהעברתו לרבים, הוא כאשר זה האדם המשכיל במוסר והמלמדו לאחרים מיישם את הדברים - ולפחות הינו בגדר עובד על עצמו ובכך הינו מנוסה ואיש מלחמה "למעשה" ואפילו חלקי, ולא בתאוריה בלבד.
עתה, בימינו דור של הסתר פנים והעבודה העצמית קשה היא למאד, מה הדרך שנותרה לנו כדי להגיע לתכליתנו?
על כך עונה הרב "מכתב מאליהו":
בעת נוראה כזאת, אשר לא נדע מה ילד יום, אין פנאי לעסוק בעבודת העליה בהדרגה כבשנים כתיקונן, זקוקים אנו לתשובה דרך קצרה, בגדר "יש קונה עולמו בשעה אחת"; היינו רפואה כללית לחטאים, בגדר "עזרה ראשונה".
וזה בד' דרכים:
א. לימוד התורה - להבריח היצה"ר.
ב. לימוד המוסר - קניית "מבט האמת". [כי "בחסד ואמת יכופר עוון"].
ג. להתרגל בשבירת הרצון.
[כמו שכ' רבינו יונה ביסוד התשובה בשם הראב"ד שחשוב כהרבה תעניות בכל יום, עיי"ש; ובזה מתקן סבת החטא - "כנגד משובתם תהא תשובתם"].
ד. להרבות במעשה החסד - לתקן חטאים שבין אדם לחברו - ; בין חסד ליחידים בין פעולות עבור כלל ישראל; גם חסד בלב - נושא בעול עם חברו, ותפילה על אחרים.
מצבנו הלא הוא בכי רע, תחלואי הנפש בתקף נמצאים בנו, א"כ במה נתחיל לתקן את עצמנו ולרפאת את נפשנו?
העצה היחידה היא לימוד המוסר, אלא שלימוד המוסר צריך שיהיה בדרך ציורים והמחשות, כי רק זה הוא הדרך המועילה בלימוד המוסר.
והיטיב לבאר זאת הרב מכתב מאליהו ח"ד עמ' 251-256 עיי"ש באורך ונביא כאן קטעים קצרים מדבריו:
מה היא העצה לתיקון המצב? רק עצה אחת יש: ציורים - ציורי הלב. היינו, להרבות בכח הדמיון ציורים מוחשיים בעניני קדושה, שנרגיש כמו חי את האושר הנפלא שבה.

[הגרש"ז זצ"ל היה שואל: במה השיגו האבות הקדושים וכל גדולי העולם ז"ל את מדרגתם? במה היה כחם יפה מכוחנו? והשיב: הם ידעו את הכח האדיר שבציורי הלב. הנה היצר הרע יודע היטב סוד זה, וכל מלחמתו היא תמיד בציורים ודמיונות שבהם לוכד את לבנו ולוכד אותנו ברשתו. לא נוכל להילחם נגדו כי אם בנשקו - דהיינו להרבות ציורים לצד הקדושה כנ"ל. כן החזיקו הצדיקים ז"ל לנגד עיניהם תמיד את ציורי גן עדן והתענוג הנפלא שבדרך ה', ובזה ניצחו את יצרם ועמדו נגד כל הנסיונות. חז"ל הורו לנו דרך זאת, כי הרי כל האגדתא שבש"ס ובמדרשים מלאה ציורים חיים ומוחשים ממש, ואם האדם ילמדם היטב וישמרם בזכרונו ויעלם על דמיונו יש בכחם לפעול על לבו בלי ספק]. לדוגמא, אמרו במשנה (ראש השנה טז.) "בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון (אחד אחד)", שזהו ציור מוחשי, אף על פי שאמרו אחר כך בגמרא (שם טז:) "כולן נסקרים בסקירה אחת", אומנם כלפי הקב"ה נעשה הדין של כולם בסקירה אחת, אולם "בסקירה אחת" אינו נתפס בשכלנו, ולכך ציירו לנו בציור מוחשי - כבני מרון - אחד אחד, שהוא דבר המתאמת בשכלנו, ולכך נקבע במשנה הציור הפשוט והמוחשי הפועל על הלב (עיין מש"כ בזה בכרך ג, עמ' 259).

מכל המתרחש בעולם אפשר לקחת ציורים חיים כפי הנדרש לרפואת נפשנו. הרי פליטי המחנות באים לחיפה ונועלים בפניהם שערי הארץ, ומוליכים אותם שוב למחנה בקפריסין. איזו הרגשה היא זו! אנו יכולים לקחת מזה למצבנו הרוחני. הרי זה כאילו היינו באים עד שערי גן העדן ומגרשים אותנו משם. "זה השער לה' - צדיקים יבואו בו". מצד אחד כתוב "אודך כי עניתני" (תהלים קיח, כא), ומצד שני "אודך ה' כי אנפת בי" (ישעי' יב, א) ו"טוב לי כי עֻנֵּיתי" (תהלים קיט, עא), כי באמת שניהם שוים ואנו צריכים ללמוד מכל דבר אמונה ובטחון על דרך הציורים, ולהתפלל אל ה' שירפא את קושי ערפנו, ואז יועיל בע"ה, כמש"כ "ותהי לי לישועה".

היאך זוכים שיפתח הלב בברכות בתפלה, בודוי, בסליחות, בתקון חצות וכיוצא?

כל ההצלחה בעיקר זה של פתיחת הלב, ושהוא העיקר בעבודת ה', תלוי בכח הציור המוחשי, והוא בעצם לימוד המוסר - קודם שיעשה המצוה או הברכה והשבח לבורא. וכגון בברכת הנהנין, בא האדם להנות ממשקה או מפרי וכיוצא, יתכן אף שמברך הוא בכוונת פירוש המילות מילה במילה ומ"מ חסר כאן הלב, כי מהו הלב? הרגש! להרגיש ולהתפעל.

והנה האדם המקבל דבר מחבירו, חש ומרגיש בנותן, חש הוא חובה ליתן תודה למיטיבו, להיות כי מוחשי אצלו שיש כאן נותן ומקבל, והוא זה שקבל מתת מיד הנותן. תחושה זו חייבים אנו לפתחה כלפי הבורא, והוא בכך שקודם הברכה - שניות אחדות - יתבונן הרי אני בא לשתות מים ולברך לבורא שנתן לי המים. ולהשתדל שתהא לי הרגשת תודה כלפי הבורא. וביותר יש לנו להתבונן, אדם שמגיש לך כוס שתיה אכן חייב אתה להודות לו, אולם אין חייב אתה להודות לו כמציל חייך, שהרי אם לא היה הוא מגיש לך השתיה היית הולך מעצמך ושותה.

אולם לגבי הקב"ה אין הדבר כן, אי אפשר לומר לגבי קוב"ה שאם הוא לא היה נותן לי עתה השתיה הייתי נוטלה בעצמי ממקום אחר... לפי שמי אתה ומי עצמך? אלמלי רצון ה' ליתן לך כוס שתיה זה היית מת בצמא, הרי שהתחושה כלפי הבורא צריכה להיות תחושת מציל חייך.

וכמו בברהמ"ז - שזו ברכה בדרך כלל מזולזלת אצל הרבה בני אדם אף שהיא דאורייתא. נתבונן, אדם הולך למסעדה קונה מנה יפה ומשלם מחיר הגון, בודאי אינו חש כעני ומסכן, אדרבא, הוא העושה טובה לבעל המסעדה.

ולעומתו זה עני האוכל מבית התמחוי ושולחן ערוך מכל טוב ערכו לפניו - בודאי חש הוא רגש עמוק של הודאה כלפי בעל התמחוי.

או כמו כאשר אדם נדיב מזמין מסכן ועני למסעדה ומזמינו לארוחה חמה על חשבונו, כמה ערך ותודה יחוש אותו עני כלפי מטיבו.

ובכן נשים לב למה שאנו אומרים בברכת המזון: הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים... ושולחנו ערוך לכל והתקין מחיה ומזון לכל בריותיו וכו', האין זה שאנו אומרים בפירוש שאנו אוכלים מבית התמחוי של הקב"ה?! שאנו אוכלים במסעדה על חשבון הקב"ה?! ואיפה א"כ הרגשת תודה כלפי הקב"ה.

לכן הדבר תלוי בהתבוננות, קודם האכילה או באמצעה או אפילו קודם ברהמ"ז, יחוש האדם תחושת הכרת הטוב כלפי הקב"ה שהנה והוא אוכל מתמחויו ומשולחנו הערוך שפרש לפניו.

והכל תלוי בהכנה ובהתבוננות שקודם המעשה, וכמו כן לגבי תפילה, אנשים הולכים להתפלל מבלי כל תחושת "עבדות", אלא כי כך נהגו וזהו "הסטייל" של החברה והמשפחה וא"א אחרת, ואינם חשים את העיקר, והוא: הנני הולך עתה לראיון עם בורא עולם לבקש ולהתחנן לו על נפשי ועל נפשות בני ביתי, וכיוצא, והרי כל הסיעתא דשמיא וההצלחה תלויה בתפילה ואם אין הרגשת הלב, מה ערך יש להחיצוניות.

וכן קודם הווידוי או הסליחות, ישב דקות אחדות ויתבונן הרי אני עתה הולך לבקש מחילה סליחה וכפרה מבוראי מיטיבי נותן חיי ולחמי שחטאתי ומרדתי נגדו, והרי אני בא עתה בבושה להתנצל ולבקש סליחה, ואז תתחיל בווידוי או בסליחות.

וכן קודם תיקון חצות, שב כמה דקות להתבוננות, הנה אני בא עתה לבכות ולהתאבל על חורבן ביהמ"ק שהיה מגדל אור וגשר המגשר בין עם ישראל לבורא, ובאופן ישיר וקל היה ניתן לראות את השכינה עין בעין, וכן יתן לב על מה שנשלך בעקבות החורבן והוא חילול שמו הגדול שאין מכירים בו אף מבני עמנו, וצער גדול יכניס בלבו על כך שהנה אחי ובני עמי אינם מכירים את הבורא, וכן מחשבות כיוצא באלו.

הכלל, לא לנחות ישר על התפילה על הווידוי, או על ברכה כל שהיא, אלא להתבונן דקות אחדות קודם כל ברכה ותפילה מה אני הולך לעשות עתה, ולפתוח הרגש והלב ורק אח"כ להתחיל, ובדרך זו יראה האדם שינוי ניכר בברכותיו, ובעליתו באמונה והכרת ה' התלויה בתפילה ובברכות.

במה יש לקדם פני היצר הלוחם להמתיק את העברה?

יש לדעת שהיצר עובד הרבה עם כח הדמיון, וזאת יכול לראות האדם בחוש היאך קודם העבירה ידמה לו היצר בציורים שונים את מתיקות העבירה, וכשיבוא לעבירה אכן יעשנה, אולם יתבונן שהרבה מהציורים שצייר לו היצר כיצד יהנה מהעבירה - כלל לא היו קיימים, כן הוא אפילו ביצר התאוה, ובודאי שכן ביתר מיני פיתויי היצר, וכגון שידמה לגנב באם יגנוב יהא לו אושר כזה וכזה... והנה לאחר מעשה הגניבה רואה הגנב שכל האושר ש"הובטח" לו - ממנו והלאה.

וכל זה עוד מלבד הצער והעגמת נפש שנוצר לאדם מן העבירה, וכמו כן הפירוד והמחלוקת והאיבה שמחמת הקנאה והתחרות שיהא לו באם יהא שקוע בחומריות ובתאוות העולם - את ציורים עגומים אלו משכיל היצר להעלימם לגמרי מהאדם, ומצייר לו "וורוד" את החטא.

ולכך העצה, ראשית לדעת זאת, ששקר ענה בו, וכל ציורי ההנאה שיצייר לאדם יש בהם לא מעט מן השקר שלא יהיו קיימים כלל, ועוד, יש להשתמש עם אותה עצה עצמה של כח הדמיון והציור, לצייר האושר של המנצח כמה הרגשתו טובה להיות מנצח, וכמה האכזבה והכאב בהיותו מנוצח, וכן יצייר ציורי עוה"ב ועונגיהם, ולעומתם ציורי הגיהנם, וכאמור שכן כל כח המוסר הוא כח הציור, ובזה ינצח את היצר בכליו של היצר.

ועוד יצייר בדעתו הקנאה הגדולה שיהא לו לעתיד בחבריו וידידיו שהשכילו לגבור על יצרם, ושולחנם יהא מלא ואילו שלו חסר, וכיוצא יפתח מחשבות קנאה סופרים בלבו, וירתע מלהיות פחות מחבריו לנצח נצחים.

וזאת יש לעשות קודם שינעץ בו היצר צפורניו להחטיאו, בעוד שמצבו שקט מיצרו, כי אם ימתין לצייר הציורים החיוביים בשעת תוקף ציורי היצר שמדמה לו מתיקות העוון - לא יוכל לו, כי בעידנא דיצה"ר לית דמדכר לי' ליצה"ט (נדרים לב ע"ב).

מדוע עם כל המוסר ועבודת ה' והידיעה הברורה בתכלית האדם, ועל אף כל הרצון החזק שלנו להשתנות ועם כל ההכרה בשכר וענש העבודה עדין רופפת אצלנו, וכושלים אנו בה באפן שאין שכלנו מסגל להבין היאך מגיעים אנו לשפלות כזו ששקועים אנו בה?

הסיבה העיקרית לכך היא הקטיעות ברצף העבודה מחמת הטרדות הרבות, אנו מתיחסים לטרדותינו עם כל ראשינו ורובנו, ובכך מתנתקים מהעבודה.

זאת עלינו להבין אי אפשר שהמוסר על התמדת התורה יועיל לנו, או המוסר על כוונת התפילה יועיל ועם כל רצוננו החזק - בו בזמן שכאשר מטרידה אותנו איזו טרדה מעניני עוה"ז כבר פורקים אנו מעלינו כל עול אחר שקבלנו עלינו מתורה ותפילה, ומתיחסים לאותו עול של טרדת עוה"ז כי עליו נותנים אנו את משפט הבכורה.

ורואים זאת בחוש, אדם עוסק בתורה ואפילו בהתלהבות ובעיון, והנה לפתע מקבל איזושהי ידיעה המטרדת, איזה טלפון של אי מישהו שמתקשר עתה אליו וכיוצא מיד יסגור הגמרא ויתפנה להסדר עניינו, או כמו כן בתפילה, כל הטרדה שהיא וכגון הקפדה על מאן דהוא, או חוב שחייב הוא לבע"ח או כל הסדר שעליו להסדיר, כבר מטרידו הדבר, וכבר בשביל כך מניחים אנו את התפילה על כל מעלותיה הנשגבות - הצידה, ומתפנים אנו לפתור את בעיותינו הקטנוניות, היאך א"כ תיכון העבודה לפלס נתיבות בלבותינו שתהא עבודתנו פנימית באמת?!

וא"ת היא גופא, היאך א"כ נתפנה ללימודינו ולתפילתנו גם מתוך הטרדות, הלא הטרדות השתלטו עלינו וא"כ אין באפשרותנו ללמוד מוסר ולעבוד כראוי, וא"כ היאך נתחיל, כבר עמד על כך ה"מכתב מאליהו", והסביר שהעבודה צריכה להיות בגדר "גיטו וידו באין כאחד", להתפנות כאשר יוכל מטרדותיו, ואז יעסוק במוסר בהתלהבות, ובודאי תספוג נשמתו משהו וכן יתמיד במוסר עד שיתבטל אצלו ערכי העוה"ז ויהיו אפסיים ונפסדים כלפי ערכי התורה והמצוות, ובמקום תורה ומצוה לא יזכרו ולא יעלו על הדעת טרדות עוה"ז, כלומר גם כשהטרדות מציקות ומפריעות לנו, כשנתפנה אליהן

- לא נתפנה אליהן עם כל ראשנו ורובנו, אלא עדיין נהיה קשורים לתורה ולתפילה, ונסדר אכן את סידורי טרדותינו אולם בדיעבד ובדרך טפל.

מה העצה לבל יסיתו כחות הטמאה לאדם להחטיאו ולקטרג עליו?

מובא בחז"ל (ע"פ מדרש תהילים עב, ג) "כל מקום שיש דין למטה אין דין למעלה". ופירש הרב מכתב מאליהו (ח"ה עמ' 61 ע"פ מהר"ן מברסלב) שכשהאדם דן את עצמו למטה והיינו שלומד מוסר ומייסר עצמו בדין ע"י שתובע את עצמו בעצמו על מחדליו ועושה דין בעצמו, אזי בכך מתבטלים מעליו המקטרגים מלמעלה ודוחה כל הסט"א ממנו, וזה ביד כל אדם ממש לעשותו.

וכמה מעודד הדבר ושאין שום מקום ליאוש אחר שהאדם לומד מוסר, ובכך מיסר הוא את עצמו במוסרי חז"ל לתבוע מעצמו לתקן דרכיו ולחשוב דברים היאך להישמר מהחטא, בכך מבטל כוחות הטומאה שלא ישלטו עליו.

רבים יחפצו לעבד את קונם אולם מעטים המה המצליחים לישם, מדוע, והלא השאיפה תמצא גם לרבים?

אחת הסיבות לכך הוא יצר הדחיה, והוא שכאשר מתעורר האדם לדבר טוב מחליט ליישמו "ממחר", והחכם מיישמו מידי! זהו סוד ההצלחה לעשות בהווה כאשר יוכל ולא לדחות המעשה או הלימוד למחר כי כאן כל סוד הצלחת היצר.

ולפעמים אף יפתהו היצר להכשילו בחטא, ויפייסהו בכך שלמחר בודאי יתחיל התחלה חדשה, אולם עתה ישאר בחטאו, או שישאר עתה בביטולו מתורה ורק מחר יתחיל הפרק מחדש וכיוצא, כל אלו המה מעצות יצר המוצלחות ביותר.

ובכלל, וכי מי התיר לאדם עתה להתבטל כי מחר מתחילים פרק חדש... וכי זו סיבה להתבטל?!

ובזה נפלו רבים ומשכו וסחבו כך שנים על שנים מבלי להתקדם ורק ניחומים של הבל בידיהם והמה הבטחות השוא של יצרם המבטיחם שעוד יבואו ימים טובים מחר או מחרתיים... ורק לא היום...

ומאמינים המה בעצמם, מתוך שנותן להם יצרם כח להאמין בעצמם, והכל שקר, שהרי וכי מחר כשבא הוא לפרק החדש, או להתמודדות החדשה, וכי עמד יצרו בהבטחתו לעוזבו ללמוד או להתגבר על יצרו, הלא מחר שוב ניצב לו יצרו לשחק ולהתל בו כאתמול שלשום, ואדרבא, הרבה יותר קשה להתחיל מחר התחלה חדשה כשאתמול חדלת לגמרי מפעלך, ולהיפך הוא האמת, שעתה בהווה תאחז באשר תוכל, ואפילו שהוא "שאריות של מצוה", מ"מ עצם זה שהנך עדיין אחוז במצוה או בתורה - הרבה

יותר בנקל הוא ההמשך מאשר כשעתה תחדל לגמרי ולמחר תצטרך להתחיל מחדש אחר שאתמול בטלת לגמרי מהתורה, ה' יצילנו מעורמת היצר.
ואת יצר דחיה זה ניתן לסלק ע"י לימוד המוסר באופן מתמיד, כי אז שבט המוסר יעוררו שלא יתעצל לדחות את חובותיו לבוראו.

איזה ספרי מוסר ללמד? המעודדים או המוכיחים בחזקה?

תלוי מצב האדם באותה עת, אם מצבו חזק, ויצרו פוחז עליו להחטיאו יש ללמוד מוסר המוכיח בחזקה, ואם מצבו שבור ומיואש, יש ללמוד מוסר המעודד.

הקדמה

הגמרא במכות (כד ע"א) מביאה את נבואת חבקוק על הדור האחרון: "בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה". דהיינו שהעיקר בדור האחרון יהיה האמונה והוא יהא העמוד שכל קיום התורה יהא תלוי בו.
ויש לתמוה וכי אימת לא היתה האמונה עיקר שהכל תלוי בו, והלא בכל הדורות כולם מימות עולם ועד עתה האמונה היא היתה יסוד ובסיס הכל. וכי יש ערך לתורה ומצוות ללא אמונה, הלא לעולם האמונה היתה "ראש" ואחת הקודמת ועיקרית לכל, ומה אפוא נשתנה דור האחרון שעליו מנבא חבקוק שכל התורה תעמוד על אחת שהיא האמונה?
ועוד יש להבין בלשון נבואת חבקוק: "וצדיק באמונתו יחיה", הרי שקבע שהצדיק באמונתו יחיה, ומה עם שאר בני האדם, הכי הם לא יצליחו לחיות באמונתם, אם כן לא שבקת חיי לכל בריה, וכי העולם כולם צדיקים, והלא הצדיקים מועטים הם ששתלם הקב"ה בכל דור ודור, ומהו אם כן הלשון וצדיק באמונתו יחיה, הלא היה לו לומר "ואיש" או "ואדם" באמונתו יחיה.
ועוד, דאם כן הוא הביאור כפשוטו שהצדיק הוא שבאמונתו יחיה, מה הוא, העמידן על "אחת" והלא כבר בשביל להיות "צדיק" נצרך פרטים רבים.
להבין ענין זה על אמיתותו נקדים דברי הרמח"ל בספרו "דעת תבונות" הנחוצים מאד לדעתם בימינו, ובמאמר זה מתאר הרמח"ל כיצד יהא מצד הנסיונות בדור האחרון לעומת דורות הקודמים, והנה לך לשונו:
ובכאן נמצא פתרון לשאלה הראשונה ששאלנו מה נשתנה דורנו שניבא עליו חבקוק שהעיקר אצלו יהא האמונה, שהנה בכל הדורות אכן האמונה בוודאי היתה לראש פינה וממנה יתד וממנה יסוד לכל, אולם היה אפשרי בנקל לזרום עמה ולצעוד את צעדינו על פיה, התמיהות והבלבולים לא היו כל כך קשים לסתור את האמונה והיה ניתן יותר בנקל להתאים את הנהגת הבורא עם האמונה ועם כלליה ויסודות עיקריה.

אולם בסוף הימים שיחשוב הקב"ה עצות מרחוק להעמיק לסבך לנו את האמונה ולהסתיר עצמו מאתנו בכל מיני הסתרות ותמיהות, אזי אז יהא קשה מאד "לזרום" עם האמונה ולחיות על פי כלליה, אחר שהסתירות והתמיהות יהיו כ"כ מסובכות שמבלי תמימות חזקה ומתמדת יפול האדם ויתערער מיציבותו.

והנסיונות יהיו קשות אם זה בחומר, עניות נוראה ובפרט לתלמידי חכמים העוסקים בתורה, מיתת וקטיפת צעירים בהשאירם יתומים ואלמנות, רווקות עם תוחלת ממושכה מחלת לב, בעיות שלום בית חמורות, גירושין באופן מבהיל, חינוך ילדים קשה ומפרך ואחרי הכל עוד תוצאות של תרבות רעה בתוך ביתו של אדם הקשה ממלחמת גוג ומגוג. ואם זה ברוח, עליות וירידות מפאת הנסיונות של הטומאה הקשים שיהיו בתוקף ביותר בזמן הזה וכפי הגדרת האור החיים הק' - התמודדות עם שער הנו"ן של הטומאה שלא היה מעולם.

וכמו שכן העיד הגאון הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל תלמיד ה"חפץ חיים" בשם רבו, שהחושך של האמונה יהא כל כך עבה וכפול בסוף הימים עד שיהא אפשר לדחוף בו האצבע... שמרוב עביותו יהא ניתן לממשו - "וימש חושך"...!

ומי לא חש זאת בימינו שהנסיונות מערערים את היציבות, והתמורות העוברות עלינו הינם חדשים לבקרים, והאמונה כל כך קשה, ונצרכת היא להתמדה יום יום ממש, ואמונה של אתמול אינה מספקת להיום, ואמונה של היום לא תספיק למחר, כי הצורך להתחדש בה ולהגבירה יהא נצרך יום יום ממש מחדש.

וכאדם שאכל היום את מאכלו והשביע בכך את רעבונו, שבודאי לא יספיק לו אוכל זה למחר או אף לעוד חצי יום, מפני שמציאות בניית האדם עשויה באופן ששורפת את האוכל מפאת האנרגיה לחום הגוף, כך שנצרך בכל פעם לאכול מחדש.

כן הוא בענין האמונה, האוייב מספר 1 של אמונה הרי הוא עצם מציאות העולם, שכך בנאהו הקב"ה באופן שמסתיר את הנהגת ה', וכאילו עולם כמנהגו נוהג, כל מהלך חיינו בנוי על סיבה ומסובב, ולכל סיבה ישנה סיבה, והכל במהלך טבעי ומקרי, אדם העובד יש לו פרנסה, ואם לאו לאו, אדם המתרפא ברפואות מבריא, ואם לאו לאו, ההשתדלות נראה שהיא המנצחת והקובעת, בני אדם תלויים וסמוכים אלו על אלו וזה מהלך העולם, כך שבניית העולם הינו בסגנון ה"שורף" את האמונה, כל היסח הדעת ומשיכת זמן שורפת את האמונה, כי אם התחזקת היום באמונה ו"האכלת" את עצמך אמונה ובטחון לא ישאר מזה למחר, כי עצם מוגבלות העולם בזמן בגוף במקום וסיבותיו מקריו ואירועיו שורפים את האמונה ומובילים את האדם לאשר תראינה עיניו מקרה וטבע.

מצב זה אכן היה בכל הדורות, אולם נשתנה דורנו שהנה מלבד עצם מציאות החיים המוגבלת בגוף מקום וזמן ובסיבות לסיבות כמבואר לעיל, שהיא מצד עצמה שורפים את האמונה מהאדם, יותר על כן דומה מצבנו לאדם שחדל מלאכול ועוד הוסיף לאכול מאכלים רעים ומזיקים לגוף, הרי שלא רק שנשרף לו מאכלו הטוב שאכל קודם אחר שלא אכל עוד, אלא אף השחית עצמו במאכלים מקולקלים המזיקים. כן הוא מצבנו עתה ללא חיזוק אמונה מתמדת היום, הרי שלא רק זה בעוכרינו שמציאות סגנון העולם שורף אמונה, אלא יתר על כן שאנו הלא מוקפים במשחיתים ומקלקלים את האמונה, אם זה "התקשורת" המלאה מינות וכפירה - כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל, ואם זה טומאת העריות המתפוצצת מכל פינה ומכל עבר ואין פסע ללא פשע בכל מקום ובכל אתר כמעט ללא יוצא מן הכלל.

והרי אין לך כטומאת העריות המכחישה ומשמדת את האמונה מהאדם, ומקרא מלא הוא "ויחל העם לזנות אל בנות מואב - ויצמד ישראל לבעל פעור", וראה דברינו בזה בספרנו זה בנושא אמונה ובטחון שאלה ועוד הארכנו בזה בספרנו "בים דרך" על התורה, וכן בספרנו "חוקי חיים" על התורה (בפרשיות פנחס-מטו"מ). היאך נפלו ישראל מישיבתו הרמתה של משה רבנו ראש הנביאים, ומישיבה הבנויה מענני כבוד, ומזונם היה מן ובאר מים וכנאמר: "לחם לא אכלתם יין ושכר לא שתיתם", "שמלתך לא בלתה מעליך נעלך לא בלתה ורגלך לא בצקה" וכיוצא ניסים לאין ספור, ומשם ירדו לישיבת "בעל פעור" הגועלית והסרחונית בחומר וברוח. היתכן...?! אלא זהו כחה של העריות לטמטם מצד אחד ולשחד מצד שני את השקוע בה, ולתולשו ולעוקרו מגבולי הקדושה עד להורידו מישיבתו של משה רבנו לישיבת בעל פעור...

ועוד נוסף עלינו היום יצר החומרנות והלוקסוס, להתחדש בכל מיני עונגים למיניהם דירות פאר, מכוניות פאר, כלים רהיטים ומוצרים יקרים ומחודשים, ומכך בני אדם נכנסים לחובות ובלבול התולש ועוקר את הדעת מלהתבונן במחויבויותיה כלפי הבורא, אחר ששקועה היא במחויבויותיה כלפי בני אדם כנושים ומלווי בריבית (ב"היתר עיסקא" כמובן).

וזה אשר בא חבקוק להזהירנו ולעוררנו, שבסוף הימים תהא האמונה קשה מאד לקיום, וכמה שתהא נצרכת וחיונית יהא קשה לקנותה ככלי זהב ונוח לאבדה ככלי זכוכית.

וזאת עוד מלבד כאמור לעיל בדברי הרמח"ל שהקושיות והתמיהות יהיו כל כך סבוכות וסרוכות לבלבל את האמונה ולסותרה מכל כוון, ורק התמימות היא שתציל.

ולגבי מה שהקשינו בתחילת ההקדמה, מהו לשון וצדיק באמונתו יחיה, המורה כאילו ורק הצדיק יצליח לחיות באמונתו ואילו שאר אינשי שאינם בגדר צדיקים לא יצליחו אם כן לא שבקת חיי לכל בריה?

התשובה לכך תתבאר על פי מה שאמרו חז"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. ופירש ה"חפץ חיים" זצוק"ל שהכוונה שבזמן הגאולה לא ימצא בעם ישראל פוסחים על שני הסעיפים או אנשים במצב בינוני, לפי שהנסיונות יהיו כל כך חדים ונוקבים עד שיביאו את בני האדם לקיצוניות מכרעת לכאן או לכאן, אם האדם חזק בנסיונות הקדושה והאמונה הרי שהוא בגדר "צדיק", ואם לאו הרי בהכרח שיהא נוהג כרשע, כי ללא אמונה בוודאי יפול הוא לשקר וחנופה ולחטאי ערוות, כי הנסיונות יהיו כל כך תקיפים ותכופים שלא יועיל כלום מבלי אמונה מתמדת ובהכרה אמיתית.

ועתה יובן דברי חבקוק הנביא: "וצדיק" - מי יהא צדיק בימים ההם, זה שבאמונתו יחיה, זה שיקח את האמונה למהלך וצורך חייו ממש, עמה יישן, עמה יאכל, עמה יעסוק במשאו ומתנו, עמה יעסוק בתורה ובכל ענייני חייו יצמד לאמונה, זה שיהא הצדיק שיזכה לכל הטוב העתידי, ומי שלא ינהג כך בהכרח יפול ויהא בגדר "חייב", כך שאין הכוונה בדברי חבקוק מי שהוא צדיק מכבר - זהו שבאמונתו יחיה ומי שאינו צדיק מכבר - אבד עליו הסיכוי לחיות באמונה, זה אינו חלילה, אלא היא גופא, זה שבאמונתו יחיה הוא בלבד יהא הצדיק, כי התנאי היחידי להיות צדיק זהו רק מי שבאמונתו יחיה, וכמבואר שהתנאי הוא שיחיה עם האמונה ולא תהא האמונה אצלו שטחית ו"מלומדה", אלא מהות חייו ממש ומינה לא יזוע, זהו הצדיק, ופשט דברי חבקוק לנבאת על העתיד ולומר ומיהו הצדיק שיהא לעתיד - זה שבאמונתו יחיה כמבואר.

ובזה גם יתורץ קושיא ג' שהקשינו לעיל, היאך היא "אחת" והלא כבר בשביל להיות "צדיק" נדרש פרטים רבים, אולם לביאור זה הכוונה היא לא על מי שצדיק מכבר שהוא זה באמונתו יחיה, אלא "האחת" דוקא שהיא האמונה היא שתעשהו לצדיק, ומבלי "האחת" שהיא האמונה לא יתכן צדיק מכבר, כי שום מעשה ותורה לא יביאהו לזה להיות צדיק מבלי שיחיה עם האמונה באופן שתהא מהות חייו ממש.

ולהיות שדורנו זה הבלבול של השקר והאמת שמשמשים בערבוביא, ונתקיים בנו: "כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים", כי כך יהא קודם: "ועליך יזרח ה'" והבלבולים בעבודת ה' רבו עד למאד, ובפרט אצל הצעירים העוברים תמורות חדות במהלך עבודתם, הנפילות והמעידות מנת חלקו של כל עובד ה', הספיקות התמיהות מפוצצים את מוחותיהם של בני אדם היאך להגיב היאך להתמודד על פי רצון ה', בעזר ה' אספתי כאן

בספרינו אלה "נפשי בשאלתי" אוסף גדול של שאלות ותשובות במגוון נושאי היהדות, בחלקם נשאלתי מידידי מתלמידי במהלך השיעורים, מהם מפניות רבות שפנו בשאלות שונות במגוון הנושאים כפי שעיני הקורא תחזינה, ובס"ד לא התעצלתי מלרשום כל שאלה שנשאלתי ומה שהשבתי בס"ד כפי שחנני, וכשפגשני אדם ברחוב ושאלני שאלה והשבתי לו הלכתי לביתי ורשמתי זאת, וכשהתקשר מאן דהוא לביתי בטלפון ושאל שאלתו והשבתי לו, מיד רצתי להעלות על הכתב שאלה ותשובה זו וכיוצא, כי ידעתי שכל שאלה ושאלה שהנני נשאל זו אינה שאלת יחיד זה ששאל אלא רבים בלבם ובפיהם שאלות הללו, ואמרתי ובכן למה אמנע טוב מאלה אשר "נפשם תלויה בשאלתם", וכן הוא ממש כפשוטו, כפי שראיתי אנשים השקועים ב"שאלתם" ללא מנוח ומצבם אי שקט ורוגע, והתשובה ממש החייתה את נפשם, אם זה תשובת עידוד, חיזוק, הבהרה, פענוח ספקות, יישור בלבולים מפרשת דרכים שנקלע לה בני אדם, היאך לנהוג בנסיונות כאלו וכאלו, היאך להינצל מהם בעוד מועד, והיאך לנהוג לאחר נפילה, מהם דרכי האמונה והבטחון על אמיתתם, עצות והדרכות לשמירת העינים ולתקון המדות וכיוצא, וכך נתקבצו מאות רבות של שו"ת שללא ספק יהא בהם תועלת רבה לרבים שבודאי ימצאו הרבה מספיקותיהם בשו"ת אלו.

ומאמין אני בה' אשר נאמר בו: "כי לא ימנע טוב להולכים בתמים, שלא ימנע טוב ממני שיצא מתחת ידי רק טוב, כי כמו כן הלכתי בשו"ת אלו בדרך ה' בתמימות, כפי שהורונו גדולי התורה המוסר והחסידות, וטרחתי רבות לעורר גם שאלות רבות שלא נשאלתי עליהם אלא ששערתי ששאלות אלו נשאלות בלבות בני אדם, עברתי על ספרי מוסר רבים ומכללם "מכתב מאליהו" על כל חמשת חלקיו וסגננתי מדבריו המחוכמים הרבה דברי חכמה בדרך שאלות ותשובות כדי שיסתקרן הקורא מהשאלה לשמוע את התשובה, ועוד הרבה בספרי הגר"י לווינשטיין זצ"ל, מאמרי החפץ חיים זצ"ל, מלבד בעיקר ממה שהיה ליקח מדברי התורה ומפרשיה תלמוד ומדרשים כפי אשר חנני ה' ליקח גווני שאלות אקטואליות המושכות את קוראיהן ומסקרנות אותם לידע תשובה עליהן. ובפרט בנושא הנפש, כוחות הנפש, מהלכי חשיבה בפנימיות הנפש, כפייתיות חרדות דכאונות ויתר בעיות הנפש למיניהם שיש בכך חסד גדול לישב את הנפש הטרודה ונרדפת ממחשבות הטורדות אותה.

ואני תפילה לה' שלא תצא תקלה מתחת ידי, אחר שכוונתי להועיל בלבד, לשמח לבות ישראל בהתרת הספקות שכן אין שמחה כהתרת הספיקות, לעודד, לחזק, להדריך ולייעץ על מנת להוציא ממדוכה ומחרדת הנפש את הנבוכים ובפרט את הצעירים

ובעלי תשובה שבתחילת דרכם מסובכים המה למאד מחוסר ידע והדרכה והספיקות והתמיהות כבדו עליהם למאד, וההנהגה בעבודת ה' מסועפת אצלם בסעיפים רבים הסותרים זה לזה, אכזבותיהם מצפיותיהם קשות ומפרכות, וצמאים המה כמים קרים לנפשם העייפה למצוא פתרון ויד תומכת מעודדת פותרת בעיות ויקפצו עליה כמוצא שלל רב. ואקוה שאם מצאתי חן בעיני ה' וירצני, הלואי שיהיו דברי אלה לרצון לפני ה' ולפני עמנו הנרדף והמעונה, התוהה ומטורף מפגעי הזמן ושוקק לטיפת אמונה עידוד וחיזוק שימצאו מנוח בספרנו זה ותשוב להם נפשם הכלואה בעניה משאלתם המציקה וירווח להם להבנות מספרנו זה, אמן.